Сәулет, қала құрылысы және құрылыс саласындағы мемлекеттік нормативтер
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕРЕЖЕЛЕР ЖИНАҒЫ

Государственные нормативы в области архитектуры, градостроительства и строительства
СВОД ПРАВИЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ ТЕРМИНОЛОГИЯ

СТРОИТЕЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ

ҚР ЕЖ 1.01-101-2014
СП РК 1.01-101-2014

Ресми басылым
Издание официальное

Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігінің Құрылыс, тұрғын үй–коммуналдық шаруашылық істері және жер ресурстарын басқару комитеті

Комитет по делам строительства, жилищно–коммунального хозяйства и управления земельными ресурсами Министерства национальной экономики Республики Казахстан

Астана 2015

АЛҒЫ СӨЗ

1 ӘЗІРЛЕГЕН:	«ҚазҚСҒЗИ» АҚ, «ГеоДата Плюс» ЖШС
2 ҰСЫНҒАН:	Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Құрылыс, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық істері және жер ресурстарын басқару комитетінің Техникалық реттеу және нормалау басқармасы
3 БЕКІТІЛІП, ҚОЛДАНЫСҚА ЕНГІЗІЛДІ:	Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі құрылыс, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық істері және жер ресурстарын басқару комитетінің 2014 жылғы 29-желтоқсандағы № 156-НҚ бұйрығымен 2015 жылғы 1-шілдеден бастап

ПРЕДИСЛОВИЕ

1 РАЗРАБОТАН:	АО «КазНИИСА», ТОО «ГеоДата Плюс»
2 ПРЕДСТАВЛЕН:	Управлением технического регулирования и нормирования Комитета по делам строительства, жилищно–коммунального хозяйства и управления земельными ресурсами Министерства национальной экономики Республики Казахстан
3 УТВЕРЖДЕН (ы) И ВВЕДЕН В ДЕЙСТВИЕ:	Приказом Комитета по делам строительства, жилищно-коммунального хозяйства и управления земельными ресурсами Министерства национальной экономики Республики Казахстан от «29» декабря 2014 года № 156-НҚ с 1 июля 2015 года

Осы мемлекеттік нормативті Қазақстан Республикасының сәулет, қала құрылысы және құрылыс істері жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органының рұқсатысыз ресми басылым ретінде толық немесе ішінара қайта басуға, көбейтуге және таратуға болмайды.

Настоящий государственный норматив не может быть полностью или частично воспроизведен, тиражирован и распространен в качестве официального издания без разрешения уполномоченного государственного органа по делам архитектуры, градостроительства и строительства Республики Казахстан

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ IV
1 ҚОЛДАНУ САЛАСЫ 1
2 НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР 1
3 ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР 2
4 ТЕРМИНДЕР МЕН АНЫҚТАМАЛАР 2
БИБЛИОГРАФИЯ 170

КІРІСПЕ

Осы ережелер жинағы Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы», «Техникалық реттеу туралы», «Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» заңдарын және Қазақстан Республикасының құрылыс саласының нормативтік базасын реформалау аясындағы басқа заңдарын орындау үшін әзірленген.

Осы ережелер жинағының негізгі ерекшелігі – библиографияда берілген, экономикалық дамыған елдердің нормативтік техникалық құжаттарындағы кейбір терминдер мен анықтамаларды қолданудың есебімен сәулет, қала құрылысы және құрылыс саласындағы құрылыс өнімдерінің белгілері үшін қолданылатын түсініктерді біріктіру және жіктеу арқылы келісуді, техникалық бірлікті қамтамасыз ету.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕРЕЖЕЛЕР ЖИНАҒЫ
СВОД ПРАВИЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ ТЕРМИНОЛОГИЯ

СТРОИТЕЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ

Енгізілген күні – 2015-07-01

1 ҚОЛДАНУ САЛАСЫ

Осы ережелерде құрылыс материалдары және бұйымдары бойынша терминдер мен анықтамалар берілген. Нормалар мен ережелер мемлекеттік басқару органдарының, сондай-ақ Қазақстан Республикасы аумағында сәулет, қала құрылысы, құрылыс қызметін жүзеге асыратын және құрылыс объектілерін пайдаланатын заңды және жеке тұлғалардың қолдануына арналған.

2 НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Осы ережелер жинағын қолдану үшін келесі сілтемелік нормативтік құжаттар керек:

ҚР ҚН 1.01-01-2001 Сәулет, қала құрылыс және құрылыс саласындағы мемлекеттік нормативтер. Негізгі ережелер;

ҚР ҚНжЕ 1.01-03-2008 Құрылыс терминологиясы. Құрылыс материалдары мен бұйымдары;.

МемСТ 12.0.002-80* ЕҚСЖ. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 12.1.009-76* ЕҚСЖ. Электрлік қауіпсіздік. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 12.1.033-81 ЕҚСЖ. Өрт қауіпсіздігі. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 12.1.047-86 (ӘӨК СТ 5236-85) ЕҚСЖ. Өрт техникасы. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 24346-80 Діріл. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 25957-83 Ұтымды (инвентарлық) ғимараттар мен имараттар. Жіктеме. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 26883-86 Ішкі әсер ететін факторлар. Терминдер мен анықтамалар;

МемСТ 27346-87 Құлыптық-темір бұйымдар. Терминдер мен анықтамалар;

ҚР СТ 1.2-2008 Мемлекеттік стандарттар мен ұйымдардың стандарттарын әзірлеудің тәртібі;

ҚР СТ 1.5-2013 Стандарттарды құруға, баяндауға, рәсімдеуге және мазмұндауға қойылатын жалпы талаптар;

ҚР СТ 1.27-2002 Терминологиядағы стандарттау. Негізгі қағидаттар мен әдістер;

ӘӨК СТ 2439-80 Құрылысқа арналған шыныдан жасалған бұйымдар. Терминдер мен анықтамалар;

ӘӨК СТ 383-87 Құрылыстағы өрт қауіпсіздігі. Терминдер мен анықтамалар;

ЭӨК СТ 3979-83 Керамикалық тақтайшалар. Терминдер мен анықтамалар;

ЭӨК СТ 4419-83 Құрылыстағы тот басудан қорғау. Құрылыс конструкциялары. Терминдер мен анықтамалар;

ЭӨК СТ 4926-84 Асбест-цемент бұйымдар. Терминдер мен анықтамалар;

ЭӨК СТ 5063-85 Жылумен оқшаулайын материалдар мен бұйымдар. Терминдер мен анықтамалар.

3 ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

3.1 Ережелер жинағы Қазақстан Республикасының стандарттарының: ҚР СТ 1.2, ҚР СТ 1.5, ҚР СТ 1.27 талаптарының есебімен ҚР ҚН 1.01-01 құрылыс нормаларына сәйкес әзірленді.

3.2 Осы ережелер жинағында осы ережелер жинағының 2-бөлімі мен Бибилография бөлімінде көрсетілген, Қазақстан Республикасының ақпарат көздерінде, оның ішінде: ҚР ҚНжЕ 1.01-03, МемСТ 12.0.002, МемСТ 12.1.009, МемСТ 12.1.033, МемСТ 12.2.047, МемСТ 24346, МемСТ 25957, МемСТ 26883, МемСТ 27346, ЭӨК СТ 2439, ЭӨК СТ 383, ЭӨК СТ 3979, ЭӨК СТ 4419, ЭӨК СТ 4926, ЭӨК СТ 5063 және [1], [2] берілген терминдер мен анықтамалар қолданылды.

4 ТЕРМИНДЕР МЕН АНЫҚТАМАЛАР

3.1 **Абляция:** Материалдардың балқытылуы, сублимациялануы, булануы, ыдырауы және мүжілуі нәтижесінде қатты дененің бетінен ыстық газдың ағынымен заттың әкетілуі.

3.2 **Абляциялық материалдар:** Құралымды атмосферамен немесе жанатын өнімдермен тікелей жанасудан қорғайтын материалдар. Мысалы: толтырғыш ретінде көміртегі (с.б. графит), кремний диоксиді бар (кремнезем, кварц) фенолдық, кремнийорганикалық және басқа синтетикалық шайырлардың негізіндегі жиі пайдаланылатын көмірленген пластмассалар.

3.3 **Қуатпен жабдықтаушы ұйымының абоненті:** Куатпен жабдықтаушы ұйымының тораптарына қосылған қуат қоныдрғылары бар электр күшін (жылуды) пайдаланушылар.

3.4 **Абонент енгізулер (жылу тораптары):** Жабдықтаулар кешені, оның көмегімен ғимараттардың жылу, вентиляция мен ауа кондициялау жүйелері жылу тораптарына қосылады. А.е. ғимараттардың жылумен жабдықтау жүйелерінің жылу желілері аяқталып жергілікті жүйелері басталады.

3.5 **Абразивті кесек:** Өзінің ось төңірегінде айналшықтамайтын, оңдеуге арналған қатты дене түріндегі абразивті құрал. Ескерту: мақсатына қарай олар жануыштығыш кесек немесе супермәре кесеккке бөлінеді.

3.6 **Абразивті құрал:** Құрал, оның кескіш элементтері ретінде абразивті түйірлер (абразив) болып табылады. Абразивті құрал мына түрлерге бөлінеді: абразиві байланған абразивті құрал (ажарлағыш кесектер, шарықтар, сегменттер), иілімді табандағы (ажарлағыш тері, таспа), ерікті абразив түрінде (түйірлер, ұнтақтар, пасталар).

3.7 **Абразивті шевер:** Тісті дөңгелек нысанды қатты дене түріндегі абразивті құрал.

3.8 **Абразивтік өңдеу:** 1. Көптеген абразивті түйірлерімен жүзеге асырылатын кесу арқылы өңдеу. 2. Абразивті құралымен маталлдың жұқа қабатын алып тастаудан тұратын материалды кесу арқылы өңдеу процессі. Абразивті өңдеуге тегістеу, қайрау, жетілдіру және басқа жатады.

3.9 **Абразивті материалдар:** Абразивтік өңдеуді жүзеге асыруға икемді табиғи немесе жасанды материал.

3.10 **Абразивтер:** Беттерді өңдеуге арналған қатты кристаллды түйіршік немесе ұнтақ түрлі материалдар.

3.11 **Абрис (жиек сызба):** Заттың сызба кескіні, контурлық кескінделуі.

3.12 **Абсолют ылғалдық:** Ылғалдық массасының ылғалды заттың көлеміне қатынасы.

3.13 **Ағаштың абсолют ылғалдығы -** ағаштағы су массасының абсолютті құрғақ ағашқа деген қатынасы, пайыз өлшемінде.

3.14 **Ауаның абсолют минималды және абсолют максималды температурасы (климатология):** Бақылау уақыты аралығындағы соңғы 50 - 80 жылдың ішіндегі берілген пункте ауа температурасы ең төмен және ең жоғары ауа температурасының деңгейін жетуін сипаттайды. Сол көрсеткіштердің қамсыздануы бір санына жуық.

3.15 **Абсолют құрғақ ағаш:** 103±2°С температурасы бойынша тұрақты массасына дейін құрғатылған ағаш.

3.16 **Абсолют ұзарту:** Ықтиярлы сызықтық дененің элементінің ұзындығын арттыру немесе кеміту

3.17 **Абсолюттік нөл:** Термодинамикалық температураның санау басы; судың үш еселі нүктесінен төмен 273,16 К орналасқан. Абсолюттік нөл кезінде атомдар мен молекулардың үдемелі және айналмалы қозғалысы тоқтатылады, бірақ олар тыныштық қалпында емес, ал «нөлді» тербеліс деп аталатын қалыпта болады.

3.18 **Абсорбенттер мен адсорбенттер (ауа кондициялау жүйелері):** Ағымды ауаны термодинамикалық өңдеу аппараттарында қолданылатын және сорып алынатын ауаны зиянды газтәрізді қоспалардан тазартуға арналған сұйық және қатты заттектер.

3.19 **Абсорбер:** Ауаны тазарту мақсатында зиянды булар мен газдарды жұтатын абсорбент - сұйық ерітіндісі қолданылатын аппарат.

3.20 **Абстракты:** Дерексіз, сәулет саласындағы абстракт формасы.

3.21 **Аванзал:** Алдынғы зал, үлкен залға кіре берістегі бөлме.

3.22 **Аванложа:** Кейбір театрлардың ложасының ішкі жабық бөлімі (алдындағы кішкене қосымша бөлме).

3.23 **Төтенше жағдайдағы апаттық-қалпына келтіру жұмыстары:** Төтенше жағдай аймағындағы бірінші кезектегі жұмыстар: кейбір бұзылу және жоғары қауіпті ошақтарын оңашалау, желілердегі апаттар мен зақымдарды жою, халықтың өмір сүруінің ең қажетті жағдайларын қалпына келтіру, сондай-ақ аймақты санитарлық тазарту және залалсыздандыру.

3.24 **Эскалатордың апаттық тежегіші:** Жылдамдық бұғауы іске қосылғанда және өз еркімен қозғалу бағыты өзгергенде, сондай-ақ жұмысшы тежегіш істен шыққанда, эскалатордың баспалдақ тақтасын тоқтатуға арналған құрылғы.

3.25 **Апаттық жарықтандыру:** Жұмыс жарықтың авариялық өшірілуі кезіндегі жұмысты жалғастыру (қауіпсіздік жарықтандыруы) немесе адамдарды жайлардан эвакуациялау (эвакуациялық жарықтандыру) мақсатындағы жарықтандыру.

3.26 **Аппатық-реттеуші резервуар (су бұру):** Апат пен ағынды суды тазарту құрылғылардағы жабдықтардың жұмыс тоқталуы кезінде, сонымен қатар суды максималды бұру сағаттарында ағынды суларды қабылдауға арналған сыйымдылық.

3.27 **Апаттық-құтқару қызметі:** Төтенше жағдайларды ескерту мен жою және апаттық- құтқару құрлдарымен жабдықтау мақсатында құрылған ұжым.

3.28 **Апаттық-құтқару жұмыстары:** Адамдарды, материалды мен мәдени байлықтарды құтқару, қоршаған ортаға келтірілетін зиян мөлшерін төмендету, сонымен қатар төтенше жағдайды жайылтпаушылықтау және оған байланысты қауіпті факторларының әсерін жою немесе кеміту мақсатындағы төтенше жағдай зонасындағы адам өмірі мен денсаулығына қауіпті жағдайларда жүзеге асырылатын жедел жұмыстар, оларды орындау үшін арнайы дайындық, жабдық пен киім-кешек және құтқарушыларды жабдықтау керек.

3.29 **Электржабдықтаудың апаттық тәртібі:** Жүйе элементтерінің жұмыс істеуінің тоқтатылуы нәтижесінде техникалық нормативтерді сақтау мүмкін емес болып келетін электржабдықтаудың тәртібі. Апаттық тәртібінің түсуі қозғалыстың азайтуын немесе мүлдем тоқтатуын міндет етеді.

3.30 **Апат:** Нысанның жұмыс қабілеттілігінің бір деңгейден немесе салыстырмалы түрде бір қызмет ету деңгейінен екінші өте төмен деңгейге нысанның жұмыс тәртібінің көлемді бұзылуымен өтуін тұжырымдаушы оқиға.

3.31 **Құрылыстағы апат:** Құрылыс немесе эксплуатация кезіндегі икемді деңгейді асыратын және азаматтардың қауіпсіздігіне қатерлі ғимараттың зақымдалынуы, құрылымның түгел, оның бөлшегінің, бөлек құрылым элементінің зақымдалынуы немесе құрылымдардың деформациясы, сонымен қатар қарқындылығы есептік мәнін асырмайтын табиғи-климаттық әсері нәтижесінде пайда болған зақымдану немесе қиратулар (жер сілкінісі, жел тегеуріні, көшкін), құрылымдарды және ғимараттарды құру кезіндегі машина, механизмдер, тетіктер мен құрылғылардың зақымдануы.

3.32 **Магистральды құбырдағы апат:** Қысым арқылы қауіпті химиялық немесе өртжарылуқауіпті заттектердің шығарылуы және құйылып кетілуіне байланысты және техногенді төтенше жағдай туғызатын құбыр трассасындағы апат. Ескерту: тасымалдауға жататын өнімнің түріне қарай апатты бірнеше түрлерге бөледі, газ құбырындағы, мұнай құбырындағы және өнім құбырындағы.

3.33 **Жер астындағы құрылғысындағы апат:** Құрылғыдағы адамдардың өмірі мен денсаулығына зақым келтіріп қаржылық шығынға келтіретін құрылғының кенет түгел немесе жартылай қиратылуымен байланысты жерастындағы шахтадағы, тау өндірімінде, жер астындағы қоймаларда немесе сақтау орындарындағы, көлік тоннелі мен рекреация үнгірлеріндегі қауіпті жағдайлар.

3.34 **Сумен жабдықтау жүйесіндегі апат:** Судың тоқтауын немесе судың көлемінің кемуін және (немесе) елдің денсаулығы мен өміріне, қоршаған ортаға, заңды тұлғалар мен жеке тұлғаларға зақым келтіретін су сапасының нашарлауын тудыратын сумен жабдықтау жүйесінің, бөлек құрылғылардың немесе жабдықтардың жұмыстан шығуы.

3.35 **Экология апаты:** Кейбір объектілердің қоршаған ортаға зиянды заттектерді аса көп мөлшерінде шығару, сол себептен қоршаған орта, адамдар мен материалдық құндылықтар үшін жаппай қауіпсіздк пайда болады.

3.36 **Автобаза:** Автокөліктерге техникалық қызмет көрсету, сақтау және көліктік операцияларын жасауға, материалдарды, бұйымдарды, құрылымдарды, топырақты, құрылыс қоқымын, жабдықтарды, бөлшектерді, түйіндерді, агрегаттарды, құрылыс техникасын, адамдарды тасымалдауға арналған өндіріс кәсіпорны.

3.37 **Автобетон тасымалдауыш:** Бетон қоспаларын тасымалдауға арналған арнайы автомобильді көлік.

3.38 **Автобетон араластырғыш:** Шассисіндегі бетонараластырғышы орналасқан автомобиль, ол бетонды дайындап оны қалау жеріне тасымалдауға және дайын бетонды бетон дайындау зауытынан тұтынушыға тасымалдауға арналған.

3.39 **Автобетон сорғыш:** Бетонсорғыштың мобильді түрі болып табылатын өзі жүретін арнайы машина.

3.40 **Автобетон қатынастырғыш:** Түрлі қозғалымды бетон қосапаларын дайындауға және тасымалдауға арналған арнайы автомобиль.

3.41 **Автоблокадалау:** Кенет нормалды шарттардың және істеуінің бұзылуымен тудырылған машинаның, құралдың, жүйенің жұмыс тәртібін автоматты өзгерту (түгел тоқтатылуына дейін); тәртіптеменің сондай өзгерістерді автоматты жүзеге асыратын техникалық құралдардың жиынтығы.

3.42 **Автовокзал:** Автобустардың қалааралық бағыттарында шеткі және тораптық жерлерінде жолаушыларға қызмет көрсету үшін қойылған имараттар кешені және әр түрлі техникалық жабдықтар.

3.43 **Автогрейдер:** Өзі жүретін дөңгелекті реттемелі қайырмасы (ауыстырмалы аспабы) алдыңғы мен артқы дөңгелектерінің арасында орналасқан, жер үймелерін құру, жоспарлау мен профильдеуге, жол төсеміне, түбіндегі және жол төсеміндегі жырықтарға, қазуға және тазартуға, суарылатын шұңқырларға, материалдардың қозғалуына және реттеуленуіне, топырақ жолдарын құру мен жөндегуе арналған машина.

3.44 **Автодром:** Спорттық жарыстар, автомобильдерді сынау және жүргізушілердің тәжірибе алуы (үйренуі) үшін арнайы жабдықталған жолдары бар аумақ. Автодром құрамына сондай-ақ, көрермендер мінбелері, автомобильдерді техникалық күтуге арналған бөлмелер, гараждар ж.т.б. енеді.

3.45 **Жанармай құю орны:** 1. Көліктерді қабылдау, сақтау және оларға түрлі мотор отыны мен майларды құюға арналған ғимараттар, құрылғылар мен технологиялық жүйелердің кешені. 2. Автомобильдерді отынмен, маймен, сумен және басқа материалдармен жабдықтауға арналған құрылғылар, сонымен қатар техникалық қызмет көрсетудің бөлек түрлерін (дөңгелекке ауа толтыру, жуу орындары, тексеру, жөндеу, т. б.) жүзеге асыруға арналған құрылғылар.

3.46 **Блок-контейнерлі типті автожанармай құю станциясы:** Жерүстілік резервуарлар және мұнай өнімдерін автомототехникаға құюға, сақтауға, қабылдауға арналған блок-контейнерлер түрінде жасалған өзге де ғимараттар кешені.

3.47 **Стационарлық типті жанармай станциялары:** Автомототехникаға мұнай өнімдерін құю, сақтау және қабылдауға арналған жерасты мен жерүстілік резервуарлар және басқа да құрылыс ғимараттарының кешені.

3.48 **Автокар:** Қозғалтқышы және жүк платформасы бар рельссіз өзі жүретін арба. Тиеу-жүк түсіру жұмыстарын механикаландыру үшін пайдаланылады. Көтеру платформаларымен, жүккөтергіш крандармен ж.т.б. жиірек жабдықталады.

3.49 **Автоклав:** Қыздыру және жоғары қысым кезінде түрлі физикалық-химиялық процестерді жүргізуге арналған герметикалық аппарат (тығыз жабылатын қазандық).

3.50 **Автоклав материалдары:** Силикат тұтқырғыштары (әк, цемент және олардың қоспалары) және органикалық емес толықтырғыштары (кварцты құм) негізіндегі жоғары температура мен қысым жағдайында қатаятын құрылыс материалдары мен бұйымдары.

3.51 **Автокөтергіш (автомобиль көтергіші):** Жүктерді тік немесе көлденең бағыттарда тасымалдауға арналған жүк көтергіш машина. Автокөтергіш жебелі өзі жүретін көтергіштерге жатады, олардың жүк тасымалдауы ең алдымен көтергіштің айналу қозғалысы арқылы жүзеге асырылады. Құрылыста автокөтергіш тиеу-жүк түсіру мен құрастыру жұмыстары мақсатында қолданылады.

3.52 **Автомагистраль, автострада:** Бір деңгейде басқа жолдармен қиылыспайтын, өткізу мүмкіндігі жоғары және көліктердің қарсы ағынын оңашалау үшін бөлуші жолақтары бар үлкен ұзындықтағы автомобиль жолы.

3.53 **Автоматтандыру:** Энергияны, материалдарды немесе ақпараттарды пайдалану, беру, өзгерту, алу процесстерінде адамды тікелей қатысудан жарым-жартылай немесе толық босататын автоматикалық техника құралдарының және басқару жүйелерінің қолданылуы. Өндіріс процестері, есептеу процестері, жобалау, статистикалық мәліметтерді әзірлеу, жоспарлау, басқару және басқа да көп әрекеттер автоматтандырылады.

3.54 **Жобалаудың автоматтандырылған жүйесі:** Нысандардың жобалау сметалық құжаттарын тапсырысқа сәйкес тиімді әзірлеуді қамтамасыз ететін математикалық әдістердің, техникалық құралдардың (ЭЕМ, байланыс тәсілдері, ақпаратты бейнелейтін құрылғылар және т.с.с.) және ұйымдастыру кешенінің жиынтығы.

3.55 **Құрылысты басқарудың автоматтандырылған жүйесі (ҚБАЖ):** Тиісті шешім қабылдауға және оның орындалуын тексеруге арналған өзінің істеу процесіндегі өзара байланыстағы әкімшілік, ұйымдастырушылық, экономикалық-математикалық әдістерінің, есептеу-техникалық құралдарының ұйымдастыру, техниканың және байланыс құралдарының жиынтығы.

3.56 **Автоматтандырылған жұмыс орны (АЖО):** Өндірістік тапсырманы орындауға қажет ақпаратты өңдеу және бейнелеу процестерін автоматтандыру үшін есептеу техникасы құралдарымен (ЖК) қамтамасыздандырылған оператордың, диспетчердің, конструктордың, технологтың ж.т.б. жұмыс орны.

3.57 **Автоматтандырылған желі:** Өндіріс өнімін немесе оның бөлігін бүкіл дайындау немесе қайта өңделу процесін белгілі технологиялық жүйелілікпен және тапсырманың ырғағымен өзі автоматты түрде орындайтын жұмыс машиналарының және көмекші жабдықтардың кешені.

3.58 **Автоматты өртті хабарлаушы:** Өртке ілеспелі факторларді қабылдап өртті хабарлаушы.

3.59 **Автоматты басқару:** Тікелей адамның қатынасуынсыз берілген алгоритмге сәйкес басқарылатын нысанның (машиналардың, аспаптардың, жүйелердің ж.т.б.) қалыпты қызмет атқаруын қолдау. Ақпаратты автоматты жинау, сақтау, беру және әзірлеумен қамтамасыздандыратын техникалық құралдардың көмегімен, сондай-ақ басқару нысанына басқару ықпалын (сигналдарын) қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады.

3.60 **Автомобильден түсіргіш, автомобильден аударғыш:** Бортты автомобильдің шанағынан сусымалы жүкті (түйірлерді, қиыршықтастарды, малтатастарды ж.т.б.) түсіруге арналған құрылғы.

3.61 **Автомобиль жолы:** Ең алдымен автомобильдердің қауіпсіз және ыңғайлы жүруіне арналған жол. Автомобиль жолының негізгі бөлшектері: жер төсемі, жамылғысы бар жүру жолағы, автомобильдердің уақытша тоқтауына арналған жол жағасы.

3.62 **Кран орнатылған автомобиль, автокран:** Автомобильдің шассиінің үстіне жинақталған бұрылатын аспа жебелі жұмыс құрылғысы бар өзі жүретін, жүк тиейтін-түсіретін машина.

3.63 **Автомобиль полигоны:** Автомобильдерді сынақтан өткізу үшін жабдықталған жер телімі.

3.64 **Автомобиль көлігі:** Әр түрлі жабынды жолдармен, сондай-ақ жолсыз жағдайларда жүктер мен жолаушыларды тасуды жүзеге асыратын көлік.

3.65 **Дара (жеке) қазандық:** Жеке ғимаратты немесе имаратты жылумен жабдықтауға арналған қазандық.

3.66 **Автопанель тасымалдауыш:** Арнайы көлік құралы, ол автомобиль тартқыштан және арнайы жүк платформасы бар жартылай тіркемеден тұрады. Ол жұмыс қалпына жақын қабат панельдері мен алып бітіру элементтерін тасымалдауға арналған. Автопанельтасымалдауыш жоталы, таспалық, платформалық және көлбеу рамасы бар түрлерге бөлінеді.

3.67 **Автотиегіш:** Қозғалтқыштан жетегі мен ауыстырмалы жұмыс құрылғысы (шөміштері, айыр қармауыштары ж.т.б.) бар өзі жүретін көтергіш-тасымалдаушы машина; тиеу, жүк түсіру, қатарға қалау және дара немесе сусымалы жүктерді бір жерден бір жерге ауыстыру үшін қызмет етеді.

3.68 **Автопоезд:** Жүк-тартқыш пен жартылай тіркемеден немесе бір немесе екі тіркемесі бар автомобильден тұратын көлік құралы.

3.69 **Автоерітіндітасымалдауыш:** Ерітіні бетонды түінділердің түрлі консистенциялық құрылыс ерітінділерді құрылыс объектілеріне тасымалдау, қозғау және үлестеп шығарып салуға арналған арнайы көлік құралы.

3.70 **Ашық типті автотұрақ:** Сыртқы қабырғасы қоршаусыз немесе тым болмағанда, екі қарама-қарсы жақтары ашық имараттар. Бетке таратылған тесіктердің жалпы аумағы сол беттің сыртқы аумағының 50%-нан әр қабатта артық болса ғана бет ашық деп есептелінеді.

3.71 **Көлбеушелері (жарыққалқандары бар) автотұрақтар:** Автомашиналарға жер бетінен көтерілуіне және түсуіне мүмкіндік туғызатын ұдайы көтерілетін (төмендейтін) еден немесе еден араларында көлбеу еңістер қатарлары бар имараттар.

3.72 **Автотрансформатор:** Гальваникалық байланыстағы ортақ бөлімі бар екі немесе одан да көп ораулары бар транформатор.

3.73 **Автоферматасымалдауыш:** Темірбетон фермалардың түгел номенклатурасын тасымалдауға арналған автомобиль тартқыштан және арнайы жүк платформасы бар жартылай тіркемеден тұратын арнайы көлік құралы.

3.74 **Автоцемент тасымалдауыш:** Арнайы көлік құралы; арнайы автопоездерге жатады және цементті герметикалық резервуарда базисті қоймалардан және цемент зауыттарынан пневматикалық жүктемесімен күш түрі бар қоймалардан және бункерлерден тасымалдауға, құбырлар бойынша тікелей пайдаланушының қоймаларына пневматикалық өзінше жүктеуге арналған.

3.75 **Автоқалақтауыш тасымалдауыш:** Дайын қалақау қоспаларды, борлы ескекаяқты зауыт-дайындауыштан құрылыс алаңдарына орталықтандырылған тасымалдауға және көпқабатты ғимараттардың қабаттарына жіберуге арналған арнайы көлік құралы.

3.76 **Автоқатарлауыш:** Іштен жанатын қозғалтқышы бар қатарлауыш.

3.77 **Агломерат:** Тау жыныстары сынықтарының борпылдақ жинақтары.

3.78 **Агломерация:** Көптеген қалалар мен елді мекендердің шын мәнінде бірігуі.

3.79 **Агрегат:** Жаппай өзара алмасушылық қабілеті, бұйымның бөлшектерін басқа құрамдарынан бөлек жинақтауға немесе бұйымды өзін түгел жинақтауға мүмкіндігі және бұйымның белгіленген фунциясын орындау мен немесе өзінше орындау қабілеті бар жинақтау бірлігі

3.80 **Агрегат (хризотил асбесті):** Қалыңдығы 1 мм жуық, аяғына дейін қалыптастырылмаған талшық.

3.81 **Агрегатты қалып: қалыптардың жалпы атауы:** Қатты, сұйық және газ тәрізді қалыптар, олардың ішінде құрамына, температурасына және қысымына қарай қандай да бір заттек болуы мүмкін.

3.82 **Жөндеудің агрегат тәсілі:** Жөндеудің иесізденген тәсілі, ол бойынша бұзылған агрегаттар жаңа агрегаттармен немесе жөнделген агрегаттармен алмастырылады

3.83 **Агрессияшыл су:** Қатты материалдарды, олармен жалғасып істеген жағдайда, еріту мен жою қабілеті бар су. Сол қабілет көбінесе антропогендік іс-әрекетпен байланысты болып шығады, сондай-ақ, сол қабілет қышқыл тұнбаларда болады, олар елді мекендерде құрылғыларға, мәдени ескерткіштерге т.б. қатты зақым келтіреді.

3.84 **Жеміргіш орта:** Бұйымдарда немесе құралымдарда құрылыс материалының тоттануын тудыратын әсерлі орта.

3.85 **Агрессияшыл орта (бетондардың коррозиялық қайраттылығы):** Бетонның физикалық-механикалық сипаттамаларының өзгерістерін оның пайдалану қасиеттерін жоғлатуымен бірге туғызатын сұйық, қатты немесе газ тәрізді орта

3.86 **Жеміргіш әсер -** құрылыс материалының тоттануын тудыратын ортаның жеміргіш әсері.

3.87 **Су агрессиясы:** Судың және судфың ішінде ерітілген заттектердің химиялық әсер еті арқылы түрлі материалдарды жою қабілеті

3.88 **Бейімделу (техникада):** Сыртқы әсерлердің өзгеруіне немесе (және) өзінің құрылымының не қызмет атқару алгоритмінің өзгеруіне техникалық жабдықтардың немесе жүйелердің бейімделу қабілеттілігі.

3.89 **Пластикалық адаптация (бейімделушілік):** Пластикалық деформацияның пайда болуы жүктеудің бірінші кезеңінде іске асырылатын жағдайдағы матриалды денелердің қабілеті; одан келесі жүктеулерде дене шымырлы деформацияланады

3.90 **Сейсмикалық қорғаудың адаптация жүйелері:** Өз ауытқуларының кезеңдері сейсмикалық әсер ету жағдайында өзгеруге ұшырағыш қолайлы жүйелер.

3.91 **Адгезия:** Әр текті қатты немесе сұйық денелердің беттерімен өзара ілінісуі (жабысуы).

3.92 **Аддитивтік:** Жиынтық, бірақ тұтастықты құрмайтын, ансамбльді құрмайтын сәулет кешенін бағалауына қолайлы.

3.93 **Жабынды аддитивті тәсілімен қондыру (жабыны бар әйнек):** Әйнектің сыртына әр түрлі тәсіл арқылы бір немесе көп қабатты, метталдардан, нитрид қышқылдардан, фторидтерден немесе басқа қосындылардан тұратын жабындарды қондыру.

3.94 **Сынаудың адеструктуралық тәсілдері (бұзбайтын тәсілдер):** Құрылыс материалдар мен құрылғылардың қасиеттерін бұзу мен сынама белгісін алып тастауды жүзеге асыруынсыз анықтау (мысалы, бетонның беріктілік шегі, ультрадыбысты толқындарды тарату жылдамдығы бойынша, зерттеу объектісіндегі магнит өрісінің сипаттамасы бойынша бетондағы арматураның қалпын, ылғалды материал мен құрылғылардың диэлектрикалық өткізгіштігінің мөлшері бойынша ылғалдықты).

3.95 **Адиабаттық процессі (адиабаттық процесс):** Процессті жүзеге асыратын жүйе мен қоршаған орта арасындағы жылу алмасуы болмайтын термодинамикалық процесс.

3.96 **Сынаудың адеқұрылымдық әдістері:** сынаманы бұзбай немесе алып тастаусыз құрылыс материалдары мен конструкцияларының қасиеттерін анықтау.

3.97 **Әкімшілік айыппұл:** Салық мағлұмдамасын мерзімінде бермеген немесе мүлде бермеген, тиісті салықты уақытында төлемеген немесе мүлде төлемеген, сондай-ақ басқа да жолсыздық жасаған төлеушіге салық органы салатын айыппұл. Айыппұл әдетте, тұрақты үстеме немесе тиесілі салықтың белгілі бір пайызы түрінде өндіріліп алынады.

3.98 **Адресант:** 1) пошта жөнелтуші немесе телеграф жөнелтімдерін жолдаушы адам; 2) жүк жөнелтуші.

3.99 **Адресат:** Поштаны, тауарды және жөнелтілген жүкті алушы.

3.100 **Адсорбер:** Адсорбция (жұту) процесі өтетін газдарды, буларды немесе ерітінділерді (адсорбативтерді) қатты сорбентке сіңіру үшін қолданылатын құрылғы. Тазартылатын газдардан адсорбат сіңіріледі - ұшпа ерітінділерінің буы (ацетонның, бензиннің, бензолдың, ксилолдың және басқа), азот оксидтерінің, күкірт диоксидінің, фтор, хлор және хлоридтің бірігуі, йод пен сутек йодидінің, күкіртті сутектің және күкіртті органикалық бірігулерінің, сынап буының және басқа.

3.101 **Адсорбция қабаты (металл коррозиясы):** Қоршаған ортаның атомдары мен молекулардың адсорбция нәтижесінде металлдың сыртында пайда болатын және коррозия процесстің өтуіне кедергі жасайтын қабат

3.102 **Бетон адсорбциясы (физикалық):** Адсорбенттің сыртқы қабатындағы молекулалық күш әсері бойынша болатын цемент немесе оның гидратация өнімдерімен қоспа белсенді заттекті жұтуы, сол жағдай қуаттың еркін қабатының кемуін туғызады.

3.103 **Азаршен:** Төбесіне қарай тарылатын тік бұрышты немесе сегіз қырлы бірнеше қабаттан тұратын ағаштан жасалынған күмбез тәрізді жабын,

3.104 **Азерит:** Жеңіл бетондарға арналған жасанды толтырғыш, ол шар тәрізді айна тәрізді диаметрі 5-40 мм борпақ бөлшектер түрінде болады. Азерит сонымен қатар жылылықты оқшаулау төгуі ретінде қолданылады.

3.105 **Азимут (географиялық азимут):** Ұзын нүктенің маридианының жазықтығы мен берілген бағыттат өтетін вертикальді жазықтық арасындағы бағыттан солтүстікке сағат стрелкасының жүруі бойынша еспетелетін екі қырлы бұрыш.

3.106 **Айуан:** Шығыс сәулет өнеріндегі төбесі еңселі, көп бағаналы галерея немесе үлкен нишасы бар портал.

3.107 **Академизм:** Көркемсурет академияларында қалыптасқан, көне заман мен қайта өркендеу дәуіріндегі өнердің сыртқы пішіміне жалаң еліктеу негізінде құрылған классикалық өнер бағыты.

3.108 **Аквариум:** Су жануарлары мен өсімдіктерін ұстау үшін бейімделген арнайы қоймалар (шыныланған жәшіктер мен банкалар, ірі бассейндер).

3.109 **Арна көпір:** Көпір немесе суарнасы (құбыры, науасы, арнасы) бар эстакада тәрізді имарат; суарнасы саймен, шатқалмен, өзенмен, жолмен ж.т.б. қиылысқан жерде салынады.

3.110 **Аккредитивтеу:** Қандай да бір мекеме, оның жеке тұлғасы үшін несие ашуы.

3.111 **Аксонометриялық бетсалым:** Ғимараттың үш мөлшерлі немесе оның фрагментінің немесе оның құрылымдық түйінінің келешекте бұрмалауынсыз сызба жазықтығындағы шартты бейнесі

3.112 **Өрістілік:** Кеңістіктегі көлемді денелерді сызбада бейнелейтін әрі тек бір ғана проекциясымен шектелетін, сонымен қатар жобаланатын құралы қатынасты сол проекцияның координатты осьтардың бейнесін қосатын тәсіл

3.113 **Акт-рұқсат:** Істегі кәсіпорынның аумағында СМР өндіруге құқысын беретін еңбек қорғау нормативті құжат.

3.114 **Активация (металл коррозиясы):** Металдың пассив күйінен актив күйіне ауысуы.

3.115 **Негізгі жабынатын металлдың (ішкі қабаттың) активациясы (металлдарды коррозиядан қорғау):** Негізгі жабынатын металлдың сыртын ерітінделерде химиялық немесе элктрхимиялық тәсілдерімен қышқыл қабатын жабынды алу алдында өңдеу

3.116 **Ерітінді арқылы активтендірілетін желім (полимерлік):** Органикалық ерітіндімен сыртқа жабынын суландырған кезіндегі адгезиялық қабілеті пайда болатын полимерлік желім.

3.117 **Жылумен активтендірілетін желім (полимерлік):** Жылу әсерінен адгезиялық қабілеті пайда болатын полимерлік желім.

3.118 **Активтендіретін заттек (металлдардың коррозиясы):** Металдың пассивті қалпынан активті қалпына алмасуын жүзеге асыратын немесе пассивті қалпының жүзеге асырылуын қиындататын заттек (реагент)

3.119 **Белсенді жаға қорғау:** Жаға үінділерінің жиналуын және оларды жаға бойындағы бағытта, сонымен қатар аквторияның терең орындарына қозғалуын тоқтатуға арналған жаға қорғау құрылғылардың кешені. Сонымен қатар, белсенді жаға жағажай зонасында кесек материалдардың (қиыршық тастың, жұмыр тастың, тастың және басқаның), жасанды бірр қалыпта құйылған элменттердің төсеуін, банкет ұйымдастыруды қарастырады.

3.120 **Белсенді діріл қорғау:** Қосымша көздің қуатын қолданатын дірілді қорғау.

3.121 **Табанның белсенді зонасы (фундаменттер табаны):** Қосымша кернеуді және сол арқылы пайда болған деформациялар мен жылжымалы топыраққа қатысты қозғауларды қабылдайтын табан бөлшегі.

3.122 **Үйме табанының белсенді зонасы (автомобиль жолдары):** Үйменің шөгуі мен тұрақтылығын болжамдау кезінде есепке алынатын табанның қалыңдық күші.

3.123 **Цементке қосылатын белсенді минералды қоспа:** Жұқа ұсақталған қалпында гидравликалық немесе пуцооланикалық қабілеті пайда болатын цементке қосылатын минералды қоспа.

3.124 **Белсенді өртке қарсы қорғау:** Өрт сөндіруге, адамдарды және материалды құндыларды өрттің қауіпті факторларынан қорғауға арналған өрт қызметінің күші мен құралдары.

3.125 **Күн жылуының белсенді жүйесі фундамент табандары):** Топырақтың тіреуіш қабырғасының орнынан қозғалуы кезінде пайда болатын минималды қысым.

3.126 **Белсенді қысым (фундамент табандары):** Топырақтан тіреуіш қабырғаның қозғалып кету кезінде пайда болатын минималды қысым.

3.127 **Еспе дененің белсенді қысымы:** Берілген жүкетемесімен еспе дененің массасының тіреуіш қабырғаға ақырғы тепе-теңдік жағдайында әсер етілетін ең жоғары жиынтық қысымы.

3.128 **Белсенді қалып (бетондағы болат арматурасының коррозия қалпы):** Бетондағы болат арматурасының коррозияның түрлі қарқындылығы жағдайындағы қалпы.

3.129 **Цемент белсенділігі:** Стандартты жағдайларда сыналып, нормативтік құжатпен белгіленген стандартты цемент ерітіндісінен жасалған үлгісін қысу бойынша нақты мықтылығы.

3.130 **Белсенді минералды (гидравликалық) қоспалар:** Әуе тұтқырларына (әктасқа, гипске) гидравликалық қабілет беретін қоспалар, ал гидравликалық тұтқырларының тұщы мен сульфатты судағы беріктік қабілетін арттырады. Сонымен қатар минералды қоспалар бетондар мен ерітінділердің тығыздығын және тұзға беріктігін күшейтеді. Ондай қоспалар ретінде мыналар болып табылады: жанартаулық тегісі бар табиғи материалдар-доломиттер, опокалар, трассалар, трепелдер; шөгін тегісі бар - доломиттер, опокалар, трепелдер, глиеждер. Жасанды материалдар-отын күлдері, домналық түйіршіктелген боқаттар және басқа.

3.131 **Белсенді лай** (ағынды суларды тазарту): 1. Микроағза кешені оның үстіндегі адсорбтанған және жартылай қышқылдандырылған ластандыратын ағынды судың

заттектерін бірге қосқанда. 2. ағынды суды тазарту процессін аэробты биоқышқылдандырғыштарда (аэротенктер, окситенктер) жүзеге асыратын судағы салмақталған белсенді биомасса.

3.132 **Белсенді тәжірибе (эксперимент):** Әр тәжірибедегі факторлар деңгейі зерттеушімен белгелінетін эксперимент.

3.133 **Әсерлі бояғыштар:** Талшықпен берік химиялық байланыс туғызатын қасиеті бар бояғыштар.

3.134 **Активтер:** Есепке алу категориясы, құрамына нарық тұлғасының жекеменшікті мүліктерінің құны, сондай-ақ қарыздарды төлеуге арналған қаржы мен қорлары кіреді.

3.135 **Кәсіпорынның (ұйымның) активтері:** Кәсіпкерлік қызмет үшін пайдаланылатын барлық активтер.

3.136 **Актинометр:** Перпендикуляр сәулелі бетке түсетін тура күн радиациясының (сәулелену) қарқындылығын өлшеуге арналған метеорологиялық құрал. Актинометрдің істеу қағидасы денемен сәулеленуді жұту мен күн радиациясының қуатын жылу қуатына ауысу негізінде орындалады.

3.137 **Актуальдандыру:** Жоспар шешімін (ғимараттың) және жобаның басқа құжаттарын жобаның нақты дамуы туралы жаңа деректер негізінде өзгерту, жаңалау және қайта қарастыру (мысалы, құрылыс жайындағы ағынды ақпаратты есепке алу мақсатында объект құрылысының графигін қайта қарастыру).

3.138 **Акустика:** Қандай да бір бөлмелердің дыбыстық (акустикалық) сипаттамасы.

3.139 **Сәулет акустикасы:** Жайлардағы дыбыс процесстерін зерртейтін акустика бөлімі. Сәулет акустикасының құрамында сонымен қатар дыбыстың толқын табиғатын есепке алғанда жайдағы ауаның өз немесе мәжбүрлі ауытқу процесстерін қарастыратын толқын акустикасы, дыбыс толқындардың бірнеше рет шағылуын есепке алғанда әр түрлі формалы жайларда дыбыстың таралуын зерттейтін геометриялық акутикасы бар. Сәулет акустиканың заңдары көрініс құрылымдарын, вокзалдарды, ауежайларды, өндіріс ғимараттарды жобалау кезінде шу-дыбыспен қосақталған технолигиялық процесстерімен есепке алынады.

3.140 **Құрылыс акустикасы:** Ғимараттардың қоршау құрылымдарының ауа мен соқпа шуынан дыбыс оқшаулау мәселелерді, дыбыс жұтатын материалдармен және құрылғылармен ішкі жабындарды қаптау арқылы шу деңгейін төмендету жөніндегі мәселерді, сонымен қатар жабындарда дыбыс оқшаулау материалдарын қолдану жөніндегі мәселелерді қарастыратын акустика бөлімі.

3.141 **Күйретпейтін бақылаудың акустикалық аппаратурасы:** Функционалды байланысты күйретпейтін бақылаудың акустикалық құралдар мен (немесе) электрондық блоктар мен түрлендіргіштерді біріктіретін акустикалық құрылымның құрам бөлігі.

3.142 **Акустикалық дефектометрия (кемістікметрия):** Кемістіктердің параметрлерін өлшеу, олардың бақылау объектісінде түрі мен бағдарлауын акустикалық күйретпейтін бақылау арқылы бағалау.

3.143 **Акустикалық дефектоскопия:** 1. Тұтастықтың және біртектіліктің бұзылмауы жөніндегі акустикалық күйретпейтін бақылау. 2. Серпінді ауытқуларды әсіресе дыбыстық жиілік диапазонды (20 кГц дейін) пайдаланумен негізделгендефектоскопия тәсілі. Ол көп

қабатты құрылғыларды, қабатты пластиктердегі байланыстардың және басқа дефектілерін анықтау мақсатында қолданылады.

3.144 **Жайдың акустикалық өңдеуленуі:** Ғимараттың барлық немесе ішкі қабатының бөлігін ғана дыбыс жұту материалмен қаптау немесе арнайы дыбыс жұтқыш құрылғылармен қаптау, жайларда дара дыбыс жұтқыштарды орнату.

3.145 **Шоқтың акустикалық осі (негізгі сәуле):** Амплитуданың максимум нүктелерін алыс зонасында қосатын, эффективті акустикалық орталығына дейін созылған сызық.

3.146 **Акустикалық көлеңке:** Бақылау объектісіндегі зона, оның ішіне берілген бағытта таратылатын ультрадыбыстық қуаттың бақылау объектің формасы немесе тұтас еместігі себебінен кіруі мүмкін емес.

3.147 **Акустикалық қалыңдықметрия:** Бақылау объектінің қалыңдығын акустикалық күйретпейтін бақылау тәсілі арқылы өлшеу.

3.148 **Дыбысжұтатын құрылымның немесе даналық дыбысжұтқыштың акустикалық сипаттамасы:** Дыбыс жұтудың ревербциялық коэффициентінің жиілік сипаттамасы немесе бір дыбыс жұтқышқа келетін, м2, дыбыс жұтудың эквивалентті көлемінің жиілік сипаттамасы.

3.149 **Акустикалық матриалдар:** Құрамы ұсақ тесікті материалдар, олардың дыбысжұту қабілеттері бар және олар жайлар мен техникалық құралдарды дыбыстан оқшаулау үшін қабат арасындағы жабындарда қолданылады, сонымен қатар қоғам жайлардың акустикалық қабілеттерін арттыру жөнінде қолданылады (көрермен залдары, лекция дәрісханасы т.б.).

3.150 **Акустикалық құрылыс материалдары:** Ғимараттардың акустикалық жайластыруды-дыбыс комфортын шығару үшін арналған құрылыс материалдары мен бұйымдар. Акустикалық материалдар дыбысжұтатын және дыбыс оқшаулайтындарға бөлінеді. Акустикалық материалдар төсеніш, тақта, блоктар, мақта немесе сусымалы заттектер түрінде жасалынады (керамзит, күп болып кеткен перлит).

3.151 **Акустикалық тереңдік өлшеуіш:** Шағылдырғышқа дейінгі қашықтықты және оның жатқан жерінің тереңдігін, координаттарын өлшейтін құрал.

3.152 **Акустикалық дефектоскоп (ақаутапқы):** Тұтастық және біртектілік түріндегі кемістіктерді күйретпейтін бақылауға арналған күйретпейтін акустикалық бақылаудың құралы.

3.153 **Акустикалық импеданс (дыбыс толқынының кедергісі):** Жалпы, қума толқынымен қатар ағынсыз толқыны немесе шағылыстыратын тоқыны бар жағдайда, дыбыс қысым амплитудасының тербелмелі жылдамдықтың амплитудасына қатынасы. Идеалды серпінді қабілеті бар матриалдар және жалпақ бойлық толқыны үшін ол тығыздықтың сол толқынның жылдамдығына көбейтіндісіне тең.

3.154 **Акустикалық каротаж:** Тау жыныстарындағы ультрадыбыстық және дыбыстық серпінді толқындардың сипаттамаларын зерттеуінде негізделген каротаж.

3.155 **Акустикалық күйретпейтін бақылаудың:** Бақылау объектісінде қобалжитын немесе пайда болатын серпінді тербелістерді қолдану жөнінде негізделген күйретпейтін бақылау.

Ескерту: жиіліктің ультрадыбыстық диапазонын қолданатын акустикалық күйретпейтін бақылаудың тәсілдері, жабдықтарды, құралдарды ультрадыбыс ретінде атауға болады, мысалы "ультрадыбыстық дефектоскопия", "ультрадыбыстық дефектоскоп".

3.156 **Акустикалық құрылым аспабы:** Материалдардың құрылымын анықтауға арналған акустикалық күйретпейтін бақылаудың аспабы.

3.157 **Акустикалық қалыңдық өлшегіш:** Қалыңдықты және (немесе) оның белгіленген мәнінен ауытқуын өлшеуге арналған акустикалық күйретпейтін бақылаудың аспабы.

3.158 **Акустикалық өріс:** Ультрадыбыстық қуат көзінен пайда болған үш өлшемді сәулелену құрылымы.

3.159 **Акцент:** Сәулет саласында композициялық мәнісін күшейту мақсатында ерекшелендірілген ғимараттардың, құрылымдардың, олардың кешендерінің құрамды бөлшектері немесе бөлек элементтері.

3.160 **Алебастр:** 1) құрылыстық гипс атауларының бірі; 2) түсі қардай ақ ұнтақталған агрегат тәрізді табиғи гипс (гипс тасы); 140-180°С күйдіру арқылы жартылайсулы (құрылыс) гипсін алу үшін арналған шикізат.

3.161 **Алевролит:** Цементтелген, тығыздалған, диагенетикалық өзгерістерге ұшыраған кесек қатты жыныс. Ол әсіресе 100 ден 10 мкм дейінгі өлшемі бар түйірлерден тұрады. Алеврит қаптау жұмыстарында сәтті пайдалынады. Жыныстардың қабатты орындары жабындарды қаптауға арналған плиталық материал ретінде оны шығару ыңғайлық тудырады. Жыныстың алуан-түсті гаммасы қызықты декоративті нәтижесін жетуге мүмкіндік береді. Алевролит өңдеуге- кесуге және жылтыратуға өте қолайлы.

3.162 **Алит:** Химиялық белсенді минерал - үш кальцийлі силикат-клинкерлі матриалдардың ең негізгі материалдардың бірі. Сумен әрекеттесуі аса жоғары жылу бөлінуімен жүзеге асырылады. Алиттің тез қату мен жоғары беріктік қабілеті бар, сол қабілеттер берілген клинкерден жоғарытаңбалы портландцементін алуды қамтамасыз етеді.

3.163 **Алкидті шайыр:** Көпнегізді қышқылдардың, майлы қышқылдардың немесе көпатомды спирті бар майлардың поликонденсациясы арқылы алынған синтетикалық шайыр.

3.164 **Алкид лактары:** Органикалық еріткіштердегі алкид шайырларының ерітіндісі. Тоттануға қарсы және атмосфера әсеріне тұрақты жабын ретінде ағаштан және металдан жасалған әртүрлі бұйымдарды қорғау және әрлеу, эмаль бояулары және астарламаларды дайындау үшін қолданылады.

3.165 **Алмаз:** 1. Текше сингонияның көмірсудың полиморфизмдік түрлендіруі болып саналатын кристаллдық заттек. Ескерту: ол тауып алу тәсілдері бойынша табиғи және синтетикалық алмазға бөлінеді, және қолданылуы бойынша- зергерлік пен техникалық; 2. Табиғи көміртектің кристаллды модификациясының бірі болып табылатын минерал. Түсі сарғыш, ақ, сұр, жасыл, одан сирек көгілдір мен қара; кейде түссіз. Ең қатты минерал. Минералогия шкаласы бойынша қаттылығы 10. Тығыздығы 3 500-3560 кг/м3. Алмаздың түссіз кристаллдары ең құнды тастар. Техникада ұсақ алмаздар қолданылады, олар ең алдымен абразивті және өнеркәсіптің басқа салаларында қолданылады.

3.166 **Алмазды арқанды ара:** Алмазды элементтері орнатылған, кесуге арналған болат арқан түрінде жасалған алмаз абразивті құрал.

3.167 **Алмасты паста**: Алмаз ұсақ ұнтақ пен үстіңгі -белсенді заттектің аралас қоспасы.

3.168 **Алмас сымы:** Үстінде алмас қабаты түсірілген сым түріндегі алмас абразивті құрал.

3.169 **Алмас бұрғылауы:** Ұсақ техникалық алмастармен арматураланған жыныс жоятын және сумен бұрғылау майда уақтарды кетіретін құрал арқылы механикалық айналма бұрғылау.

3.170 **Алмас бұрандасы:** Тесік бұрғылауға арналған, қыры алмазстан жасалынған құрал.

3.171 **Алмас кесегі:** Формасы жалпақ немесе бір қалыпты тіксызықты құрулары бар жабындардың комбинациясынан құрылған, бір немесе бірнеше жабындарында алмазды қабаты бар алмас абразивті құрал.

3.172 **Алмас құралы:** Жұмысқа арналған бөлігі алмаздан жасалынған құрал.

3.173 **Алмасты қиылатын шеңбер:** Кесуге және оюға арналған алмасты қабаты бар дөңгелек тәрізді алмасты шеңбер.

3.174 **Алмасты ұнтақ:** Өлшемі 2000 мкм астам емес алмастың кристаллдар мен поликристаллдар жиынтығы.

3.175 **Алмас кескісі:** Жұмысқа арналған бөлігі алмастың кристаллы немесе поликристаллы болып табылатын кескі.

3.176 **Алупласт:** Пластиктен құрылған жеңіл қалқан үшін профиль.

3.177 **Альбедо:** Денелердің, ғимараттардың, ғаламшарлардың үстінгі қабаттарының шағылдырғыштық қабілеттерінің сипаттамасы. Альбедо- үстінгі қабатпен тараталатын сәулелендіру ағынның сол қабатқа түсетін ағынға деген қатынасы. Альбедо интегральді (энергетикалық)- радиацияның түгел ағыны үшін, және монохроматикалық (ультра күлгі, жарық және инфра қызыл) болып бөлінеді. Альбедо жылудың жайға күн радиациясынан түсуін есептеген кезде қолданылады.

3.178 **Альков:** Тереңдеу, жатаржай ретінде келетін қабырғадағы қуыс.

3.179 **Альпілік төбешік:** Тау ландшафтына тән құмнан, тастан және өсімдіктерден жасалынған бақ-саябақжасанды композициясы.

3.180 **Альпинарий:** Тау пейзажын еліктейтін, альпі флорасының өсімдіктерін экспонаттауға арналған ботаникалық бақтың бөлімі, немесе көгалдандырылған территориясындағы декоративті экспозиция.

3.181 **Альтернатива:** 1. Бірін бірі жоққа шығаратын мүмкіндіктерінің (шешім варианттарының) біреуін таңдау қажеттілігі. 2. әр мүмкін, басқаларды жоққа шығаратын, басқару шешімдерінің біреуі немесе бірнешенің варианты. 3. Операцияны, ойын теориясын, шешім теориясын зерттеу түсініктемесі- мәселенің мүмкін шешімінің варианты. Ол жағдайда алтернатива термині ретінде шешімнің өзі әрі оны жүзеге асыру нәтижесі ұғынылады.

3.182 **Қуаттың алтернативті көздері (эоколгиялық қауіпсіз табиғи көздер):** Күн сәулелендірудің, желдің қуаты, шағын гидроэнергетика, жер үстіндегі және жер астындағы судың, ауаның төмен потенциалды жылуы және басқа, сонымен қатар

өндірістегі және тұрмыстық шаруашылықтағы қайталама энергетикалық ресурстар (өндірістік және ағынды тұрмыстық судың жылуы, вентиляциялық жүйелерінің тағы басқа).

3.183 **Альфрей жұмыстары:** Жабындарды ағаштан істелгенге, декоративтік тас пен жібекке ұқсатып жасау, аэрографикалық өңдеу, трафарет орнату, филенканы созу және басқа. Жабындарды альфреймен өңдеуі жоғары сапалы майлау бояулары бойынша орындалады. Қарапайым альфреймен өңдеуді (филенкаларды созу, трафареттерді орнату, валиктермен суреттерді орындау) жай қарапайым немесе жақсартылған бояулармен жүзеге асырылады.

3.184 **Үш кальцийлі алюминат:** Негізгі клинкерлі материалдардың бірі -жоғары химиялық белсенділік минералы; қату кезінің бірінші тәулігінде ол гидратация жылуының ең көп мөлшерін шығарады және тез қатады, алайда, оның қату өнімінің төзімділігі төмен және күкірт қышқылды қосындыларына қарсы берітігі төмен болып келеді.

3.185 **Алюминиевые конструкции:** Негізгі материалы алюминий құйындысы немесе техникалық алюминий болып табылатын құрылымдар мен бұйымдар. Алюминий құрылымдардың негізгі артықшылығы: жеңілдік, беріктік, төзімділік, өндірудің жоғары индустрияланауы және жақсы сыртқы түрі.

3.186 **Алюминийлеу:** Бұйымдарды тоттанудан сақтау, сыртқы көрінісін ажарлау, оларға арнайы физика-химиялық қасиеттерді беру үшін алюминийді немесе оның негізіндегі қорытпаларды металл бұйымдардың беттеріне түсіру.

3.187 **Төрт кальцийлі алюмоферрит:** Негізгі клинкерлі материалдардың бірі, ол орташа жылубөлінуімен сипаттанады, алиттен гөрі едәуір баяу қатады, бірақ одан тез ақтайды. Алитке қарағанда оның өнімдерінің берктігі шамалы төменірек.

3.188 **Алюр:** Жақтаудан кейінгі кіреберіс немесе галерея.

3.189 **Аминопластар, карбамид пластиктері:** Несеп және меламиноформальдегид шайырлары негізіндегі пластмассалар. Жақсы физикалық-механикалық және электроқшалауғыш қасиеттері бар, беріктігі мол, қиын жанатын, күнге тұрақты, жеңіл боялатын материалдар. Аминопластарды құрылыста әрлеу, жылу және дыбысоқшалауғыш материалдар ретінде пайдаланады.

3.190 **Бетонның аммонийлық тоттануы:** Аммоний тұздарының ерітінділерімен әрекеттесу нәтижесіндегі бетонның тоттануы.

3.191 **Бәсеңдеткіш:** Машиналардағы, құрылыстардағы соққыларды жұмсарту мен олардың тербелісін азайтуға және динамикалық жүктемелердің әсерінен қорғауға арналған құрылғы.

3.192 **Амортизациялық аударым:** Табысты амортизациялық аударымға азайту құқығы, өндіріс құрал-жабдығының құнын оның бүкіл жұмыс істеу мерзімі бойына азайту фактісін мойындау белгісі ретінде беріледі. Амортизациялық аударым құқығын берудің арқасында негізгі құрал-жабдықтың бағасы оның құнының тиісті бөлігі әр жылға тура келетіндей етіп бірнеше жылға бөлінеді.

3.193 **Амортизациялық мерзім:** Өндіріс құрал-жабдықтарының құнын бөлінген амортизациялық қаржы есебінен толық өтеу үшін қажет мерзім. Амортизациялық мерзімді мемлекет реттеп отырады.

3.194 **Амортизациялық қор:** Негізгі қорларды қарауға және кеңейтіп көбейтуге арналған ақша қаражаты; экономикалық табиғаты екі жақты, яғни бір мезгілде тозған негізгі қорлардың орнын толтыру процесін және оларды кеңейте көбейту процесін қамтамасыз етеді.

3.195 **Амортизация:** Негізгі қорлардың құнын сол қорлар арқылы өндірілетін өнімдер мен қызметтерге бірте-бірте көшіру; ақша қаражаттарын мақсатты шоғырландыру және оларды тозған негізгі қорлардың орнын толтыру үшін пайдалану. Пайдалану процесінде негізгі қорлар тозады, өзінің тұтыну құнын жоғалтады. Өндірілген өнім өткізілгеннен кейін алынған кірістің бір бөлігі негізгі қорларды қалпына келтіруге (реновация) арналған арнаулы амортизациялық қорға аударылады.

3.196 **Амортизация (техникада):** Машиналарда және ғимараттарда соққыны, дірілдеуді және т.с.с. өшіру (жұмсарту).

3.197 **Талдау:** 1. Қойылған мақсаттарға жету үшін қарастырылатын объекттің жарамсыздығын, баламалылығын, нәтижелігін анықтау мақсатында жүзеге асырылатын іс-әрекет. 2. Зерттелетін объектіні (ойдағы және шын) құрамды элементтерге бөлуімен негізделген зерттеу тәсілі. Талдау білімнің барлық салаларының негізгі тәсілі болып табылады. Материалдық өндірісте (сонымен қатар құрылыста) объект ретінде өндіріс процессінің барлық натуралды-заттық факторлары (қолданылатын материалды-техникалық ресурстардың жиынтығы) мен өндіріс қатынастарының жүйесінің құрамын анықтайтын факторлар (өндіріс процессінің қатысушыларының қатынастары, басқару саласы мен тағы басқа) да табылады.

3.198 **Геологиялық шарттарды және бедерлерді талдау мен бағалау:** Құрылыстың және территорияны меңгерудің басқа қала салу түрлерінің жағымды шарттарын генезис, литология, геологиялық қыртыстарының қалыңдығы, генетикалық түрлер мен бедер фомалары, эндогенді және экзогенді процесстер мен олардың таныту алғышарт туралы деректері негізінде анықтау.

3.199 **Гидрологиялық және гидрогеологиялық шарттарды талдау мен бағалау (қала құрылысында):** Аумақтың қала құрылысын меңгеру жағымсыздығын жер сыртындағы және жер астындағы сулардың күйі, тәртібімен ресурстары, территорияның су басылуы шарттары туралы деректер негізінде анықтау

3.200 **Климат жағдайын талдау мен бағалау (қала құрылысында):** Бір жағынан атмосферадағы геофизикалық процесстердің табиғи динамикасын (ауа температурасы мен ылғалдығы, желдің жылдамдығы, бағыты мен қайталануы, атмосфералық шөгінділер жалпы саны, күн радиациясының мөлшері), екінші жағынан антропогендік іс-әрекет нәтижесіндегі атмосфералық ауаның ластануын көрсететін қала құрылысын климаттық сипаттамалар бойынша игеруге арналған территорияның белгілі жайлылығы, сонымен қатар рельфетің, су объектілерімен, өсімдіктердің, құрылымдардың сипаттамалары бойынша шартталған территорияның микроклиматтық ерекшелерін талдау.

3.201 **Металлграфикалық талдау:** Металдар мен металл қорытпаларының микро және макроқұрамын зерттеу тәсілі

3.202 **Белгісіздікті талдау (өнім жүйенің өмір циклін):** Белгісіздіктің кіру мәнінің жиынтық әсері мен деректердің өзгеруіне байланысты өмір циклдің инвентаризациялық талдаудың нәтижесіне енгізілетін белгісіздіктің мәнін белгілеу мен сандық есептеу

жөніндегі жүйелік процедурасы. Белгісіздіктің мәнін есептеу үшін ықтималдықтың диапазондары немесе таратулары қолданылады.

3.203 **Тәуекелді талдау:** қауіптерді табу мен идентификациялау мақсатында және тәуекелді бағалау үшін істегі ақпаратты жүйелі пайдалану

3.204 **Елеуіш талдау:** Сусымалы материалдардың құрамының ірілігін түйіршіктердің қоспасын бірнеше қатар іргелес класстарға бөлуі өтетін елеуіштер жиыны арқылы анықтау тәсілі. Класстар шығысы салмақ бірліктерінде берілген (кг, г) сонымен қатар пайыз ретінде берілген.

3.205 **Талданатын кезең:** Қажетті тығыздықтың мәнін келесі бақыланатын кезең арасында белгілеу мақсатында тығыздық вариациясының партия бойынша орташа коэффициенті есептелетін кезең; партия бойынша беріктік вариацияның орташа коэффициентін келесі бағаланатын кезең аралығында есептеленетін уақыт кезеңі.

3.206 **Аналог:** 1. Салыстыруға жататын бұйымына ұқсас, функционалды мақсаты мен қолдану шарттары бойынша тәріздес отанда немесе шетелде өндірілген өнім. 2. Бір немесе бірнеше белгілері бойынша жобаланатын немесе бағаланатынға ұқсас сәулет формасы.

3.207 **Аналогия:** Ұқсастық, қатынас тепе-теңдігі, сонымен қатар салыстыру арқылы тану. Сәулет обьектілерінің ұқсастығын бірнеше белгілері бойынша анықтау: физикалық параметрлер, сәулет стилі бойынша.

3.208 **Ангар:** Ұшу аппараттары тұруға, техникалық қызмет қабылдауына және жөнделуіне арналған имарат.

3.209 **Анкерлік тақта:** Имараттың іргетасының негізіне салынатын және іргетасты анкерлік бұрандамасының басымен бұзуынан сақтау үшін қойылатын металл тақта.

3.210 **Анкерлік бұрандама:** Анкерлік тақтаның тесігінен өткізіліп тік білікті 90° айнала бұралып орнатылатын тікбұрышты басы бар бұрандама.

3.211 **Анкрелер (қара топырақты):** Қара топырақтан жұлып алу мақсатымен істеітн құрылғылар.

3.212 **Анкерлі қапсыра ұстау (жүк қапсыра ұстау құралдары):** Іс-қимылы жүкті жүктің қуысындағы төсеме элементін бекітуі арқылы ұстау қапсыра ұстауы.

3.213 **Қара топырақтағы құрылыс объектісін (құрылғысын) анкерлеу:** Объекттің (құрылғының) қара топырақпен, олардың түйісу үстіндегі созу немесе жылжыту күштерінің тұрақтылық пен өзара байланысты қамтамасыз ететін құрылыс тәсілі.

3.214 **Бітеудегі тартудың анкерленетін ұзындық (фундаменттер):** Тарту кескіні, ол арқылы акнерлік күш цемент тасына немесе тамырдың қатқан материалына жіберіледі.

3.215 **Сәнмаңдайша:** Әдетте ұстынға орналасқан аражабын арқалығы; сәулет ордерінің үстіңгі бөлігі: архитрав, фриз және карнизден тұрады.

3.216 **Тоттанудан қорғайтын жабындар:** Сыртқы ортаның тоттандыратын әсерінен қорғау және бұйымдарға сәндік көрініс беру үшін жасалатын бұйымдар мен құралымдардың жұқа жабындары. Тоттанудан қорғайтын жабындардың негізгі түрлері: металл сырлы бояу, шыныэмаль, оксидтық пленкалар, резеңке пленкалар, пластмасса және битум майлары.

3.217 **Антипирендер:** Материалдарды тұтанудан және өзінен өзі жануынан сақтандырушы заттар мен қоспалар. Антипирендерді бояулардың құрамында

бұйымдардың бетіне жағады немесе (және) материалдарға сіңдірілетін қоспалар түрінде пайдаланады.

3.218 **Ағаштарды антипирендеу:** Оттың әсеріне төзімділігін үлғайту үшін ағаштарға химиялық заттардың (антипирен) ерітіндісін не қоспасын толық немесе үстүртін сіңіру.

3.219 **Антисептиктеу:** Түрлі металл емес материалдардың (ағашты және одан жасалған бұйымдарды, пластмассаны ж.т.б.) биотөзімділігін және құралымдардың пайдалану мерзімін ұзарту мақсатымен химиялық заттарды (антисептиктермен) өңдеу.

3.220 **Антисептиктік заттар, антисептиктер:** Шіруге қарсы материалдардың тұрақтылығын күшейтетін, микробтардың әсеріне қарсы тұратын химиялық заттар.

3.221 **Антресоль:** Түрлі мақсатта пайдаланылатын бөлмелер (өндірістік, әкімшілік-тұрмыстық немесе инженерлік жабдықтарға арналған) орналасқан ғимарат ішіндегі алаң: 1) тұрғын үйде көлемді және сирек қолданылатын заттарды қою үшін пәтердің төбесінен төмен жасалынатын сөре; 2) бөлменің пайдалы ауданын көбейтетін тұрғын, қоғамдық немесе өндірістік ғимараттың биік бөлмесінің жоғарғы бөлігінде орналасатын жартылай қабат.

3.222 **Анфилада, анфиладалық құрылым:** Есіктері ашық болса интерьерде алшақтық көрініс тудыратын және мүмкіншілігі шектеулі тұлғаларға жүруін жеңілдететін, есіктерінің ойықтары бір бағытта орналасқан бір біріне жалғасатын залдар, бөлмелер қатары.

3.223 **Апсида, абсида:** Жартылай күмбезбен немесе иілген тоғыспамен жабылған, жайғасымында жартышеңберлі, қырлы немесе тікбұрышты ғимараттың шығыңқы жері.

3.224 **Арболит:** Органикалық толтырғыштардың, минералдық тұтқырғыштардың және судың қоспасынан тұратын жеңіл бетон.

3.225 **Аргиллит:** Балшықтардың тығыздалынғанынан, сусызданғанынан және цементтелуінен пайда болған шөгінді тау жынысы.

3.226 **Топсасыз арка:** Ұштары қысылған, аралық топсасы жоқ арка.

3.227 **Көтеріңкі арка:** Жартылай аралықтан аралыққа дейінгі шегіндегі көтерілу жебесі бар арка.

3.228 **Иілгіш арка:** Өлшеу кезінде есепке алынатын деформациялық қабілеті бар арка.

3.229 **Тынық арка:** Саңылауы немесе ойығы ішкі контур шегінде түгел қабырғамен толтырылған арка.

3.230 **Тақталы желімделген арка:** Қабат бойынша немесе қабат пен жиігі бойынша тақтайлардың (қабаттардың) желімдеуі арқылы пайда болатын арка.

3.231 **Қатты арка:** Есеп кезінде саналмайтын шамалы деформациясы бар арка

3.232 **Қуа соққан арка:** Үстінгі жағы үшкірлі болып келетін, пішіні қайықтың қуа соққан бөлімі тәрізді арка.

3.233 **Үйреншікті арка:** Еңіс жабынының үйреншігін құрастыратын арка.

3.234 **Шеңберлі арка:** Осі шеңбер осінің бойынан сызылған.

3.235 **Шілтер арка (ағаштан жасалынған):** Тақтай жақтауыштардан тұратын құрамды арка.

3.236 **Шұғыл арка:** Көтерілу жебесі аралықтан артық немесе оған тең арка.

3.237 **Жақ тәрізді арка:** Орталығы табанынан төмен орналасқан, шеңберден жартылай кем дөңгелек арка.

3.238 **Көп қабатты арка:** Осі вертикальді осіне қарағанда симметриялық орналасқан бірнеше орталықтары әр-түрлі дөңгелек доғаларынан құралған арка.

3.239 **Кері арка:** Дөңестігі төмен қаралған және табанында жүктелген арка.

3.240 **Айылды арка:** 1. Күмбез немесе одан жоғары арка көпірдің ұшып өту жерлеріндегі құрылымдардың конструкцияларын қолдайтын арка.

3.241 **Сырғымалы арка:** Табандары әр-түрлі деңгейде орналасқан арка.

3.242 **Жайпақ арка:** Көтерілу жебесі аралыққа тең немесе одан 1/5 кем арка.

3.243 **Төмендетілген арка:** Көтерілу жебесі аралықтың 1/5 немесе 1/2 шегіндегі арка

3.244 **Жүк түсіретін арка:** Қабырғада жасалынған және ғимараттың үстіңгі бөлшектерінің жүктемені қабырғалардың бүйір массивтеріне, тіреулеріне, контрфорстарына, дыңды фундаменттерге түсіретін арка.

3.245 **Бууғышы бар арка:** Кернегішті қабылдау үшін табандары мен тарамдары бууғышпен қосылған арка.

3.246 **Сүйірлі арка:** Төбесінде бұрыш астында қиылысқан және екі немесе одна да көп орталығы бар, радиусы аралықтың жарты ұзындығынан артық доғаларымен сызылған екі дөңес жартылай аркаларымен құрастырылған арка.

3.247 **Үш топсалы арка:** Табанында және құлыпында топсалы біріктірулері бар арка.

3.248 **Аркада:** Діңгектерге немесе ұстындарға тірелген бірдей аркалардың қатары.

3.249 **Аркатура:** Ғимараттың қасбетіндегі немесе ішкі бөлмелерінің қабырғасындағы әшекейлік жалған аркалардың қатары.

3.250 **Аркбутан:** Тоғыспа кермесінің күшін тіреу діңгектеріне - контрфорсына беретін тіреуші сырттағы тас жартылай арка, ішкі тіреулердің көлденең қимасының ауданын едәуір азайтуына мүмкіншілік береді және ғимараттың пайдалы көлемін ұлғайтады.

3.251 **Арматура:** Негізгі жабдықтардың құрамына кірмейтін, бірақ оның қалыпты жұмысын қамтамасыз ететін құрылғылар мен бөлшектер. Арматураларды құбырлық, электротехникалық, пештік ж.т.б. деп ажыратады.

3.252 **Арматура (құралымдарда):** Құрылыс құралымдары материалдарына енетін күшейту элементтері.

3.253 **Темірбетон құралымының арматурасы:** Ең алдымен созатын күштерді қабылдау және алдын ала кернеуді тудыру үшін салынатын темірбетон құралымдары құрамының бөлшегі. Темірбетон құралымдарының болат арматурасы (шыбықтары, сымдары, торлары, қаңқалары), сондай-ақ шыныталшықтар, шыныпластиктер кеңінен таралған.

3.254 **Жанама арматура:** Темірбетон құралымдарының орталық сығылған элементтерінің төзімділік қасиетін арттыруға арналған көлденең (шиырма, сақиналы) арматура.

3.255 **Көтергіш арматура:** Жұмыс істеліп жатқан кезде пайда болған жинақтау, тасымалдау жүктемелерді, сондай-ақ, бетон мен калыптың өздерінің салмағын көтере алатын темірбетон құралымдарының арматурасы.

3.256 **Арматуралау жұмыстары:** Қалыпқа (опалубкаға) салу немесе темірбетон құралымының арматурадан жасалған қаңқасының бетондайтын жеріне орнықтыруды дайындау жұмыстарының кешені.

3.257 **Арматуралық білдек:** Арматуралық болаттан жасалған бұйымдарды кесуге, майыстыруға және түзетуге арналған машина.

3.258 **Арматуралау:** Материалдарды немесе құрылымдарды басқа беріктігі артық материалдан жасалған элементтермен (арматурамен) күшейту.

3.259 **Арматураланған шыны:** Қалыптау кезінде болат сымнан пісірілген металл тор қыспақтап салынған табақты силикат шыны.

3.260 **Арматураланған пластиктер:** Беріктігін арттыратын толтырғышы жіп, жгут, мата ж.т.б. тәрізді талшықты заттар құрайтын пластмассалар.

3.261 **Шегенделген цементтік құралымдар:** Жиі тоқылған немесе жіңішке сымнан пісірілген торлармен арматураланған ұсақ түйіршікті бетоннан жасалған жұқақабырғалы (қалыңдығы 15-20 мм) құралымдар.

3.262 **Аркатәрізді бөгет:** Беріктігі тоғыспа тәрізді жұмыс атқаруы негізінде қамтамасызданып судың горизонталь қысымының өзен жағаларына немесе ұстындарына (шеткі тіреулеріне) берілісімен қамтылатын жайғасымындағы қисықсызықты (арка тәрізді) бөгет.

3.263 **Аркатәрізді көпір:** Негізгі көтеретін құралымдары қысылып майысумен қызмет атқаратын аркалардан немесе тоғыспалардан тұратын аралық құралымдары бар көпір.

3.264 **Сәулет:** Имараттар мен олардың кешендерін тағайындауларына сәйкес жобалау және салу өнері.

3.265 **Кіші пішіндер сәулеті:** Ашық кеңістіктерді ұйымдастыру үшін (фонтандар, баспалдақтар, кабырғалықтар, құлпытастар, стеллалар, фонарлар, киоскілер, жарнамалар ж.т.б.) сәндік-материалдық, абаттандыру қызметтері бар кіші имараттар.

3.266 **Архитрав:** Ұстынның капителіне орналасатын сәнмаңдайшаның үш жатықтық бөлігінің төменгісі.

3.267 **Асбест:** Иілгіш және жіңішке талшықтарға (жуандығы 0,5мкм-ге дейін) таралатын талшық агрегаттарды құрайтын минералдардың силикат топтарының жалпыланған атауы. Бұйымдардың пластмассаларының, асбестоцементтерінің, отқа төзгіш және жылуоқшаулағыш материалдарының толтырғыштары ретінде қолданылады.

3.268 **Асбестті цемент:** Өзгеше арматура ретіндегі асбест талшықтарымен арматуралынған қатып қалған цемент тас болып табылатын және табақ бұйымдарын (жабындық плиткаларды, ирек және жартылай ирек табақтарды), өндіруге арналған, сонымен қатар құбыр бұйымдарын - асбестті цемент құбырларын өндіруге арналған құрылыстық композициялы материал.

3.269 **Асбест цементтік қысымсыз құбыр:** Құбырларда атмосфералық қысымды асырмайтын қысымы бар тасымалданатын сұйықтық немесе газды қолдану асбест цементтен жасалған құбыр.

3.270 **Асбест цементтік қысымды құбыр:** Құбырларда артық қысымы бар (атмосфералық қысымын асыратын) тасымалданатын сұйықтық немесе газды қолдану асбест цементтен жасалған құбыр.

3.271 **Асбест цементтік қалыпқа келтірілген бөлшек:** Күрделі формасы бар ұштастыруды жабында ұйымдастыратын асбест цементтік бұйым.

3.272 **Асбест цементтік бұйымдар:** 1. Цемент, асбест пен қосуы бар немесе қосуы жоқ судан құрылған қоспасының қатуы арқылы алынатын жасанды композициялық

материалдар. 2. Цемент, хризотил асбесті, кейде сыртқы бейнесін көркемдейтін, диэлектрикалық қабілеттерін арттыратын немесе су сіңіруді кемітетін қосымшалар қосылған қоспасынан жасалынатын құрылыс бұйымдар.

3.273 **Асбест цементті жартылай цилиндр:** Тұйықталған түзу цилиндр тәрізді, құбырдың жылу оқшаулағыш қабатында қорғау қаптамасын құрауға арналған асбест цементтік бұйым.

3.274 **Асбестоцементтен жасалған панель:** Сыртқы беті асбестоцементтен және ішкі кеңістігі қажет жағдайда оқшаулағыш материалмен толтырылатын, қырынан тік орнатып пайдалануға арналған жазық құрылыс элементіне жататын бұйым.

3.275 **Асбозурит:** 15-30 % (массасы бойынша) асбест талшықтан және 70-85% трепелодан (диатомит) тұратын ұнтақ тәрізді қоспа ретіндегі сусымалы жылу оқшауландырғыш материал.

3.276 **Асбопеколит:** Асфальтопекті пластикалық масса - ұнтақталған асбесттің таскөмірлі құмымен және инфузориялық жерімен аралас қоспасы. Қышқылға берікті құбырлар мен тақталарды сонымен қатар престелген бұйымдарды өндіруге арналған қышқыл-сілтіге берік материал.

3.277 **Асбошифер:** Асбест цементінен жасалынған табақ материалы.

3.278 **Стандарттау аспектісі:** Стандартпен белгіленген талаптарының жалпыланған құрамының қысқаша түрде көрсету.

3.279 **Аспирациялық қондырулар:** Жабындардағы шаңды кетіруге және оны ауа сымдар арқылы тасымалдау, ауан шаңнан тазарту мен оны қоршаған ортаға кетіруге арналған құрылғылардың жиынтығы

3.280 **Аспирациялық жаппа:** Түрлі жапқыштар, қаптамалар, жергілікті сорғыштар түрінде орындалған және пайда болатын шаңды оқшаулау мақсатында жасалынған құрылғы.

3.281 **Аспирация:** Өндіріс жайлардың ластануын жоққа шығару мақсатында шаң мен зиянды газдарды олардың пайда болған жерлерінде технологиялық жабдықтармен сорып тастау және оларды тасымалдау мен ауаны тазарту.

3.282 **Ассенизация:** Елді мекендерді тазарту жүйесі, ең алдымен сұйық қалған-құтқанды және кірлерді шығарып тастау

3.283 **Асбестоцементтен жасалған тақта:** Сыртқы беті асбестоцементтен және ішкі кеңістігі қажет жағдайда оқшаулағыш материалмен толтырылатын, жалпағынан жатқызып пайдалануға арналған жазық құрылыс элементіне жататын бұйым.

3.284 **Асбестоцемент құралымдары:** Асбестоцемент тақталары негізінде жасалған құрылыстық құралымдар және бұйымдар (тақталар, панельдер, т.б.).

3.285 **Асбестоцементтен жасалған желдеткіштік қорап:** Желдеткіштер жүйесін орналастыруға арналған қуыс кеңістігі бар бұйым.

3.286 **Асбестоцементтен жасалған швеллер:** Құрылыс құралымдарының қаңқасын жасауға арналған швеллер тәрізді асбестоцементтен жасалған бұйым.

3.287 **Асфальт:** Табиғи немесе жасанды құрылыс материалы. Жасанды асфальт - мұнай битумымен (13-60%) ұнтақталған минералдық толтырғыштардың (көбінесе әктастың) қоспасы. Малтатас, құм немесе қиыршықтаспен араластырғанда асфальтобетон жасалады.

3.288 **Асфальтобетон, асфальттық бетон:** Қиыршықтастан, құмнан, минералдық ұнтақтан және битум қоспасынан жасалатын құрылыс материалы. Жолдар жабынын, өндіріс ғимараттарының едендерін ж.т.б. жасау үшін пайдаланылады.

3.289 **Оттан қорғайтын атмосфераға төзімді зат:** Атмосфера факторларының үнемі әсерінде болатын бұйымдарды берілген шектеу мерзімінде ұзақ уақыт оттан қорғауды қамтамасыз ететін зат.

3.290 **Асфальтобетонараластырғыш:** Құм, қиыршықтас және басқа құрамбөліктерді битуммен араластырып асфальтобетон мен басқа да битумминералды қоспаларды дайындауға арналған қондырғы.

3.291 **Асфальттөсегіш:** Жолдардың және аэродромдардың жабындарының негізін төсегенде және жөндегенде асфальтобетонды және басқа битумминералды қоспаларды тарату мен салуға арналған өзі жүретін жол құрылысының машинасы.

3.292 **Атлант:** Ғимараттың төбелік аражабынын, портикті ж.т.б. көтеріп тұрған еркек мүсіні.

3.293 **Аттик:** Сәулет ғимаратын ұштаушы карниздің үстіндегі бедерленген және жазулармен жиі сәнделетін қабырға. Әдетте салтанаттық арканы ұштайды.

3.294 **Аудит:** Шаруашылық жүргізуші субъектілердің бухгалтерлік немесе салық есептемесін, бастапқы құжаттарының есебін және қаржы-шаруашылық қызметінің басқа да деректерін, олардың растығын, толықтығын, қолданылып жүрген заңдар мен белгіленген нормативтерге сай келуін айқындау мақсатымен тексеру.

3.295 **Суды ауалау:** Судың сапасын көтеру мақсатында темірсіздендіру және бос көміртекқышқылы мен күкіртсутегілерінен ажыратып алу арқылы тазалағыш су құбырлары имараттарында жүргізілетін ауадағы оттегімен суды қанықтыру. Сондай-ақ ақаба суларды биологиялық тазарту имараттарында, балық өсіру тоғандарында жүргізіледі.

3.296 **Ғимараттарды ауалау:** Өндірістік ғимараттарда, әсіресе ыстық цехтерде ауаларын реттеп табиғи ауамен алмастыру. Сыртқы және ішкі ауа тығыздықтарының айырымы себебінен терезелер, аэрациялық фонарлар арқылы орындалады.

3.297 **Аэровокзал:** Жолаушыларға қызмет көрсету және жүктерді реттеп өткізуге арналған ғимарат немесе ғимараттар жиынтығы.

3.298 **Аэродром:** Ұшып-отыратын жолағы, үстінде ауалы кеңістігі және жабдықтары бар жер телімі, ұшақтардың ұшу, қону, жүру, тұру және күтілуіне арналған имараттар кешені.

3.299 **Аэродром жабыны:** Ұшатын аппараттарды үзіліссіз пайдалану үшін ұшақтардың ұшып-отыратын жолақтарының, жүретін жолдарының, тоқтайтын жерлерінің және аэродромның басқа алаңдарының жасанды жабыны. Әдетте аэродромдық жабын үш құралымдық қабаттан: жабынның өзінен, жасанды негізінен, табиғи топырақ негізінен тұрады.

3.300 **Аэродром имараттары:** Ұшу аланының топырақ элементтерінен, топырақ негіздерінен, аэродром жабындары, су алып кету және кәріздер жүйелерінен, сондай-ақ арнайы алаңшалар мен құралымдардан тұратын имараттар.

3.301 **Аэрозольдар:** Ауада (немесе басқа газда) өлшеулі сұйықтардан не қатты бөлшектерден тұратын майдаланған жүйелер. Бөлшектердің өлшемдерімен және олардың

физикалық табиғатымен байланысты аэрозольдарды шаңдарға, түтіндерге және тұмандарға бөледі. Өлшемдері 10-100 мкм қатты бөлшектер шаңдарды, 0,5-5 мкм - түтіндерді, 10 мкм үлкен сұйықтың тамшылары - тұмандарды (кейде оларды спрейлер деп атайды) құрайды.

3.302 **Аэропорт:** Жолаушыларды және жүктерді ауа көліктерімен реттеп тасымалдауын қамтамасыздандыруға арналған ғимараттар, имараттар және жабдықтар кешені. Аэропорттың құрамына аэродром, аэровокзал, пошта және жүк таситын қызметтер, шеберханалар, ангарлар, жанармай қоймалары және басқа қызмет-техникалық кешендер кіреді. Аэропорт ұшақтардың қауіпсіз ұшып-қонуын қамтамасыз ету үшін радиоэлектрондық және жарық беру техникалық жүйелерімен және жабдықтарымен құралдандырылады.

3.303 **Аэротенк:** Ақаба суларды аэробтық бактериялардың көмегі арқылы биология әдісімен тазартуға арналған имарат.

3.304 **Ығыстырғыш аэротенк:** Ақаба су мен лайды дәліздің бір жақ бетінен жинақтап жіберіліп, сондай-ақ қарама-қарсы жақ бетінен жинақтап шығарылып тұратын аэротенк.

3.305 **Аэротенк-тұндырғыш:** Технологиясы бір-бірімен тікелей байланысты, құралымы мен атқаратын қызметіне қарай аэротенк пен тұндырғыштан біріктіріліп жасалған имарат.

3.306 **Аэротенк-араластырғыш:** Ақаба су мен лайды дәліздің бір жақ ұзын қабырғасының бойымен бірқалыпты жеткізіп, екінші жақ қабырғасын бойлата әкетіп тұратын аэротенк.

3.307 **Аэросүзгі:** Ақаба суларды биологиялық әдіспен тазартуға арналған имарат.

3.308 **$А_{эфф}$:** Құрылыс материалдарындағы табиғи радионуклидтердің меншікті тиімді белсенділігі.

3.309 **Аспа шойтоқпақ:** Бағытталып құлағанда соққы энергиясы себебінен пайдалы іс жасайтын соққы әсері машиналарының (коперлардың, созғыш және штамптағыш балғалардың ж.т.б.) жұмыс бөлшегі.

3.310 **Багет:** Азды көпті күрделі профильге тәріздес өңделген жіңішке ағаштан жасалынған тақтайша немесе кесек. Оның көркемді өңделуі немесе мүсіндемемен қапталуы мүмкін.

3.311 **Түптабан:** Табан, бір заттың негізі, сәулетте ұстынның немесе бағананың табандық іргетасы.

3.312 **Сәулеттегі түптабан:** Ұстынның немесе пилястраның төменгі тірек бөлігі, негізі (табаны).

3.313 **Жеделәрекетті ғимараттар мен имараттардың прокат базасы:** Құрылысты жеделәрекетті ғимараттармен және (немесе) имараттармен қамту, оларды тасымалдау, жинақтау, пайдалану және бөлшектеу қызметтері қоса кіретін мамандандырылған мекеме.

3.314 **Базальт:** Құрылыста қаптайтын, электр тогын өткізбейтін және қышқылға төзімді материал ретінде қолданылатын тау жынысы.

3.315 **Базистік жыл:** Есептерді жүзеге асыру кезінде база ретінде қабылданған жыл.

3.316 **Өнім сапасының көрсеткішінің базалық мәні:** Салыстырмалы бағалау кезінде негіз болып алынатын өнім сапасының көрсеткішінің мәні

3.317 **Бас мекеменің базалық сынау бөлімі:** Берілген тәртіп бойынша өнімнің белгілі түрлері жөнінде сынау жүргізуге немесе мемлекеттік сынау бойынша бас мекемеге бекітілген сынау түрлерінің бірін жүргізуге тағайындалған бөлім.

3.318 **Аязға беріктігін (бетонның) анықтау базалық тәсілі:** Сынаудың циклдер саны бетонның аязға беріктілігі жөніндегі сандық мағынасына сай келетін тәсіл.

3.319 **Базалық үлгі:** Техникалық деңгейі мен сапасын бағалау кезінде алынған, озат ғылыми-техникалық жетістіктерді анықталған уақытқа сипаттайтын өнім үлгісі.

3.320 **Бұйым құрылымының технологиялық базалық көрсеткіші:** Технолгиялықты бағалау кезінде бастапқы ретінде алынған көрсеткіш.

3.321 **Байдак:** Қалыңдығы 40 мм астам еден тақталары.

3.322 **Орағыту:** Негізгі құбырға қойылған арматура немесе аспап жарамсыз болғанда технологиялық процесті керек режимде жалғастыра беру үшін, сондай-ақ технологиялық процесті тоқтатпай, оларды шұғыл айырбастау керек болғанда, құбырдың негізгі бөлігіне қатар қосылатын құбырдың айналма бөлігі.

3.323 **Кеңейткіш бак:** Судың ең жоғары жұмыс температурасына дейін қызған кезінде пайда болатын артық суды қабылдау үшін тұйық жылу жүйесіне орнатылған резервуар.

3.324 **Баланс:** 1) кәсіпорынның шығыс және кіріс қаржы көрсеткіштері; 2) бір нәрсенің (жылудың, энергияның, заттың ж.т.б.) шығысы мен кірісі.

3.325 **Бухгалтерлік баланс:** Белгілі бір моментке (күнге) кәсіпорындар мен бірлестіктердің қаражаттарын ақшадай бағалаудағы түрлері мен көздері бойынша жинақтап бейнелеу және экономикалық топтау тәсілі.

3.326 **Негізгі өндіріс құралдарының баланс құны:** Есеп беру кезеңнің басындағы немесе аяғындағы (немесе белгілі бір күнге) бухгалтерлік баланста бейнеленген өндірістің негізгі қорларының құны.

3.327 **Арқалық:** Жұмысын иіліп атқаратын бөрене түріндегі құралымдық элемент.

3.328 **Арқалық қабырға:** Аралықтың биіктігі бойынша едәуір жерін жабатын (яғни, қабырғаның қызметін атқарушы) арқалық түріндегі құралымдық элемент.

3.329 **Балкон:** Қасбеттің қабырғасынан сыртқа шығарылған, демалуға арналған, қоршалған ашық алаңша.

3.330 **Балласт:** Жолдың жоғарғы құрылымының балластық қабатының материалы (қиыршықтас, малтатас, құм ж.т.б.).

3.331 **Балластық қабат:** Сусымалы материалдардан (қиыршықтас, малтатас, құм ж.т.б.) жіңішке жолақ түріндегі темір жолдың жер төсеміне салынатын жолдың жоғарғы құрылымының бөлігі.

3.332 **Арқалық көпір:** Негізгі көтеруші құрылымдары болып жұмыс істейтін ұзындығы 150-160 м (алдын ала кернелген темір бетон) және 200-250 м (болат) дейін арқалықтар немесе арқалық фермалардың аралық құрылыстарын құрайтын көпір.

3.333 **Тізбек қоршау:** Өзара үсті жақтарынан горизонталь арқалықпен немесе сүйеніштермен біріктірілген ағаштан, тастан, металдан жасалған қысқа мәнерлі бағаналардың (бунақтіреулердің) қатарынан тұратын баспалдақтардың, террасалардың, балкондардың, төбелердің қоршауы.

3.334 **Бүйірлік тізбек қоршау:** Баспалдақ тақтасының екі шетінде алжапқыш немесе ернеулік пен ернеу арасында орналасқан тізбек қоршау бөлігі.

3.335 **Шеткі тізбек қоршау:** Шеткі эскалатор ернеуі мен құрылыс имараттарының арасына орналасқан тізбек қоршау бөлігі.

3.336 **Сыртқы тізбек қоршау:** Вестибюль едені мен шеткі тізбек қоршауға жанасқан, соңғысы еркін-тұратын болып жасалған жағдайда, жолаушылардың кіру мен шығу орындарында орналасқан тізбек қоршау бөлігі.

3.337 **Ортадағы тізбек қоршау:** Екі жапсарлас эскалаторлардың ернеулерінің арасына орналасқан тізбек қоршау бөлігі.

3.338 **Эскалатордың тізбек қоршауы:** Жолаушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оларды механизмдер мен металл құрылымдардан бөлетін және интерьер құруға қызмет ететін қалқандар, ернеулер және басқа элементтердің жиынтығы.

3.339 **Деректер банкі:** Ұжымдық пайдалануға қолайлы, белгіленген жерде шоғырланған ақпараттардың жиынтығы.

3.340 **Банкет:** 1) жауын, тасқын суларының ағынынан қорғау үшін жолдың тау жақ жиегіне жасалған топырақ жал; 2) топырақ материалдарынан, бөгеттің жоғарғы және төменгі бөліктерінде призма түрінде тастан үйіп жасалған жал.

3.341 **Жол банкеті:** Ойықтың жоғарғы жиегін судың ағып келуінен қорғау үшін бойымен төгілген топырақтың үшбұрышты немесе трапеция түріндегі аласа үйіндісі.

3.342 **Бар:** Бағыттаушы құрсаудан, оны айналып тұратын кескіштерге немесе тиеуші қалақтарға арналған ұялы жұдырықтардан жиналған кесуші шынжырдан тұратын кейбір жер қазғыш машиналардың жұмыс құралы.

3.343 **Сәулеттегі барабан (атанақ):** Сүмбіленген күмбезбен тоғыспаға тірелетін ғимараттың цилиндрленген немесе қырланған бөлігі.

3.344 **Барлы машина:** Жыраларды кесу арқылы берік және тоң топырақтарды өңдеуге арналған машина. Жұмыс құралы - тістер тізілген шынжыр (бар).

3.345 **Бассейн (хауыз):** Жасанды су қоймасы.

3.346 **Шашыратқыш бассейн:** Өнеркәсіп кәсіпорындарын сумен қамтамасыз ететін айналмалы жүйесінде жылу күші қондырғыларын, компрессорларды т.б. пайдалану үшін, сол жүйемен айналып жүретін судың температурасын ауада шашырату арқылы төмендететін қы-сымдық құбыр жүйесі бар беті ашық резервуар.

3.347 **Канализациялау бассейні:** Вертикальді орналастырумен немесе құрылымның шекарасымен шектелген канализацияланатын территорияның бөлігі, одан ағынды суларды бұру коллекторлар мен құбырлардың өз бетімен ағатын жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

3.348 **Бассейн-тұндырғыш:** Су жабдықтау, канализация, гидроэнергетика және басқа жүйелеріндегі, сонымен қатар ауыртпалық күш арқылы қондырылатын салмақтандырылған бөлшектерінің сұйықтықтан түсуіне қызмет ететін технологиялық орнатулардағы құрылғы (су бассейні немесе резервуар).

3.349 **Бассейн-салқындатқыш:** Салқындату жүйелерінен түсірілетін жылытылған суларды салқындатуға арналған табиғи немесе жасанды су қоймалары.

3.350 **Бастион:** Қамал қоршаулардың бұрыштарында қондырылатын және мекенді алдынғы жағы мен бойынан атқылауға мүмкіндік беретін дөңгелек немесе бесбұрышты бекініс.

3.351 **Мұнаралы кран:** Басты нысанында құрылыста пайдаланылатын және биік мұнарасы, айналатын құрығы, көтергіш жүкарбасы бар жүккөтергіш кран.

3.352 **Қада оймағы:** Қаданың топыраққа кіруін жеңілдету үшін төменгі ұшына кигізетін болат оймақ.

3.353 **Ұстын табаны:** Діңгектердің, бағандардың, ұстындардың, тіректердің табан-төсеніші.

3.354 **Мұнара:** Орнықтылығы негізгі құрылыммен қамтылатын (тартпаларсыз) дара тұратын биік имарат: телемұнара, радиомұнара, сутегеуірінді мұнара, силос мұнарасы ж.т.б. Әдетте мұнара діңгегі шыбықты кеңістік жүйесінен немесе цилиндрлік темірбетон не тас қабықшадан құралады.

3.355 **Қауіпсіз арақашықтық:** Адамның қауіпті аймақтан тыс жерде екендігі, кісімен қауіпті және қатерлі өндірістік фактордың туатын жерінің арасының ең аз қашықтығы.

3.356 **Қауіпсіздік:** 1) тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің ішкі және сыртқы қатер немесе қауіптерден өмірлік маңызды мүдделерінің қорғалу жағдайы; 2) нысанның адамдарға және қоршаған ортаға қауіпті жағдайларды болдырмайтын қасиеті.

3.357 **Өндіріс құрал-жабдықтарының қауіпсіздігі:** Нормативтік-техникалық құжаттарда белгіленген жағдайларда жинақтау (бөлшектеу) және пайдалану кезінде еңбек қауіпсіздігі талаптарына сәйкес келетін өндіріс жабдықтарының қасиеті.

3.358 **Өндіріс процесінің қауіпсіздігі:** Нормативтік-техникалық құжаттармен белгіленген жағдайларда жұмыс жүргізудің еңбек қауіпсіздігі талаптарына сәйкес келетін өндіріс процесінің қасиеті.

3.359 **Еңбек қауіпсіздігі жағдайлары:** Жұмыс істеушілерге әсері қауіпті және зиянды өндіріс факторларының болмауы немесе зиянды өндіріс факторларының әсері рұқсат етілген шегінің мәнінен артпайтын еңбек жағдайлары.

3.360 **Сынықсыз әйнек:** Қирағанда сынықтарының жиектері кескіш болмайтын табақша әйнек.

3.361 **Тоқтаусыз (жарамдылық):** Бұйымның біршама уақыт бойы немесе берілген пайдалану жағдайында белгілі бір жұмыс көлемін мәжбүрленбеген үзіліссіз орындауы кезінде жұмыс істеу қабілеттілігін сақтау қасиеті.

3.362 **Қалдықсыз технология:** Шикізат пен энергияны мейлінше ұтымды және кешенді жұмсау арқылы жүргізілетін технологиялық процесс.

3.363 **Қалдықсыз өндіріс:** Қоршаған ортаға зиянсыз энергетика және шикізат қорларын кешенді үнемділікпен пайдалануды көздейтін өндіріс дамуының бір бағыты.

3.364 **Ақ сыр:** Барлық бояулар түрінде және эмалдар үшін, сондай-ақ ре-зеңкені, пластмассаны, қағаздарды бояу үшін қолдананылатын ақ пигменттер. Ең көп тараған түрі мырыштық (және титандық) ақ сыр.

3.365 **Бельведер:** Мұнара, ғимараттың үстіндегі салынымы (әдетте жайғасымда дөңгелек болып келеді); биіктеу жердегі павильон, күрке.

3.366 **Жағаны бекіту орындары:** Суқоймалардың жағаларын, теңіз жағалаулары телімдерін толқынның, ағынның, мұздың тегеуірінді бұзу әсерлерінен қорғауға арналған имараттар.

3.367 **Берма:** Топырақ және тас бөгеттердің, каналдардың, темір жол топырақ төсемінің, карьерлердің, қазаншұңқырлардың құламасындағы горизонталь алаңша (кемер).

3.368 **Ағынды емес технология:** Табиғи су қоймаларына қандай да бір ағын сулардың құйылуын болдырмайтын тұйықталған суайналым жүйесі арқылы іске асатын сумен қамту технологиялық процесі. Ағынды емес технология бойынша лас су жергілікті механикалық, физика-химиялық, биологиялық тазарту әдістері арқылы тазартылады.

3.369 **Шатырсыз желдетілетін төбе:** Өту және жартылай өту кеңістігі жоқ, жылуоқшаулағыш қабат немесе оның жоғарғы бөлігінің үстінде орналасқан, сыртқы ауамен желдетілетін қуысы немесе арналары бар төбе**.**

3.370 **Шатырсыз төбелер (төбежабындар):** Және желдетілмейтін (желдеткіш ауалық қабатшалары жоқ) - бір қабатты панельдерден, ұяшықты немесе жеңіл бетондардан жасалатын; тиімді жылуұстағышы бар темірбетон панельдерден жасалған; жылуұстағышты төкпелеуі және жабын асты орамды материалдардан тұтастырғышы бар көп қабатты құралымды құрылыс салу барысында жасалатын төбелер.

3.371 **Бетон:** 1. Қатқан бетон қоспасы ретінде болып табылатын жасанты тас тәрізді материал. 2. Құрамы тұтқырдың гидратация процессі себебінен қалыптасатын, тұтқыр, ірі және ұсақ толтырғыштарды, түрлі химиялық және минералды қоспаларды араластыру нәтижесінде пайда болатын материал.

3.372 **Автоклавды қату бетоны:** Су буының қысымы атмосфералық қысымынан жоғары жағдайында, автоклавдардағы жылу ылғалды өңдеу кезінде қататын бетон.

3.373 **Асфальтті бетон:** Битум, минералды ұнтақ, құм және ірі толтырғыштан - шағыл мен ұиыршық тастан тұратын қоспаны тығыздау нәтижесінде пайда болатын жасанды материал.

3.374 **Вакуумдалған бетон:** Тығыздалатын бетон қоспасынан артық суды және ауаны вакуумдау көмегімен кетіру арқылы пайда болатын бетон.

3.375 **Дірілгидропрестелген бетон:** Қасиеттері көбінесе бетон қоспасын тығыздау тәсілімен дірілдеуді және гидравликалық престеуді қолданып шартталатын бетон.

3.376 **Дірілпрестелген бетон:** Қасиеттері көбінесе бетон қоспасын тығыздау тәсілімен дірілдеуді және механикалық престеуді қолданып шартталатын бетон.

3.377 **Беріктігі жоғары бетон:** Қысым жөніндегі беріктігі С35/45 және одан астам салмағы ауыр бетон.

3.378 **Гидротехникалық бетон:** Жоғары тығыздығымен, су өтпеу қабілетімен, суыққа төзімділігімен, төмен жылу бөлу қабілетімен, агрессивті сулардың әсеріне қарсы беріктігімен сипатталатын және сол жағдайларда құрылымдардың ұзақ мерзімді жөнді қызмет етуін қамтамасыз ететін бетон.

3.379 **Толтыру бетоны (тас құрылғылары):** Тас қалауындағы қуыстарды толтыруға арналған бетон қоспасы.

3.380 **Табиғи қату бетоны:** Механикалық беріктігі бар, құрамы көбінесе тұтқырдың қатуының аяғынан кейін қалыптасатын, гидратация процессі табиғи шарттарында өтетін бетон

3.381 **Берілген сапалы бетон:** Талап етілген сипаттамалары пайдаланушымен орнатылатын бетон, сол жағдайда пайдаланушы сол талаптардың орындалуын қамтамасыз етуіне жауапты.

3.382 **Берілген құрамы бар бетон:** Құрамы пайдаланушымен орнатылатын бетон, сол жағдайда пайдаланушы сол құрамның орындалуына және орындаушы мен пайдаланушының арасындағы стандарттарда анықталған және қабылдау-тапсыру сынауға жататын келіскен бақылау көрсеткіштерін қамтамасыз етуге жауапты.

3.383 **Қатып қалған бетон:** Механикалық беріктігі бар, құрамы көбінесе цементтің қатуының аяғында қалыптасатын бетон.

3.384 **Қорғайтын бетон:** Орташа тығыздығы 2500кг/м1 астам, жеңіл элементтері бар (сутек, литий, бор) бетон. Ол ионизациялау сәулелендіруден қорғау мақсатында арнайы құрылғыларда (атом электростанциясында және басқа) қолданылады (ең алдымен нейтрондық сәулелендіруді жұтады).

3.385 **Құрастырымдық бетон:** Ғимараттардың, құрылғылардың салмақ түсетін және қоршайтын конструкцияларында қолданылатын, және ең алдымен беріктікті, қаттылықты, салмақ түсетін конструкциялардың жарылуларына беріктігін қамтамасыз ететін бетон, бірақ арнайы бетондарды қоспағанда - олар ерекше жағдайларда пайдаланатын конструкциялары үшін немесе ерекше мақсатты конструкциялары үшін қолдануға арналған, ондай конструкцияларға мыналар жатады: жылу оқшауландырғыш, ыстыққа төзімді, химиялық төзімділігі бар, гидротехникалық, радиациялық-қорғау, декоративтік, дисперстік-арматураланған, полимербетондар, бетон полимерлері, полимер цементтік, қож-сілтілі және басқа бетондар.

3.386 **Цементтік тұтқырдағы бетон:** Клинкерлі цементтер негізінде дайындалатын бетон: портландцемент, қожпортландцемент, пуццоланды портландцемент, сары топырақты цемент.

3.387 **Кернейтін бетон:** Кернейтін тұтқырдың негізінде дайындалатын, конструкциялардағы қату кезіндегі бетонның кеңею процессінде алдын-ала кернеуді - өзінше кернеуді туғызуға арналған бетон.

3.388 **Автоклавды емес қату бетоны (ұяшықты бетондар):** Электр жылыту кезінде немесе атмосфералық қысым кезіндегі сулы қанық бу ортасында табиғи жағдайларда қататын бетон.

3.389 **Аса жеңіл бетон:** Орташа тығыздығы 500кг-м3 кем бетон; ең алдымен жылу оқшауландырғыш материал ретінде ғимараттардың қоршау конструкциялары үшін қолданылады. Аса жеңіл бетондарға ұяшықты бетондар жатады (газды бетон, пенобетон, сонымен қатар айрықша жеңіл борпақ толтырғыштардағы (күп болып кететін перлиттегі, вермикулиттегі және басқа) бетондар).

3.390 **Құмды бетон:** Ұсақ түйірлі бетон, оның құрамында тұтқыр және ұсақ толтырғыш бар (құм)

3.391 **Тығыз құрылымды бетон:** Толтырғыш түйірлерінің арасындағы бос орындары түгел қатып қалған тұтқыр заттек пен көлемі жалпы көлемінен 7%-тен астам емес ұсақ қуыстықпен толтырылған бетон.

3.392 **Ұсақ қуысты бетон:** Ұсақ қуыстарының көлемі жалпы көлемінің 7%тен астам емес бетон.

3.393 **Прессвакуумдалған бетон (прессвакуумбетон):** Қасиеттері бетонның тығыздау арнайы тәсілімен механикалық немесе гидродинамикалық пресстау және вакуумдауды қосып шартталатын бетон.

3.394 **Жаңадан төселінген бетон:** Берілген формаларға құйылған, түрлі механикалық құралдармен немесе гравитация күш әсерімен тығыздалған, құрамы цемент қатуының аяғына дейін қалыптасатын бетон.

3.395 **Силикатты бетон:** Автоклавты және автоклавты емес қатулардың ізбесті тұтқырдағы, ізбес кремний тәрізді тұтқырдан, толтырғыштан (жай құмнан), судан тұратын қоспалардың автоклавдардағы қызу-өңдеу арқылы алынатын бетон.

3.396 **Стандартты бетон:** Өндірушідің техникалық шарттарымен орнатылатын құрамы бар бетон

3.397 **Құрғақ қалыптасу бетоны:** Қасиеттері ең алдымен құрғақ бетон қоспасын төсеу және оны сумен немесе бумен қанығатын тәсілімен шартталатын бетон.

3.398 **Тауарлы бетон:** 1. стационарлық немесе мобильді араластырғыштарда онынң тұтынушылары ретінде болмайтын мекемемен немесе жеке тұлғамен дайындалған бетон қоспасы. 2. Бетон-араластырғаш зауыттарында немесе орталықтандырылған құралдарда тұтынушыларға жіберіліуіне арнап дайындалған бетон қоспасы.

3.399 **Салмақты бетон:** Тығыз құрамды, тығыздығы 2000 нан 2600 кг/м3 дейінгі, салмақты толтырғыштарда дайындалған бетон: ірі немесе кіші толтырғыштарда -ірі түйіршікті бетон, немесе тек кіші толтырғышта - ұсақ түйіршікті бетон.

3.400 **Химиялық төзімді бетон:** Агрессвиті ортаның химиялық әсерін қабылдауға арналған арнайы бетон; арнайы бетондар мыналарға бөлінеді: фуранды (ФАМ, ФА шайыры), полиэфирді (ПН-1 шайыры); фуран-эпоксидті (ФАЭД-20); карбамидті (КФЖ шайыры); акрилді (моно өлшеуіш ММА); сұйық айналы (сұйық натрий немесе калий айнасы).

3.401 **Центрифугаландырылған бетон:** Центрифугаландыру кезіндегі қасиеттері бетон қоспасын ең алдымен тарату мен тығыздау тәсілдерімен шартталатын бетон.

3.402 **Жылу өңдеуленуіне ұшыраған бетон:** Құрамының қалыптасуы жасанды жылудың, ылғалдықтың және қысымның атмосфералық қысымы кезінде артық болуы жағдайында жүзеге асырылатын бетон.

3.403 **Бетондау:** Қатуына қажетті жағдайдлар жасауымен бірге бетон қоспасын тарату, төсеу және тығыздау.

3.404 **Қорама қалыпсыз бетондау:** Бетон қоспасын кергіш арқылы төсеу кезіндегі бетондау, мысалы, бұрғылау-толтыру діңгекті, ленталық фундаменттерді және басқаларды құрау кезінде. Сонымен қатар оған сырт қабаттарды торкреттеу тәсәлімен бетондауын жатқызуға болады.

3.405 **Қысқы бетондау:** Бетон қоспасының қоршаған ортаның температурасы +5 ^{0}С тен төмен кезінде қатуын қамтамасыз ететін амалдарын қолданып бетондау.

3.406 **"Өршімелі ерітінді" тәсілімен бетондау:** Цемент ерітіндісін гидростатикалық қысым әсерімен немесе ерітінді-сорғыш арқылы құбырларда алдын-ала төселген ірі толтырғышқа сықау әсерімен цемент ерітіндісін жіберуімен бөлек су астындағы бетондау.

3.407 **Вертикальді ауыстырылатын құбыр тәсілімен бетондау:** Бетон қоспасын алдын-ала құйылған бетон қоспасына астынғы ұшы батырылған құбырмен жіберуімен су астындағы бетондау; бетондау сайын құбырды бірте-бірте көтереді.

3.408 **Тоқтаусыз бетондау:** Бетон қоспасын бетондау объектісіне құю тоқтаусыз жүзеге асырылатын бетондау.

3.409 **Су астындағы бетондау:** Бетон қоспасы су астына жіберілетін бетон жұмыстарын жүзеге асыру тәсілі. Қоспа құюырлар арқылы немесе қауға арқылы көшіріледі; басқа тәсілі бойынша алдын-ала су астындағы қорама қалыпқа көмілген ("өршімелі ерітінді" тәсілі) тек цемент ерітіндісінің өзі ірі толтырғышқа құбыр арқылы жіберіледі. Су астындағы бетондауды бірталай тереңдікте гидротехникалық құрылғылардың су астындағы бөлшектерін құру мен жөндеу кезінде қолданады.

3.410 **Қабатты бетондау:** Конструкцияның бетондауға жататын бөлімінің түгел көлемі бойынша бетон қоспасын көлденең қабаттарымен төсеу бетондау тәсілі.

3.411 **Бөлек бетондау:** Қорама қалыпқа ірі толтырғышты алдын-ала қалау тәсілімен, одан кейін оны цемент ерітіндісіне сықау арқылы қол жетпес жерлерде немесе қалың арматураланған жерлерде бетондау.

3.412 **Бетонит:** Құрамында 60%-тен кем емес монтмориллонит тобының минералдары бар коллоид топырағы. Ашық көрінген адсорбциялық және каталитикалық белсендігі бар. Ылғандыру кезінде дүмпуге ынталы және біріктіру қабілеті жоғары. Бетонитті мұнай және геологиялық-шолу бұрғылау кезіндегі жуып-шаятын топырақ ерітінделерді дайындау үшін қолданады, ағартатын топырақ ретінде, мұнай өңдеу, химиялық және тамақ өнеркәсіптерінде катализаторлар ретінде, құю қалып қоспаларда және керамикалық массаларда біріктіретін материал ретінде, керамзит пен окатыштарды өндіруінде қолданылады, бетонит суспензиялар орман өрттерді сөндіруге өте тиімді.

3.413 **Бетонды панель (сыртқы бетонды және темірбетонды қабырға панельдері):** Қолдану кезіндегі беріктігі бір бетон арқылы қамтамасыз етілетін панель. Бетонды панельдің құрылым арматурасы бар және панельді тасымалдауда және дайындауда және құрастыруда пайда болатын күшті қабылдауға арналған есептігі болуы мүмкін. егер жұмыс арматурасы тек шектелген учаскелерде ғана бар болса, онда панель бетонды деп саналады (мысалы, тіреуіш зоналарында, жергілікті салмақтан кернеу концентрациясының зоналарында).

3.414 **Бетон бөгеті:** Ауыр немесе ұялы арматураланған бетоннан дайындалған бөгет

3.415 **Бетон қоспасы:** 1. Төсеу мен тығыздау алдында құрамы қалыптасатын, механикалық беріктігі жоқ, берілген компоненттерін араластыру арқылы дайындалатын бетон. 2. Тұтқыр, толтырғыштар, жабулар мен басқа қоспалардың қоспасы. 3. Тұтқыр заттектерден, судан және түрлі ірілігі бар тас тәрізді бөлшектерден - толтырғыштардан - құмнан, шағылдан, немесе гравийден, және қатқанннан кейін жасанды тас материалы болып шығатын - бетон- басқа қоспалардан тұратын құрылыс материалының жартылай фабрикаты.

3.416 **Құрғақ бетон қоспасы:** 1. Қатырушысы жоқ бетон қоспасы. 2. Компоненттерді араластыру кезінде қатырушы қосылмайтын бетон қоспасы.

3.417 **Бетон қоспасы, жарым-жартылай қатырылған:** Араластыруда қатырушы қосылған компоненті енгізілген бетон қоспасы.

3.418 **Бетон бұйымдар:** Зауыттарда және полигондарда алдымен жеңіл бетондардан жасалынатын құрылыс бөлшектері. Ғимараттардың қабырғаларын құру мақсатында қолданылатын ең қолданбалы бетон бұйымдары: тұтас тастар, босденелі тастар, құрама құрылыста қолданылатын салмағы 0,5 тен 3 тоннаға дейінгі ірі бетон блоктар.

3.419 **Бетон жұмыстары:** Бетон мен темірбетондық құрылымдар мен конструкцияларды салу жөніндегі құрылыс процесстерінің жиынтығы. Бетон жұмыстарына қорама қалып жұмыстары, инерциялы материалдарды дайындау мен өңдеу, бетонды дайындау, тасымалдау, төсеу, тығыздау, ал темірбетонды құрылымдар үшін сонымен бірге арматуралық жұмыстары жатады.

3.420 **Бетонды блок (ғимараттар үшін қабырға бетон және темірбетон блоктар):** Тығыздығы тек бір ғана бетонмен қамтамасыз етілетін блок. Блокта құрылымдық арматуралау бар болса және жұмыс арматурасы тек шектеулі учаскелерінде ғана болса (мысалы, жергілікті жүктемеден келетін кернеудің шоғырлану зонасында, ойықтан жоғары бөгетінде, консольді), ол блок бетонды болып саналады.

3.421 **Бетон зауыты:** Бетон немесе бетонның құрғақ қоспасын даййындауға арналған тұрақты немесе уақытша, бір немесе бірнеше құрылыс алаңдарына қызмет көрсететін кәсіпорын.

3.422 **Бетон бөгет:** Негізгі құралымдары гидротехникалық бетоннан жасалған бөгет.

3.423 **Бетон құралымдар мен бұйымдар:** Арматурасыз немесе әлсіз (құралымдық) арматураланған бетоннан жасалған ғимараттар мен имарат элементтері.

3.424 **Бетонтасығыш:** Бетон қоспаларын тасуға арналған тиеп-түсіретін құрылғысы бар қауғамен жабдықталған (шанағы, атанағы, қауғасы) арнайы автомобиль. Бетон қоспалары қауғасының жылу оқшаулағышы немесе жылыту жүйесі болуы мүмкін.

3.425 **Бетонсорғы:** Бетон қоспалары салынатын жеріне құбырлармен горизонталь бойынша 300 м, тік 40 м биіктікке дейін алшақтыққа жеткізуге арналған машина.

3.426 **Бетонополимер:** Біртіндеп полимеризацияланатын мономермен сіңдірілген бетон.

3.427 **Бетонараластырғыш:** Цемент, құм, қиыршықтас немесе малтатасты сумен араластыру жолымен бетон қоспасын дайындауға арналған қондырғы. Автомобиль шассиіне орнатылған бетонараластырғыш (автобетонараластырғыш) қоспаны жұмыстар орнына жеткізеді.

3.428 **Бетонтөсегіш:** Бетон қоспасын үлестіруге, мөлшерлеуге, тығыздауға, жол жабынын өңдеуге арналған өзі жүретін жол-құрылыс машинасы.

3.429 **Биологиялық апат:** Адамдардың өміріне және денсаулығына, ауылшаруашылығы жануарларына және өсімдіктерге қауіп туғызып, қоршаған табиғи ортаға зиян келтіретін мөлшердегі қауіпті биологиялық заттардың тарауы, апат.

3.430 **Құрылыс материалының биологиялық тоттануы:** Биоорганизмдердің болуы арқылы пайда болатын бұйымдардағы немесе құралымдардағы құрылыс материалының тоттануы.

3.431 **Ақаба суларды биологиялық тазарту:** Ақаба суларда еріген және эмульгирленген органикалық заттарды биохимиялық әдіспен бұзу (минерализациялау) арқылы тұрмыстық және өндірістік ақаба суларды тазартатын тәсіл.

3.432 **Биотұрақтылық:** Шірітетін немесе басқа да бүлдіргіш биологиялық процестерді туғызатын саңырауқұлақтардың және бактериялардың әсеріне ұзақ қарсыласатын материалдар мен бұйымдардың қасиеті.

3.433 **Биодәретхана:** Электрожылытумен немесе химиялық қоспалармен үдетілген биологиялық қышқылдандыру процесі әдісін қолдану арқылы дәреттік қалдықтарды қайта өңдеп, органикалық құнарландырғыш өндіруге арналған құрылғы.

3.434 **Биосүзгі:** Ақаба суларды биологиялық тазартуға арналған имарат; сүзетін материалмен толтырылған екі түбі бар резервуар түрінде болады.

3.435 **Битум:** Көмірсутектерден, олардың оттектерінің, күкірттік және азоттық туындыларынан тұратын табиғи немесе жасанды істелетін органикалық күрделі заттардың жалпы атауы.

3.436 **Битум материалдары:** Табиғи асфальттардың немесе мұнайдың битумдарының негізінде жасалынатын материалдар.

3.437 **Битумтасымалдағыш:** Температурасы 200°С-на дейін сұйық битум материалдарын тасуға арналған цистернасы бар арнайы автомобиль.

3.438 **Бифилярды жылу жүйесі:** Екі тең бөлікке бөлінген ("а" мен "б") кезекпен бір құбырға қосылған (алдымен барлық "а" бөлшектері содан кейін "б" бөлшектері), тіреушелердегі және желілердегі жылу құралдары бар орталық су жылуының екі ағынды орнатуы. Әр жылу құралдың бөлшектеріндегі жылу тасымалдауыш қарама-қарсы бағыттарда әр түрлі температурасымен қозғалады, ол жағдай жүйенің барлық жылу құралдағы жылу тасымалдауыштың орта арифметикалық температурасының теңдігін тудырады. Бифилярды жылу жүйесі жылу құралдардың бөлшектерінің гидравликалық байланысы бойынша (ретті байланыс) бір құбырлы, ал құралдардың жылу тасымалдау шарттары бойынша - екі құбырлы су жылу жүйесіне жатады.

3.439 **Бифориум:** Ұстынмен немесе бағанамен бөлінген, екі ойығы бар терезе, роман сәулетінде көп таралған.

3.440 **Қолайлы қоршаған орта:** Қоршаған орта, оның сапасы экологиялық қауіпсіздікті, табиғи экологиялық жүйелердің, басқа табиғи және табиғи-антропогендік объектілердің тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

3.441 **Көріктендіру:** Белгілі бір аймақты құрылыс жүргізуге және оны дұрыс пайдалануға жарамды ету үшін, халықтың мәдени-тұрмысына, денсаулығына ыңғайлы жағдай жасау үшін істелетін жұмыстар (аймақты инженерлік тұрғыдан дайындау, жол салу, энергиямен, канализациямен, сумен қамтамасыз ететін имараттар мен коммуникация жүйесін дамыту т.б.) мен шаралар (аймақты тазарту, кептіру, көгалдандыру, микроклиматын жақсарту, топырағын, ауасын, су қоймаларын былғанудан сақтау, санитарлық тазарту, шуды бәсеңдету т.б.) жиынтығы.

3.442 **Тұрмысқа жайлы тұрғын үй:** Шаруашылық-су ішу және ыстық су жабдықтаумен және канализациямен, жылумен және вентиляциямен, радиофикациямен, орталықтандырылған, жергілікті немесе жеке жүйелерден дәстүрлі немесе альтернативті

көздерді қолданып, электржарықпен қамтамасыз етілген, газ немесе электр еден тақтаймен жабдықталған тұрғын жай.

3.443 **Елді мекендерді жайластыру:** Ел өмірі үшін зор, жайлы және мәдени жағдайларды елді мекен территориясында жайластыру шаралар жиынтығы.

3.444 **Территорияны жайластыру:** 1. Қала территориясында және ғимараттың ішінде жайлы өмір сүру жағдайларды қамтамасыз ету. 2. Көгалдандыру, объектілер алдында дем алу мен спортпен шынығуға арналған алаңдарды, жайлы кіру жолдар мен кіреберістерді, өмір сақтау инженерлік жүйелерді орналастыру, өмірлік іс-әрекет қалдықтарды жинау мен кәдеге жарату.

3.445 **Блиндаж:** Фортификациялық құрылғы, ол тірі жан мен қару-жарақтың оқтан, жарықшақтан және снарядтан сақтануға арналған. Блиндаж отыруға арналған баспалдағы бар ойма тәрізді болып келеді, сонымен қатар бөренелерден, металл арқалықтардан, үстіне қара топырақ себілетін басқалардан да жасалынған жабыны бар.

3.446 **Блок-контейнер:** Жабдықтардың (соның ішінде отын үлестіргіш колонкалардың) аппаратураның қажетті жұмыс жағдайларын және онда адам болуын қамтамасыз ететін, микроклимат жасалатын жеке панасы (контейнері) бар толық зауыттық дайындамадан шыққан көлемдік элемент.

3.447 **Көлемді блок (құрылыста):** Ғимарат көлемінің бөлігі (санитарлық-техникалық кабиналары, лифт шахталарының, трансформаторлық қосалқы станцияларының элементтері, сирегірек бөлме, пәтер түрінде) болып табылатын құралымдық жинақтау элементі. Тұтасқұйма (тұтас формаланған) және құрама (жеке панельден жинақталған) деп ажыратылады.

3.448 **Блок-секция:** Қызметі тұрғысынан тәуелсіз, басқа элементтермен үйлестіріліп те, жеке де пайдалануға болатын ғимараттың көлемді-кеңістік элементі.

3.449 **Қабырғалық блок:** Кеуекті жеңіл немесе ауыр бетондардан, кірпіштен және табиғи тастан, сондай-ақ керамикалық материалдардан және силикат бетоннан жасалатын ғимарат қабырғаларының құралымдық элементі.

3.450 **Құрылыс-технологиялық блок:** Кәсіпорындарда немесе құрылыс алаңдарында өзгермейтін көлемді-кеңістік жүйе ретінде алдын ала біріктіріліп жинақталатын құрылыс құралымдары мен жабдықтардың өзара байланысты элементтері.

3.451 **Блокадаланған өндірістік ғимарат:** Ішінде бір немесе бірнеше кәсіпорындардың өндірістік және қосалқы-көмекші цехтер мен қоймалық жайлар біріктірілген ірілендірілген ғимарат.

3.452 **Блокадаланған тұрғын үй:** Екі немесе одан көп пәтерден тұратын, кіру орны үй территориясынан ұйымдастырылған тұрғын үй.

3.453 **Блокадалау:** Электр орнатуларда, құралдарда және жабдықтарда қолданылатын, адамдарды токпен зақымданудан немесе басқа апаттардан сақтайтын шара. Мысалы, блокадалау айырғының сақтау жабынының конструкциясында қарастырылған: оны тек өшірілген айырғыға шешіп немесе кигізуге болады. Блокадалау лифттерде, шахталық көтергіштерде, электр жүргізгіштерде қолданылады.

3.454 **Блокадалау құрал (дарбаза):** Керекті қалыпта механизацияланған жетегі бар дарбазаның бөліктерін тоқтату мен құрықтауға арналған құрал.

3.455 **Блок қалауыш:** Тоннельдерді темірбетон элемент-блоктардан жасалынған жинама қаптауды орнатуға арналған механизм.

3.456 **Блок-секция:** Ғимараттың көлемді-кеңістік элементі, функционалдық жағынан тәуелсіз, ол ғимараттың басқа да элементтерімен бірге әрі өзінше жеке пайдалануы мүмкін.

3.457 **Бойлер (қайнатқыш):** Бумен немесе ыстық сумен суды жылытуға пайдаланылатын құбырлы жылуалмасқыш.

3.458 **Бүйірден табиғи жарықтандыру:** Сыртқы қабырғадағы сәулелік ойықтар арқылы жайды табиғи жарықтандыру.

3.459 **Тұтқа ернеуі:** Тұтқа жұмыс тармағымен қозғалғанда оны ұстап тұруға арналған тұтқа бөлігі.

3.460 **Борттық элемент:** Қабыршаның шеттерін бекітетін қаттылық элементі.

3.461 **Күбі (сәулетте):** Қасбетте үсті ұшталған жартылай цилиндр пішінді кильтәрізді фронтон құратын төбе.

3.462 **Брандмауэр:** 1) ғимараттың тұтас қабырғасын жауып тұратын жарнамалық қалқан; 2) өртке қарсы қабырғаның ескірген атауы.

3.463 **Брекчия, "брекчия" едені**: Реттеп төселген мәрмәр тақталары сынықтарының арасына мәрмәр тасы қосылған цемент еріндісі құйылып қатқаннан кейінгі жылтыратылған еден.

3.464 **Білеу, сырғауыл:** 1) құрылыстық механикада - көлденең қимасының өлшемдері ұзындығымен салыстырғанда әлдеқайда аз құралымдық элемент; 2) ағаш өңдеуде - қалыңдығы және ені 100 мм артық (қимасының өлшемдері) кесілген (сирек жонылған) ағаш материал.

3.465 **Төсемтас: -** көшелерде, алаңдарда, автомобиль жолдарында төсеуге арналған, берік тау жыныстарынан жасалған кесектер пішінді тас материал (ұзындығы 15-30 см, ені 12-15 см, қалыңдығы 10-15 см).

3.466 **Брутто:** 1) тауардың буып-түйілгендегі салмағы; 2) кәсіпорынның немесе ұйымның жалпы табысы.

3.467 **Сақина:** Қаққанда қада бұзылмауы үшін оның жоғарғы басына кигізетін темір сақина.

3.468 **Желекжол:** Көше бойын, теңіз жағасын ж.т.б. жерлерде жағалай ағаш отырғызылған кең аллея.

3.469 **Бульдозер:** Трактордың немесе тартқыштың үстіндегі алмалы-салмалы сайман, сондай-ақ тегістеуге, қиюға немесе топырақты жылжытуға арналған бұрылмайтын не бұрылатын қайырмасы - жұмыс органымен жабдықталған трактордың өзі немесе тартқыш.

3.470 **Бункер:** Арнайы жабдықталған жер астындағы баспана, жаппа, ұзақ уақыттық атыс орны.

3.471 **Бұрғылау балғасы, перфоратор:** Тау жыныстарының массивінде, бетонда, кірпіш қалауда және т.с.с. бұрғылау үшін жасалған соққылау әрекетті машина.

3.472 **Бұрғылау мұнарасы:** Бұрғылау құралын, забойлар қозғалтқыштарын, қаптау құбырларын түсіру және көтеру үшін ұңғыманың үстіне қондырылатын имарат.

3.473 **Бұрғылау құралы:** Шпурларды, ұңғыларды бұрғылауға пайдаланатын механизмдер мен құралдардың жалпы атауы.

3.474 **Бұрғыланып жасалған қадалар:** Қазаншұңқырларды істемей бұрғыланған ұңғыларды бетонмен толтырып жасайтын қадалар.

3.475 **Кесектас:** Әктастардан, доломиттардан, құмтастардан, граниттерден жасалынатын (қабырғасының ұзындығы 150-500 мм) тау жыныстарының ірі кесектері.

3.476 **Буфер:** Соққыны жұмсатуға арналған құрылғы.

3.477 **Бучарда:** Соғатын екі жағы пирамида тәрізді тістермен жабылған төртқырлы металл балға. Тасқалаушы-құрылысшылар тастарды реттеп, өңдеп қалауда қолданады.

3.478 **Діңгек:** Көпірдің аралық тіреуі.

3.479 **Тезағар:** Жоғарғы бьефтен төменгі бьефке су ағызу үшін жасалатын қапталған канал немесе науа тәрізді гидротехникалық имарат.

3.480 **Сарқырама:** Жоғары бөліктен төменгіге үлкен жылдамдықпен (шекті мөлшерден артық жағдайда) суды жіберетін, имараттың өзінің контурларынан үзіліссіз ағынын жүзеге асыратын әр деңгейдегі суағарлардың (суаттардың) арынсыз бөлігін жалғастыруға арналған ашық немесе жабық гидротехникалық имарат.

3.481 **Бьеф:** Сутоғанның, өзеннің, каналдың гидротехникалық имаратқа (бөгетке, шлюзге) тікелей жанасатын бөлігі.

3.482 **Бетонды ваккумдеу:** Бетон қоспасынан оны қалыпқа салып тығыздағаннан кейінгі артық суды жасанды жою (сорып алу).

3.483 **Ванта:** Ұштарда орнатылған қисық сызықты иіленген созылған элменет (білік), әдетте болат арқандардан жасалынады, желімделген ағаштан да жасалануы мүмкін, аспалы құрылғыларда қолданылады.

3.484 **Үйреншікті ванта:** Еңіс аспалы жабынның үйреншіктігін құрастыратын ванта.

3.485 **Ванта құрылғылары:** Созуға ғана жұмыс істейтін негізгі тіреу элементтердің (ванталардың) мен бір-біріне қарама-қарсы немесе тұйық контур бойынша орналасқан қатты тіреулердің үйлесуімен негізделген, құрылғылар.

3.486 **Аспалы көпір:** Тура сызықты болат кергіш-арқандардан орындалған өзгермейтін геометриялық аспалы (ілмелі) түрдегі негізгі көтеруші құралымы бар аспалы көпір.

3.487 **Тартпалар:** Радиомачталарды, антенналарды ж.т.б. бекітуге арналған аспалы құралымдарда қолданылатын иілгіш созылған шыбықтар (болат тростар, арқандар, дөңгелек прокат); бір желіден екінші желіге күш береді және көлденең жүктемені қабылдамайды.

3.488 **Құрылыс процесстерді вариациялық жобалау:** Құрылыс процесстерін орындаудың түрлі бағалауымен шешім жиынтығын шығару. Ол құрылыс өндірістің нәтижелілігін арттыру ішкі қорларын ашу мақсатында, әрі оның одан да сәйкес сипаттамасы мақсатында жүзеге асырылады. математикалық модельдеуді кең арттыру, қазіргі заманның есептеу құралдары мен автоматтандырылған жобалау мен басқару жүйелері негізінде жүзеге асыру жөн.

3.489 **Вариациялық-айырмалық тәсіл:** Вариациялық пен ақырғы-айырмалық тәсілдерінің үйлесуі болып табылатын тәсіл, ол құрылыс механиканың бір мөлшерлі және екі мөлшерлі мәселелерін шешу мақсатында қолданылады.

3.490 **Мақта:** Қоспалардан тазартылып араластырылған талшықтардың аз тығыздалған массасы.

3.491 **Ватерпас:** Жер өңдеу, ұсталық ж.т.б. жұмыстар кезінде жазықтықты тексеруге және еңістің кішкене бұрыштарын өлшеуге арналған аспап; табанына тіктегіш бекітілген тік тіреу (немесе үшбұрыш) болып бейнеледі.

3.492 **Вахта тәсілі:** Жұмыстарды жүзеге асыру кезінде алыс және жаңадан игерілген еңбек ресурстарын, территориялық жағынан өндіріс пен табиғи шарттармен қосалқы болмайтын қолданып еңбек пен өндірісті ұйымдастыру тәсілі.

3.493 **Құрылыстың вахталық тәсілі:** Жұмыскерлердің жұмыстарының периодикалық істеуі (вахта) және демалыс арқылы тұрақты тұру жерлерінен үлкен қашықтыққа алыстатылған бытыратып орналасқан объектілерінің құрылыстың еңбек ресурстарымен тоқтаусыз қамтамасыз ету ұйымдастыру тәсілдерінің бір түрі.

3.494 **Вахталық кент:** Уақытша кент, ол еңбек істейтіндерді вахта тәсілімен жұмыс істеу кезінде орналастыру, әлеуметтік-тұрмыс қызмет етуге арналған, өндіріс қызметтің объектілерінің қасында орнатылады.

3.495 **Пайдалануға енгізу:** Бұйымның мақсаты бойынша пайдалануға дайындығын білдіретін жағдай, және де ол құжат арқылы белгіленген тәртіп бойынша бекітілген.

Ескерту: Техниканың аранйы түрлері үшін пайдалануға енгізуге қоса дайындау жұмыстарын, бақылау, қабылдауды және пайдалану бөлімінің атына бұйымды тірекуді жатқызады.

3.496 **Су құбырын енгізу:** Сыртқы су құбырдың желісін ғимараттың немесе құрылғының ішкі су құбырымен қосатын құбыр.

3.497 **Объекті енгізу:** Тапсырыс берушімен орындаушыдан қабылданған құрылыс аяқталған объекттіні атқарушы өкіметінің жергілікті органдарында берілген тәртіп бойынша тіркеу арқылы заңды рәсімдеу.

3.498 **Кірме құбыр:** Құбырдың сыртқы жүйесінен ғимараттың (имараттың) ішінде орналасқан жапқыштық арматуралары бар түйініне дейінгі құбырдың тармағы.

3.499 **Енгізілетін газ құбыры:** Ғимараттың енгізуіндегі өшірілетін құралдан (өшіргіш құралын ғимараттың сыртында орналасу жағдайында) ішкі газ құбырына дейінгі газ құбыр учаскесі, ғимараттың қабырғасы арқылы каптамада салынған газ құбырын қоса алғанда.

3.500 **Ведомстволық сынау (өнім):** Мүдделі министрлігінің немесе ведомстволық уәкілінің ішінен комиссиямен жүргізілетін сынаулар.

3.501 **Ведомстволық сынау орталығы (өнімді):** Министрлікпен немесе ведомствомен анықталған осы министрліктің немесе ведомстволық кәсіпорындарымен және ұйымдарымен өндірілетін немесе шығарылатын өнімнің бекітілген түрлерін сынау категориясын жүргізуімен міндеттелген ұйым.

3.502 **Велосипед жолы:** Басқа көлік түрлерінен жекеленген қатты жабыны бар велосипедтердің жүруіне арналған жол.

3.503 **Велотрек:** Жаттығу-спорт жұмыстары мен велосипед спорт бойынша жарыстарға арналған жоспарда тұйықталған жолдар тәрізді құрылғы. Жабындардың материалдарының түрлеріне қарай велотректер жер, ағаш, бетон, темірбетон, асфальтбетонды және басқа болып бөлінеді.

3.504 **Ағаш құрылысындағы тәж:** Бөренелердің немесе кесілген ағаш біліктерінің бұрыштарындағы өзара байланысқан көлденең қатар.

3.505 **Шұра:** Құбырларға сұйықтарды, буларды немесе газдарды енгізуге және шығаруға арналған қондырғы.

3.506 **Құбыр шұрасы:** Құбыр телімін қосуға немесе ажыратуға арналған, сондай-ақ сұйықтың, газдың немесе будың берілуін реттеуге арналған жапқыш құрал-жабдық.

3.507 **Вентилятор:** Қалақты айдауыш, ол ауа жүру жүйесіндегі немесе жайлардың көлемінде, технологиялық аппараттарында және басқаларда ауаның қозғалуына немесе айналымына арналған. Көбінесе вентиляция жүйелерінде, ғимараттардағы, шахтадағы, жылыжайлардағы ауаны кондициялау жөнінде қолданылады.

3.508 **Диаметрлі вентилятор (көлденең-ағынды):** Алға майыстырылған және жартылай кіру-шығу келте құбырлары диаметрлі вентилятордың корпусында жұмыс дөңгелегінің айналу жазықтығында орналасқан, қаптамаға кіргізілген қалақтары бар сыртқа тебуші жұмыс дөңгелегі бар, вентилятор түрі.

3.509 **Осьті вентилятор:** Жұмыс дөңгелегі консольді орнатылған қалақтары бар төлкесі болып табылатын вентилятор түрі. Осьті вентилятордың жұмыс дөңгелегін әдетте цилиндрлік қаптамада және ауа өткізгіште осьтарына сәйкес орнатады.

3.510 **Радиальді вентилятор (сыртқа тебуші):** Барабан тәрізді спиральді қаптамаға орнатылған жұмыс дөңгелегі бар вентилятор түрі.

3.511 **Вентиляторлық шаң жұтқыш:** Ротациялық шаң жұтқыш, оның айналу бөлігі бір уақытта шаң жұтқыштың және вентилятордың жұмыс дөңгелек функциясын атқарады.

3.512 **Вентиляция:** 1. Табиғи немесе жасанды реттеленетін жайлардағы ауа алмасуы (тұйықтық жайларда), ол ауа ортаның санитарлық-гигиеналық және технологиялық талаптарына сәйкес пайда болуын қамтамасыз етеді. 2. Зиянды бөлістерді (артық жылуды, ылғалдықты, газдарды, булар мен аэрозольдарды) кетіруге арналған құралдар мен шаралар кешені.

3.513 **Вентиляциялық жүйе:** Вентиляцияның негізгі элементі, ол вентиляциялық ауаны өңдеуге және тасымалдауға арналған. Оның құрамына ауа жүргізгіш пен каналдар жүйесі, атмосферадан сыртқы ауаны алу мен сорылған ластанған ауаны оның ішіне жіберуге арналған құралдары, вентилятор (ауа қозғалысын жасанды жүзеге асыру кезінде), дыбысжұтқыштары кіреді.

3.514 **Вентиляциялық шығару:** Жайлардан атмосфераға табиғи немесе жасанды жолымен кетірілетін ауаның реттелген ағыны

3.515 **Вентиляциялық элемент (дарбазаның):** Әуе алмасуын қамтамасыз ету мүмкіндігі бар дарбаза тақтайының бөлігі.

3.516 **Табиғи вентиляция:** Гравитациялық күштер мен жел қысымы әсерінен ауа алмасуын тудыру мақсатындағы ауа қозғалысы.

3.517 **Жасанды вентиляция:** Әуе үрлеу машиналар- вентиляторлар, компрессорлар және басқа арқылы ауа алмасуын тудыру мақсатындағы ауаның механикалық қозғалысы.

3.518 **Жергілікті вентиляция:** Вентиляцияланатын жайдың ішіндегі ауа алмасуын ұйымдастыру тәсілі, сол кезде ауа ағынын тікелей жұмыс орнына жібереді, ал ауа жұтуды зиянды бөліністердің пайда болуы жерлерінде жүзеге асырады.

3.519 **Ұйымдастырылған вентиляция:** Жайлардағы ауа алмасуын анықталған схема және берілген параметрлер бойынша қамтамасыз ететін вентиляция.

3.520 **Веранда:** 1. Жылуы жоқ әдетте әйнектелген, ғимаратқа қосып құрастырылған және онынң тұрғын үйде орналасуына қарай түрлі функцияларын атқаратын жай (ас үй, қонақ үй, жатаржай, үй жұмыстарымен айналысу бөлмесі және басқа). 2. Ашық немесе әйнектелген жылуы жоқ, ғимаратқа қосып салынған немесе ішіне салынған, сонымен қатар ғимараттан бөлек жеңіл павильон ретінде салынатын жай.

3.521 **Верея:** Дарбаза алдындағы бағана.

3.522 **Верификациялау:** Анықталған талаптардың орындалуын дәлелдейтін объективті дәлелдемелерді ұсыну.

3.523 **Вермикулит:** Қабатты құрамы бар, қосымша молекулярдық қабат арасындағы суы бар, гидрослюдалар тобындағы минерал. Жапырақ тәрізді агрегаттарды немесе ірі пластиналық алтын-сары түсті немесе қоңыр түсті кристаллдарды құрайды. 900-10000 ^{0}С дейін қыздырғанда ол ісінеді. Гидрослюдалар тобындағы минерал, сулы негізгі магний алюмосиликаты мен темір. Түсі қоңыр, қола-сары. жасыл. Минералогиялық шкаласы бойынша қаттылығы- I-1,; тығыздығы-2400-2700 кг/м5. Ұнтақ тәрізді вермикулит өшірілінуіне ұшырағыш емес және майлау қабілеті бойынша графит тәрізді. 800-1000 °С дейін тез қыздыру кезінде көлемі 15-20 рет артық болып ісінеді. Қабырщақтарының арасында өте жұқа ауа қабаты пайда болады, олар ісінген вермикулиттің төмен орта тығыздық пен жоғары жылу мен дыбыс оқшаулау қабілетін шарттайды. Ісінгеннен кейін күйдірілген вермикулит жеңіл бетондардың толтырғышы ретінде, жылу мен дыбыс оқшаулаудырғыш материалдарды өндіру мақсатында қолданылады. Сонымен қатар, ол резиналардың, пластмассалардың толтырғышы ретінде, бояулардың, антифрикциялық материалдарды өндіруде қолданылады.

3.524 **Вермикулитобетон:** Ісінген вермикулиттен жсалынған жеңіл бетон, өнеркәсіптік жабдықтарды жылу оқшаулау, ғимараттардың оқшаулау құрылғыларын жылыту, қабырға панельдерді өндіру, блоктарды тағы басқа құрылыс конструкциялардың мақсатында, қолданылады. Ісінген вермикулиттен жасалынған жеңіл бетонның түрлері: орташа тығыздығы бар 250-400 кг/м3 вермикулитобетондыөнеркәсіптік жабдықтарды жалуыдан оқшаулау мен ғимарат қоршау құрылғыларын салмақтану мақсатында қолданылады. Одан ауыр (конструкциялық-оқшаулау) вермикулитобетон, орташа тығыздығы 600-1 ООО кг/м3, қабырға панельдерді, блоктарды және басқа қоршау конструкцияларды дайындауғы арналған.

3.525 **Верста:** Кірпіштердің немесе тастардың қалау қатарындағы ең шеткі қатары, қабырғаның сыртқы немесе ішкі шегін құрайтын.

3.526 **Верстак:** Өңделетін заттарды бекітуге арналған құралдармен жабдықталған жұмыс істеуге арналған үстел, ал кейде механизацияланған құралды да.

3.527 **Ықтималдық:** Анықталған шарттарда саны шексіз рет қайталана алатын қандай да болмасын белгілі бір оқиғаның пайда болуының мүмкіндік дәрежесінің сандық сипаттамасы оқиғалардың тең мүмкіндігіне сүйенеді. Грунт сипаттамалары, кез-келген мөлшерлер ретінде алынатын, кез-келген мәнді алып, ықтималдықтардың таратылуын құрайды, оны анықтау үшін кез-келген деректер бойынша бір немесе бірнеше раталу параметрлер бойынша бағаланады.

3.528 **Өрттің қауіпті факторларының әсер ету ықтималдығы:** Параметрлерінің күні бұрын берілген мәндерімен өрттің қауіпті факторларының әсер ету мүмкіндігінің математикалық шамасы.

3.529 **Өрттің пайда болу (жану) ықтималдығы:** Өрттің пайда болуына (жануына) қажетті және жеткілікті шарттардың туу мүмкіндігінің математикалық шамасы.

3.530 **Болуы ықтимал ысырулар мен деформациялар:** Кен жұмыстарын дамытуда күнтізбелік жоспарлар болмаған жағдайда анықталған ысырулар мен деформациялар шамасы.

3.531 **Трассаның вертикальді қисығы (геодезия):** Жобаланатын құрылғының трассасының ось бөлігі, вертикальді жазықтықта жатқан қисықболып келетін.

3.532 **Территорияның вертикальді жоспарлауы:** 1. Жобаға сәйкес мекеннің рельефін кесумен немесе топырақ себумен құрылыс мақсатында объектті пайдалануымен өзгерту. 2. Мекеннің табиғи рельефін кесумен немесе топырақ себумен өзгерту және оны құрылыс пен пайдалану мақсатында бейімдеу. Территорияның вертикальді жоспарлауы-елді мекендерді жайластырудың негізгі элементтерінің бірі. Территорияның вертикальді жоспарлау жобасы - жоспарлау жобасының және қала (ауыл) құрылысының міндетті бөлімі.

3.533 **Вертикальді жазықтық (геодезия):** Берілген нүктеменің тік сызығынан өтетін жазықтық.

3.534 **Қара топырақтың үлгісіне вертикальді қысым:** Қара топырақтың үлгісіне салынған вертикальді жүктеменің оның көлденең кесуіне қатынасы.

3.535 **Вертикальді көгаландыру:** Вертикальді жазықтықтарды иелендірілген, өрмелегіш, төгіліп тұратын өсімдіктермен декорациялау.

3.536 **Ордердің вертикальді бөлінуі:** Классикалық сәулет ордерінің негізгі бөліктерін ретті вертикальді орналастыру: стереобит (іргетас), бағаналар мен антаблемент, базалар мен капительдер.

3.537 **Фундамент түбінің вертикальді қозғалуы:** Қара топырақтың сыртқы жүктемелер әсерінен немесе өз массасының әсерінен тығыздалынуы, сонымен қатар қосымша әсер ететін факторлар (топырақ шөгудің сулануы, суықтан қатып қалған топырақтың мұз қабаттарының еруі және басқа) нәтижесінде болатын фундаменттің отырып қалуы; температурасы (аяз ісінуі) немесе химиялық әсерінен кейбір сары топырақты қара топырақтың көлемінің өзгеруі ісінуі мен шөгуі.

3.538 **Жер бетінің тік деформациялары (еңістігі, қисықтығы):** Тік ысырулардың біркелкі болмауынан пайда болатын тік жазықтықтағы жер бетінің деформациялары.

3.539 **Жоғарғы табиғи жарықтандыру:** Бөлмені фонарлар арқылы табиғи жарықтандыру. Ғимарат биіктігінің құлама орындарындағы қабырғалар-дың жарық түсіру ойықтары.

3.540 **Жоғары өрлеу жұмыстары:** Жер бетінен 5 м жоғары биіктікте орындалатын жұмыстар, тікелей құралымдармен немесе жабдықтармен оларды жинақтау және жөндеу жұмыстары жүргізілген кезде орындалатын аражабындар немесе төсемдер, бұл кезде жұмыскерлерді құлаудан сақтайтын негізгі жабдық сақтандыру белдігі болып табылады.

3.541 **Салмақ:** Көлденең тіреуге (немесе басқа құралымға) берілетін дененің еркін құлауынан ұстап тұрған күш.

3.542 **Вестибюль:** Ғимараттың ішкі бөлмелеріне кіру есігі мен алдында орналасқан, келушілерді қабылдауға және бөліп таратуға арналған бөлме.

3.543 **Ұшу-қону жолағы:** Әуе кемелерінің ұшуы мен қонуы үшін арнайы дайындалған және жабдықталған ұшу алаңының бөлігі.

3.544 **Жарылыс:** Шектеулі көлемдегі энергияның елеулі мөлшерде босатылуымен қоса жүретін, нәтижесінде қоршаған орта кеңістігінде соққы толқыны пайда болып және таралатын, техногендік төтенше жағдайдың пайда болуына әкелуге қабілетті немесе әкелетін заттардың физикалық және химиялық айналуының тез ағымдық процесі.

3.545 **Жарылыс жұмыстары:** Табиғи немесе жасанды материалдарға, олардың бұзылуын және алмасуын немесе құрылысы мен пішіндерінің өзгеруін бақылау мақсатында жарылыстың ықпалымен орындалатын жұмыстар.

3.546 **Виадук:** Әдетте көпаралықты биік тіреулерде, терең орлы, тау шұңқырлы, т.б. жолдардың қиылысында салынатын көпір тұрпаттас имарат.

3.547 **Дірілдеткіш:** 1) механикалық дірілдеткіш - жеке қолданылатын не дірілдеткіш машинаның немесе жабдықтың желісі болып табылатын механикалық тербелістерді алуға арналған құрылғы; 2) электр дірілдеткіш - металл сымның кесіндісі, электр магнитті тербелістердің қоздырғышы (көзі) болып қызмет атқара алатын ток өткізгіш материалдан немесе диэлектриктен жасалған істік.

3.548 **Діріл:** Техникадағы механикалық тербелістер. Пайдалы және зиянды тербеліс деп ажыратылады.

3.549 **Тербеліс ауруы:** Ұзақ уақыт тербелісті жағдайда болуына байланысты құрылысшылардың кәсіби сырқаты: аяқ-қол буындарының, жүйке-бұлшық ет және сүйек-буын аппаратының бұзылуы.

3.550 **Тербелмелі машина, дірілдеткіш:** Жұмыс органы тербелмелі қозғалыста болатын машина. Бетонды нығыздауда, темірбетон бұйымдарын пішіндеуде, топыраққа қадалар мен құбырлар қағуда ж.т.б. қолданылады.

3.551 **Тербелмелі көлік:** Тербелмелі машиналардың жұмыс органдарын (жүк таситын) дірілмен жүзеге асыратын сусымалы және түйір материалдарды, пасталар мен сұйықтарды бағыттап ауыстыруға арналған құрылғылар.

3.552 **Дірілоқшаулағыш:** Механизмдердің, көлік қозғалысының ж.т.б. салдарынан туатын дірілдердің зиянды әсерінен адамдарды, имараттарды және аспаптарды қорғау.

3.553 **Дірілбалға:** Ауыстыру массасы шағын, ауыстыру жылдамдықтары үлкен және соққы жиілігі минутына 6000-ға дейін болатын соғу әрекетті аспап.

3.554 **Дірілтақта:** Тербелмелі тығыздауыш машиналардың жұмыс органы немесе байланыссыз топырақты, малтатас-қиыршықтас ж.т.б. материалдарды тығыздауға арналған жеке тербелмелі қондырғы.

3.555 **Діріл алаңша:** Шеңберлі, тік және көлденең тербелістердің немесе соққылардың әрекетінен бетонды және темірбетонды бұйымдарды дайындау кезінде бетон қоспасын нығыздау үшін қолданылатын тұрақты тербелмелі қондырғы.

3.556 **Дірілмен қаққыш:** Топыраққа қадаларды, шпунттарды, құбырларды ж.т.б. элементтерді қағуға арналған тербелмелі машина,

3.557 **Дірілпрокатты қондырғы:** Арматуралық қаңқаларды қалау, бетон қоспаларын беру және дірілдету, дайын бұйымдарды жылумен өңдеу және қалыптан автоматты босату

жұмыстары орындалатын дірілпрокатты станда ірі көлемдегі темірбетонды құрылыс құралымдарын және бұйымдарды өндіруге арналған агрегат.

3.558 **Дірілмен қалыптау:** Діріл мен қалып қысымының бетон қоспасына бірмезгілді ықпалы кезіндегі күрделі кескіннің құрама темірбетонды бұйымдарын қалыптау.

3.559 **Ғимараттардың немесе имараттардың жеделәрекетті (жабдықтық) түрі:** Жеделәрекетті (жабдықтық) ғимараттардың немесе имараттардың қызметтік мақсаттарының ұқсас белгілері бойынша жіктік санаты.

3.560 **Бұрандалы қосылыс:** Бөлшектердің біріндегі ойыққа бұралып енгізілетін бұрамалардың көмегі арқылы бөлшектерді ажыранды қозғалыссыз қосу.

3.561 **Аспалы құралымдар:** Негізгі ұстайтын элементтері тек созу күштерін қабылдайтын құрылыс құралымдары.

3.562 **Аспалы көпір:** Негізгі ұстайтын құралымы созылу арқылы жұмыс істейтін иілгіш элементтерден орындалған, ал өту жолы аспалы көпір.

3.563 **Әшекей әйнек:** Әдетте терезе ойықтарында, есіктерде, аражабындарда, кейде жеке панно түрінде шыныдан немесе жарық өткізгіш материалдан орындалатын оюлы немесе сюжетті әшекейлі композиция; ғимарат қасбетін тұтас шынылау.

3.564 **Ылғалөлшегіш:** Газдардың, сұйықтардың және қатты денелердің с.і. сусымалылардың ылғалдығын анықтауға арналған құрал.

3.565 **Ылғал беру:** Қоршаған ортаның өзгеруіне байланысты материалдың ылғал беру қабілеті. Ауаның салыстырмалы ылғалдылығы тәулігіне 60% және температурасы 20° С болған кездегі материалдың құрғау жылдамдылығымен сиппатталады.

3.566 **Ылғалға төзімділік:** Құрылыс ма-териалдарының кезеңдік ылғалдану және кептіру әсерінен ұзақ уақыт бүлінуге қарсы тұра алу қабілеті.

3.567 **Ылғалдылық:** Қатты денедегі, ұнтақтағы немесе газдағы ылғалдың ұсталуы.

3.568 **Материалдардың кедергісіндегі шыбықтың орталықтан тыс созылып-сығылуы:** Шыбыққа екі бірдей және қарама-қарсы бағытталған күштердің шыбықтың параллель осьтерінің ен бойына әрекеті кезінде туындайтын деформация.

3.569 **Асбестоцементті бұйымдардың сыртқы түрі:** Стандартпен реттеліп, көзбен шолып анықталған қасиеттер жиынтығы.

3.570 **Сыртқы жағдайлар:** Аумақтың жағдайы мен пайдаланылуына әсерін тигізетін оның айналасындағы экологиялық, инфрақұрылымдық және ресурстық факторлар.

3.571 **Суұрма:** Құлама су ағынының энергиясын басу үшін және ағынша соққыларын қабылдауға арналған ауыр тақта түріндегі бөгеттің су ағарынан кейін тікелей орналасқан су ағарлардың арнасын және имарат негізінің топырағын шайылудан қорғауға арналған бекіту элементі.

3.572 **Сутартқыш имараты:** Суды одан әрі тасымалдау үшін және шаруашылықта қолдану мақсатында (суару, сумен қамту, электр энергиясын өндіру т.с.с.) ашық су тоғандарынан (өзен, көл су қоймалары) немесе суағарлардан,әлде жерасты көздерінен алып, оны су құбырларына жеткізетін гидротехникалық имарат.

3.573 **Арынды су мұнаралары және резервуарлар:** Сорғы станцияларының жұмыстарын түзету үшін, су қорын жасауға, сондай-ақ оның тегеуріні мен су құбыры желісіндегі шығынды реттеуге арналған сумен жабдықтау жүйелеріндегі имарат.

3.574 **Су өткізбеушілік:** Материалдың қысым арқылы су өткізу қабілеті; 1см жазық бетінен 1сағат ішінде өтетін су мөлшерімен сипатталады.

3.575 **Асбестоцемент бұйымының суөткізбеушілігі:** Асбестоцементті бұйымның уақыт пен қысымның белгіленген нормативтік параметрлері кезінде судың саңылаулап өтуіне қарсы тұру қабілеттілігі.

3.576 **Су әкету және дренаж жүйелері:** Жабынның үстіндегі суды әкетуге, топырақтық негізге қажетті орнықтылықты қамтамасыз ету мақсатында жер асты суларының деңгейін төмендетуге және аэродромдық жабын қабатының топырақ аса дымқылданған есептік кезеңде жүктемені қабылдауға, сондай-ақ жасанды ұшу-қону жолағы бойынша қозғалған кезде ұшақ доңғалағы аквапланированиені жоғалтпауға арналған имараттар жүйесі.

3.577 **Су төгу:** Карьерлерден, шахталардан, штольнялардан, қазаншұңқырлардан, орлардан ж.т.б. алынатын жерасты және жерүсті суларының әкетілуін және жойылуын қамтамасыз ететін құрылғылар жүйесі.

3.578 **Сутазарту:** Нәтижесінде сумен жабдықтаудың табиғи көзінен су құбырына келіп түсетін судың қолданылуы үшін қажетті сапасына жеткізілетін технологиялық процестер кешені.

3.579 **Суды даярлау:** Бу және су жылыту қазандарын қоректендіруге немесе технологиялық процестерді қамтамасыз етуге арналған су құбырынан немесе табиғи су көзінен алынатын суды өңдеу.

3.580 **Су сіңіргіштік:** Материалдың суды сіңіру және ұстау қабілеті.

3.581 **Керамикалық тақтаның су сіңіргіштігі - белгіленген жағыдайларда** тақтайша қышының ашық кеуектеріне сіңетін судың оның құрғақ күйіндегі массасына қатысты пайызбен алынатын мөлшері.

3.582 **Су деңгейін төмендету:** Қазаншұңқырларды, тоннельдерді, кен өңдеу жолдарын ж.т.б. салу кезінде жерасты суларының деңгейлері мен тегеуріндерін уақытша жасанды төмендету.

3.583 **Суқабылдағыш:** 1) бас тоған имаратының тікелей су көзінен (өзеннен, көлден, су қоймасынан) немесе жер асты су көзінен суды қабылдау қызметін атқаратын бөлігі; 2) тиісті аумақтан мелиорациялық кептіргіш жүйелер арқылы жиналатын суды қабылдайтын және бұрып ағызатын ағын су, суқойма немесе өзек.

3.584 **Су құбыры:** Сумен қамтуды жүзеге асыратын - табиғи көздерден су алатын, оны тазартатын, тасымалдайтын және тұтынушыларға жеткізетін инженерлік имараттар мен құрылғылар кешені.

3.585 **Су құбырларының желісі:** Суды тұтыну орындарына жеткізуге арналған су құбыры желілерінің (құбырлардың) жиынтығы.

3.586 **Су жинағыш науа:** Жаңбыр және еріген қар суларын жинауға және ағызып жіберуге арналған төбе элементі.

3.587 **Су қашыртқы, су қашыртқылық имарат:** Су қоймасындағы судың есептік деңгейден асып кетпеуі үшін бөгет жотасында орналасқан құбырлар (суағар) немесе жоғарғы бьефтегі су деңгейінен төмен орналасқан құбырлар (суағызғыш) не болмаса солар арқылы немесе басқалары арқылы артық судың мөлшерін бірмезгілде ағызуға арналған гидротехникалық имарат.

3.588 **Суағар:** Су ағыны асып төгілетін тосқауыл (табалдырық); гидротехникада суағар деп оның жотасы арқылы еркін тасып ағатын су қашыртқысын атайды.

3.589 **Суағарлық бөгет:** Артық (тасқын) су шығындарын жотаның ұзына бойы немесе суағар тесіктері арқылы жіберу кезінде судың асып төгілуіне мүмкіндік беретін бөгет.

3.590 **Сумен қамту:** Әр түрлі тұты-нушыларды (халықты, өнеркәсіп кәсіпорындарын, транспортты, ауыл шаруашылығын) керек мөлшерде және қажетті сапада сумен жабдықтау үшін қолданылатын шаралар жиынтығы.

3.591 **Сутүсіргі, сутүсіргі имарат:** Гидротехникалық имараттардың саңылау (құбыр) түріндегі тереңде орналасқан су қашыртқысы немесе су қоймаларын босатуға, жоғарғы бьефтердегі шөгінділердің су түбінің тұнбаларын жууға, суды төменгі бьефке шығаруға (жіберуге) арналған жеке имарат.

3.592 **Су өтпейтін қабат, топырақтың су өтпейтін қабаты:** Жердің қалқыма сулары мен жер асты сулары өтпейтін топырақ қабаты.

3.593 **Су құрықтау қабілеті (құрылыс ерітінділері):** Ерітінді қоспаның өз құрамында суды борпақ түбімен жіті сорып алу кезіндегі құрықтау.

3.594 **Суға төзімділік:** 1. Жер астындағы суды фильтрлеуі жоқ қабат. 2. Нашар немесе мүлдем су өоткізбейтін топырақтың қабаты (супесь, суглинок немесе сары топырақ).

3.595 **Суға тұрақтылығы:** Гидрооқшаулау жабынның су ортасына төзімділігін анықтайтын қабілеті.

3.596 **Сушаруашылық жүйе:** 1. Суды пайдалануға және қорғауға арналған өзара байланысты су объектілердің, құрылғылардың, құралдардың кешені. Сушаруашылық жүйелеріне сужабдықтау жүйесі, канализация жүйесі, мелиоратив жүйесі мен гидротехникалық құрылғылар жатады. 2. Суды рационалды пайдалануға және қоршауға арналған өзара байланысты су объектілердің, гидротехникалық құрылғылардың, құралдардың кешені.

3.597 **Сушаруашылық құрылғылар мен құралдар:** Сушаруашылық жүйелердің құрылғылары мен құралдары. Сушаруашылық құрылғыларға және құралдарға сужабдықтау мен канализация жүйесінің желілері мен құрылғылары, мелиоратив жүйелері және гидротехникалық құрылғылар жатады.

3.598 **Сушаруашылық баланс:** Берілген территорияның және/немесе белгіленген объекттің шегіндегі қабылданатын және пайдаланатын сулар арасындағы қатынас, олардың құрамды бөліктеріне атмосфералық жауын-шашындар, ылғалдық конденсациясы, буланып кету, өсімдікпен транспирациялау, жер астындағы және үстіндегі ағын, су пайдалану мен су бұру.

3.599 **Сушаруашылық кешені:** Бір су бассейннің су қорын пайдаланатын ауыл шаруашылығының түрлі салаларының жиынтығы.

3.600 **Сушаруашылық объект:** Құрылғылардың жиынтығы немесе бөлек, су объектілерін пайдалану, қалпына келтіру мен қорғаумен байланысты немесе оның су ресурстарын.

3.601 **Бөген:** Судың ұсталуы, жинақталуы және сақталуы үшін өзен аңғарында су тежеу жабдықтарымен қамтылған сыйымдылығы едәуір жасанды су қоймасы.

3.602 **Суцементті қатынас:** Бетондар мен қоспалардағы судың цементке қатынасын анықтайтын еселеуіш.

3.603 **Су жапқыш:** Құбырлардағы газдардың кері ағысына кедергі келтіретін гидравликалық құрылғы. Сантехникада санитарлық құралдар (унитаздар, раковиналар) арқылы бөлмелерге канализациялық газдарды өткізбеу үшін қолданылады.

3.604 **Сумен жылыту:** Өзінің бойындағы жылыту құралдары арқылы бөлмелерді ыстық сумен жылыту жүйесі.

3.605 **Жанғыштық:** Жану көзінің әсерінен материалдардың жанғыштық қабілеті.

3.606 **Әсер ету:** Құралымдар элементтерінің ішкі күштерін (негіз деформациясының біркелкі болмауынан, тау-кен жұмыстары әсерінен жер бетінің деформацияға ұшырауынан, құралымдар материалдарының жылжығыштығының өзгеруінен, сейсмикалық, жарылғыш, ылғалды және басқа осы тәріздес құбылыстардан) тудыратын құбылыс.

3.607 **Ауа арна, ауа құбыры:** Желдету, ауамен жылыту, ауаны баптау, сондай-ақ технологиялық мақсаттарда қолданылатын ауаны алмастыруға арналған құбыр.

3.608 **Ауа алмасуы:** Бөлмедегі ластанған ауаны жартылай немесе толық таза ауамен алмастыру.

3.609 **Ауаны дайындау:** Ауаның сапасын технологиялық, санитарлық-гигиеналық талаптарға жауап беретіндей ету үшін (шаңнан, зиянды газдардан, қоспалардан тазарту, жылыту, суыту, ылғалдандыру, кептіру, т.с.с.) ауаны өңдеу.

3.610 **Ауасалқындатқыш:** Бөлмеге берілген ауаның температурасын төмендетуге арналған жылуалмастырғыш құрылғы.

3.611 **Ауа қыздырғыш:** Өзі арқылы өтетін ауаны жылытуға арналған жылуалмастырғыш аппарат.

3.612 **Ауа шымылдығы:** Жергілікті желдету жүйесі арқылы берілетін және сырттағы ауаның есік немесе технологиялық ойықтар арқылы бөлмеге енуіне кедергі келтіретін бағытталған ауа ағыны.

3.613 **Ауамен жылыту:** Бөлмелерді жылытылған ауамен жылыту жүйесі.

3.614 **Ауа алабы:** Қаланың (кенттің) немесе өнеркәсіп кәсіпорнының аумағындағы ауа кеңістігі.

3.615 **Ауа сүзгісі:** Бөлмеге желдету және ауаны баптау жүйесі арқылы берілетін немесе технологиялық процестерде, газ турбиналарында, ішкі жану қозғалтқыштарында ж.т.б. қолданылған ауаны шаңнан тазартуға арналған сүзгі.

3.616 **Өрттің тууы (жану):** Өртке (жануға) әкелетін процестер жиынтығы.

3.617 **Ауа алқабы:** Өндірістік кәсіпорынның шектеулі кеңістігінде (бөлмелердің басқа бөлігімен салыстырғанда), әдетте тазарту, жылу-ылғалдау өңдеуінен өткізіліп жіберу арқылы ауа ортасы жағдайының жақсартылған сыртқы ауаны өткізуге арналған жергілікті ағымдық желдету жүйесіндегі құрылғы.

3.618 **Киіз:** Жүн мен тері қалдықтарын илеу арқылы немесе минералдық мақта мен талшықты заттардың қоспасын қалыптау және жылумен өңдеу арқылы алынатын тоқыма материал.

3.619 **Вокзал:** Жолаушыларға қызмет көрсетуге, көлік қозғалысын басқаруға және қызмет құрамын орналастыруға арналған ғимараттардың, имараттар мен құрылғылардың кешені.

3.620 **Волластонит (тау жынысы):** Ақ минерал $Ca_3[Si_3O_9]$; тұтқыр керамиканы, сондай-ақ арнайы жоғарыжиілікті радиокерамиканы, фаянсты, фарфорды, цементтер мен оқшауландырғыштарды ж.т.б. өндіру үшін қолданылады.

3.621 **Асбестоцемент табағының толқыны:** Асбестоцементті толқынды табақтың толқын қадамына орай жасалған бірінен бірі тең мөлшерде болатын шектеулі бөлігі.

3.622 **Толқынды асбестоцементті табақ:** Негізгі нысаны дөңес және еңіс телімдердің кезектесе қайталанып отыратын ұзына бойы тігінен жасалған толқындары бар асбестоцементті табақ.

3.623 **Толқын тосқы, брекватер:** Порт айдыны мен рейдтік айлақтарды, порт арналары мен шлюздарына немесе жағалау телімдеріне келетін жолдарды толқындар әсерінен қорғауға арналған гидротехникалық имарат.

3.624 **Волюта:** Ортасында спираль түрінде оралған шеңбері бар сәулет сарыны; сүйрік өрнектер ұстыны әсембағанының сипатты бөлігі.

3.625 **Тұтану:** Материалдың жалынның пайда болуымен ілесе отырып жануы.

3.626 **Сәулеттегі сегіз қырлы бөлік:** Жоспардағы сегізбұрышты имарат (немесе имараттың бөлігі).

3.627 **Асбестоцементті табақтың ойпаты:** Асбестоцементті толқынды табақтың еңістелген оң беті бар бөлігі.

3.628 **Қималы құлыпты-қапсырма шегелі бұйымдар:** Есікке немесе терезеге толық қималанып салынған, оң беті бір жазықтықтағы есіктің немесе терезенің шетінде немесе одан төмен болып табылатын бұйым.

3.629 **Уақытша жүктеме:** 1. Құрылыс құрылғыны есептеу кезінде іс-әрекет бағытымен қосу орнында мөлшер бойынша өзгеретін жүктеме. Уақытша жүктемелер ұзақ мерзімді, қысқа мерзімді және ерекешеге бөлінеді. 2. Құрылыс қыұрылғының қызмет ету мерзімінен кем әсер ететін жүктеме - қар, жел, кранды және басқа.

3.630 **Уақытша қалқан:** Қозғауға, басқа жерде орнатуға немесе алып тастауға мүмкін салмақ түспейтін қабырға.

3.631 **Уақытша коррозиядан қорғау:** Металлдар мен бұйымдарды дайындалу, пайдалану, сақтау кезінде коррозиядан қорғау, және арнайы құралдармен тасымалданатын, металлдар мен бұйымдарды пайдалану алдында кетірілетін немесе кетіруді талап етпейтін, егер ол пайдалануға кедергі жасамаса.

3.632 **Уақытша құрылыс құрылымы:** Анық белгіленген объекті салу немесе жаңарту кезіндегі құрылыс өндірістің жоспарланған жолын қамтамасыз ететін, мобильді және стационарлы инженерлік, селитеблі, өнеркәсіптік жүйе бөліктерінің (жолдар, қабырғалар, тұрғын үйлер, цехтар, зауыттар және басқа) интеграциясы нәтижесінде қалыптасатын динамикалық жүйе. Ондай уақытша құрылыс құрылым уақытша болып табылады, ол объект құрылысының өміршеңдік кезеңімен анықталады: өндірісті дайындау кезінде қалыптасып, объекті пайдалануға ұсынудан кейін жойылады.

3.633 **Құрылысты сумен уақытша жабдықтау:** Өндіріс, шаруашылық және өртке қарсы мүдделеріне арналған құбырлар мен жабдықтар жүйесі. Құрылысты сумен уақытша жабдықтауды жобалау кезінде мұқтаждықтарды анықтап, су жабдықтаудың көзі мен схемасын таңдау керек, сонымен қатар құбырлардың диаметрлерін есептеп, құрылыс бас жоспарға трассаны қосу.

3.634 **Ойма қабырғаларының уақытша бекіткіштері:** Қазаншұңқырлардың (транштардың) уақытша бекіткіштері, ол жер жұмыстарын өндіруінің қысышулығы себебінен қазаншұңқырды құламамен үзіп алу мүмкіндігінің жоқ болуы кезінде қолданылады.

3.635 **Уақытша кедергі:** материалдың жоюға деген кедергісі: материалдың бүлінуін тудыратын ең үлкен күшке қарсы болатын шартты кернеу.

3.636 **Уақытша жолдар:** Объектті салу кезіне орнатылатын құрылыс алаң шегіндегі көліктің жүру жолдары.

3.637 **Уақытша инженерлік желілер:** Су мен электрресурстар жөніндегі мұқтаждықтарды (электр қуат, бу, ыстық су, қысылған ауа және басқа) қамтамасыз ету мақсатында құрылыс алаңдарда салынатын коммуникациялар. Уақытша инженерлік желілерді салудың шығындарын кеміту үшін дайындау кезінде инженерлік желілердің бөлек учаскелері, оның ішінде канализациялық учаскелер салынады.

3.638 **Уақытша қада белгілер (нивелирлі):** Нивелирлі қада белгілер, ол ретінде цокольдар мен ғимарат фундаменттерінің кескіндері, темірбетон құбырлардың жүгендері, ағаш бағаналар мен бетон орталықтар болуы мүмкін.

3.639 **Уақытша құрылғылар:** Құрылысшыларға қызмет етуге арналған тұрғын, мәдени-тұрмыстық және басқа ғимараттар мен құрылғылар, кіру жолдары, жолдар, қоймалар, сорғыш қосалқы бекеттер, бетонерітінді түйінділер, инженерлік желілер мен құрылыс-монтаждық жұмыстарын атқаруға арналған және құрылыс біткеннен кейін жойылатын өндіріске қажетті басқа құрылғылар.

3.640 **Уақытша анкер (фундаменттер):** Объекттің топырақпен байланысын 3 жылға дейінгі уақыт интервалында қамтамасыз етуге арналған құрылғы.

3.641 **Уақытша көпір:** Шектелген уақыт бойы қызмет етуге арналған көпір. Әдетте, уақытша көпір ағаштан құрылады, сол себептен көпірдің қызмет ету мерзімі ағаштын қызмет ету мерзімінен аспайды (10-15 жыл). Ағаш көпірлер (немесе көпірдің тіреулері) темір жолдардың құрылысы кезінде немесе уақытша айналып өтулерде тұрақты көпірді құрылуына дейін қолданылады.

3.642 **Уақытша жүктеу-жеңілдету жолдар (темір жолдар):** Карьердің немесе қайырманың жұмыс зонасында салынатын темір жол, оның үстіне жүктеу-жеңілдету операцияларын жүргізуге арналған вагондарды орнатады, ол карьердің керпешін өңдеу немесе қайырманы кеңейту кезінде дамыл-дамыл бұзылып жаңа тұрыста салынады.

3.643 **Әсер ету уақыты:** Құралдың немесе құралдар тобының үлгімен жалғасу уақытынан үлгімен жалғасу аяқталуының арасындағы уақыт интервалы.

3.644 **Тоттанудан екіншілік қорғану:** Құралымды дайындағаннан кейін орта әсерінің шектелуіне немесе ерекшеленуіне байланысты тоттанудан қорғау.

3.645 **Екінші қайтара энергиялық ресурстар:** 1. Жылу мен (немесе) электр қуатын бөлуімен қайта пайдаланылатын өндіріс пен пайдалану қалдықтары. 2. Бірінші қуатты түгел пайдалынбау нәтижесінде кез-келген технологиялық процесс кезінде пайда болатын немесе негізгі өндірістің осы технологиялық процессінде қолданылбайтын қосалқы өнім ретінде болып келетін қуат. 3. Негізгі өндірістің қалдықтарынан немесе қосалқы өнімдерден алынатын қуат көздері, оның құрамында технология процесстерінің жанар газдары (мұнайзауытты, домналық, бағыттас мұнай шығару және басқа), пайдалынған бу,

сонымен қатар технолгиялық процесстері кезінде пайда болатын электр жоғалтулар, олар сол процесстан тыс қуатты алу мқсатында (оның ішінде жылу қуатын) қайта пайдаланылуы мүмкін. Екінші қайтара энергиялық ресурстар жанар, жылу және артық қысымды түрлерге бөлінеді.

3.646 **Вулканит:** 1) диатомиттен (трепелден), асбесттен және әктен дайындалған жылуоқшаулағыш материал; 2) жанартау әрекетінің нәтижесінде пайда болатын тау жыныстары.

3.647 **Жанартау күлі:** Құрамына жанартау шыныларының қалдықтары, жыныстүзуші минералдардың кристалдары, жанартау аузынан шығарылған әр түрлі тау жыныстарының сынықтары кіретін үлпілдек тез үгітілгіш тау жынысы (микротүйіршіктерінің мөлшері 0,05-2 мм).

3.648 **Жыртпа:** Шығыңқы қалаумен немесе шығыңқы ернеумен жасалатын шығыңқы бөлік астындағы із.

3.649 **Материалдардың төзімділігі:** Материалдар мен құралымдардың қайталама (циклдық) жүктемелердің әсеріне қарсы тұру мүмкіндігі.

3.650 **Асбестоцементті табақтың толқындарының биіктігі:** Толқындардың көршілес екі шыңына қатысты жазықтықтан ойпаттың осы шыңдар арасындағы оң бетінде жасалған мейлінше ойылған бетіне дейінгі қашықтық.

3.651 **Қазаншұнқырларды тығыздап жасау:** Табан түріндегі жұмыс органы бар механикалық тығыздағыштармен төгілген топырақты немесе ірі кеуекті отырғыш топырағын тығыздап қазаншұңқырды дайындау процесі.

3.652 **Тұтқыр заттар:** Бетондар мен ерітінділерді дайындауға арналған құрылыс материалдары.

3.653 **Габарит:** Құралымдардың, ғимараттардың, имараттардың, құрылғылардың, көлік құралдарының және т.с.с. сыртқы шекті көріністері немесе өлшемдері.

3.654 **Габарит (бетон тақталары):** Келесі реттілікте көрсетілген тақталардың номиналдық көлемі: жалпы ұзындығы, жалпы кеңдігі мен қалыңдығы.

3.655 **Габарит (көлікте):** Жылжымалы көліктің шекті (сыртқы бейнесі бойынша) келбеті мен көліктің жылжу жолына құрылыстың жақындауы.

3.656 **Тиеу габариті:** Жазық түзу жолда орналасқан ашық жылжымалы құрамда жүк орналасатын (орау мен бекітуді есепке алғанда) шекті көлденең (темір жол осіна перпендикулярды) келбеті.

3.657 **Жылжымалы құрам габариті:** Рессорлардағы бүйір ауытқуын есептемегендегі, тура көлденең жолда белгіленген тиеулі әрі бос күйіндегі максималды нормаланған рұқсат етілген шегі мен тозуы бар ашық жылжымалы құрамның шекті көлденең көрінісі (жол осьіне перпендикуляр).

3.658 **Кеме жүзуіне арналған көпір асты габариті:** Көпір құралымдарының элементтері немесе олардың төменгі жағындағы құрылғылар ішіне кірмейтін есепті кеме жүзетін горизонт және тіреу қырларымен аралық құрылыстың астында жасалған көпір астындағы кеңістіктің көлденең (су ағысының бағытына перпендикуляр) көрінісі.

3.659 **Құрылымның жақындау габариті:** Жылжымалы құраммен тікелей өзара әрекеттесуге арналған құрылғы бөлшектерінен басқа, олармен жанаса алатын әрі жылжымалы құрамның басқа элементтерімен жанасуды болдырмайтын ішіне

жылжымалы құрамнан басқа имараттар мен құрылғылардың, сондай-ақ материал-дар, қосалқы бөлшектер және жабдықтардың ешбір бөліктері кірмейтін шекті көлденең (жол осьіне перпендикуляр) көрінісі.

3.660 **Газгольдер:** Үлестіргіш газ өткізгіштері немесе оны қайта өңдеу қондырғыларына беру алдында газды қабылдау мен сақтауға арналған стационарлық болаттан жасалған имарат.

3.661 **Газобетон:** Тұтқыр, су және кремнеземді құрамдас бөліктерден тұратын қоспаға газдандырғышты (әдетте алюминий ұлпасын) қосу арқылы жасалатын қуыс бетон.

3.662 **Газбен кесу, автогенді кесу, оттекті кесу:** Жанатын өнімдерді біржола жойып, оны оттегі ағынында өртеу арқылы материалды кесу.

3.663 **Газбен пісіру:** Материалды қыздыру үшін дәнекерлеу шілтері көмегімен жағылатын оттекті жанғыш газ қоспасы жалынының жылуын пайдаланатын балқыту дәнекері.

3.664 **Газ торабы:** Газбен жабдықтау жүйесінде тұтынушылар арасында жанғыш газдарды тасымалдау және оларды үлестіруге арналған құбырлардан (газ өткізгіштерден) тұрады.

3.665 **Газ қоймасы, газ сақтау қоймасы:** Газ тұтынудың біркелкі еместігіне сәйкес көлемді газды сақтауға және оның берілуін реттеуге арналған табиғи немесе жасанды сыйымдылық.

3.666 **Газды компрессиялайтын станция** - газ өткізгіш арқылы тасымалдау және сақтау кезінде табиғи газдың қысымын жоғарылатуға арналған имараттар мен жабдықтар кешені.

3.667 **Көгал:** Жасанды шөп жабыны бар жер телімі.

3.668 **Газқысымды дәнекерлеу:** Металдың балқығанға немесе созылмалы күйге жеткенше газ жалынымен дәнекерлеу орнын қыздырғаннан кейінгі біріктіру бөліктерін қысумен (отырғызумен) өзектердің, құбырлардың, қалыпты кескіндердің ж.т.б. түйісіне қосу.

3.669 **Газөткізгіш:** Белгілі бір орыннан тұтынушыларға дейін жанғыш газдарды тасымалдауға арналған жабдықтар мен құралдардың құбырлар кешені.

3.670 **Магистралды газөткізгіш:** Жанғыш газды шығару (немесе өндіру) орнынан қысымын тұтынушыларды жабдықтауға қажет деңгейге төмендететін газ үлестіру станциясына дейін тасымалдайтын газ құбыры.

3.671 **Газ өткізгіштік:** Материалдың өзінің қалыңдығы арқылы газ немесе ауа өткізу қасиеті. Материал қабаты арқылы өтетін газ көлемі қабырға ауданына, газдың өту уақытына, қысым айырмашылығына тікелей еселі және қабырға қалыңдығына кері еселі.

3.672 **Газ үлестіру станциясы:** Газды үлестіруге және оның қысымын реттеуге арналған қондырғылар мен жабдықтар кешені.

3.673 **Газбен жабдықтау:** Халық шаруашылығы мен тұрғындар қажеттілігі үшін газ отынын ұйымдастырылған түрде беру және үлестіру.

3.674 **Газды теңестіру жүйесі:** Деаэрацияның жалпы біріктірілген жүйесімен резервуарлар (камералар) тобында отынның бу фазасының қысымын теңестіруді қамтамасыз ететін жабдық.

3.675 **Газдан химиялық қорғаныш киім:** Газдың қауіпті және (немесе) химиялық жеміргіш ортада жұмыстарды орындау барысында қорғануға арналған киім.

3.676 **Газ жолы:** Су жылытатын немесе бу қазандықтарында, пештерде металл қоршауларынан немесе қыздыру бетінің немесе отқа төзімді жекелеген элементтерден пайда болған канал.

3.677 **Галерея:** 1) бойлық қабырғалардың бірі ұстындар немесе бағандармен, ал кейде тізбек қоршаулармен ауыстырылған ұзын жабық бөлме; 2) бойлық қабырғалардың бірі тегіс терезелерден тұратын ұзартылған зал; 3) опырылуға қарсы (жартылай тоннель) галерея - әдетте, тау қопарылыстарынан теміржол немесе автомобиль жолдарының бөліктерін сақтайтын темірбетонды тіректі қабырға; 4) инженерлік және технологиялық коммуникацияларға, сондай-ақ адамдардың өтуіне арналған ғимараттар мен имараттардың бөлмелерін біріктіретін жер астындағы немесе жердегі, толық немесе жартылай жабық, көлденең немесе көлбеу бойлықты имарат; 5) көрермендер залының жоғарғы қатары.

3.678 **Жұмыртас:** Көбінесе малтатастан, қиыршықтастан, құм қоспасынан, кейде балшық материалдан тұратын борпылдақ ірі кесекті шөгінді жыныс.

3.679 **Гараж:** Автокөлік құралдарын сақтауға, техникалық қызмет көрсетуге және жөндеуге арналған ғимарат (немесе ғимараттар мен имараттар кешені).

3.680 **Үйлестірілген стандарттар (нормативтік құжаттар):** Стандарттау жөніндегі әр түрлі органдармен бекітілген және өнімдердің, процестер мен қызметтердің өзара алмасушылығын әрі сынақ нәтижелері мен ақпараттардың өзара түсіністігін қамтамасыз ететін бір нысанның стандарттары.

Ескерту: Үйлестірілген стандарттардың ұсынылу нысанында немесе мазмұнында өзгешеліктер болуы мүмкін.

3.681 **Сөндіргіш жайғыш:** Судың артық кинетикалық энергиясын сөндіру және суағар бөгеттің төменгі бьефіндегі ағын жылдамдығын қайта бөлу мақсатында су ағыны ағыншасы мен ағысының бағыттарын (ені бойынша) өзгерту үшін қызмет ететін суқағардағы құрылғы.

3.682 **Бас жоспар:** Құрылыс нысандарын жоспарлау және абаттандыру, ғимараттарды, имараттарды, көлік коммуникацияларын, инженерлік тораптарды орналастыру, шаруашылық және тұрмыстық қызмет ету жүйелерін ұйымдастыру мәселелерінің кешенді шешімінен тұратын жоба бөлігі.

3.683 **Бас мердігер:** Қажет жағдайда басқа ұйымдарды қосалқы мердігер ретінде тарта отырып, тапсырыс берушімен жасалған мердігерлік шарт негізінде берілген нысан бойынша шартта қарастырылған барлық құрылыс жұмыстарының деркезінде әрі сапалы орындалуына жауапты құрылыс ұйымы.

3.684 **Геодезиялық желі:** Теңіз деңгейінде координаттар мен биіктіктердің біртұтас жүйесімен анықталған жағдайдағы жер бетіндегі геодезиялық пункттердің бекітілген жүйесі.

3.685 **Геодезиялық белгі:** Жергілікті геодезиялық пункттегі жағдайды белгілейтін құрылғы немесе имарат.

3.686 **Геодезиялық пункт:** Жергілікті жерде геодезиялық әдістермен (триангуляция, полигонометрия) анықталған белгілі бір жүйедегі координаттар мен биіктіктер жағдайындағы және геодезиялық белгімен бекітілген жер бетіндегі нүкте.

3.687 **Геодезия:** Жоспарлар мен карталарда Жер нысандары мен мөлшерлерін анықтап бейнелеу үшін жер бетіндегі өлшемдерін жүргізу мәселелерін қамтитын ғылым.

3.688 **Геологиялық орта:** Имараттармен әр алуан және белсенді әрекеттесетін көп компонентті дискреттік динамикалық табиғи жүйе. Формацияларға, қосалқы формацияларға, стратиграфолитоло-гиялық кешендерге, петрографикалық типтерге (бір буда, қалыңдық) және біртекті элементтерге бөлінетін әр алуан деңгейлі, түрлі құрамды тектоникалық бұзылғыштығы, желге мүжілгіштігі, суландырғыш ж.т.б. геологиялық денелер жүйесінен тұрады.

3.689 **Геологиялық түсіру:** Кез келген аумақтағы геологиялық құрылысты жан-жақты зерттеу және оның геологиялық картасын құрастыру мақсатында өткізілетін далалық геологиялық зерттеулер кешені.

3.690 **Геологиялық және инженерлік-геологиялық процестер мен құбылыстар:** Адам іс әрекетінен тыс түрлі табиғи факторлардың (және олардың бірлігінің) әсерінен, сонымен бірге оның (инженерлік-геологиялық) әсерінен пайда болатын эндогенді және экзогенді геологиялық процестер. Өзара шарттасушылық, станционарлық емес және мұралыққа беруді дамыту, сондай-ақ детерминациялаумен сипатталады. Құбылыс - бір немесе топтар процестері іс-әрекетінің нәтижесі.

3.691 **Герметикаландыру:** Аппараттар, машиналар, имараттар немесе сұйықтықтар мен газдарға арналған сыйымдылықтар қабырғалары мен қосылыстарының өткізбегіштігін қамтамасыз ету.

3.692 **Құрылыс механикасындағы иілгіш жіп:** Тек созылуға жұмыс істейтін мүмкіндігі бар, өте аз шамалы қаттылықпен бүгілетін иілгіш элемент.

3.693 **Иілгіш асбестоцемент табағы:** Түрлі қалыптардың бетін қаптау үшін пайдаланылатын иілімділігі жоғары бұйым.

3.694 **Материалдар кедергісіндегі шыбықтың иілгіштігі:** Шыбықтың келтірілген ұзындығының оның көлденең қимасы инерциясының ең кіші радиусына қатынасы.

3.695 **Гигроскопиялық:** Материалдардың (немесе заттардың) капиллярлардағы, кеуектердегі, микросызаттардағы ылғалдың конденсациялану есебінен немесе сулы химиялық қосылыстардың пайда болу есебінен қоршаған ортадан (әдетте ауадан су буларын) ылғалды сіңіру қасиеті.

3.696 **Гидратация:** Әр-түрлі заттарға судың қосылуы. Сөнген әқты алу үшін Г. кеңінен қолданылады.

3.697 **Цементтің гидратациясы:** Кристаллгидраттардың құрылуына цемент пен судың химиялық әрекеттесуі.

3.698 **Гидраттық әк (сөнген):** Сөнбеген әктің сөндіру бақылау процесінде алынатын доломиттік немесе кальций, әуелі әк. Ол ұнтақ, қамыр немесе жүзгіндер түрде дайындалады (әкті сүт).

3.699 **Гидроизол:** Мұнай битумдары сіңірілген асбест немесе асбестоцеллюлозалы қағаздан (жұқа картоннан) дайындалған орама материал.

3.700 **Гидрооқшаулағыш материалдар:** Құрылыс құралымдарын, ғимараттар мен имараттарды судың зиянды әсерінен және химиялық жеміргіш су ерітінділерінен қорғауға арналған материалдар.

3.701 **Гидрооқшаулағыш қабат (қабаттар):** Еден арқылы ақаба сулардың және өзге де сұйықтықтардың өтуіне, сондай-ақ еденге топырақ суларының өтуіне кедергі жасаушы қабат.

3.702 **Гидромеханизация:** Барлық технологиялық процестерді немесе олардың бөлігін жүргізу үшін су ағынының кинетикалық энергиясын пайдалану кезіндегі жер, кен және өзге де жұмыстарды механизациялау тәсілі.

3.703 **Гидроқоспа:** Су қосылған сусымалы немесе ірілігі әр түрлі қатты материалдардың қолдан ұсатылған бөлшектерінің механикалық қоспасы.

3.704 **Гидротехникалық имараттар:** Су қорларын пайдалануға немесе судың бүлдіретін әрекеттерімен күресуге арналған инженерлік имараттар.

3.705 **Гидротехникалық бетон:** Үнемі суда болатын немесе сулы ортамен мерзімді түйісіп отыратын, имараттардың немесе олардың жекелеген бөліктерін салу үшін қолданылатын, тоттануға беріктілігі, су өткізбегіштігі және аязға төзімділігімен ерекшеленетін ауыр бетон.

3.706 **Гидротехникалық тығын:** Гидротехникалық имараттың су өткізетін саңылауын толығымен немесе жартылай жабуға арналған қозғалмалы құралым.

3.707 **Гидротехникалық тоннель:** Үстіндегі топырақ массасын ашпай құрылған судың арынды немесе арынсыз қозғалысты тұйық көлденең қималы жерасты су арнасы.

3.708 **Гидроторап:** Орналасуы мен олардың бірге жұмыс істеу шарттары бойынша біріккен гидротехникалық имараттар кешені.

3.709 **Гидрофобты цемент:** Цементтің гигроскопиялығын азайтып, оны тіпті ылғалды жағдайда ұзақ сақтағанның өзінде бүлінуден қорғайтын гипсті және гидрофобты қоспасы бар портладцементті клинкерді ұсақтап үгіту арқылы алынатын тұтқыр зат.

3.710 **Гидроэлектр станциясы (ГЭС), гидроэлектростанция:** Су ағыны энергиясының өзгеру нәтижесінде электр энергиясын өндіретін электр станциясы.

3.711 **Гипс:** 1) $CaSO_4*2H_2O$ минералы - табиғи гипс; 2) $CaSO_4*0.5\ H_2O$ (алебастр) құрылыс гипсі - 140-190°C температурада табиғи гипсті күйдіру арқылы алынатын, ауада тез қатайатын тұтқыр зат.

3.712 **Гипсобетон, гипсті бетон:** Гипсобетонның ұстасуын баяулатқыш, сондай-ақ су мен атмосфераға төзімділігін арттырғыш минералды және органикалық толтырғыштар мен қоспаларды пайдаланатын гипстік тұтқыр материалдар негізіндегі бетон.

3.713 **Гипстік тұтқыр материалдар:** Құрылыс гипсі немесе ангидрит негізінде жасалған әуелік тұтқыр заттар.

3.714 **Гипсцементті пуццоландық тұтқырғыштар:** Құрылыс гипсін (50-70%) портландцементпен (15-25%) және қышқыл гидравликалық қоспамен араластыру арқылы жасалынатын тұтқыр заттар.

3.715 **Безендірілген тегіс қыш тақташа:** Түрлі-түсті сурет салынған, бет жағы тегіс тақташа.

3.716 **Тегіс қыш тақташа:** Безендірілмеген беті тегіс тақташа.

3.717 **Көзек:** Есікті ашпай-ақ, бөлме ішінен кеңістікті қарау үшін қызмет ететін бұйым.

3.718 **Зертас:** Қыш тақташаның бетін жабатын және жоғары температурада күйдіру жолымен бекітілген жұқа шыны түріндегі немесе жартылай кристалданған қабат.

3.719 **Глауконит:** Темір, калий ж.т.б. тұратын негізгі алюмосиликаты, гидрослюдалар тобының минералы.

3.720 **Сазбалшықты цемент:** Тез қатайатын гидравликалық тұтқыр зат; балқытқанға немесе желтектегенге дейін бокситтер мен әктастардың қоспаларын күйдіруден алынатын клинкердің жіңішкелеп ұсақталынған өнімі.

3.721 **Сазбалшық:** Негізінен сазды минералдардан - су силикаттарының қабатты құрылымдарынан тұратын цементті емес жұқа бытыраңқы, бірақ жабысқақ шөгінді тау жыныстары.

3.722 **Тереңдетілген өрттен қорғау:** Бұйым, материал, құралым өнімдерін арнайы өңдеу жолымен өрттен қорғау.

3.723 **Майыстырылған кескіндер:** Қалыңдығы 0,1-20 мм, ені 2000 мм дейін және ұзындығы 30 м дейінгі табақ металдан бейінді илегіш стандармен жасалынатын жеңілдетілген металды кескіндер.

3.724 **Жану:** Заттың оттегімен әрекеттесу нәтижесінде жылу және түтін шығара отырып, жалындауы немесе бықсуы.

3.725 **Көлденең жылжу:** Жылжу мульдасындағы жер беті нүктесі жылжуының векторының көлденең құраушысы.

3.726 **Баспалдақ тақтасының көлденең телімі:** Жолаушылардың қауіпсіз кіруі мен шығуын қамтамасыз етуге арналған күрт төмендеу сатылары жоқ, кіреберіс алаңдар алдындағы баспалдақ тақтасының телімі.

3.727 **Тау жынысы:** Геологиялық процестер нәтижесінде пайда болатын және жер қыртысын құрайтын дербес геологиялық дене түріндегі табиғи минералды агрегаттар.

3.728 **Қалалық көлік:** Қала аумағында және жақын қала маңы аймағында тұрғындар мен жүктерді тасымалдауға арналған, сондай-ақ қаланы көркейту жұмыстарын орындайтын әр түрлі көлік пен құрылғылар кешені.

3.729 **Жанғыштық, тұтанғыштық:** Заттың (материалдың) жалынды тарату немесе бықсыту қасиеті.

3.730 **Құрылыс құралымдарының ыстық металдан қорғаныш жабыны:** Қорғалатын металл құралымын немесе оның элементін қорғаныш металл қорытындысына салу арқылы жасалынатын қорғаныш жабын.

3.731 **Мемлекеттік нормативтер (мемлекеттік нормативтік құжаттар):** Адамның мекендеуі мен тіршілік етуіне қолайлы, қауіпсіз және басқа да қажетті жағдайларды қамтамасыз ететін нормативтік құқықтық актілердің, нормативтік-техникалық құжаттардың, өзге де міндетті талаптардың, шарттар мен шектеулердің жүйесі.

3.732 **Мемлекеттік әлеуметтік тұрғын үй:** Тұрақты тұруға арналған және мемлекеттік әлеуметтік қолдау құқығына ие азаматтарға жалға ұсынылатын, белгіленген техникалық, санитарлық және басқа да міндетті талаптарға жауап беретін, мемлекеттік тұрғын үй қорынан берілетін тұрғын үй.

3.733 **Готикалық стиль (готика):** Сәулетте өте биік және көлемді шіркеулер салуға, кабырғаларға түрлі-түсті витражды терезелер, әрі ірі, әрі сұлу мұнаралар тұрғызуға, сүйір терезелер мен порталдар салуға мүмкіндік беретін қаңқалық жүйе (контрфорсты бағаналарға тірелетін сүйір арқалар).

3.734 **Гофрлеу:** Майыстыру мен сығу жұмыстары кезінде олардың қаттылығын арттыру мақсатында қара және түсті металдардың, асбоцементтің, картонның және маталардың ж.т.б. табақтарында гофрлар құру (иілімдер, толқындар).

3.735 **Малтатас:** Негізінен кесе-көлденеңі 2-10 мм мөлшеріндегі тау жыныс-тарының жентектелген сынықтарынан құралатын борпылдақ ірі сынықты шөгінді жыныс.

3.736 **Гравитациялық бөгет:** Құралымның пропорционалды меншікті салмағының негізіндегі үйкелістер күшімен қозғалту күштеріне қатысы бойынша орнықтылығы қамтамасыз етілетін бетонды немесе тас бөгет.

3.737 **Градирня:** Өнеркәсіптік кәсіпорындардың айналмалы сумен қамту жүйелеріндегі және суармалау құралымы бойынша ағатын судың буланған бөлігі есебінен ауаны тазарту құрылғыларындағы атмосфералық ауамен жылу бөлетін аппаратурадан шығарылатын жылы суды салқындатуға арналған имарат.

3.738 **Аумақтың қала құрылыстық құндылығы:** Оның жай-күйі мен пайдаланылуына қойылатын белгілі бір қоғамдық талаптарды қанағаттандыратын аумақтың бейімділік өлшемі.

3.739 **Қала құрылысы регламенті:** Аумақты, оған қоса жылжымайтын мүлікті арттырулар және шектеулер (оның ішінде ауыртпалығы, тыйым салу және сервитуттар) жай-күйін өзгертулер мен пайдаланулар.

3.740 **Гранулометриялық құрам:** 1. Абсолютті құрғақ жердің жалпы салмағына қатысты топырақтың бүртіктер тобының (фракциялар) әр-түрлі көлемінің салмағы бойынша құрамдылығы; 2. Топырақта қатты бүртіктердің әр-түрлі көлемдегі сандық құрамдылығы; 3. толтырғышта пайыздық салмағында көрсетілген белгіленген мөлшерде өтетін бүртіктердің құрамдылығы; 4. Әр-түрлі ірілікте салмағынан немесе пайыздық салмағында көрсетілген зерттелген үлгідегі дән мөлшерінен немесе тау жынысында, қыртыстарда немесе жасанды дәндік (бүртікті) өнімдердегі құрамдылық.

3.741 **Өндірістік кескіндеме:** Кескіндеме немесе басқа түрде көрсетілген өнім шығарылуының немесе құрылыс жұмыстары жүргізілуінің күнтізбелік жоспары.

3.742 **Грейфер:** Металлолом, құбыр, ағаш, үйілген ақпа материалдар ж.т.б. жүктерді іліп алуға бейімделген өзі жабылатын жақты (қақпақты) көтергіш.

3.743 **Грейферлік тиегіш:** Грейфердің көмегімен таулы жыныстар ж.т.б. материалдарды тиеуге арналған машина.

3.744 **Жүк көтергіш кран:** Шамалы қашықтыққа жүктерді көтеру мен көлденең алмастыруға арналған циклді іс-әрекеттік жүк көтергіш машина.

3.745 **Топырақбетон:** Жабысқақ топырақтардан, минералды тұтқыр, су және түрлі қоспалардан жартылай құрғақ тәсілмен алынатын құрылыс материалы.

3.746 **Топырақ:** Адамның инженерлік-құрылыс қызметінің нысаны болып табылатын барлық тау жыныстарының жалпылама атауы.

3.747 **Топырақ бөгеті:** Негізінен топырақ материалдарынан салынатын бөгет.

3.748 **Астарлар:** Сырланатын бетімен сенімді жабын тіркеуді жасайтын, тоттанудан металды қорғайтын, ағаш бітімін “анықтау” үшін лакпен боялған жабынның төменгі (астарлық) қабатын құрастыратын материалдар.

3.749 **Топырақ сулары:** Үнемі сулы көкжиектің бірінші жер бетінің жерасты сулары.

3.750 **Топырақты негіздер:** құралымдар арқылы таралған жүктемелерді қабылдауға арналған тегістелген және тығыздалған жергілікті немесе әкелінген топырақ.

3.751 **Топырақ материалдары:** Күйдірілмеген жабысқақ топырақтардан, кейде портландцемент, сиректеу әк, гипс, сұйық шыны ж.т.б. қолдану арқылы дайындалатын құрылыс материалдары.

3.752 **Топырақараластырғыш машина:** Қозғалыс процесінде топырақты қопсыту, ұсақтау және оны тұтқыр материалдармен араластыруға арналған өзі жүретін машина.

3.753 **Гудрондауыш:** Автомобиль жолдарын жөндеу немесе құрылысы кезінде жол төсемі жолағы бойынша (гудрон негізінде) битумдарын біркелкі үлестіруге арналған тіркемелі немесе өзі жүретін машина.

3.754 **Қысым:** Дене бетіне біркелкі таралған күштердің осы беттің ауданына қатынасымен анықталатын және дене бетінің қандай да бір бөлігіне осы бетке перпендикуляр бағыттар бойынша әсер ететін күштердің қарқындылығын сипаттайтын шама.

3.755 **Қимылсыз күйдегі қысым (армирленген жерден құрылғылар мен іргетастар):** Сүйеп тұратын (жылжымалы емес) қабырғалардың жылжымауында шекті жер қысымы.

3.756 **Гидродинамикалық қысым:** Сұйықтықтың тығыздығынан және жылжу жылдамдығымен байланысты инженерлік жабдықтың (мысалы, сумен жылыту) жүйесінің элементінің үстінің көлемдік бірлігіне сұйықтық ағымының динамикалық әсер ету күші.

3.757 **Гидростатикалық қысым:** Ғимараттың үстінде орналасқан сұйықтық тірегінің биіктігі мен салыстырмалы салмағына (Н/м3) байланысты инженерлік жабдығының (мысалы, сумен жылыту) жүйесінің элементінің үстінің көлемдік бірлігіне сұйықтық ағымының статикалық әсер ету күші.

3.758 **Жердің шеткі белсенді қысымы (сүейтін қабырғалар мен шұңқыр қазандардың бекітулері):** Жылжу үстінен құлаумен нығызданудың босауымен қоршау құрылымынан одан жазықтық бағытта жердің шеткі қысымының (салмағының) минимальды маңызы.

3.759 **Қимылсыз күйдегі жердің шеткі қысымы (сүейтін қабырғалар мен шұңқыр қазандардың бекітулері):** Қозғалмайтын қоршау құрылымның үстіне, яғни оның жер жағына немесе оның жылжуынсыз түсетін жер салмағы.

3.760 **Сылбыр жердің шеткі қысымы (сүейтін қабырғалар мен шұңқыр қазандардың бекітулері):** (Выпор) құюда ауа мен газдың шығуы үшін жасалған форманың үстінен жылжыту және нығыздалуында пайда болатын қоршау құрылымнан жазықтық бағытта жердің шеткі қысымының (салмағының) максимальды маңызы.

3.761 **Бөгетше:** Өзен және теңіз жағалауындағы ойпаттарды су басып қалудан қорғау, арықтарды опырып құлату, тегеурінді техникалық имараттарды жағалаумен (тегеурінді бөгетшелермен) қосу, өзен арналарын реттеу, кеме жүруін және су өткізетін және су

жинайтын имараттардың (тегеурінсіз бөгетшелердің) жұмысын жақсарту үшін үйінді түрінде салынған гидротехникалық имарат.

3.762 **Жоғары бөлікте орнатылған есік жапқыш:** Есіктің автоматты жабылуын қамтамасыз ету үшін қызмет атқаратын қосымша тежегіші бар және есік пен қораптың жоғарғы бөлігіне орнатылған бұйым.

3.763 **Төменгі бөлікте орнатылған есік жапқыш:** Есіктің жабылуы мен айналуын қамтамасыз ету үшін қызмет атқаратын және бөлме еденінен төмен орнатылған бұйым.

3.764 **Есік (терезе) тіреуіші:** Терезе тұтқасы оның ішкі шынысын сындырмау үшін терезенің сыртқы қапсырмасында орнатылған немесе есік тұтқасының ұруынан бөлме қабырғасын сақтау үшін жасалған бұйым.

3.765 **Есік (терезе) бекіткіш:** Есікті (терезені) белгілі бір қалыпта бекітуге немесе қозғалысын шектеуге қызмет ететін бұйым.

3.766 **Екі қабатты резервуар:** Қос қабатты ыдыс түріндегі резервуар (ыдыс ішіндегі ыдыс).

3.767 **Қоставр:** Металл прокатты кескін, екі көлденең сөре мен аралық тіреуден тұратын қоставрлы арқалық немесе кескін.

3.768 **Сәйкестік туралы декларация:** Дайындаушы (орындаушы) айналысқа шығарылатын (немесе) сатылатын өнімнің, көрсетілетін қызметтің белгіленген техникалық нормалау және стандарттау саласының талаптарына сәйкестігін куәландыратын құжат.

3.769 **Сәйкестікті мағлұмдау:** Дайындаушымен (орындаушымен) жүзеге асырылатын сәйкестікті мақұлдау түрі.

3.770 **Сәндік мүсін:** Сәулетпен тығыз байланысты әшекейлейтін мүсін, бедер; ғимараттар мен құрылыстардың фасадтары мен интерьерлерін сәндік әрлеуге арналады және олардың эстетикалық бейнелілігін күшейту құралы болып табылады.

3.771 **Сәндік сылау:** Әрлендіретін үстінің фактурасы мен түсін түрлендіруге мүмкіндік беретін ою және жайпақ бедерді әрлендіріп енгізетін жоғарыңқы көркемдік сапалы сылау (мәрмәр, террацо, сгаффито түсті).

3.772 **Сәндік көркемөнер:** Эстетикалық жайлылықты енгізетін (парктік мүсін, витриналарды түсті көркемдеу, иллюминациялар, мүсінді бұрқақтары ж.т.б.), сәулеттің (монументальдік-сәндік суүреттер, мүсіндер) идеялас-көркем маңыздығын ашуға көмек беретін, адамның өмір сүру саласының көркемдік қалыптасуына себептесетін өнер туындысының пластикалық түрі.

3.773 **Сәндік жабулар металды тоттанудан қорғау:** Негізгі жабатын сәндік түсті металдың үстін жабу.

3.774 **Сәндік қорғау қабаты (қоршау құрылымдарды жылумен оқшаулау):** 1. Қоршау құрылымды сәулеттік бейнелеу үшін және жылытуын қорғауға арналған конструктивтік элемент; 2. Фасадтық үстілерді сәндік көркемдеуге, уялы бетон мен жылытуды қорғауға арналған конструктивтік элемент.

3.775 **Сәндік-бетті енсіз жұқа тақтайша:** Құлпының (ысырманың) тұрқысын сәндік көркемдеуге арналған ойма құлпының (ілгектің) бетті енсіз жұқа тақтайшасына орнатылатын бөлшек.

3.776 **Сәндік қаптама:** Фальщпереплетты жасау үшін сәндік пішіндер. Пішіндер шыныпакеттерге екі - сыртқы және ішкі жағынан жапсырылады.

3.777 **Сәндік жұмыстар:** Сәулетте пайдалы және эстетикалық маңызы бар көркемдеудің әрлеу түрі. Оларға табиғи (гранит, құмдақшөп, мәрмәр, әқтастар ж.т.б.) және жасанды (әрлеу кірпіштер, керамикалық тақталар, майолика, силикатты тақталар, пластмасса ж.т.б.) материалдармен сыртқы және ішкі әрлендіруі жатады; ағашпен әрлендіру (әр-түрлі ағаш түрінен шере жұмыстары, ағаш кесулер); жабыстыру және мүсін жұмыстары (жазық оюлар, барельефтер); металл жұмыстары (көркем соғу, мүсін); сәндік ұсақтау жыныстар (фреска, энкаустика, витраж ж.т.б.).

3.778 **Керамикалық тақташаларды әшекейлеу:** Тақташаның сыртқы бетіне бір немесе бірнеше түсті тегіс немесе бедерлі сурет салу.

3.779 **Шаруашылық ағаш:** Отыннан басқа өлшемі және сапасы бойынша іріктелген дөңгелек ағаш материалдарынан (сортименттер) тұратын ағаш материалдарының негізгі тобы; механикалық және химиялық өңдеу үшін одан әрі жартылай фабрикат ретінде пайдаланылады.

3.780 **Дельта-ағаш, лигнофоль:** Ағаш-қатпарлы пластиктердің бір түрі; крезоло- немесе фенол-формальдегидті шайыр сіңдірілген қабыршақтарды (негізінен, қайың қабыршақтарын) нығыздау және желімдеу арқылы дайындалады.

3.781 **Демпфер:** Машиналар мен механизмдер түйіндерінің зиян механикалық ауытқулары (демпфировалау) энергиясын жұту құрылғысы.

3.782 **Демпфирлеуші қабат (негіздер мен ірге тастар):** Иілгіш қысатын қабат.

3.783 **Ағаш өңдейтін машиналар:** Табиғи ағаштарды немесе ағаш материалдарына тиісінше өлшемдер мен пішіндер беру немесе олардың бетін әрлеу арқылы өңдеудің түрлі технологиялық операцияларын орындайтын машиналар.

3.784 **Ағаш кесетін станок:** Ағашты және ағаш материалдарды механикалық өңдеуге (кесуге) арналған ағаш өңдейтін машиналар.

3.785 **Ағаш бөгет:** Салмақ түсетін негізгі құралымдары ағаштан, негізінен қылқан жапырақты ағаш түрлерінен жасалған бөгет; межелі су арыны төмен кезінде, әдетте суағарлар болып салынады.

3.786 **Ағаш құралымдар:** Құраушы элементтері негізінде ағаштан орындалған және өзара ойық ағаштармен, қабыршақтармен, сынамен, бұрандалармен, металл бекіткіштермен қосылған құрылыс құралымдары, сондай-ақ желім арқылы индустриальдық әдістермен жасалып желімделген құралымдар.

3.787 **Ағаш көпір:** Аралық ағаш құрылыстары және ағаш немесе бетон (үлкен) тіреулері бар көпір.

3.788 **Техникалық шарттар түпнұсқасын ұстаушы:** Техникалық шарттар түпнұсқасын қалпына келтіру және өзгертулерді енгізу, сақтау, есепке алу, бекітуді жүзеге асыратын жеке кәсіпкер немесе заңды тұлға.

3.789 **Дериватограф (құрылысқа арналған полимерлік бұйымдар):** Затта және инерттік эталондағы температураның айырымы мен салмағының өзгеру жылдамдығын тіркейтін, оның салмағын, заттың температурасын тіркеуге, температурасының өзгеруін бір уақытта белгіленген жылдамдықпен тіркеуге мүмкіндік беретін термикалық зерттеу аспабы.

3.790 **Деривациялық су таратқыш:** Гидроэлектрстанцияға, сорғылау станциясы мен т.б. су қоймасына немесе өзен арнасына суды әкелетін немесе олардан суды апарысатын гидротехникалық құрылғы.

3.791 **Деривация:** Суды табиғи арнадан судың жинақталған сарқырамасының деңгейін құру мақсатымен суды бұру су таратқыштар жүйесі.

3.792 **Десюпорт:** Есіктің үстіндегі декоративтік суретті немесе мүсінді қосымша бұйым.

3.793 **Құрылыс бөлшегі:** Жинау операциялары қолданылмай, біртекті материалдан дайындалған құрылыс құралымдарының бөлігі.

3.794 **Ғимарат элементінің ақауы:** Ғимарат элементінің дайындау, орнату және жөндеу кезінде ережелердің, нормалар мен техникалық шарттардың бұзылуы салдарынан болған ақауы (кемістік).

3.795 **Деформацияланғыштығы:** Материалдың бастапқы пішінін өзгертуге бейімділік қасиеті.

3.796 **Деформация:** Дене бөлшектерінің салыстырмалы қалпының өзгеруіне алып келетін сыртқы әсерлер салдарынан дене (не дене бөлігі) пішінінің немесе өлшемінің өзгеруі.

3.797 **Ғимарат (имарат) деформациясы:** Түрлі күштер мен сыртқы әсерлердің салдарынан ғимарат немесе имарат пішінінің және өлшемінің өзгеруі, сондай-ақ орнықтылығының жойылуы (шөгуі, жылжуы, қисаюы ж.т.б.).

3.798 **Құралым деформациясы:** Сыртқы ықпал мен күштердің әсерінен құралым (немесе оның бір бөлігі) пішінінің және өлшемінің өзгеруі.

3.799 **Негіз деформациясы:** Салмақтың ғимараттардан (имараттардан) негізге берілуінен немесе ғимараттарды (имараттарды) салу және пайдалану кезінде негіз топырағының физикалық күйінің өзгеруінен туындайтын деформациялар.

3.800 **Қалдық деформация:** Деформацияны тудыратын күштер мен ықпалдар жойылғаннан кейін қалған деформация бөлігі.

3.801 **Иілімділік деформациясы:** Сыртқы күштер әсерінен түзілетін, материал тұтастығының микроскопиялық бұзылуын тудырмайтын қалдық деформация.

3.802 **Серпімді деформация:** Деформация тудыратын күштер жойылғаннан кейін жоғалатын деформация.

3.803 **Құралымдағы диафрагма:** Кеңістік құралымының беріктігін арттыратын тұтас немесе торлы элемент; ол жұқа қабырғалы құралымдарда, қаңқалы және ірі панельді ғимараттарда ж.т.б. қолданылады.

3.804 **Бөгет диафрагмасы:** Топырақ материалдардан салынған бөгет арасындағы топырақ емес материалдардан (бетоннан, темірбетоннан, металдан, ағаштан немесе полимерлік үлдірлі материалдардан) қабырға түрінде жасалған сүзілуге қарсы құрылғы.

3.805 **Дизайн:** Өнеркәсіптік бұйымдардың, үй заттарының, киімнің, аяқ киімнің ж.т.б. өнімдердің эстетикалық және қызметтік сапасын қалыптастыру мақсатында орындалатын түрлі жайғастыру қызметін білдіретін термин**.**

3.806 **Имарат динамикасы:** Динамикалық күштер әсер ететін имараттардың тербелістері, оларды есептеу әдістері және тербелісті төмендету тәсілдері туралы ғылым; құрылыс механикасының бөлімі.

3.807 **Динамикалық күш:** Уақытқа қатысты шамасы, бағыты немесе түсу нүктесі тез өзгеретін күш.

3.808 **Динамикалық беріктік:** Материалдың динамикалық күштердің әсеріне пішінін өзгертпей немесе пішінін болымсыз өзгерту арқылы қарсы тұру қабілеті.

3.809 **Құрылыс механикасындағы динамикалық орнықтылық:** Динамикалық күштердің әсер етуі кезіндегі құрылыстың орнықтылығы.

3.810 **Диспетчерлендіру:** Құрылыс өндірісінің ағымдағы жоспарлары мен кескіндемелерін реттеу және бақылау арқылы құрылыс-жинақтау жұмыстарының кезеңділігі мен кешенді жүргізілуін қамтамасыз ету және оны материалды-техникалық ресурстармен қамтамасыз ету, барлық қосалқы мердігерлік ұйымдар, қосалқы өндіріс орындары және қызмет көрсететін кәсіпорындар жұмыстарының үйлесімділігін қамтамасыз ету үшін құрылыс өндірісінің барлық буындарын орталықтандырылған жедел басқару жүйесі.

3.811 **Ұзақ мерзімді беріктік:** Жоғары температура кезінде ұзақ уақыт бойы шекті күйде болған материалдың беріктігі; ол температураға, химиялық құрамына, микроқұрылымына, үлгінің беттік күйіне, қоршаған ортаға байланысты.

3.812 **Тереңдету жұмыстары:** Су қоймалары мен су ағындары түбін тереңдетіп қазу және қазылған топырақты кеме жолдарынан және гидротехникалық имараттардан тысқары жерлерге шығарып тастау арқылы су қоймаларын және су ағындарын тереңдету және кеңейту.

3.813 **Мердігерлік шарт (келісімшарт):** Тапсырма беруші мен мердігер қол қойған кепілдеме, қосымша, сондай-ақ құрылыс салу барысында туындаған толықтырулар мен өзгертулерден тұратын құжат.

3.814 **Док:** 1) кемелердің суасты бөліктерін тексеру мен жөндеуге және оларды жасауға арналған гидротехникалық имарат не ерекше кеме; 2) теңіз деңгейінің көтерілу-қайту орындарында тиеу-түсіру жұмыстары үшін кемелердің аялдауына арналған жапқышы бар жасанды порттық бассейн; 3) ұшу аппараттарын жөндеуге және оларға техникалық қызмет көрсетуге арналған имараттар кешені.

3.815 **Халықаралық нормативтік құжат:** Жобалау және құрылыс жүргізу кезінде қойылатын міндетті талаптардан тұратын нормативтік құжат.

3.816 **Республикалық нормативтік құжат:** Халықаралық нормативтік құжаттармен реттелмейтін және республика үшін өзіндік маңызы бар мәселелер бойынша талаптарды белгілейтін нормативтік құжат.

3.817 **Өндірістік құжаттама:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарының жүргізілу барысын және құрылыс нысандарының техникалық жағдайын көрсететін құжаттар жиынтығы (орындау сұлбалары мен сызбалары, жұмыс кескіндемелері, қабылдау актілері және орындалған жұмыс көлемінің тізімдемесі, жұмыстың жалпы және арнайы журналдары ж.т.б.).

3.818 **Қашау:** 1) тесік, ойық, қуыс ж.т.б. саңылау тесуге арналған қол немесе машиналы ағаш кесетін аспап; 2) ұңғымаларды бұрғылау кезінде тау жыныстарын механикалық бұзуға арналған бұрғылау аспабының негізгі элементі.

3.819 **Қосымша оқшаулама:** Негізгі оқшаулама зақымданғанда электр тогы соғуынан қорғауға арналған негізгі оқшауламаға қосымша жасалған электрлік оқшаулама.

3.820 **Қосымша суоқшаулағыш кілем (орамды немесе мастикалы):** Шатырнауада, ернеулік бөліктерде, қабырғаларға, шахталарға және басқа құралымдық элементтерге жанасу жерлерінде негізгі суоқшаулағыш кілемді күшейту үшін пайдаланылатын шыны материалдармен арматураланған орамды материалдардан немесе мастикалардан жасалатын қабаттар.

3.821 **Шек:** Нақты өлшемнен рұқсат етілген ауытқулардың арифметикалық қосындысына тең болатын ең үлкен және ең кіші шекті өлшемдердің айырмасы.

3.822 **Радиоактивті заттардың рұқсат етілетін шығарынды мөлшері:** Кәсіпорындар мен зертханалар үшін күнтізбелік жыл ішінде желдету жүйесі арқылы атмосфераға шығарылатын радионуклидтер белсенділігінің бақылау деңгейі.

3.823 **Радиоактивті заттардың рұқсат етілетін шығарылымы:** Кәсіпорындар мен зертханалар үшін күнтізбелік жыл ішінде сыртқы ортаға ақаба сулар арқылы шығарылатын радионуклидтер белсенділігінің бақылау деңгейі.

3.824 **Ұйғарынды микроклиматикалық шарттар:** Адамға ұзақ және жүйелі әсер етуде ағзаның жылыту қалпының өзгеруін тез нормалануын шақыртуы мүмкін, терморегуляция механизмдерінің күшін сүйемелдейтін, физиологиялық бейімдеу мүмкіндігінің шегінен шықпайтын микроклимат көрсеткіштерінің сандық үйлесуі. Бұл жағдайда, денсаулық нашарламайды немесе зақымданбайды, бірақ қолайсыз жылу сезулері, хал-жағдайдың нашарлауы және жұмыс істеу қабілетінің төмендеуі мүмкін.

3.825 **Ұйғарынды микроклиматтың параметрлері (бөлмеде):** Адамға ұзақ және жүйелі әсер етуде ағзаның микроклимат көрсеткіштері мағынасының үйлесуі. Терморегуляция механизмдерінің күшін сүйемелдейтін, денсаулық нашарлайтын немесе зақымданатын, қолайсыз жергілікті сезулері, хал-жағдайдың нашарлауы және жұмыс істеу қабілеті төмендемеуі мүмкін.

3.826 **Ұйғарынды еңбек сипаты мен шарттар:** Жұмыс орындарында қауіпті және зиян өндіріс факторлары белгіленген гигиеналық нормативтерден аспайтын, ал еңбек процестерінде шыққан функционалды өзгерістері регламенттелген демалу немесе жұмыс күн ағымындағы уақытқа немесе үйдегі демалуда келесі кезектің басына және жұмыскерлердің денсаулығына және олардың әулетіне жақын және қашықтау арада жағымсыз әсер етпейтін еңбек сипаты мен шарттары.

3.827 **Жол төсеніші:** Арнайы дайындалған жер төсемесінің бетіне салынатын автомобиль жолының жүргіншілер бөлігіндегі көп қабатты құралымы; жабын, негіз және төсеніштен тұрады.

3.828 **Жол-құрылыс материалдары:** Автомобиль жолдарын және алаңдарды салуда қолданылады.

3.829 **Жол-құрылыс машиналары:** Автомобиль жолдарын салу және жөндеу кезінде кешенді жұмыстарды орындау үшін сондай-ақ, теміржол, гидротехникалық, азаматтық, өндірістік, аэродромдық ж.т.б. құрылыстарды салу кезінде пайдаланылатын машиналар.

3.830 **Драглайн:** Адымды (сиректеу - шынжыр табанды) жүрісті өзі жүретін экскаватор, оның жұмыс органы (шөміш) арқандағы (көтеру және тарту) жебеге ілінеді және өзі тұрған жерден төмен деңгейдегі топырақты өңдейді.

3.831 **Ағаш, ксилема:** Жоғары сатылы өсімдіктердің ұлпалары.

3.832 **Ағаш массасы:** Дефибрерде немесе дефибраторда су қолдану арқылы ағашты механикалық жолмен шайғылау арқылы алынатын талшықты масса; қағаз, картон, ағаш талшықты тақталар өндірісінде жартылай фабрикат.

3.833 **Ағаш ұны:** Ағаш жоңқаларын, үгінділерін құрғақ механикалық жолмен ұнтақтау арқылы алынатын ұсақ сусымалы өнім.

3.834 **Ағаш талшықты тақталар (АТТ):** Ұнтақталған және жоңқаланған ағаштан алынған талшықты массаны тақталар түрінде нығыздау арқылы ағаштан жасалған материал.

3.835 **Ағаш-пластикалық массалар:** Синтетикалық шайыр сіңдірілген, 12-15 МН/м^2 қысымда және 120^{0}С температурада кептірілген және нығыздалған ағаш ұнтақтары, жоңқалары, талшықтары, қабыршақ қиындылары негізінде алынған материал.

3.836 **Ағаш-қатпарлы пластиктер:** Жалпақ жапырақты ағаш түрлерінің (әдетте қайың, шамшат, жөке ағашы) жұқа қабыршақтарынан жасалған материал.

3.837 **Ағаш-жоңқалы тақта:** Негізінен, синтетикалық шайырмен байланыстырылған ағаш жоңқаларын тақта түрінде нығыздау арқылы жасалған ағаш материал.

3.838 **Ағаш материалдары:** Табиғи ағаштан алынған құралымдық, оқшаулағыш және ұсталық мақсатқа арналған материалдар.

3.839 **Қолбұрғы:** Металды, ағашты, пластмассаны және басқа материалдарды тесуге арналған қол аспап.

3.840 **Дрена:** Топырақ суларын жинауға және бұрып ағызуға арналған жасанды жерасты құрылғысы (құбыр, ұңғыма, қуыс).

3.841 **Құрғатқыш:** Жерасты суларының деңгейін төмендету, ғимарат (имарат) жанындағы топырақ қатпарын құрғату, сүзу қысымын төмендету мақсатында жерасты суларын жинау мен бұрып әкетуге арналған құбырлар (дрендер), ұңғымалар және басқа да құрылғылар жүйесі.

3.842 **Құрғатқыш машиналар:** Топыраққа дреналарды орналастыруға арналған машина, құрғатылатын және суармалы жерлердегі құрғату құрылғысы.

3.843 **Құрғатқыш құбырлар:** Топырақ суларын жинауға және бұрып әкетуге арналған жабық құрғату жүйелерінде қолданылатын құбырлар.

3.844 **Ұнтақтағыш:** Түрлі қатты материалдардың бөліктерін бұзуға, майдалауға арналған машина.

3.845 **Доғалы пісіру, электр-доғалы пісіру:** Балқытып біріктіру, мұнда біріктірілетін бұйымның металл бөліктері электр доғасы арқылы қыздырылады және балқытылады.

3.846 **Флюс арқылы доғалық пісіру:** Металдың пісірілетін аймағын тотығу мен азоттанудан флюспен қорғау арқылы доғалық пісіру.

3.847 **Түтін шығару құбыры:** Пештерде, қазандықтарда және кептіру қондырғыларында отынның жануы кезінде түзілетін газтәрізді өнімдерді атмосфераға шығаруға арналған тік құбыр.

3.848 **Түтіндік өрт хабарлағыш:** Аэрозольдік жану өнімдерін анықтайтын автоматты өрт хабарлағыш.

3.849 **Дюкер:** Су құбыры, кәріз, суландыру жүйелеріндегі тегеурінді сутартқыш, ол өзен немесе тоған арнасының астына, терең сайдың (жыраның) түбіне және беткейіне,

жолдар астына ж.т.б. жерлерге оларды басып өтетін су ағындарын (тоғандарын) өткізу үшін салынады.

3.850 **Түтін сорғыш:** Қазандықтарда немесе пештерде отынның жануы кезінде түзілетін газтәрізді өнімдерді атмосфераға шығару үшін қазандық агрегатының артына орнатылатын орталық тепкіш немесе осьтік желдеткіш.

3.851 **Бірыңғай модульдік жүйе:** Ғимараттар мен имараттар, олардың элементтерінің, құралымдар мен бөлшектердің өлшемдерін үйлестіру ережесі (барлық өлшемдер негізгі модульге - 100 мм еселі болуы керек).

3.852 **Аудандық бірыңғай бірлік баға (АББББ):** Құрылыс нормалары мен ережелері (ҚНЕ) IV-ші бөлімінің сметалық нормалары негізінде орталықтандырыла жасалған және еліміздің қабылданған аумақтық бөліну аудандары үшін бекітілген жалпықұрылыстық және арнайы жұмыстардың бірлік бағасы.

3.853 **Шатырнауа:** Жабында су жиналу үшін науа (кірме бұрыш) түзетін шатырдың аралық екі еңісі арасындағы кеңістік.

3.854 **БСЖҚ:** Бұйымның барлық өміршендік кезеңінде (жобалауда, дайындауда, пайдалануда, жөндеуде ж.т.б.) қолданатын және өңделетін өзарақатынас нормалар мен дайындау, рәсімдеу және конструкторлық құжаттаманың айналымын белгілейтін стандарттар жиыны.

3.855 **Табиғи жарықтандыру:** Сыртқы қоршау құралымдарының жарық түсуге арналған бөліктері арқылы енетін (тік немесе шағылысқан) жарықпен бөлмені жарықтандыру.

3.856 **Табиғи жерге тұйықтағыш:** Жерге тұйықтағыш ретінде пайдаланылатын құрылыстық және өндірістік құралымдардың және коммуникациялардың электр өткізетін бөліктері.

3.857 **Табиғи радиациялық ая:** Жерде, суда, әуеде, басқа да биосфераның элементтерінде, тамақ өнімдері мен адам мүшесінде табиғи радионуклитердің сәулеленуімен және космостық сәулеленумен құралатын сәулелену дозасы.

3.858 **Жадеит:** Интерьер-дизайндарда, фонтандарда, "стоун-терапия" косметикалық процедураларды жүргізуге салынатын және қайта жөнделетін ғимараттарға, моншалар мен сауналардағы каменок пештеріне, бассейндерге, түркия монша-хаммахтарға, фитнес-орталықтарына арналған құрылыс материалдары классификация бойынша бірінші сыныпқа сәйкес.

3.859 **Пердеше:** Ауа немесе жылу ағындарын реттеп отыру, күн сәулесінен, атмосфералық жауын-шашыннан, шаңнан қорғау үшін қатарластыра орналастырылған табақшалардан жасалған пердеше.

3.860 **Ыстыққа төзімділік:** Құралымдық материалдардың жоғары температурада деформацияға ұшырамай, бұзылмай, механикалық жүктемелерге төзу қабілеті.

3.861 **Ыстыққа төзімді материалдар:** Ыстыққа төзімді етіп жасалған материалдар; оларға никель, темір, кобальт негізіндегі қорытпалар, қиын балқитын металдар және олардың негізіндегі қорытпалар, сондай-ақ кейбір композициялық материалдар жатады.

3.862 **Ыстыққа төзімді қорытпа:** Жоғары температурада газдармен химиялық өзара әрекеттесуге қарсыласуы жоғары қабілетке ие металл қорытпалар.

3.863 **Ыстыққа төзімді бетон:** Ұзақ уақыт бойы жоғары температураның (әдетте 1600^0С дейін) әсер етуі кезінде өзінің қажетті физикалық-механикалық қасиеттерін сақтап қалатын бетон.

3.864 **Ыстыққа төзімділік:** 1) металдар мен қорытпалардың ыстыққа төзімділігі - бұл да ыстыққа беріктік (отқабыршақтануға төзімділік); 2) құралымдық материалдардың ыстыққа төзімділігі - жоғары температурада химиялық және механикалық бұзылуға ұшырамау (өзінің механикалық қасиеттерін өзгертпеу немесе болмашы ғана өзгерту) қабілеті.

3.865 **Темір жол:** Жолаушылар мен жүктерді пойызбен рельс жолдары арқылы тасымалдауды қамтамасыз ететін кешенді көлік кәсіпорны; тар мағынасында - пойыздар жүруге арналған рельс жолдары. Жалпы пайдаланылуға арналған темір жолдың негізгі құраушылары: рельсті жолдары және жасанды имараттары бар теміржолдар; жылжыма құрам; тартым қосалқы станциялары мен байланыс желілері; теміржолдық дыбыс беру, пойыздар қозғалысын басқару, темір жолды, пойыздар мен диспетчерлік байланысты автоматты тоқтату құралдары ж.т.б.; күту залдары, депо, шеберханалар, қоймалар ж.т.б.

3.866 **Тастемірлеу:** Бетон құралымдардың бетін цемент қоса отырып тегістеу, оларға беріктік және су өткізбеушілік қасиет беру.

3.867 **Теміржол станциясы:** Пойыздарды қабылдау, уақтылы жүруін реттеу, қалыптастыру және тарату, жолаушыларға қызмет көрсету, жүктерді қабылдау және өткізу арқылы теміржол көлігін пайдаланатын негізгі кәсіпорын.

3.868 **Теміржол көпірі:** Теміржолдың белгілі бір кедергілерді немесе басқа жолдарды басып өтуі үшін пайдаланылады.

3.869 **Теміржол өткелі:** Теміржолдың автомобиль жолымен, трамвай жолымен, троллейбус желілерімен бір деңгейде тоғысатын орны.

3.870 **Теміржол жолдары:** Арнайы белдеуде орналасқан және бағыттаушы рельстік жолдарды түзетін инженерлік имараттар және желілер кешені.

3.871 **Темірбетон:** Бетон мен болат арматура тұтастай біріктірілген және тұтас құралым ретінде пайдаланылатын құрылыс материалы.

3.872 **Темірбетонды бөгет:** Құралымның қажетті беріктігін қамтамасыз ету үшін негізінен, темірбетоннан жасалған бөгет.

3.873 **Темірбетон құралымдар мен бұйымдар:** Темірбетоннан және бұл элементтердің қоспасынан дайындалатын ғимараттың және имараттың элементтері.

3.874 **Темірбетон көпір:** Темірбетон немесе бетон тіреуіштерге, оның ішінде алдын ала кернеуленген бетон тіреуіштерге қаланатын қаңқалы ж.т.б. қималы темірбетон тақтадан, элементтерден орындалған аралықтары бар көпір.

3.875 **Қаттылық:** 1) дененің (немесе құралымның) деформациялануға қарсы тұру қабілеті; 2) дененің көлденең қимасының физика-геометриялық сипаттамасы, материалдар кедергісіне қатысты есептерді шешу кезінде кеңінен қолданылады.

3.876 **Қаңылтыр:** Жұқа лента немесе қалыңдығы 0,08-0,32 мм табақ түрінде суықтай тегістеліп босаңдатылғанген (негізінен төмен көміртекті) болат.

3.877 **Сұйық жеміргіш орта:** Жеміргіштік әсері өзінің сұйық фазасының құрамымен және қасиетімен анықталатын орта.

3.878 **Өміршендік кезең (жобада):** Жобаның дайындау кезеңі мен оның аяқталу моменті аралығы уақытының арасы.

3.879 **Құрылыс машинаның, техникалық жүйе жабдықтарының өміршендік кезеңі:** Құрылыс машинаның, техникалық жүйе жабдықтарының құру қажеттілігі және шығу моменті туындаған кезден олардың келесіде пайдаланудан шығару кезге дейнгі уақыты.

3.880 **Лактау-сырлау материалының тіршілікке икемділігі:** Компоненттерді араластырудан кейін пайдалануы мүмкін жеке компонент түрде шығарылатын лактау-сырлау материалының максимальды уақыты.

3.881 **Желі:** Екі бағытқа созылған қуаты біршама коп емес тау жынысының орнын басу жолымен пайда болған жер қыртысындағы жар бойындағы жарықты басқа минеральды заттармен толтыратын геологиялық аумақ. тау жынысымен құралған Ж. -ні дайк деп атайды.

3.882 **Тұрғын құрылыс:** жеке тұрғын құрылыстың шегінде ашық әуеде халықтың әрекетін қамтамасыз ететін шаруа алаңшалары, қоғам кеңістігі, аулалар, үй маңайындағы учаскелер - аумақтарымен қоса алынатын тұрғын үйлер орналасатын тұрғын құрылыстың бөлігі.

3.883 **Тұрғын аудан:** Тұрғын үйдің барлық тұрғын бөлмелері (ұйықтайтын, қонақ күту, балалар, үй кабинеті және сол секілді) ауданының қосындысы ретінде есептеледі.

3.884 **Жатақхананың шағын тұрғын орны:** Ортақ пайдаланылатын қосалқы бөлмелермен біріктірілген тұрғын бөлмелер тобы.

3.885 **Галерея типті тұрғын үй:** Пәтерлері (немесе жатақхана бөлмелерінің) ортақ галерея арқылы екі баспалдақпен сыртқа шығуға болатындай етіп орналастырылған ғимарат.

3.886 **Дәліз (галерея) типті тұрғын үй ғимараты:** Үйдің бөлмелері (пәтерлері, жатақхана бөлмелері) ортақ дәліз (ортақ галерея) болмаса екі және одан көп сатылық алаңдар арқылы сыртқа шығатындай етіп салынған ғимарат.

3.887 **Секциялық типті тұрғын үй:** Бір немесе бірнеше секциядан тұратын ғимарат, онда пәтерлері (немесе жатақхана бөлмелері) ортақ галерея (дәліз) арқылы кемінде екі баспалдаққа шығуға болатындай етіп орналастырылған.

3.888 **Тұрғын бөлме:** Тұрақты тұруға және пайдалануға арналған жеке бөлме (пәтер), ол тұрғылықты және қосалқы алаңдардан тұрады.

3.889 **Тұрғын үй (тұрғын үй ғимараты):** Негізінен, тұрғын бөлмелерден (пәтерлерден) және үйдің ортақ пайдаланылатын бөліктерінен, сондай-ақ қосалқы бөлмелерден тұратын құрылыс.

3.890 **Толтырма сүзгі:** Негізінен, суланған құмдарды кептіру үшін, сондай-ақ шахтаның өту жолын және карьерлерді жер астында құрғату кезінде қолданылатын перфорирленген металл құбырдан (ұзындығы 1 м, диаметрі 30-50 мм) және бұру құбырларынан тұратын өзі ағатын құрғатқыш құрылғы.

3.891 **Забой:** Топырақты ашық немесе жерасты тәсілімен өңдеуде жұмысты өндіру процесінде орын ауыстыратын жұмыс орны.

3.892 **Қыш тақташалар қыршалары:** Тақташаның үстіңгі бетінің жұмырланған қыры.

3.893 **Бұрағыш:** Есік тұтқасын айналдыру арқылы есік пен терезені бір жағынан жабу үшін қызмет ететін бұйым.

3.894 **Ауа-жылу пердесі:** Бөлмеге енетін ауа ағынына қарсы жылытылған ауаны желдеткішпен айдау арқылы сыртқы суық ауаның ашық ойықтар (есіктер, қақпа) арқылы енуіне кедергі жасайтын құрылғы.

3.895 **Сүзілуге қарсы перде:** Сүзу жолдарын ұзарту, имарат табанына түсетін сүзу қысымын азайту және сүзуге кететін су шығынын азайту үшін гидротехникалық тежеу имараты негізінің топырағында және жиегіне жанасу кезінде (ерітінді, қоспалардың инъекциясы арқылы) жиналған судың сүзілу ағыны жолындағы қолдан жасалған тосқауыл.

3.896 **Қала сыртындағы аймақ:** Қоныс аударған халықты орналастыру үшін дайындалған халық шаруашылығы мен өзге де мақсаттағы әлеуетті қауіпті нысандары бар елдімекендер үшін белгіленген төтенше жағдайлар болуы мүмкін аймақтардан тыс орналасқан аумақ.

3.897 **Ауаның ластануы:** Ауаның денсаулық үшін зиянды немесе басқа да қатынастарда қауіпті болып табылатын физикалық жағдайларына қарамастан кез келген заттармен ластануы.

3.898 **Ысырма:** Ілмешектің қайтарымды-үдемелі қозғалысының көмегімен есіктер мен терезелерді бір жағынан жабу үшін қызмет ететін бұйым.

3.899 **Алдын ала жұмсалым:** Негізгі қорларды жоспарлы түрде іске қосуды және құрылыс өндірісін бірқалыпты қамтамасыз ету мақсатында жоспарланған кезеңнен кейінгісіне өтетін іске қосылатын нысандар мен кешендерде нақты орындалуы тиіс қуаттылығы, күрделі салымдар мөлшері және құрылыс-жинақтау жұмыстарының ауқымы бойынша аяқталмаған құрылыс көлемі.

3.900 **Құрылыстағы бітеме:** Жоспарланған кезеңнің аяғына ауыспалы объекттерде орындалатын жұмыс көлемі. Қ. б. құрылыс мекеменің қуатын ырғақты пайдалану мен орынды пайдалануы негізгі қорлардың жоспарлы іске қосуын қамтамасыз етеді. Объект құрылысының нормативтік ұзақтығы - бітеме көлемін анықтайтын негізгі көрсеткіші. Бітеме құрамасы, яғни әр түрлі объекттердің техникалық деңгейі ғимарат пен құрылғының конструктивтік ерекшелігінің енгізу мерзіміне, өндіріс өнеркәсіп құрылысында ҚЖЖ ұнының сметасымен бірге бітеме көлемін жұмыс технологиясына байланысты. Өнеркәсіп құрылысында ҚЖЖ ұнының сметасымен бірге бітеме көлемі құрастырылған немесе құрастыруға берілген жабдықтың мен қатар жұмысының технологиясына байланысты.

3.901 **Қуаты бойынша алдын ала жұмсалым:** Құрылыстың басынан жоспарлы мерзімінің аяғына дейінгі іске қосылған қуаттарды алып тастағанда, жоспарлы мерзім аяғында құрылыс сатысында болатын кәсіпорынның жобалық жиынтық қуаты.

3.902 **Күрделі қаржыландырудың көлемі бойынша алдын ала жұмсалым:** Өтпелі құрылыстарда жоспарланған мерзімнің соңына дейін игерілуі тиіс нысандардың сметалық құнына кіретін құрылыс-жинақтау жұмыстары мен басқа да шығындар құны.

3.903 **Құрылыс-жинақтау жұмыстарының көлемі бойынша алдын ала жұмсалым:** Өтпелі құрылыстарда жоспарланған мерзімнің соңына дейін орындалуы тиіс

күрделі қаржыландыру және жинақтау жұмыстарының мөлшері бойынша алдын ала жұмсалым бөлігі.

3.904 **Бітеу:** Тегіс емес жерлерді, жарықтарды, тораптар орнын, яғни бір құрылымның басқа затқа кіретін ұшының немесе шетінің орнын жою.

3.905 **Бітеу (анкерлерді) (іргетастарды):** Имараттан жерлі негізге тартылатын күштің өткізуін қамтамасыз ететін анкердің бөлігі.

3.906 **Задувка:** Күйдіру кезінде түтінді газ әсерінен пайда болатын тақташаның бетіндегі күңгірт дақ.

3.907 **Жерге қосушы:** Жермен немесе оның баламасымен жанасуда болатын өткізгіштер немесе металл арқылы қосылған өткізгіштер жиынтығы.

3.908 **Тапсырыс беруші (құрылыс салушы):** Күрделі құрылысты жүргізуге қаржы бөлінетін немесе осы мақсатта өз қаражаты бар, мердігер ұйыммен күрделі құрылыс жүргізуге мердігер шартын жасайтын ұйым, кәсіпорын немесе мекеме.

3.909 **Карстіленген жыныстар:** Құрамында табиғи суларда еруге бейімделген тас тұзы, гипс, әктасы бар жыныстар, олар жер астындағы үңгірлер, қуыстар, жолдар, табиғи құдықтар кешендерімен сипатталады.

3.910 **Темірбетондағы бекіткіш бөлшектер:** Анкерлік шыбықтарды пісіру арқылы өзара немесе басқа құралымдар арасындағы жинамалы және жинамалы-тұтасқұймалы темірбетондар құралымдарын қосу үшін құралымға оны бетонмен құюға дейін орнатылатын анкерлік шыбықтармен дәнекерленген металл элементтер (дөңгелек, жолақ, бұрыштық болаттан жасалған).

3.911 **Тойтарма:** Нәтижесінде ажырамас тойтарма қосылу пайда болатын бір ұшында шыбықтардан (түтік) және бекіткіш бас тиектерден, ал екінші ұшында тойтару процесі кезінде жасалатын тұйықталатын бас тиектен тұратын бекіту бөлшегі.

3.912 **Тойтарма қосу:** Тойтарма шегелер арқылы тетіктерді ажырамастай етіп қосу.

3.913 **Закомара:** Өзінен кейін орналасқан тоғыспаның сұлбасын қайталайтын қабырғаның сыртқы бөлігінің (екі жауырындықтың арасының) жартылай дөңгелене немесе үшкірленіп аяқталуы.

3.914 **Топырақтарды бекіту:** Беріктігін немесе байламдылығын арттыру, су өткізбейтіндей етіп жасау үшін табиғи жағдайдағы топырақтардың қасиеттерін жасанды өзгерту.

3.915 **Кепіл:** Қаданың қағылуының орташа шамасын өлшеу үшін орындалатын, топыраққа қағылатын қадаға балғаның соғу сериясы.

3.916 **Топырақты сулау:** Төмендеудің тұрақты қалпына келгенге дейін су құю арқылы отырылғыш топырақтарды тығыздау әдісі.

3.917 **Құлып:** 1) кең мағынада алғанда - машиналар мен тетіктердің қозғалмалы бөліктерінің тоқтатылуын қамтамасыз ететін құрылғы; 2) ағаш құралымдардың арнайы қосылуы; 3) үй-жайлардың, жәшіктердің, машиналардың есіктерін ж.т.б. жабуға арналған құрылғы; 4) сәулетте- арканың немесе тоғыспаның жоғарғы (құлып) тасы.

3.918 **Топырақтарды тоңдату:** Тоңданатын топыраққа батырылатын құбырлар бойынша суық тасушы затты айналдыру арқылы берілген мөлшерлер мен беріктіктің мұз топырақ массивін қалыптастырып суға қаныққан әлсіз топырақтарды уақытша бекіту әдісі.

3.919 **Темірбетон құралымының түйісуін құйып бекіту:** Арматура жеңсырықтарын немесе салмалы бөлшектерді бекіту арқылы (көбінесе электр пісірумен) кейіннен түйісу қуыстарын бетон қоспасымен толтыра отырып, екі немесе одан да көп жинамалы темірбетон құралымының немесе олардың элементтері жанасуының тұтасқұймаға айналуы.

3.920 **Құлып-қапсырма бұйымдары:** Терезе жармалары мен есік жаппаларын қосу үшін, сондай-ақ терезелер мен есіктерді жабу, бекіту, белгілеу және безендіру үшін қызмет ететін бұйым.

3.921 **Нөлдеу:** Кернеуде болуы мүмкін ток өткізбейтін металл бөлшектердің нөлдік қорғаныш өткізгішін күні бұрын электрлік қосу.

3.922 **Құрылыстағы қорлар (өндірістік):** Құрылыс алаңында немесе кәсіпорында бар, бірақ әлі өндірістік процеске берілмеген өндіріс құралдары.

3.923 **Материалдар қорлары:** Жеткізушілердің көлік жұмыстардағы кемсіліктерді, жеткізілім шарттары мен мерзімдерді бұзулардан кәсіпорындарды жабдықтауда болжанбаған іркілістерді бір қалыпты өндіріс процесінде және ұзіліссіз қамтамасыз ету қажеттілікпен байланысты құралады. Жалпы М.қ. ағымдағы, дайындау мен сақтау қорларынан тұруы мүмкін.

3.924 **Толтырғыштар (бетондар үшін):** Табиғи немесе қолдан жасалған сусымалы тас материалдар, бетонның негізгі құрамы. Тығыз, кеуекті, ірі, майда болып бөлінеді. Толтырғыштарды таңдау бетонның қасиеті мен оның құнына айрықша әсер етеді.

3.925 **Бекіткіш планка:** Терезені немесе есікті жабу немесе бекіту кезінде ысырма немесе ысырма-ілмешектер кіретін бөлшек.

3.926 **Жанармайды құю орны:** ЖҮК орнатуға арналған технологиялық алаң.

3.927 **Жобадан тыс өнеркәсіптік апат:** Бастапқы қалыптағы жобалық апаттар үшін ескерілмейтін және жобалық апаттармен салыстырғанда қауіпсіздік жүйелерінің қосымша істен шығуымен және қызметкерлердің қате шешімдерін жүзеге асыруымен туындайтын, ауыр салдарларға әкелетін өнеркәсіптік апат.

3.928 **Ысырма:** Бекіткіш планкаға кіру арқылы есікті немесе терезені бекітуді қамтамасыз етуге арналған құлып, орама немесе ысырма бөлшегі.

3.929 **Ысырма-ілмешек:** Бекіткіш планкаға кіру арқылы есікті бекіту үшін қызмет ететін ілгіш бөлшегі.

3.930 **Тегістеу машинасы:** Сылақ қабатын механикалық тегістеуге, сондай-ақ тығыздалған үстіңгі қабатты ажарлауға арналған әрлейтін құрылыс машинасы.

3.931 **Күрделі қаржы жұмсау:** ғимарат, жабдықтар, өндіріс тік көліктер ж.т.б. сияқты бар ұзақ мерзімді өндірістік активтерді кеңейту немесе жаңасын сатып алу шығындары.

3.932 **Құрылыс өндірісіне шығындар:** Құрылыс мекемелердің ақшалай түрде көрсетілген құрылыс өнімін өндіру шығындары. Қ.ө.ш. құрамына материалдық шығындар, еңбек төлеу шығындары, әлеуметтік мұқтаждыққа аударым, негізгі қорлар амортизациясы мен басқа шығындар кіреді

3.933 **Тура шығындар:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарының сметалық құнының негізгі құрамдас бөлігі, ол барлық материалдардың, бұйымдар мен құралымдардың, энергетикалық ресурстардың құнын, жұмысшылардың жалақысын және құрылыс машиналары мен тетіктерін пайдалану құнын қамтиды.

3.934 **Тартпа:** Құрылыс құралымдарының шеткі тораптарын қосатын арканың, тоғыспалардың, итарқалардың ж.т.б. кергіш құралымындағы созу күшін қабылдайтын шыбықтық элемент.

3.935 **Алым:** Жұмыстардың құрамы және көлемімен берілген және одан кейінгі телімдерде қайталанатын құрылыс-жинақтау жұмыстарын үздіксіз орындауға арналған ғимарат пен имараттың телімі.

3.936 **Қазаншұңқырды тазарту:** Қазаншұңқыр қабырғалары мен түбінің бетінен кем қазудан қалыптасқан топырақ қабатын алу.

3.937 **Құрылыс материалын тоттанудан қорғау:** Құрылыс материалының тоттануын азайтатын немесе болдырмайтын тәсілдер мен құралдар.

3.938 **Төтенше жағдайларда халықты қорғау (ТЖ-да халықты қорғау):** Халықтың азаюы және олардың өмірі мен денсаулығына төнген қауіпті жою факторлары мен ТЖ көздерінің әсерлерін болдырмауға немесе азайтуға бағытталған өзара байланыстағы ТЖ шараларының өткізу уақыты, ресурстары және орны бойынша жиынтығы.

3.939 **Беттерді қорғау өңдеуі:** Құрылыс бұйымының немесе құралымының беткі қабатының тоттанбау беріктігін арттыратын физикалық, химиялық немесе электрохимиялық өңдеу.

3.940 **Қорғаныштық сіңіруші:** Жеміргіш ортаның әсеріне берік материалдармен құрылыс құралымы материалдарының кеуектерін толтыру немесе қорғау жабынды қондыру.

3.941 **Қорғаныштық-әшекей планка:** Тұтқаның, құлыптың цилиндр тетігін, кілтке арналған ойықты әшекейлі безендіру немесе цилиндр тетікті мәжбүрлеп бұзудан қорғау үшін қызмет ететін есіктер мен терезелерге бекітілетін бұйым.

3.942 **Қорғаныш имараты:** Әлеуетті қауіпті нысандарда апаттар немесе зілзаланың, не осы нысандар орналасқан аудандардағы табиғи апаттардың салдарынан, сондай-ақ қазіргі зақымдау құралдарының әсерінен пайда болатын қауіп-қатерден адамдарды, техника мен мүлікті жасыруға арналған инженерлік имарат.

3.943 **Қорғаныш бетон:** Атом электр станцияларында, ядролық энергетикалық қондырғыларда ж.т.б. нейтрондық сәуледен (ең бастысы, оның сіңуі есебінен) қорғану үшін пайдаланылатын айрықша ауыр бетон.

3.944 **Қорғаушы қабат:** Негізгі суоқшаулағыш кілемді механикалық зақымданулардан, атмосфералық факторлардың, күн радиациясының тікелей әсерінен және жабын беті үстінде от таралуынан қорғайтын жабын элементі.

3.945 **Бетонның қорғаныш қабаты:** Бетонның темірбетон құралымының сыртқы бетінен арматураның жақын арадағы бетіне дейінгі қабаты.

3.946 **Төтенше жағдайлардағы қорғаныштылық (ТЖ қорғаныштылық):** Халық, халық шаруашылығы нысандары мен қоршаған табиғи орта үшін төтенше жағдайлардағы әлеуетті қауіп-қатерлердің пайда болуының теріс салдарын жоятын, болдырмайтын немесе неғұрлым азайтатын жағдай.

3.947 **Дыбыс оқшаулағыш материалдар (көбінесе рулонды немесе тақташалы):** Қабатаралық жабулар құралымдарында, ішкі қабырғалар мен арақабырғаларда (минералдық мақта және шыны талшықты төсемдер мен тақталар), сондай-ақ машиналар

мен жабдықтар астына виброоқшаулағыш төсемдер (созылмалы газ толтырылған пластмасса құйылған немесе кеуекті резеңке) ретінде пайдаланады.

3.948 **Ғимарат құралымын қоршайтын дыбысоқшаулау:** Қоршаудың дыбысоқшаулау мүмкіндіктерін арттыру арқылы үй-жайға сырттан енетін дыбыс деңгейінің әлсіреуі.

3.949 **Дыбыс сіңіргіш құралымдар:** Түсетін дыбыс толқындарын сіңіруге арналған құралымдар мен құрылғылар.

3.950 **Дыбыс сіңіргіш материалдар:** Үй-жайды және шулар деңгейін төмендетуді талап ететін техникалық құрылғыларды қаптау үшін, сондай-ақ көрермен залдарының, радиостудиялардың ж.т.б. акустикалық қасиеттерін жақсарту үшін қолданады.

3.951 **Жер телімі:** Заңмен белгіленген тәртіпте тұрғын үйге бекітілген жер аумағы.

3.952 **Жер қазу машиналары:** Барлық санаттағы топырақтарды, соның ішінде тоң, жартасты, батпақты, сондай-ақ пайдалы қазба кендерін өңдеуге арналған машиналар.

3.953 **Топырақ сору снаряды, жер снаряды:** Топырақты сутопырақ қоспасы (қойыртпақтар) түрінде су астынан сорып алуға арналған қалқымалы жер қазатын машина.

3.954 **Арматураны анкерлеу аймағы:** Арматураның созылымына немесе қысылуына кедергі есебімен пайдалануға мүмкін арматура білігінің ұшынан кесігіне дейінгі учаске.

3.955 **Аэрация аймағы (жер астындағы сулар):** Құыстары жарым жартылай ауамен толтырылған жер астындағы сулардың айнасының үстіндегі қанықпаған аймақ.

3.956 **Қауіпсіздік зонасы:** Жарақаттану қауіпті жағдайларды болдырмауға арналған функционалдық элементтің (алаңшаның) шетіндегі зонасы (жолақ).

3.957 **Қауіпсіздік зонасы (өрт қауіпсіздігі):** Өрт сөндіру бөлімшенің келуіне дейін адамдардың уақытша мекендеуге өрт сөндіру бөгеттері бар және жабдықталған бөлме.

3.958 **Буферлік аймақ:** Белгіленген табиғи тәртіптемені бұзуға мүмкіндік бермейтін қандай да болса қимылдарға тыйым салынатын ерекше қорғанатын табиғи аумақтарға жататын аймақ (жолақ).

3.959 **Әсерлік аймақ (байланыс желісі):** Қалалық электр көліктің байланыс желісі ВЛ сымдарымен немесе темір жолдың ауыспалы тоғының түйіспелі желісімен құралатын электрмагниттік өрісте болуы және сол себепте индуктелген әлеуеттері адамдар мен жабдықтарға қауіпті болуы мүмкін.

3.960 **Қанықтыру аймағы (жерлердің):** Жер асты суларынан немесе арынды қысым шатырынан төмен орналасқан жер асты суларымен қаныққан жерлер.

3.961 **Сумен толық қанықпаған аймақ (жерлер):** Жер асты суларынан жоғары орналасқан жерлер.

3.962 **Қауіпті аймақ:** Адамдардың, олардың өндірістік әрекетімен байланысты, жарақаттану қауіпсіздігі бар жұмыс аймағының бөлігі

3.963 **Демалыс аймағы:** Қаланың, аумақтың рекреациялық мақсаттарға арналған табиғи және жасанды ландшафттары мен демалыс ұйымдар кешендері бар атқарымдық аймақ.

3.964 **Табиғи ортаны қорғау зонасы (қала құрылысының дамуы):** тарихи жағдайлармен байланысты тарихи-мәдени құндылығын рәсімдеумен байланысты тарихи-

мәдени құндылықты учаскесі немесе оған жататын табиғи ландшафттың объектілерін сақтауға арналған табиғи ландшафтпен бос емес аймақ.

3.965 **Кернеуді өткізу аймағы:** Бетонға шамалап қысудан толық кернеу берілетін арматураның өзегінің ұшынан кесігіне дейінгі жер.

3.966 **Жер астындағы суларды тіреу зоналары:** Су қоймасының, өзеннің ж.т.б. тіреулерінен кейін, жер асты суларының бос жерлерінен жоғары су көтерілген жағдайда су жүретін қыртысының аясы.

3.967 **Су деңгейінің көтерілу зонасы:** су қоймаларын, басқа су объектілері мен құрылыстардың салу нәтижесінде немесе қандай да болса халық-шаруашылық әрекеттегі әсерлерде су деңгейінің көтерілуіне тап болған аймақ; су қоймалармен немесе басқа да гидротехникалық құрылғымен тірелгенде жер асты сулардың шаруашылықпен жіберілмейтін белгілерге су деңгейінің көтерілу аумағы.

3.968 **Өрт зонасы:** Өрттің қауіпті факторлары адамға сынды мәні болып табылатын кеңістік.

3.969 **Құрылысты реттеу зонасы (қала құрылысының дамуы):** Жақыннан және алыстан көрінетін орындарынан көз көруге қабылданатын мағынасы мен оған жататын мәдениет құндылықтың тиімді пайдалануынан тұратын ортаның көркемдік бірлігін қамтамасыз етуге арналған немесе тарихи-мәдениеттік құндылығының учаскесі маңында бөлінетін құрылыстың жобаланатын немесе бар аумағы.

3.970 **Үзіліс зонасы:** Қала тұрғындарының демалуына арналған қаланың бір атқарымдық аймағы.

3.971 **Жол-климаттық аймақ:** Су-жылу тәртібінің, топырақтық сулардың орналасу тереңдігінің, топырақтың қату тереңдігінің қабысуымен және тек сол жергілікті жерге ғана тән атмосфералық жауын-шашындар мөлшерінің үйлесуімен сипатталатын автомобиль жолдарының құрылыс ерекшеліктері бойынша бірқалыпты климаттық жағдайлары бар ел аумағының шартты бөлігі.

3.972 **Күзету аймағы:** Орналастырылған нысандарды қорғаудың арнайы тәртібі белгіленетін аймақ.

3.973 **Жұмыс аймағы:** Құрылыс-жинақтау жұмыстары іске асырылатын және ол үшін қажетті материалдар, дайын құралымдар мен бұйымдар, машиналар мен құрал-жабдықтар орналастырылған телім.

3.974 **Ерекше пайдалану шарттары бар аймақ:** Жергілікті жолақтың шекарасынан тыс орналасқан жерді пайдаланудың ерекше тәртібі белгіленетін жер алқабы.

3.975 **Санитарлық қорғау аймағы:** Аумақтарында ғимараттар мен имараттарды орналастыру, сондай-ақ аумақты көркейту санитарлық нормалармен реттелетін қалалардың және басқа да елді мекендердің қоныстану аумақтарынан өнеркәсіптік кәсіпорынды ажырататын аймақ.

3.976 **Санитарлық күзет аймағы:** Белгілі бір шекараларында сумен жабдықтау көздерінің улануы және ластануы мүмкіндігін болдырмайтын ерекше санитарлық тәртіп белгіленетін аумақ және су аймағы.

3.977 **Бөгет тісі:** Судың сүзілуін болдырмау және бөгеттің орнықтылығын ұлғайту үшін қызмет ететін іргетаспен байланысқан және негізге тереңдетілген шоқы түріндегі бөгеттің элементі.

3.978 **Ине сүзгі:** Су ағынымен гидравликалық тәсілі бойынша ине сүзгіні жайластыруға мүмкіндік беретін оның астыңғы ұшына фильтрлік тізбек пен жебесі қосылған құбырлар колоннасынан тұратын құбырлы құдық. Ине сүзгі жер сыларының деңгейінен

3.979 **Инемен сүзу:** Ине сүзгіштің көмегімен су төмендету амалы.

3.980 **Сәйкестендіру (өнімді):** Өнімнің өндіріс саласында айыру белгісі бойынша ұқсас бір мағыналы онімнің арасында қолдану және айналымын қамтамасыз ететін процедура.

3.981 **Қауіпсіздікті теңестіру:** Қауіпсіздіктің барын анықтау және оның сипатын белгілеу.

3.982 **Құрылыс материалдар мен бұйымдарды теңестіру (сертификаттау):** Осы сертификаттауға берілген құрылыс материалдары мен бұйымдарды белгілейтін процедурасы мен бұйымдар түрлері мен (типтеріне) қойылатын талаптар (техникалық нормативтік құқықтық актілері мен техникалық құжаттамаларда, құрылыс материалдары мен бұйымдар туралы ақпарат).

3.983 **Әктас:** Негізінен әктас бақалшықтары (ұлутас) және түрлі ағзалардың қаңқаларының қалдықтары немесе ұсақ кристал түйіршіктері түріндегі кальцит минералынан тұратын кең таралған тау шөгінді жынысы.

3.984 **Әк:** Әктасты, борды ж.т.б. карбонатты жыныстарды күйдіру (және одан кейінгі өңдеу) өнімдерінің жалпы атауы.

3.985 **Құрылыс бұйымдары:** Құрылыс орнына дайын түрде жеткізілетін зауытта жасалған элементтер.

3.986 **Изол:** 1) резеңке битумді байланыстырушыдан, асбестен, пластификатордан және антисептиктен дайындалатын орамадағы материал; 2) изол - шайыр - мұнай битумі мен каучук негізінде жасалған герметизацияланған және жабыстырғыш материал.

3.987 **Ажыратушы машина:** Алдына ала тазартылған және тегістелген құбырдың бетіне битумді шайыр ажырату қабатын жағатын және оны ажыратушы материал - әйнек-кенеп, бризол, қағазбен қаптауға арналған машина.

3.988 **Сырлы тақталар, кафельдер:** Каминдердің, пештердің, ғимараттардың қасбетін, қабырғаларын және т.с.с. қаптауға арналған керамикалық тақташалар (фриздер, жақтаулар, кенерелер).

3.989 **Инженерлік ізденістер:** Құрылыс ауданының тиімділігін және орналасқан жерін негіздеуге, жаңа нысандарды жобалауға немесе бар нысандарды қайта құру үшін қажетті мәліметтер жинауға мүмкіндік беретін нақты зерттеулер, техникалық зерттеулер кешені.

3.990 **Тұнба алаңы:** Ақаба сулардан түсетін немесе метантенктерде шіріп кеткен тұнбаларды құрғату үшін орнатылатын тазарту имараттарының элементі.

3.991 **Импост:** 1) баған, жауырын, ұстын капителі үстіндегі кескінделген, кейде мүсінделіп өңделген сәулеттік бөлшек, немесе дарбаза табанына тірек болатын қабырға тасы; 2) есік немесе терезе ойығын екі бөлікке бөлетін тар аралық немесе терезе блогіндегі вертикал білеуше.

3.992 **Арматура тоттануының ингибиторы:** Арматураның тоттануын болдырмайтын немесе оның жылдамдығын тежеу үшін пайдаланылатын және бетон құрамына немесе арматураның қорғаныс қабаты құрамына енгізілетін зат.

3.993 **Индустрияландыру:** Ғимараттар мен имараттарды тұрғызуда кешенді-механикаландырылған процестер мен озық құрылыс тәсілдерін және құрастырмалы құралымдарды, соның ішінде ірілендірілген жоғары зауыттық дайындық деңгейіндегі құралымдарды кеңінен қолдану арқылы құрылысты ұйымдастыру.

3.994 **Аумақтардың, ғимараттар мен имараттардың инженерлік қорғанышы:** Қауіпті геологиялық, экологиялық ж.т.б. процестердің аумақ, ғимараттар және имараттарға тиетін зиянды әсерін болдырмауға, сондай-ақ олардың салдарынан қорғауға бағытталған инженерлік имараттар мен шаралардың жиынтығы.

3.995 **Елді мекендер аумақтарының инженерлік дайындығы:** Аумақтарды игеруге, оларды тиімді пайдалануға, елді мекендердің санитарлық-гигиеналық және микроклиматтық жағдайларын жақсартуға бағытталған инженерлік шаралардың кешені.

3.996 **Жыныстардың инженерлік-геологиялық массиві (ЖИГМ):** Салу және пайдалану кезінде имараттармен өзара әрекеттесетін геологиялық ортаның бөлігі (табиғи-техногендік жүйе). ЖИГМ-нің негізгі құрамдас бөлігі тау жыныстары. ЖИГМ-нің түрлі деңгейлерін ажыратады, ең кішісі инженерлік-геологиялық элемент болып табылады, оның жыныстарының түрлі геомеханикалық қасиеттері және кернелген күйде болады. ЖИГМ стратиграфолитологиялық формацияның, кешеннің және т.с.с. бөлігін қамтуы мүмкін немесе бірнеше кешеннен, будалардан және т.с.с. тұрады.

3.997 **Ғимараттар мен елді мекендерді инженерлік жабдықтау:** Халықтың қолайлы (жайлы) тұрмыс жағдайын қамтамасыз ететін техникалық қондырғылардың кешені.

3.998 **Өндірістік ғимараттың инженерлік желілері:** Өндірістік процеске қызмет ететін коммуникациялар кешені: технологиялық конвейерлер мен құбырлар, энергиямен жабдықтаушылар, байланыс және дыбыс беру коммуникациялары, сумен қамтамасыз ету, канализация, шуды сіңіруші, шаңнан тазарту ж.т.б.

3.999 **Инжиниринг:** Өнеркәсіптік, инфрақұрылымдық ж.т.б., әсіресе әр түрлі инженерлік-кеңестік қызмет көрсетудің коммерциялық негізінде беру түрде объекттерді құру мәселесін дайындау жөніндегі қызмет саласы. И. негізгі түрлеріне жобалау алдындағы, жобалау, жобалау кейінгі сипаттары және пайдалану жөніндегі нұсқама қызметтері мен шығарылынатын өнімді сату, өндірісті басқарулары жатады.

3.1000 **Инклинометр (көшкіндерді зерттеуге арналған құрылғылар):** Тік ұңғымаларда дәйекті бекітілген және құбырдың әр бөлігінің еңісін арнайы аспаптармен белгіленген иілгіш құбырдың қосылған бөлігінің жүйесінен тұратын көшкіндерді зерттеуге арналған құрылғыларды пайдалану.

3.1001 **Нұсқау:** Құрылыс нормалары мен ережелері жүйесіндегі нормалар мен ережелерді республикалық (РҚН), немесе ведомстволық (ВҚН) құжат: өнеркәсіптің жекелеген салаларында кәсіпорындарды, сондай-ақ әр түрлі арнаулы ғимараттар мен

имараттарды, инженерлік жабдықтардың құралымдарын, құрылыс-жинақтау жұмыстары өндірісінің жекелеген түрлерінің жобасын тағайындайтын, материалдар, құралымдар мен бұйымдарды пайдалануды, жұмыстарды механикаландыруды, еңбекті нормалау және құрылыстық жобалық-сметалық құжаттарды дайындауды және басқаларды реттейтін ережелер мен нормалар.

3.1002 **Аспап:** Еңбек құралдарының жиынтық атауы немесе технологиялық машинаның атқарушы механизмі.

3.1003 **Интерьер:** Ғимараттың немесе жеке бөлменің ішкі кеңістігі.

3.1004 **Инцерт:** Бетон үстерін табиғи немесе жасанды тастардың түзу емес түрлерімен қаптау.

3.1005 **Интерколумний:** Ордерлік сәулеттің діңмаңдайшасында немесе ұстынтізбектердегі қатар тұратын саптарының ара қашықтығы (жарықта).

3.1006 **Интерполяция:** Міндет мағынасының ортадағы мәнінің қатары бойынша тұру.

3.1007 **Интерфейс:** Жүйелердің құрамдастарының өзара қатынасуы мен тоқайласуға арналған техникалық жүйелер мен ережелер.

3.1008 **Инфильтрация (шоғырлану):** Судың жер бетінен аэрация зонасынан немесе гравитациялық күштердің әсерінен қаныөпаған зонаға жер астындағы сулар айнасына бәсеңдейтін жылжуы.

3.1009 **Ауаның қоршаулардан өтіп жиналуы:** 1. Ғимаратта немесе бөлмелердегі механикалық желдетуден кіру-шығу дисбалансынан немесе жел мен гравитациялық күштердің әсерінен шығатын ұйымдаспаған ауа алмасуы; 2. Ғимаратта немесе бөлмелердің сыртқы қоршауларының бос жерлерінен инфильтрацияланатын сыртқы ауа ағыны.

3.1010 **Ауаның қоршаулардан өтіп жиналуы:** 1. Ғимаратта немесе бөлмелердегі механикалық желдетуден кіру-шығу дисбалансынан немесе жел мен гравитациялық күштердің әсерінен шығатын ұйымдаспаған ауа алмасуы; 2. Ғимаратта немесе бөлмелердің сыртқы қоршауларының бос жерлерінен инфильтрацияланатын сыртқы ауа ағыны.

3.1011 **Инженерлік инфрақұрылым:** Елді мекендер мен ауыл аралық аумақтардың тіршілік етуі мен тұрақты дамуын қамтамасыз ететін әлеуметтік және мәдени-тұрмыстық объектілері, сондай-ақ өндірістің немесе инженерлік жабдықтардың, құрылыстар мен коммуналдық көліктер жиынтығы.

3.1012 **Иньекциялық анкер (іргетастар):** Артықты қысым астындағы қататын ерітіндіні ұңғымаға берумен алынған бітеуі бар (тамырымен) анкер.

3.1013 **Иньекциялау:** Топыраққа немесе құрылым ның бос орындарына қысыа астындағы ағылмалы затты айдау.

3.1014 **Жасанды имараттар:** Жолдардың түрлі кедергілер - өзендер (су ағымдары), сайлар, басқа жолдар, көшкін қауіпті немесе сел қауіпті жерлермен ж.т.б. қиылысында салынатын көліктік имараттардың жиынтық атауы.

3.1015 **Жеделәрекетті (жабдықты) ғимарат немесе имараттың орындалуы:** Техникалық шешімінің климат әсері мен күштеріне сәйкестігі бойынша жеделәрекетті (жабдықты) ғимарат немесе имараттарды топтастыру категориясы**.**

3.1016 **Орындаушы құжаттар:** Орындалған жұмыстардың сызбаларға немесе оларға енгізілген өзгерістерге сәйкестігін растайтын жұмысты жүргізуге жауапты адамдардың жазбалары бар жұмыс сызбаларының жиынтығы, сертификаттар, техникалық паспорттар және материалдардың сапасын растайтын т.б. құжаттар, жабық жұмыстарды қуәландыру туралы актілер, жұмыс журналдары, аралық және қорытынды қабылдау, жүйелерді сынау актілері ж.т.б.

3.1017 **Аумақты пайдалану:** Аумақтарда белгілі бір қызмет түрлерін (функцияларды) жүзеге асыру.

3.1018 **Сынау инженерлік-топографиялық түсіру:** Аяқталған құрылыс объектілерін инженерлік-топографиялық түсіру.

3.1019 **Жер асты құрылғылардың орындауын түсіру:** Орындау құжаттаманы құруға орындалатын жер асты құрылғының геодезиялық байлауларының және зерттеу жұмыстарының жиыны.

3.1020 **Атқару механизмдер:** Реттеуіш клапандарға тартпа болып табылатын құрылғылар. Пайдаланылатын энергия түрлері электрлі, гидравликалық, манометриялық болуы мүмкін.

3.1021 **Жабдықтарды жекелеп сынау:** Орнатылған жабдықтардың жеке бірліктері жұмысының техникалық талаптарға сәйкестігін тексеру.

3.1022 **Жабдықтарды кешенді сынау:** Орнатылған және жеке сынақтан өткен барлық жабдықтар жұмысының техникалық талаптарға сәйкестігін тексеру.

3.1023 **Материалдарды сынау:** Арнайы машиналардағы және аспаптар немесе құрал-жабдықтардағы материалдардың технологиялық және пайдалану қасиеттерін анықтау.

3.1024 **Жасанды имараттар:** 1. Көпір құрылғылары, көлік және жүру тоннельдер, су жіберетін құбырлар, мал өтулері, ағу көпірлер мен паром өткелдері; 2. Инженерлік имараттар су ағарлармен, жыралармен, басқа жолдармен және тосқауылдармен қиылысатын автомобиль жолдармен қиылысқан бөліктерінде орнатылады. 3. Жолдарда, қиылысатын өзендерде, жарларда, тау жоталарымен немесе басқа да жолдармен қиылысқан көліктік құрылғыларды көрсететін көлік құрылысының терминдері: көпірлер, виадуктер, жаймалар, тоннельдер, сүйеу қабырғалар ж.т.б.

3.1025 **Инженерлік-геологиялық зерттеулер:** Тиісті жобалық шешімдер қабылдау, ғимараттар мен имараттарды орналастыруға қолайлы орындарды және құрылыс жұмыстарын жүргізу шарттарын, сондай-ақ ғимараттар мен имараттардың мүмкін болатын геологиялық процестерге беріктігін қамтамасыз ету шараларын анықтау мақсатында геологиялық және гидрогеологиялық (табиғи және адамдардың әрекетінен пайда болған) факторларды кешенді зерттеу және бағалау.

3.1026 **Техногендік төтенше жағдай көзі (техногендік ТЖ көзі):** Нәтижесінде нысанда, белгілі бір аумақта немесе су айдынында техногендік төтенше жағдай болған қауіпті техногендік оқиға. Ескерту: қауіпті техногендік оқиғаларға өндірістік нысандарда немесе көлікте болған апаттар, өрт, жарылыстар немесе әр түрлі энергияның сыртқа шығуы жатқызылады.

3.1027 **Төтенше жағдай көзі (ТЖ көзі):** Нәтижесінде төтенше жағдай пайда болған немесе пайда болуы мүмкін қауіпті табиғи құбылыс, апат немесе техногендік

оқиға, адамдардың, ауыл шаруашылығы малдарының, өсімдіктерінің кең тараған инфекциялық аурулары, сондай-ақ қазіргі заманғы зақымдау құралдары.

3.1028 **Кабель төсеуші:** 1) электр кабельдерін жер астына және су астына салуға арналған тіркелмелі немесе өзі жүретін машина; 2) тауда кабель төсеуші - лаваның ішінде жүретін және шығару комбайнына жалғанған электр кабельдерін немесе басқа қатынастарды арнайы науаға төсейтін құрылғы.

3.1029 **Электр кабелі:** Қорғаныш (әдетте герметикалық) қабатының ішіне орналастырылған бір немесе бірнеше оқшауланған өткізгіштер (ток өткізгіш желілер).

3.1030 **Кабельдік канализация:** Электр және телефон тораптарының кабельдерін қалалар мен өндірістік кәсіпорындарда орналастыруға арналған тұрақты жерасты имараттарының жүйесі.

3.1031 **Кабельді ЭТЖ:** Бір не бірнеше күштік кабельдерден, кабель жалғастырғыштарынан және бекіту бөлшектерінен тұратын электр тасымалдау желісі.

3.1032 **Кабельдік кран, кабель-кран:** Арасында көтеруші арқан бойынша жүкарба жылжитын тұрақты немесе қозғалмалы тіректерге (мұнараларға) орналастырылатын жүк көтеруші кран.

3.1033 **Өкше:** Дөңес және ойыс доғалардан тұратын сәулеттік бөлшек.

3.1034 **Кавальер:** Әр түрлі себептермен пайдаланылмайтын жердің шұңқырынан шығарылған үйме түрдегі құрылғы; 2. Үймелерді төгуге арналған жердің шұңқырынан шығарылған әр түрлі себептермен пайдаланылмайтын үйме түзу түрдегі геотехникалық құрылғы; 3 Үйме; 4. түзу түрдегі үйме жолдар мен арықтарды салуда шұңқырдан алынған және құрылғының өзіне пайдаланылмаған түзу түрдегі құрылғы.

3.1035 **Каверна (тау жынысынан алынған кәсектер):** Көлемі 1,0 мм жоғары дұрыс емес немесе дөңгелек түрдегі бостық.

3.1036 **Каверналар:** Көлемі 1,0 мм жоғары дөңгелек түрдегі тау жынысындағы бостықтар (құыстар). К. Судың еріту қасиетінің нәтижесінде шығатын (көбінесе карбонатты және тұзды жыныстарда), бірәқ басқа шығулар да мүмкін (мысалы, лаваның қатуында).

3.1037 **Кавитация:** Гидродинамикалық немесе акустикалық процестер нәтижесінде сұйықтан бөлініп шыққан буға толы «бостықтардың» - ұсақ көпіршіктердің немесе үлкен қуыстардың пайда болуы нәтижесінде сұйықтық ағынының тұтастығының (біртектілігінің) бұзылуы.

3.1038 **Кадастр:** Тиісті объектіні кезеңді немесе үздіксіз бақылаумен құралатын мәліметтердің жүйелі жинағы.

3.1039 **Кадастрлік квартал:** Осы кварталға бұрын белгіленген қала құрылысы кадастрын жүргізу мақсатына араналған қызмет зонасының шегінде бөлінетін және оның қызмет зонасын жабатын шекарада қала құрылысы регламентін тиісті жоспарлау жобасының кезеңіне тәптіштеуге жалпы пайдалану жерлерімен немесе жолдарымен, қала көшелерімен шектелген елді мекеннің салынған, құрылысқа жататын немесе басқа аумағын пайдалану бөлігі.

3.1040 **Кадастрлік учаске:** Шекарасы нақты анықталған есептік аумақтық бірлік.

3.1041 **Өрт мұнарасы:** Өрт сөндіру бөлімі ғимаратының төбесінде өрттің пайда болуын бақылауға арналған мұнара.

3.1042 **Калевка:** Келтек немесе тақтайдың мәнерлі кескіні.

3.1043 **Калевка (таңдаулы):** Бөлшектердің бетінің қырларын мәнерлеп өңдеуге арналған сүргі.

3.1044 **Күнтізбелік жоспарлау:** Құрылыс өндіріс элементтерінің кеңістігінде және ұйымдастыру-технологиялық үйлестіру уақытындағы процесс.

3.1045 **Құрылыс өндірісін күнтізбелік жоспарлау:** ҚЖЖ өндірісі мен ұйымдастыру-технологиялық жобалаудың негізгі кезеңінің бірі. Қ.ө.к.ж. құрылыстық-жинақтау жұмыстарының көлемі мен капиталдық салымдарды бөлуден, жобалау-сметалық құжаттаманы дайындау, бұйымдар жинағы мен технологиялық жабдықты жеткізу және уақытша ғимараттар мен құрылыстарды, көліктік құралдарды, материалдық-техникалық және энергетикалық ресурстарды, құрылыс машиналарды, жанды еңбек кеңістігінде және уақыты бойынша регламенттелетін қажеттілікте, жобалау құжаттың санасында дайындалады.

3.1046 **Күнтізбелік кестелер:** Күнтізбелік жоспарлаудың графикалық бөлігі. Әдетінше бұл күнтізбеліктелінген ұйымдастыру-технологиялық модельдер (сызықты және желілі модельдер, циклограммалар).

3.1047 **Күнтізбелік жоспарлар:** Ресурстардағы қажеттілікті және олардың жиындарын немесе жеке объекттерді құруда жабдықтарды жинақтау, құрылыс жұмыстардың орындау мерзімі мен кезектігін белгілейтін жобалау құжаттар.

3.1048 **Құрылыс мекеменің күнтізбелік жоспары:** Құрылыс мекеменің әрекетінің қалыптылығын және толық жүктемелілігін және оның объекттерінің өз уақытта пайдалануға жіберуін қамтамасыз ететін құрылыс, жинақтау және арнайы жұмыстардың орындау мерзімі мен реттілігін, олардың уақытта өзара үйлесуін, объекттер құрылысының орынды кезектігін белгілейтін жобалау-технологиялық құжат.

3.1049 **Калорифер:** Ауаны жылыту, желдету жүйелерінде және кептіргіштерде қолданылатын пластинкалы немесе жұмыр құбырлардан тұратын жылу алмастырушы.

3.1050 **Кальцит:** Әк шпаты, СаСОз карбонаттар класының минералы, құрылыс және әрлеу материалы.

3.1051 **Тас бөгет:** Негізгі құралымдары тас материалдарынан тұтқырларсыз жасалған бөгет.

3.1052 **Тас-топырақ бөгет:** Негізгі бөлігі тас материалдардан, ал сүзілуге қарсы құрылғысы - өткізгіштігі төмен топырақтан жасалған бөгет.

3.1053 **Тас құймасы (базальт, қож құймасы):** Қышқылға төзімді құбырлар, беттік тақташалар ж.т.б. жасауға арналған балқытылған тау жыныстарының немесе қождардың құймасы.

3.1054 **Тас құралымдар:** Табиғи тастан, кірпіштен немесе бетон тастардан, сондай-ақ үлкен құрама бөлшектерден (блоктардан, панельдерден) қаланған ғимараттар мен имараттардың көтеруші және қоршаушы құралымдары.

3.1055 **Тас табиғи құрылыс материалдары:** Тау жыныстарын өңдеу нәтижесінде алынатын және тас қалауға, беттеуге, жабын жасауға, жол бетіне төсеуге ж.т.б. қолданылатын материалдар.

3.1056 **Тас жұмыстары:** Ғимараттар мен имараттардың тас құралымдарын тұрғызған кезде орындалатын құрылыс жұмыстары: кірпіш немесе басқа тастарды ерітіндімен қалау.

3.1057 **Тас көпір:** Аралығы тастан жасалынған көпір, гидрооқшаулағыш қабатпен қапталған ұстындары, тоғыспа және тоғыспа үстіндегі эстакададан тұрады.

3.1058 **Жасанды тас:** Габариттік өлшемдері қалыпты үлгідегі кірпіштерден өзгешеленетін бұйым.

3.1059 **Камера:** 1) арнайы тағайындалған бөлме; 2) тау-кен саласында - көлденең өлшемі кең, ұзындығы қысқа шахтаның немесе рудниктің жерасты қазбасы.

3.1060 **Тас кесуші машина:** Тау жынысы массивінен тас бөлшектерін кесіп алуға арналған машина.

3.1061 **Камуфлеттік анкер (іргетастары):** Жарылатын заттардың жарылуында және қататын ерітіндіні инъекциялауда бітеулердің кеңейуі бар анкерлер.

3.1062 **Қамыс материал:** Қамыстан престелетін, сыммен тігіліп немесе енсіз жұқа ағаш тақтайшамен жапсырылатын тікбұрышты тақта түрдегі жылу оқшаулауыш және арзан құрылыс материалы.

3.1063 **Қамыс, қамыс тақталар:** Сыммен бекітілген, сығылған қамыс сабақтарынан жасалған құрылыс материалы, негізінен қоршаушы құралымдарда жылулық оқшаулау үшін және 1-2 қабатты үйлердің қаңқалық қабырғаларын толтыру үшін қолданылады.

3.1064 **Арық қазушы, канал қазушы:** Құрғату және суару каналдарын, траншеяларын, кюветтерін салуға арналған машина.

3.1065 **Канал:** Қазылып немесе топырақ үйіндісімен қоршалып жасалған, суды қауіпсіз өткізуге арналған ұзын ашық имарат; қатынастарды (кабельдерді, құбырларды және т.с.с.) төсеуге арналған шығыңқы құралымдарға дейінгі биіктігі 2 м-ден төмен, жер астында тартылған ұзын жабық имарат.

3.1066 **Канализациялық торап:** Ақаба суларды қабылдауға және елді мекендер мен өндірістік кәсіпорындардың аумақтарынан тазарту имараттарына әкетуге арналған жерасты құбырлары мен коллекторларының жиынтығы; канализация жүйесінің негізгі бөлігі.

3.1067 **Канализация:** Ақаба суларды қабылдап, жинап, елді мекендер, өндірістік кәсіпорындар және басқа да нысандардың аумақтарынан шет жаққа әкетуді, сонымен қатар оларды пайдаға асыру немесе су қоймасына құю алдында тазарту мен залалсыздандыруды қамтамасыз ететін инженерлік имараттардың (құбырлар, сорғы станциялары, тазарту имараттары мен жабдықтар, санитарлық аспаптар, тікқұбырлар ж.т.б.) кешені.

3.1068 **Арқан:** Болаттардан, жасанды немесе өсімдік (түбіртекті, мақта) талшықтарынан жасалған иілгіш бұйым. Арқандар бұралған, есілген, есілмеген, тоқылған болып ажыратылады.

3.1069 **Сақтандыратын ұстаушы арқан (көтергіштің):** Көтергіш арқанның үзілуінде асылынған бесікті құлаудан сақтауға арналған арқан.

3.1070 **Арқан ара:** Диаметрі 3-6 мм болат арқан түрдегі кесетін органымен тасты кесуге арналған құрылғы. А.а. карьерлерде блоктарды қазуда, тау сілемінде немесе әрлеу тақталардың блоктарынан өндірісте тас өңдеу кәсіпорындарында пайдаланылады.

3.1071 **Арқанды таль:** Жүкті көтеру және түсіруге арналған арқанды таль.

3.1072 **Арқанды аспалы конвейер:** Арқан - тарту элементі болып табылатын аспалы конвейер.

3.1073 **Арматуралы болат арқандар:** Ширатылатын арматура ретінде пайдалануға арналған тарқатылмайтын бір қатарлы, екі қатарлы және көпқатарлы болат арқандар (үшсымды, жетісымды және онтоғызсымды).

3.1074 **Арқан жол:** Вагондар, вагонеткалар және креслолар тіректердің арасына тартылған арқандар бойынша жылжитын жүктер мен жолаушыларды тасымалдауға арналған имарат.

3.1075 **Каннелиріленген ұстындар** Ұңғысы тік науашалармен (каннелюрларымен) кесілген ұстын.

3.1076 **Каннелюра:** Ұңғыдағы тік науашалар немесе сегментті немесе жартылай дөңгелек пилястралар. К. үшкір ұштарымен немесе төсендер арқылы бір біріне жалғасады; жазықтық - иондық базалардың үймелерінде кездеседі.

3.1077 **Ғимаратты күрделі жөндеу:** Қажет болған жағдайда құралымдық бөлшектері мен инженерлік жабдықтардың жүйелерін ауыстырып ғимараттың қорларын қалпына келтіру, сондай-ақ пайдалану көрсеткіштерін жақсарту мақсатында ғимаратты жөндеу.

3.1078 **Капитель:** Бағананың, ұстынның немесе пилястрдың жоғарғы бөлігі.

3.1079 **Капсулданған желі (полимерлік):** өз қоспасында біркелкі жағылған реакциялық-қабілетті компоненттері бар капсулалар жапсыру процесінде бүлінетін полимерлік желі.

3.1080 **Каптаж:** Жерасты сулары жер бетіне шығатын жерлерде оларды қабылдау мен жинауға арналған имарат (тас үйіндісі, құдық, траншея).

3.1081 **Карбонат жыныстары:** Кальций, магний, темір карбонаттарынан тұратын тау жыныстары.

3.1082 **Бетонның карбонаттануы:** Бетонның сұйық фазасының сілтілігінің төмендеуіне әкелетін цемент тасының көмірқышқыл газымен өзара әрекеттесу процесі.

3.1083 **Қаңқа:** Бір-біріне бекітілген жеке өзектер, жылға ж.т.б. тұратын қандай да бір бұйымның, имараттың керегесі, қаңқасы.

3.1084 **Арматуралық қаңқа:** Қалыпқа орнату үшін тиісті көлемдік немесе жазықтықты жүйе түрінде құрастырылған (байланыстырылған, пісірілген) темірбетон құралымдардың бойлық және көлденең арматура шыбықтарының жиынтығы.

3.1085 **Панельді-қаңқалы құралымдар:** Панельдерден құрастырылған қаңқа мен қоршаушы құралымдардың (қабырғалардың, аражабындардың, жабындардың) көтергіш бөлшектерінен тұратын ғимараттардың құралымдары.

3.1086 **Ернеу:** 1) ғимараттың шатырын демеп тұратын және қабырғаны аққан судан қорғайтын қабырғадағы көлденең кертеш; әрлеу мақсатында жиі пайдаланылады; 2) сәнмаңдайшалардың жоғарғы шығыңқы бөлігі.

3.1087 **Тізбек қоршау ернеуі:** Тұтқа бағыттағыштары мен тізбек қоршау қалқандары бекітілетін тізбек қоршау элементі.

3.1088 **Каротаж:** Ұңғымалармен шыққан пайдалы қазбаларды табу және геологиялық кесулерді зерттеу мақсатымен ұңғымаларды геофизикалық зерттеу.

3.1089 **Каротаж:** Ұңғыма оқпаны бойынша табиғи және жасанды жасалған жазықтар мен жердің физикалық қасиетін өлшеу арқылы зерттеудің геофизикалық әдісі.

3.1090 **Карра:** Ағашты шайырлауда жүргізілетін шырынның ағуында жасалатын кесуде ағаш діңінің зақымдануы.

3.1091 **Карст:** Ғимараттар мен имараттарды жобалауда және салуда ескерілетін, жерасты қуыстарын, жолдарын және үңгірлер түзетін, тау жыныстарының (гипс, тас тұз ж.т.б.) табиғи суларда еруіне байланысты пайда болатын құбылыс.

3.1092 **Инженерлік-геологиялық бөлу картасы:** Бөлінген таксономикалық бірліктердің (аудандардың, аудан бөліктерінің, телімдердің және т.с.с.) инженерлік-геологиялық шарттарын осы шарттардың біркелкілігінің қабылданған (берілген) дәрежесіне сәйкес топографиялық жоспарда (картада) көрсету.

3.1093 **Инженерлік-геологиялық жағдайлар картасы:** Ғимараттар мен имараттарға әсерін тигізетін геологиялық ортаның компоненттерін (цифрлық, кескіндемелік және басқа да түрде) топографиялық жоспарда (картада) көрсету.

3.1094 **Инженерлік-экологиялық карта:** Қоршаған ортаның қазіргі экологиялық жағдайын және (немесе) берілген уақыт аралығында оның өзгеруінің болжамын картада кескіндемелік бейнелеу.

3.1095 **Табиғи және технотабиғи процестердің қауіптілігінің картасы (қауіптілік картасы):** Табиғи немесе технотабиғи процестердің қауіптілігінің (үдемелілігінің, қайталануының, ықтималдығының ж.т.б.) сипаттамаларын арнайы картада (цифрлік, кескіндемелік және басқа да түрде) бейнелеу.

3.1096 **Табиғи және технотабиғи процестерден болуы ықтимал қауіп-қатер картасы (ықтимал қауіп-қатер картасы):** Табиғи немесе технотабиғи процестердің әсерінен болуы ықтимал қауіп-қатерді (әлеуметтік, материалдық) арнайы картада (цифрлік, кескіндемелік және басқа да түрде) бейнелеу.

3.1097 **Қатты қағаз:** Қағаздың түрі, үлкен меншікті массасымен сипатталады.

3.1098 **Жеке бағалар каталогі:** Облыстағы (аймақ, республика) құрылыс заңдарына бекітілген жалпы құрылыс және арнайы жұмыстарға немесе жекелеген ірі құрылыстардың нақты шарттарына, сондай-ақ мамандандырылған және салалық құрылыстарға арналған жеке бағалар жинағы.

3.1099 **Катанка:** Бас кермесі 5-10 мм ыстықтай созылған сым. Темірбетон құралымдарын арматуралау кезінде қолданылады.

3.1100 **Жол аунағы:** Топырақты, жол негіздері мен қабаттарын ж.т.б. домалау арқылы нығыздауға арналған тіркелетін немесе өзі жүретін машина.

3.1101 **Кафель:** Қабырғаларды, пештерді қаптауға арналған керамикалық тақташалар. Тегіс, бедерлі, зертас жалатылған болуы мүмкін.

3.1102 **Құрылыс өнімдерінің сапасы:** Құрылыс өнімдерінің тұтынушылық қасиеттерінің жиынтығы және олардың нормативтік және стандарттық құжаттарда

белгіленген техникалық, эстетикалық, әлеуметтік талаптар тұрғысынан халық шаруашылығының немесе халықтың белгілі бір қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілеті.

3.1103 **Кварцтік әйнек:** Кремнийдің табиғи түрлерін - тау хрусталін, желілі кварцті және кварц құмын, сондай-ақ кремнийдің синтетикалық диоксидін балқыту арқылы алынатын силикат әйнек.

3.1104 **Квалиметрия:** Стандарттауды және өнім сапасын басқаруда қабылданатын шешімдерді негіздеуде пайдаланылатын сапа бағалаудың сандық әдісін біріктіретін ғылыми саласы.

3.1105 **Кәсіптік сынақтар (өнімнің):** Кәсіпорынның тапсырылған көлемде өнімді шығаруға дайындығын бағалау мақсатымен жүргізілетін бірінші өнеркәсіп партиясын немесе белгіленген сериясының бақылау сынағы.

3.1106 **Мамандық (жұмыстың):** Осы жұмысты оның күрделілігі, нақтылығы және жауаптылығымен байланысты белгіленген топқа (дәрежеге) жатқызуға мүмкіндік беретін технологиялық, еңбек және ұйымдастыру факторларының жиыны. Жұмысшының М. - осы топқа (дәрежеге) жататын белгіленген ұйымдастыру-техникалық жұмыстар шарттарын орындауда қажетті білімі мен кәсіби тәжірибесінің жиыны.

3.1107 **Кемпинг:** 1. Өзіне-өзі қызмет ету қағидасында автотуристтердің демалуын ұйымдастыруды қамтамасыз ететін маусымдық қызмет ету түрдегі мейманхана мекемесі (рекреациялық мақсатымен курорттарға, туристік орталықтарға, демалу орындарына келетін атотуристерге арналған кемпингтер); 2. Жылдың жазғы кезеңінде автомашиналармен жер жүзін аралайтын азаматтардың демалуына арналған автотуристік лагерь.

3.1108 **Керамзит:** Жеңіл бетондарды толтырғыш, сирегірек ғимараттардың құралымдарында жылу ұстағыш және дыбыс ұстағыш толтырушы ретінде пайдаланылатын малтатас (сирегірек қиыршықтас) түріндегі жасанды кеуекті материал.

3.1109 **Керамзитобетон:** Толтырғышы - керамзит пен құм, тұтқырлаушысы - цемент (сирегірек - құрылыс гипсі, әк немесе синтетикалық шайырлар) болып табылатын жеңіл бетон.

3.1110 **Керамика:** Саз және оның минералды қоспалармен қоспасын, сондай-ақ металдардың ж.т.б. органикалық емес қосылыстардың оксидтерін пісіру арқылы алынатын бұйымдар мен материалдар.

3.1111 **Еденге арналған керамикалық тақташалар, метлах тақташалары:** Жоғары беріктігімен, тозуға төзімділігімен, суға және химиялық әсерге бекемдігімен ерекшеленетін жартылай құрғақ керамикалық ұнтақ тәрізді массалардан сығылып жасалған, одан кейін кептіріліп, піскенше күйдірілген тақташалар.

3.1112 **Керамикалық сырлар:** Жоғары температураларға төзімді, боялған минералды заттар (әдетте ауыр түсті металдардың оксидтері немесе корундтер, гранаттар, циркондар сияқты синтетикалық қоспалар).

3.1113 **Керметтер:** Құрамында металдар (немесе құймалар) және бір немесе бірнеше керамика түрі бар композициялық материалдар.

3.1114 **Сәулеттегі кессон:** Төбедегі, арканың ішкі бетіндегі тереңдету (әдетте квадрат пішінді).

3.1115 **Құрылыстағы кессон:** Су астында немесе сулы топырақта терең ірі іргетас орнатуға арналған көбінесе темірбетон құралымдар.

3.1116 **Кірпіш:** Минералдық материалдардан жасалған, күйдіру немесе бумен өңдегеннен кейін тастың қасиеттеріне ұқсас қасиеттерге (беріктік, суға төзімділік, аязға төзімділік) ие болатын дұрыс пішінді жасанды тас (әдетте тік бұрышты параллелепипед түрінде).

3.1117 **Қам кірпіш:** Күйдірілмеген балшықты кірпіш.

3.1118 **Шартты кірпіш:** Шартты бірлік ретінде көлемі 250х 120х65 мм қабылданған кірпіш.

3.1119 **Оттегімен кесу:** Металды оттегінің жіңішке ағысында газбен, автогендік кесу.

3.1120 **Бетонның қышқылдық тоттануы:** Қышқылдармен өзара әсерлесуі нәтижесінде болатын бетонның тоттануы.

3.1121 **Қышқылға төзімді материалдар, қышқылға берік материалдар:** Қышқылдың қирату әсеріне қарсы тұра алатын материалдар.

3.1122 **Қышқылға төзімді ерітінді (бетон):** Калийдің немесе натрийдің ерітілмелі силикаттары түріндегі тұтқырдан, қатаю инициаторынан және қышқылға төзімді толтырғыштардан: шаң түріндегі толтырғыштан, құмнан (қиыршықтастан) тұратын ерітінді (бетон).

3.1123 **Қысқы қалау:** Сыртқы ауаның төмен температурасында аязға қарсы қоспалар қосылған ерітінділермен немесе мұздату тәсілімен тас құралымдарды тұрғызу.

3.1124 **Желімдік сырлар:** Целлюлоза эфирі, поливинил спирті, крахмал, казеиннің судағы ерітіндісі негізінде жасалған сырлар. Кеуекті, әдетте суға төзімсіз қабаттар түзеді. Ғимараттың ішін әрлеу үшін қолданылады. Суға төзімді казеин желімдік сырларды қасбеттерді сырлау үшін және жуылатын қабат жасау үшін қолданады.

3.1125 **Желім, адгезивтер:** Желімдік қабаттың жабыстырылатын материалдардың беттерімен берік адгезивті байланыс жасауы нәтижесінде түрлі материалдарды жабыстыратын (желімдейтін) органикалық немесе органикалық емес заттар негізіндегі композициялар.

3.1126 **Клейстер:** Крахмалдың су жүзгіндерін жылыту арқылы алынатын желімдегіш ерітінді. Сырлау, түптеу ж.т.б. жұмыстарында қолданылады.

3.1127 **Тойтармалаушы балға:** Тойтармаға тұйықтаушы бас тиек жасау үшін соққылы әрекет жасайтын пневматикалық қол машина.

3.1128 **Тойтармалық құралымдар:** Бөлшектері тойтармалармен қосылатын ғимараттардың, имараттардың, машиналардың, технологиялық жабдықтардың металл құралымдары.

3.1129 **Клеть, сруб:** Бөренелер немесе келтектерді бірінің үстіне бірін қойып жасалған қарапайым ағаш құралым.

3.1130 **Сына:** Бұрыш жасап түйісетін екі жұмыс беті бар призма пішінді бөлшек.

3.1131 **Портландцементті ақ клинкер:** Абсолютті шәкілі бойынша ұсақталған қалпындағы ақтығы 70 % кем емес және аз безілі шикізатты қоспасына дейін күйдірумен пісіруге дейін алынатын, көбінесе, силикат пен алюминаттан, кальцийден тұратын клинкер.

3.1132 **Балшық-топырақты жердің (жоғары балшық-топырақты) клинкер:** Көбінесе төменнегізді кальций алюминаттардан тұратын клинкер.

3.1133 **Құрамы нормаланған клинкер:** Минералогиялық құрамына нормативтік құжатпен талаптары белгіленген клинкер.

3.1134 **Сульфоалюминийлі (ферритті) клинкер:** Көбінесе кальций сульфоалюминийден (ферриттерден) тұратын клинкер.

3.1135 **Цементті клинкер:** Жоғары негізді силикаттар және (немесе) төмен негізіді кальций алюминатын ең алдымен тиісті құрамды шикізат қоспасының еруін немесе күйдірумен пісіруіне дейін алынатын өнім.

3.1136 **Клинкерлік бұйымдар:** Химия өндірісінде сыйымдылықтарды футеровкалау үшін және ғимараттың цокольдары мен фасадтарын, гидротехникалық құрылғыларды қаптауға, жолдарға тсеніш төсеуге пайдаланылатын, әдетте кірпіш түрде, топырақтан жасалған бұйымдарды толық пісіруге дейін күйдіру.

3.1137 **Клинкерлік фаза:** Жеке оксидтердің немесе әйнектің клинкерлік минералының негізінде қатты ерітіндісі ретінде клинкердің құрамалы бөлігі.

3.1138 **Клинкерлік минерал:** Клинкерлік фазалардың кристалдық химиялық негізі болып саналатын стехиометриялық құрамының жасанды қосындысы.

3.1139 **Жол клинкері:** Арнайы (клинкерлік) саздардан толығымен піскенше күйдіру арқылы алынатын беріктігі жоғары кірпіш.

3.1140 **Сыналық қосылыс:** Машина бөлшектерінің сынаның көмегімен тартылатын немесе реттелетін ажыратылмалы қозғалмайтын қосылысы.

3.1141 **Керамикалық тақташалардан жасалған кілем:** Қалау жұмыстарын жеңілдетуге арналған елеуіш үлгісіндегі материал немесе қағаз бетке жапсырылған тақташалар жиынтығы.

3.1142 **Шөміштi элеватор:** Үгітілгіш материалдарды жылжымалы таспаға (таспалық элеваторлар) немесе шынжырға (шынжырлы элеваторлар) қосылған шөміштермен көтеруге арналған үзіліссіз жұмыс істейтін машина.

3.1143 **Төрттағанды кран:** Рельстер немесе бетон негіздің үстінде қозғалатын қатты тіректерге орнатылған көпір түріндегі жүк көтеруші кран.

3.1144 **Сәулеттегі кокошник:** Тек әрлеуге ғана арналған жалған бөлшек.

3.1145 **Қатынас коллекторы:** 1) сұйықтар мен газдарды (құбырсыз) тасымалдау үшін қажет жерасты бойлық имараты; 2) арнаулы түрлі құбырлар мен кабельдерді қиылыстырып төсеуге арналған жерасты бойлық имараты.

3.1146 **Құрғату жүйелерінің коллекторы:** Құрғату торабының реттеу бөлімінен суды қабылдайтын және оны құрғатылатын аймағынан тыс жерге әкететін құрғатқыш құбыр немесе канал.

3.1147 **Құдық:** Тік ұңғыма, шахта немесе камера түріндегі құрылыс. Гидротехникалық құдықтарды жерасты суын жинау арқылы сумен жабдықтау және суару үшін - су алғыш құдық ретінде орнатады; жерасты су қорын жер беті суларымен толықтыру немесе дренаж және тазартылған канализация суларын ағызып жіберу үшін - жұтқыш құдық; өзендерден, көлдерден, су қоймаларынан алынатын су мөлшерін реттеу үшін - жағалық құдық орнатады. Канализациялық құдықты канализациялық торапта оны тексеру, жуу, тазалау ж.т.б. (тексеру, сарқырама, жуғыш құдықтар) үшін орнатады.

3.1148 **Түсірмелі құдық:** Жерді қазған сайын өз салмағының әсерінен төмен батырылатын іші қуыс тік құралым.

3.1149 **Ұстын:** 1) архитектурада - басқа бөлшектерден тік жүктемелерді қабылдайтын ғимараттың, имараттың тік тірегі (әдетте қиысы дөңгелек болып келеді); 2) машина жасауда - жұмыс органдары, аспаптар орналастырылған машинаның көтеруші құралымының шыбықты тік элементі.

3.1150 **Ұстындар қатары:** Горизонталь жабынмен біріктірілген ұстындардың ғимараттың ішінде немесе сыртында орналасқан қатары немесе қатарлары.

3.1151 **Құрастырылған қорғаныш қабаты:** Метал және сырлы лакты қабаттарды үйлестіру жолымен жасалатын қорғаныш қабаты.

3.1152 **Құрастырылған жарық:** Жалпы жарыққа жергілікті жарық қосылатын жарықтандыру.

3.1153 **Құрылыс механикасындағы құрастырылған жүйелер:** Әр түрлі типтегі көтеруші құралымдардың үйлесімі түріндегі жүйелер.

3.1154 **Қатынастар:** Қатынас жолдары: көліктің қозғалу бағыттары, байланыс каналдары, қалалық жерасты шаруашылығының тораптары және т.с.с.

3.1155 **Іске қосу кешені:** Құрылыстың немесе оның кезегінің бөлігі болып табылатын негізгі өндірістік немесе қосалқы мақсаттағы энергетикалық, көлік және қойма шаруашылығы, байланыс, ішкі алаңдық инженерлік катынастар, абаттандыру және басқа да нысандардың тобы (немесе олардың бөлігі), олардың іске қосылуы жоба бойынша белгіленген өнім шығаруды немесе қызмет көрсетуді қамтамасыз етеді және күші бар актілерге сәйкес қызмет көрсетушілердің жұмыс жағдайын қамтамасыз етеді.

3.1156 **Композициялық материалдар:** Химиялық әртекті құрауыштарды араларын нақты бөліп көлемді біріктірумен жасалған материалдар.

3.1157 **Компрессорлық станция:** Өндірістік кәсіпорындарда, магистральдық құбырларда және құрылыс нысандарында сығылған ауа мен газ алуға арналған агрегаттар кешені.

3.1158 **Орнату кондукторы:** Орнатылатын құралымдар немесе олардың бөлшектерін жобалық орындарына дәлдеп, уақытша бекітіп қоюға арналған құрылғы.

3.1159 **Шатыржал:** Суайырық құрайтын төбенің жоғарғы көлденең қабырғасы.

3.1160 **Құрылыстың бітпеген объектін тоқтатып қою:** Құрылыстың жүзеге асырылатын негізінде үш айдан астам кезеңге келісім-шарты рәсімделген және бұзуға әкелетін құрылысты белгіленген тәртіпте тоқтату.

3.1161 **Шоғырландыру (негіздері мен іргетастарын):** Негізінің шөгінді деформациясы.

3.1162 **Жердің шоғырлануы:** 1. Құрылғының салмағымен немесе өз салмағымен кезеңде іргетасының шөгуінің басылу процесі. 2. Ұзақ тұрақты салмақ астында болған су сіңірген жердің топырағының тығыздалу процесі. Шоғырланудың қайталамасын айырады (норлық қысымды тегістеуден кейін компресиялық тығыздауда қоспа жердің шоғырлану сатысы); бастапқы (қуысты қысымды тегістеуден кейін және қуыстық суды шығарудың алдында компресиялық тығыздауда қоспа жердің шоғырлану сатысы); бірінші (қуысты қысымды тегістеуден кейін және қуыстық суды шығарудың алдында компресиялық тығыздауда қоспа жердің шоғырланудың бастапқы сатысы); фильтрлік (жерді сығу

процесімен негізінде оның су өткізгіштігімен шарттасылған және одан сығым судың қайту шарты); 3. Фильтрлеу негізінде есептелген теориясының іргетастың уақытта шөгуінің өшу процесі.

3.1163 **Шоғарландыру-дренды сынақ (топырақты):** Топырақтың беріктігі мен формасының өзгеру сипаттамасын анықтау үшін үлгіні алдын ала тығыздау және одан бүкіл сынақ процесінде суды сығумен сынау.

3.1164 **Консольдік жүйелер:** Жүйенің құрылыс механикасындағы (салмақ түсетін құрылымы) олардың негізгі элементтері шығып тұратын бөліктері - консольдар. К.ж.-ның арқалықтармен ең тиімді үйлесімі (мысалы, көпірсалуда қолданылатын көп аралықты консольдік-арқалықты жүйелер).

3.1165 **Консоль:** 1) балконды ұстап тұруға, кіре беріске күнқағарды орнатуға және т.с.с. арналған тіректен шығып тұратын құрылыс құралымы немесе оның бөлігі; 2) тұрғын бөлменің интерьерінің элементі - қабырғаға бекітілген гүл, статуэтка қоюға арналған сөре.

3.1166 **Консольді кран:** Консольді ферма түріндегі көтергіш құралымы бойынша жүк тасушы арба жылжитын жүк көтергіш кран.

3.1167 **Құралымы бойынша бірыңғайланған қатар:** Қызметтік тағайыны бойынша бірдей немесе әр түрлі, бірақ бөлшектері, блоктары және агрегаттары құралымы бойынша бірдей бұйымдар.

3.1168 **Кешенді құралымдар:** Тағайындалуы жағынан түрлі бөліктерден тұратын, функционалдық өзара біртұтас байланысқан (мысалы, жылытқыш және төсемі бар төбе жабын тақтасы) құрылыс құралымдары.

3.1169 **Жеңіл түсетін құралымдар:** Жарылыстар болуы мүмкін кезінде жарылыстан болған қысымды азайту және ғимарат пен имарат құралымдарын сақтап қалуды қамтамасыз ету үшін ашық қуыстар жасап түсуге (қирауға) тиісті ғимараттар, имараттар және бөлмелердің сыртқы қоршаушы құралымдары (немесе олардың элементтері).

3.1170 **Тұтасқұйма құралымдар:** Ғимараттар және имараттар салынып жатқан жерде негізгі бөліктері біртұтас (монолит) етіліп жасалған құрылыс құралымдары (негізінен, бетон және темірбетон).

3.1171 **Көтергіш құралымдар:** Жүктер мен әсерлерді қабылдайтын және ғимараттар мен имараттардың беріктігін, қаттылығын және орнықтылығын қамтамасыз ететін құрылыс құралымдары.

3.1172 **Қоршаушы құралымдар:** Беріктігі, жылуды оқшаулауы, суды оқшаулауы, буды оқшаулауы, ауа өткізуі, дыбыстарды оқшаулауы, жарық мөлдірлігі ж.т.б. бойынша қойылатын нормативтік талаптарды ескере отырып, сыртқы қоршаған ортадан немесе өзара оқшаулауға арналған құрылыс құралымдары.

3.1173 **Желдетілетін қоршаушы құралымдар:** Буды, артық жылуды сыртқа шығаруға, жылытқышты кептіруге арналған ауамен қатынасқан қуыстары бар ғимараттың сыртқы қабырғасындағы немесе қабатындағы құралымдар.

3.1174 **Жазық құралымдар:** Тек белгілі бір жазықтықта әсерін тигізетін түсірілген жүктемелердің әсерін қабылдауға қабілетті құралымдар.

3.1175 **Пневматикалық құралымдар:** Тұйықталған ішкі көлемі қысылған ауамен толтырылатын арматураланған үлдірлерден немесе резеңке не полимермен қапталған ауа өткізбейтін синтетикалық маталардан тұратын жұмсақ қабықтар.

3.1176 **Кеңістік құралымдары:** Түсірілген кеңістіктегі күштер жүйесін қабылдауға қабілетті құралымдар.

3.1177 **Өздігінен кернеуленген құралымдар:** Алдын ала кернеуленген темірбетон құралымдарының бір түрі, оларда арматура кернеуі қату кезінде ұлғаятын цемент негізінде жасалатын бетонның көлемінің ұлғаюы нәтижесінде пайда болады.

3.1178 **Құрастырмалы құралымдар:** Кәсіпорындарда жасалған, ғимараттар мен имараттарды тұрғызуда қолданатын құрылыс құралымдары.

3.1179 **Біріктірілген құралымдар:** Түрлі мақсаттарда салынатын ғимараттар мен имараттардың құрылысында қолданылатын және көтергіш және қоршаушы қызметтер атқаратын құралымдар.

3.1180 **Құрылыс құралымдары:** Көтергіш және қоршаушы немесе біріктірілген (көтергіш және қоршаушы) функцияларын атқаратын ғимараттар мен имараттардың элементтері.

3.1181 **Құралымдық беріктік:** Құралымдық элементтердің белгілі бір жағдайларда әлдебір әсерлерді қирамай қабылдау қасиеті.

3.1182 **Құралымдық материалдар:** Күштік жүктемені қабылдайтын құралымдарды жасауға пайдаланылатын материалдар.

3.1183 **Түйіспелік пісіру:** Пісірілетін бөлшектер түйісу жерінен өтетін электр тогімен қыздырылатын және жаншылатын (отырғызылатын) пісіру түрі.

3.1184 **Контейнер:** Көлік түрі ауысқан кезде жүк қайта тиелмейтін, түрлі көлік түрлерімен жүктерді орамасыз тасу үшін қызмет ететін стандартты сыйымдылық.

3.1185 **Өндірістік сапасын бақылау:** Жобада көрсетілген және нормативтік құжаттар мен стандарттар талап ететін ғимараттар мен имараттардың және олардың құрама элементтерінің геометриялық, физика-техникалық және технологиялық шамаларының нысанды салу кезіндегі кіріс, операционалдық және қабылдау бақылауы.

3.1186 **Контрфорс:** Негізгі көтеруші құралымды (көбінесе сыртқы қабырғаны) нығайтатын және негізінен горизонталь күштерді қабылдайтын тас, бетон немесе темірбетоннан жасалған көлденең қабырға, вертикаль кертеш немесе қабырға**.**

3.1187 **Контрфорстық бөгет:** Арындық жабу қабаттары қабылдайтын жоғарғы бьефтегі су қысымы контрфорстарға және олар арқылы негізге берілетін бөгет.

3.1188 **Бетонның тоттануы:** Құрамынан ерітілмелі құрама бөліктерін жуып шығару (тоттанудың бірінші түрі); тұтқырлық қасиеттері жоқ тоттану өнімдерінің пайда болуы (тоттанудың екінші түрі), және бетонның қатты фазасының көлемін ұлғайтатын аз еритін кристалданатын тұздардың жиналуы (тоттанудың үшінші түрі), нәтижесінде бетонның сипаттамалары мен қасиеттерінің төмендеуі.

3.1189 **Құрылыс материалының тоттануға төзімділігі:** Бұйым немесе құралымдағы құрылыс материалының белгілі бір мерзім аралығында жеміргіш ортаның әсеріне қарсы тұратын салыстырмалы қабілеттілігі.

3.1190 **Тоттанып қажу:** Айнымалы циклдық кернеулер мен тоттанатын (жеміргіш) ортаның бір уақытта әсер ету кезінде материалдың төзімділік шегінің төмендеуі.

3.1191 **Құрылыс материалының тоттанып бұзылуы:** Тоттану салдарынан құрылыс материалының және (немесе) құралым массасының, қимасының, беріктігінің өзгеруі немесе басқа да сандық сипаттамалары мен сапалық көрсеткіштерінің төмендеуі.

3.1192 **Қазандық:** Жылумен жабдықтау мақсатында жылу өндіруге арналған қазан (жылу генераторы) және қосымша технологиялық жабдықтар орнатылған ғимараттар мен имараттардың кешені, ғимарат немесе бөлме.

3.1193 **Қазаншұңқыр:** Ғимараттар мен имараттардың негіздері мен іргетастарын орналастыруға арналған жердегі қазба.

3.1194 **Табиғи жарық еселеуіші (ТЖЕ):** Бөлменің ішіндегі берілген жазықтықтың бір нүктесінде аспан жарығы түсіретін табиғи жарықтың (тікелей немесе түсіргеннен кейінгі) бірмезгілдегі мәніне толық ашық көк аспан жарығымен жасалатын сыртқы көкжиек жарығының қатынасы; пайызбен көрсетіледі.

3.1195 **Сақтық еселеуіші:** Пайдалану процесінде жарық қуыстарындағы жарық өткізгіш толтырғыштардың, жарық көздерінің (шамдардың) және жарықтандырушылардың дастануы және тозуы, сонымен қатар бөлме беттерінің шағылдыру қасиеттерінің төмендеуі салдарынан болатын ТЖЕ төмендеуі мен жарықтанудың төмендеуін есептейтін еселеуіші.

3.1196 **Жарықтың ауытқулық еселеуіші:** Газ разрядты шамдардың жарық ағынының айнымалы токқа қосылғанда уақыт аралығында өзгеруі нәтижесінде жарықталу тербелісінің салыстырмалы тереңдігін бағалайтын өлшем.

3.1197 **Жібу еселеуіші:** Материалдың су сіңірілгендегі беріктігінің құрғақ күйіндегі беріктігіне қатынасы, сандық мәні 0-ден 1-ге дейін ауытқиды.

3.1198 **Жарықтық климаттың еселеуіші:** Жарықтық климаттың ерекшеліктерін есепке алатын еселеуіш.

3.1199 **Құбырлық кран:** Құбырлардағы сұйықтың (газдың) ағынын немесе арынын жабу немесе бағытын өзгертуге арналған жапқыш немесе реттеуші құрылғы.

3.1200 **Органикалық бояғыштар:** Түрлі материалдарды бояуға арналған химиялық қосындылар (негізінен, боялған).

3.1201 **Қызыл сызық:** Елді мекендердің жоспарлау құрылымындағы жолдарды, алаңдарды бөліп тұратын шекара.

3.1202 **Құрылыстың қызыл сызығы:** Құрылысқа арналған аумақтарды магистральдан, жолдардан, көшелер мен өтпелерден, алаңдардан бөліп тұратын шартты шекара; ғимараттар қызыл сызықтардан бос жерлерде немесе олардың бойында орналасуы мүмкін; қызыл сызық жобалары арқылы қала құрылысында дайындалатын құрылыс пен қаланы қайта құру тәртібі сақталады.

3.1203 **Көшелер мен жолдардың қызыл сызығы:** Көшеден, жолдардан немесе өзге пайдалануға арналған аумақтардан бөліп тұратын шартты шекара.

3.1204 **Бояулар:** Үлдір түзетін заттардағы (байланыстырғыштардағы) пигменттердің біртекті жүзгіндері.

3.1205 **Бояғыш пульт:** Әрлеу жұмыстары кезінде тұтқыр емес бояуларды қабырғалардың бетіне, төбелерге шашуға арналған тасымалы аппарат.

3.1206 **Сырүгіткіш:** Білікшелер, диірмен тас, дискілердің көмегімен бояғыш материалдарды ұсатуға (үгітуге) арналған қондырғы.

3.1207 **Ауа алмасу еселігі:** Бір сағат ішінде үй-жайға берілетін немесе одан шығарылатын ауа көлемінің үй-жай көлеміне қатынасы.

3.1208 **Крен:** Ғимараттардың немесе құрылыстың тіктіктен ауытқуы.

3.1209 **Ірге тастың қисаюы:** Үйдің іргетасының тік ауытқу күштерінің аралықтарына қатысты бір келікті емес шөгуіне, көтерілуіне ж.т.б. байланысты күштің әсерінен көлемінің немесе формасының өзгеру

3.1210 **Кренометр (ауытқуметр):** Бір ұшында өлшеу винті бар оның негізгі бөлігі болып табылатын градустық немесе салыстырмалы шамада ылдиуын анықтауға мүмкіндік беретін аспап.

3.1211 **Креозот:** Ағаштың құрғақ айдауынан алынатын улы иісі бар майлы сарғыш тұнық сұйықтық; негізінде ағашты шіруден сақтау мақсатымен сіндіру үшін қолданылады.

3.1212 **Бекітпе:** Ағаш бөлшектерді жалғайтын металл винттар, болттар, ырғақтар.

3.1213 **Бекітпе-салыстыру құрылғылар:** Құрастырылатын нышындарды жобалау қалпында салыстырып бекітуге және ұстап қалуға арналған құрылғылар. Оларға салыстыру құрылғылары бар колонналардың, фермалардың тірек бөліктері, көлбеулері, кергіштері, іріктеу тартулары әр түрлі жалғанып салыстырылатын кондукторлар түрлері жатады.

3.1214 **Бекіту заттар:** Қосылуға арналған бөлшектер

3.1215 **Бекіту бөлшектері:** Құрылымар мен машиналар элементтерін мықтылап қосуға арналған бөлшектер. Б. б-ға болттар, бұрамалар, шпилькалар, сомындар, бұрама шегелер, тойтармалар, буаттар мен т.б. заттар және қосымша бөлшектер - тығырықтар мен сіргелер жатады.

3.1216 **Бекіту материалдар:** Тау кен бекітулеріне қолданылатын құрылыс материалдары. Б.м. салмақ түсетін құрылымдарда пайдалынылатын - ағаш, жасанды тастар, бетон, металдарға негіздерге бөлінеді; тұтқыр заттар; судан айырушы қосымша материалдар - қарақағаз, рубероид және басқалар; химиялық реагенттер - сұйық әйнектер, антисептик және т,б.

3.1217 **Бекіту элементтер (қақпалардың):** Ғимараттардың қақпалар кәсектерін тіркеу мен орнатуға арналған тетіктер.

3.1218 **Бекіту реквизиті:** Ағаш және кесілген ағаш материалдарын көлікпен тасымалдауда қолданылатын заттар мен бөлшектер.

3.1219 **Бекіту элементі (анкерлық құрылғы) (қоршау құрылымдардың жылыту оқшаулауы):** Жылыту оқшаулау тақталарды немесе қабырғаларды жылыту жүйелерінің басқа нышандарын біріктіруге арналған нышан.

3.1220 **Бекіткіш:** Ортақ жұмысқа тарту және өзара қалпына келтіру мақсатымен конструктивтік жүйенің нышандарын дәнекерлейтін құрылым.

3.1221 **Қазаншұңқырдың бекіткіші (тіреп тұратын қабырға мен қазаншұңқырдың бекіткіштері):** Сындарлы нышан: жерлі үймелердің немесе ойықтарын анкерлік, тік немесе еңісті құламаларын тірейтін немесе тіреуді қамтамасыз етуге арналған нышан.

3.1222 **Кертпеше (тік босатпа):** Қабырғаның, ернеу сәнмаңдайшаның шығыңқы жері

3.1223 **Бекініс:** Жау қоршауында қалған жағдайда ұзақ уақыт қарсыласуға мүмкіндігі мол тұрақ; жирек төбе жерде орналасатын, айналасы шарбақпен және сулы ормен салынатын тұрақ.

3.1224 **Тіреу (бекітпе):** Жыныстардың құлауына қарсы немесе тау қысымын басқару мақсатымен жер асты тау кен қазбаларын бекітуге арналған құрылым (жиірек ағаштан істелген).

3.1225 **Анкерлік бекітпе (қарнақты бекітпе):** Жыныстың құлауы мен қатпарлануынан ұстап қалу үшін металл, темірбетон немесе сирек ағаштан істелген бекітпе.

3.1226 **Тюбингтік бекітпе:** Қоршау құмдарда немесе нашар тұрақсыз жыныстарда жұмыр қимасының тік, жазық және еңіс қазбаларын бекітуге арналған тюбингтен жиналған бекітпе. Бекітпе және сыйғызатын жыныстар арасының кеңістігі тюбингтегі арнайы тесіктерден тампонажды ерітіндімен толтырылады.

3.1227 **Ысырылу мульдасының қисықтығы:** Мульданың көрші екі интервалының еңкейісінің айырмасының осы интервалдардың жартылай сомасына қатынасы. Мульда нүктелеріндегі мынадай қисықтықтарды ажыратады: жайылу бағытында p_x; құлау бойынша жартылай мульдасы жайылу бағытына тік бұрыш жасайтын p_{y1}; тұру бойынша жартылай мульдасы жайылу бағытына тік бұрыш жасайтын p_{y2}; берілген бағытта $p_{\square}$.

3.1228 **Құрылыс механикасындағы шекті жүктеме:** Деформацияланатын жүйенің орнықтылығы жоғалатын жүктеме.

3.1229 **Жабындық асбестоцемент тақташа:** Ұзындығы мен ені 600 мм, ал қалыңдығы 5 мм аспайтын жазық асбестоцемент бұйым.

3.1230 **Жабындық болат, жабындық темір:** Негізінен ғимараттың жабынын жасауға, сондай-ақ металл ыдыс және кең тұтыну бұйымдарын жасауға арналған жұмсақ көміртегі төмен болат табақтар (қалыңдығы 0,25-2 мм).

3.1231 **Жабын материалдары:** Белгілі қасиеттері: су өткізбеушілік, атмосфераға және аязға төзімділік, беріктік, жеңілдік ж.т.б. бар жабын жасауға арналған орамадағы, мастикалық және даналық материалдар.

3.1232 **Жабын жұмыстары:** Жабын материалдардан ғимараттар мен имараттардың жабынын жабу жұмыстары.

3.1233 **Жабын:** Ғимаратты атмосфералық жауын-шашыннан қорғайтын төбежабынның жоғарғы элементі. Көтергіш құралымдар үстіне немесе жылуұстағыштар үстіне (шатырсыз төбелерге) төселетін су оқшаулағыш қабаттан және негізден (торламадан, тұтас төсемеден, тұтастырғыштан) тұрады.

3.1234 **Тіреуіш:** 1) вертикаль қабырғаға немесе машиналардың немесе құралымдардың шығып тұрған немесе горизонталь бағытта жылжытып шығарылған бөліктеріне бекітуге арналған консольді тірек бөлшек немесе құралым; 2) сәулеттегі кронштейн - қабырғадағы кертеш, әдетте пішінделген, балкондарды, ернеулерді ж.т.б. ұстап тұруға арналған.

3.1235 **Дөңгелекаралы станок:** Бөренелер мен ағаш материалдарын ұзынынан, көлденеңінен және аралас аралауға және пішуге арналған ағаш өңдеуші станок; кесуші аспап - дөңгелек ара.

3.1236 **Құрылыстағы ірі блокті құралымдар:** Ірі жасанды немесе табиғи тастардан (блоктардан) құрастырылатын құрама құралымдар.

3.1237 **Құрылыстағы ірі панельді құралымдар:** Арнайы кәсіпорындарда жасалып, құрылыс алаңында орнатылатын ірі жазықтық құрама элементтерден тұратын құралымдар.

3.1238 **Кіреберіс:** Алаңшасы және баспалдағы бар үйге кіре берістегі сыртқы жапсарлас жай.

3.1239 **Шатыр:** Ғимараттың жоғарғы қоршаушы құралымы. Қардың, желдің және төбенің өзінің салмағын қабырғаларға немесе қаңқаға тарататтын көтергіш бөліктен (итарқалардан, фермалардан, жүгіртпелерден, панельдерден және т.с.с.) тұрады. Шатырлар шатырлық және шатырсыз (жоғарғы аражабынмен біріктірілген) болып бөлінеді.

3.1240 **Вальмды шатыр (төбе):** Төрт еңісті шатыржалы (атшасы) бар, екі еңісі - вальмалы - ғимараттың шетіне қаралып жасалған.

3.1241 **Мансарда шатыры:** Шатыр астындағы орналасқан тұрғын бөлмелер.

3.1242 **Жазық төбелер:** Еңісі шамалы 2,5 % дейін немесе еңісзіз шатыр.

3.1243 **Еңісті төбе:** Бір немесе бірнеше еңісті учаскеден - құрылғыдан тұратын төбе.

3.1244 **Төбе қазандығы:** Ғимараттың төбесінде немесе жабынның үстінде арнайы жасалған негіздің үстінде орналастырылатын қазандық.

3.1245 **Дөңбек:** Ағаш діңгегінің салыстырмалы қысқа жуан кесіндісі, негізінен жапырақты ағаштардан, сирегірек қылқан жапырақтылардан жасалады.

3.1246 **Ксилолит:** Магнезиялық байланыстырушы, ағаш ұны және үгінділері қоспасынан жұқа дисперсті минералды заттар мен сілтіге төзімді пигменттер қосылып жасалатын жасанды құрылыс материалы.

3.1247 **Күмбез:** 1) бөлмелердің жайғасымында дөңгелек, эллипті немесе көп бұрышты жабатын, ғимараттар мен имараттардың дөңес жабынды кеңістікті құралымы; 2) геологияда - қабатты магматикалық жыныстардың, тұздардың ж.т.б. жату пішіні.

3.1248 **Вспарушты күмбез:** Өзара ортогоналдық жазықтықпен төрт тік жартылай сфералық кесумен жасалған күмбез.

3.1249 **Металды күмбез:** Жоғарғы үсті меридиан мен параллельді қисық үстілердің келбетімен анықталатын дөңгелек, эллипті және көпбұрышты түрде дөңес кеңісті төсеуге арналған құрылым. Құрылыста тік біліктің доғасының айналымында меридианды айналумен орналасқан сфералық күмбез қолданылады.

3.1250 **Көп қырлы қабырғадағы күмбез:** Цилиндрлік құрылымға тірелетін күмбездік төсем.

3.1251 **Жатық (жайпа) күмбез:** Көтеру найзасы табанның шеңбер радиусының жартысынан кіші күмбез.

3.1252 **Торлы (ағаш) күмбез:** Негізгі салмақ түсетін нышандары ағаш нышандар (арқау немесе жалпақ тілік) болып табылатын күмбез, оның үсті геометриялық торлы көз түрде құрастырылған.

3.1253 **Кескі күмбез:** Жартылай сферасының жоғарғы сегменті жазық жатығымен кесілген күмбез.

3.1254 **Шам күмбезі:** Жарықтұнықты материалдан жасалған зенитті қайралған күмбезді шам нышаны.

3.1255 **Қапты күмбез (ағаш):** Негізгі салмағы түсетін құрылымының қабы тақтай төсемі мен меридиандық аркаларынан (қабырғалардан) тұратын күмбез.

3.1256 **Курватура (әсемиіндеме):** Сәулет бейнелілігін нығайту және оптикалық қатесін жою үшін қолданылатын ғимараттың түзу желісінің бөлігіндегі бояма, болар-болмас көрінетін қисығы (ғимаратты ракурспен қабылдауда).

3.1257 **Курвиметр:** Кестелерде, карталар мен топографиялық пландарда қисық кесіндерде және иректі сызықтарының ұзындығын өлшеуге арналған аспап.

3.1258 **Кювет:** Жол бетінен және қиябетінен суды ағызуға арналған қаптал ақаба су арығы.

3.1259 **Кюветқазғыш (арыққазғыш):** Темір жолдар мен автожол шұңқырларында, таулы және бойлы су тартқыштарда, мұнай және газ құбырларында, ауылшаруашылықта суару арнасы мен құрғату арналары мен басқа кюветтерді тұрғызуға арналған жер қазу машинасы.Кюветқазғыштың негізгі түрлері: соқалы, көпшөмішті кәсіби жұмыс органды экскаваторлар.

3.1260 **Кюветтер:** Жер төсемдерінің табанының бойында тікелей орналасқан шеткі су тартқыш орлар.

3.1261 **Кәріз:** Жер асты суларын жинап, жер бетіне шығаруға арналған ғимарат.

3.1262 **Құрылыс лабораториясы (зертханасы)**: Құрылыс материалдары мен құралымдарын қажетті сынақтан өткізетін құрылыс бөлімшесінің құрамындағы мекеме немесе бөлім.

3.1263 **Қар көшкіні:** Тұтас күйінде (ылғал көшкіндер) немесе бытыранды қар күйіндегі (құрғақ көшкіндер) тау бөктерлерінен құлап немесе сырғып түсетін қар массаларының жинақталған қозғалысы.

3.1264 **Лазер қауіпсіздігі:** Лазерді (лазер құрылғыларын) пайдалануда персоналдың қауіпсіз жұмыс жағдайын қамтамасыз ететін техникалық, санитарлық-гигиеналық және ұйымдастыру шараларының жиыны.

3.1265 **Лазермен пісіру (металл пісіру):** Лазер сәулесінің энергиясы пайдаланылатын жылуда ерітумен пісіру.

3.1266 **Лазерді-қауіпті зона:** Ұйғарынды деңгей шегінен асатын лазер сәулелендіру деңгейінің кеңістік бөлігі.

3.1267 **Лактар:** Мөлдір қорғаныш және декоративті қабаттар жасау үшін немесе түрлі материалдарға электрлік ажыратушыны сіңдіру үшін, сондай-ақ эмаль сырларды, тегістеушілерді, тығындаушыларды дайындауға қолданылатын қабық жасаушы заттардың органикалық еріткіштердегі ерітіндісі.

3.1268 **Сырлы лак қорғаныш қабаты:** Қорғанатын бетпен адгезивті байланысқан бір немесе бірнеше қабаттан тұратын құрылыс бұйымының немесе құралымының бетіндегі сырлы лак қабаты.

3.1269 **Ландшафт (көрініс):** Өзара қатынасатын табиғи немесе табиғи антропогендік және өте төмен таксономикалық рангтен (төңіректен) тұратын аумақтық жүйе.

3.1270 **Антропогендік ландшафт:** Адамның мақсатты қарекеті салдарынан, сондай-ақ табиғи ландшафтыны әдейілемей өзгертуі барысында пайда болған жасанды компоненттері:өнеркәсіптік және азаматтық құрылыстар мен ғимараттар, терриконда р, карьерлер, жасанды суқоймалары мен т.б.

3.1271 **Жасанды ландшафт:** Сәулетшінің жобасы бойынша жасалған ландшафт.

3.1272 **Қоныс ландшафты (қала, ауыл қоныстары):** Антропогендік, көбінеше мәдени ландшафт, содан немесе өзге табиғи негізінің өзгеру деңгейі елді мекен көлемінен, өнеркәсіп өндірісінің, көлік және басқа факторлардың бары мен бейіміне байланысты.

3.1273 **Табиғи ландшафт:** Жаралуы мен тарихи дамуы бойынша біртекті, бірыңғай геологиялық іргетасымен, ұқсас рельефімен, жалпы ауарайымен, ұқсас гидрологиялық жағдайымен, қыртысы мен биоценозы бар табиғи аума

3.1274 **Ауылшаруашылық ландшафт (Агроландшафт):** Технологиялық нышандары бар (жолдар, құрылыс) әсіресе егін шаруашылығы мен мал шаруашылығы мақсатында пайдаланылатын антропогендік ландшафт.

3.1275 **Қалалану (кенттену) ландшафты (шегіне жеткен антропогенезділген):** Табиғи құрамдарының қысқаруы және олардың техногендермен ауыстырылуы қала мекендерінің интенсивті дамуына тән ландшафт.

3.1276 **Ландшафтық сәулет:** Адамзат игерген аумақтар мен елді мекендерді, сәулеттік кешендер мен имараттарды табиғи ландшафтымен үйлестіру өнері.

3.1277 **Латекстер (сұйықтық):** Полимерлердің судағы дисперсиясы. Латекстердің түрлері: табиғи - сүт тәрізді сұйықтық түріндегі каучукты өсімдіктердің шырыны; жасанды - эмульсиялық полимерлендіруде болатын кейбір пластик немесе каучуктердің судағы дисперсиясы; жасанды - судағы полимер ерітіндісінің эмульгациясымен алынатын дисперсиясы; әдетте бұл үшін ерітіндіде полимеризациялаумен синтез жасаумен - бутил-каучук, изопренді каучукты пайдаланылады.

3.1278 **Латерна:** Күмбез жабынын бітіретін сәулелі ойық.

3.1279 **Жүкарба:** Тарту күші иілгіш элемент (арқан, шынжыр) арқылы қозғағыш барабаннан берілетін механизм. Жүкарба түрлері: барабанды, арқан жүргізетін шкивтері бар, шпильдік.

3.1280 **Легенда (түсіндірме сөздер) (сәулетте):** Картаға, жоспар мен жоба сызбаларына түсінік беретін сөздер. Мекен-жайларды, көпірлер құрылысының өлшеуін ж.т.б. көзбен шолу түсірмелерінде, мисалы, түсіндірме жазбалар түрде құжат шетінің бос жерінде қосымша орналасуы мүмкін.

3.1281 **Қосындыланған болат:** Әртүрлі санда арнайы элементтері мен тектер қосылған (никель, хром, титан, ванадий ж.т.б.) оның құрамын өзгертетін немесе марганец пен кремний қоспасы көбірек болат.

3.1282 **Қосындыланған элементтері бар болат:** Болатқа арнайы белгіленген санда көміртек және басқа элементтер қорытпасын қосады. Қорытпа құрамында көміртектен басқа марганец, кремний, қосалқы элементтер болады. Мұндай болатты көміртекті болат деп атайды. Болат сапасын арттыру үшін, қорытпа құрамына арнайы элементтер қосылады. Мұндай қорытпа легирленген болат деп аталады.

3.1283 **Жеңіл қорытпалар:** Жеңіл металдар (алюминий, магний, титан және бериллий) негізінде жасалған тығыздығы төмен құралымдық материалдар. Жоғары меншікті беріктігімен сипатталады.

3.1284 **Жеңіл бетон:** Көлемдік массасы 1800 кг/м^3 кем бетондардың үлкен тобының жалпы атауы. Оған кеуекті толтырушылардан жасалған бетондар мен ұялы бетондар жатады.

3.1285 **Жеңіл толтырғыш:** Демеулік тығыздығы 2000 кг/м^3 (2,00 Мг/м^3) аспайтын немесе үймелік тығыздығы 1200 кг/м^3 (1,20 Мг/м^3) аспайтын минералды толтырғыш.

3.1286 **Жеңіл керамзитті толтырғыш:** Минералды топырақтың қыздыруда күп болып кебуінде алынатын қиыршық ішкі құрамымен жеңіл қиыршық оқшаулау материал.

3.1287 **Жеңіл ерітінді:** белгіленген мәнінің шегінде қатып қалған құрғақ қалпында құрамының тығыздығы бойынша таңдалатын ерітінді.

3.1288 **Жеңіл түсіріп тасталатын құрылымдар:** Жарылыстарда адам қауіпсіздігін, құрылымдар мен жабдықтардың сақталуын қамтамасыз ету мақсатымен қысымды төмендетуге арналған ғимараттың, құрылғылардың (немесе олардың бөліктерінің) арнайы сыртқы қоршауының құрылымдары.

3.1289 **Мұз кесуші:** Бөгеттер мен көпірлердің тіректерін мұз кету кезінде мұзбен зақымдалудан қорғау және мұздың кептелуінің алдын алу үшін оларда орнатылған жеке құралым немесе қондырғы.

3.1290 **Мұз түсіруші, мұз түсіруші имарат:** Жоғарғы бьефтен төменгі бьефке мұз өткізілетін (түсірілетін) су төккіш бөгеттің бөлігі.

3.1291 **Ленталық конвейер:** Барлық ұзындығы бойынша стационарлы роликті тіректерге тірелетін, жүк тасушы және бір мезгілде тартушы органы болып тұйықталған иілгіш лента қызмет ететін, үздіксіз жұмыс істейтін тасымалдаушы қондырғы.

3.1292 **Құрылыс мінбесатылары:** Көбінесе ғимараттың (имараттың) сырт жағында қажетті биіктікте жұмысшыларды, аспаптарды, материалдарды құрылыс және жинақтау жұмыстарын жүргізу үшін орнатылатын уақытша құралымдар.

3.1293 **Ағаш материалдар:** Табиғи физикалық және химиялық құрамы сақталған ағаш материалдар.

3.1294 **Ағаш кесуші рама:** Бөренелер мен ағаш келтектерін ұзынынан кесуге арналған станок.

3.1295 **Таяқсаты:** Сатыларын бұру арқылы таяқтары жиналатын өрт сөндіруге арналған қол саты.

3.1296 **Жаздық бөлмелер:** Пәтерлердің (үйлердің) жалпы ауданына төмендету еселеуіштерімен енгізілетін балкондар, лоджиялар.

3.1297 **Лещадь:** Домна пешінің, вагранканың және тағы басқа шахталық металлургиялық пештердің едені (түбі).

3.1298 **Нөсерлі кәріз (жауын кәрізі) (суағарлар):** Елді мекен немесе кәсіпорын аумақтарынан жауын және қар еру суларын қабылдау және бұруға арналған құрылғылар.

3.1299 **Нөсербұру:** Ағын суларды жауын түсулерден қабылдауышқа бұруға арналған құбыр.

3.1300 **Нөсерағар:** Су объектісіне есеп санынан көбірек жаңбыр ағын суларды автоматикалық жіберуге арналған құрылғы.

3.1301 **Нөсерағу (жауын қабылдайтын) құдықтар:** Жер үстіндегі ағын сулар мен атмосфералық жауындарды нөсер кәрәздік жүйесіне қабылдауға аранлған камера немесе шахта.

3.1302 **Кіру алаңшасының сызғышы:** Басқыш төсемі мен жалды өзара түзетуге арналған кіру алаңшасының бөлшегі.

3.1303 **Құрылыс салуды реттеу сызықтары:** Ғимараттар мен құрылыстардың сыртқы бейнесін орналастыруда жүзеге асырылатын шартты шекарасы.

3.1304 **Линолеум:** Еденге төсеуге арналған орамадағы полимер материал.

3.1305 **Табақ құралымдар:** Табақ металдан жасалған құралымдар.

3.1306 **Лифт:** Кабинасы немесе платформасы қоршалған шахтада қатты бағыттаушылар бойынша вертикал қозғалыстағы тоқтап жүретін стационарлы көтергіш.

3.1307 **Лифт холы:** Лифтке кіретін есік алдындағы бөлме.

3.1308 **Лоджия:** Жазғы уақытта демалуға және күн көзінен қорғануға арналған, жайғасымында үш жағынан қоршалып жабылған сыртқы кеңістікке ашық бөлме.

3.1309 **Ложок (бүйір):** Кірпіштің қалану табанына тік орналасқан кірпіштің немесе басқа бір бұйымның ең үлкен бүйір беті.

3.1310 **Лонжерон:** Көптеген инженерлік имараттар мен машиналардың негізгі күш элементі. Әдетте қимасы қорапты немесе двутавр болып келетін сырғауыл түріндегі ең көп күш түсетін жерлері күшейтіліп жасалады.

3.1311 **Сәулеттегі жауырындық:** Ғимараттың қабырғасындағы негізі және капителі жоқ вертикаль кертеш, қабырғаны ритмикалық мүшелеудің негізгі құралдарының бірі.

3.1312 **Науалық еңіс:** Дана және сусымалы жүктер өз ауырлық күші әсерінен қозғалатын жиектері бар көлбеу жазықтық түріндегі қарапайым тасымалдау құрылғысы.

3.1313 **Науа:** 1) тұйықталмаған көлденең қималы, сұйық тегеурінсіз жылжитын суағар, 2) жүктер өз ауырлық күші әсерінен қозғалатын жиектері бар көлбеу жазықтық түріндегі қарапайым тасымалдау құралы.

3.1314 **Сәулеттегі люнет:** Ғимараттың тоғыспасы немесе қабырғасындағы астынан горизонталды шектелген дарбазалық ойық.

3.1315 **Люфт-клозет:** Үй ішіндегі жерасты шұңқыры бар жылы әжетхана, онда дәрет ағымдық (фандық) құбыр арқылы барады, желдету жылыту қондырғыларының жанындағы арнайы люфт-канал арқылы жүзеге асады, шұңқырдың қақпағы сырт жақта орналасады.

3.1316 **Магистраль:** 1) қатынас жолдарының басты бағыты, негізгі желісі; 2) қарқынды көлік қозғалысы бар үлкен қаланың кең көшесі; 3) телеграф және телефон желілеріндегі басты кабель, электр тасымалдау желісі; 4) канализация, сумен және жылумен жабдықтау желілеріндегі басты құбыр.

3.1317 **Бетонның магнезиалдық тоттануы:** Цемент тасының магнезиалдық тұздар ерітінділерімен өзара әрекеттесуі нәтижесінде бетонның тоттануы.

3.1318 **Көркемқыш:** Тығыз қалайы, стронцийлі және қорғасын зертаспен жабындалған табиғи бояулы қыштан күйдіріп жасалған керамикалық бұйымдар.

3.1319 **Макет:** Жобаланған нысанның (бұйымдардың, ғимараттың) нақты көлеміне қатысты шартты материалдардан натуралды, кішірейтілген немесе үлкейтілген масштабпен жаңғыртылуы.

3.1320 **Сырлау жұмыстары:** Бояу құрамдарын бөлмелердің қабырғаларына, ғимараттар мен имараттар құралымдарының ішкі бетіне сулы және сусыз негіздердегі пигменттер мен сұйық байланыстырғыштарды, сондай-ақ көмекші қоспаларды қолдану арқылы жағу.

3.1321 **Мансарда:** Әдетте тұрғынжай және шаруашылық мақсаттар үшін қолданылатын төбе астындағы шатыржай.

3.1322 **Бақша үйінің мансардалық қабаты (мансарда):** Бос шатырасты кеңістігінде бөлмелер орналастыруға арналған қабат.

3.1323 **Материалдардың маркасы:** Әдетте материалдың негізгі пайдалану сипатамасы немесе басты қасиеті бойынша (мысалы, материалдың сығымдалғандағы беріктігіне, қаттылығына сәйкес келетін сан) немесе басты қасиеттер кешені бойынша тағайындалатын шартты көрсеткіш.

3.1324 **Құрылыс материалдарының маркасы:** Негізгі пайдалану сипаттамасы бойынша немесе материалдардың басты қасиеттерінің кешені бойынша техникалық нормалар арқылы белгіленетін көрсеткіш.

3.1325 **Майлы бояулар:** Пигменттердің (немесе олардың қоспаларының) жүзгіндері және олифтердегі толтырғыштар.

3.1326 **Майлы лактар:** Органикалық еріткіштердегі кепкен және жартылай кепкен өсімдік майларының, олифтердің және табиғи шайырлардың ерітінділері.

3.1327 **Мастикалар:** Әдетте ұсақталған толтырғыштары бар қоспалармен органикалық тұтқыр заттың пластикалық қоспасы түрінде құрылыста қолданылатын материалдар.

3.1328 **Діңгек:** Іргетасқа тіреліп, кере тартылған анкерлік құрылғылармен бекітілген, тартпалармен тік ұсталған оқпаннан жасалған имарат.

3.1329 **Шамшырақ:** Кемелерге навигациялық бағыт беру үшін қызмет ететін жарық көзі бар имарат.

3.1330 **Жеке қорғаныш медициналық жабдығы (ЖҚМЖ):** Төтенше жағдайлар көзінің зиянды факторларының адамға тигізер әсерінің алдын алуға немесе әлсіздендіруге арналған медициналық препарат немесе бұйым.

3.1331 **Фермааралық қабат:** Бірқабатты ғимараттарды жабындау немесе көпқабатты ғимараттарды қайта жабындауда фермалардың құралымдық биіктігі шегінде орналасқан өндірістік ғимарат қабаты.

3.1332 **Мезонин:** Тұрғын үйдің ортаңғы бөлігінің үстіне салынатын жай үсті салынымы (көбінесе балконмен).

3.1333 **Бор:** Ұсақ сынықтар мен микроағзалардың толыққальцитті қаңқаларынан тұратын ұсақ түйіршікті аз цементтелген жұмсақ ақ әктас.

3.1334 **Жарғақ:** 1) кескіні бойынша әр түрлі қысымдағы екі жолақты біріктіруге арналған немесе тұйық жолақты ортақ көлемнен бөлу үшін қысым өзгерісін сызықтық орналастырудағы қайта жасауға арналған немесе керісінше жағдайларда бекітілген жұқа иілгіш үлдір немесе табақша; 2) серпімділік теориясындағы мембрана - кескіні бойынша

бекітілген жұқалығы шектеусіз табақша, беттің тік бағытындағы серпімділік модулі нөлге тең; 3) құрылыс механикасындағы мембрана - көтергіш құралым ретінде қолданылуы мүмкін серпімділік жүйе.

3.1335 **Мемориалдық ансамбль:** Құрбан болған батырлар, көрнекті қайраткерлер құрметіне арналған сәулеттік көркемдік кешен. Мемориалдық ансамбль сәулеттік ұйымдасқан кеңістікте ғимараттарды, монумент скульптураларын, сурет, жазу өнерлерін біріктіреді.

3.1336 **Цемент шығынының жергілікті элементтік нормасы:** Аталған өндірісте қолданылатын орташаландырылған нақты сапа материалдарынан қабылданған технология бойынша тапсырылған сападағы 1 $м^3$ бетон дайындауға қажетті цементтің таза шығыны.

3.1337 **Құрылыс құралымдарының металдандырылған қорғаныш жабыны:** Құралым мен оның элементтерінің қорғалатын бетіне балқытылған металды жалату жолымен алынған қорғаныш жабын.

3.1338 **Металл құралымдар:** Ғимараттардың көтергіш қаңқаларында және өзге де инженерлік имараттарда, аралықтары үлкен жабындарда, қабырға және төбе тақталарының қаптамаларында қолданылатын құрылыс құралымдары.

3.1339 **Металл көпір:** Көбінесе көміртекті ыстық қалпында иленген немесе төмен легирленген болаттан және әдетте, бетон мен темірбетоннан тіреуіштері мен аралық құрылымдары бар көпір.

3.1340 **Металлқатпар:** Қалыңдығы 0,05-1 мм бір немесе қос жақты полиолефиндерден, полиамидтерден полимерлі жабыны бар қалыңдығы 0,3-1,2 мм металл (болат, алюминий және оның қорытпалары) табақтан жасалған құралымдық материал.

3.1341 **Металл полимерлер, металмен толтырылған пластиктер:** Ұнтақ түріндегі металл толтырғыштан тұратын, әдетте термопластар, синтетикалық шайырлар мен каучуктер негізінде жасалған материалдар.

3.1342 **Метатенк:** Ауа жеткізбей жасанды қыздырумен ашыту арқылы тұндырғыштарда бөлінетін ақаба сулардың тұнбаларын залалсыздандыруға арналған имарат.

3.1343 **Ағын сулардың тұнуына метантенк:** Көтеріңкі температурада жоғары концентратты ағын сулардың тұнуын анаэробты ашытуын жылдамдату үшін қолданылатын құрылғы.

3.1344 **Метеорологиялық жағдайлар (бөлмеде):** Ауаның үш параметрінің тіркесуі: жұмыс зоналарында өндірістік бөлменің микроклиматын анықтайтын салыстырмалы ылғалдығы мен қозғалғыштығын, температурасын.

3.1345 **Метеорологиялық элементтер:** Ауа райының жағдайын көрсететін, атмосфера жағдайының тікелей байқалатын сипаттамалары, мисалы: ауаның температурасы, ылғалдылығы, желдің жылдамдығы және бағыты, атмосфералық қысым, жауған жауын-шашынның мөлшері.

3.1346 **Метлах тақталары:** Көбінеше едендерді төсеуге арналған берік және мықты қаптайтын (өңдегіш) заттар; топырақты қысумен және әр түрлі сүретімен кейінгі күйдірумен дайындалады.

3.1347 **Әдіс:** 1. Мақсатты есептерді шешуде операциялар мен амалдар жиынын зерттеу, іздеу, құру, негіздеу әдістерін пайдалану; 2. Бірденені жүзеге асыру, біреуге немесе бірденеге әсер ету амалын пайдалану.

3.1348 **"Қабырға топырақта" әдісі:** 1. Терең ірге тас және кигізілген құбырлардың немесе тиксотроптық топырақ суспензиясының қорғау астында олардың конструктивті элементтерінің құрамалы элементтерін құйып бекітумен немесе су астындағы бетондаумен кейінгі көркемдеумен салмақ түсетін жер асты құрылымдардың немесе фильтрацияға қарсы функциялары арқылы жер қазбаларының (траншея, жарықтар немесе үңғымалар) құрылғылар технологиясы; 2. Алдын ала шұңқыр қазандардың ашуынсыз құрастыру немесе салмақ түсетін немесе артық гидростатикалық және гидродинамикалық қысымдары есебіне тиісті қазбалардың қабырғаларындағы уақытша бекітулердің тиксотроптық топырақ суспензиясының қорғануымен ұңғымаларда немесе жердегі тар траншеяларда фильтрацияға қарсы функцияларымен монолитті жер асты құрылымдары тенологиясы.

3.1349 **"Тандем" әдісі (ультрадыбысты бақылау):** Екі немесе одан да көп еңіс жаңғыртушыларды пайдалануда негізделген әдіс, әдетінше құлау бұрышы айырмасыз. Жаңғыртушылар бір жаққа бағытталған, олардың акустикалық осьтері бір жазықтықтағы бақылау объектілерінің үстіне перпендикулярды, әрі жаңғыртушылардың біреуі сәулелендіруде, басқасы - ультрадабысты энергияны қабылдауға пайдаланылады. Әдістің негізгі бағыты - бақылау объектілерінің үстіне перпендикулярды ақауларды табу.

3.1350 **Власов-Канторовичтың әдісі:** Лагранж қағидатында негізделген В.З.Власовпен бір жылда қисынға келтірілген жұқа қабырғалы кеңістік жүйелерге қатысты, ал Л.В. Канторовичпен - майысатын пластинкаларға қатысты. Қарапайым дифференциалды теңдеу жүйелерге қарастырылатын құрылыс механикалардың есебін аудару қолданбалы (континуальды) әдіс.

3.1351 **Деформация (ауыспалылық) әдісі:** Бұл мөлшерден құрылған топтар немесе мұнда негізгі белгісіздер ретінде желілі және бұрышты түйіндердің ауысуының ерікті салмағынан статикалық анықталмайтын жүйелерінің элементтеріндегі күш анықтау әдісі. Түзу осі бар статикалық анықтау арқалықта шығатын реакциялар түзу біліктері бар рамалар үшін деформация әдісін қолдануда қосалқы шамасы ретінде пайдаланылады. Бұл реакциялардың шамалары күш әдісімен табылуы мүмкін.

3.1352 **Жер қалыңдығын анықтау үшін көлемін ауыстыру әдісі:** Сыналатын жер қабатынан қажетті көлемде сынақ алынады, оны белгілі тығыздығымен біркелкі салаға жер сынамасының салмағын оның көлеміне қатысын анықтауда ауыстырады.

3.1353 **Сынау әдісі (өнімді):** Белгіленген принциптер мен сынау құралдарын қолдану ережелері.

3.1354 **Бақылау әдісі:** Белгіленген принциптер мен бақылау құралдарын қолдану ережелері.

3.1355 **Үйлестіру әдісі (табанның деформациясын өлшеу):** Ғимараттың (құрылғының) қисаюын өлшеу әдісі, мұнда объект айналасын жабық полигронометрикалық жүруді төсеу мен үш немесе төрт тұрақты бекітілген ғимараттың, құрылғының орындарының жақсы көрінетін координаттарын әр белгіленген уақыт

аралығынан кертілген таңбамен координатын санап шығарады. Координаттардың айырмашылығынан байқау циклдер арасынан қисаю мөлшері мен оның бағытын табады.

3.1356 **Бұзбау байқау әдісі:** Объекттің қолдануға жарамдығы бұзылмаудың бақылау әдісі.

3.1357 **Бояу әдісі:** Боялатын бетіне лак және бояу материалын жағу амалы.

3.1358 **Бөлек бағыттардың әдісі (табанның деформациясын өлшеу):** Уақыты бойынша тірек белгілерінен маркаларға дейін аралықты және жазықтық бұрыштың өзгеруін өлшеу арқылы деформациялық маркалардың ауытқуын анықтау әдісі.

3.1359 **Шектік қалып әдісі:** Шектік қалып түсінігімен негізделген құрылыс құрылымдарын жобалау әдісі. Шектік қалыптар (Ш.қ.) жұмыс өндірісінде (салуда) құрылым, табан, ғимарат (құрылғы) бүтіндей берілген пайдалану талаптарды қанағаттандыруды қоятын жағдай ретінде анықталады. Ш.қ. екі топқа бөлінеді. Біріншісі құрылым, табан, ғимарат (құрылғы) бүтіндей берілген пайдаланудың толық жарамсыздығына немесе толық (жартылай) ғимарат (құрылғы) салмақты көтеру жарамсыздығына әкелетін Ш.қ. кіргізеді; екіншісі - құрылымдың немесе табандың әдетте пайдалануын қиындататын немесе ғимараттың (құрылғының) ескерілген пайдалану мерзімімен салыстырғанда төзімділігін төмендететін Ш.қ. кіргізеді

3.1360 **Үлкейтіп көрсету әдісі (геодезиялық жұмыстар):** Объекттің екі өзара перпендикулярды осьтарында тіреу белгілері қойылатын, олардан теодолитпен көбірек көрінетін жоғарғы жерін басқа ғимараттың (құрылғының) астында жазықты орнатылған палеткаға (рейкаға) үлкейтіп көрсететін ғимараттың (құрылғының) қисаю есебінің әдісі. Палеткада уақыт аралығында тіркелген жерлердің қатары жазықтыққа жоғарыда бақыланатын жерінен орталық траекторияның проекциясын көрсетеді.

3.1361 **Бұзуды бақылау әдісі:** Объекттің пайдалануға жарамдылығының бұзылуының мүмкіндігін бақылайтын әдіс.

3.1362 **Қию әдісі:** Оймен заттың жазықтығын немесе үстін кесу және осылайша, заттың қарау бөлігіне қатысты ішкі күшін сыртқы сияқты көруге мүмкіндік беретін оның ішкі күшінің барын белгілеуге мүмкіндік беретін әдіс.

3.1363 **Күштер әдісі:** Ерікті салмақтан элементтерде статикалық анықталмағандық жүйелерден күштері анықталатын әдіс, бұл ретте негізгі белгісіздер басқа артық байланысу күштерге жатады. К.ә. бойынша статикалық анықталмаған жүйелердің есебі осы негізгі жүйені таңдаудан басталады. Негізгі жүйе тапсырылған анау немесе басқа артық байланыстар санынан айырылып шығады. Практикада, көбінеше, аумаған артық байланыс сандарына тең мұндай артық байланыс сандары серпіліп тасталады. Бұл жағдайда, негізгі жүйе геометриялық өзгерілмейтін және статикалық анықталмайтындай болып шығады.

3.1364 **Жармалы байқау әдісі (табанның деформациясын өлшеу):** Ұштары жылжымалы емес тіреу белгілерімен бекітілген жарманың сызығынан ғимаратта (құрылғыда) орнатылған уақытта деформациялық ауытқуларды анықтау әдісі.

3.1365 **Объекттерді "кілтіне дейін" салу әдісі:** Мұндай жұмысты ұйымдастыру тәртібі мердігердің тапсырушы алдында объекттің белгіленген мерзімге жобалауына, салу мен пайдалануға енгізуіне толық жауапты болатынын көрсетеді. Бір ұйымдастыру құрылымда инвестициялық процестердің барлық кезеңін басқару қызметінің жинақталу

негізінде дайын құрылыс өнімдерінің бірыңғай үзіліссіз кешенді дайындау процестері (жобалау - құрылыс және жинақтау жұмыстарын, тенологиялық және инженерлік жабдықтармен құрамдауын қоса алғанда) жүзеге асырылады.

3.1366 **Жұмыс әдісі:** Жұмыс процесін олардың операцияларымен, тәсіл құрамымен сипатталатын белгіленген кезеңділігімен реттелуі мен орындалуын жүзеге асыратын әдіс.

3.1367 **Эйлер әдісі:** Созылмалы деформация шегінде түзу біліктің (түзу білікті жүйелердің) бойлық қысуында (жүйе түйіндердегі салмақ салуында) тұрақтылықтың есеп әдісі.

3.1368 **Әдістеме:** Ұсыныстарды зерттеу кезінде шыққан талдауларды жүргізу, практикада қолдану жүйелі жүргізуге арналған әдістер, амалдар мен тәсілдер жиыны; қимылдар тәртібінің ұсыныстары.

3.1369 **Сынақ әдісі (өнімнің):** Қоршаған ортаны қорғау және техника қауіпсіздігінің талаптарын, нәтижелердің нақтылығын, мәліметтерді беру түрлері мен нақтылығын бағалау, сынамаларды іріктеу, объекттің ерекшелігінің бір немесе бірнеше өзара байланысты сипаттарын анықтау операцияларды орындау алгоритімін, құралдар мен сынау тәсілдерін кіргізетін, орындауға міндетті ұйымдастыру-әдістемелік құжат.

3.1370 **Әдіснама:** Теоретикалық таным мен практикалық қызметті құру принциптері мен әдістер жүйесі туралы ілім. Әдіснама теориядан практикалық тиімді білімге жету жолы мен әдістерге акцент жасаумен бөлінеді.

3.1371 **Сәулет әдіснамасы:** 1. Сәулеттік қызметінің таным және практикалық-қайта жасаушылық ұйымдастыру принциптері мен алдыңғы себебін, тәсілін зерттеу ғылыми білімдер саласы; 2. Сәулеттік қызметінің әр түрлі түрде пайдаланылаты, принциптері мен тәсілдемесінің, амалдары мен әдістерінің жиыны.

3.1372 **Бұзбайтын құрылымдарды бақылау әдісі:** Құрылым элементтерін бұзбаумен диагностикалау физикалық әдістерінің кешені.

3.1373 **Қабылдау әдісі:** Құрылыс нормаларымен міндетті түрде жұмыстарды, өнімдерді, объекттерді орындаудың жүйелілігін және қабылдауын жүзеге асыру мерзімін белгілейтін бөлек принциптер мен құралдарды және оларды сақтау жауаптылығын белгілейтін ережелер.

3.1374 **Басқару әдісі:** Басқару субьектісінің өндіріс процестеріне қатысатын адамдар ұжымына мақсатты түрде әсер етуінің тәсілдері мен құралдары жиынтығы. Бірінші жағдайда Б.ә. тікелей әсер ету әдісі, екіншіден - жанама әдісі болып табылады. Б.ә.-ға еңбек ұжымына тікелей (тура) директивті, сендіру, ынталандыру және ықтиярсыз көндіру әсер ету әдісі жатады.

3.1375 **Жер механикасы:** Жер салмағының (кинематиканың, динамика мен статиканың) бос араларында су мен ауа жүруге жүйріктігі бар материалдық бөлшектер жүйесін айқындайтын механикалық жылжуы зерттелетін механика бөлімі. Ж.м.-ның жер кеуектілігінің барымен байланысты жалпы механика заңдарынан, арнайы заңдарынан басқа физикалық базасы болып табылады.

3.1376 **Бұзу механикасы:** Бұзудың деформациялану (тұтқыр) және аз деформацияланатын (сынғыш) әр түрлі моделдерін қарастыратын және жарылу теориясының ізденулерінің нәтижелері мен заттардың күрделі түрлерінің бұзуларын жобалауын дұрыс түсіндіретін қатты заттардың механика бөлімі. Б.м.-ның жарықтарының

көлемі бірнеше тәртіпке метриалдың құрамдық элементтерінен үлкен қазіргі әдістері әдетте біртекті немесе квазиобіртекті заттарды (саласын) қарастырумен шектеледі.

3.1377 **Құрылыс механикасы:** Құрылғылар беріктікгі, мықтылығы, тұрақтылығы мен шайқалуы есебінің әдістері мен принциптері туралы ғылымы. Қ.м. зерттеуінің негізгі объекттері - жалпақ және кеңістік бойлы пластинкалар мен қабыршақтан тұратын жүйелері.

3.1378 **Құрылысты механикалық жарақтандыру:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарының жылдық көлеміне машиналар мен механизмдердің баланстық құнының қатынасы арқылы сипатталатын механикаландыру деңгейінің көрсеткіші.

3.1379 **Еңбекті механикалық жарақтандыру:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарындағы жұмысшылардың орта тізімдік санына машиналар мен механизмдердің баланстық құнының қатынасы арқылы сипатталатын механикаландыру деңгейінің көрсеткіші.

3.1380 **Шағын аудан:** Тұрғын үй құрылысы және халыққа күнделікті мәдени-тұрмыстық қызмет көрсететін мекемелер кешені енетін және магистралды әрі тұрғын көшелердің «қызыл» сызықтарымен немесе табиғи шектеулермен қоршалған қаланың (кенттің) қоныстану аумағындағы біріншілік құрылымдық элементі.

3.1381 **Микросейсмикалық аудандарға бөлу:** Елді мекендерде (қалаларда, аудандарда) тәжірибе және бақылау жолымен анықталған сейсмикалық әсерлердің шекарасын белгілеу.

3.1382 **Минералды мақта:** Шыны тәрізді талшықтағы металлургиялық қождар мен кейбір таулы жыныстардың қорытпаларын қайта өңдеуден алынатын жылу оқшаулағыш материал.

3.1383 **Көпшөмішті экскаватор:** Үзіліссіз жұмыс істейтін жер қазу машинасы, оның жұмыс органында тұйық шынжырға орнатылған (шынжырлы экскаватор) немесе топырақты, пайдалы қазбаларды ж.т.б. қазуға арналған доңғалаққа (роторлы экскаватор) бекітілген шөміштер болады.

3.1384 **Жеделәрекетті (жабдықты) ғимарат немесе имарат:** Жиынтық зауыт жеткізілімдерінің ғимараты немесе имараты, құралымы оның орнын ауыстыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

3.1385 **Модель:** Жаңғыртатын немесе еліктеулейтін (көбінесе кішірейтілген масштабтағы) құрылым немесе зерттеу, өндірістік, танымдық не спорттық мақсаттағы кез келген («моделдейтін») нысанның іс-әрекетін үйлестіретін құрылғы, қондырғы.

3.1386 **Модельді-үлгілі әдіс, жобалаудың көлемді әдісі:** Белгілі масштабтағы құрылыс құралымдарының модельдерін, негізгі технологиялық және инженерлік жабдықтарды пайдаланып өндіріс мекемелерінің жобаларын әзірлейтін әдіс.

3.1387 **Модификациялау:** Заттың кейбір белгісін, қасиетін, құбылысын және сапалы басқа қалпын шамданатын өзгерулері мен қайта құрулары.

3.1388 **Ағашты модификациялау:** Ағаштан жасалған заттарды пайдалану жағдайларына қатысты физикалық-механикалық, жылуфизикалық, биохимиялық қасиеттерінің өзгеруіне бағытталған процесс.

3.1389 **Модификацияланған ағаш:** Оның модификациялау процесінде пайда болған физикалық-механикалық, жылуфизикалық, триботеникалық немесе биохимиялық қасиеттерінің өзгеруімен жақсартылған ағаш.

3.1390 **Модификацияланған шайыр:** Тиісті химиялық реакция нәтижесінде жарым-жартылай түрі өзгерілген, химиялық құрамында табиғи материалы бар шайыр.

3.1391 **Бетон серпімділігінің модулі:** Нормалы кернеуі мен тиісті салыстырмалы бойлы үлгісінің осьтік қысуда $\sigma=0,3R_{пр}$ серпінісі шапшаң деформацияланатын пропорционалды коэффициент.

3.1392 **Динамикалық серпімділігінің модулі:** Серпімділік тұрақтығы: нормалы кернеудің динамикалық жүктелу процесінде созылудың бірбілекті деформациясында оның салыстырмалы ұзындығына қатысы.

3.1393 **Қысудағы серпімділігінің модулі (жылуоқшаулауыш құрылыстық материалдар):** Қысу кернеуінің қысу кезде пропорционалдық шекте тиісті деформацияға желілік байланыстылығының барындағы қатынасы.

3.1394 **Қабаттың модульдік биіктігі (қабаттың үйлестіру биіктігі):** Ғимарат қабаттарын шектейтін жазықты үйлестік жалпақтықтар арақашықтығы.

3.1395 **Құрылыс көлемін модульді үйлестіру:** Модульдерді қолдану негізінде ғимараттар мен құрылғылар көлемін және олардың элементтерінің көлемдері мен орналасуларын, құрылыс құрылымдарының, жабдықтар заттары мен элементтерін өзара ұйғару.

3.1396 **Модульді кеңестік үйлестіру жүйесі:** Шартты үш бөлімді жазықтық жүйесі мен олардың негізгі немесе туынды модульдеріне тең ара қашықтығының желілік қиылысуы.

3.1397 **Модульдік тор:** Кеңестік үйлестіру жүйенің бір жазықтағы желілердің жиыны.

3.1398 **Модульдік аралық:** Төсемдердің (итарқалық құрылымдар, "аралыққа" деген тақталары ж.т.б.) немесе жабындар (негізгі арқалықтар немесе ригельдер ж.т.б.) негізгі салмақ түсетін құрылымдар жұмысының бағыттары жоспарда екі іргелес үйлестіру біліктерінің модульдік ара қашықтығы.

3.1399 **Модульдік көлем:** Негізгі немесе туынды модульге еселенген немесе тең көлем.

3.1400 **Модульдік адым:** Төсемдердің немесе жабындардың негізгі салмақ түсетін құрылымдар жұмысының бағыттарына перпендикулярды жоспарда екі іргелес үйлестіру біліктерінің модульдік ара қашықтығы.

3.1401 **Кемертірек:** Тәж ернеуді көтеріп, шығыңқы тақтаны ұстап тұратын кронштейннің түрі, сәулеттік бөлшек.

3.1402 **Найзағайдан қорғау, жайдан сақтану:** Найзағай тура түсу кезіндегі зақымданулардан ғимараттар мен имараттарды, электр құрылғыларын сақтайтын техникалық құралдар мен іс-шаралар кешені.

3.1403 **Найзағайтартқыш, жайтартқыш:** Ғимараттарды және өнеркәсіптік, көліктік, коммуникациялық, ауылшаруашылық ж.т.б. құрылымдарды найзағайдың тура соққыларынан қорғауға арналған құрылғы.

3.1404 **Тоқпақ:** 1) металдық дайындамаларды пластикалық деформациялау үшін соқпалы әрекет машинасы; 2) металдарды шыңдауға арналған қол құралы (кішкентай балғаларды қол балға, ал үлкендерін - ауыр балғалар деп атайды).

3.1405 **Балға:** 1) соғу жұмыстарына жұмыс істейтін бас тиек пен саптардан тұратын қол құралы; 2) электрлік, пневматикалық немесе гидравликалық тартпасы бар жұмыс құралының үдемелі қозғалысымен соқпалы әрекеттің қол машинасы.

3.1406 **Инженерлік геологиядағы мониторинг:** Бірыңғай жүйе, оған мыналар енеді: нысанды салу және пайдалану кезеңіндегі инженерлік-геологиялық процестерге, инженерлік қорғаныш тиімділігіне, имараттар мен аумақтардың жағдайын құрылыс жүргізгенде кешенді бақылау; бақылау, есептерді және модельдеу нәтижелерін талдау, инженерлік қорғауды күшейту, имараттардың құралымдарын жетілдіру ж.т.б. жөніндегі ұсынымдар; имараттардың сенімділігін қамтамасыз ету және инженерлік қорғау тиімділігін, әлеуметтік-экологиялық зардаптардың алдын алу жөніндегі қосымша іс-шараларды жобалау; белсенді геологиялық қадағалаудағы қосымша іс-шараларды жүзеге асыру.

3.1407 **Геотехникалық мониторинг:** Құрылыс процесінде және объектіні пайдаланудың бастапқы кезеңінде құрылыс құралымдары мен олардың негіздерінің жайкүйін жай көзбен шолу арқылы және аспаптармен бақылау.

3.1408 **Тұтасқұймалы құралымдар:** Құрылыс құралымдарының (негізінен бетонды және темірбетонды), олардың негізгі бөліктерінің стандартты емес ғимараттар тұрғызылған орындарда, сондай-ақ бөлшектелуі қиын имараттарда бірыңғай тұтас (тұтасқұймалы) түрде орындалуы.

3.1409 **Монорельсті жол:** Жолаушылар мен жүктерді тасымалдауға арналған көлік жүйесі, оның жылжымалы құрамы жер бетіндегі тіректерге кейбір биіктікте орнатылған арқалық - монорельс үстімен (ілмелі) немесе астымен (аспалы) жүреді.

3.1410 **Жинақтау:** Инженерлік немесе технологиялық жабдықтар құралымдарына бақылау және автоматтандыру құралдарын, сондай-ақ шикізатты, суды, буды, энергияны ж.т.б. беруді және өндіріс қалдықтарын шығаруды қамтамасыз ететін қатынас жолдарын біріктіру арқылы жобаға сәйкес жинау,орнықтыру және құралымдарды(құралым элементтерін)тұрақты бекіту.

3.1411 **Іріктеп тексерусіз жинақтау:** Жапсарлардағы түйісу беттері, тесіктері, ұялары жоғарғы нақты өңделген құралымдар мен жабдықтарды қосымша түрде орындарын өзгертпей(тексерусіз) іріктеп жинақтау**.**

3.1412 **Жеделәрекетті (жабдықты) ғимаратты, имаратты немесе кешенді жинақтау:** Жазық, желілік және көлемді элементтерді, сондай-ақ ғимарат, имарат немесе кешеннің инженерлік желілерін жинау және біріктіру, жұмыс (контейнерлік типтегі ғимараттар мен имараттар үшін) немесе жобалық (құрамалы-жинамалы үлгідегі ғимараттар мен имараттар үшін) жағдайларында орнату, құралымдар мен әр алуан жабдықтармен, жиһаздарды бекітумен, тіректерде ғимараттар мен имараттар, шикізат, су, бу және энергия беруді қамтамасыз ететін инженерлік-технологиялық жабдықтарды ғимараттарға немесе имараттарға қосумен (негізінде), жерге орналастыру құрылғысы және жеделәрекетті (жабдықты) ғимарат, имарат немесе кешенді дайындау және пайдалануды қамтамасыз ететін басқа да жұмыстарды орындау.

3.1413 **Мәжбүрлі жинақтау:** Кездейсоқ орын ауыстыруларды толық шектей отырып, құралсыз бақылауды тексеретін құрылғыларды қолдану арқылы құралымды (жабдықты) жобалық орнына дәлдеп орнатуды қамтамасыз ететін, құралымдарды (жабдықтарды) іріктеп тексерусіз жинақтаудың бір түрі.

3.1414 **Көлік құралдарын жинақтау:** Құрылыс алаңының жұмыс аумағына белгілі бір уақытта жеткізілетін және жобалық орнына тікелей көлік құралдарынан жобалық ережемен орнатылатын, зауытта даярланған құралымдарды жинақтау әдісі.

3.1415 **Жинақтау құралдары:** Жинамалы құралымдарды құрастыру кезінде пайдаланылатын түрлі құрылғылар, уақытша құралымдық элементтер, құралдар.

3.1416 **Ғимараттың сапалық тозуы:** Тұрғылықты жағдайды, қазіргі заман талаптарында көрсетілетін қызметтердің көлемі мен сапасын анықтайтын негізгі параметрлердің сәйкес еместігін сипаттайтын шама.

3.1417 **Аязға төзімділік:** Көрінбейтін бұзылу белгілерінсіз және беріктігі болымды мөлшерден азайусыз, жиі суға толы жағдайда, бірнеше рет көлденең мұздату мен ерітуді ұстайтын түрлі материалдардың қабілеті.

3.1418 **Көпір:** Қандай да бір кедергілердің үстінен жол салынған имарат.

3.1419 **Көпір төсемі:** Көпірдің аралық құрылымында жылжымалы құрам доңғалақтарынан және оны беретін жүктемелерді тікелей қабылдайтын жоғарғы жол құрылымы болып табылатын темір жол көпірінің бөлігі.

3.1420 **Көпір кран:** Жүкарбасы бар ілмелі немесе тіректі көпір түрінде орындалатын көтергіш кран. Кран(көпір) астындағы рельспен, ал арбашық - арқалыққа көлденең көпірмен (кран үстімен) жүреді.

3.1421 **Көпір өткел:** Жағалаулар мен жол салдарын судың шайып кетуінен сақтайтын, жағалауды нығайтатын имараттар, көпір тесіктері арқылы судың бірқалыпты ағысын қамтамасыз ететін, реттемелі имараттар (негізінен бөгетшелер), өзен тасқындары (жайылмалары) шегінде оған көпірлерді, жол салдарын қосатын инженерлік имараттардың кешені.

3.1422 **Мәрмәр:** Негізінен әктастың қайта кристалдану нәтижесінде пайда болған метаморфикалық тау-кен жынысы.

3.1423 **Жер бетінің сырғу мульдасы:** Жер асты әзірлемелерінің әсерінен сырғуға әкеліп соқтыратын жер беті телімі.

3.1424 **Сыпырынды өткізгіш:** Құбырлар бойынша құрғақ сыпырындыларды жою үшін көпқабатты тұрғын үйлер мен басқа да ғимараттардағы құрылғы.

3.1425 **Асбестоцементті жалғастырғыш:** Асбестоцементті құбырларды біріктіруге арналған цилиндр пішінді бұйым.

3.1426 **Асбестоцементті қысымсыз жалғастырғыш:** Қысымы атмосфера қысымынан аспайтын сұйықтық немесе газ тасымалдайтын құбырларда пайдалануға арналған жалғастырғыш.

3.1427 **Асбестоцементті қысымды жалғастырғыш:** Сұйықтық немесе газды артық қысыммен (атмосфера қысымынан жоғары) тасымалдайтын құбырларда пайдалануға арналған жалғастырғыш.

3.1428 **Жеделәрекетті (жабдықты) ғимараттар мен имараттар жиыны:** Қызметтік мақсаты, типі және оларды пайдаланатын ұйымдардың қалыпты қызметін

қамтамасыз етуге қажетті сыйымдылығы (қуаттылығы ж.т.б.) әр түрлі жеделәрекетті (жабдықты) ғимараттар мен имараттар жиынтығы.

3.1429 **Сына:** Тақтайлар мен білеулер және т.с.с. пакетіне біріктірілетін ағаш құралымдардың бөліктерін бекіту үшін қолданылатын цилиндр немесе басқа пішінді ағаш немесе тұтас металл немесе қуыс шыбық (штифт).

3.1430 **Жүктеме:** Механикалық ықпал, оның өлшемі осы ықпалдың шамасын және бағытын сипаттайтын және ғимараттар мен имараттар құралымдарының және олардың негіздерінің кернеулі-деформациялану күйінің өзгерісін тудыратын күш болып табылады.

3.1431 **Уақытша жүктеме:** Әсер ету ұзақтылығы шектеулі және ғимараттың немесе имараттың қызмет мерзімінің жекелеген кезеңдерінде болмауы мүмкін жүктеме. Уақытша жүктемелер төмендегідей болып бөлінеді: ұзақ мерзімді, олардың есептік мәні ғимараттың немесе имараттың қызмет мерзімінде ұзақ уакыт ішінде байқалады; қысқа мерзімді, олардың есептік мәні ғимараттың немесе имараттың қызмет мерзімінде аз уақыт ішінде байқалады; ерекше, олар өте сирек жағдайларда (сейсмикалық және жарылыс әсері, апаттық жүктемелер ж.т.б.) пайда болуы мүмкін не өзгеше сипатта (мысалы, негіз топырағының бірқалыпты емес деформациясының ықпалы нәтижесінде туындайтын) болады.

3.1432 **Динамикалық жүктеме:** Уақытқа қатысты мәні, бағыты немесе түсу нүктесі жылдам өзгеретін және құралым бөлшектерінде айтарлықтай инерция күштерін тудыратын жүктеме.

3.1433 **Нормативтік жүктеме:** Номиналдық мәні бойынша қабылданған немесе оның пайда болуын қамтамасыз ету шарты тұрғысынан нормативтік құжаттармен белгіленген жүктеме.

3.1434 **Тұрақты жүктеме:** Ғимараттың немесе имараттың барлық пайдаланылу мерзімінде тұрақты әсер ететін жүктеме.

3.1435 **Біркелкі таралған жүктеме:** Бетке немесе оның бөлігіне үздіксіз түсірілетін қарқындылығы тұрақты жүктеме.

3.1436 **Рекреациялық салмақ:** Демалушылардың өлшем мерзіміне келудің өлшем ауданы. Рекреациялық салмақтың шекті ұйғарынды деңгейі - бір маусым аралығында бір мезгілде рекреациялық аумақа өлшем ауданымен өзіндік қалпына келтіру жұмыстары жүргізіліп жатқан және өсімдіктер дигрессиялық өзгертулерді көрмейтін табиғи кешендерге елеулі зиян келтірмей демалушылардың санын көрсететін мөлшер.

3.1437 **Аулалық әжетхана:** Қазылған шұңқыр үстіне орналастырылатын жеңіл құрылыс.

3.1438 **Сенімділік:** Бұйымның берілген жұмыс режимдері мен пайдалану, техникалық қызмет көрсету, жөндеу және тасымалдау жағдайлары кезінде белгілі бір шектерде өзінің пайдалану көрсеткіштерін сақтау арқылы белгіленген қызметтерді орындау қасиеті (қабілеті).

3.1439 **Құрылыс нысанының сенімділігі:** Қажетті уақыт аралығында құрылыс нысанының белгіленген қызмет- терді орындау қасиеті.

3.1440 **Мемлекеттік қадағалау:** Құрылыс нысандарын кемшіліктер мен жобадан ауытқуын анықтау мен жою, тиісті мемлекеттік органдарға қарасты мәселелер мен жұмыс

түрлері бойынша жүзеге асыратын нормативтік құжаттар мен стандарттардың талаптарын сақтау мақсатында қадағалау.

3.1441 **Техникалық қадағалау:** Орындалған құрылыс-жинақтау жұмыстарын қабылдау қызметтерін қоса алғандағы тапсырыс беруші тарапынан жүзеге асырылатын құрылыстың жүргізілуін қадағалау.

3.1442 **Жерүсті арқанды жолы:** Арқанды тартымы бар көлік имараты.

3.1443 **Ығысу мульдасындағы интервалдар көлбеулері:** Мульданың көрші екі нүктесі отыру айырмасының олардың арақашықтығына қатынасы.

3.1444 **Жақтау:** Терезе ойығын сәндік жиектеу.

3.1445 **Шайылмалы бөгет:** Топырақ сорғыларының көмегімен топырақты шаю арқылы (пульпа түрінде) салынған топырақты бөгет.

3.1446 **Полимер материалдардың толтырғыштары:** Өңдеуді жеңілдету, қажетті пайдаланылу қасиеттерін беру мақсатында пластмасса, резеңке, бояулар, желімдердің құрамына енгізілетін (негізінен түйіршікті және талшықты) заттар.

3.1447 **Гидравликадағы арын:** Ағынның берілген нүктедегі сұйық ағынының меншікті энергиясын (салмақ бірлігіне шаққандағы) көрсететін шама.

3.1448 **Су құятын арынды резервуар:** Су құбыры желісінде арын тудыруға арналған су құятын резервуар.

3.1449 **Ерітіп дәнекрленетін құрылыс материалдары:** Битум полимерларымен модификацияланған шатырлы материалдар. Желімдеу мастикаларды талап етпейді.

3.1450 **Кернейтін цемент:** Портландцементті клинкерді (65%), глиноземдік цементті немесе жоғары глиноземдік цементті (2О %) және табиғи гипсті (15%) бірге майдалау арқылы алынатын жылдам ұстасатын және жылдам қатайатын цемент.

3.1451 **Арматурадағы бақыланатын кернеу:** Алдын-ала кернелген құралымдардың кернелетін арматурасындағы кернеудің есептік шамасы.

3.1452 **Механикалық кернеу:** 1) дененің деформациялануы кезінде (имараттар мен машиналардың элементтерінде) пайда болатын ішкі күштердің өлшемі; 2) құралым элементтерінде сыртқы жүктемелердің әсерінен туындайтын ішкі күштердің өлшемі.

3.1453 **Қадам кернеуі:** Ток тізбегінің бір-бірінен бір қадамдық жерде орналасқан екі нүктеде бір мезгілде адам тұрған нүктелерінің арасындағы кернеу.

3.1454 **Қалдық кернеу:** Материалда немесе бұйымда уақыт аралығында сақталып қалатын ішкі кернеу.

3.1455 **Сыртқы өрт баспалдағы:** Өрт сөндіру командаларының жеке құрамын және өрт сөндіру-техникалық құралдарды ғимараттың немесе имараттың төбесіне шығаруға арналған баспалдақ.

3.1456 **Жер бұзулары:** Жердің топырақ жамылғысының бұзылуына әкелетін жердің гидрологиялық тәртібінің, техногендік рельефінің және басқа да жер жайының сапалы өзгеруіне геологиялық қазбаларды, іздену, құрылыс және басқа жұмыстарды орындауда пайдалы қазбаларды өндіруде болатын процесс.

3.1457 **Сорғы станциясы:** Сұйықтықтарды қысыммен тасымалдауға арналған имараттар, машиналар және құрылғылар кешені.

3.1458 **Төсем:** Тіреуші көтергіш құралымдарға (қабырғаларға, беларқаларға, арқалықтарға, жүгіртпелерге) көлденең орнатылған және көпқабатты ғимараттарда еден

орнатуға, шатырды, көпірлердің жүретін бөліктерін, өндірістік цехтарда технологиялық жұмыс алаңдарын орнатуға ж.т.б. арналған ғимараттың аражабын немесе жабын элементі.

3.1459 **Үйілген және салынды жерлер:** Адам әрекетінің нәтижесінде пайда болған жасанды жерлер.

3.1460 **Үйме:** Табиғи және (немесе) техногендік жерлерден жасалған, оның шегінде жер төсемі жер деңгейінен жоғары орналасқан инженерлік жер құрылғысы.

3.1461 **Жол үйіндісі:** Автомобиль жолдарының жол төсемесін немесе теміржол жолдарының жоғары бөліктерін орналастыруды қамтамасыз ететін жол бойының әдетте, бедері ойыс жерлерінде, көпірлердің және жол өткелдерінің алдында салынатын топырақ имарат.

3.1462 **Заттай сынақтар:** Объект сипатының ерекшелігімен анықталатын бақылау немесе дәл бағыты бойынша тікелей бағалаумен оның тиісті жағдайымен пайдалану объектті сынау.

3.1463 **Темір арқауды керу:** Темір арқауда бақыланатын керілетін кернеудің алдын ала қуатталған құрылымдарын құру.

3.1464 **Темір арқауды бетонға керу:** Бетон құрылымдардың қатқылдануынан кейін темір арқаудың керу процесі жүзеге асырылуда алдын ала қуатталған керілген құралмалы темірбетондық құрылымдарды дайындау тәсілі.

3.1465 **Темір арқалықтарды тіреуіштерге керу:** Құрылымдарға бетон қую алдында стенд тіреуішінің немесе қалыбының темір арқаудың керу процесі жүзеге асырылуда алдын ала қуатталған керілген құралмалы темірбетондық құрылымдарды дайындау тәсілі.

3.1466 **Ұлттық стандарт:** Стандарттау жөніндегі ұлттық орган қабылдаған стандарт.

3.1467 **Жылжымайтын мүлік:** Жер телімдері, ғимараттар, имараттар, көпжылдық көшеттер және жерге байланысты өзге мүлік, яғни қолданылуына еселеусіз зиян келтірілмей орын ауыстыру мүмкін болмайтын нысандар.

3.1468 **Тұрғын үй саласындағы жылжымайтын мүлік:** Мүлік шекараларында иелену, пайдалану және билік ету құқықтары белгіленген жылжымайтын мүлік, жер телімдері және онымен тығыз байланысты тұрғылықты және тұрғылықты емес бөлмелерден, үй маңындағы шаруашылық қора-жайлардан, көпжылдық даму кезеңдері бар жасыл көшеттерден тұратын тұрғын үйлер; тұрғын үйлер, пәтерлер, тұрғын үйлердегі өзге де тұрғылықты бөлмелер, тұрақты және уақытша тұруға жарамды басқа құрылыстар; имараттар және тұрғын үй саласының инженерлік инфрақұрылым элементтері.

3.1469 **Баспананың тұрғылықты емес (қосалқы) ауданы:** Тұрғын үй ішіндегі қосалқы бөлмелердің (ас үй, шомылатын бөлме немесе іргелес салынған монша, кір жуатын орын, дәретхана, кіреберіс, дәліз, пәтерлік қойма, жылытатын орын және сол сияқты) ауданының қосындысы.

3.1470 **Тұрғылықты емес бөлме:** Тұрақты тұрудан өзге мақсаттарға арналған, оның ішінде қоғамдық мұқтаждықтар және/немесе шағын кәсіпкерлік үшін пайдаланылатын, тұрғын үйге іргелес (іргелес-жалғастыра) салынған жеке бөлме.

3.1471 **Аяқталмаған құрылыс өндірісі:** Тапсырушымен аяқталмаған объекттер бойынша орындалған жұмысқа есеп айырысу жүйелерінің белгіленген тәртіппен

қабылданбаған және төленбеген СМП жұмыстарының сметалық бағасы. А.қ.о. мердігерлік мекеменің балансында қамтып көрсетіледі.

3.1472 **Аяқталмаған құрылыс:** 1. Жүргізуге енгізілмеген және негізгі қорда тіркелмеген, аяқталмаған немесе пайдалануға тапсырылмаған ғимараттар, құрылғылар мен олардың бөлек конструктивтік элементтері тапсырушы мекемемен қабылданған және төленген объекттер бойынша; 2. Құрылыс объектісінде құрылыстық-жинақтау жұмыстары тоқтатылған кезден объектке көп жылға "тыйым салынған" деген көрсеткіш пайдаланылады.

3.1473 **Ақаулық, ақаулы күй:** Бұйымның белгіленген қызметтерді орындау қабілетін сипаттайтын негізгі параметрлеріне қатысты қойылатын бір немесе бірнеше талаптарға сондай-ақ оны пайдалану қолайлылығына, сыртқы түріне, жинақтылығына ж.т.б. сәйкес келмеуіне қатысты бұйымның (құрылғының) күйі.

3.1474 **Салмақ түсірілмейтін панель:** Ғимарат құралымдары (терезе және есік блоктарынан және терезеаралық жеңіл құралымдардан өзге) үшін тірек ретінде қолданылмайтын панель.

3.1475 **Жылытылмайтын бөлме:** Пәтердегі жылыту жүйесі болмайтын (суық қоймалар, сырттағы дәліздер және сол сияқтылар) және пәтердің (баспананың) тұрғылықты емес ауданына қосылатын тұрғылықты емес бөлмелер. Жылытылмайтын бөлмелерге пәтерішілік ауызғы бөлмелер және дәліздер жатқызылмайды.

3.1476 **Мөлдір емес темплет:** Мөлдір емес немесе жарық өткізбейтін материалдан, мысалы, картоннан, болат фольгадан және т.с.с материалдан жасалған темплет.

3.1477 **Су тұтынудың әркелкілігі:** Уақыт аралығындағы су шығынының ауытқуы.

3.1478 **Бұзбай бақылау:** Бұйымдардың және нысандардың сапасы туралы ақпарат алу мақсатында бұйымдар мен материалдарды бұзбай, олардың сипаттамаларын анықтау. Бұзбай бақылау дефектоскопияның өткізуші өрістерді, сәулелерді және заттарды пайдалануға негізделген түрлі әдістерімен қамтамасыз етіледі.

3.1479 **Сәулеттегі әшекейқабырға:** Тоғыспа қабырғаларын бекітетін қашалған сына тәрізді тастардан жасалған арка. Әшекейқабырғалар жүйесі тоғыспа қалауды жеңілдететін қаңқа түзеді.

3.1480 **Тоттанбайтын болат:** Ауада, суда, сондай-ақ кейбір жеміргіш орталарда тоттануға төзімді легирленген болат.

3.1481 **Жанбайтын материал:** Оттың немесе жоғары температура әсерінен жалындамайтын, бықсымайтын және көмірленбейтін материал.

3.1482 **Көтергіш панель:** Ғимарат құралымдары үшін оларға тірек ретінде пайдаланылатын панель.

3.1483 **Типтік емес бұйымдар (құралым, құрылғы, жинақтау блогы):** Технологиялық, энергетикалық, санитарлық-техникалық және өзге жүйелердің жинақтау орындарында (жинақтау ұйымдарының дайындау шеберханаларында) алғаш рет әзірленген және жасалған бұйым.

3.1484 **Сәулеттегі неф:** Созылыңқы бөлме, бағаналардың немесе діңгектердің бір немесе екі бойлық жақтарының қатарымен шектелген интерьердің бөлігі.

3.1485 **Нефелинді цемент:** Нефелинді шламды, қатаю белсендіргіштерін (әкті немесе портландцементті) және гипсті жұқалап ұсақтау арқылы алынатын гидравликалық тұтқыр зат.

3.1486 **Нефелинді шлам, белитті шлам:** Нефелиннен алюминий тотығын өндіру кезінде түзілетін сиениттерден ж.т.б. тау жыныстарынан, негізінен алюминийдің қос кальцийлі силикатынан (белиттен) тұратын қалдық.

3.1487 **Нивелир:** Көлденең жазықтықта айналатын көру дүрбісімен және сезімтал деңгейімен жабдықталған, геометриялық нивелирлеу үшін пайдаланылатын геодезиялық аспап.

3.1488 **Нивелирлік желі:** Геодезиялық желі, оның пунктерінің теңіз деңгейіне қатысты биіктіктері геометриялық нивелирлеумен анықталған.

3.1489 **Нивелирлік репер:** Нивелирлік желі пунктін бекітетін геодезиялық белгі. Ескерту: репердің өзіндік атауында орнатылатын орын (мысалы, фунттық репер) және орнату ерекшеліктері (мысалы, іргетасты репер) бейнеленуі мүмкін.

3.1490 **Нивелирлеу:** Бірқатар таңдалған нүктелерге немесе теңіз деңгейіне қатысты жер беті нүктелерінің биік айырымдарын (биіктік айырмасын) анықтау.

3.1491 **Материалдық ресурс шығыстарының нормасы:** Өнім (жұмыс) бірлігін өндіруге қажетті материалдық ресурстар мөлшері.

3.1492 **Қалыпты пайдалану:** Жобалау нормаларында немесе тапсырмаларында көзделген технологиялық немесе тұрмыстық талаптарға сәйкес жүзеге асырылатын (шектеусіз) пайдалану.

3.1493 **Нормативтік құжаттама (нормативтік құжат):** Ғимараттар мен имараттарды жобалау, инженерлік ізденістер және оларды салу, жаңарту, күрделі жөндеу, кәсіпорындарды кеңейту және техникалық қайта жарақтандыру кезінде, сондай-ақ құрылыс құралымдарын, бұйымдары мен материалдарын дайындау кезінде міндетті болып табылатын нормалардың, ережелердің, қағидалардың, талаптардың жиынтығын белгілейтін құжат.

3.1494 **Нормативтік жүктеме:** Ғимараттар мен имараттарды пайдаланудың қалыпты жағдайларына сәйкес келетін ең үлкен жүктемелер; құралымдарды шекті күйі бойынша есептеу кезінде пайдаланылады.

3.1495 **Нормативтік құжат:** Белгілі бір қызмет түрлеріне қатысты тәртіптерді, жалпы принциптерді немесе сипаттамаларды белгілейтін және тұтынушылардың кең ауқымына арналған құжат. Ескерту: 1) құрылыстағы нормативтік құжаттар жүйесінде «нормативтік құжат» термині құрылыс нормалары мен ережелері, ережелер жиынтығы, аумақтық құрылыс нормалары, стандарт сияқты ұғымдарды қамтиды; 2) жүйенің нормативтік құжаттарды дайындау, жариялау және қолдану кезіндегі қызметі «нормалау және стандарттау» терминімен белгіленеді.

3.1496 **Материалдық ресурс нормативтері:** Шикізаттар мен материалдар шығысы нормаларының элементтер бойынша құрастырушылары.

3.1497 **Бетонның нормаланған тығыздығы:** Нормативтік-техникалық және жобалық құжаттамада берілген бетон тығыздығының мәні.

3.1498 **Ерітіндінің нормаланған беріктігі:** Белгіленген тәртіппен бекітілген (жобалық марка) нормативтік-техникалық құжаттамада немесе мемлекеттік стандарттарда берілген қатайған құрылыс ерітіндісінің беріктігі.

3.1499 **Қысқы уақытта құрылыс-жинақтау жұмыстарын жүргізу кезіндегі қосымша шығын нормалары:** Қысқы уақытта құрылыс-жинақтау жұмыстарын жүргізуге қажетті қосымша шығындарды есепке алатын сметалық нормалар, оның ішінде: жұмысшылардың еңбекақысына қосымша төлемдер; жұмыс орындарын жақсарту шығындары; қысқы уақытта жұмысты жүргізу технологиясының өзгеруіне байланысты туындайтын шығындар (орнату, кокс пештеріне арналған жылытқыштарды қоспағанда, жылытқыштарды бөлшектеу және жылыту); бетон және темірбетон құралымдарды қажетті температура-ылғалдылық шарттарына сәйкес сақтау, ерітінділерге, бетонға арнайы қоспаларды қолдану ж.т.б. Құрылыс түрлері бойынша белгіленген, тапсырыс берушілер және бас мердігерлік құрылыс ұйымдары арасында орындалған жұмыстар үшін сметалар мен жылдық есептерді құруға арналған нормалар және бас мердігерлік пен қосалқы мердігерлік құрылыс ұйымдары арасында орындалған жұмыс түрлері бойынша есеп айырысу үшін құралымдар және жұмыс түрлері бойынша нормалар.

3.1500 **Құрылыстың ұзақтық нормасы:** Объекттер құрылысының мемлекеттік органдар белгілеген ұзақтылығы. Қ.ұ.н. құрудың екі амалы болуы мүмкін: уақыт құратын факторының функциясы құрылыс ұзақтығы болып табылады және осы фактор мен ұзақтық арасына аналитикалық басыбайлылықты орнату қажет. Факторлар ретінде объекттің бағасы, оның физикалық параметрлері (мөлшері), қуаттылығы болуы мүмкін. Берілген амалды сату шағын әмбебап нормаларын құруға мүмкіндік береді; Құрылыс ұзақтығы оның диапазоны кең техникалық-экономикалық параметрлерінің функциясы болып табылады. Осыған байланысты Қ.ұ.н. оның қысқаша сипаттауы мен уақытша параметрлері объекттер тізімі ретінде беріледі. Мұндай амал нақты объектілер параметрлерінің үйлеспеу шарасыздығымен кең нормативтік базасының Қ.ұ.н. дайындауда нормаларда басқа ұқсастығы жоқ жаңа объектілер үшін нормалау қиындығымен мен қажеттілігімен байланысты.

3.1501 **Өндірістік нормалар:** Жұмыс көлемі бірлігіне (өнім бірлігіне) жұмсалатын еңбек және материалдық ресурстар шығынының шамасын белгілейтін нормалар.

3.1502 **Технологиялық жобалау нормалары:** Министрліктер мен ведомстволар белгіленген тәртіппен бекітетін, өндірістік кәсіпорындар мен имараттардың технологиялық процестерін жобалау жөніндегі нормативтік құжаттар.

3.1503 **Нөлдік кезең:** 1. Ғимараттың немесе құрылығылар мен инженерлік коммуникациялардың бөліктерін тұрғызу жөніндегі құрылыстық-жинақтау жұмыстарын жобалауда шартты "нөлдік" таңбасынан төмен орналасқан кешен; 2. Ғимараттың жер астындағы құрылыс бөлігін жүргізу кешені. Оған: тік орналастыруды, шұңқыр қазанды қазу, іргетастар (жайластыру) құрылғылары, бағаналарды қағу, жертөле қабырғаларын (жайластыру) құрылғылары, инженерлік коммуникацияларды қосы және шығару, қабырғалардың жер астындағы бөлігін гидрооқшаулау, жабындарды құрастыру, шұңқыр қазанның қуыстарын күю жұмыстары кіредт

3.1504 **Құрылыс нөлдігі:** Бірінші қабаттың таза еден деңгейінің жобалау таңбасы. Қ.н. абсолюттік таңбасы құрылыс жобасында беріледі. Қ.н. геометриялық нивелирдеумен

шығарылады және құрылыс алаңшада бекітіледі немесе ғимарат қабырғасында қызыл жазықтық сызықпен белгіленеді.

3.1505 **Суландыру:** Су көздері жоқ не суы қолдануға келмейтін немесе берілген ауданда сумен қамтамасыз ету дебиті жеткіліксіз жерлерде гидротехникалық имараттар салу енетін шаралар кешені.

3.1506 **Жерасты имараттарының қаптауы:** Қоймаларда, тоннельдерде, гараждарда т.б. ішкі беттерін құрайтын құрылыс құралымы. Жерасты құрылыстары қаптауын жерасты имараттарын қираудан, қоршаған тау жыныстарының шектен тыс жылжуынан, жер асты суының басып қалуынан қорғау үшін жасайды.

3.1507 **Ағынды суларды залалсыздандыру:** Ақаба сулардың құрамындағы зиянды заттарды суатқа жіберетіндей немесе өндірістік қажеттерге қайталай қолдану дәрежесіне жеткізетіндей етіп тазалау.

3.1508 **Зарарсыздандыру:** Радиоактивті және қауіпті химиялық заттарды дезактивация, газсыздандыру, демеркурлендіру, сондай-ақ қауіпті биологиялық заттарды дезинфекциялау, детоксикациялау жолымен аумақты, нысандарды, суды, азық-түлікті, азық шикізаты мен жемдерді уланудан және ластанудан белгіленген норма шегіне дейін азайту.

3.1509 **Суды зарарсыздандыру:** Судағы ауру тудыратын бактериялар мөлшерін санитарлық-гигиеналық талаптар белгілеген шекке дейін азайту.

3.1510 **Табиғи және ақаба суларды зарарсыздандыру:** Судағы ауру тудыратын бактериялар мен вирустарды жою.

3.1511 **Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету:** Өрт қауіпсіздігі талаптары мен ережелерін, нормативтік құқық актілерін қабылдау және сақтау, сондай-ақ өртке қарсы іс-шараларды өткізу.

3.1512 **Төтенше жағдайларда өнеркәсіптік қауіпсіздікпен қамтамасыз ету:** Құқықтық нормаларды қабылдау және сақтау, экологиялық қорғау, салалық немесе ведомстволық талаптар мен ережелерді орындау, сондай-ақ төтенше жағдай аймақтарындағы өнеркәсіптік апаттардың алдын алуға бағытталған инженерлік-техникалық, технологиялық және ұйымдастыру шаралар кешенін өткізу.

3.1513 **Сейсмикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету:** Құқықтық нормаларды сақтау, экологиялық және сейсмикалық қорғану ережелері мен талаптарын орындау мен ұйымдастыру, болжау, инженерлік-техникалық, сейсмикалық қорғау және адамдарды жер сілкінісінде зақымдану факторларының әсерінен қорғануды, қоршаған табиғи ортаны және экономика объектілерін қамтамасыз етуге бағытталған арнайы шараларды қабылдау.

3.1514 **Тұтқа қаптауы:** Тұтқаның сыртқы әшекей бөлігі.

3.1515 **Аккредиттеу аясы:** Аккредиттелген сатификаттау жөніндегі органның немесе аккредиттелген сынақ зерханасына (орталыққа) өнімнің сынауын немесе сәйкестігін растау жұмыстарын жүргізуге құсы берілген қызмет саласы.

3.1516 **Сертификаттау саласы:** Сертификаттау объектілерінің өзара байланысының жиынтығы.

3.1517 **Техникалық нормаландыру саласы, стандарттау саласы:** Техникалық нормаландыру объекттердің және стандарттау объекттерінің өзара байланысының

жиынтығы. Техникалық нормаландыру, стандарттау салаларына, мисалы, машина жасау, көлік, ауыл шаруашылығын, химиялық өнеркәсіпті ж.т.б. жатқызуға болады.

3.1518 **Қаптау:** Ғимарат элементтерінің (қабырғалардың, ұстындардың, аражабындардың, цоколдардың) және имарат бетінің сыртқы қабатын түзетін дара материалдардан тұратын құралым.

3.1519 **Қаптау жұмыстары:** Ғимараттар мен имараттардың сыртқы бетін әрлеу.

3.1520 **Сәулет қиындылары:** Негізінен көлденеңінен орналасқан (цоколь, ернеу, қабатаралық белдіктерде, тартқыштарда, ұстын түптабандарында) пішіні бойынша әр түрлі кесе көлденең қима түріндегі ұзындықтағы сәулеттік элементтер.

3.1521 **Қазанды айналдыра қаптау:** Қазанның жағу камерасын және газ жүргішін қоршаған ортадан бөлетін, отқа төзімді және жылу оқшаулауғыш қоршауы. Қазанды айналдыра қаптау жылу жоғалтуды азайту, газ жүретін жолдардағы суық ауаның көбеюін төмендету, қазаннан түтіндік газдарды шығарудың алдын алуға мүмкіндік береді.

3.1522 **Тұсқағаздар:** Ғимарат төбесі мен қабырғаларына арналған қағаз немесе басқа да икемді негіздегі бумалық әрлеу материалдары.

3.1523 **Қабықша:** Құралымның басқа өлшемдерімен салыстырғанда екі қисық сызықты бетпен шектелген аралығы (қабықша қалыңдығы) өте аз кеңістікті құралым.

3.1524 **Айналмалы сумен жабдықтау:** Кәсіпорындағы сумен жабдықтау жүйесінде суды бірнеше рет пайдалану.

3.1525 **Өнім үлгісі, өнім эталоны:** Тәжірибелі тексеру және құралымдық-техникалық пен тұтынушылық сапасын бақылау мақсатында оның жобалануы мен жобасының берілген техникалық тапсырмаларда ескерілген бір немесе бірнеше данада өнеркәсіптік тәсілмен дайындалған өнім үлгісі.

3.1526 **Қайырмалы күрек:** Машина бағытында төмен қоғалысты қазумен қамтамасыз ететін бір шөмішті экскаватордың жұмыс құралы.

3.1527 **Жиек:** Тас қалаудың жоғары жатқан бөлігі қалыңдығының өзгеруі нәтижесінде пайда болған іргетас немесе қабырғаның көлденең кертпеші.

3.1528 **Зерттеу (ғимараттарды):** Ғимараттың, оның бөлек элементтерінің техникалық қалпын бағалау және төзімділік деңгейінің техникалық жағдайы туралы мәліметтерді жинау, жүйелендіру және талдау жұмыстарының кешені.

3.1529 **Жер сілкінісінен кейін объекттерді тексеру:** 1. Объекттердің зақымдалу көлемін анықтау мақсатымен әр объект бойынша оны қайта құру, қалпына келтіру немесе бұзу жөнінде оперативті алдын ала шешім қабылдау; 2. Объекттерді қайта құру немесе қалпына келтіру жобаларын дайындау үшін негізгі материалдарды дайындаумен толық жете зерттеу.

3.1530 **Жер асты құрылғыларды зерттеу:** Жер асты құрылғылардың (коммуникациялардың) техникалық сипаттары мен олардың өзара байланыстарының сызбаларын анықтау.

3.1531 **Бөлменің қызмет көрсету зонасы (тұратын орта):** Бөлмедегі еден мен қабырғаға параллельді жазықтықпен шектелген бос кеңістік: еден үстінің деңгейі 0,1 және 2,0 м биіктігімен (төбе жылытуымен төбеден 1 м-ден жақын емес), жылыту аспаптарынан, терезеден, сыртқы және ішкі қабырғалардан 0,5 м аралықта.

3.1532 **Жалпы ұйымдастыру-техникалық дайындық:** Жинақтау жұмыстары мен құрылыс түрлерінің бөлек құрылыс кәсіпорындары мен өндірісінің қызметі әр объектісінің құрылысын қамтамасыз етуге жалпы және міндетті болып табылатын құрылыс өндірісінің дайындау жүйесіне кіретін шаралар жиыны. Бұл дайындаудың жобалық-сметалық құжаттармен, оның ішінде ПОС, құрылысты қамтамасыз ету түрі; құрылыс алаңшасының бұйымындағы бұру; құрылыстың титулдық және ішкі құрылыстық титулдық тізімдерін құрастыру; объект құрылысына мердігер мен қосалқы мердігерлермен келісім-шарттарды (контракттарды) жасасу; жұмыс өндіру құқысына рұқсаттар мен кіру рұқсаттарын толтыру; ғимараттар мен құрылыстар орналасқан құрылысқа бөлінген алаңшаларды босату; бұл ғимараттарда орналасқан тұлғалар мен мекемелерді көшіру; құрылысты кіреберіс жолдармен, электр-, су- және жылумен және байланыс жүйелерімен және тұрмыстық қызмет көрсету бөлмелерімен қамтамасыз ету; жабдықтарға тапсыруларды орналастыру және материалдық ресурстарының жеткізушілерін анықтау.

3.1533 **Тәуекелдікті жалпы бағалау:** Тәуекелдікті бағалау және тәуекелдікті зерттеу процесі.

3.1534 **Пәтердің жалпы ауданы:** Пәтердің лоджиялар, балкондар, дәліздер, қолайлы ашық алаңдары ескерілген тұрғын және қосалқы бөлмелерінің жиынтық ауданы.

3.1535 **Құрылыстардың жалпы ауданы:** Тұрғын үйдің барлық қабаттарының, шаруашылық-тұрмыстық және өзге де құрылыстар көлемінің жалпы жиынтығы болып есептеледі.

3.1536 **Бетон қоспасында жалпы судың мөлшері:** қоспаны араластыруда қосатын су санының мөлшері; толтырғыштағы (бос арада, адсорбиріленген беттердегі) су мөлшері; үстемелермен (модификаторлармен және минералды, егер олар сұйықтық немесе суспензия түрде қолданатын жағдайда) қосылатын сулар; бетонға мұзбен(егер ол экзотермияның төмендеуінде және қоспаның суытылуында қолданатын жағдайда) немесе булауда енгізілетін сулар.

3.1537 **Халық шаруашылығы нысаны:** Біртұтас алаңда орналасқан кәсіпорын, бірлестік, мекеме немесе материалдық өндіріс саласының ұйымы немесе шаруашылықтың өндірістік емес саласы.

3.1538 **Құрылыс нысаны:** Құрылысқа (қайта салуға немесе кеңейтуге) дербес нысандық смета жасалатын ішкі инженерлік тораптары мен қатынасы, галереясы, құрал-саймандары, мүліктері және басқа да өзіне қатысты жабдықтары бар жеке ғимарат немесе имарат. Жеке құрылыс нысаны ретінде басқа да жұмыстар (тік жайғасым, сыртқы инженерлік тораптар, құрылыс алаңын көркейту ж.т.б.) бола алады.

3.1539 **Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметінің нысандары:** ҚР аумақтары, облыстар, аудандар, елді мекендер және олардың бөліктері, қызметтік аймақтар, технологиялық және инженерлік жабдықтар мен ғимараттардың барлық түрлерін қоса алғандағы жылжымайтын нысандар, арнайы экономикалық аймақтар, мәртебесі ҚР заңдарында белгіленген тарих және мәдениет, қалалық және табиғат көріністерінің жылжымайтын ескерткіштері.

3.1540 **Аудит объектісі (экологиялық):** Бұл заттар туралы белгіленген ақпарат (немесе) басқару жүйесі, жағдай, оқиға, экологиялық әрекет.

3.1541 **Көшетхана газдарының атылу объекттері:** Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан табиғи кешендер немесе қандай да болса бұлақтарының көшетхана газдары тікелей немесе жанама көшет тиімділікпен ауа атмосферасына шығады.

3.1542 **Қорғау объекті (өрт қауіпсіздігі):** Ғимарат, имарат, бөлме, процесс, технологиялық құрылғы, зат, материал, көлік құралдары, бұйымдар мен элементтер және жиындар. Объект құрамына адамда кіреді.

3.1543 **Мониторинг объекті (құрылыста):** Құрылыс процесі мен пайдалануда құрылыс құрылымдары мен іргетас табандарына көзбен шолу және құралдардық байқаулар жүргізіледі.

3.1544 **Күрделі объект:** Құрылысы мұқиятты ұйымдастыру-техникалық дайындығын талап ететін әр түрлі көлемдік-жоспарлық және конструктивтік сипаты бар типтік емес ғимараттар мен имараттардан тұратын құрылыстық өндірістік кешен; мұндай кешеннің құрылысында қолданылатын материалдар мен құрылымдардың кең номенклатурасымен әр түрлі технологиялық түрлері мен көтеру-көліктік жабдықтарды құрастыру және құрылыс жұмыстарының маңызды көлемін орындайтын көп мекемелер (15 тен 20-ға дейін, жобалау, құрылыс, арнай мекемелерді қосқанда) қатысады. Бөлек тұрған ғимараттар мен имараттар: - құрылысы арнайы көмекші құралдар мен құрылғыларды қолданумен жүзеге асырылатын күрделі құрылымдарымен; күрделі құрылымдарымен; стандартты емес есептерді талап ететін құрылыс әдістері немесе күрделі құрылымдарды қолдану жаңа шешімдерімен ерекшеленетін; жер астының тереңдігімен (толық немесе жарым-жартылай) жоспарланған таңбалаудан 10 м-ден төмен. Анықтауда көрсетілген белгілердің бірінің бары объекттің осы күрделі деңгейге жататынын көрсетеді. Күрделі категорияға жататын ғимараттар мен имараттарға көпірлерді, эстакадаларды, жол құбырлар мен басқа да құрылғыларды осы белгілердің бірі немесе бір қатарының барында жатқызу керек; құрылыстың темір бетонды және металдық аралықтарын тұрғызу аспалы немесе жартылай аспалы жинақтау, аспалы бетондау, бойлы жылжу, жүзумен тасымалдау, аркада доғалы қыр ағаштарды құрастыру әдісімен жүргізіледі; бұрғылау бағаналарда немесе бағана-қабыршақтарында терең орналасумен тіректерді орнату; тығыз жағдайларда құрылыс өндірісін ұйымдастыру жағынан бар имараттарды қайта құру; элеваторлар, комбикорм зауыттары, ауылшаруашылық өнімдерді өңдеу кәсіпорындары, ауылшаруашылық техниканы жөндеу зауыттар; күмбездері және басқа элементтері мен бөліктері күрделі конструктивті шешімдерімен биіктігі 30 м-де астам діни ғимараттар мен имараттар

3.1545 **Бірегей объекттер:** Жобалау құжаттарда келесі сипаттарының бірі алдын ала ескерілген теңі жоқ жалғыз күрделі құрылыс объектілер: биіктігі 100 м-ден астам; аралықтары100 м-ден астам; шығуы 20 м-ден астам консольдарының бары; жер асты (толық намесе жарым-жартылай) тереңдігі жерден жоспарланған белгісі 15 м-ден астам; оларға қатысты ерекшелік желілі емес физикалық немесе геометриялық стандартты емес есептік әдісі немесе ғылыми зерттеудің негізінде орындалған арнайы есеп әдісі дайындалатын құрылымдары мен конструктивтік жүйелердің бары.

3.1546 **Эксперименттік (тәжірибелік) объект:** Эксперименттік объекттерінің құрылысы мен жобалау бағдарламасының белгіленген тәртібі бойынша енгізіліп бекітілген қала құрылысы кешендері, елді мекендер, тұрғын аудандар мен кварталдар,

өнеркәсіптік аудандар мен түйіндер, мелиорациялық және су шаруашылығының объекттері, инженерлік-көліктік коммуникациялар және олардың жобалауы мен салуында нәтижелерін тексеру жүргізілетін бірінші рет енгізілген ғылыми-зерттеулер мен тәжірибелік-конструкторлық жұмыстардың басқа құрылыс объектілері.

3.1547 **Қала құрылысы мен аумақтық жоспарлау объекті:** Қайта құрылуға, дамыуына, талап етілген қалпын көтермелеуге бағытталған басқару әсерімен шартты есептеп шығарылған өмір сүрудің біртұтас кеңістік үзіндісі; жобалау құжаттаманы дайындау; ғылыми зерттеулерді орындау. Қала құрылысы объектілерінің құрамына әкімшілікке бағыну, қатыстылық, функционалды пайдалану, экологиялық қалпы, халықтық-шаруашылық, тарихи-мәдениеттік, табиғи-ландшафттық құндылығы немесе басқа әлеуметті мағыналы белгісімен бөлінген елді мекен аумақтары, олардың бөліктері, қала сырты зоналары кіреді. Аумақтық жоспарлау объекттерінің құрамына осы белгілермен бөлінген ел аумақтары, олардың бөліктерікіреді.

3.1548 **Жол сервисінің (қызмет көрсету) объекттері:** Жолаушыларға, жүргізушілер мен көлік құралдарына қызмет көрсетуге арналған ғимараттар мен имараттар (қызмет көрсету кешені, автобус аялдамасы, авто павильондар, демалу алаңшалар мен көлік құралдарының тұрақтары, көрсетілген объекттерге кірулер).

3.1549 **Жол шетіндегі қызмет көрсету объектілері:** Жол шетіндегі сызықтарда орналасқан жол жүру қатысушыларына қызмет көрсетуге арналған ғимараттар мен имараттар (мотелдер, мейманханалар, кемпингтер, техникалық қызмет көрсету станциялары, автомай құю станциялары, қоректену жерлері, сауда, байланыс, медициналық көмек көрсету, жуу, жарнама құралдары мен басқа құрылғылар).

3.1550 **От жүктемесі** (өрт жүктемесі) - ғимараттар немесе имараттардың 1 шаршы метр едендерінің аудандарына шаққандағы жанған материалдар санын ескеретін жалпы жылулық әлеуеті.

3.1551 **Оттан қорғау:** Арнайы өңдеу жолымен материалдар мен құралымдардағы өрт қаупін азайту.

3.1552 **Оттан қорғаушы зат (қоспа):** Оттан қорғауды қамтамасыз ететін зат (қоспа).

3.1553 **Отқа қарсы бұйым (материал, құралым):** Оттан қорғаудың нәтижесіне жеткен болып табылатын төмендетілген өрт қаупіне ие бұйым (материал, құралым).

3.1554 **Отқа төзімді асбестоцементті жалпақ табақ:** Құрылыс құралымдарын өрт кезінде от әсерінен қорғауға пайдаланылатын, жылу беруде жоғары кедергі келтіруге ие өнім.

3.1555 **Отқа төзімділік:** Құрылыс бұйымы, құралымы немесе элементінің өрт кезінде көтерме және отқа бөгет жасау қабілеті, яғни опырылуға (бұзылуға), жану температурасына дейін қызуына, тесік саңылау және сызат пайда болуына, сондай-ақ бұйымдардың (имарат құралымдары) іші мен сыртында жанудың таралуына кедергі жасау қабілеті. Бұйымның арнайы от сынақтары кезінде отқа төзімділігін сақтау уақытын отқа төзімділік шегі деп атайды.

3.1556 **Өрт сөндіргіш зат:** Жануды тоқтату жағдайын тудырушы физика-химиялық қасиеттерге ие зат.

3.1557 **Отқа төзімділік:** Материалдардың жоғары температура әсеріне балқымай қарсы тұра алуы.

3.1558 **Отқа төзімді материалдар:** Көбінесе, 1580 ^{o}С-тан төмен емес отқа төзімділікке ие минералды шикізат негізінде жасалған материалдар мен өнімдер.

3.1559 **Қоршау құралымдары:** Ғимараттың сыртқы қабығын құрайтын немесе оны жекелеген үй-жайларға бөлетін құрылыс құралымдары; бірмезгілде көтерме құралымдар қызметін де атқара алады.

3.1560 **Қоршау белдігі, қорғаныш бөгет:** Жайылма немесе оның бөліктерін жоғары су басуынан (су тасуы мен тасқын су) қорғайтын үйінді түріндегі реттеуші имарат.

3.1561 **Қорғаныш қоршау:** Адамдардың қауіпті өндірістік факторлар әсер ететін аймаққа кіруіне, сондай-ақ тиісті жұмыс орындарына бөтен адамдардың енуіне күні бұрын тосқауыл жасауға арналған құрылғы.

3.1562 **Бір шөмішті экскаватор:** Шөміш немесе басқа айырбастаушы жабдық түріндегі жұмыс органдары бар циклдік қимылды, өзі жүретін машина. Қолданылуы мен орындайтын жұмыс түрлеріне байланысты бір шөмішті экскаваторлар әмбебап (ең бастысы, құрылыс және жер қазу жұмыстары өндірісі үшін) карьерлік, төбелік және торфтық, жерастылық, жүзетін, адымдайтын ж.т.б. болып бөлінеді.

3.1563 **Одориизеттеу**: 1. Ауаға жағымды иістер шашу. Кейде ауаны кондициялауда қолданады; 2. Газ құбырларының немесе темір кесектердің тызыдап қосылмаған жерлерінен газдың шығуын анықтау үшін жанар газдарға өте иісті заттарды (одоранттарды) қосу. Одорант — этилмеркаптан (C_2H_5SH) пайдалану көп таралған, сирек органикалық сульфидтер мен дисульфидтер қоланылады.

3.1564 **Бояғыш агрегат, пневмобояғыш жасалым:** Бояу шашыратқыш-тапаншаға сығылған ауамен беріліп, лак бояғыш материалдармен үстіңгі беттерді бояйтын машиналар мен құрал-жабдықтар топтамасы.

3.1565 **Омологация**: Импортерел стандарттарына сай тауардың техникалық сипатын келтіру.

3.1566 **Ондулин:** Асбесті жоқ талшықты толтырғышы бар ирек табақты шатырлы материал.

3.1567 **Құрылыстағы қалып:** Бетон мен темірбетон құралымдары мен құрылыстарын тұрғызуда бетон қоспасы мен арматурасын төсеуге арналған пішін.

3.1568 **Қауіпті аймақ:** Қауіпті және (немесе) зиянды өндірістік фактордың адамға әсер ету мүмкіндігі бар кеңістік.

3.1569 **Қауіпті геологиялық процестер:** Адам өміріне, халық шаруашылығы нысандары мен аумаққа кері әсерін тигізетін геологиялық, инженерлік-геологиялық процестер мен гидрометеорологиялық құбылыстар (көшкін, опырылу, карст, сел тасқындары, қар көшкіні ж.т.б.). Ең көп таралған, кешенді шешуді қажет ететін процестер: ылдилық - теңіз жағасы мен су қоймаларындағы процестермен бірге; абразионды және эрозионды - өзендерде; таулы алқаптар мен таулы облыстардағы эрозионды-селді көшкіндермен бірге - карсты және суффизионды, қарлы және қарлы-тасты көшкіндер.

3.1570 **Қауіпті табиғи әсерлер:** Тірі организмдерге, халық шаруашылығының нысандарына және тіршілік ортасына зиянды немесе бүлдіруші әрекет ететін табиғи процестердің пайда болып білінуі.

3.1571 **Технологиялық операция:** Бір жұмыс орнында бір немесе бірнеше жұмыскердің атқарған, сондай-ақ жұмыскерлердің қатысуынсыз немесе олардың байқауымен (автоматтандырылған өндірісте) аяқталған технологиялық процестің бөлігі. Технологиялық операция - жайғастырылған жүктеу жабдықтарының және еңбекті техникалық нормаландырудағы өнімділікті анықтайтын негізгі есептік бірлігі.

3.1572 **Озық инженерлік дайындау:** Өндірістік кешеннің, тұрғын үйлердің немесе олардың кезегінің құрылысына алаңшаны дайындау үшін шаралар мен жұмыстарды орындау қажет. О.и.д. тапсырушымен тіреуш геодезиялық желілерді (қызық сызықтарды, реперлерді, ғимараттың бас білектерін, тіреуіш құрылыс торларын) құру, құрылыстың негізгі мерзімінің дамуы мен оның қалыпты бастамасын қамтамасыз етуді және құрылыс алаңшаның игеруімен байланысты жұмыстары мен шараларды кіргізеді; құрылыс алаңшаны игеру – аумақтарды тазалау, құрылыстарды бұзу ж.т.б.; алаңшаны инженерлік дайындау – жер устіндегі сулардың біріккен науаларының құрылғыларын, тұрақты немесе уақытты жолдардың құрылғыларын, теміржол тарауларын, кемежайларды, бар желілерді көшіру және су мен электр қуатымен құрылысты жаңа құрылғылармен жабдықтау үшін, тұрақты және уақытша көздерінің құрылғыларын қоса алғанда, аумақтарда жоспарлау; құрылыс мәжбүріне уақытты (инвентарлық) құрылғылар мен бөлек негізгі объектілерді; құрылысты басқаруға қажетті байланыс (телефон, радио және телетайп) құралдардың құрылғылары. О.и.д. құрамына теміржолдарды, автожолдарды, трансформаторлық қосалқы станцияларымен электр беру желілерді қоса алғанда, алаңшадан тыс магистральдік (3 км жоғары) желілерді тұрғызу жұмыстары; су іркуіш су құбырларының желілерімен; тазарту құрылғылары бар кәріз коллекторлары; айлақтары бар кеме жүзетін трассалары; байланыс желілері кіреді.

3.1573 **Сипаттама ережесі (өнім сипаттамасы):** Процесс немесе қызмет көрсету, өнім сипатына қатысты міндеттерге сай ереже. Сипаттама ережесі материалдың құрамын және көлемін көрсетумен құрылымдардың, құрылымдық бөлшектердің ж.т.б. сипаттамасын кіргізеді.

3.1574 **Сипаттау талаптары (техникалық нормалау мен стандарттау):** Процесс немесе қызмет көрсетудің, өнім сипатына қатысты міндеттерге сай талап. Сипаттау талап материалдың құрамын және көлемін көрсетумен құрылымдардың, құрылымдық бөлшектердің ж.т.б. сипаттамасын кіргізеді.

3.1575 **Терең салынған ұстын, терең ұстын**: Іргетас құрылысында қазаншұңқыры қазылмай қолданылады.

3.1576 **Көпір ұстыны:** Құрылыс аралығы мен оның негізге жіберетін артық жүгін қабылдауға арналған құралым.

3.1577 **Электрберіліс желілерінің тіректері:** Әуе ЭБЖ, найзағайдан қорғау тросы және өткізгіштерді ілуге арналған имарат (құралым).

3.1578 **Құрылыс тіректері:** Имараттың көтерме құралымдарын сүйеуге және бекітуге арналған құрылғы (бағаналар, тіреулер, ұстындар ж.т.б.).

3.1579 **Түсірмелі құдық:** Терең тіректер, ірі іргетастар (тереңдігі 70 м және одан да жоғары), жерасты үй-жайлар құрылысында (тереңдігі 25-30м) қолданылатын дөңгелек немесе тік бұрышты темірбетон құралым.

3.1580 **Сертификаттау жөніндегі орган:** Берілген басқару мен процедураларды тиісті сертификаттауды жүргізу бойынша қажетті құзыреті мен уәкілдігі бар әділді, мемлекеттік немесе мемлекеттік емес орган.

3.1581 **Стандарттау жөніндегі орган:** Тұтынушылардың кең қауымға қолайлы стандарттарды дайындау, бекіту және қабылдауы (жарғыға сай) негізгі қызметі ұлттық, аумақтық немесе халықаралық деңгейде мойындалған стандарттаумен айналысатын орган.

3.1582 **Ұйымдық жобалау:** Арнайы әлеуметтік әдістерді қолданумен жаңа және бар құрылыстық-жинақтау мекеменің (кәсіпорынның) басқару жүйесін жетілдірудің жобалау процесі.

3.1583 **Мамандандырылған ұйым:** бас мердігермен қосалқы мердігерлік шарт негізінде арнай жұмыс түрлерін (электржинақтау, сантехникалық, технологиялық жабдықтарды жинақтау ж.т.б.) орвндайтын мекеме; шартпен жұмыстарды орындау көлемі мен мерзімі анықталады.

3.1584 **Құрылысты ұйымдастыру:** ақырғы нәтижесінің жетістігіне – объекттерді пайдалануға енгізуге бағытталған объект кешендерінің (өнеркәсіптік кәсіпорын, қала құрылысының кешені немесе тұрғын ықшам ауданы) құрылысын сапалы және тиімді қамтамасыз ету үшін құрылысқа дайындау, жалпы тәртібін орнату және қамтамасыз ету, ресурстың барлық түрлерімен жабдықтау, өзара байланысты жүйе.

3.1585 **Қосалқы мердігерлік ұйым (қосалқы мердігер):** 1) салынып жатқан нысанда жекелеген жинақтау және арнайы құрылыс жұмыстары кешендерін орындау үшін бас мердігермен шартқа отырған мамандандырылған мердігерлік ұйым; 2) жобаның жекелеген бөлімін талдап жасау үшін бас жобалаушымен шартқа отырған мамандандырылған жобалық ұйым.

3.1586 **Сәулеттік ордер:** Белгілі бір жүйенің бірігуі және көтерме (архитрав, фриз, ернеу) және көтергіш бөліктер (капителімен, базасымен, түптабанымен ұстын) мен тіреу-бөренелік құралым бөлшектерінің пластикалық өңделуі негізінде жасалған сәулеттік композицияның түрі.

3.1587 **Ғимараттардың бағдары:** Ғимараттардың жарық бағытына байланысты орналасуы (көкжиек бағыттары).

3.1588 **Құрылыстағы шөгу:** Құрылыстың (оның бөліктерінің) тік өлшемдерінің қысқаруы немесе оның негізінің тығыздалуы нәтижесінде имараттың (топырақтық) төмендеуі.

3.1589 **Шөгулік жік:** Артық жүктеме (жер қыртысындағы өзгерістер, суу, қызу нәтижесінде) әсерінен пайда болатын имараттың тігінен белгіленген шегіндегі екі жақтың бос ығысуын қамтамасыз ететін бөліктерді жалғастырушы қосылыс.

3.1590 **Шөгу:** Жылжу мульдасының жер беті нүктесінің жылжу векторын тік құрағышы.

3.1591 **Бөлу осьтері:** Жергілікті бекітілген геодезиялық белгілермен немесе ғимараттардың және имараттардың жеке элементтерінің нақты жағдайын анықтайтын

орнатылған жобалық жағдайдағы көтеруші құралымдарға тұрақты бекітілген бағдарларымен таңбаланатын берілген координаталары бар сызықтар (бағыттар).

3.1592 **Жабын астылық негіз:** Суоқшаулағыш кілемнің (орамды немесе мастикалы) қабаттарын желімдеп жапсыратын көтергіш тақталар немесе тұтастырғыштар-

3.1593 дың жылуоқшаулағыш беті. Асбестоцементті табақтармен және басқа да даналық материалдарды жабындарда табақтарды бекітуге арналған тіректер (жүгіртпелер немесе торламар).

3.1594 **Имарат негізі:** Имараттың жүктемесін тікелей қабылдайтын топырақ массиві.

3.1595 **Ерекше жеңіл бетон:** Орташа тығыздығы (көлемі бойынша) 500 кг/м^3-нан төмен бетон.

3.1596 **Ерекше ауыр бетон:** Орташа тығыздығы (көлемі бойынша) 2500 кг/м^3-нан астам бетон.

3.1597 **Құрғату:** Елдімекен аумақтарынан**,** ғимараттардан, имараттардан, ауыл шаруашылығын игеруге арналған алаңдардан және т.т. бұру құрғатқышы, су азайту қондырғыларының көмегімен құрғату және бұру каналдары бойынша топырақ және сыртқы суларды бұрудың техникалық шараларының жиынтығы.

3.1598 **Көпір саңылауы:** Судың есептік биіктігі деңгейінде өлшенген көпір асты бос кеңістігінің көлденең өлшемдерінің қосындысы.

3.1599 **Бұру:** Бағытын бір қалыпты өзгертуге арналған құбырдың бір бөлігі.

3.1600 **Жер бөліп беру:** Кәсіпорынның пайдалануына және оның дамуына қажет құрылыс үшін керек жерлерді жер бөлудің заңымен белгіленген тәртібі және нормативтік құжаттарда анықталған өлшемі бойынша беру.

3.1601 **Бұру каналы:** ГЭС трубиналары арқылы өткен суларды өзен тарамдарына бұру үшін қызмет ететін имарат.

3.1602 **Құрылыстағы әрлеу материалдары:** Ғимараттар мен имараттардың пайдалану және декоративтік қасиеттерін жақсарту мақсатында қолданылатын материалдар және құралымның негізгі материалдарын атмосфералық ж.т.б. әсерлерден қорғау.

3.1603 **Құрылыстағы әрлеу жұмыстары:** Ғимараттар мен имараттардың эстетикалық және декоративтік, санитарлық-гигиеналық, пайдалану қасиеттерін жақсарту, өміршеңділігін жоғарылату мақсатында орындалатын құрылыс жұмыстарының кешені.

3.1604 **Тоқтап қалу:** Технологиялық процестің бақылау параметрінің шекті мәні, оның (бас тартуы) жұмыс өндірісіндегі жетістігі есептік талаптарды орындауды білдіреді.

3.1605 **Тоқтап қалу (жер тегістеуде):** Жер тегістеу процесінің соңында тығыздатудың бір соққысынан тығыздалатын жердің үстінің шекті мөлшерінің төмендеуі.

3.1606 **Тоқтап қалу: (жерді тығыздауда):** Жерді тығыздау процесінің соңында тығыздатудың бір соққысынан тығыздалатын жердің үстінің шекті мөлшерінің төмендеуі.

3.1607 **Құрылымдардың тоқтап қалуы:** Берілген функциялары бар құрылымдардың жұмыс қабілеттілігін бұзудан тұратын тиісті рұқсаттарымен анықталатын оқиға. Салмақ түсетін және қоршау құрылымдарының нормативтік сенімділігін белгілеуде Қ.т.қ. ретінде салмақ көтеру қабілеттілігін немесе қоршау функциясын толық жоғалтуға әкелетін элементтің техникалық қалпын түсіну керек.

Тұрғын үйдің мүлтіксіздік ұғымының тұтас күрделі техникалық жүйесі оның элементтері мен жай жүйелерінен кеңдігі екі қалпындағана бола алады: жұмыс қабілеттілігінде немесе жұмыс қабілетсізідігінде. Бөлек қоршау құрылымдар мен техникалық құрылғылардың (шатырлардың, пішін арасының қосылу орындарының, едендер мен т.б.) тоқтап қалуы ішінара болып табылады. Объекттің жұмыс істеуінің тоқталуын бүтіндей тәртіптемей олар оның қызмет сапасын төмендетеді. Тұрғын үйдің сыртқы жағдайының кешеніне мұндай бейімделу белгіленген артықтығының себебінен шығады – тапсырылған қызметін ең төменгі қажетте орындауының сипаты.

3.1608 **Қаданың түсуі:** Қағылма қаданың топыраққа батуының орташа шамасы (см), он соққының біреуіне кепілдігі, ал қаданы дірілдетіп енгізгенде дірілдеткіштің 1 мин. уақыттағы жұмысының нәтижесіндегі бату шамасы (см).

3.1609 **Құлама, еңіс:** Табиғи топырақ массиві, шұңқыр немесе жол үйіндісін шектейтін жасанды көлбеу бет.

3.1610 **Созылу немесе сығылудың салыстырмалы горизонталь деформациялары:** Жылжу мульдасындағы горизонталь жылжудың біркелкі еместігінен туындайтын горизонталь жазықтықтағы жер бетінің деформациясы. Жылжу мульдаларының нүктелеріндегі горизонталь деформацияларды төмендегідей ажыратады: қабаттардың орналасу бағытындағы E_x; жартылай мульда құлау бойынша қабаттардың орналасуына қарама-қайшы бағыттағы E_{y1}; жартылай мульда өрлеу бойынша қабаттардың орналасуына қарама-қайшы бағыттағы E_{y2}; берілген бағыттағы E_λ.

3.1611 **Жылыту қазаны:** Жеке үй немесе көп үйлі тұтас аудандағы орталық жылыту жүйесінің жылу көзі.

3.1612 **Жылыту:** Тұрғын және өндірістік жайларда жылу жоғалтудың орнын толтыру үшін және адамдардың жылу жайлылығы жағдайына, кейде технологиялық процесс талаптарына сай келетін берілген температураны ұстау үшін жасанды жылыту.

3.1613 **Тұндырғыш:** Сумен жабдықтау, канализация, суландыру және су байланысы имараттарының жүйелеріндегі ағын суының баяулаған кезінде тұндыру және коагуляция жолымен суды тазалау (құрамындағы қоспаларды кетіру) үшін жасалған имарат.

3.1614 **Қорғау зонасы (құрылыстағы еңбек қауіпсіздігі):** Орналастырылатын объекттерді қорғаудың арнайы тәртібі белгіленетін зона.

3.1615 **Қорғау зонасы (қала құрылысының дамуы):** Қайта құрылуы мен белгіленген күту тәртібімен ерекшеленетін тарихи-мәдениеттік құндылығы бар және оның айналасын жағымды көзбен шолу мен жақсы функционалды пайдалануын сақтауға арналған тарихи-мәдениеттік құндылық учаскесіне жататын аумақ.

3.1616 **Сәйкестікті бағалау:** 1. Өнімдердің белгіленген талаптарға сәйкестік деңгейін жүйелі тексеру; 2. Объекттердің стандарттау мен техникалық нормалау саласындағы техникалық нормативтік құқықтық актілерінің талаптарына сәйкестік деңгейін бағалауды анықтау әрекет.

3.1617 **Өнімнің техникалық деңгейін бағалау:** Бағаланатын өнімнің техникалық кәмелетін сипаттайтын көрсеткіштер номенклатурасын таңдауды кіргізетін, бұл көрсеткіштердің мәнін анықтайтын және олардың негізімен салыстырудың операциялар жиыны.

3.1618 **Өнім сапасының деңгейін бағалау:** Бағаланатын өнімді сипаттайтын көрсеткіштер номенклатурасын таңдауды кіргізетін, бұл көрсеткіштердің мәнін анықтайтын және олардың негізімен салыстырудың операциялар жиыны.

3.1619 **Экологиялық тиімділікті бағалау:** Бұл процестің кезекті қарастыру мен жақсарту ақапаратын тарату және есебін жасауды, экологиялық тиімділігінің критериі бойынша ақапаратты бағалау, мәліметтерді зерттеу мен жинауды, көрсеткіштерді таңдау әдісімен ұйымдастырудың экологиялық тиімділігіне қатысты басқару шешімдерді қабылдауға мүмкіндік беретін процесс.

3.1620 **Құрылыс кезеңі:** Бір топ ғимараттардан, имараттардан және құрылғылардан тұратын құрылыс нысанының іске қосылған соң, бұйымдар шығара алатын немесе қызмет көрсете алатын жобада ескерілген бір бөлігі.

3.1621 **Тазарту құрылыстары:** Ақаба суларды олардың құрамындағы ластанудан тазартуға арналған елді мекендер мен өнеркәсіптік кәсіорындардағы канализация жүйесіндегі инженерлік имараттар.

3.1622 **Павильон:** 1) қоршаушы ландшафтпен үйлестірілген, жеңілдетілген ашық құралымы бар, көлемі аса үлкен емес жеке салынған құрылыс; 2) өз алдына жеке төбесі бар үлкен ғимараттың (клубтың, сарайдың ж.т.б.) бөлігі; 3) сауда, киноға түсіру, көрме қойылымдары ж.т.б. арналған дербес имарат.

3.1623 **Пагода (ғибадатхана):** Атамұраны сақтауға арналған көпқабатты мұнара; буддистердің табыну және мемориалдық құрылысы.

3.1624 **Падуга (сахна қалқасы):** бөлменің ішінде қабырғадан төбе (плафон) үстіне өту ретінде пайдаланылатын ернеудің қисық желілі үсті.

3.1625 **Пажилина (ағаш):** Қаптаманы бекітетін ордың бекіту тіректерімен немесе дуалдың бағанасы арасындағы жазықтық вгвш тақтайша.

3.1626 **Ойық:** 1) паркет жұқа тақтайшасының жиектерінің бүйір және сырт жағындағы ойық, оған іргелес жұқа тақтайшамен қосатын жота енеді; 2) тас қаландысының беріктік қасиеттерін жақсартуға арналған оның беттеріндегі ойық.

3.1627 **Дәнекерлеу:** Дәнекермен ерітілген қатты күйіндегі материалдардан (болат, шойын, шыны, графит, керамика ж.т.б.) ажырамайтын қосылыс алу процесі.

3.1628 **Пакер (буроинъекциялық анкерлер):** Анкердің бітеу зоналарына оның ұңғыма бойынша айдауында қоспалардың шығуына кедергі жасайтын кеңею камера түрде тығыздайтын құрылғы.

3.1629 **Пакер (іргетастар):** Анкердің бітеу зоналарына оның ұңғыма бойынша айдауында қоспалардың шығуына кедергі жасайтын кеңею камера түрде тығыздайтын құрылғы.

3.1630 **Пакеляж:** Жолға төселетін төсемнің астындағы табандардың түрі немесе жерге тікелей салынатын трамвай рельстерінің жартылай қатты табандары.

3.1631 **Пал:** Өтпелі құралымдар, топ қадалар ж.т.б. түріндегі имарат немесе қақпаның бас бөлігі жақтарында орнатылған және қақпаға кіруде немесе шығуда кемелерді бағыттау және кеме тіреу қуатын сөндіру үшін арналған массивті темір бетонды қабырға.

3.1632 **Палетка:** 1) тормен сызық (сирегірек нүктелермен) жүргізілген мөлдір табақша. Жоспардағы немесе картадағы телімдердің аудандарын анықтау немесе

координаттарды санау ж.т.б. үшін қызмет етеді; 2) храмдар мен сарайлардың қабырғаларын әшекейлеу үшін қолданылатын бедерлер бейнеленген жұқа тас тақташа.

3.1633 **Ескерткіштер:** Тарихи аумақтардан құрылған жекелеген құрылыстар, ғимараттар және имараттар (оның ішінде дінге негізделген ескерткіштер ж.т.б. құдайға табынуға арналған арнайы нысандар); мемориалдық пәтерлер; мұражайлар, жекелеген жерлеу орындары; монументалды өнер шығармалары; ғылым мен техника, оған қоса әскери нысандар; жерде немесе су астында жартылай немесе толық жасырылған адам іздері, оған қоса барлық жылжымалы заттар, археологиялық қазбалар немесе олжалар туралы негізгі немесе негізгі көздердің бірі болып саналатын ақпараттар.

3.1634 **Дүниежүзілік атамұра ескерткіштері:** ЮНЕСКО дүниежүзілік атамұраның халықаралық тізіміне мәдениет ескерткіштері немесе табиғи ескерткіштер арнайы процедура негізінде кіргізілген. Өзінің сипаты бойынша бұл бір қала немесе табиғи аумақ болуы мүмкін.

3.1635 **Пандус:** 1) әр түрлі деңгейде орналасқан беттерді байланысты-ратын көлбеу жазықтықты коммуникациялық құралым; 2) тік жылжытқан кезде қолайлылық пен ыңғайлылық деңгейін көтеретін бойлық еңісі бар имарат.

3.1636 **Панель:** 1) түрлі мақсаттардағы ғимараттар мен имараттар салуда қолданылатын және жылжымалы, қоршамалы немесе қос қызметтілік (жылжымалы және қоршамалы) қызметтерді атқаратын зауыттық дайындаудың тік жазықтықты элементі; 2) барлық қабырғаларды әрлегенде айқындалып тұратын үй-жай қабырғаларының төменгі бөлігі; 3) негізгі жүктемелерді қабылдайтын фермалардың жоғарғы не төменгі белдеуінің екі іргелес тораптар арасындағы аралық; 4) бұл да жаяужол сияқты.

3.1637 **Асбестцементті панельдер:** Жазықтық құрылыс элементін көрсететін бұйым; тік қалпында пайдалануға арналған сыртқы төсемі мен ішкі кеңістігі асбестцементті қажетті жағдайда оқшаулау материалдармен толтырылынатын пішін.

3.1638 **Бетонды панель:** 1. Беріктігі пайдалану кезеңінде бетонмен ғана қамтамасыз етілетін панель, панельдерді дайындау мен тасымалдауда және қабырғаларды құрастыруда пайда болатын жігерін қабылдауға арналған құрылымдық арматурасы бар және есептік арматурасы болуы мүмкін Б.п. Егер арматура шектелген учаскелерде ғана бар болса панель бетонды деп саналады (мысалы, тірек зоналарында, жергілікті жүктемеден кернеу шоғырланатын аймақта); 2. Құралымдық арматуралы панель, пайдалану кезеңінде оның беріктігі бетонмен ғана қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар бетонды панельдерге жұмыс арматурасы шектелген учаскелерде ғана орналасқан (мысалы, ойық үстіндегі маңдайшада, аспа шоқыда, тірек аймақта, жергілікті жүктемеден кернеу шоғырланатын аймақта) және тік жұмыс арматурасы болмайтын панельдер.

3.1639 **Желдетілетін панель:** бір немесе бірнеше қуыстарда ауаны айналдыру панелі.

3.1640 **Екі қабатты панель:** Екі негізгі қабаты бар қабатты панель. Жаппай кесуі бар Е.қ.п. екі армирленген бетонды қабат: салмақ түсетін және жылуоқшаулауыш. Сыртқы экраны бар және ішкі қабаты армирленген құрылымдық-жылу оқшаулауыш бетоннан жасалған Е.қ.п.

3.1641 **Сәулелену инфрақызыл панельдер:** панельді-сәулелі жалынсыз оттық жылыту, оныңтабиғи немесе сұйытылған газдың жануында пайда болатын жылу инфрақызыл сәулелену жолымен бөлмеге жайылады.

3.1642 **Қабырғалы панель:** Қабырғасының қаттылығы көлденең және (немесе) бойлы күшейтілген панель.

3.1643 **Экраны бар панель (қабырғалы сыртқы бетонды және темірбетонды панельдер):** Относта (ауа қабатшасымен) орналасқан сыртқы қабаты бар қабатты панель – сыртқы экранымен. Сыртқы экрандарды қабырғаның негізгі құрылымын судан қорғау, желдету және жылу тұрақтығын жоғарту үшін климаттық әсерлерді төмендету мақсатымен қолданылады және олар армирленген бетоннан, жапырақты және басқа материалдардан жасалады.

3.1644 **Құралмалы панель:** 1. Дербес дайындалған армирленген бетон элементтерден немесе армирленген бетон және негізгі элементтерден (терезе және есік блоктарын қоспағанда) тұратын панель, оның құралымының тұтастығы осы элементтерді жалғау бұйымдары көмегімен немесе басқа тәсілмен қосу арқылы қамтамасыз етіледі; 2. Металды біріктіруші бұйымдардың көмегімен немесе басқа амалмен қосылған бірнеше бетон және/немесе темірбетонды элементтерден тұратын панель.

3.1645 **Тұтас панель:** Ауа қабаттауышы мен кеуектігі жоқ панель.

3.1646 **Термикалық құрылымды панель:** Тұтқыр полистиролдан көпірту әдісімен жасалған панель. Микропор нәтижесінде құрылған ауамен толтырылған майда қуыстар.

3.1647 **Ферма панельдері:** іргелес жоғарғы (төменгі) түйіндермен шектелген жазық ферманың бөлігі.

3.1648 **Папильонажды қимыл:** балшық сорғыш кеменің бір шеткі жерден басқа ойыққа көлденең жерге ауысуы.

3.1649 **Папильондау:** балшық сорғыш кеменің жерді өңдеуде ойыққа көлденең жерге ауысуы немесе бұл бағытта бір жер іркуіш құрылғының жылжуы.

3.1650 **Парадигма:** Зерттеу мәселелерді шешу үлгісі ретінде қабылданған проблемалардың қойылу теориясы (немесе моделі).

3.1651 **Бөлменің герметикалық емес параметрі:** Қорғанатын бөлменің көлеміне тұрақты ашық ойықтарының суммарлық алаңына қатысты анықталатын мөлшер.

3.1652 **Аумақтың құрылыс параметрі:** қала құрылысының аймақтандыруында құрылыс объектінің қабаттыққа, тығыздыққа, қарқынды және басқа сипаттарына қойылатын талаптар.

3.1653 **Парапет:** 1) толқындардың, шашыраулардың ж.т.б. қирату іс-әрекеттерінен имаратты сақтауға қызмет ететін бөгеттің, бөгетшенің, тоқпақтың ж.т.б. жотасынан өтетін жоғарғы еңісте аса биік емес, тұтас қабырға; 2) биік құламалардың бітеу қоршауы; қауіпсіздік өлшемдері және ақпараттылығы жөніндегі қызметтерді қоса атқаратын қозғалыс жолдары мен қызметтік кеңістіктерді қоршайтын құралымды элемент.

3.1654 **Паркет:** Еденді жабуға, сондай-ақ осындай еденнің (беткі қабатын) өзінен-өзі жабылуына арналған аса үлкен емес сүргіленген ағаш тақтайшалар (тойтармалар).

3.1655 **Паркетті жұмыстар:** Еденді (беткі қабатын құрау үшін) жабу үшін паркет төсеу.

3.1656 **Паркет әрлеуші машиналар:** Паркетті едендерді тазалау, әрлендіру және сүргілеу үшін қолданылатын машиналар.

3.1657 **Бумен жылытқыш:** Үй-жайларда орнатылған жылыту құралдарындағы құбырлар (бу құбырлары) бойынша орталық жылумен жабдықтау, аудандық қазандық немесе жергілікті бу қазандығы желілерінен түсетін су булары жылутасығыш болып табылатын жылыту жүйесі.

3.1658 **Паронит:** Асбест талшықтары, каучук, минералды толықтырғыш (ұнтақтар) және күкірттерден шығатын салмақты сығымдаудан алынатын табақша материал.

3.1659 **Бу құбыры:** Бу тасымалдауға арналған құбыр.

3.1660 **Пемзобетон:** Толықтырғышы табиғи пемзалық қиыршықтас және қандай да бір құм (кварцты, пемзалық, қоқысты) болып табылатын жеңіл бетон.

3.1661 **Пенетрациалық-каротаждық бұрғы (жерлер):** Жыныстар қасиеті жөнінде өлшеу ақпаратты алу үшін арналған бастапқы жаңғыртушы үздіксіз қимылдар тобын конструктивті біріктіретін өлшеу құрылғысы. Тау жынысының дала зерттеуінде анықталатындар: бұрғы ұшының (конусының) астындағы жердің үлестік тойтарысын; бұрғының бүйір жағында жердің тойтарысы немесе бұрғының бүйір жағы учаскесіндегі үлестік тойтарысы; нейтрон-нейтрондық каротажбен жыныс ылғылдығының мөлшерін; гамма-гамма каротажбен жыныс ылғалдығының мөлшерін; гамма-каротажбен жыныстың табиғи гамма-белсендігін.

3.1662 **Пенетрациялық-каротаждық станция (жерлер):** Пенетрациялық-каротаждық бұрғыны шығару және жынысқа енгізуге арналған күштік құрылғысы мен ПК өлшеу жүйесінің көліктік базасын кіргізетін құрылғы.

3.1663 **Пенетрациялық каротаж:** 1. Жынысқа пенетрациялық-каротаждық бұрғыны тереңдігі бойынша үздіксіз енгізу жыныс қасиетінің көрсеткіштері кешенін анықтау геофизикалық әдісі; 2. Жынысқа пенетрациялық-каротаждық бұрғыны тереңдігі бойынша үздіксіз енгізу дала шарттарында көрсеткіштер қатарының жыныс қасиетінің көрсеткіштерін анықтау геофизикалық және бұрғылау әдісі.

3.1664 **Көбік бетон:** Тұтқырлы заттың (әдетте портландцемент) орнықты көбікпен араластыру жолымен ұсақ кеуекті құрылымды алынатын қуысты бетон.

3.1665 **Көбікті бетонараластырғыш:** Көбікті бетон және көбікті силикат қуысты қоспалар дайындауға арналған қондырғы.

3.1666 **Көбікті металл:** Металл немесе қуысты құрылым қорытпасы.

3.1667 **Көбік дайындайтын үстемелер:** Техникалық көбіктердің талапты еселігі мен беріктілігін талап ететін техникалық көбіктерді алу мүмкіндігін қамтамасыз ететін беткі-белсенді органикалық заттар, ол бетон қоспаларының құраушыларымен араласқан кезде қуысты немесе көбікті құрылым бетондарын алуға мүмкіндік береді.

3.1668 **Көбіктастар, газбен толтырылған полимерлер:** Газбен толтырылған (көбінесе ауамен) қуыс (кеуек) жақтары мен қабырғалардан пайда болатын полимерлі үлдірлерден шығатын қаңқалары бар композициялық материалдар. Кеуекті қатынастары бар көбіктастар қабықты қаттар деп аталады.

3.1669 **Көбікшыны:** Жұқалап ұсақталған әйнекті ұнтақ пен көбік жасаушыны (кокс, бор, доломит) жентектеуде алынатын кеуекті материал (салыстырмалы тығыздығы 100-800 кг/м³).

3.1670 **Тоттанудан біріншілік қорғау:** Дайындауға дейін немесе құралымды дайындау процесінде материалдарды таңдау арқылы құрамды немесе құрылыс материалы құрылымын өзгертіп жеткізілетін тоттанудан қорғау.

3.1671 **Пергамин:** Жұқа картонды жеңіл балқитын мұнай битумдарын сіңдірумен алынатын, жабын қабаттарын төсейтін құрылғылар, құрылыс құралымдарын оқшаулау ж.т.б. үшін қолданылатын орама материал.

3.1672 **Аударылған (реверсивті) жабын:** Гидрооқшаулағыш қабат үстінен жылуұстағыш төселетін жабын, ол қорғаушы тормен жабылып, сыртқы ортадан малтатас немесе керамзит қабатымен оқшауланады. Жылуұстағыштың жоғары аязға төзімділігі және төмен су сіңірімділігі болуы тиіс.

3.1673 **Арақабырға:** Жекелеген бөлмелердегі күрделі қабырғалар арасында жататын ғимараттағы іргелес үй-жайды бөлетін ішкі қоршалған құралым.

3.1674 **Жылжымалы өрт сөндіргіш:** Доңғалақтар немесе арбалар үстіне орнатылған өрт сөндіргіш.

3.1675 **Жеделәрекетті (жабдықтық) ғимарат, имарат немесе кешеннің қоныс аударуы:** Көлік құралдарының көмегімен бір орыннан басқа орынға көшіру арқылы жеделәрекетті (жабдықтық) ғимаратты, имаратты немесе кешенді ауыстыру.

3.1676 **Ғимараттың аражабыны:** Ішкі горизонталь қоршау құралымы. Негізгі (көтеруші) бөліктерден тұрады: арқалықтар, тақталар, едендердің, кейде төбелердің (аражабынның дербес элементі ретінде) оқшаулама қабаттары. Аражабынды қабатаралық, шатырлық, жертөлелік деп ажыратады.

3.1677 **Маңдайша:** 1) құрылыс кезінде гидротехникалық имараттарды немесе олардың қазаншұңқырларын су басудан сақтайтын қоршау; 2) жоғары жатқан құралымдардың салмағын көтере алатын, қабырғалардағы ойықтарды жабу үшін жасалған арқалық немесе арқалық типті құралымды элемент.

3.1678 **Құлама:** 1) температуралар, қысымдар ж.т.б. белгілер деңгейінің түрлілігі; 2) бойлық кескіннің күрт өзгеруімен түрлі деңгейдегі трассаларда орналасқан су ағындарының қысымсыз бөліктерінің гидротехникалық имараты; 3) әр деңгейдегі су ағыны имарат бойымен тікелей құлап, одан ажыратыла суатқа сорғалап тұратын суаттардың қысымы жоқ бөліктеріне түйіндесуге арналған гидротехникалық имарат (ашық сатылы және аспалы, жартылай қысымды және қысымды).

3.1679 **Эскалатордың баспалдақ төсеміндегі ауысым:** Горизонталь баспалдақ тақтасы телімінің көрші басқыштарының арасындағы деңгейлерінің айырмашылығы.

3.1680 **Көпірлі өткел:** Жағалауларды бекітетін және реттегіш имараттардан, көпір мен оған келетін жолдардан (эстакадалардан, топырақ үйінділерінен немесе ойықтардан) тұратын инженерлік имараттар кешені.

3.1681 **Мерзімдік кескін:** Ұзындығы бойынша өлшем өзгерістері мен көлденең қиысу нысандары мерзімді қайталанатын ауыспалы кескіннің түрі.

3.1682 **Периптер:** Төрт шетінен ұстындармен көмкерілген жайғасымдағы төртбұрыш ғимараттар.

3.1683 **Перлитобетон:** Толтырғышы болып қызмет ететін ісініп көтерілген перлитті жеңіл бетон, оның тұтқыры ретінде цемент, әк, гипс, еритін шыны, синтетикалық шайырларды пайдалануы мүмкін.

3.1684 **Құрылыс бойындағы қызметкер:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарына тікелей басшылық ететін инженерлік-техникалық қызметкер (телім бастықтары, жұмыс өндірушілер, құрылыс шеберлері және телім механиктері).

3.1685 **Алғы шептік:** 1) адамдардың заттарды көріп қабылдауына сәйкес жазықтықта зат әлемін бейнелейтін жүйе; 2) желілік а. ш. - орталық проекциялаудың көмегімен жазықтықта кеңістік фигураларын бейнелейтін тәсіл, кеңістік нүктесінде жазықтықпен тура қиысатын нүкте болып табылатын нүкте жазықтығы жобаланады.

3.1686 **Құмдар:** Кварц (құмдарынан), егіс қалақшаларының, слюдаларының түйіршіктерінен және кейбір жағдайларда шаң, саз және органикалық бөлшектерден тұратын, мөлшері 0,1 мм-ден 1 мм-ге дейінгі шөгінді сынықтарынан құралған борпылдақ ұсақ сынықты шөгінді тау жыныстары.

3.1687 **Құмұстағыш:** Минерал тектес механикалық қоспаларды ақаба сулардан бөлуге арналған құрылғы.

3.1688 **Құм шашыратып өңдеу:** Ғимарат қасбеттерін, металл үстін оларды сырлау алдында өңдеу (әсіресе тазалау).

3.1689 **Құмды бетон, ұсақ түйіршікті бетон:** Тұтқырғыш (цемент), су және ұсақ толтырғыш қоспаларынан (құмнан) жасалады.

3.1690 **Топса:** Есіктер мен терезелерді, қораптармен қосатын және есіктердің, терезелердің, фрамугалардың және желдеткіштердің ашылуы мен жабылуына қызмет ететін бұйым.

3.1691 **Пеш:** Жанғыш отынның (кейде басқа да химиялық реакциялардың) немесе электр қуатының ауысуы нәтижесінде материалдарды ж.т.б. жылыту, жылытып өңдеу үшін пайдаланылатын құрылғы.

3.1692 **Жаяу жүргіншілер көпірі:** Кез келген кедергілер арқылы жаяу жүргіншілер жолын өкізуге арналған көпір.

3.1693 **Пигменттер:** Пластмассаларды, резеңкелерді, теріні, қағаздарды, химиялық талшықтарды бояуға, бояулар мен тығыздағыштарды ж.т.б. дайындауға арналған жұқалап үгітілген (жоғары дисперсиялық) ұнтақтар түрінде қолданылатын түрлі-түсті химиялық қосылыстар.

3.1694 **Пикет:** 1) жер бетінің нүктесі, оның орналасуы белгілі бір жер телімін геодезиялық түсірумен анықтау процесінде түсіру нүктесіне қатысты белгіленеді; 2) т/ж телімінің (кесінді) нөмірі көрсетілген жол белгісі және осындай белгілермен шектелген, бір-бірінен 100 м қашықтықта орналасқан телімнің өзі.

3.1695 **Ара:** Ағаштарды, металдарды, тасты ж.т.б. материалдарды бөлуге (аралауға) арналған қол немесе станокты көпкескішті құрал, сондай-ақ түрпілі немесе болат диск, болат арқан, қол ара тақтайшасы, жолақтар ж.т.б. түріндегі кескіш құралы бар станок.

3.1696 **Пилон:** Құрастырмалы белдеуге енетін және тоғыспаларды, аркаларды, ғимараттардың аражабындарын, көпір аралықтарын ж.т.б. ұстап тұратын шомбал бағана; саябақ, ғимарат ж.т.б. әдетте кіреберісіне әшекейлік мақсатпен симметриялы орнатылатын жеке тұратын имарат.

3.1697 **Пилястра:** Бөліктер мен ұстындар пропорцияларын қайталайтын жазық тікбұрышты қабырғаның (бағанның) шығыңқы жері.

3.1698 **Пирс:** Порттың ішкі су аймағына, жағалауға тік немесе бұрышпен салынған екі жақты айлақ имараты.

3.1699 **Тесіп өтетін тапанша:** Материалда тесік жасау үшін жарылғыш (оқ-дәрілі) немесе серіппелі әрекет ететін аппарат.

3.1700 **Бояу шашыратқыш тапанша:** Беттерді лак бояғыш материалмен сырлауға арналған аппарат.

3.1701 **Балқытылған пісіру қосындысы (флюс) (металдарды пісіру):** Кейінгі балқытпа ұсақталумен және оның балқытумен алынған құрастырмалары доғамен пісіру қосындысы.

3.1702 **Жалату:** Термомеханикалық тәсілмен металл бұйымдардың (табақшалардың, тақталардың, құбырлардың, сымдардың) бетін басқа металмен немесе қорытпалармен жұқалап жалатып, оларды тоттанудан сақтау.

3.1703 **Жоспар:** 1) топографиялық жоспар - жердің қисықтығын есептемейтін жергілікті жердің телімін картографиялық бейнелеу; 2) сәулеттегі жоспар - белгілі бір масштабта (әдетте кішірейтілген) орындалатын жердің, елді мекеннің, имараттың сызбасы; 3) бейнелеу масштабы (ірі жоспар, шағын жоспар); 4) бұл да жоғарғы жағынан көрінетін (жоспарда) көлденең проекция сияқты.

3.1704 **Инженерлік-топографиялық жоспар:** Жағдай элементтері және жергілікті жердің бедерлерінің (оның ішінде су ағындары, су қоймалары және су аймағының түбі), оның жайғасымдалуы, олардың техникалық сипаттамалары бар қолданыстағы (жерасты, жер және жерүстілік) ғимараттар мен имараттардың геодезиялық негіздер пункттерінің (нүктелері) цифрлық, кескіндемелік және басқа да түрде құрылған немесе жаңартылған арнайы жоспардағы картографиялық бейнесі.

3.1705 **Жерасты және (немесе) жерүсті инженерлік коммуникациялар жоспары:** Арнайы жоспар (цифрлық, кескіндемелік және басқа да пішіндегі), онда сұйықтықтар мен газдарды тасымалдауға, жер жағдайын қажетті ең төменгі бейнелеу арқылы энергия мен ақпараттарды, олардың техникалық сипаттамаларымен беруге пайдаланылатын жерасты немесе жерүсті желілік имараттар бейнеленеді.

3.1706 **Нысанның өрт сөндіру жоспары:** Нысанда пайда болған өртті сөндіруді ұйымдастырудың негізгі мәселелерін белгілейтін құжат.

3.1707 **Ахуалдық жоспар:** Құрылыс-жинақтау ұйымының өндірістік базасымен, жақын елді мекендермен, энергиямен, жылумен, сумен қамту көздері және олардың сыртқы желісімен, кәріздеу, тасымалдау және байланыс желісімен, олардың имараттарымен, карьерлер және үйінділермен, сондай-ақ құрылыс ауданы аумақтарындағы негізгі табиғат ерекшеліктеріне байланысты құрылыс нысанының орналасуын көрсететін жоспар.

3.1708 **Өрт кезінде көшіру жоспары:** Өрт пайда болған жағдайда нысандағы көшіру жолдары мен шығу есіктері көрсетілген, адамдардың өзін-өзі ұстау тәртібі, сондай-ақ қызмет көрсетуші қызметкерлердің іс-әрекет тәртібі мен реттілігі белгіленген құжат.

3.1709 **Аумақты тік жайғастыру:** Құрылыс салу және соңынан нысанды пайдалану мақсаты үшін топырақты қиындысы мен үйіндісі бар жер бедерінің жобасына сәйкес өзгерту.

3.1710 **Жердің жайғасымдық белгісі:** Ірге жаппа шекарасындағы жер деңгейі.

3.1711 **Жайғасымдық тақтасы:** Темплеттер орналастырылатын және бекітілетін тақта немесе беті.

3.1712 **Пластикат:** Иілгіш пластмасса.

3.1713 **Пластификаторлар:** 1) органикалық заттар, полимерлік материалдар құрамына илемділігі және (немесе) иілгіштігін арттыру үшін қосады; 2) құрылыс ерітінділері мен бетонды қоспаларға олардың илемділігін келтіру, қозғалғыштығын (созылғыштығын) арттыру және орналастыру қолайлығын қамтамасыз ету мақсатында (тұтқырғыш салмағынан 1 %-тен кем емес) белсенділігі жоғары қоспалар (мылонафт, сабындалған ағаш шайыры ж.т.б.).

3.1714 **Цементтің илемденуі:** Арнайы қопаларды қосу арқылы цементтің су қажетсінуін төмендету.

3.1715 **Илемдендіруші қоспалар:** Бетон қоспаларының жылжымалылығын арттыратын зат.

3.1716 **Илемді массалар, пластмассалар, пластиктер:** Қысыммен күйдіру кезінде берілген түрді қалыпқа келтіретін және оны салқындатқаннан кейін тұрақты сақтайтын полимерлер негізінде жасалынған материалдар.

3.1717 **Платформа:** Көтерілген алаң, тақтайша үстел.

3.1718 **Әшекейтөбе:** 1) кез келген үй-жайдың жазық, тоғыспа тәрізді немесе күмбез аражабыны; 2) әдемі немесе мүсінді бейнесі немесе сәулеттік-әшекейлік мотивтермен безендірілген төбе.

3.1719 **Полимерлі үлдірлер:** Қалыңдығы ереже бойынша, 0,5 мм.-ден кем полимерлі материалдар.

3.1720 **Үлдір құраушы заттар, үлдір құраушылар:** Төс етегіне жоғары жабысуға ие болушы, металдық, ағаш немесе басқа да беттері бар қатты және берік қабыршақты құрғатуды жасай отырып, ерітінді, жүзгіндер немесе балқытудың жұқа қабаттарын жасауға қабілетті синтетикалық немесе табиғи заттар (әдетте полимерлер немесе олигомерлер).

3.1721 **Үлдірлі қорғаныш жабыны:** Үлдірлі табақшалы немесе орамалы материалдардан жасалатын қорғаныш жабыны.

3.1722 **Үлдір шыны:** Иілгіш жұқа (қалыңдығы 10-нан 200 мкм-ге дейінгі) табақшалы шыны.

3.1723 **Тізбек қоршау ернеулігі:** Тізбек қоршау қалқандары бекітілетін, алжапқыш үстіне орналасқан тізбек қоршау элементі.

3.1724 **Тақта:** Әр түрлі мақсаттардағы ғимараттар мен имараттар құрылысында қолданылып көтергіш, қоршаушы және біріктірілген (көтергіш және қоршаушы), теплотехникалық, дыбыс өткізбейтін және басқа да міндеттерді орындайтын (қимасының ені биіктігі немесе қалыңдығынан артығырақ болатын) горизонталь жазықтықтағы элемент.

3.1725 **Өрнек-нақышты тақташа:** Қабырғалар қаптамаларына арналған қағазға желімденіп немесе бос салынып жеткізілетін сырланбаған немесе түрлі-түсті бітеу шыныдан жасалынған нақышты тақташа.

3.1726 **Бөгет:** ГЭС немесе су қоймасы орналасқан жердегі қысымның шоғырлануын, олардың алдындағы су деңгейін көтеру үшін өзенді (немесе басқа су ағындарын) тосқауылдайтын гидротехникалық имарат.

3.1727 **Ағаш ұсталық жұмыстар:** Ағаштан жасалынатын бұйымдарды төмендеу өңделуін (ағаш шеберінің жұмыстарымен салыстырғанда) сипаттайтын ағаш құралымдары мен бөлшектерін дайындау және орнату жөніндегі құрылыс жұмыстары.

3.1728 **Алаңша:** Жабдықтарды орналастыруға, қызмет етуге немесе жөндеуге арналған, жеке тіректерге, ғимарат құралымдарына ғимаратта немесе одан тысқары орналасқан бір қабатты имарат (қабырғасыз).

3.1729 **Автоцистерна үшін алаң (АЦ):** АЖС-нда ағызу-құю операциялары кезінде АЦ қондырғыларына арналған технологиялық алаң.

3.1730 **Құрылыс алаңы:** Құрылыс кезеңінде құрылыс нысандарын тұрақты орналастыруға, сондай-ақ материалдар мен құралымдарды жинау, машиналарды, уақытша ғимараттар мен имараттарды орналастыруға арналған белгіленген тәртіпте бөлінген жер телімі.

3.1731 **Терезелер ауданы S_m:** Жарықтандырылған бөлмелердің сыртқы қабырғаларында орналасқан жарық саңылауларының (жарықта) жиынтық ауданы, м^2.

3.1732 **Фонарь ауданы $S_ф$:** Бөлмелер немесе аралықтармен жарықтан-дырылған жабында орналасқан барлық фонарлардың жарық саңылауларының (жарыққа) жиынтық ауданы, м^2.

3.1733 **Қорыс:** Жоғары жатқан қабаттардың қысымынан және басқа механикалық әсерлерден ағымдағы жағдайға өтетін, ал мұздаған кезде - ісінетін сумен қаныққан борпылдақ шөгінді.

3.1734 **Шаю жағажайы:** Жер имараттарын шаю процесінде лай немесе мөлдір су ағатын топырақ беті.

3.1735 **Зақымдалу:** 1) сенімділік ұғымдарының бірі; бұйым дұрыстығының бұзылуын білдіретін жағдай; 2) нысанның жұмыс қабілеттілігі күйін сақтай отырып, жарамды күйінің бұзылуын білдіретін жағдай.

3.1736 **Ғимарат элементінің зақымдалуы:** Сыртқы әсерлер (жағдайлар) салдарынан болған ғимарат элементінің немесе оның құрама бөліктерінің ақауы.

3.1737 **Дыбыс сіңіру:** Жылытуға бағытталған басқа энергия көздеріндегі дыбыс толқындары қуаттарының пайда болу салдарынан оның кез келген орта арқылы өту кезіндегі дыбыс қарқындылығының әлсіреуі.

3.1738 **Жарықты сіңіру:** Орта бөліктерімен өзара әрекет ету салдарынан ортадағы жарық толқындарының тарату кезінде оның қарқындылығының азаюы.

3.1739 **Аспалы жол:** Жердің жоғары деңгейіндегі тіректерде орналасқан аспалы арқанды немесе біртұтас рельсті жолмен көтеру-тасымалдау имараты.

3.1740 **Айналмалы жүрісті аспалы арқанды жол:** Жүк және бос бағытта көлік құралдарының жеке қозғалысына арналған көтергіш арқандардың екі тармағы бар аспалы арқанды жол.

3.1741 **Маятникті жүрісті аспалы арқанды жол:** Жүк немесе бос бағыттарда көлік құралдарының қозғалысына арналған көтермелі арқанның бір тармағымен жүретін аспалы арқанды жол.

3.1742 **Суасты бетондау:** Гидротехникалық имараттардың су асты бөліктерін, көпірлер мен басқа біршама тереңдікте тіреулерін салу және жөндеу кезіндегі бетондық жұмыстарды өндіру тәсілі.

3.1743 **Суасты-техникалық жұмыстар:** Гидротехникалық имараттарды салу, теңіз мұнай өнімдерінің өндірістерін күту, құбырларды салу ж.т.б. су астында орындалатын құрылыс-жинақтау жұмыстары.

3.1744 **Аумақты инженерлік тұрғыдан дайындау:** Құрылыс мақсатында пайдалану үшін аймақты игеруде істелетін шаралар мен жұмыстардың кешені.

3.1745 **Табандық:** Бұйымның төменгі бетін қалыптастыру процесінде құру үшін арналған пішіндеу элементі.

3.1746 **Жерасты резервуары (жер астында сақтау):** Егер резервуардағы сұйықтың жоғары деңгейі тиесілі алаңның жайғасымдалған төменгі белгісінен кем дегенде 0,2 м-ден төмен болса (резервуар қабырғасынан 3 м шегінде) мұнай өнімдерін сақтауға арналған резервуар.

3.1747 **Сенек:** Тас немесе ағаш ғимараттың тұрғылықты емес төменгі қабаты.

3.1748 **Кран арқалығы:** Ұстынға тірелген, жүк көтергіш кран жүру үшін бекітілген рельсі бар металл немесе темірбетонды арқалық.

3.1749 **Кран жолы:** Қозғалмалы жүк көтергіш кранның жылжымалы арбаларына бағыт беретін екі параллель рельс.

3.1750 **Төсеніш:** Жеке дайындалатын құрал-жабдық немесе әр түрлі биіктіктегі бірқатар құрылыс және жөндеу жұмыстарында пайдаланылатын қатты кеңістік түріндегі типтік жабдықтық құралым.

3.1751 **Іргетас табаны:** Жүктемені негізге түсіретін іргетастың төменгі жазық беті.

3.1752 **Еденасты:** Бірінші немесе іргелік қабаттың жабыны мен топырақтың жоғарғы жағының арасындағы инженерлік жүйе құбырларын орналастыруға арналған кеңістік.

3.1753 **Тіреуіш қабырға:** Сыртындағы топырақ массивін опырылыстардан сақтайтын құралым.

3.1754 **Қазбалы аумақ:** Жерасты тау өңдеулерінің ықпалынан өтетін аумақ. Тау өңдеулері аймағының шекарасы шекара бұрыштарымен анықталады.

3.1755 **Нысан астын қазбалау:** Нысанға әсер ететін пайдалы қазбалардың ойындысы.

3.1756 **Бригадалық мердігерлік:** Әкімшілікпен арада жасалған шартқа сәйкес бригадаға құрылыс нысаны немесе оның бөлігі бойынша жұмыстарды орындау тапсырылады және жұмыстарды орындау үшін осы шартпен қарастырылған қажетті жағдайларды жасайтын төменгі шаруашылық есебінің түрі.

3.1757 **Мердігер:** Мердігерлік және (немесе) мемлекеттік келісімшарт бойынша жұмыстар немесе қызметтерді орындайтын жеке немесе заңды тұлға.

3.1758 **Төселетін қабат:** Топыраққа жүктемелерді бөліп тарататын еден қабаты.

3.1759 **Подтоварник:** Ағаштардың қылқан жапырақтыларында жоғарғы кесіндісінің диаметрі 6-13 см, жапырақты түрлерінде - 8-11 см дөңгелек орман материалы (жұқа бөренелер).

3.1760 **Аражабынды көтеру:** Жобамен тапсырылған биіктікке жер деңгейінде дайындалатын қабаттарды немесе жабындарды көтеру жолымен көп қабатты ғимараттарды тұрғызу әдісі.

3.1761 **Құрылыстық көтерме:** Пайдалану жүктемелерінің әрекеті кезінде жобаға сәйкес қажетті пішін алуын қамтамасыз ету үшін құралымдарды даярлау немесе жинақтау процесінде жасалатын белдеулік (арқалық) құрылыс құралымдарын қосымша ию.

3.1762 **Өрт:** Тұрғындардың өмірі мен денсаулығына зиян, қоғам және мемлекет мүддесіне материалдық залал келтіретін бақылаусыз жану.

3.1763 **Өрт қауіпсіздігі:** Тұрғындар, халық шаруашылығы нысандары мен өзге де маңызы бар, сондай-ақ өрттің қауіпті қауіп-қатері мен әрекеттерінен қоршаған табиғи ортаны сақтайтын жағдай.

3.1764 **Өрт дабылы:** Өртті анықтауға, оның пайда болу орнын хабарлауға және өрт туралы дабылды өңдеуге арналған техникалық құралдар кешені.

3.1765 **Өрт сөндіру гидранты:** Сыртқы су торабынан өрт сөндіру қажеттеріне су алуға арналған тұрақты құрылғы.

3.1766 **Өрт туралы хабарлағыш:** 1) басталған өрттің бастапқы белгілерін (қызуды, жалынды, түтінді) қабылдауға және осы белгілерді одан әрі жеткізуге жарамды электр сигналдарына түрлендіруге арналған өртке қарсы дабылдаудың элементі; 2) өрттің бастапқы белгілерін (әдетте түтін) қабылдайтын және өрт дабылының дыбыстық сигналын беретін дербес аспап.

3.1767 **Өрт сөндіру краны:** Өртке қарсы су құбырына орналастырылған клапаннан және өртке қарсы жалғастырғыш бастиектен, сондай-ақ қол оқпаны бар өртке қарсы жеңдіктен тұратын жиынтық.

3.1768 **Өрт қауіпсіздігі аймағы:** Белгілі уақыт ішінде (өрт шыққан сәттен құтқару жұмыстары аяқталғанға дейін) адамдарды өрттің қауіпті факторларынан қорғау үшін өртке қарсы кедергілермен бөлініп тасталған, эвакуация мен құтқаруды жүргізудің кешенді шараларымен қамтамасыз етілген ғимараттың, имараттың, өрт сөндіру бөлімінің бөлігі.

3.1769 **Өртжарылыс қаупі жоғары нысан:** Техногендік төтенше жағдай пайда болуының нақты қаупін тудыратын тез тұтанғыш және өртжарылыс қауіптілігі жоғары заттарды өндіретін, пайдаланатын, өңдейтін, сақтайтын немесе тасымалдайтын нысан.

3.1770 **Жинақтайтын бұйымның істен шыққандағы өрт қауіптілігі:** Өрт шығудың қауіпті факторының пайда болуына әкелуі мүмкін жинақтайтын бұйымның істен шығуы.

3.1771 **Өрт қауіптілігінің көрсеткіші:** Өрт қаупінің қандай да бір қасиетін сандық сипаттайтын шама.

3.1772 **Жабын:** 1) пайдалану әсеріне тікелей ұшырайтын еденнің жоғарғы қабаты; 2) үй-жайды сыртқы климаттық факторлар мен әсерден қорғауға арналған ғимараттың жоғарғы қоршамасы. Жоғарғы қабаттың аражабынының үстінде кеңістік (өтпелі немесе жартылай өтпелі) бар болса, ол шатырлы деп аталады; 3) бірмезгілде көтеру, ылғалдан сақтау, ал шатырсыз (аралас) төбелер мен жылы шатырларда жылу оқшаулау қызметін атқаратын жоғарғы қоршама құралым.

3.1773 **Ғимараттың жабыны:** Ғимарат үй-жайларын сыртқы ортадан оқшаулайтын және оларды атмосфералық ылғалдан және басқа да сыртқы әсерлерден қорғайтын жоғарғы қоршама құралым.

3.1774 **Оттан қорғайтын жабын:** Оттың әсеріне олардың кедергі келтіруін арттыру мақсатымен құрылыс құралымдарын беттік өңдеу (сылақ жүргізу, пасталар жағу және т.с.с.).

3.1775 **Еден:** Пайдалану жүктемесінің әсерін қабылдайтын ғимарат (имарат) құралымының элементі.

3.1776 **Қалқымалы еден:** Іргелес бөлмелердің дыбыс оқшаулағыштығын арттыру мақсатымен қабырғалар мен аражабындардан серіппелі немесе оқшаулағыш құрылғымен бөлінген еден.

3.1777 **Пайдалы аудан:** Тұрғын үйдің тұрғылықты және тұрғылықты емес аудандарының жиынтығы ретінде есептеледі. Тұрғын үйдің шығыңқы іргелік және жертөле қабатында орналасқан аудан тұрғын үйдің пайдалы ауданына жатқызылмайды.

3.1778 **Пайдалы қабат:** Топырақты құрылыс материалдар ретінде пайдаланылатын геологиялық орта мен техногендік жасалымдардың бөлігі.

3.1779 **Полигон:** Бұйымдарды бетондауға арналған қалыптармен, бетонсалғыштармен, дірілалаңшасымен, жүк көтеру крандарымен ж.т.б. жабдықталған құрылыс құралымдарының жинамалы элементтері мен бөлшектерін дайындауға арналған ашық алаң.

3.1780 **Полимербетон, пластбетон:** 1) құрамында түйіршіктілігі жоғары толтырғыш, ірі және ұсақ толтырғыштар, бутүзгіштер, илемдегіштер, еріткіштер және қатырғыштар бар, синтетикалық полимер (әдетте термореактивті шайыр) байланыстырғыш қызметін атқаратын бетон. Металмен арматураланған полимербетон - болатполимербетон - беріктілігі жоғары құралымдық материал; 2) химиялық төзімді минералды толтырғыштар, толтырғыштар мен қоспалар, полимер байланыстырғыш негізіндегі арнайы бетондар.

3.1781 **Жеңіл полимер бетон:** Кеуекті химиялық төзімді ірі толтырғышпен және химиялық төзімді тығыз немесе кеуекті толтырғышпен, жеңіл массасының көлемі (1500-1800 кг/тек.м) немесе жеңілдетілген (1800-2200 кг/тек.м) синтетикалық байланыстырғышты тығыз құрылымдық полимербетон.

3.1782 **Ауыр полимербетон:** Тығыз химиялық төзімді ірі және ұсақ толтырғыштармен, массасының көлемі (2200- 2500 кг/тек.м) синтетикалық байланстырғышты болатын тығыз құрылымдық полимербетон.

3.1783 **Әрлеу:** Материалдарды беті айна тәрізді жалтырағанға дейін өңдеу (әрлеу). Металдарды әрлеу жоғарғы бетіне әрлегіш қойыртпақ жағылған киізден немесе мәуітіден жасалған жылдам айналатын шеңберлері немесе жылдам қозғалыстағы таспасы бар әрлегіш білдектермен, сондай-ақ өңделетін бөлшектер орналастырылған, қажау материалдары оның ішінде еркін қозғалатын барабаны бар сұйық қажаумен өңдеуге арналған қондырғыларда жүзеге асырылады. Ағашты әрлеу тегістелген бетке мөлдір шайырды (политураны) жағу және спирт араластырылған қышқыл әрлеу немесе вена әгімен айнадай жалтыратумен жүзеге асырылады. Тасты әрлеу арнайы білдектерде немесе

қолмен тегістеп алғаннан соң, бетіне ұсақ ұнтақ жағылған дымқыл киіз шеңбермен ысқылау жолымен жүзеге асырылады.

3.1784 **Полиспаст:** Арқанмен немесе тізбекпен шалынған бірнеше жылжымалы және жылжымайтын шығырлардан тұратын жүк көтеру құрылғысы.

3.1785 **Полиэтилен:** Синтетикалық полимер, этиленнің полимерлену өнімі.

3.1786 **Жартылай цилиндірлік жарықтандыру:** Көшемен оның осьіне паралелль келе жатқандағы бақылаушы үшін кеңістікті жарықпен қанықтырудың және жарықтың көлеңкетүзгіш әсерінің сипаттамасы. Көшенің бойлық желісі бойынша 1,5 м биіктікте тік орналасқан, радиусы мен биіктігі нөлге ұмтылатын жартылай цилиндрдің жарықтандыру ағынының орташа тығыздығы ретінде анықталады. Жартылай цилиндрлік жарықтандырудың есебі инженерлік әдіспен жүзеге асырылады.

3.1787 **Қозғалыс жолағы:** 1) ені көлік құралдарының ең үлкен көлемі бойынша габариті мен қауіпсіздік саңылауын қоса алып, бекітілетін автомобиль жолының қозғалыс бөлігінің жолағы; 2) көлік құралдарының қозғалысы бір қатарда өтетін өтпе бөліктің бойлық жолағы; 3) бір бағытта бір қатармен қозғалысқа арналған жаяу жүргінші жолының бөлігі.

3.1788 **Шеткі жолақ:** Көлік құралдарының қозғалысын ұйымдастыру және жол ернеуі қирауының алдын алу үшін шеткі белгілеу жолағын орналастыру мақсатында жоғары (I және II) санаттағы автомобиль жолдары жабынының енін ұлғайту.

3.1789 **Жер төсемі:** Теміржол жолдарының жоғарғы құрылысы немесе автомобиль жолдарының жол төсемі үшін негіз болатын үйінді, ойпаң түріндегі инженерлік топырақ имарат. Жер төсеміне онымен тікелей байланысы бар суды бұру, ірілендіргіш және қорғаныш қондырғылар мен имараттар да жатады (жырмалар, науалар, кермелер, тіреме қабырғалар т.с.с.).

3.1790 **Жартылай тоған, буна, көлденең бөгетше:** Су ағыны режимін реттеуге және теңіз немесе өзен жағалауын, жағалау имараттарының негіздерін сумен шайылудан қорғауға арналған гидротехникалық имарат.

3.1791 **Бөлме (үй-жай, жай):** 1) азаматтардың немесе заңды тұлғалардың, сондай-ақ ҚР мен аумақтық бірліктердің меншігіндегі тұрғылықты, тұрғылықты емес немесе басқа мақсаттар үшін дербес пайдалануға арналған, табиғи түрде бөлінген жылжымайтын мүлік кешенінің бірлігі (тұрғын ғимараттың бөлігі, тұрғын ғимаратпен байланысты басқа да жылжымайтын мүлік нысаны); 2) ғимараттың ішіндегі белгілі бір қызметтік мақсаты бар және құрылыс құралымымен шектелген кеңістік; 3) үйдің ішіндегі белгілі бір қызметтік мақсаты бар және құрылыс құралымымен шектелген кеңістік.

3.1792 **Табиғи желдетілмейтін бөлме:** Сыртқы қабырғаларында ашылатын терезелері не ойықтары жоқ бөлме немесе ашылатын терезелері (ойықтары) бөлменің биіктігінен бес есе асып түсетін қашықтықта орналасқан бөлме.

3.1793 **Жеке қызмет көрсету бөлмесі (қызметтік):** Мекеменің (кәсіпорынның) қызметкерлері өзіне-өзі немесе аз келушілерге қызмет көрсету жүзеге асырылатын кабина немесе кабинет. Кабинаның (кабинеттің) габариттерінде ілесіп келген тұлғаның да орналасу мүмкіндігін де ескеру керек.

3.1794 **Адамдар жаппай келетін бөлмелер:** Адамдардың тұрақты немесе уақытша (апаттық жағдайдан басқа) болатын бөлменің ауданы 50 ш.м және одан астам бөлменің әр

1 ш.м 1 адамнан артық болмайтын бөлме (театрлардың, кинотеатрлардың залдары мен фойелері, мәжіліс, жиналыс залдары, дәріс аудиториялары, мейрамханалар, вестибюльдер, касса, өндіріс залдары және басқалар).

3.1795 **Понур:** Жоғарғы ағыс жағынан бөгетке немесе басқа суға тосқауыл имаратына жанасатын өзеннің табанының су өтпейтін жабыны.

3.1796 **Трассаның көлденең кескіні:** Жобаланған имараттың трассасы осьіне перпендикуляр сызығы бойынша жергілікті жердің кескіні.

3.1797 **Қырөрнек:** Кірпіштердің бір қатары қабырғаның сыртқы бетіне қарай бұрыштап орналастырылатын өрнекті кірпіш қалаудың түрі.

3.1798 **Кеуектілік қоспалары:** Бетонның бойындағы мақсатты түрде ауа немесе басқа газтәріздес кеуек түзуге әсер ететін заттар.

3.1799 **Кеуектілік:** Материалдағы кеуек көлемінің жалпы материал көлеміне (габариттік) пайыздық қатынасы. Материалдың негізгі қасиеттері кеуектілікпен анықталады: беріктігі, аязға төзімділігі, су-газ өткізгіштігі ж.т.б.

3.1800 **Пороизол:** Битум мен резеңке қосындысынан жасалған кеуекті иілгіш жгут түріндегі құрылыс материалы.

3.1801 **Поролон:** Өнеркәсіп шығаратын иілгіш пенопластың саудалық атауы.

3.1802 **Бутүзгіштер, көбіктенетін заттар:** Бастапқыда біртұтас материалда олардың көмегімен кеуекті жүйе жасалатын органикалық емес және органикалық заттар, кеуекті құрылымды пенопласт, үрмелі резеңке, газобетон, керамикалық бұйымдар ж.т.б. материалдар алу үшін қолданылады.

3.1803 **Ұнтақты бояулар:** Бояудың үгілгіштігін және оның төсемге таралуын жақсартатын құрамында илемдегіштер, толтырғыштар, қатырғыштар, стабилизаторлар және қоспалар бар синтетикалық және үлдіртүзгіш заттар мен пигменттер негізіндегі ұнтақтылығы жоғары композициялар.

3.1804 **Порт:** Кемелерді тиеп-түсіруге және оларға толық қызмет көрсетуге арналған су ауданы (су аймағы) және имараттар мен құрылғылар кешені бар жағалау телімі.

3.1805 **Портал:** 1) ғимаратқа кіреберісті сәулеттік жиектеу; 2) құралымның немесе машинаның П тәріздес бөлігі, порталды металл кескіш білдектің тіректі бағыттау бөлігі.

3.1806 **Діңмаңдайша:** Ашық галерея түзетін ұстындармен немесе бағандармен бекітілетін жабындардан құралатын ғимараттың шығыңқы бөлігі.

3.1807 **Портландцемент:** Порланцементті клинкер негізінде алынған цемент.

3.1808 **Портландцементті клинкер:** Көбінесе, негізділігі жоғары кальций силикаттарынан, сондай-ақ алюми-наттар мен кальцийдің алюмофериттерінен құралатын клинкер.

3.1809 **Төсем (кірпіш қалауда):** Қалану табанына параллель төселген бұйымның беті.

3.1810 **Әлеуетті қауіпті нысан:** Төтенше жағдай көздерінің пайда болуына нақты қауіп төндіретін радиоактивті, өртжарылыс қаупі бар, қауіпті химиялық және биологиялық заттарды пайдаланатын, өндіретін, қайта өңдейтін, сақтайтын немесе тасымалдайтын нысан.

3.1811 **Потерна:** Гидротехникалық имараттың (бетонды немесе темірбетонды) денесіндегі оны қарау және жөндеуге, жағалаулар арасындағы қызметтік қатынастарға, сондай-ақ сүзілген суды бұруға қызмет ететін бойлық галерея.

3.1812 **Ғимараттардағы төбе:** Үй-жайды төбесінен шектейтін қоршама құралымның бөлігі. Жабынның төменгі жағында да болуы мүмкін немесе ерекше құралымдық элементтерден (аспалы төбе) жасалады.

3.1813 **Тұрғын-жайдың тұтынушылық сапасы:** Тұрушылық қауіпсіздігінің (техникалық, өрт қауіпсіздігі, экономикалық, қызметтік, қылмыстық) деңгейін анықтайтын параметрлері мен сипаты; санитарлық-гигиеналық жайлылықтың (ауа құрамы, ауа алмасу, ауызсудың жетімділігі, сұйық және қатты қалдықтарды жою, зиян жәндіктерден, кеміргіштерден, бактериялардан, инсоляция мен жарықтылық, температуралық-ылғалдық тәртіптеме, акустикалық тәртіп); ресурстарды сақтау; әлеуметтік-қызметтік жетімділік (қатынасу амалдары мен түрлері, қызмет әрекетінің қажетті және қалаулы барлық түрлерін орындау).

3.1814 **Тұрғын-жайға тұтынушылық талаптар:** Тұрғын-жайлардың, тұрғын бөлімшелердің, олардың орналасқан жерлерін, тұрушылық қауіпсіздігінің, энергия тұтынудың, санитарлық-гигиеналық және әлеуметтік-қызметтік жетімділік жайлылық деңгейін анықтайтын параметрлері мен сипаты.

3.1815 **Қабатаралық эскалатор:** Ғимарат пен имарат қабаттарының арасына орнатуға арналған эскалатор.

3.1816 **Сейсмикалыққа қарсы белдеу:** Ғимарат қабырғаларының бойымен орналасқан үзіліссіз арматураланған тұйық темірбетон құралым.

3.1817 **Ережелер:** Ғимараттар, имараттар және олардың бөлшектерін салуда материалдық ресурстарды үнемді пайдалану, қауіпсіздік техникасы ж.т.б. құрылыс өндірісі мен технологиясын ұйымдастыру жөніндегі белгіленген міндетті талаптар.

3.1818 **Өрт қауіпсіздігі ережелері:** Нысанды салу және пайдалану кезінде өрт қауіпсіздігі талаптары мен нормаларының сақталу талаптарын белгілейтін ережелер кешені.

3.1819 **Алдын ала кернелген құралым:** Құралым бөлшектеріне оңтайлы таратылған, алдын ала (дайындау немесе жинақтау процесінде) кернелген құрылыс құралымдары.

3.1820 **Су өткізбеушілік шегі:** Терезе блоктары арқылы судың өтпелі енуінің пайда болатын қысымның айырмашылығының ең аз мәні.

3.1821 **Отқа төзімділік шегі:** Құрылыс құралымдарының отқа төзімділігі стандартты сынақтың басталғанынан бастап отқа төзімділігі бойынша шекті жағдайлардың біріне жеткенге дейінгі уақыт (сағат немесе минут): 1) құралым мен тораптардың көтеруші қасиетін жоғалтуы (құралым түріне байланысты құлауы немесе майысуы); 2) жылу оқшаулағыш қабілеті бойынша - құралымның қызбайтын бетінде температураның 160° С жоғарылауы немесе сынаққа дейінгі температурасынан кез келген нүктесінде 190° С-ге дейін артуы, немесе сынаққа дейінгі температураға тәуелсіз 220° С-ден жоғарылауы; 3) тығыздығы бойынша құралымдарда жану немесе жалындау өнімдері өтетін өтпе тесіктері мен саңылауларының түзілуі; 4) оттан қорғайтын сырлармен

жабылған немесе жүктемесіз сыналған құралымдар үшін құралым материалының шекті температурасына жету күйі шекті болады.

3.1822 **Желім қосылысының үзілу сынағы кезіндегі беріктік шегі:** Үзу сынағы кезінде желім қосылысының бұзылуына әкеп соғатын кернеудің алдындағы ең жоғары шамасы.

3.1823 **Желім қосылысының ұсатылу кезіндегі беріктік шегі:** Желім қосылысының бұзылуына әкеп соғатын ұсату сынағы кезіндегі кернеудің алдыңғы шамасы.

3.1824 **Оттың таралу шегі:** Үлгілерді отқа стандартты сынаудың басталғанынан оттың құралым бойына таралуын сипаттайтын кез келген белгісінің басталуына дейінгі уақыт (сағат немесе минут).

3.1825 **Қауіпті заттың рұқсат етілетін шоғырлану шегі (РШШ):** Адамммен тығыз байланыста болатын немесе белгілі бір уақыт аралығында әсер ету кезінде адамның денсаулығына әсер етпейтін және қолайсыз себептер тудырмайтын көлемнің немесе массаның бірлігімен өлшенетін топырақтағы, ауадағы немесе судағы, азық-түліктегі, тағам шикізаттары мен мал азығындағы қауіпті заттардың ең көп мөлшері.

3.1826 **Рұқсат етілетін шығарындылар шегі:** Атмосфералық ауа шығарындылардың техникалық нормативі мен атмосфералық ауаның фондық ластануын қоса есептегендегі тұрақты ластану көзі үшін белгіленетін, берілген көз арқылы атмосфералық ауа сапасының гигиеналық және экологиялық нормативтерінің, экологиялық жүйелерге түсетін жүктемелердің рұқсат етілетін (ауыспалы) шегінің, өзге де экологиялық нормативтердің атмосфералық ауаға зиянды (ластаушы) заттар шығарындысының рұқсат етілетін шегінің нормативі.

3.1827 **Атмосфералық ауаға зиянды физикалық әсер нормативінің рұқсат етілетін шегі:** 1) атмосфералық ауаға әсер етуші шулы, дірілді, электромагнитті және өзге де физикалық ықпалдар үшін және берілген барлық басқа да көздердің атмосфералық ауаға физикалық әсерлері деңгейінің рұқсат етілетін шегінің жоғарылауына әкеліп соқпайтын зиянды физикалық ықпалдары кезінде белгіленетін норматив; 2) адам денсаулығы мен қоршаған табиғи ортаға зиянды әсері болмайтын атмосфералық ауаға түсетін физикалық ықпалдың ең жоғары деңгейінің рұқсат етілетін шегін көрсететін атмосфералық ауаға түсетін физикалық ықпал нормативі.

3.1828 **Жағдайдың шектелуі:** 1) бұйымның, құралымның, имараттың алдағы мақсатқа сәйкес қолданылуының болмайтындығы және тиімсіздігі, ал оны қалыпқа келтіру немесе жұмыс істейтіндей етіп түзетудің мүмкін емес немесе жөндеу құнының жоғарылығынан мақсатқа сай емес жағдайы; 2) құралымның, негіздің (ғимарат немесе бүтіндей имарат) берілген пайдалану талаптарын немесе жұмысты өндіру (жаңарту) кезіндегі талаптарды қанағаттандырмайтын жағдай.

3.1829 **Ғимараттар мен имараттар құрылысының баға көрсеткіші:** үлгі жобалар немесе қайта қолданылатын жобалық шешімдер негізінде тиісті жерлерде нақты белгіленген ғимараттар мен имараттар құрылысының сметалық құнын анықтау үшін жасалатын сметалық нормативтер.

3.1830 **Сығымдау:** Бұйымдарды ұнтақ тәріздес қоспаға қандай да бір құраушылар (су, желім ж.т.б.) қоса отырып, сығымдау тәсілімен дайындау.

3.1831 **Сығымдалған (илемделген) ағаш:** 120 ºС-қа дейінгі температурада және 15-30 МН/м² (150 300 кгс/см²) қысымда нығыздалған жапырақты жыныстардың (әдетте, қайыңның, сирегірек - бүктің, шамшаттың, үйеңкінің ж.т.б.) ағаш үгінділерінен алынған материал.

3.1832 **Сығымдалған кескіндер:** Сығымдау (экструдирование) арқылы алынған ұзын өлшемді металл бұйымдар (металл кескіндер).

3.1833 **Санитарлық аспаптар:** Тұрғын, қоғамдық, коммуналдық және өндірістік ғимараттардың ішінде орнатылатын ақаба суды қабылдағыштар (шаруашылық, тұрмыстық). Тағайындауларына қарай мыналарға бөлінеді: гигиеналық мақсаттар үшін (қолжуғыштар, ванналар, душтар, табандықтар, унитаздар т.с.с); шаруашылық қажеттіліктер үшін (асүйлік раковиналар, жуғыштар т.с.с); арнайы мақсаттар үшін (зертханалар үшін, балалар және медициналық мекемелері мен өндірістік ғимараттардың тұрмыстық бөлмелері үшін).

3.1834 **Үйлестіру осьіне байланыстыру:** Құралымдық және құрылыстық элементтердің, сондай-ақ қоса салынған жабдықтардың үйлестіру осьіне қатынастары бойынша орналасуы.

3.1835 **Жобаны бейімдеу:** Құрылыс құралымдары мен материалдарын дайындау мүмкіндіктері мен құрылыс алаңының нақтылы жағдайларына байланысты ғимараттардың үлгі (немесе қайта қолданылатын) жобаларына қажетті өзгерістер енгізу.

3.1836 **Құралым элементтерін үйлестіру осьіне байланыстыру:** Қашықтықтың үйлестіру осьінен құралым элементінің қиылысқан геометриялық осьіне дейін немесе оның қандай да бір (сыртқы, ішкі, бүйіріндегі) құралымдық жазықтығына (қырына) дейін орналасуы.

3.1837 **Қабылдап алу бақылауы:** 1) нысан құрылысының немесе оның кезеңдерінің, жасырын жұмыстарының және басқа да бақылау нысандарының аяқталуына бақылау жүргізу. Оның нәтижелері бойынша бақылау нысанының пайдалануға жарамдылығы туралы немесе жұмыстарды одан әрі орындауға байланысты сол көрсеткішті қабылдап алу бақылауын бірнеше деңгейде және әр түрлі әдістермен жүзеге асыруға байланысты (мысалы, топырақтың жеке қабаттарының және үйіндінің тұтастай тығыздығы) құжатталған шешім қабылданады. Мұндайда төменгі деңгейдегі бақылау нәтижелері жоғары деңгейдегі бақылау нысанасына айналуы мүмкін (мысалы, үйінді негізін қабылдау бойынша жасырын жұмыстарды куәландыратын акті үйіндіні тұтастай қабылдағанда ұсынылады). Жауапты құралымдарды қабылдаудың аралық актілерінде, қадаларды сынақтық жүктемемен сынау және ғимараттар мен имараттарды салу жұмыстарын қабылдау жөніндегі қолданыстағы нормативтерде қарастырылған қабылдап алу бақылауының нәтижелері жасырын жұмыстарды куәландыру актілерінде тіркеледі; 2) қабылданатын өнімді бақылаудың нәтижелері бойынша оның жеткізілуге және (немесе) пайдалануға жарамдылығы туралы бақылау.

3.1838 **Бетонның призмалық беріктігі:** Призма (стандарттық өлшемді призма) қирататын үлгінің осьтік сығу күшінің (стандарттық өлшемдер призмаларына) осы күшке тік қиылысу аудандарына қатынасы.

3.1839 **Пәтер жанындағы жер телімі:** Үйдің (пәтердің) тікелей шыға берісімен түйісіп тұрған жер телімі.

3.1840 **Халықаралық стандартты, аймақтық немесе басқа елдің ұлттық стандартын қолдану:** Халықаралық, аймақтық немесе басқа елдің ұлттық стандартын, оның толық мазмұнын стандарттау жөніндегі отандық нормативтік құжатқа енгізу жолымен пайдалану.

3.1841 **Жеделәрекетті (жабдықтық) ғимаратты, имаратты немесе кешенді қолдану:** Жеделәрекетті (жабдықтық) ғимаратты, имаратты немесе кешенді қайта ауыстыру, сақтау, жөндеу, жинақтау, пайдалану және бөлшектеуді қамтитын процесс.

3.1842 **Стандартты қолдану:** Стандартта белгіленген талаптарды таралу аймағы мен қолданылу саласына сәйкес орындай отырып, пайдаланушылардың стандартты пайдалануы.

3.1843 **Табиғи орта (табиғат):** Табиғи және табиғи-антропогенді нысандар, табиғи ортаны құраушылардың жиынтығы.

3.1844 **Табиғи-антропогенді нысан:** Адаммен жасалған шаруашылық және басқа да әрекеттердің нәтижесінде өзгерген және (немесе) табиғи нысан қасиеттеріне ие және рекреациялық және қорғаныштық мәні бар табиғи нысан.

3.1845 **Табиғи ресурстар:** Шаруашылық және басқа да әрекеттерді жүзеге асыру барысында энергия көзі, өндіріс өнімі және тұтыну заттары ретінде пайдаланылатын немесе пайдаланылуы мүмкін және тұтынушылық құны бар табиғи нысандар және табиғи-антропогенді нысандар, табиғи орта құраушылары.

3.1846 **Табиғи жүйелер:** Заттардың белгілі бір энергетикалық жағдайы, алмасуы мен айналымы заңдылықтарымен сипатталатын қызметтік өзара байланыстағы тірі организмдер мен оларды қоршаған ортаның кеңістікпен шектелген жиынтығы.

3.1847 **Кемежай:** Өзен кемелерінің тұруы үшін жағалауда арнайы жабдықталған орын.

3.1848 **Жапсаржай:** Өндірістік ғимараттар мен бөлмелерден өртке қарсы кедергілермен бөлініп тұратын, әкімшілік және тұрмыстық үй-жайларды орналастыруға арналған ғимарат бөлігі. Жапсаржайларға инженерлік жабдықтарды орналастыруға (ішінара) болады.

3.1849 **Айлақ:** Кемелердің қауіпсіз келуі мен қауіпсіз тұруына арналған, оларға тиеу, түсіру және қызмет көрсету, сондай-ақ жолаушыларды кемелерге отырғызу мен түсіру құрылғылары бар гидротехникалық имарат.

3.1850 **Шұңқырша:** Таяу орналасқан құралымдар мен қондырғыларды байқап тұру үшін қызмет көрсететін жұмыскерлердің кіріп-шығуын немесе олардың қоршаған ортамен байланысын арттыруды қамтамасыз ету мақсатында ғимараттар мен имараттардың қандай да бір бөлігінде жасалған жер ойығы.

3.1851 **Цемент сынамасы:** Сынақ жүргізу үшін бақыланатын партиядан (партия бөлігінен) іріктеліп алынған цемент мөлшері.

3.1852 **Мәңгілік тоң қабатындағы желдетілетін еденасты:** Топырақ беті мен (шығыңқы іргелік, техникалық) бірінші қабаттың аражабыны арасындағы ашық кеңістік.

3.1853 **Иілім:** Күштік, температуралық ж.т.б. факторлардың әсерінен арқалық (арка, жақтау және т.с.с) нүктелері мен осьтерінің тігінен ығысуы.

3.1854 **Табиғи және техногенді жағдайлар өзгерісінің болжамы:** Табиғи және техногенді факторлардың әсерінен табиғи орта қасиеттері мен күйінің уақыт пен кеңістіктегі өзгерісін сапалық және (немесе) сандық бағалау.

3.1855 **Сырғауыл:** Жабын табақтарына тірек қызметін атқаратын және (ферма, беларқа және т.с.с) негізгі көтергіш бөлшектерге жүктеме түсіретін ғимарат жабынының арқалық түріндегі құралымдық бөлшегі.

3.1856 **Құрылыс ұзақтығы:** Жобада қарастырылған жұмыс құрамдарының толық орындалуы кезіндегі өндірістік қуаттардың, оның кезегінің, іске қосылатын кешендер мен жеке нысандардың құрылысы басталған күннен іске қосылуына дейінгі кезең.

3.1857 **Трассаның бойлық кескіні:** Жобалаудағы имарат трассасының осьі бойынша жер кескіні.

3.1858 **Құрылыс өнімі:** Құрылысы аяқталып, пайдалануға берілген өндірістік және өндірістік емес мақсаттар үшін салынған нысандар (кәсіпорындар, ғимараттар мен имараттар).

3.1859 **Өткел:** Бір жақты жүру бөлігінен, жол шеттері, кюветтер және бекітетін бермалардан тұратын көлік пен жаяу жүргіншілер қозғалысына арналған аумақ.

3.1860 **Жоба:** 1) салынып жатқан имарат (бұйым) құрылғысы туралы түсінік пен жұмыс құжаттамасын әрі қарай әзірлеуге қажет бастапқы деректерді беретін принципті (нобайлы Ж.) немесе соңғы (техникалық Ж.) шешімнен тұратын құралымдық құжаттардың жиынтығы; 2) жобалау-сметалық құжаттаманы әзірлеу, келісу және бекіту тәртібіне арналған ҚНжЕ талаптарына сәйкес нақты бір нысан үшін әзірленген жобалық-сметалық құжаттама.

3.1861 **Тігінен жайғастыру жобасы:** Инженерлік мақсаттар үшін жер бедерінің өзгеруін анықтайтын техникалық құжат.

3.1862 **Бөлшектік жайғастыру жобасы:** Қаланың жекелеген бөліктері үшін оның бас жоспары негізінде құрылыстың сәулеттік-кеңістіктік және инженерлік-экономикалық шешімдерін анықтау мақсатында әзірленетін жоба.

3.1863 **Құрылысты ұйымдастыру жобасы (ҚҰЖ):** Құрылыстың жалпы ұзақтығы мен аралық мерзімін, күрделі қаржы жұмсалымдарын бөлуді және құрылыс-жинақтау жұмыстарының көлемін, материалдық-техникалық және еңбек ресурстары мен оларды жабатын көздерді, құрылыс-жинақтау жұмыстарын орындаудың негізгі әдістері мен нысан құрылысын басқарудың құрылымын анықтайтын техникалық (техникалық жұмыс) жобаның құрамдас бөлігі.

3.1864 **Жұмыстарды жүргізу жобасы (ЖЖЖ):** Жеке ғимараттарды (имараттарды) салудың өндірістік процестерін ұйымдастыру кезінде негізгі басқару құжаты болып табылатын және құрылыс-жинақтау жұмыстарының технологиясын, мерзімін, орындалуын және ресурстармен қамтамасыз етілу тәртібін анықтайтын жоба.

3.1865 **Жобалау:** Техникалық-экономикалық негіздемесі, есептері, сызбалары, макеттері, сметалары, түсіндірме жазбахаттары және елді мекендерді, кәсіпорындарды, имараттарды салуға (қайта жаңартуға) және жабдықтарды, бұйымдар мен т.с.с. өндіруге қажет т.б. материалдары бар кешенді техникалық құжаттаманы (жобаны) әзірлеу.

3.1866 **Жобалық құжаттама:** Техникалық міндеттер мен құрылыс нормаларына сәйкес әзірленген құрылыс-жинақтау жұмыстарын орындауға және нысандарды

пайдалануға қажетті материалдардың, құралымдардың, жабдықтардың, іріктелген бұйымдардың жобасы, жұмыс құжаттамасы, техникалық шарттары, төлқұжаттары (сертификаттары), дайындаушы зауыт құжаттамасы ж.т.б.

3.1867 **Жобалық ұйым:** Жобалау-іздестіру жұмыстарын орындайтын ұйым.

3.1868 **Жобалық белгі:** Жобамен берілген нүктенің бастапқы деңгеймен салыстырғандағы биіктігі.

3.1869 **Жобалық өнеркәсіптік апат:** Белгіленген шектеулердегі апаттың салдарын шектеуді қамтамасыз ететін қауіпсіздік жүйелері қарастырылған, бастапқы және соңғы жай-күйі жобамен анықталған өнеркәсіптік апат.

3.1870 **Бетонның жобалық жасы:** Берілген талаптардың таңбалары, кластары немесе нормативтік-техникалық құжаттамада бетон және темірбетон бұйымдарында немесе бетонды және темірбетонды біртұтас имараттардың жұмыс сызбаларында белгіленетін басқа да көрсеткіштер бойынша қол жеткізу қамтамасыз етілуге тиіс уақыт аралығы.

3.1871 **Жинақтау ойығы:** Көлемі ірі жабдықтардың немесе құралымдардың ірілендірілген түйіндерін жинақтау орнына немесе бөліп алу кезінде кедергісіз ауыстыру үшін жобада қарастырылған қабырғадағы немесе аражабындағы саңылау.

3.1872 **Мөлдірлік:** Орта сипаттамасы; тарату бағытының өзгеріссіз ортасынан өтетін сәулелену ағынының сол ортаға параллель шоғыр түрінде енетін сәулелену ағынының ұзындығына тең жолдың қатынасымен анықталады.

3.1873 **Өндірістік қызмет:** Құрамына әр түрлі шикізатты өндіруді және қайта өңдеуді, құрылысты және әр түрлі қызмет түрлері енетін ресурстарды дайын өнімге айналдыруға қажетті еңбек құралдарын қолдана отырып, адамдардың әрекет ету жиынтығы.

3.1874 **Өндірістік құжаттама:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарын жүргізу және құрылыс нысанының техникалық жағдайының барысын бейнелейтін құжаттар жиынтығы (орындау сұлбалары мен сызбалары, жұмыс кескіндемелері, қабылдау актілері мен орындалған жұмыс көлемдерінің тізімдемелері, ортақ және арнайы жұмыс журналдары ж.т.б.)

3.1875 **Өндірістік аумақ:** 1) салынып жатқан немесе қолданыстағы ғимараттар мен имараттары бар құрылыс немесе өндірістік қызметті жүзеге асыру үшін бөлінген аумақ; 2) өнеркәсіп кәсіпорындарын және олармен байланысты нысандарды, олардың тәжірибелі өндірісі бар ғылыми мекемелер кешенін, коммуналдық-қоймалық нысандарын, сыртқы көлік имараттарын, қала ішіндегі және қала жанындағы қатынас жолдарын орналастыруға арналған аумақ.

3.1876 **Құрылыс өндірісі:** Құрылыстың дайындық және негізгі кезеңдерінде жасалатын құрылыс-жинақтау және арнаулы-салалық жұмыстарды қоса алғанда, тікелей құрылыс алаңында орындалатын өндірістік процестердің жиынтығы.

3.1877 **Илемдік кескіндер:** Илемдеу арқылы алынатын металл кескіндер.

3.1878 **Ауа ЭБЖ-нің аралығы:** Электр беру желілерінің көрші тіректері арасындағы ара қашықтық: 100 - 200м (ағаш тіректер), 250 - 400м (темірбетон тіректер), 300-450 м (металл тіректер).

3.1879 **Аралық (көлемдік):** Модульдік аралықтың мөлшерін шектейтін аралас екі тік негізгі үйлестіру жазықтықтарының арасында орналасқан бір қабатты ғимараттың немесе көп қабатты ғимарат қабаттары бірінің көлем бөлігі.

3.1880 **Есептік аралық:** Тірек бөліктері осьтерінің арасының ара қашықтығы, ал тірек осьтерінің арасы болмаған жағдайда ол аралықты жабатын көлденең құралымдар сүйенетін шартты нүктелердің аралығы.

3.1881 **Көпірдің аралық құрылымы:** Көпір тіректері аралығындағы аралықты жабатын және (көлік құралдарынан, желден ж.т.б. болатын) жүктемелерді қабылдау үшін арналған құралым.

3.1882 **Құрылыс материалдарының өнеркәсібі:** Ғимараттар мен имараттардың құрылыс құралымдарын жасауға және құрылыс бұйымдарын дайындауға арналған материалдарды (соның ішінде даналық) өнеркәсіптік жағдайларда дайындау.

3.1883 **Өнеркәсіп имараттары:** Өндірістік процесте белгілі бір қызметтерді орындайтын немесе технологиялық жабдықтардан, коммуникациялардан және басқалардан болатын жүктемелерді қабылдауға арналған имараттар.

3.1884 **Қабатша:** Жабынды еденнің төменгі қабатымен байланыстыратын немесе жабын үшін серпімді төсем қызметін атқаратын еденнің аралық қабаты.

3.1885 **Түтінге қарсы қорғаныш:** Адамдарға әсер ететін түтіннің, жоғары температураның және улы жанатын өнімдердің алдын алуға бағытталған ұйымдастыру шаралары мен техникалық жабдықтардың кешені.

3.1886 **Аязға қарсы қоспалар:** Кері температура кезінде судың қату температурасын төмендететін және бетонның қатуына жағдай жасайтын заттар.

3.1887 **Өртке қарсы тосқауыл:** Ғимараттың бір бөлігінен екіншісіне оттың таралуына кедергі болатын, отқа төзімділігінің нормаланған шегі бар құралымдар.

3.1888 **Өртке қарсы қабырға, брандмауэр:** Өрттің таралуына мүмкіндік бермеу мақсатында екі жапсарлас ғимараттың немесе ғимараттың жапсарлас бөлмелерін ажырату үшін қолданылады.

3.1889 **Өртке қарсы сумен жабдықтау:** Өрт сөндіру үшін суды жинақтау және тасымалдау, оның қорларын сақтауға және пайдалануға арналған инженерлік-техникалық имараттар кешені.

3.1890 **Өртке қарсы іс-шаралар:** Өртке қарсы режимді сақтауға, өрттің деркезінде алдын алу және (немесе) өртті тез сөндіру жағдайларын жасауға бағытталған ұйымдастыру және (немесе) техникалық сипаттағы іс-шаралар.

3.1891 **Радиацияға қарсы жасырын орын (РҚЖ):** Халықтың иондалған сәулелердің зиянды әсерінен жасырынуы үшін және жасырын орында отырған кезеңде оның өмірлік іс-әрекетін қамтамасыз етуге арналған қорғаныш имараты.

3.1892 **Сүзуге қарсы перде:** Тежеуіш гидротехникалық имараттарда, тежеуіш имараттың негіздеу топырағында және сүзілу жолын ұзарту үшін оның жағалау қиылыстарында жасалған ағынды сүзуге арналған су өткізбейтін тік немесе еңіс тосқауыл.

3.1893 **Беріктік:** Материалдардың белгіленген жағдайлар мен шектеулерде бұзылмай, қандай да бір әсерлерді (жүктемелерді, біркелкі емес температуралы, магниттік, электрлік және басқа да өрістерді, дененің әр түрлі бөліктеріндегі физикалық-химиялық процестердің біркелкі жүрмеуін) қабылдай білу қасиеті.

3.1894 **Бетонға берілген беріктік:** Алдын ала кернеуленген темірбетон құралымдары кернеуінің бетонға (созылған арматураны босатқандағы) берілу кезіндегі бетонның нормаланған беріктігі.

3.1895 **Ерітінді беріктігі:** Қатқан құрылыс ерітіндісінің жүктемелер мен әсерлердің әр түрін бұзылмай қабылдау қасиеті.

3.1896 **Ұлпа-клозет:** Фекальдық қалдықтардың ұнтақ күйдегі құрамда, әдетте, торф тәрізді құрғақ түрде оқшауланған сыйымдылықта (қақпақты шайырланған жәшік) компост жасалғанша ұсталып өңделетін туалет.

3.1897 **Іске қосу кешені:** Негізгі, қосалқы және қызмет көрсету бағытында өнімнің шығарылуын немесе жобамен қарастырылған қызмет көрсетулерді қамтамасыз ететін және пайдаланылуы мүмкін нысандардың (немесе олардың бөліктерінің) жиынтығы.

3.1898 **Жолөткел:** Жолдардың әр түрлі деңгейде қиылысуын жасау мақсатында бір жолды екінші жолдың үстінен өткізу үшін қызмет ететін көпір түріндегі имарат.

3.1899 **Дақ:** Керамикалық тақташаның негізгі түрінен көлемі 2 mm артық айрықшаланатын өзге түсті бояу аймағы.

3.1900 **Геодезиялық жұмыстар:** Құрылыс нысанының геометриялық параметрлерінің жобаға сәйкестігін қамтамасыз ететін өлшеулер мен құрылымдар және оған енетін геодезиялық бөлу негізін жасау, құрылыс процесінде бөлу жұмыстарын жүргізу, құрылыс-жинақтау жұмыстарының геометриялық дәлдігін геодезиялық бақылау және салынып жатқан ғимараттар мен имараттардың деформациясын геодезиялық бақылаулар.

3.1901 **Жасырын жұмыстар:** Құрылыс нысанын пайдалануға берген кезде қабылдау комиссиясы көзбен көру арқылы тексере алмайтын және кейін орындалатын жұмыстар нәтижесінде құралымдармен жабылып қалатын кейбір жұмыс түрлері (іргетастарды орнату, гидрооқшаулау, темірбетон құралымдарының ішіне арматура және төсейтін бұйымдарды орнату ж.т.б.).

3.1902 **Арнайы жұмыстар:** Оқшаулау, топырақты нығайту, технологиялық жабдықтарды, құбырларды, бақылау және автоматика құралдарын жинақтау, электр орнату ж.т.б. қосатын жұмыстар.

3.1903 **Құрылыс-жинақтау жұмыстары:** Құрамына жалпықұрылыстық, әрлеу, санитарлық-техникалық, арнайы және жинақтау жұмыстары енетін ғимараттар мен имараттарды салу кезінде орындалатын жұмыстар кешені.

3.1904 **Жұмыс аймағы:** 1) еден немесе жұмыс алаңының үстіндегі кеңістік, биіктігі жұмыс тұру арқылы істелетін болса 2 м, отыру арқылы істелетін болса - 1,5 м.; 2) еден немесе алаң деңгейінен 2 м биіктікпен шектелген жұмыскерлердің тұрақты немесе тұрақты емес (уақытша) жұмыс істейтін орындары орналасқан кеңістік.

3.1905 **Жұмыс орны:** 1) жұмыскер жұмысына байланысты болуы тиіс немесе келуі қажет тура немесе жанама түрде жұмыс берушінің бақылауындағы орын; 2) жұмыскерлер еңбек процесінде тұрақты немесе уақытша болатын орын.

3.1906 **Жұмыс жарығы:** Үй-жайлар мен ғимараттардың сыртында жұмыс жүргізілетін жерлерде нормаланған жарық жағдайларын (жарықталуды, жарық сапасын) қамтамасыз ететін жарық.

3.1907 **Қалыптың жұмыс орны:** Бетон қоспасын салуға дайындалған қалыптың жобалық орны.

3.1908 **Жұмыс макеті:** Жұмыс құжаттарын жасау кезеңінде темплеттер және (немесе) модельдер қолданылып жиналған макет.

3.1909 **Түйіннің жұмыс сызбасы:** Барлық өлшемдер, қосу және бекіту бұйымдарының таңбалары, пайдаланған материалдар туралы мәліметтер және құрылыс пен жинақтау жұмыстарын жүргізуге қажетті және жеткілікті басқа да мәліметтер көрсетілген құрылыс түйінінің сызбасы.

3.1910 **Радиатор:** Ғимараттарды, үй-жайларды жылыту жүйелерінде пайдаланылатын жылыту аспабы.

3.1911 **Радиациялық қауіпті нысан:** Радиоактивті заттарды сақтайтын, өңдейтін, пайдаланатын немесе тасымалдайтын нысан, онда апат болған немесе ол қираған жағдайда адамдардың, ауылшаруашылық малдарының және өсімдіктердің, халық шаруашылығы нысандарының, сондай-ақ қоршаған табиғи ортаның иондық сәулелермен сәулеленуі немесе радиоактивті ластануы болуы мүмкін нысан.

3.1912 **Радионуклид:** Берілген массалық санды және атомдық нөмерлі, ал изомерлік атомдар - сондай-ақ атом ядросының белгілі бір энергетикалық күйіндегі радиоактивтік атомдар. Элемент радионуклидтерін оның изотоптары деп атайды.

3.1913 **Бөлшектеу торабы:** Жобаны нақты өлшемдерге көшіру үшін жасалатын геодезиялық торап.

3.1914 **Бөлшектеу сызбасы:** Құрылыстың бөлшектерін нақты өлшемдерге көшіруге арналған барлық қажетті деректері бар сызба.

3.1915 **Көлік түйіні:** Әртекті көлік құралдары ағынын бөлуге немесе біртекті қиылысатын көлік ағынын бөлу мен қосуға арналған бір немесе бірнеше деңгейде орналастырылатын инженерлік имарат немесе имарат кешені.

3.1916 **Бөлуші трансформатор:** Энергия қабылдаушыны алғашқы электр жүйесінен және жерлендіру жүйесінен бөлуге арналған арнайы трансформатор.

3.1917 **Қима:** Ойша бір немесе бірнеше жазықтықтармен қиылған заттың бейнесі, мұнда ойша қию тек берілген қимаға жатады және осы заттың басқа бейнелерін өзгертпейді. Қимада қию жазықтығында және оның артында орналасқан нәрселер көрсетіледі. Заттың құралымын түсінуге қажет болмаса, қию жазықтығынан кейінгілердің барлығын көрсетпеуге болады.

3.1918 **Құрылыс жүргізуге рұқсат:** Қала құрылысы нормативтерін, бекітілген қала құрылысы құжаттарының талаптарын орындауды бақылау, сондай-ақ қоршаған табиғи ортаға зиян келтірудің алдын алу мақсатында тапсырыс берушіге (құрылыс салушыға) ҚР атқарушы органдары беретін сәулеттік жобаны жүзеге асырудың негізі.

3.1919 **Декордың үзілісі:** Тақташаның кейбір жерлерінде өрнектің болмауы.

3.1920 **Жақтау:** Бөлшектері (тіреулері мен ригельдері) барлық немесе кейбір түйіндерде бір-бірімен қатаң қосылған жазық немесе кеңістіктік геометриялық өзгермейтін шыбықты жүйе.

3.1921 **Терезе блогінің жақтаулық құралымы (бөлшегі):** Бір-бірімен қатаң бұрыштық байланыстармен қосылған: тиектермен және желіммен, пісірумен,

механикалық байланыстармен (бұрамалық, тістік пластинкалар, сығымдау жолымен) ж.т.б. қосылған келтектерден (кескіндерден) тұратын терезе блогінің құрастыру бірлігі.

3.1922 **Рампа:** 1) көлік құралдарының түрлі екі деңгейлер арасында жылжуына қолайлы еңістері бар құрылғы (құралым), мысалы, жүктерді темір жол платформасына көтеруге арналған, тиеу-түсіру машиналары- ның қоймаларға енуіне арналған, метрополитен поездарының жер бетінен жер астына өтуіне арналған ж.т.б.; 2) жол құрылысында - екі деңгейдегі қозғалыс түйініндегі негізгі магистральға өтуге арналған құрылғы; 3) сахнаны астынан жарықтандыратын аппаратураны көрермендер жағынан жауып тұратын сахнаның алдыңғы бөлігі жағындағы төмен бөгеу; 4) тиеу-түсіру жұмыстарын жүргізуге арналған құрылыс. Рампаның бір жағы қойманың қабырғасына тиіп тұрады, екінші жағы темір жол (темір жол рампасы) немесе автокөлік кіре берісі (автомобильдік рампа) бойымен орналасады.

3.1923 **Іргетас арқалық:** Жеке іргетасқа тіреліп тұрған және оның өзінен жоғары орналасқан қабырғадан жүктемелерді қабылдайтын арқалық (әдетте, темірбетон немесе металл түрінде).

3.1924 **Құрылыс ерітіндісі:** Уақыт өту барысында тасқа айналатын ұсақ толтырғыштың (табиғи немесе жасанды құм), тұтқыштың (цемент, әктас, гипс ж.т.б.), судың және қосындылардың (кейбір жағдайларда) қоспасы.

3.1925 **Ерітілмелі әйнек:** Натрий немесе калийдің силикаттарынан тұратын мөлдір әйнек түріндегі материал.

3.1926 **Ерітіндісорғы:** Құрылыс ерітінділерін (негізінен, сылағыш) пайдалану жеріне айдауға арналған тұрақты немесе қозғалмалы машина.

3.1927 **Ерітінділер:** Екі немесе одан көп заттардың (құраушылардың) араласқан біртекті қоспасы.

3.1928 **Тартпа:** Өзіндік орнықтылығы жоқ, тек тартуға жұмыс істейтін иілгіш жинақтау құралы.

3.1929 **Мердігердің есебі (смета, өндіріс шығымдарының калькуляциясы):** Құрылыс өнімдерінің еркін (келісімді) бағалары бойынша мердігердің ұсыныстарын негіздеуге арналған құжаттар жиыны. Онда жасалатын мердігерлік шартқа сәйкес мердігер орындауға ұсынатын жұмыстар мен шығындардың құны келтіріледі.

3.1930 **Есептік жүктеме:** Қалыпты пайдаланудың берілген шарттарынан мүмкін ауытқуларды есепке ала отырып анықталатын нысанға (мысалы ғимаратқа, ұшақ қанатына) түсетін ең үлкен жүктеме.

3.1931 **Есептік сұлба:** 1) имараттың, механизмнің нақты жұмысын сақтап және барлық әсер ететін күштерді есепке алып, оларды есептеуді оңайлатуға арналған имараттың, механизмнің және т.с.с. шартты бейнеленуі; 2) ғимараттардың, имараттардың және олардың бөлшектерінің құралымдық-технологиялық ерекшеліктері, соның ішінде технологиялық процестер мен операцияларды орындау тәсілдері мен реттілігі есепке алынатын нәтижелік және құрастырылымдық геометриялық параметрлер арасындағы байланыстарды кескіндемелік бейнелеу.

3.1932 **Реттеуіш имараттар, түзетуші имараттар:** Өзен арнасын реттеуге арналған гидротехникалық имарат.

3.1933 **Жерасты суларының режимі:** Жерасты сулары деңгейінің (арынының), температурасының, химиялық, газдық және бактериологиялық құрамының және басқа да сипаттамаларының уақыт аралығындағы және кеңістіктегі өзгерістері.

3.1934 **Радиациялық қорғаныш режимі:** Иондаушы сәуленің адамдарға әсерін мүмкіндігінше азайту мақсатында радиоактивті ластану аймағында халықтың іс-қимылының және қорғаныш құралдары мен тәсілдерін қолдану тәртібі.

3.1935 **Жылуды тұтыну режимі:** Берілген уақыт аралығында (сағат, тәулік) шартпен белгіленген жылу энергиясын (қуатын) тұтыну, циркуляциялық шығындар және пайдаланылатын жылу тасымалдағыштар мөлшері.

3.1936 **Жылумен жабдықтау режимі:** Шартпен белгіленген жылу энергиясын (қуатын) босату мөлшерлері және жылу тұтыну жүйелерінің қалыпты жұмысын қамтамасыз ететін жылу тасымалдаушының параметрлері (шығыны; температурасы; қысымы).

3.1937 **Резерв:** Бермадан ағатын жер беті суларын жинауға және әкетуге арналған теміржол топырақ үйіндісі бойында орналасқан арық.

3.1938 **Резервтеу:** Нысанның бір немесе бірнеше бөлшектері істен шыққан жағдайда оның жұмысқа қабілетті күйін сақтау мақсатында қосымша құралдар мен мүмкіндіктерді пайдалану.

3.1939 **Резервуар:** Сұйықтар мен газдарды сақтауға арналған ыдыс.

3.1940 **Ұсыныстар:** Ғылыми-зерттеу институттарында ғылыми зерттеулер нәтижелерінің негізінде жасалатын және жобалау мен құрылысты одан әрі жетілдіруге бағытталған материалдар.

3.1941 **Ұсынылатын ережелер (Recommendation):** Орындалуы міндетті емес кеңес немесе нұсқаудан тұратын ережелер (норма немесе ереже).

3.1942 **Қайта құралымданатын көпір:** Аралық құрылымдары толығымен қайта орнатылатын және бар тіректерді (толығымен немесе бір бөлігін) пайдаланып қайта құрылымдануға жататын көпір.

3.1943 **Қайта құралымдау:** Ғимараттың, имараттың жұмысын жақсарту үшін оны қайта құру немесе жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарда (станцияларда) өндіріс көлемін арттыруды қарастыратын шаралар кешені.

3.1944 **Топырақ құнарлылығын қалпына келтіру:** Бұзылған жерлердің халықшаруашылықтық құндылығы мен өнімділігін қалпына келтіруге және қоғам мүдделігіне сай қоршаған ортаның шарттарын жақсартуға бағытталған жұмыс жиыны.

3.1945 **Аумақ құнарлылығын қалпына келтіру:** Ауыл шаруашылығы немесе орман шаруашылығына пайдалану үшін құрылыс жұмыстар кезінде бұзылған аумақтарды дайындау шараларының жиыны.

3.1946 **Құнарлылығы қалпына келтірілген жерлер:** Қоршаған ортаның шарттары жақсартылған және халықшаруашылық құндылығы, өнімділігі қалпына келтірілген бұзылған жерлер.

3.1947 **Рекуперативтік ауажылытқыш:** Заттардың жануынан пайда болған жылу оларды бөлетін қабырғадан жылынатын ауаға жылу алмастырушы саладан біртекті ағатын рекуперативтік типті жылу алмастырғыш ауажылытқышы.

3.1948 **Рекуператор:** Бөлінген қабырғадан үздіксіз ыстық жылутасымалдағыштан сұыққа жылуды беретін шыққан газдардың жылуын пайдалану үшін жоғарғы типті жылу алмасу.

3.1949 **Рекуперация:** Түпкілікті өнімді өндіруде қалдықтардың санын төмендететін технологиялық процесте қайта пайдаланылатын технологиялық процеске қатысатын энергия немесе құнды заттарды қайта пайдалану мен шығару процесі. Солай, қандай да болса технологиялық құрылғылардың жұмыс істеуінде пайда болатын газдар осы құрылғыға түсетін ауа мен отынның түсуіндегі жылытуларды пайдалануы мүмкін. Бұл процесс жүретін құрылғы рекуператор деп аталады.

3.1950 **Қалдықтардың рекуперациясы:** Қалдықтардың құнды құрауыштарын, оларды қайта пайдалануға қайтару үшін, шығару және қалпына келтіруді қосқанда, технологиялық өңдеу туралы әрекет.

3.1951 **Релин (резеңке линолеум)**: Ылғалдылығы жоғары үйлерде еденді жабу үшін қолданылатын екі қабатты орама материал. Беттік қабаты түрлі-түсті резеңкеден, ал астар қабаты ұсақталған резеңке мен битум қоспаларынан тұрады.

3.1952 **Жөндеу: -** нысанның жұмысқа қабілеттілігін және бұйымның немесе оның құрама бөліктерінің қорын қалпына келтіруге бағытталған операциялар кешені.

3.1953 **Ғимаратты күрделі жөндеу:** Ғимараттың қорларын қалпына келтіру, сондай-ақ пайдалану көрсеткіштерін жақсарту мақсатында қажет болған жағдайда құралымдық бөлшектері мен инженерлік жабдықтар жүйесін ауыстырып жөндеу.

3.1954 **Жөндеуге жарамдылық:** Тоқтап қалулардың, зақымданулардың алдын алу мен пайда болу себептерін анықтауға және техникалық қызмет пен жөндеу жүргізу арқылы олардың салдарын жоюға бейімделуден тұратын нысанның қасиеті.

3.1955 **Ғимаратты (имаратты) қалпына келтіру:** Тарихи қалыптасқан кескінін уақыт аралығында жоғалтқан немесе бұзылған кескінін өзгертпей қалпына келтіру арқылы жылжымайтын мүлік нысандарының (ереже бойынша, сәулет өнері ескерткіштерінің) ұзақ мерзімді физикалық сақталуын қамтамасыз ету жөніндегі жұмыстар.

3.1956 **Техникалық қор:** Пайдаланудың басынан немесе белгілі бір жөндеу түрінен кейін қалпына келтірілгеннен шекті жағдайына жеткенге дейінгі нормативтік-техникалық құжаттарда көрсетілген бұйымдардың жұмысы.

3.1957 **Аумақтардың ресурстық потенциалы:** Аумақтардың табиғи және техногендік ресурстармен қамтамасыз ету деңгейі (табиғи, рекреациялық, елдік, шикі затпен, материалдық, техникалық ж.т.б.)

3.1958 **Ресурс кеңдігі (сыйымдылығы):** Шығарылатын өнімнің немесе қызмет көрсетудің бірлігін алу үшін пайдаланылатын ресурс саны.

3.1959 **Қор үнемдеу:** Жабық технологияларды құруға, шикі зат пен материалдарды кешенді қайта өңдеу, қалдықтарды пайдалану жөніндегі шаралар және оларды тұтыну процесінде ресурстарды тікелей үнемдеу.

3.1960 **Ресурстар:** Құрылыс өндірісінде жұмыстарды орындауда қажетті еңбек, материалдық, техникалық және қаржылық құралдардың жиыны.

3.1961 **Рефлектометр:** Радиотолқындық сәулеленуді бақылау объектіден тойтару параметрлерді өлшеуге арналған радиотолқындық бұзбай бақылау аспабы.

3.1962 **Рециклинг:** 1. Техногенездік процестерге қалдықтардың, қоқыстар мен шығарулардың қайту процестері; 2. Өнімді өндіру және тұтыну кезеңінде техногенез процесі арқылы материалдық айналымнан қалдықтардың, қоқыстардың, шламдардың, шығарулардың, қоспалардың қайту процестері; 3. Өңдеуден кейін қандай да болса ресурстың қайта пайдалануы (мысалы, тазалаудан кейін суды технологиялық кезеңде пайдалануы).

3.1963 **Рециркуляция (қайта айналу):** Ауаның қызмет көрсететін бөлмелерге олардан желдету сору жүйесімен тазалау арқылы толық немесе жарым-жартылай қайтуы (қажетті жағдайда алдын ала дайындаумен).

3.1964 **Ауаның қайта айналуы:** бөлмедегі ауаны аздап сыртқы ауаға қосу және бұл қоспаны осы немесе басқа бөлмелерге жіберу; бір бөлмедегі ауаның қайта айналымы, оның ішінде жылыту агрегаттармен немесе (аспаптармен) немесе желдеткіш-желпуіштермен шығарылатын ысыту (суыту) рециркуляцияға жатпайды.

3.1965 **Ақаба сулардың рециркуляциясы:** Тазартылған суды ақаба суды тазарту станциясының имараттарына араластыру үшін немесе осы имараттарда ақаба судың белгілі бір шығынын ұстап тұру үшін қайтару.

3.1966 **Торлы құралымдар:** Есептік сызбалары геометриялық өзгермейтін жүйе ретінде қабылданатын ғимараттар мен имараттардың түйін қосылыстармен біріктірілген шыбықтардан құралатын құрылыс құралымдары (фермалар, ұстындар, тіректер, жақтаулардың ригельдері ж.т.б.).

3.1967 **Беларқа:** Ғимараттардың ұстындарын, жақтаулардың тіреуіштерін және т.с.с. бір-бірімен байланыстырып тұратын көлденең немесе көлбеу арқалық.

3.1968 **Ризалит:** Қасбеттің биіктігі бойынша қасбеттің негізгі сызығынан шығып тұратын және негізгі құрылыспен біртұтас ғимараттың бөлігі.

3.1969 **Рисберма:** Арнаны шайып кетуден сақтауға, пульсацияны басуға, су ағынының жылдамдығын түзетуге және төмендетуге арналған суқағардан кейін орналасқан су ағардың түбін төменгі бьефке бекіту бөлшегі.

3.1970 **Ростверк:** Қадалық іргетастарды бір тұрақты жүйеге біріктіретін және жүктемелерді қадаларға біркелкі таратуға арналған қадалық іргетастың жоғарғы жағының бетон немесе темірбетон тақта немесе арқалық түріндегі құралымы.

3.1971 **Ротонда:** Әдетте, ұстындарға тіреліп тұратын күмбезбен жабылатын жайғасымдағы дөңгелек имарат (табынушылық, ескерткіш, парк ж.т.б.).

3.1972 **Тиксотроптық қаптама:** Топырақ қыртысы мен орын ауыстырылатын немесе жер астына түсірілетін имараттар (мысалы, төмен түсірмелі құдық, терең тіректер) арасындағы үйкелісті азайтуға арналған қасиеттері, құрамы және қоюлығы сәйкес саздар ерітіндісінің қабаты.

3.1973 **Рубероид:** Жабындық қатты қағаздарға оңай балқитын мұнай битумдерін сіңірту, одан кейін екі жағына да қиын балқитын мұнай битумін жағып қорғаныс қабаты (опа, асбест ж.т.б.) себілетін орамалық материал.

3.1974 **Нұсқау:** Жобалауға және құрылысты жүргізуге арналған қосымша деректер көрсетілген және нормативтік құжаттардың жобасын (көбінесе құрылыс нормалары мен ережелерінің тарауларын) жасаушы жетекші мамандар шығаратын материал.

3.1975 **Рульдеу жолы (РЖ):** Әуе кемелерін басқаруға және жетекке алуға арнайы дайындалған аэродромның ұшу алаңының бөлігі. РЖ магистральдық (МРЖ), біріктіретін, қосалқы болуы мүмкін.

3.1976 **Ряж:** Таспен (сирегірек топырақпен) толтырылған бөренелерден (келтектерден) немесе темірбетон арқалықтардан қабырғалары тұтас немесе торлы етіп жасалынған жәшік түріндегі құралым.

3.1977 **Ряждік бөгет:** Жүктемені қабылдайтын негізгі бөлшектері ряждерден жасалған ағаш (сирегірек темірбетон) бөгет.

3.1978 **Өзі желдету:** Өзі реттелетін желдету, бөлмелердегі ауа ылғалдығын реттеу және терезелердің ішкі бетіне конденсат түсуінің алдын алу мақсатында кескін камераларының каналдары арқылы немесе терезе блоктарының ішіне орнатылған өзі реттелетін климатикалық клапандар арқылы шектелген ауа алмасуының жүйесі.

3.1979 **Өзін-өзі көтеруші құрылымдар:** Тек өз салмағын көтеруге жарамды құрылымдар

3.1980 **Сулардың өздігінен тазалануы:** Су объектілерінің бастапқы экологиялық қалпына келтіруді қамтамасыз ететін табиғи процестер жиыны.

3.1981 **Сандрик:** Ернеу немесе фронтон түріндегі, кейде консольға тіреліп тұратын ғимараттың есігінің немесе терезесінің үстіндегі әшекейлі сәулеттік бөлшек.

3.1982 **Санитарлық-техникалық жұмыстар:** Тұрғын және қоғамдық ғимараттарда жылыту, желдету, жылу және газбен жабдықтау, ыстық сумен жабдықтау, сумен жабдықтау және канализация жүйелерін орнатуға байланысты жүргізілетін құрылыс жұмыстары.

3.1983 **Санитарлық аспаптар:** Тұрғын, қоғамдық және өндірістік ғимараттардың санитарлық жағдайын қамтамасыз етеді.

3.1984 **Санитарлық алшақтық:** Залалды заттардың атмосфераға шығу көздерінен селитебтік аумақтарға немесе басқа кәсіпорныдарға дейін ара қашықтығы.

3.1985 **Санитарлық торап (санторап):** 1) қол жуғышпен, унитазбен, ваннамен және/немесе душпен жабдықталған бөлме. Санитарлық торап бөлінген және қосылған болуы мүмкін; 2) адамның жеке гигиенасына арналған санитарлық аспаптар орналасқан бөлек бөлме.

3.1986 **Сатинирдеу (металдарды тоттанудан қорғау):** Микролық тегіс еместік есебіне беттердің жартылай жылтыр болуына механикалық, химиялық немесе электр химиялық тәсілмен (бояу) жабу және (немесе) негізгі жабынатын (боялатын) металды декоративті өңдеу.

3.1987 **Сатуратор:** Ерітілетін заттың ерітіуштеріндегі шоғырлануын мәжбүрлі көбейту аспабы.

3.1988 **Теңдестірілген манипулятор:** Жұмыс органының құрылғысын теңдестіру жүйесі бар қолмен басқарылатын манипулятор.

3.1989 **Құрастырмалы темірбетон төбе:** Бөлмені атмосфералық әсерлерден қорғауға арналған ғимараттың жоғарғы қоршау құралымы. Төбелер шатырлы және шатырсыз болуы мүмкін.

3.1990 **Құрама-тұтасқұйма құрылыс құралымдары:** Зауыттар мен полигондарда алдын ала жасалған жеке бөліктерден және тұтас бетоннан тұратын және ғимараттардың

(имараттардың) тұрғызылатын жерінде орнатылатын және барлық құраушы бөліктерді біртұтас етіп қосатын құралымдар.

3.1991 **Құрастырмалы-жинамалы көпір:** Көпірді тез орнатуға, оны жинауға және бөліктерін басқа жерге көшіруге арналған зауытта жасалған тасымалданатын болат немесе алюминий бөлшектерден (аралық құрылысы және көпірдің тіректері) тұратын көпір.

3.1992 **Қада қадаушы жабдық:** Қаданы орнатуға (нысаналауға), оны дәлдеуге, бекітуге және жерге енгізуге арналған жабдықтар жиынтығы.

3.1993 **Қадалық іргетас:** Жерге жүктемелерді беретін негізгі бөлшектері ростверкпен біртұтас біріктірілетін қадалар болып табылатын іргетас.

3.1994 **Жарық қалтасы:** Дәлізге жалғасқан және оны жарықтандыруға арналған табиғи жарықпен жарықтанатын бөлме. Жарық беру қалтасының рөлін дәлізден ені 1,2 м-ден кем емес әйнектелген есіктермен бөлінген баспалдақ торлары атқара алады. Бұл жағдайда жарық беру қалтасының ені ретінде баспалдақ торына өту ойығының ені алынады.

3.1995 **Жарық климат:** Бір жердегі он жылдан артық мерзім аралығындағы табиғи жарық жағдайларының (жарықтану және аспанның шашыраған жарығымен және күннің тура жарығымен жасалатын горизонталь және көкжиек жақтары бойынша түрлі бағдарланған вертикаль беттердегі жарық мөлшері, күн жарығының ұзақтығы және төсеуіш беттің альбедосы) жиынтығы.

3.1996 **Жарық фонары:** Баспалдақ торы немесе ішкі ауланы жарықтандыруға арналған жабынның әйнектелген құралымы.

3.1997 **Жарық өткізгіш қоршау құралым:** 1) ғимараттардың бөлмелерін табиғи жарықпен жарықтандыруға арналған қоршау құралым; 2) ғимараттардың немесе имараттардың ішкі бөлмелерін табиғи жарықпен қаматамасыз етуге арналған құрылыс құралымы.

3.1998 **Тоғыспа:** 1) кергіштің болуымен ерекшеленетін және негізінен сығуға жұмыс істейтін көтергіш кеңістіктік құрылыс құралымдары; 2) геометриялық пішіні дөңес қисық сызықты бет түріндегі құрылыстың сәулеттік кеңістік құралымдары, аражабыны немесе төбежабыны. Тоғыспалардың негізгі түрлері: цилиндр, крест тәрізді, қабыстырылған, айналы, күмбез (желкен) тәрізді.

3.1999 **Құрылыс құралымдарындағы байланыстар:** Қаңқаның негізгі (көтеруші) құралымдарының орнықтылығы мен құрылыстың жалпы кеңістіктік қатаңдығын қамтамасыз ететін қосу элементтері.

3.2000 **Сейсмикалық барлау, сейсмобарлау:** Жер қойнауларының құрылысын, заттық құрамын және кернеуленген жағдайын зерттеу мақсатында сейсмикалық (серпімді) толқындарды жасанды түрде қоздыру мен тіркеуге негізделген геофизикалық барлау әдістерінің жиынтығы.

3.2001 **Сейсмокаротаж:** Каротаждық зонд немесе сейсмоқабылдағыш көмегімен ұңғыма бойында орналасқан тау жыныстарының сейсмикалық қасиеттерін зерттеу.

3.2002 **Сейсмикалық берік құрылыс, антисейсмикалық құрылыс:** Жер сілкіністері кезінде пайдалану қасиеттерін сақтап, сейсмикалық әсерлерге қарсы тұра алуға қабілетті ғимараттар мен имараттардың құрылысы.

3.2003 **Сейсмикалық төзімділік:** Ғимараттар немесе құрылыстардың пайдалану сапасын жоғалтпау арқылы сейсмикалық әсерлерге қарсы тұру қабілеті.

3.2004 **Секция:** 1) жоспарда шартты түрде шектелген және көлемдік-жайғастыру, техникалық немесе құралымдық жағынан біртұтас ғимарат немесе имараттың бөлігі; 2) сыртқы қабырғалармен немесе (және) деформациялық жіктермен шектелген және аралықтарының бағыты бір және осы бөліктің толық көлемінің шегінде (бір не көп қабатты бөліктің) немесе оның әр қабатының шегінде (көп қабатты бөліктің) қабаттарының модульдік биіктігі бірдей бір типті немесе әр типті (модульдік аралықтар мен қадамдар бойынша) ұяшықтардың жиынтығынан тұратын ғимараттың құралымдық жағынан дербес көлемдік-жайғастыру элементі.

3.2005 **Құбырдың секциясы:** Диаметрі бірдей бірнеше құбырдан тұратын, тасымалдау өлшемдерімен шектелген түзу сызықты құрастырма бірлігі.

3.2006 **Сел ағыны:** Тауға жақын және таулы аймақтарда, кіші өзендер мен тальвегтерінің еңісі үлкен логтардың (> 0,1) бассейндерінде көп мөлшерде жаңбыр жауғанда немесе қар тез еріген кезде пайда болатын балшық пен тасы көп қысқа мерзімді күйретуші ағындар.

3.2007 **Қоныстану аймағы:** Тұрғын үйлер қорын, қоғамдық ғимараттар мен имараттарды, соның ішінде ғылыми-зерттеу институттары мен кешендерін, сондай-ақ санитарлық қорғаныш аймақтарын жасауды қажет етпейтін кейбір коммуналдық және өнеркәсіптік нысандарды орналастыруға арналған, қала ішіндегі жолдарды, көшелерді, алаңдарды, бақтарды, бульварларды және басқа да қоғамдық пайдалану орындарын жайғастыруға арналған аумақ.

3.2008 **Серпантин:** Таулы жерлерде салынатын жолдың бұрылу бұрышынан тыс оның екі бағыты сүйір бұрыш жасай түйіскен (айырылысқан) жерде автомобиль жолын доғалдау түрі.

3.2009 **Серитификат:** Жасалған материалдардың (бұйымдардың, құралымдардың) стандарттарға немесе техникалық шарттарға сәйкестігін растайтын дайындаушы-кәсіпорынның құжаты.

3.2010 **Сәйкестік сертификаты:** 1) сертификатталған өнімнің қойылған талаптарға сәйкестігін растайтын сертификациялау ережелері бойынша берілген құжат; 2) сертификациялау жүйесінің ережелеріне сәйкес теңестірілген өнімнің, процестің немесе көрсетілетін қызметтің нақты стандартқа немесе басқа нормативтік құжатқа сәйкестігін қажетті сенімділікпен қамтамасыз етілуін көрсететін құжат.

3.2011 **Өнімді сертификациялау:** 1) дайындаушыға (сатушы, орындаушы) және тұтынушыға (сатып алушыдан) тәуелсіз, өнімнің қойылған талаптарға сәйкестігін ұйымның жазбаша түрде куәландыратын растау процедурасы; 2) өнімнің, процестің немесе көрсетілетін қызметтің белгіленген талаптарға сәйкестігін үшінші жақ жазбаша түрде куәландыратын процедура. Ескерту: сертификациялау нысандарын көрсету барысында «тауарлар, жұмыстар, қызметтер» терминдері пайдаланылады.

3.2012 **Құрылыста пайдаланылатын өнімді сертификаттау:** Үшінші тұлға жазбаша түрде өнімнің сапалы сипаттары тексерілген және ережелердің немесе нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкестігін мақулдайтын аттестаттау процедурасы.

3.2013 **Тұрақты жұмыс орындарын сертификаттау:** Жұмыскерлердің жұмыс орындарының еңбек жағдайының қауіпсіздігі мен денсаулығын қамтамасыз ететін көрсеткіштерге сәйкестігін растау.

3.2014 **Құрылыс материалдар мен бұйымдарды сертификаттау:** Үшінші тұлға жазбаша түрде құрылыс материалдар мен бұйымдардың талаптарға сәйкестігін мақулдайтын процедурасы.

3.2015 **Сертификатталған құрылыс материалдары мен бұйымдар:** Сертификаттаудан өткен құрылыс материалдары мен бұйымдар.

3.2016 **Желілі жоспарлау мен басқару (ЖЖБ):** Желілі моделдермен, соның ішінде желілі кестелермен негізіделген ірі халық-шаруашылықтық кешендердің, ғылыми зерттеулердің, құрылыстың, қайта құру және т.басқалардың жоспарлау мен басқару жүйесі. Жоспарланатын жұмыстардың оптималдық бірізділігін анықтауды, оның алынған нәтижелерімен өзара байланысын белгілеу мен жоспарды реттеуге мүмкіндік береді.

3.2017 **Желілік кесте:** Құрылыстың нормативтік ұзақтылығын сақтау және барлық ресурстарын тиімді пайдалану мерзімінде ұйымдастыру-технологиялық құжаттаманың құрамында құрылыстық - жинақтау жұмыстарын орындаудың технологиялық бірізділігін анықтайтын негізгі құжат. Ж.к. бас параметрлері - оқиға мен жұмыс, туындысы - сынамалы жол мен уақыттың бары.

3.2018 **Желілік кесте (құрылыста):** Хабардар графы (масштабты емес стрелкалар мен шеңберлер) түрде сүреттелген құрылыс объектісі (кешені мен т.б.) технологиялық жұмыстардың өзара байланысын және олардың ақырғы мақсатын көрсететін процесінің динамикалық моделі.

3.2019 **Ұстындар торы:** Жоспардың екі бағытында (аралық пен қадамның модульдіктері бағыттарында) ұстындардың қадам өлшемін анықтайтын горизонталь негізгі координациялық жазықтықтағы сызықтардың жиынтығы.

3.2020 **Жылу торабы:** Жылумен жабдықтау көзінен тұтынушыларға қарай жылу тасушы орналасатын (ыстық су немесе бу) құбырлардың (жылу құбырларының) жиынтығы.

3.2021 **Электр желісі:** Электр станциясын электр энергиясын тұтынушылармен байланыстыратын электр желілерінің, қосалқы станциялардың, тарату және ауыстырып қосу пункттерінің жиынтығы.

3.2022 **Силос:** Үгітілмелі материалдарды сақтауға арналған мұнара типіндегі имарат.

3.2023 **Аспирация жүйесі:** Қоршаған ортаға ауа құбырлардан шығатын ауаны тазартатын тазарту құрылғылардың шаң жинауларынан оның жабдықтардан бөлмелерге шығуын болдырмайтын, ғимаратта шаңның жиналуын оқшаулайтын аспирациялық құрылғылар жиыны.

3.2024 **Газбен жабдықтау жүйесі:** Газды шығаруға, тасымалдауға, сақтауға, жеткізуге арналған технологиялық, ұйымдастыру және экономикалық жағынан бір-бірімен байланысқан және орталықтан басқарылатын өндірістік және басқа да нысандардың мүліктік өндірістік кешені.

3.2025 **Сапа жүйесі:** Сапаны жалпы басқаруды қаматамасыз ететін ұйымдық құрылымның, жауапкершіліктің, процедуралардың, процестер мен қорлардың жиынтығы.

3.2026 **Коммуналдық жылумен жабдықтау жүйесі:** Белгіленген тәртіппен тиісті арнайы рұқсат (лицензиялар) алған тұрғын-үй-коммуналдық шаруашылық жүйесінің жылумен жабдықтау ұйымы пайдаланатын жалпы өндірістік процеспен біріктірілген жылу көздерінің және (немесе) қаланың (ауданның, кварталдың), басқа да елді мекеннің жылу жүйелерінің жиынтығы.

3.2027 **Жергілікті сорғыштар жүйесі:** Ауа құбырларына жергілікті сорғыштар қосылатын жергілікті сыртқа тарту желдеткіш жүйесі.

3.2028 **Сертификациялау жүйесі:** Сәйкестік сертификациясын жүргізу үшін процедуралары мен басқаруының өзіндік ережелері бар жүйе.

3.2029 **Аймақты су басудан және судың жайылуынан инженерлік қорғау жүйесі:** Аймақты су басудан және судың жайылуынан инженерлік қорғауды қаматамасыз ететін бір аймақтық жүйеге біріктірілген түрлі тағайындағы гидротехникалық имараттар.

3.2030 **Жартастық топырақтар:** Түйіндері қатаң байланысқан тұтас массив түріндегі немесе сызатты, желмен бұзылмаған магматикалық, тұнбалық немесе метаморфийлық тау жыныстары.

3.2031 **Еңіс:** Жабынның еңіс беті.

3.2032 **Нысандағы қойма:** Құрылысты ұйымдастыру жобасына сәйкес жинақтау крандарының жұмыс істеу аумағына орналастырылатын құрылыс материалдарын, бұйымдарын, құралымдары мен жабдықтарын сақтауға арналған қойма (имарат, бөлме, алаң).

3.2033 **Жиналмалы(бүктемелетін) құралымдар:** Қабыршық тәрізді жұқа қабырғалы, бір-бірімен бұрыш жасап қосылған жазық бөлшектерден (табақшалардан) тұратын құрылыс құралымдары.

3.2034 **Мұнай мен мұнай өнімдерінің қоймалары:** Мұнай және мұнай өнімдерін қабылдауға, сақтауға және беруге арналған ғимараттар, резервуарлар және басқа да имараттар кешені.

3.2035 **Қапсырмалық бұйымдар:** Құрылыста, ағаш шеберлік жұмыстарында және ағаш бұйымдарын жасау кезінде пайдаланылатын ұсақ металл (негізінен бекітуші) бөлшектер.

3.2036 **Жылжу мульдасының нүктелерінде бұрау:** Шаршы алаңның деформацияға дейін параллель болған шектері еңісінің айырмасының оның жағына қатынасы. Жайылу бағытында (жайылуға қайшы) бұрауды есептегенде ол x және y жылжулары бойынша отыру функциясының екінші дәрежелі туындысы ретінде анықталады (мұнда x - жайылу бағыты бойынша қарастырылатын нүктеден жайылуға қайшы мульданың бас қимасына дейінгі ара қашықтық; y - жайылуға қайшы бағытта қарастырылатын нүктеден қабаттың жайылу бағыты бойынша мульданың бас қимасына дейінгі ара қашықтық). Жайылу бағытындағы (жайылуға қайшы) және берілген бағыттағы бұрауды ажыратады.

3.2037 **Жасырын жұмыстар:** Кейінгі жұмыстар мен құралымдар жасырып тұратын, кейінгі жұмыстар орындалғаннан кейін сапасы мен дәлдігін анықтау мүмкін болмайтын жұмыстар.

3.2038 **Қабатты панель:** Бетоннан немесе бетон мен бетон емес жылу оқшаулаушы материалдар мен бұйымдардан жасалған бірнеше қабаттардан тұратын панель, соның ішінде экраны бар панель.

3.2039 **Қабатты пластиктер:** Қатайтатын толтырғышы параллель қабаттарға орналастырылған полимер материалдар.

3.2040 **Смета:** Жобалық мәліметтер негізінде нысан құрылысының құнын, соның ішінде құрылыс-жинақтау жұмыстарының кейбір түрлерін орындауға және жабдықтарды сатып алуға қажетті шығындарды, сондай-ақ құрылысты жүргізуге байланысты басқа да шығындарды анықтайтын құжат.

3.2041 **Табиғи шайырлар, натуралды шайырлар:** Қабық бетіне өздігінен немесе жараланған кезде шығатын кейбір өсімдіктердің тіршілік ету өнімдері.

3.2042 **Біріктірілген жарық:** Нормалар бойынша жеткіліксіз табиғи жарық жасанды жарықпен толықтырылатын жарық.

3.2043 **Біріктірілген көпір:** Бірмезгілде түрлі көліктер өтуге арналған көпір.

3.2044 **Күннен қорғау құралдары, күннен қорғау:** Күннің жағымсыз әсерінен қорғауға және ғимараттар (имараттар) мен елді мекендердің ашық алаңдарында жайлы жарықтық жағдай және микроклимат жасауға арналған сәулеттік-жайғастыру және құралымдық құралдардың жиынтығы.

3.2045 **Имарат:** Табиғи немесе жасанды кеңістіктік шекаралары бар және өндірістік процестерді орындауға, материалдық құндылықтарды орналастыру және сақтау немесе адамдарды, жүктерді уақытша орналастыруға (жылжытуға), сондай-ақ жабдықтарды немесе қатынастарды орналастыруға (төсеуге, жүргізуге) арналған жасанды көлемдік, жазықтықты немесе сызықтық (жер үсті, су беті және (немесе) жерасты, суасты) нысаны. Имарат сондай-ақ көркемдік-эстетикалық, әшекейлік, қолданбалы немесе мемориалдық болуы мүмкін.

3.2046 **Екі мақсатта пайдаланылатын имарат:** Қауіпті нысандарда болған апат нәтижесінде, сондай-ақ қазіргі заманғы зақымдау құралдарының әсерінен пайда болатын қауіптерден адамдарды, техниканы және мүлікті жасыруға бейімделген (жобаланған) өндірістік, қоғамдық, коммуналдық-тұрмыстық немесе көліктік мақсаттағы инженерлік имарат.

3.2047 **Каптажды имарат:** Жерасты суларын жер бетіне шығу жерлерінде ұстап және жинап алуға арналған имарат.

3.2048 **Салстырмалы стандарттар:** Талаптардағы өзгешеліктерді біржақты салстыруға мүмкіндік беретін стандарттау жөніндегі әр түрлі органдар бекіткен және бір әдістерге негізделген бір нысанға арналған стандарттар. Ескерту: салстырылмалы стандарттар үйлестірілген стандарттар болып табылмайды.

3.2049 **Біртекті қоршау құралымдарының жылу беру кедергісі:** Тұрақты жылу беру жағдайында біртекті қоршау құралымының екі жағындағы қоршаған орта температуралары айырмасының құралымнан өтетін жылу ағынының тығыздығына қатынасы.

3.2050 **Құрама қабырға:** Қалыңдығы бойынша екі қабырға: сыртқы және ішкі қабырғадан тұратын қабырға.

3.2051 **Құрама өзек:** Бір-бірімен тақтайшалар немесе торлардың көмегімен тұтастандырып біріктірілген жеке қарапайым металл кескіндерден тұратын шыбықтық құрылыс құралымының элементі.

3.2052 **Шектік күй:** Құралымдардың, іргетастардың, ғимараттар немесе имараттардың берілген пайдалану талаптарын немесе жұмыс өндіру кезіндегі талаптарын қанағаттандырмайтын жағдай.

3.2053 **Цементке арнайы қоспа:** Цементке арнайы қасиеттер беру үшін немесе кейбір сапа көрсеткіштерін реттеу үшін қосылатын қоспа.

3.2054 **Арнайы құралымдар:** Аэродромның түрлі телімдерінде әуе кемелерін қалыпты қауіпсіз пайдалануды қамтамасыз етуге арналған желдің, дөңгелек жүктемелерінің, авиақозғалтқыштардың газ-ауа ағындарының ж.т.б. күштерін қабылдайтын ағынды бұратын қалқандар, қондыратын және жерлендіруші құрылғылар, тереңдетілген каналдар, құдықтар, жарықпен дыбыс беру жабдықтары ж.т.б.

3.2055 **Арнайы цемент:** Беріктікті қалыптастырумен қатар арнайы талаптар қойылатын цемент.

3.2056 **Шиыршық жікті электр пісіру болат құбыры:** Шиыршықтан және ұзіліссіз пісіру шиыршықты жалғасқан жерінің жігі штрипстерден немесе қалыпқа келтіру жолымен табақты илемдеумен жасалған электр пісіру болат құбыры

3.2057 **Титулдық тізім:** Күрделі қаржы салымдары жоспарларына енгізілетін салынып жатқан (қайта құрылып, кеңейтіліп жатқан) кәсіпорындар, ғимараттар мен имараттардың немесе олардың бөліктерінің тізімі.

3.2058 **Спринклерлік өрт сөндіргіш қондырғы:** Қалыпты жағдайда жабылып тұратын, белгілі бір температураға жеткенде ашылатын спринклерлік шашыратушылармен жабдықталған автоматтандырылған сумен өрт сөндіру қондырғысы.

Ескерту: Күту жағдайындағы спринклерлік қондырғылар олардың құбырларының сұйық өрт сөндіруші затпен немесе қысылған ауамен толтырылуына байланысты сумен толтырылғаны «сулы» немесе құрғақ құбырлысы «құрғақ» деп аталады.

3.2059 **Су шашатын түтік суландырғыш:** Жылыту құлпысының жарамсыздану кезінде ашылатын шығу құысымен тиекті құрылғысы бар суландырғыш.

3.2060 **Сыртқы ауаның орташа тәуліктік температурасы:** Тәуліктің белгілі бір мерзімінде бірдей уақыт аралығында өлшенген сыртқы ауа температурасының орташа мөлшері. Ол метеорологиялық қызметтің мәліметтері бойынша қабылданады.

3.2061 **Бетонның тығыздығының орташа деңгейі:** Тығыздығы бойынша жеткен біркелкілігіне сәйкес өндірісте қолданылатын және бетонның құрамы тағайындалатын белгілі бір бақыланатын мерзімде кәсіпорындар мен құрылыстардың лабораториялары белгілейтін бетон тығыздығының орташа мәні.

3.2062 **Көшелер, жолдар және алаңдардың орташа жарықтануы:** Ауданы бойынша орташа өлшенген жарықталу.

3.2063 **Жол бетінің орташа жарықтылығы:** Көліктің жылжу осьінде орналасқан бақылаушының көзі бағытындағы құрғақ жол жабынының ауданы бойынша орташа өлшенген жарықтылығы.

3.2064 **Төсеу құралдары:** Жер немесе аражабын деңгейінен 1,3 м биіктікте немесе тереңдікте құрылыс-жинақтау жұмыстарын жүргізген кезде жұмыс орындарын ұйымдастыруға арналған құрылғылар.

3.2065 **Қызмет ету мерзімі:** Бұйымды пайдалану басталған күннен нормативтік-техникалық құжаттарда көрсетілген шектік жағдайдың пайда болу кезіне дейінгі немесе жарамсыз деп аталуына дейінгі уақыт аралығы.

3.2066 **Цементтің ұсталыну мерзімі:** Нормаланған жағдайларда анықталатын цементтік қамырдың ұсталынуының басталу және аяқталу уақыты.

3.2067 **Топырақтың тұрақтануы:** 1) топырақтардың консолидациясы процесі аяқталған кездегі (яғни берілген кернеуленген жағдайда топырақтың максималды шөгуіне жеткендегі) топырақ материалдардан жасалған имараттардағы және негіз топырағының жағдайы; 2) деформациялануын азайту және беріктігін жоғарылату мақсатында топырақтың қасиеттерін жетілдіру әдісі.

3.2068 **Болаттемірбетон:** Анкерлердің көмегімен бекітілген табақ болатпен (мембранамен) жабылған темірбетон тақтадан жасалған құрылыс материалы.

3.2069 **Болатбетон:** Портландцемент, су, кварцтік құм және болат жоңқалар мен үгінділердің қоспасынан жасалатын тозуға төзімді бетон.

3.2070 **Стандарт:** 1) кең мағынада: басқа ұқсас нысандарды салыстыру үшін қабылданатын алғашқы үлгі, эталон, модель. Техникада әдетте стандарт деп бір өнім және оны жобалауды, өндіруді және пайдалануды қамтамасыз ететін техникалық шарттар мен талаптар орындалу үшін тиісті шарттар көрсетілген нормативтік-техникалық құжат аталады; 2) мемлекеттік стандарт, санитарлық нормалар мен ережелер, құрылыстық нормалар мен ережелер және заңдарға сәйкес тауарлардың (жұмыстардың, қызметтердің) сапасына міндетті талаптар қоятын басқа да құжаттар; 3) әдетте мүдделі жақтың көпшілігінің негізгі мәселелер бойынша қарсылықтарының жоқтығымен сипатталатын келісім негізінде жасалған, өкілетті органмен (кәсіпорынмен) қабылданған (бекітілген) стандарттау бойынша нормативтік құжат. Ескерту: стандарттар ғылымның, техниканың және практикалық тәжірибенің жалпы нәтижелеріне негізделеді және қоғамға едәуір тиімді пайда келтіруге бағытталады.

3.2071 **Су тазартқыш станция:** Суды тазартуға арналған ғимараттар, имараттар және құрылғылар кешені.

3.2072 **Ескіру:** 1) металдардың ескіруі - бөлмелік температурада ұзақ мерзім ұстаған кезде өздігінен болатын (табиғи ескіру) немесе қыздыру кезінде болатын (жасанды ескіру) металдар мен қорытпалардың механикалық, физикалық, химиялық қасиеттерінің өзгеруі; 2) полимерлердің ескіруі - қайтарылмайтын өзгерістер, соның ішінде оттегі әсерінен болған химиялық өзгерістер нәтижесінде полимерлердің бағалы химиялық қасиеттерін жоғалтуы.

3.2073 **Көп қабатты қорғаушы әйнек:** Өзара түрлі қатынаста полимерлі материалдармен силикат әйнек табақтарының, силикаттының органикалық әйнекпен, поликарбонатпен немесе беріктендіретін үлдірлермен желімделуі. Қорғаушы қасиеттері бар көп қабатты блок болып табылады.

3.2074 **Боялған илемделген табақ әйнек:** Бір жақ беті тегіс, екінші жағы ұсақ кедір-бұдырланған мөлдір емес, ақ немесе түрлі-түсті илемделген табақ әйнек.

3.2075 **Эмальданған шынықтырылған табақ әйнек:** Бір жақ бетіне эмальмен боялып, беріктендіру және бетіндегі бояуды бекіту үшін қыздырылып өңделген табақ әйнек.

3.2076 **Бейорганикалық әйнек:** Құрамында әйнек түзетін құраушылары мен метал оксидтері бар қорытпа суығанда алынатын қатты, аморфты, оптикалық диапазонның кейбір тұстарында мөлдір (бояусыз немесе боялған) морт материал.

3.2077 **Органикалық әйнек:** Органикалық полимерлердің негізінде жасалған оптикалық мөлдір қатты материал.

3.2078 **Әйнекбетон құралымдар:** Арасына ерітінділермен әйнек блоктары орнатылған бетон таспа түріндегі құрылыс құралымдары; тұрғын, қоғамдық және өнеркәсіптік ғимараттардың жарық өткізгіш қоршауларын жасауға арналған.

3.2079 **Әйнек блогі:** Герметикалық тығыздық жасап, екі сығымдалған жартылай блоктарды пісіру арқылы алынатын әйнек бұйым.

3.2080 **Әйнек пакеті:** Арасында құрғатылған газбен толтырылған герметикалық қуыстар жасап, жиектері бойымен бір-бірімен қосылған екі немесе бірнеше әйнек табақтардан тұратын ғимараттардың жарық қуыстарын әйнектеуге арналған бұйым.

3.2081 **Әйнекпластиктер:** Құрамында беріктендіруші толтырғыш ретінде мата (стеклотекстолит), шабылған талшықтар (стекловолокнит), жіптер, арқандар, маттар ж.т.б. түріндегі әйнек талшықты материалдар бар пластмассалар.

3.2082 **Әйнекпрофилит:** Түрлі кескінді қатайтылған және қатайтылмаған түссіз және боялған әйнектен, негізінен тоқтаусыз тарту әдісімен жасалған ірі габаритті құрылыс бұйымдары.

3.2083 **Әйнекрубероид:** Екі жағынан да битум сіңіртілген әйнек мата түріндегі орамадағы гидрооқшаулаушы материал.

3.2084 **Әйнекмата:** Өзара перпендикуляр әйнек талшығының (қимасы дөңгелек немесе кескінді) жіптерін өру арқылы алынатын материал.

3.2085 **Әйнек талшық:** Балқытылған әйнектен алынатын қимасы дөңгелек немесе кескінді талшық.

3.2086 **Стеллаж:** Вертикаль тіреулерге бірнеше қаттама етіп бекітілген сөрелерден (төсеулерден) тұратын заттар мен бөлек материалдарды сақтауға арналған құрылғы.

3.2087 **Жердегі қабырға:** Жерасты және тереңдетілген имараттардың тік қабырғаларын, сондай-ақ ордың ішіне топырақтардың құлауын тежейтін бентонит топырағынан жасалған ерітіндімен (жүзгінмен) қорғау арқылы орларда салынатын сүзілген суға қарсы бүркеулер салу тәсілі.

3.2088 **Ғимараттың қабырғасы:** Ғимаратты сыртқы атмосфералық әсерлерден қорғайтын және бірмезгілде көтеруші қызмет атқаратын (горизонталь және вертикаль жүктемелерді қабылдайды, ғимараттың ішкі көлемін жеке бөлмелерге бөледі) негізгі қоршау құралымдар.

3.2089 **Қалқандық қабырға:** Гидротехникалық имаратты қалқып жүрген түрлі заттардан, қабыршақ мұздардан, (бауырлап қатқан мұздардан) қорғау үшін астыңғы қыры судың ең төменгі деңгейінен төмен түсірілген суалғыш тесіктің алдына орналасқан тік қабырға.

3.2090 **Стилобат:** Үстіне құрылыс салынатын, ескерткіш қойылатын беті тас тақталармен жабылған биіктетілген платформа.

3.2091 **Ақаба сулар:** Тұрмыстық немесе өндірістік қажеттерде пайдаланылған және сонымен бірге оның алғашқы химиялық құрамын немесе физикалық қасиеттерін ауыстырған қосымша қоспалар (кірлер) қосылған су, сондай-ақ атмосфералық жауындар немесе көшелерді суғару нәтижесінде елді мекендер мен өнеркәсіптік кәсіпорындардың аймақтарынан ағып шығатын су.

3.2092 **Тік құбыр:** Тармақтар (жеткізгіштер) арқылы су бөлетін (газ бөлетін) аспаптарға су (немесе газ) беруге және санитарлық аспаптар мен түрлі қабылдағыштардан бұру құбырлары арқылы келетін ақаба суларды (немесе газдарды) әкетуге арналған барлық қабаттар арқылы өтетін тұрғын, қоғамдық немесе өндірістік ғимараттың ішіндегі тік құбыр.

3.2093 **Стробоскопиялық эффект:** Айнымалы тоққа қосылған газ разрядты жарық көздерінен жасалған жарықтандырушы қондырғылардағы нысандардың қозғалысының жиілік сипаттамаларының еселіктері кездескенде пайда болатын жылтылдап тұрған жарықта айналып тұрған, қозғалып келе жатқан немесе ауысып отыратын нысандарды көзге бұрмалап көрсету құбылысы.

3.2094 **Сүргілеу:** Аспапты немесе бұйымды (дайындаманы)салыстырмалы қайтармалы-ілгерілемелі қозғалтып жазықтықтар мен пішінді беттерді (ойықтарды, жырашықтарды, тереңдіктерді) жоңқалап кесіп өңдеу.

3.2095 **Құрылыс материалдары мен бұйымдары:** Ғимараттар мен имараттарды тұрғызғанда пайдаланатын табиғи және жасанды материалдар мен бұйымдар.

3.2096 **Құрылыс машиналары:** Ғимараттарды, көпірлерді тұрғызғанда, жолдар салғанда және т.с.с. дайындық, жобалық, жер қазу, тасымалдау және басқа да жұмыстарды жүргізуге арналған машиналар.

3.2097 **Құрылыс нормалары мен ережелері:** Атқарушы билік огандары қабылдаған, міндетті талаптар қоятын құрылыс саласындағы нормативтік құжат. *Ескертулер:* 1) құрылыс нормалары мен ережелері техникалық регламенттің (technical regulation) жеке жағдайы болып табылады; 2) құрылыстағы нормативтік құжаттардың жүйесінде құрылыс саласына нормалау және стандарттау нысандары жатады.

3.2098 **Құрылыстық көтерілім:** Имараттың пайдалану және сәулет сапасын жоғарылату мақсатында кейбір құрылыс құралымдарын дөңес жағын сыртқа қаратып (қарсы майысым) азғантай майыстыру.

3.2099 **Құрылыс:** 1) өндірістік және өндірістік емес мақсаттағы негізгі қорлар құрылатын материалдық өндіріс саласы; 2) құрылыс жұмыстары, жабдықтарды орнату, қосалқы, тасымалдау жұмыстары, сондай-ақ ғимараттар мен имараттарды қайта тұрғызу, қайта құру және жөндеу, бұзу және қозғалтуға байланысты жұмыстардан тұратын оларды тұрғызу процесі.

3.2100 **Струг:** 1) екі вертикль қалқан түріндегі жұмыс органы машинаның ұшында орналасқан үзіліссіз жұмыс істейтін машина; 2) карьерден пайдалы қазбалардың жұқа қабаттарын алуға (кесіп алуға) арналған экскаватордың жұмыс органы; 3) пайдалы қазбаларды жер астынан шығарып алуға арналған стругтік қондырғының жұмыс органы.

3.2101 **Бетон құрылымы:** Ірі және майда толтырғыштардың түйірлерінен толатын және көпсанды микропорлармен және химиялық байланыспаған сулары, су булары мен ауасы бар капиллярлармен өткізілген цемент тасының кеңістікті торы түрде құралады. Сондықтан, бетон капиллярлық-кеуекті тас материалы болып көрінеді, онда тұтастығы бұзылған және үш фазасы бар - қатты, сұйық және газды. Цемент тастың бетондағы құрылымы күрделі және біртектілі емес. Цемент тасы серпілмелі кристалды арқаудан және оны толтыратын тұтқыр құрылымдық негізден - гельден тұрады. Цемент тасының тұтқыр және серпілмелі құрылымдық цемент тасын құрайтын бетонмен серпілмелі-пластикалық сырғымалы заттың қасиетімен үлестірілген.

3.2102 **Топырақ құрылымы:** 1. Топырақтың барлық заттарын ұйымдастыру кеңістігі (қатты, сұйық, газды және биотикалық құрауышы) геометриялық, морфометриялық және энергетикалық нышандарының жиынымен және құрылымымен анықталатын сандық қатынасы бар және топырақ құрауышының өзара байланысымен сипатталады; 2. Құрылымдық кеңістік ұйымдастыруы қатты, сұйық, газды және топырақтың биотикалық құрауышы геометриялық, морфометриялық және энергетикалық нышандарының жиынымен және құрылымымен анықталатын сандық қатынасы бар және топырақ құрауышының өзара байланысымен сипатталады.

3.2103 **Тартпа (жабынның астындағы негіз):** 1) еден астындағы немесе аражабын қабатын тегістеуге, аражабынның үстіндегі еденге берілген еңіс жасауға, түрлі құбырларды жасыруға, аражабынның үстіндегі еденнің қатты емес қабаттарына жүктемелерді таратуға арналған еден қабаты; 2) жұпталған есіктер мен терезелердің жақтауларын нығыздап жабылуын қамтамасыз ететін бұйым; 3) жүктемелерді қабылдауға және астыңғы жылу және дыбыс оқшаулаушы қабатқа беруге арналған ғимараттардың аражабындары мен жабындарының көп қабатты құралымдарының жұқа және салыстырмалы берік қабаты.

3.2104 **Қосалқы мердігер:** Бас мердігердің шарт негізінде салынып жатқан нысанда құрылыс, арнайы құрылыс, жөндеу, жинақтау жұмыстарының жеке түрлерін орындауға шақыратын мамандандырылған мердігерлік ұйым.

3.2105 **Цементтің сульфатқа төімділігі:** Цемент тасының құрамында сульфатиондар бар су орталарының бұзушы әсеріне қарсы тұру қасиеті.

3.2106 **Құрғақ сылау:** Гипсті бетон негізінде жасалған, беті қатты қағазбен қапталған табақ түріндегі өңдеуші материал.

3.2107 **Цементтің ұсталынуы:** Гидратация нәтижесінде цемент қамырының қозғалмалылығын қайтарымсыз жоғалтуы.

3.2108 **Инженерлік қорғау сызбалары:** Оның іріленген болжама құнын және кезекті жүзеге асыруын инженерлік қорғаудың негізделген оптимальды кешенін анықтау және негіздеу мақсатымен дайындалған бас, жете, арнайы жобалау материалдар.

3.2109 **Түсіру (топографиялық түсіру):** Топографиялық картаның немесе жоспардың түсіру түпнұсқасын алу үшін, сондай-ақ басқа да түрде топографиялық мәліметтер алу үшін жүргізілетін жұмыстар кешені.

3.2110 **Тамбур:** Ғимаратқа, баспалдақ алаңшасына немесе басқа бөлмелерге кіруде суық ауаның, түтіннің және иістің енуінен қорғайтын есіктер арасындағы өтпелі бөлме.

3.2111 **Тампонаж:** Тау жынысына арнайы ерітіндіні қысыммен толтыру процесі; шахталық құрылыста немесе ұңғымалар арқылы гидротехникалық имараттардың (бөгеттер және басқа) негіздерін бекіту кезінде қолданылады.

3.2112 **Тампонаж (саңлаудың):** Ашылған қыртысының ажырату үшін (мысалы, мұнай-, газ-, су сақтағыш) және саңлаудың қабырғасын бекіту үшін цементтелген саңлаулар. Түсірілген құбырлардың ішкі құысынан кигізілген және саңлаудың қабырғалар арасының құыстарына цемент ерітіндісін құюмен жүргізіледі.

3.2113 **Тампонажды оқсауыт (топырақта анкер құрылғысы):** Тоттанудан қорғау бетімен тарту учаскесінің қорғау қабыршағы арасын цемент ерітіндісімен (цемент тасымен) қатқан толтыру немесе иньекциялау қабыршасы мен саңлау қабырғаларының шығуларын (саңлау бойынша) келтірмеуге арналған анкердің бекіту зонасына құйылатын иньекциялық қоспа.

3.2114 **Тампонажды жұмыстар:** Жер астындағы құрылғылардың су- және газөтуін төмендететін және беріктігін көтеру мақсатымен тау жынысы мен кеңістіктердегі бос орындар мен жарықтарды тампонажды ерітінділермен толтыру.

3.2115 **Тампонажды цемент:** гипс қоспасы бар портландцементтің бір түрі; саңлауларды цементтеуге цемент қамыры (ерітінді) ретінде қолданылады.

3.2116 **Тахеометриялық түсірім:** Анықталатын нүктеде (пикетте) орнатылған геодезиялық рейкаға тахеометр түтігімен бір рет сызу арқылы биіктігі бойынша және планда жер бетіндегі нүктенің орнын анықтау тәсілі. Тахеометриялық түсірім топографиялық түсірудің бір түрі ретінде тахеометрия деп аталады.

3.2117 **Текстолит:** Полимерлі байланыстырғышпен, мысалы, фенол- немесе крезолоформальдегидті шайыр сіңірілген мата негізіндегі қатпарлы пластик.

3.2118 **Теледидар мұнарасы:** Төбесінде хабар беретін теледидар станцияның антеннасы. сондай-ақ радиохабар, радиотелефондар және радиорелелік байланыс антенналары, кейде метеорологиялық бақылауға арналған аспаптар орнатылатын тірек (әдетте металл, темірбетон немесе құрама).

3.2119 **Теледидар орталығы, телеорталық**: Теледидар хабарлары бағдарламаларын дайындауға және беруге арналған техникалық жабдықтары бар имараттар кешені.

3.2120 **Телефон желісі:** Байланыстың телефон тораптарынан (телефон станцияларынан, қосалқы телефон станцияларынан, шоғырландырғыштардан ж.т.б.), байланыс жолынан және телефон аппараттарынан (абоненттік қондырғылардан) тұратын телефон байланысын жүзеге асыруға арналған техникалық имараттар мен жабдықтар кешені.

3.2121 **Жану температурасы:** Материалдың тұтандыру көзінен жанатын ең төменгі температурасы.

3.2122 **Теодолит:** Жер бетінде горизонталь және вертикаль бұрыштарды өлшеуге арналған геодезиялық аспап.

3.2123 **Теодолиттік түсірім:** Теодолиттің және өлшеуіш таспаның (қашықтық өлшеуіштің) көмегімен орындалатын жер бетінің горизонталь геодезиялық түсірімі.

3.2124 **Жылу оқшаулау:** Ғимараттарды, жылулық өнеркәсіптік қондырғыларды (немесе олардың жекелеген бөліктері), тоңазыту камераларын, құбырларды және т.с.с. қоршаған ортамен қажетсіз жылу алмасудан қорғау.

3.2125 **Қоршаудың жылу серпіні:** Ауыспалы жылыту әсерінде температуралық өрістің өзгеруіне қарсылық көрсетуде қоршаудың қабілеті.

3.2126 **Бөлменің жылу серпіні:** Ауыспалы жылыту әсерінде температуралық өрістің өзгеруіне қарсылық көрсетуде бөлменің қабілеті. Тұрақталған дүркін әсерлерде оның жылу серпінділік қасиетін бөлменің жылу тұрақтылығының көрсеткіштерімен бағаланады.

3.2127 **Ғимараттың жылуын жетілдіру:** Мұндай қоршау құрылымдардың жылу беруінде экономикалық пайдалылығының қарсылық мөлшерін көтеру мақсатымен пайдалану және сәулеттік-көркемдік сапасын қазіргі функционалдық және эстетикалық талаптарға сай келтіру ғимараттың қайта жаңарту түріне жатады.

3.2128 **Бетонды жылумен өңдеу (жылыту):** Жылу беруде бетонның әр түрлі амалдармен булы- ауалы саласын құруынсыз сулы буды беру есебінен қасаңдау жағдайы.

3.2129 **Жылу желісі:** Жылу жылу көзінен тұтынушыларға жылу тасымалдағыштармен (ыстық су немесе бу) тасымалданатын орталықтандырылған жылумен жабдықтаудың жылу оқшауланған құбырлар (жылу құбырлары) жүйесі.

3.2130 **Жылу электростанциясы (ЖЭС):** Органикалық отынды жағу кезінде бөлінетін жылу энергиясын түрлендіру нәтижесінде электр энергиясын өндіретін электр станциясы.

3.2131 **Жылу сорғы:** 1. кері термодинмикалық кезеңді пайдаланумен жылуды өндірі құрылғысы; 2. термодинамикалық құрылғы, онда жылу тұтынушыға жоғары температурада төмен температуралы көзден жылу компрессордағы жылу механикалық энергияның жұмсалуымен жіберіледі. Жылу көзден апарылатын жылудан басқа, жылу тұтынушысы жылыны эквиваленттік жұмсалған механикалық энергиядан алады.

3.2132 **Цементтің жылу бөлінуі:** Цементтің гидратациясында шығатын жылу саны.

3.2133 **Жылу сыйымдығы (құрылыс ерітінділері):** құрылыс ерітіндінің 1 °С қыздыруында сіңірілетін жылу саны.

3.2134 **Жылу оқшаулағыш материалдар:** Жылу өткізгіштігі төмен материалдар.

3.2135 **Жылу оқшаулауыш бетон:** Құрылыс құрылымдар мен бұйымдардың жылу оқшаулауында қолданатын бетон.

3.2136 **Жылу алмастырғыш:** Жоғары температуралы ортадан төмен температуралы ортаға (қыздырылатын денеге) жылу тасымалдағыш арқылы жылу беруге арналған аппарат.

3.2137 **Жылумен жабдықтау:** Тұрғын үй, қоғамдық, өнеркәсіптік ғимараттарды және технологиялық тұтынушыларды жылыту, желдету, ыстық сумен жабдықтау жүйелерін жылу тасымалдағышының (ыстық су немесе бу) көмегі арқылы жылумен қамтамасыз ету.

3.2138 **Ғимараттың жылу тұрақтылығы:** Қоршау құралымдары арқылы өтетін жылу ағыны мен сыртқы ауа температураның өзгерістері кезінде ғимараттың бөлмелердегі ауа температурасының тұрақтылығын белгіленген шектеуде сақтау қабілеті.

3.2139 **Жылдың жылы кезеңі:** Орташа тәулік ауа температурасы 8 ^{o}С жоғары болатын жыл мезгілі.

3.2140 **Терминал:** 1) порт, жүктерге арналған теміржол станциялары аумағындағы контейнерлерді және пакеттелген жүктерді өңдеуге арналған алаң; 2) ірі әуежайлардағы тексеру кезінде, жүктерін тосу, ұшаққа май құю кезінде ж.т.б. жағдайларда жолаушылар орналастырылатын бөлме.

3.2141 **Термограф:** Температура өзгерістерін автоматты түрде жазып алуға арналған метеорологиялық аспап. Ауа температурасы өзгергенде деформацияға ұшырайтын биметалл табақша немесе толуол толтырылған, майыстырылған металл түтікше термографтың сезімтал элементі болып табылады.

3.2142 **Терраса:** Ғимаратқа жапсарластырып салынатын қоршалған ашық жапсаржай (алаң) немесе төмен орналасқан бөлмелердің демалуға арналған алаңша түріндегі, төбесі (қалқасы) немесе перголы бар пайдаланылатын жабыны.

3.2143 **Цементтің аумақтық іріленген шығыс нормасы:** Жұмыстың іріленген түрлерін, технологиялық кезеңдерді және ғимараттарды, имараттарды немесе олардың бөліктерін салудың іске қосу кешендерін орындауға қажетті, келтірілген ғимараттың 1000 $м^2$ алаңдарына және басқа көрсеткіштерінің құны бірлігіне, қуаты бірлігіне, қуатының өсуіне есептелген нақты аумақтағы құрылыс түрлерін, табиғаттық-климаттық, экологиялық және басқа да ерекшеліктерді ескере отырып, цемент шығысының нақты түрде немесе келтірілген көрсеткіштерде көрінетін аумақтық орташаландырылған нормасына есептелген цементтің типтік қиын жойылатын шығыны және таза шығысы.

3.2144 **Аумақтық құрылыс нормалары:** Елдің бір аумақтық бірлігі деңгейінде қабылданған құрылыс саласындағы нормативтік құжат.

3.2145 **Аз қабатты тұрғын үй құрылысының аумағы:** Елді мекеннің қоныстану аумағының бір бөлігі немесе тұтасымен елді мекен. Аз қабатты тұрғын үйлерді, әлеуметтік инфрақұрылым, инженерлік және көлік коммуникация нысандарын орналастыруға арналған.

3.2146 **Техникалық талаптар (Technical specification):** Әзірлеуші-кәсіпорын тапсырыс беруші-кәсіпорынның (тұтынушының) келісімімен бекіткен нақты өнімге (қызмет түріне) арналған нормативтік құжат және ол нақты өнімге, процестерге, қызмет түрлеріне немесе өнімнің бірнеше түрлеріне қойылатын талаптарды белгілейді.

Ескерту: 1) техникалық шарттарда осы талаптардың орындалғанын анықтауға болатын рәсімдер көрсетілуі тиіс; 2) техникалық шарттар нақты өнімге арналған стандарт (техникалық шарт түріндегі стандарт) немесе дербес құжат болуы мүмкін.

3.2147 **Техникалық қадағалау:** Нақты нысанда мердігер орындайтын құрылыс, жөндеу, жинақтау және іске қосу жұмыстарының сапасына және олардың жобалық шешімдерге сәйкестігіне бақылау жасау.

3.2148 **Техникалық жоба:** Жасалатын бұйымның құрылысы туралы толық мағлұмат беретін түпкілікті техникалық шешімдерден және жұмыс құжаттамасын әзірлеуге қажетті бастапқы деректерден тұратын конструкторлық құжаттар жиынтығы. Техникалық жоба белгіленген тәртіппен келісілгеннен және бекітілгеннен кейін конструкторлық жұмыс құжаттамасын әзірлеуге негіз болып табылады.

3.2149 **Техникалық регламент:** Өнімнің (қызметтің) сипаттамаларын немесе онымен байланысты процестер мен өндіру әдістерін белгілейтін регламент. Ол

терминологияға, символдарға, орамаға, таңбалауға және жапсырма белгілеуге қойылатын талаптардан тұруы, болмаса осы мәселелерді толықтай қамтуы мүмкін.

3.2150 **Техникалық ұсыныс:** Тапсырыс берушінің техникалық тапсырмасын және бұйымның ықтимал шешімдерінің түрлі нұсқаларын талдау, әзірленетін және қолданыстағы бұйымның құралымдық және пайдалану ерекшеліктерін есепке алу арқылы шешімдерді және патенттік зерттеулерді салыстырмалы бағалау негізінде бұйым құжаттамасын әзірлеу тиімділігінің техникалық және техника-экономикалық негіздемелерінен тұратын құралымдық құжаттар жиынтығы.

3.2151 **Технологиялық құбырлар:** 1) технологиялық процесті жүргізуге немесе жабдықты пайдалануға қажетті түрлі заттарды тасымалдауға арналған құбырлар; 2) өнеркәсіптік кәсіпорын немесе осындай кәсіпорындар тобы шегінде шикізатты, жартылай фабрикатты, дайын өнімді, технологиялық процесті жүргізуді және жабдықты (буды, суды, ауаны, газды, хладагентті, мазутты, жақпаны, эмульсияны және т.с.с.) пайдалануды қамтамасыз ететін қосалқы материалдарды, агрессивті ағындар кезіндегі өндіріс қалдықтарын тасымалдауға арналған құбырлар, сондай-ақ айналмалы сумен жабдықтау құбырлары.

3.2152 **Жарық жасырудың технологиялық тәсілі:** Жарық сәулелерін болдырмауға немесе жарық жасыруды механикалық тәсілмен жүзеге асыруға мүмкіндік беретін деңгейге дейін төмендетуге бағытталған іс-шаралар.

3.2153 **Құрылыс өндірісінің технологиясы:** Бұйымдар мен құралымдарды жасау және оларды құрылысты индустриализациялау деңгейін жоғарылату және дамыту негізінде дайын құрылыс өніміне (ғимаратқа және имаратқа) айналдыру жөніндегі процестер жиынтығы.

3.2154 **Жеделәрекетті (жабдықтық) ғимараттың немесе имараттың жеделәрекеттілік типі:** Жеделәрекетті (жабдықтық) ғимараттардың немесе имараттардың қайта көшіруден пайдалануға ұзақ уақыт өтуімен сипатталатын құралымдық шешім белгісі бойынша жіктемелік санаты.

3.2155 **Типтік құрылыс құралымдары, бұйымдары, тораптары:** Өздеріне ұқсас заттар арасынан таңдап алынған немесе құрылыста бірнеше есе қайталау үшін арнайы әзірленген, әдетте аналогтарымен салыстырғанда техника-экономикалық көрсеткіштері және сапалық сипаттамалары жоғары болатын тиісті құрылыс құралымдары, бұйымдары, тораптары. Осы құралымдардың, бұйымдардың, тораптардың жасалуын және құрылыста қолданылуын қамтамасыз ететін белгіленген тәртіппен бекітілген типтік жобалық құжаттаманың болуы типтік құрылыс құралымдарына, бұйымдарына, тораптарына жатқызудың міндеті шарты болып табылады.

3.2156 **Бұйымдардың типті-өлшемдік қатары (бұйымдар сериясы):** 1) бірдей құралымдық шешіммен сипатталатын және өлшемдермен, сәулет суреттерімен, сондай-ақ салыстырмалы ауданымен және шынылану нұсқаларымен ерекшеленетін қоршаушы құралымдар қатары; 2) өзара элементтер өлшемдерімен, сәулет суреттерімен, сондай-ақ салыстырмалы ауданымен және шынылану нұсқаларымен ерешеленетін, бірыңғай құралымдық шешімге негізделген бұйымдар қатары.

3.2157 **Терезе блогының мөлдір емес бөлігінің қалыңдығы:** Терезе блогының қимасы бойынша жиектер және қаптама ағаштары комбинацияларының (жүйелерінің) орташа қалыңдығы.

3.2158 **Толь:** Жабындық қатты қағазды қарамай өнімдермен өңдеу нәтижесінде алынатын орамадағы материал.

3.2159 **Тоннель:** Теміржол, автокөлік немесе жаяу жолдар, қатынастар салуға арналған жерасты өтпелі дәлізі.

3.2160 **Топографиялық түсірілім:** Топографиялық картаның немесе жоспардың түсірілімдік түпнұсқасын алу мақсатында орындалатын жұмыстар кешені, сондай-ақ басқа нысандағы топографиялық ақпарат алу.

3.2161 **Гидротехникадағы траверс:** Бойлық бағыттаушы бөгетшені жағалаумен қосатын көлденең бөгетше.

3.2162 **Траверса:** 1) негізгі құралымға қатысты көлденең бағытта орналастырылатын және вертикаль элементтерге тірелетін құралым элементі; 2) арқалық немесе аспалы арқаны бар үшбұрышты фермалар түріндегі жүкті көтеруге арналған құрылғы.

3.2163 **Көлік торабы:** Екі немесе бірнеше бағыттағы жолдардың қиылысқан жерінде көліктің бір бағыттан басқа бір бағытқа бұрылуына арналған имараттардың кешені.

3.2164 **Ор:** 1) кабельдерді, құбырларды төсеуге, суды бұрып әкетуге және т.с.с. арналған жіңішке арық; 2) қимасы трапеция тәрізді ашық тау қазбасы.

3.2165 **Өрт қауіпсіздігі талабы:** Қолданыстағы заңнамада немесе нормативтік-техникалық құжаттарда ҚР өкілетті мемлекеттік органы өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында арнайы белгіленген ұйымдастырушылық және (немесе) техникалық сипаттағы ереже немесе арнайы шарт.

3.2166 **Экологиялық талаптар:** Шаруашылық және өзге қызмет процесінде қоршаған ортаны қорғау жөніндегі шарттар және табиғатты пайдалану бойынша шектеулер кешені.

3.2167 **Бетонның қажетті тығыздығы:** Топтағы бетонның нақты тығыздығының ең үлкен рұқсат етілген мәні, оны кәсіпорындар және құрылыс лабораториялары оның қол жеткізілген біртектілігіне сәйкес белгілейді.

3.2168 **Мінбе:** Көрермендерге арналған биіктетілген қатарлы орындары бар имарат.

3.2169 **Триплекс:** 1) сынықтары шашылмайтын әйнектің түрі; силикат немесе органикалық әйнектің екі қабаты мен жабыстырушы қосушы қабаттан тұрады; 2) үш дербес бөлшектен тұратын қандай да бір құрылғы немесе процесс.

3.2170 **Салтанат дарбазасы, триумф қақпасы:** Айрықша мәнді оқиғалар құрметіне тұрғызылатын уақытша немесе тұрақты монументалдық дарбазалық қақпалар.

3.2171 **Құбыр:** Бір-бірімен пісіру немесе ажыратылмалы фланецтердің көмегімен тығыз қосылған құбырлардан тұратын ұзын құрылым.

3.2172 **Турникет:** 1) келушілерді бір-бірлеп өткізуге арналған стадиондарға, метро станцияларына және т.с.с. кіре берісте орналастырылатын айналмалы крест түріндегі құрылғы; 2) крест жасап қосылған (жоспарда) төрт жақтаудан тұратын және кресттің

орталығы арқылы өтетін вертикль осьті айналатын есік; қоғамдық ғимараттардың тамбурларында орнатылады.

3.2173 **Туфобетон:** Туфтармен толтырылатын жеңіл бетон.

3.2174 **Тартым:** 1) тасымалдаушы көліктің қозғалтқышына берілетін күш; 2) машиналар мен механизмдердегі тартым - қозғалысты беретін, механизмнің жеке бөлшектерін немесе буындарын байланыстыратын бөлшек; 3) оттық және желдету құрылғыларындағы тартым - нәтижесінде ауаның немесе газдың қозғалысы пайда болатын (күшейетін) құбырдың немесе каналдың берілген теліміндегі сирету; 4) сәулет өнеріндегі тартым - қабырғаларды бөлшектейтін немесе төбелерді жиектейтін пішінделген горизонталь кертеш (белбеуше).

3.2175 **Баспана:** Қазіргі заманғы зақымдаушы құралдардан, химиялық және радиоактивті заттардың әсерінен қорғауға арналған белгілі бір уақыт аралығында адамдарды жасыру үшін жағдаймен қамтамасыз етілетін қорғау имараты.

3.2176 **Увиолді әйнек:** $\lambda<400$ нм ультрафиолет сәулесін өткізетін мөлдірлігі жоғары әйнек.

3.2177 **Бетонның дымқылдануы:** Бетонның қалыпты қатуын қамтамасыз ету үшін әр белгіленген уақытта оны суару керек.

3.2178 **Көміртегі пластиктер:** Құрамында беріктендіруші толтырғыш ретінде көміртегі талшықтары бар пластмассалар.

3.2179 **Тұтқыштың жобалық беріктіктің бірлігіне меншікті шығыны:** Тұтқыш шығынының (кг/т.м) нормаланатын беріктіктің бірлігіне (МПа) қатынасымен анықталатын ерітіндінің сипаттамасы.

3.2180 **Материалдардың меншікті шығыны:** Паркет бұйымының 1 шаршы метрін жасауға қажетті материалдың мөлшері.

3.2181 **Құбырлардың торабы:** Ажыратылатын немесе ажыратылмайтын қосылыстармен жиналған бірнеше бөлшектер мен арматурадан тұратын және өлшемдері мен конфигурациясы бойынша жобалық орнына орнатылынатын тасымалдау өлшемдерімен шектелген құбырлар желісінің бөлігі.

3.2182 **Құрылыстың тораптық әдісі:** Құрылыс-жинақтау жұмыстарын өзара бір-бірімен байланысты технологиялық тораптарын - құрылыс нысанының құралымдық және техникалық жағынан байланысты бөліктерінің іске қосу кешенін бөлу жолымен ұйымдастыру, құрылыс-жинақтау жұмыстары аяқталғаннан кейін нысанның толық дайындығынан тәуелсіз, автономды түрде іске қосып баптау жұмыстарын, жекеше сынақтарды және агрегаттардың, механизмдер мен құрылғыларды бірге байқап көруге мүмкіндік беретін техникалық дайындығы.

3.2183 **Көше:** Көлік пен жаяу адамдардың жүруіне арналған аумақ, ол екі қатарлы жол, жолдың жиегі, кюветтер және нығайтушы бермалардан тұрады.

3.2184 **Бетонды тығыздау:** Ең үлкен тығыздыққа жету мақсатымен және соңында – құрылыс бұйымдар мен құрылымдардың бетон қоспасының тығыздығын (сілку, центрифугациялау, таптау ж.т.б.) көтеру амалы.

3.2185 **Тығыздататын газотермикалық жабын:** Газотермикалық жабу бұйымдардың немесе құрылымдардың пайдалану процесінде қуыстарын қажетті тұрақты жабылуын қамтамасыз етеді.

3.2186 **Тығыздату элемент (қапқалардың):** Ішке жағымды емес заттардың өтуіне қақпалайтын созылғыш немесе қатты элемент.

3.2187 **Тығыздату қабат (жерді тығыздату):** Оның табиғи қалпындағы тығыздығымен салыстырғанда жердің тығыздығын көтеретін кеңею тығыздандыру әсеріне әкелетін шегіндегі қабат.

3.2188 **Соққылы шудың деңгейі:** Стандартты соққылы машинаның әсерін қабылдайтын аражабынның астындағы төмен деңгейлі бөлмедегі қарастырылатын жиіліктер белдігіндегі дыбыс қысымының орташа деңгейі.

3.2189 **Ерітіндінің шөгуі:** Ылғалдығының азаюы, тығыздануы, қатаюы және басқа да процестердің салдарынан қатып қалған құрылыстық ерітіндінің сызықтық өлшемдері мен көлемінің кемуі.

3.2190 **Цементтің шөгуі:** Цемент қатқан кезде оның сызықтық өлшемдерінің кемуі.

3.2191 **Ғимараттар мен имараттардың құралымдарын күшейту:** Бар ғимараттар мен имараттардың немесе олардың жеке бөліктері құралымдарының көтергіш қабілетін жоғарылату.

3.2192 **Іргетастар мен негіздерді күшейту (ғимараттар мен құрылымдардың):** Жасалады: ғимараттар мен (құрылымдардың) қайта құруында немесе қондырма салу нәтижелерінде іргетасына салмақтық қысымының өсуі күшейген және оларда орнатылған негізінің салмақ көтеру қабілеттілігі жеткілікті емессіздігінде; бар негіздері мен іргетастардың шалдығуында (мысалы, іргетас табанының астынан, жердің кездейсоқ сулануынан сары топырақтың отыруы, ағаш бөрененелер мен ағаш топтамалардың ұштарының шіруінде жердің шайылуы). І. мен н.к. терең ұңғымаларды бар ғимараттардың ішінде немесе тікелей жақындығында қазып алуда (мысалы, өнеркәсп ғимараттар қабырғаларының іргетас табандарынан, жаңадан орнатылатын тоқпақтардың, баспақтардың және басқа да қуатты жабдықтардың іргетастарынан төмен қалауда); машиналарды көтермелейтін іргетатар мен құрылғылардың дірілдеу амплитудасын азайту мақсатымен; ғимараттар мен құрылымдар қасында, метрополитен, су құбырлар мен кәріздер мен т.б. траншеялары мен түннельдері үшін іргетас табандарынан төмен төсеуде; жұмыс өндірісңнде немесе жобада жіберілген кемсіліктерді жою (негіздердің салмақ көтеру қабілеттілігінің жаңылыс есебінде).

3.2193 **Блокадалық күш (бұрғы иньекциялы анкерлер):** Анкердегі стопорлық құрылғымен оны әрі қарай пайдалану кезеңіне блоктанатын кернеу алды.

3.2194 **Анкерге максимальдық күш (бұрғы иньекциялы анкерлер):** Болат тартуларына немесе жердің салмақ түсетін жер негізіне және цемент тасының түбін жер негізімен жалғастыру қабілетіне сәйкес тамамдануы анкерге апаратын максимальды салмақ.

3.2195 **Анкерге шегінетін күш (бұрғы иньекциялы анкерлер):** Ауыстырушылық өшуі түсетін кезде анкерге апаратын жұлып алу күшінің соңғы деңгейі.

3.2196 **Анкерге жіберілетін есептік күш (бұрғы иньекциялы анкерлер):** Құрылғыларда анкерлерді сенімді пайдалануды қамтамасыз ету үшін жеткілікті салмақ және өңдеу зонасының топырақ сипатының нашарлауы немесе оның кездейсоқ артық жүктердің шығуынан қатардан шығаруын жібермеу.

3.2197 **Анкерге есептік жобалау күші (бұрғы иньекциялы анкерлер):** Есеп әсерінен құрылғының тұрақтылығын қамтамасыз ететін есеппен анықталатын шарттардан тұратын анкерге түсетін салмақ.

3.2198 **Аязға төзімділікті анықтаудың жеделтетілген әдіс (бетонның):** F аязға төзімділікгі бойынша бетон маркасының сандық мәнінен сынау циклдерінің саны төмен әдіс.

3.2199 **Ерекше жағдайлар (негіздер мен іргетастар):** мына сипаттарының барындағы жағдайлар: ерекше сипаты бар жерлер (шөгу, бөрту, тұзды, жасанды ж.т.б.); геологиялық және инженерлік-геологиялық жағымсыз процестер (карст, шеккін, қосымша табыс алу аумақтары мен т.б.); динамикалық, дірілдеу және басқа әсерлер.

3.2200 **Пассивация жағдайлары (металдың тоттануы):** Металдың пассивті жағдайының келуіне дейін қажетті барлық сомалары.

3.2201 **Шартты жұмыс беті:** Еденнен 0,8 м биіктікте орналасқан шартты қабылданған горизонталь бет.

3.2202 **Тіреу:** 1) бетон немесе темірбетон бөгетті жағалаумен (жағалық тіреу) немесе топырақтан жасалған бөгетпен (түйіндестіруші тіреу) түйіндестіріп тұратын құралым; 2) көпірді жолдың топырақ төсемімен түйіндестіріп тұратын шеткі тірегі.

3.2203 **Ғимараттардың (имараттардың) орнықтылығы:** Ғимараттың (имараттың) оны алғашқы статикалық немесе динамикалық тепе-теңдік жағдайынан шығаруға ұмтылатын күштерге қарсы тұру қабілеті.

3.2204 **Құрылғы:** Біртұтас құралым құрайтын бөлшектердің жиынтығы (көп түйіспелі реле, транзисторлар жиынтығы, плата, блок, шкаф, механизм, бөлуші панель және т.с.с.). Құрылғы бұйымдарда белгілі бір қызметті атқармауы да мүмкін.

3.2205 **Ойықтар:** Жыныстар ығысып жарықтар пайда болуымен сипатталатын жер қыртысының топталған деформациялары. Ойықтар іргелес телімдердің қабаттасу, жарылыс бұзылыстарының беті, қатпарлардың осьтік беттері және т.с.с. бойынша салыстырмалы жарылу жылжулары салдарынан пайда болады. Ойықтар тура және теріс болады. Тура ойықтың максималды шөгу нүктесіне жақын орналасқан жарықтың шетіндегі телім осы нүктеден алысырақ орналасқан телімнен гөрі көбірек шөгеді, ал теріс ойықта - керісінше.

3.2206 **Ауа шуының нақты оқшаулануы:** Сыналатын үлгінің үстіне құлайтын дыбыстық қуаттың төмен деңгейлі бөлмеде берілген толық дыбыс қуатына (соның ішінде айналмалы жолдар бойынша) қатынасының он еселік ондық логарифмі.

3.2207 **Жұқа тақтай:** Сыдыра жыртылған шпонның үш немесе одан көп табақтарын жабыстыру арқылы (көршілес табақтар ағаштарының талшықтарын өзара перпендикуляр орналастырып) алынатын ағаш табақ материал.

3.2208 **Фаолит:** Фенол-формальдегидті шайыр және қышқылға төзімді толтырушы - асбест, графит, опа негізіндегі пластмасса.

3.2209 **Фарфор:** Тығыз керамикалық материал, сондай-ақ одан жасалған бұйымдар.

3.2210 **Қасбет:** Имараттың (ғимараттың) сыртқы (алдыңғы) жағы.

3.2211 **Кереге тірек (фахверк):** Беларқалардан және тіректерден, кейбір кездерде аралары таспен және кірпішпен толтырылған қиғыш тіректерден тұратын, ғимараттың құрылымын қоршайтын каркас (қаңқа).

3.2212 **Фашина:** Диаметрі(баскермесі) 20-25 см. цилиндр пішініндегі қатты тартылған таяқша байлам.

3.2213 **Фаянс:** Тығыз қыш зат және одан жасалған бұйымдар.

3.2214 **Ферма:** Ғимарат төбежабынының шыбықты көтергіш құралымы, көпірдің аралық құрылымы, гидротехникалық және басқа да имараттар.

3.2215 **Фиал:** Готикалық сәулеттегі өрнекті тәждейтін пирамида, мәнерлі сүмбі түріндегі пинаклдер, қысқыштар, контрфорстар.

3.2216 **Фибра:** Цинк хлоридтің концентрацияланған ерітіндісімен сіндірілген желімденбеген маталық қағаздан (бірнеше қабат) жасалатын табақты материалдар.

3.2217 **Сүзгі:** Біртекті емес жүйелерді (қоспаларды) сүзетін құрылғы немесе имарат, соның нәтижесінде олар бөлінеді (тазартылады), ағартылады, қоюланады.

3.2218 **Фитинг:** Бұрылыстарда, өткелдерде, тармақтарда немесе біркелкі құбырлардың түзу сызықты негізгі бөліктерінің қосылу жерлерінде немесе әр түрлі диаметрлерінде (жалғастырғыштар, үштармақтар, крестовина, бұрулар ж.т.б.) орналасқан құбырдың жалғау бөлшегі. Кейбір көмекші бөлшектер: тығындар, футоркалар ж.т.б. фитинг деп аталады.

3.2219 **Флюгер:** Желдің жылдамдығын және бағытын анықтайтын метереологиялық аспап.

3.2220 **Флютбет:** Ашық су ағынына жасанды ложа болып табылатын бөгеттің бөліктерінің немесе басқа тегеурін гидротехникалық имарат жиынтығы.

3.2221 **Фольгоизол:** Бір жағынан резеңке-битуммен немесе полимербитуммен қапталған (қалындығы 0,1-0,2 мм) бұдырлы алюминді фольга болып табылатын орамды материал.

3.2222 **Ая:** Ажырату нысанына тікелей жататын, сонда қаралатын бет. Беттің шағылу коэффициенті 0,4 артық болса - ақшыл; 0,2 ден 0,4 дейін - орта; 0,2 ден кем болса - қараңғы ая болып саналады.

3.2223 **Фонарь:** 1) сәулетте - жарықтандыруға және (немесе) табиғи ауа айналысына арналған терезе ойықтары бар қоғамдық немесе өнеркәсіптік ғимараттардың көтеріңкі төбежабынының бөлігі; 2) жарықтандыру немесе сигнал беруші аспап.

3.2224 **Желдеткіш:** Бөлменінің ауасын тазарту үшін арналған және, әдетте мөлшері 350х450 мм аспайтын, шарнирлы байланыспен қақпақтың білеушесімен немесе қорабымен жалғастырылған қақпалы бөлік.

3.2225 **Фронтон:** Ғимарат қасбетін, портиканы, бағаналар қатарын, шатыр табанының жан-жағы мен ернеуі екі құламамен көмкерілген аяқтау. Көркемдік фронтонмен сондай-ақ, есіктер мен терезелерді де әшекелейді.

3.2226 **Фряз:** Сәулеттік ордерлерде архитрав пен ернеу арасындағы сәнмаңдайшаның ортаңғы көлденең бөлігі.

3.2227 **Фуникулер:** Жолаушылар мен жүктерді вагондарда тік асулар арқылы жақын қашықтыққа тасымалдайтын арқан тартқышы бар рельсті жол.

3.2228 **Қаптама:** Негізгі құбыр темір жол және автомобиль жолдарының астынан, ғимарат және имарат құралымдарынан өткенде бөлімшелері зақымдануларынан (немесе құбыр апаты кезінде жер төсемін шайып кетуінен), сондай-ақ басқа инженерлік желілермен және ғимараттармен қиылысқанда зиянды заттардың және газдың өтуіне кедергі жасауға арналған құбыр.

3.2229 **Химиялық қауіпті нысан:** Апат немесе бұзылу жағдайында адамдардың өліміне немесе ауылшаруашылық малдарының, өсімдіктердің химиялық зақымдануына және қоршаған табиғи ортаның химиялық зақымдануына әкелетін қауіпті химиялық заттарды сақтау, өңдеу, пайдалану немесе тасымалдау нысаны.

3.2230 **Хладонды отсөндіргіш:** Галоидировандалған көмірсутектер негізінде отсөндіруші заттармен зарядталған отсөндіргіш.

3.2231 **Холл:** Коммуникациялық бөлмеге жанасқан өту залы.

3.2232 **Тоңазытқыш:** Қоршаған орта температурасынан төмен температурада азық-түлік сақтайтын имарат немесе құрылғы.

3.2233 **Жылдың суық мезгілі:** Тәуліктің сыртқы ауа орта температурасы +10°С және одан төмен көрсеткішпен сипатталатын жылдың суық мерзімі.

3.2234 **Хрусталь:** Қорғасын оксиді немесе барий оксидінің мөлшері көп жоғары сұрыпты шыны.

3.2235 **Целлофан:** Глицеринмен пластифицияланған және кейде гидрофобизирланған (лакталған), мысалы эфироцеллюлозды лакпен гидратцеллюлозалық (қалындығы 20-50 мкм) мөлдір үлдір.

3.2236 **Целлюлоза:** Клетчатка, глюкозаның қалдығынан пайда болған [С6 Н7 О2 (ОН)3n]-жоғарымолекулярлы көмірсутек (полисахарид); өсімдік маталардың эластикалығын және механикалық беріктігін келтіретін жоғары өсімдіктердің клеткалы қабырғаларының басты құрамды бөлігі.

3.2237 **Цемент:** Сумен, тұздың сулы ерітінділерімен және басқа да сұйықтармен әсерлескен кезде пластикалық массаға айналатын, уақыт өткеннен кейін қатаятын және тас түріндегі қатты затқа айналатын жасанды ұнтақты тұтқырғыш материалдардың үлкен тобының жиынтық атауы.

3.2238 **Цемент ағаш-жаңқалы тақталар:** Портландцементпен және химиялық қоспаларымен ағаш жаңғақтардан сығымдау арқылы жасалған құрылыс материалы.

3.2239 **Цилиндрлік жарықтандыру E_x:** Бөлменің жарықпен толуының сипаттамасы. Радиуспен биіктігі нөлге ұмтылған бөлмеде тік орналасқан цилиндрдің

бетіндегі жарық ағынның орта тығыздығы болып анықталады. Цилиндрлік жарықтандыру есебі инженерлік әдіспен шешіледі.

3.2240 **Цоколь:** Іргетас үстінде жататын және механикалық, температуралық және басқа әрекеттерге ұшырайтын, ғимарат немесе имараттың сыртқы қабырғасының төменгі бөлігі.

3.2241 **Цоколды қабат:** Едені көмкерменің немесе тротуардың деңгейінен төмен орналасқан, бірақ төмендігі бөлменің жарты биігінен аспайтын қабат.

3.2242 **Шатыр:** 1) төбежабынның (төбе) беті, сыртқы қабырға және үстіңгі қабаттың аражабыны арасындағы кеңістік; 2) төбежабынның құралымдары (сыртқы қабырға) және үстіңгі қабаттың аражабыны арасындағы кеңістік; 3) жабынмен, әшекей бедерленген қабырғалармен және шатырдың аражабынмен шектелген көлем.

3.2243 **Жабынқыш:** Саздан немесе цемент-құмды қатты консистенциялы ерітінділерді қалыптап, соңынан кептіріп және күйдіріп пластина түрінде әзірленген даналық төбежабын материал.

3.2244 **Төртқырлық:** Жобада төртбұрышты қалпы бар храмның төменгі бөлігі.

3.2245 **Ағаш сәулеттегі төртқырлық:** Жобадағы төртбұрышты имарат (немесе имараттың бөлігі).

3.2246 **Шойын:** Темірдің (негізі) көміртекпен (әдетте 2-4 %) құймасы, тұрақты (марганец, кремний, фосфор, күкірт) қоспалары бар, ал кейбір кезде легирлеуші (хром, никель, ванадий, алюминий, ж.т.б.) элементтерде болады.

3.2247 **Шаблон:** Құралымдық элементке берілген пішін беру үшін құрылыс жұмыстары кезінде қолданылатын құрал.

3.2248 **Құралым элементтерінің қадамы:** Құралымның екі аралық біртекті элементтерінің геометриялық осьтері арасындағы арақашықтық (мысалы, итарқалы арқалықтың немесе жабын фермаларының, арқалықтың немесе аражабын беларқаларының, ұстындардың қадамы ж.т.б.).

3.2249 **Шамот:** Қатайғанша күйдірілген (пісірілген) отқа төзімді саз немесе каолин.

3.2250 **Шатыр:** 4-қырлы биік немесе көп қырлы пирамида пішінді сәулеттік жабын (шіркеулер мен басқа ғимараттар салуда қолданылады).

3.2251 **Желдетуге арналған шахта:** Қабаттағы желдетілетін барлық пәтерлердің жалпы ауданының кемінде 1/30 көлденең қимасы бар ғимараттың биіктігіне негізделген желдету торымен көлденең қорғалған бос кеңістік.

3.2252 **Швеллер:** П-тәрізді қорап қималы металл арқалық.

3.2253 **Жол жабынының кедір-бұдырлығы:** Микрогеометриямен және автомобиль шинасының жол жабынымен ілінісуін қамтамасыз ететіндігімен сипатталатын жол жабыны бетінің сапасы.

3.2254 **Шеф-жинақтау:** Жабдықты шығарушы кәсіпорын немесе тапсырыс берушімен жасалған шарт бойынша қатыстырылған мамандандырылған ұйым жүзеге асыратын жабдықты жинауға техникалық басшылық ету. Бұл жұмыстардың құны құрылыстың сметасында көрсетіледі.

3.2255 **Шифер:** Шатырлық материал, алғашқыда - табиғи сланецтен, ал қазіргі кезде көбінесе, асбестоцементтен жасалады.

3.2256 **Қожбетон:** Құрамында толтырғыш ретінде қожды пемза немесе отын қожы болатын жеңіл бетонның түрі.

3.2257 **Қожпортландцемент:** Портландцементті клинкерді, түйіршектелген домна қожын бірге жұқалап ұсақтау (жалпы массасының 20-80%) және азғантай гипс (5 % артық емес) қосу арқылы алынатын цемент.

3.2258 **Жік:** 1) машиналар мен имараттардың бөлшектері түйіскен орын; 2) құралымдық жік - имараттың бір бөлігін екіншісінен бөліп тұратын және температуралық деформацияны, негіздің шөгуін, сейсмикалық ж.т.б. әсерлерді болдырмау үшін осы бөліктердің өзара кейбір орын ауыстыруына мүмкіндік беретін тұрақты кесік.

3.2259 **Шпал:** 1) бетон негізіне немесе балласты қабаттағы теміржол жолдарының көлденең екі рельсінің астына салынатын тірек; 2) қылқан жапырақты ағаштан жасалған қиылған және қиылмаған білеу түріндегі кесілмелі материал.

3.2260 **Шатырұш:** Ғимараттың сүйірленген конус немесе пирамида түрінде үшкірленіп тік бітуі.

3.2261 **Қабыршақ:** Жону, сүргілеу немесе аралау арқылы алынатын жұқа ағаш қабаттары.

3.2262 **Сына:** 1) білікке және шкив күпшегінің ойығына, тісті дөңгелекке немесе білікке кигізілген басқа бөлшекке, қабыршақты қосылыстарға бірмезгілде салынатын бекітпелі бөлшек; 2) ағаш құралымдардың қосылыстарындағы жылжуға (қиылуға) қарсыласатын және мыжылуға арналған қосымша қыстырма; бір элементтің екіншісіне қатысты жылжуына жол бермейді; 3) бөгеттердің және басқа гидротехникалық имараттардың құралымдық жіктеріндегі гидрооқшаулағыш материалдан жасалған су өткізбейтін қалқан (тығындағыш, аратөсем).

3.2263 **Шпренгельдік жүйе:** Құрылыс құралымының элементтермен (шпренгельдермен) толықтырылған барлық жүйені күшейтуге, сыртқы жүктеменің ж.т.б. түйіннен тыс орналасуы салдарына байланысты иілуді төмендетуге арналған шыбықты жүйесі.

3.2264 **Шпунт:** 1) тақта, білеу, тиісінше адыры (тиек) кіретін қандай да бір бөлшектің жиегіндегі немесе бетіндегі тікбұрышты жіңішке ойық; 2) гидротехникалық имараттарды салу кезінде шпунтты қабырғалар түзу үшін қолданылатын ағаш, металл немесе темірбетон қадалардың (шпунтина) құрылыс тәжірибесінде кеңінен тараған жалпы атауы.

3.2265 **Тізбек қоршау штапигі:** Тізбек қоршаудың жапсарлас қалқандары арасындағы саңылауды жабатын тізбек қоршау элементі.

3.2266 **Сылақ:** Ғимараттар мен имараттар құралымдарының бетіндегі құрылыс ерітіндісі негізіндегі әрленген қабат.

3.2267 **Шу:** Есту қабілетін жоғалтуға ықпал ететін немесе денсаулыққа зиянды немесе кез-келген басқа жағдайда қауіпті болатын әр түрлі дыбыс.

3.2268 **Құрылыстық қиыршықтас:** Табиғи және қатты тау жыныстарын немесе жасанды тас материалдарды арнайы ұсақтау арқылы алынған қиыршық тастан тұратын өлшемдері 5-150 мм қатты берік тастың өткір сынықтары.

3.2269 **Саңылау арқылы желдету:** Аздап ашылған жиекті элементтің жапсарындағы белгілі бір өлшемді тесік арқылы бөлмені желдету (ашу ауданы 0,02 ш.м

аспауы керек). Ескерту: шалқасынан ашу кезінде саңылау арқылы желдету жиектің жоғарғы бөлігі арқылы ауаның енуін қамтамасыз етеді және желдеткіш көмегімен желдетуге теңестіріледі.

3.2270 **Бөгет экраны:** Топырақ, тасты-топырақты немесе тасты тартып тасталған бөгеттердің жоғарғы еңісінің бойында орнатылған су өткізгіштігі аз материалдардан жасалған сүзілуге қарсы құрылғы.

3.2271 **Ғимараттың пайдалану көрсеткіштері:** Ғимараттың пайдалану сапасын білдіретін техникалық, көлемдік-жайғасымдау, санитарлық-гигиеналық, экономикалық және эстетикалық сипаттамаларының жиынтығы.

3.2272 **Электр қауіпсіздігі:** Адамдарды электр тогының, электр доғасының, электр магнит өрісінің және статикалық электрдің зиянды және қауіпті әсерінен қорғауды қамтамасыз ететін ұйымдастыру және техникалық іс-шаралар мен жабдықтардың жүйесі.

3.2273 **Ғимараттың (имараттың) құралымдық элементі:** Ғимаратты немесе имаратты құрайтын құралым (іргетас, қабырға, төбежабын, баспалдақ ж.т.б.).

3.2274 **Құбыр элементтері:** Құбыршалар (құбырлар), бұрмалар, өткелдер, үштіктер, фланцтер, компенсаторлар, ажыратқыш, реттеуші және сақтандырғыш арматура, тіреулер, аратөсемдер мен бекіту бұйымдары, құбырларда бақылау және басқару үшін орнатылған құрылғылар, конденсациялық және өзге де бөлшектер мен құрылғылар.

3.2275 **Эмаль:** 1) шойыннан, болаттан, алюминийден, жеңіл металдар құймасынан жасалған бұйымдардың бетіне электр химиялық тәсілмен жағылған шыны тәрізді берік жабын; 2) лактардағы жоғары диперсиялы пигменттердің немесе олардың қоспаларының жүзгіндері.

3.2276 **Эмульсиялық бояулар, судисперсиялық бояулар, суэмульсиялық бояулар, латексті бояулар:** Синтетикалық латекстердегі, сондай-ақ су эмульсияларындағы, алкидті немесе эпоксидті шайырлардағы, битумдардағы пигменттер мен толтырғыштардың жүзгіндері.

3.2277 **Бұйым жасаудың энергия сыйымдылығы:** 1 шаршы метр бұйымға жұмсалатын электр энергиясының шығыны.

3.2278 **Энергияны сақтау:** Энергетикалық ресурстарды тиімді пайдалануға және жаңартылған энергия көздерін шаруашылық айналымға тартуға бағытталған құқықтық, ұйымдастыру, ғылыми, өндірістік, техникалық және экономикалық шараларды іске асыру.

3.2279 **Эркер:** Қасбеттің жазықтығынан сыртқа шығарылған жылытылатын бөлменің, оның жарықтануы мен инсоляциясын жақсартатын, ішінара немесе толық шыныланған бөлігі.

3.2280 **Эрлифт:** Газлифтіге ұқсас, бірақ қысылған ауаны пайдалана отырып, бұрғылау ұңғымаларынан сұйықтар мен гидроқоспаларды жер бетіне көтеру үшін қолданылатын құрылғы.

3.2281 **Эскиздік жоба:** Бұйымдардың құрылғысы мен жұмыс істеу принциптері туралы жалпы мәлімет беретін, сондай-ақ әзірленетін бұйымның мақсатын, негізгі белгілері мен нақты өлшемдерін анықтайтын деректерден, принципті құралымдық шешімдерден тұруға тиісті құралымдық құжаттардың жиынтығы. Эскиздік жоба

белгіленген тәртіпте келісіліп, бекітілгеннен кейін техникалық жобаны немесе құралымдық жұмыс құжаттамасын әзірлеу үшін негіздеме ретінде қызмет етеді.

3.2282 **Эстакада:** Көліктік құралдарды өткізу, әр түрлі коммуникацияларды төсеу, тиеу-түсіру жұмыстары үшін ж.т.б. арналған тіреулер қатары мен аралық құрылымнан тұратын ашық созылған жер үсті (су үсті) имараты.

3.2283 **Қабат:** Биіктігі бойынша ғимараттың еден және аражабынмен немесе еден және жабынмен шектелетін бөлігі.

3.2284 **Техникалық қабат:** Инженерлік құрал-жабдықтар орналастыруға және коммуникациялар жүргізуге арналған қабат; төменгі (техникалық еденастында) және/немесе жоғарғы (техникалық шатырда) қабаттарда орналасуы мүмкін. Жекелеген жағдайларда орташа жерасты қабаттарының бірін алуы мүмкін.

3.2285 **Үлдірік:** Ғимарат ішінде немесе оның сыртында еркін тұратын, технологиялық және басқа да жабдықтарды, көлік құралдарын аражабындарда орналастыруға арналған көп қабатты қаңқалы (қабырғасыз) имарат.

3.2286 **Бөгет ядросы:** Су өткізгіштігі аз топырақтан қабырға түрінде орындалған топырақ бөгеттің орталық бөлігіндегі сүзілуге қарсы элемент.

3.2287 **Қаттама:** Көлемдік-жайғастыру, техникалық немесе құралымдық қатынастарды біріктіретін, биіктігі бойынша шартты түрде шектелетін ғимараттың (имараттың) бөлігі.

3.2288 **Ұяшық (алғашқы көлемдік-жайғастыру элементі):** Бір қабатты ғимараттың немесе көп қабатты ғимараттың бір ғимаратының негізгі үйлестіру жазықтықтармен шектелген және оның негізгі үйлестіру мөлшерлерімен (геометриялық параметрлерімен) - модулдық аралығымен, қадамымен және қабат биіктігімен, сондай-ақ онда орналасқан аспалы немесе көтергіш-көліктік жабдықтың негізгі параметрлерімен шектелетін көлемінің элементарлық (алғашқы, негізгі) бөлігі.

БИБЛИОГРАФИЯ

[1] Жаңа политехникалық сөздік / Бас редакторы А.Ю. Ишлинский – М.: Үлкен Ресей энциклопедиясы, 2000 – 671 бет;

[2] Замани экономикаға қатысты орысша-қазақша түсіндірме сөздігі (2100 белгілі сөз) / Құрастырған К.Ж. Оразалин, М.М. Жантасов - Алматы: «LEM», 2001. - 344 бет.

ӘОЖ [69+72] (038) **МСЖ 01.040.93**

Негізгі сөздер: ұйымдастыру, технология, құрылыс, терминология

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ
1 ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ……..... 1
2 НОРМАТИВНЫЕ ССЫЛКИ……..... 1
3 ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ …….. 2
4 ТЕРМИНЫ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ…….. 2
5 БИБЛИОГРАФИЯ……. 175

ВВЕДЕНИЕ

Настоящий свод правил разработан во исполнение Законов Республики Казахстан «О техническом регулировании», «Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в Республике Казахстан» и др. в рамках реформирования нормативной базы сферы строительства Республики Казахстан.

Основное отличие данного свода правил - обеспечение согласованности, технического единства посредством объединения и классификации понятий, используемых для обозначения строительной продукции в области архитектуры, градостроительства и строительства с учетом применения некоторых терминов и определений, содержащих в нормативных технических документах экономически развитых стран, приведенных в библиографии.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕРЕЖЕЛЕР ЖИНАҒЫ
СВОД ПРАВИЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

СТРОИТЕЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ

CONSTRUCTION TERMINOLOGY

Дата введения - 2015-07-01

1 ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ

Настоящий свод правил содержит термины и определения, применяемые в строительстве. Положения свода правил предназначены для применения органами государственного управления, а также физическими и юридическими лицами, осуществляющими архитектурную, градостроительную, строительную деятельность и эксплуатацию строительных объектов на территории Республики Казахстан.

2 НОРМАТИВНЫЕ ССЫЛКИ

Для применения настоящего свода правил необходимы следующие ссылочные нормативные документы.

СН РК 1.01-01-2011 Государственные нормативы в области архитектуры, градостроительства и строительства. Основные положения.

СНиП РК 1.01-03- 2008 Строительная терминология. Строительные материалы и итзделия.

ГОСТ 12.0.002-80* «ССБТ. Термины и определения».

ГОСТ 12.1.009-76 «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения».

ГОСТ 12.1.033-81 «ССБТ. Пожарная безопасность. Термины и определения».

ГОСТ 12.2.047-86 (СТ СЭВ 5236-85) «ССБТ. Пожарная техника. Термины и определения».

ГОСТ 24346-80 «Вибрация. Термины и определения»

ГОСТ 25957-83 «Здания и сооружения мобильные (инвентарные). Классификация. Термины и определения».

ГОСТ 26883-86 «Внешние воздействующие факторы. Термины и определения».

ГОСТ 27346-87 «Изделия замочно-скобяные. Термины и определения».

СТ РК 1.2-2008 Порядок разработки государственных стандартов и стандартов организаций.

СТ РК 1.5-2013 Общие требования к построению, изложению, оформлению и содержанию стандартов.

СТ РК 1.27-2002 Стандартизация в терминологии. Основные принципы и методы

Издание официальное

СТ СЭВ 2439-80 «Изделия из стекла для строительства. Термины и определения».

СТ СЭВ 383-87 «Пожарная безопасность в строительстве. Термины и определения».

СТ СЭВ 3979-83 «Плитки керамические. Термины и определения».

СТ СЭВ 4419-83 «Защита от коррозии в строительстве. Конструкции строительные. Термины и определения».

СТ СЭВ 4926-84 «Изделия асбестоцементные. Термины и определения».

СТ СЭВ 5063-85 «Материалы и изделия теплоизоляционные. Термины и определения».

3 ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

3.1 Свод правил подготовлен в соответствии с строительными нормами СН РК 1.01-01 с учетом требований стандартов Республики Казахстан: СТ РК 1.2, СТ РК 1.5, СТ РК 1.27.

3.2 В настоящем своде правил применены термины и определения, приведенные в источниках информации Республики Казахстан, указанных в разделе 2 и в БИБЛИОГРАФИИ данного свода правил, в том числе: СНиП РК 1.01-03, ГОСТ 12.0.002, ГОСТ 12.1.009, ГОСТ 12.1.033, ГОСТ 12.2.047, ГОСТ 24346, ГОСТ 25957, ГОСТ 26883, ГОСТ 27346 СТ СЭВ 2439, СТ СЭВ 383, СТ СЭВ 3979 , СТ СЭВ 4419, СТ СЭВ 4926 , СТ СЭВ 5063 и [1], [2].

4 ТЕРМИНЫ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ

4.1 **Абляция:** Унос вещества с поверхности твердого тела потоком горячего газа в результате оплавления, сублимации, испарения, разложения и эрозии материала.

4.2 **Абляционные материалы:** Материалы, предохраняющие конструкцию от непосредственного контакта с атмосферой или продуктами сгорания. Например, наиболее часто применяющиеся обугливающиеся пластмассы на основе фенольных, кремнийорганических и др. синтетических смол, содержащих в качестве наполнителя углерод (в т. ч. графит), диоксид кремния (кремнезем, кварц) и др.

4.3 **Абонент энергоснабжающей организации:** Потребитель электрической энергии (тепла), энергоустановки которого присоединены к сетям энергоснабжающей организации**.**

4.4 Абонентский ввод (тепловые сети): Комплекс оборудования, с помощью которого системы отопления, вентиляции и кондиционирования воздуха здания присоединяются к тепловым сетям. Абонентским вводом заканчиваются тепловые сети системы теплоснабжения и начинаются местные системы зданий. Абразивный брусок: Абразивный инструмент в виде твердого тела, предназначенный для обработки без вращения вокруг своей оси. Примечание: в зависимости от назначения различают, например, хонинговальный брусок, суперфинишный брусок.

4.5 **Абразивный инструмент:** Инструмент, режущими элементами которого являются абразивные зерна (абразив). Различают А. и. со связанным абразивом

(шлифовальные бруски, круги, сегменты), на эластичном основании (шлифовальная шкурка, лента) и в виде свободного абразива (зерна, порошки, пасты).

4.6 **Абразивный шевер:** Абразивный инструмент в виде твердого тела, имеющий форму зубчатого колеса.

4.7 **Абразивная обработка:** 1. Обработка резанием, осуществляемая множеством абразивных зерен; 2. Процесс обработки материала резанием, заключающийся в снятии тонкого слоя металла абразивным инструментом. К абразивной обработке относятся шлифование, затачивание, доводка и др.

4.8 **Абразивные материалы:** Природный или искусственный материал, способный осуществлять абразивную обработку.

4.9 **Абразивы:** Твердые кристаллические зернистые или порошкообразные материалы, служащие для обработки поверхностей.

4.10 **Абрис:** Линейное очертание предмета, контурное изображение.

4.11 **Абсолютная влажность:** Отношение массы влаги к объему влажного вещества.

4.12 **Абсолютная влажность древесины:** Отношение массы воды, содержащейся в древесине, к массе абсолютно сухой древесины, в процентах.

4.13 **Абсолютно минимальная и абсолютно максимальная температура воздуха (климатология):** Характеризуют наинизшие и наивысшие пределы температуры воздуха, которых достигла температура воздуха в данном пункте за последние 50-80 лет в пределах периода наблюдений; обеспеченность этих показателей близка к единице.

4.14 **Абсолютно сухая древесина:** Древесина, высушенная до постоянной массы при температуре 103±2°С.

4.15 **Абсолютное удлинение:** Увеличение или уменьшение длины произвольного линейного элемента тела.

4.16 **Абсолютный ноль:** Начало отсчета термодинамической температуры; расположен на 273,16 К ниже тройной точки воды. При А. н. прекращается поступательное и вращательное движение атомов и молекул, но они находятся не в покое, а в состоянии, так называемых, «нулевых» колебаний.

4.17 **Абсорбенты и адсорбенты (системы кондиционирования воздуха):** Жидкие и твердые вещества, используемые в аппаратах для термодинамической обработки приточного воздуха и для очистки от вредных газообразных смесей вытяжного воздуха.

4.18 **Абсорбер:** Аппарат, в котором для очистки воздуха используют жидкий поглощающий вредные пары и газы раствор — абсорбент.

4.19 **Абстрактный:** Отвлеченный, абстрактная форма в архитектуре.

4.20 **Аванзал:** Передний зал, комната перед главным залом.

4.21 **Аванложа:** В некоторых театрах — внутренняя закрытая часть ложи (небольшая передняя).

4.22 **Аварийно-восстановительные работы в чрезвычайной ситуации:** Первоочередные работы в зоне чрезвычайной ситуации по локализации отдельных очагов разрушений и повышенной опасности, по устранению аварий и повреждений на сетях, восстановлению минимально необходимых условий для жизнеобеспечения населения, а также работы по санитарной очистке и обеззараживанию территории.

4.23 **Аварийный тормоз эскалатора:** Устройство, предназначенное для остановки лестничного полотна эскалатора при срабатывании блокировки скорости и самопроизвольном изменении направления движения, а также отказе рабочего тормоза.

4.24 **Аварийное освещение:** Освещение при аварийном отключении рабочего освещения для продолжения работы (освещение безопасности) или эвакуации людей из помещения (эвакуационное освещение).

4.25 **Аварийно-регулирующий резервуар (водоотведения):** Емкость, предназначенная для приема сточных вод при авариях и остановках работы оборудования на сооружениях очистки сточных вод, а также в часы максимального водоотведения.

4.26 **Аварийно-спасательная служба:** Организация, созданная для предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций и оснащенная аварийно- спасательными средствами.

4.27 **Аварийно-спасательные работы:** Неотложные работы в зоне чрезвычайной ситуации по спасанию людей, материальных и культурных ценностей, снижению размеров вреда, причиняемого окружающей среде, а также по локализации чрезвычайной ситуации и ликвидации или уменьшению уровня воздействия опасных факторов, характерных для нее, проводимые в условиях, угрожающих жизни и здоровью людей, для выполнения которых требуются специальная подготовка, экипировка и оснащение спасателей.

4.28 **Аварийный режим электроснабжения:** Режим работы системы электроснабжения, при котором в результате отказа (или сочетания отказов) элементов системы соблюдение технических нормативов становится невозможным. Наступление аварийного режима требует сокращения или полного прекращения движения.

4.29 **Авария:** Событие, заключающееся в переходе объекта с одного уровня работоспособности или относительного уровня функционирования на другой, существенно более низкий, с крупными нарушениями режима работы объекта.

4.30 **Авария в строительстве:** Повреждение (обрушение) здания, сооружения в целом, его части, отдельного конструктивного элемента либо достижение конструкциями деформаций, превышающих предельно допустимые в процессе строительства или эксплуатации и угрожающих безопасности граждан, а также повреждение (обрушение) в результате природно-климатических воздействий (землетрясение, ветровой напор, оползень и т. п.), интенсивность которых не превышала расчетных значений; повреждение машин, механизмов, приспособлений и устройств, используемых при возведении зданий и сооружений.

4.31 **Авария на магистральном трубопроводе:** Авария на трассе трубопровода, связанная с выбросом и выливом под давлением опасных химических или пожаровзрывоопасных веществ, приводящая к возникновению техногенной чрезвычайной ситуации. Примечание: в зависимости от вида транспортируемого продукта выделяют аварии на газопроводах, нефтепроводах и продуктопроводах.

4.32 **Авария на подземном сооружении:** Опасное происшествие на подземной шахте, горной выработке, подземном складе или хранилище, в транспортном тоннеле или рекреационной пещере, связанное с внезапным полным или частичным разрушением

сооружений, создающее угрозу жизни и здоровью находящихся в них людей и (или) приводящее к материальному ущербу.

4.33 **Авария на системе водоснабжения:** Выход из строя системы водоснабжения или отдельных сооружений, оборудования и устройств, повлекший прекращение либо недопустимое снижение объемов подаваемой воды и (или) ухудшения качества воды, создающие угрозу жизни и здоровью населения и (или) причиняющие ущерб окружающей среде, имуществу юридических или физических лиц.

4.34 **Авария экологическая:** Выброс в окружающую среду определенными объектами вредных веществ в таких размерах, что возникает всеобщая опасность для окружающей среды, людей и материальных ценностей.

4.35 **Автобаза:** Производственное предприятие, предназначенное для содержания и технического обслуживания автотранспортных средств, а также для выполнения транспортных операций: перевозки материалов, изделий, конструкций, грунта, строительного мусора, оборудования, деталей, узлов, агрегатов, строительной техники, людей и др.

4.36 **Автобетоновоз:** Специализированный автомобильный транспорт, предназначенный для транспортирования бетонной смеси.

4.37 **Автобетономешалка:** Автомобиль с установленной на шасси бетономешалкой, предназначенный для приготовления бетона и его доставки к месту укладки, а также для перевозки готового бетона от бетонного завода до потребителя.

4.38 **Автобетононасос:** Самоходная специализированная машина, являющаяся мобильным вариантом бетононасоса.

4.39 **Автобетоносмеситель:** Специализированный автомобиль, предназначенный для приготовления и доставки бетонных смесей различной подвижности.

4.40 **Автоблокировка:** Автоматическое изменение режима работы машины, прибора, системы (вплоть до полной остановки), вызванное внезапным нарушением нормальных условий их функционирования; совокупность технических средств, автоматически осуществляющих такое изменение режима.

4.41 **Автовокзал:** Комплекс сооружений и различных технических средств для обслуживания пассажиров на конечных и узловых пунктах междугородних автобусных линий.

4.42 **Автогрейдер:** Самоходная колесная машина с регулируемым отвалом, расположенным между передними и задними колесами, предназначенная для постройки, планировки и профилирования земляных насыпей, дорожного земляного полотна и корыта под основания и дорожные покрытия, копания и очистки дорожных и оросительных канав, перемещения и распределения материалов, сооружения и ремонта грунтовых дорог.

4.43 **Автодром:** Территория со специально оборудованными трассами для спортивных соревнований, испытаний автомобилей и тренировки (обучения) водителей. В состав автодрома входят также трибуны для зрителей, помещения для технического обслуживания автомобилей, гаражей и пр.

4.44 **Автозаправочная станция:** 1. Комплекс зданий и сооружений, технологических систем, предназначенных для приема, хранения и заправки транспортных средств

различными видами моторного топлива и маслами. 2. Сооружение для снабжения (заправки) автомобилей топливом, маслами, водой и другими материалами, а также для осуществления отдельных видов технического обслуживания (накачивания шин, мойки, осмотра, ремонта и пр.).

4.45 **Автозаправочная станция блочно-контейнерного типа:** Комплекс зданий, наземных резервуаров и других сооружений, выполненных в виде блок-контейнеров, предназначенных для приема, хранения и заправки нефтепродуктами автомототехники.

4.46 **Автозаправочная станция стационарного типа:** Комплекс зданий, подземных и наземных резервуаров и других сооружений, предназначенных для приема, хранения и заправки нефтепродуктами автомототехники.

4.47 **Автокар:** Безрельсовая самоходная тележка с двигателем и грузовой платформой. Применяется для механизации погрузочно-разгрузочных работ. Нередко оборудуется подъемными платформами, грузоподъемными кранами и др.

4.48 **Автоклав:** Герметичный аппарат (плотно закрывающийся котел) для проведения различных физико-химических процессов при нагревании и повышенном давлении.

4.49 **Автоклавные материалы:** Материалы и изделия автоклавного твердения, строительные материалы и изделия, получаемые из смеси извести и кварцевого песка и твердеющие при повышенной температуре и давлении.

4.50 **Автокран (автомобильный кран):** Грузоподъёмная машина, предназначенная для перемещения грузов в вертикальном и горизонтальном направлениях. Автокран относится к стреловым самоходным кранам, у которых горизонтальное перемещение груза происходит главным образом в результате вращательного движения крана. В строительстве Автокран используется для погрузочно- разгрузочных и монтажных работ.

4.51 **Автомагистраль, автострада:** Автомобильная дорога обычно большой протяженности, с высокой пропускной способностью и разделительной полосой для разобщения встречных транспортных потоков, не имеющая пересечений на одном уровне с другими путями.

4.52 **Автоматизация:** Применение автоматических технических средств и систем управления, освобождающих человека частично или полностью от непосредственного участия в процессах получения, преобразования, передачи и использования энергии, материалов или информации. Автоматизируются: производственные процессы, процессы расчета, проектирования, обработки статистических данных, планирования, управления и многое другое.

4.53 **Автоматизированная система проектирования:** Совокупность математических методов технических средств (ЭВМ, средств связи, устройств отображения информации и т.д.) и организационных комплексов, обеспечивающих рациональную разработку проектно-технической, сметной документации объектов в соответствии с заданием.

4.54 **Автоматизированная система управления строительством (АСУС):** Совокупность административных, организационных, экономико-математических методов, средств вычислительной техники, оргтехники и средств связи, взаимосвязанных в процессе своего функционирования для принятия соответствующих решений и проверки их исполнения.

4.55 **Автоматизированное рабочее место (АРМ):** Рабочее место оператора, диспетчера, конструктора, технолога и др., оснащенное средствами вычислительной техники (ПК) для автоматизации процессов переработки и отображения информации, необходимой для выполнения производственного задания.

4.56 **Автоматическая линия:** Комплекс рабочих машин и вспомогательного оборудования, автоматически выполняющих в определенной технологической последовательности и с заданным ритмом весь процесс изготовления или переработки продукта производства или его части.

4.57 **Автоматический пожарный извещатель:** Пожарный извещатель, реагирующий на факторы, сопутствующие пожару.

4.58 **Автоматическое управление:** Поддержание нормального функционирования управляемого объекта (машины, прибора, системы и др.) в соответствии с заданным алгоритмом без непосредственного участия человека. Осуществляется с помощью технических средств, обеспечивающих автоматический сбор, хранение, передачу и переработку информации, а также формирование управляющих воздействий (сигналов) на объект управления.

4.59 **Автомобилеразгрузчик, автомобилеопрокидыватель:** Устройство для выгрузки сыпучих грузов (зерна, щебня, гравия и др.) из кузовов бортовых автомобилей.

4.60 **Автомобильная дорога:** Дорога, предназначенная главным образом для безопасного и удобного движения автомобилей. Основные элементы автомобильной дороги: земляное полотно, проезжая часть с дорожной одеждой, обочины для временной остановки автомобилей.

4.61 **Автомобильный кран, автокран:** Самоходная погрузочно-разгрузочная машина, смонтированная на автомобильном шасси, с рабочим органом в виде поворотной консольной стрелы.

4.62 **Автомобильный полигон:** Участок местности, оборудованный для испытаний автомобилей.

4.63 **Автомобильный транспорт:** Транспорт, осуществляющий перевозку грузов и пассажиров по дорогам с различными видами покрытий, а также в условиях бездорожья.

4.64 **Автономная (индивидуальная) котельная:** Котельная, предназначенная для теплоснабжения одного здания или сооружения.

4.65 **Автопанелевоз:** Специализированное транспортное средство, состоящее из автомобильного тягача и полуприцепа со специализированной грузовой платформой. Предназначен для перевозки стеновых панелей- и доборных элементов в положении, близком к рабочему. Автопанелевозы подразделяются на хребтовые, кассетные, платформенные и с наклонной рамой.

4.66 **Автопогрузчик:** Самоходная подъемно-транспортная машина с приводом от двигателя со сменным рабочим оборудованием (ковшами, вилочными захватами и др.); служит для погрузки, разгрузки, укладки в штабеля и перемещения штучных и сыпучих грузов.

4.67 **Автопоезд:** Транспортное средство, состоящее из грузовика-тягача и полуприцепа или грузового автомобиля с одним или двумя прицепами.

4.68 **Авторастворовоз:** Специализированное транспортное средство, предназначенное для перевозки, побуждения и порционной выдачи строительных растворов различной консистенции от растворобетонных узлов на строительные объекты.

4.69 **Автостоянка открытого типа:** Расположенное на земле или асфальте сооружение для стоянки автомобилей без наружных стеновых ограждений или открытое, по крайней мере, с двух противоположных сторон. Сторона считается открытой, если общая площадь отверстий, распределенных по стороне, составляет не менее 50 % наружной поверхности этой стороны в каждом ярусе (этаже).

4.70 **Автостоянки с пандусами (рампами):** Сооружения, которые имеют ряд постоянно повышающихся (понижающихся) полов или ряд соединительных пандусов между полами, которые позволяют автомашине на своей тяге перемещаться от и на уровень земли.

4.71 **Автотрансформатор:** Трансформатор, две или более обмоток которого гальванически связаны так, что они имеют общую часть.

4.72 **Автофермовоз:** Специализированное транспортное средство, состоящее из автомобильного тягача и полуприцепа со специальной грузовой платформой для перевозки всей номенклатуры железобетонных ферм.

4.73 **Автоцементовоз:** Специализированное транспортное средство; относится к специальным автопоездам и предназначен для перевозки цемента в герметичном резервуаре от базисных складов и цементных заводов с пневматической загрузкой из складов силосного типа и бункеров, пневматической саморазгрузки по трубопроводу непосредственно в склады потребителя.

4.74 **Автошпатлевковоз:** Специализированное транспортное средство, предназначенное для централизованной перевозки готовых шпатлевочных и меловых ласт с завода-изготовителя на строительные площадки и подачи на этажи высотных зданий.

4.75 **Автоштабелер:** Штабелер с двигателем внутреннего сгорания.

4.76 **Агломерат:** Рыхлые скопления обломков горных пород.

4.77 **Агломерация:** Фактическое слияние многих городов и населенных пунктов.

4.78 **Агрегат:** Сборочная единица, обладающая полной взаимозаменяемостью, возможностью сборки отдельно от других составных частей изделия или изделия в целом и способностью выполнять определенную функцию в изделии или самостоятельно.

4.79 **Агрегат (асбест хризотиловый):** Недеформированное волокно толщиной около 1 мм.

4.80 **Агрегатное состояние:** Общее название состояний: твердого, жидкого и газообразного, в которых может находиться всякое вещество в зависимости от состава, температуры и давления.

4.81 **Агрегатный метод ремонта:** Обезличенный метод ремонта, при котором неисправные агрегаты заменяются новыми или заранее отремонтированными.

4.82 **Агрессивная вода:** Вода, обладающая способностью растворять или разрушать твердые материалы при контакте с ними. Эта способность нередко связана с антропогенной деятельностью, в частности, такой способностью обладают кислотные осадки, которые в населенных пунктах наносят большой вред сооружениям, памятникам культуры и т. п.

4.83 **Агрессивная среда:** Среда, воздействие которой вызывает коррозию строительного материала в изделии или конструкции.

4.84 **Агрессивная среда (коррозийная стойкость бетонов):** Жидкая, твердая или газообразная среда, которая вызывает изменение физико-механических характеристик бетона с потерей его эксплуатационных свойств.

4.85 **Агрессивное воздействие:** Воздействие агрессивной среды, вызывающей коррозию строительного материала.

4.86 **Агрессивность воды:** Способность воды и растворенных в ней веществ разрушать путем химического воздействия различные материалы.

4.87 **Адаптация (в технике):** Способность технических устройств или систем приспосабливаться к изменяющимся внешним воздействиям или (и) к изменениям собственной структуры либо алгоритма функционирования.

4.88 **Адаптация (приспособляемость) пластическая:** Свойство материальных тел, проявляющееся в том, что появление пластических деформаций происходит лишь на первом этапе нагружения; при последующих нагружениях тело деформируется упруго.

4.89 **Адаптивные системы сейсмозащиты:** Оптимальные системы, периоды собственных колебаний которых могут меняться в процессе сейсмического воздействия.

4.90 **Адгезия:** Сцепление (слипание) разнородных твердых или жидких тел, соприкасающихся своими поверхностями.

4.91 **Аддитивный:** Суммарный, но не образующий цельности, применимо к оценке архитектурного комплекса, не образующего ансамбль.

4.92 **Аддитивный способ нанесения покрытия (стекло с покрытием):** Нанесение различными методами на поверхность стекла однослойных или многослойных покрытий, состоящих из металлов, окислов нитридов, фторидов или других соединений.

4.93 **Адеструктивные методы испытаний (неразрушающие методы):** Определение свойств строительных материалов и конструкций без разрушения и изъятия проб (например, предела прочности бетона, по скорости распространения ультразвуковых волн, положения арматуры в бетоне по характеру магнитного поля, измеряемого на поверхности объекта исследования, влажности по величине диэлектрической проницаемости алажного строительного материала или конструкции).

4.94 **Адиабатный процесс (адиабатический процесс):** Термодинамический процесс, при котором нет теплообмена между системой, совершающей процесс, и окружающей средой.

4.95 **Адеструктивные методы испытаний:** Определение свойств строительных материалов и конструкций без разрушения или изъятия проб.

4.96 **Административный штраф:** Мера административного взыскания за нарушение, применяется по отношению к гражданам, должностным лицам, организациям.

4.97 **Адресант:** 1) Отправитель почты или телеграфный отправитель; 2) Грузоотправитель.

4.98 **Адресат:** Получатель отправленного груза, товара, письма.

4.99 **Адсорбер:** Аппарат, в котором осуществляется поглощение газо- и парообразных компонентов (адсорбативов) из газовых смесей поверхностным слоем адсорбента — твердого вещества, на поверхности или в порах которого происходит

адсорбция (поглощение). Из очищаемых газов поглощается адсорбат — пары летучих растворителей (ацетона, бензина, бензола, ксилола и др.), оксидов азота, диоксида серы, соединений фтора, хлора и хлоридов водорода, йода и йодида водорода, сероводорода и сероорганических соединений, паров ртути и др.

4.100 **Адсорбционный слой (коррозия металлов):** Слой, возникающий на металле в результате адсорбции атомов или молекул окружающей среды и затрудняющий протекание процесса коррозии.

4.101 **Адсорбция бетона (физическая):** Поглощение активного вещества добавки цементом или продуктами его гидратации, происходящее под влиянием молекулярных сил поверхности адсорбента, что приводит к уменьшению свободной поверхности энергии.

4.102 **Азаршен:** Деревянное куполовидное перекрытие, состоящее из нескольких ярусов — прямоугольников или восьмигранников, суживающихся к верху.

4.103 **Азерит:** Искусственный заполнитель для легких бетонов. Представляет собой шарообразные стекловидные пористые частицы диаметром 5–40 мм. Азерит применяется также в качестве теплоизоляционной засыпки.

4.104 **Азимут (географический азимут):** Двугранный угол между плоскостью меридиана длиной точки и вертикальной плоскостью, проходящей в данном на-’ правлении, отсчитываемый от направления на север по ходу часовой стрелки.

4.105 **Айван:** Открытая галерея с колоннами или портал с большой нишей, перекрытой сводом (в архитектуре средневекового Востока).

4.106 **Академизм:** Направление в архитектуре, основанное на следовании внешним формам классического зодчества, термин употребляется и более широко — любая канонизация художественных идеалов и принципов архитектуры прошлого.

4.107 **Аквариум:** Специальные резервуары (застекленные ящики и банки, крупные бассейны), приспособленные для содержания водных животных и растений.

4.108 **Акведук, мост-водовод:** Сооружение в виде моста или эстакады с водоводом (трубой, лотком, каналом); строят в местах пересечения водовода с оврагом, ущельем, рекой, дорогой и др.

4.109 **Аккредитование (аккредитация):** Процедура признания (подтверждения) государственными органами особых полномочий различного рода субъектов.

4.110 **Аксонометрическая проекция:** Условное изображения трехмерности (объема) здания либо его фрагмента или конструктивного узла на плоскости чертежа без перспективных искажений.

4.111 **Аксонометрия:** Способ изображения пространственных тел на чертеже, позволяющий ограничиваться лишь одной проекцией, присоединяя к ней изображение координатных осей, к которым отнесен проектируемый предмет.

4.112 **Акт-допуск:** Нормативный документ по охране труда, дающий право на производство СМР на территории действующего предприятия.

4.113 **Активация (коррозия металлов):** Переход металла из пассивного состояния в активное.

4.114 **Активация основного покрываемого металла (подслоя) (защита металлов от коррозии):** Обработка поверхности основного покрываемого металла (подслоя) в

растворах химическим или электрохимическим способом для снятия окисного слоя непосредственно перед получением покрытия.

4.115 **Активируемый растворителем клей (полимерный):** Полимерный клей, приобретающий адгезионную способность при смачивании его поверхности органическим растворителем.

4.116 **Активируемый теплом клей (полимерный):** Полимерный клей, приобретающий адгезионную способность под действием тепла.

4.117 **Активирующее вещество (коррозия металлов):** Вещество (реагент), способствующее переходу металла из пассивного состояния в активное или затрудняющее наступление пассивности.

4.118 **Активная берегозащита:** Комплекс берегозащитных (морей, озер, водохранилищ) сооружений, предназначенных для накопления пляжных наносов (нарастание суши) и удержания их от перемещения в направлении как вдоль берега, так и вглубь акватории. А. б. также предусматривает отсыпку (укладку) в пляжной зоне обломочного материала (гравия, гальки, камня и др.), искусственных фасонных элементов, устройство банкетов.

4.119 **Активная виброзащита:** Вибрационная защита, использующая энергию дополнительного источника.

4.120 **Активная зона основания (основания фундаментов):** Часть основания, воспринимающая дополнительные напряжения и вызванные ими деформации и перемещения относительно неподвижного грунта.

4.121 **Активная зона основания насыпи (автомобильные дороги):** Мощность толщи основания, принимаемая в расчет при прогнозе осадки и устойчивости насыпи.

4.122 **Активная минеральная добавка к цементу:** Минеральная добавка к цементу, которая в тонкоизмельченном состоянии обладает гидравлическими или пуццоланическими свойствами.

4.123 **Активная противопожарная защита:** Силы и средства пожарной службы, предназначенные для тушения пожаров, защиты людей и материальных ценностей от воздействия опасных факторов пожара.

4.124 **Активная система солнечного отопления:** Система отопления с использованием солнечного излучения, которая в зависимости от вида теплоносителя может быть жидкостной или воздушной.

4.125 **Активное давление (основания фундаментов):** Минимальное давление, возникающее при смещении подпорной стены от грунта.

4.126 **Активное давление сыпучего тела:** Наибольшее суммарное давление, которое может оказать масса сыпучего тела с заданной на ней нагрузкой на поддерживающую ее стену в условиях предельного равновесия.

4.127 **Активное состояние (коррозийное состояние стальной арматуры в бетоне):** Состояние стальной арматуры в бетоне, при котором возможна ее коррозия различной интенсивности.

4.128 **Активность цемента:** Фактическая прочность на сжатие образцов из стандартного цементного раствора, изготовленных и испытанных в стандартных условиях, установленных нормативным документом.

4.129 **Активные минеральные (гидравлические) добавки:** Вещества, добавка которых придает воздушным вяжущим (извести, гипсу) гидравлические свойства, а у гидравлических вяжущих повышает их стойкость в пресных и сульфатных водах. А. м. д. повышают также плотность и солестойкость бетонов и растворов. Такими добавками являются естественные материалы вулканического происхождения: доломиты, опоки, трассы, трепелы; осадочного происхождения: доломиты, трепелы, опоки, глиежи. Искусственные материалы — топливные золы, доменные гранулированные шлаки и др.

4.130 **Активный ил (очистка сточных вод):** 1. Комплекс микроорганизмов (простейшие, бактерии, вирусы) с адсорбированными на них и частично окисленными загрязняющими веществами сточных вод. 2. Взвешенная в воде активная биомасса, осуществляющая процесс очистки сточных вод в аэробных биоокислителях (аэротенки, окснтенкн и т. д.).

4.131 **Активный эксперимент:** Эксперимент, в котором уровни факторов в каждом опыте задаются исследователем.

4.132 **Активные красители:** Красители, обладающие способностью образовывать прочную химическую связь с волокном.

4.133 **Активы:** Учетная категория, включающая стоимость собственного имущества рыночного субъекта, а также средства и запасы, предназначенные для уплаты задолженности.

4.134 **Активы предприятия (организации):** Все активы, используемые для предпринимательской деятельности.

4.135 **Актинометр:** Метеорологический прибор для измерения интенсивности прямой солнечной радиации (излучения), падающей на перпендикулярную лучу поверхность. Принцип действия актинометра основан на поглощении излучения телом и превращении энергии солнечной радиации в тепловую энергию.

4.136 **Актуализация:** Изменение, обновление или пересмотр решения плана (задания) и других документов проекта на основе новых данных о фактическом развитии проекта (например, обновление или пересмотр графика строительства объекта с целью учета текущей информации в состоянии строительства).

4.137 **Акустика:** Звуковая (акустическая) характеристика какого-либо помещения.

4.138 **Акустика архитектурная:** Раздел акустики, изучающий звуковые процессы в помещениях. Архитектурная акустика включает и волновую акустику, рассматривающую процессы собственных и вынужденных колебаний воздуха в помещении с учетом волновой природы звука, и геометрическую акустику, исследующую распространение звука в помещениях различной формы с учетом многократных отражений звуковых волн. Законы архитектурной акустики учитываются при проектировании зрелищных сооружений, вокзалов, аэропортов, производственных зданий с технологическими процессами, сопровождаемыми шумом.

4.139 **Акустика строительная:** Раздел акустики, рассматривающий вопросы звукоизоляции ограждающих конструкций зданий от воздушного и ударного шумов, вопросы снижения уровня шума посредством облицовки внутренних поверхностей звукопоглощающими материалами и конструкциями, а также применения звукоизолирующих материалов в перекрытиях.

4.140 **Акустическая аппаратура неразрушающего контроля:** Составная часть акустической установки, объединяющая функционально связанные акустические приборы неразрушающего контроля и (или) электронные блоки и преобразователи.

4.141 **Акустическая дефектометрия:** Измерение параметров дефектов, оценка их вида и ориентации в объекте контроля методами акустического неразрушающего контроля.

4.142 **Акустическая дефектоскопия:** 1. Акустический неразрушающий контроль на наличие дефекта типа нарушения сплошности и однородности. 2. Метод дефектоскопии, основанный на использовании упругих колебаний преимущественно звукового (до 20 кГц) диапазона частот. Применяют для выявления дефектов соединений в многослойных конструкциях, слоистых пластиках и др.

4.143 **Акустическая обработка помещения:** Облицовка всех или части внутренних поверхностей помещения звукопоглощающим материалом или специальными звукопоглощающими конструкциями, размещение в помещении штучных звукопоглотителей.

4.144 **Акустическая ось пучка (главный луч):** Линия, соединяющая точки максимумов амплитуды волны в дальней зоне, продолженная до эффективного акустического центра.

4.145 **Акустическая тень:** Зона в объекте контроля, в которую ультразвуковая энергия, распространяющаяся в данном направлении, не может попасть вследствие формы объекта контроля или несплошности в нем.

4.146 **Акустическая толщинометрия:** Измерение толщины объекта контроля методами акустического неразрушающего контроля.

4.147 **Акустическая характеристика звукопоглощающей конструкции или штучного звукопоглотителя:** Соответственно, частотная характеристика реверберационного коэффициента звукопоглощения или частотная характеристика эквивалентной площади звукопоглощения, приходящейся на один звукопоглотитель, м2.

4.148 **Акустические материалы:** Материалы пористой структуры, обладающие звукопоглощающими свойствами и применяемые для звукоизоляции помещений и технических устройств, в междуэтажных перекрытиях, а также для улучшения акустических свойств помещений общественных зданий (зрительные залы, лекционные аудитории и др.).

4.149 **Акустические строительные материалы:** Строительные материалы и изделия, предназначенные для создания звукового комфорта — акустического благоустройства зданий. Акустические материалы подразделяются на звукопоглощающие и звукоизоляционные. Акустические материалы изготавливаются в виде матов, плит, блоков, ваты или сыпучих веществ (керамзит, вспученный перлит).

4.150 **Акустический глубиномер:** Устройство, предназначенное для измерения координат, расстояния до отражателя и глубины его залегания.

4.151 **Акустический дефектоскоп:** Прибор акустического неразрушающего контроля, предназначенный для неразрушающего контроля на наличие дефектов типа нарушения сплошности и однородности.

4.152 **Акустический импеданс (сопротивление звуковой волны):** Отношение амплитуды звукового давления к амплитуде колебательной скорости в общем случае, когда наряду с бегущей существует и стоячая или отражённая волна. Для материалов с идеальными упругими свойствами и плоской продольной волны он равен произведению плотности на скорость этой волны.

4.153 **Акустический каротаж:** Каротаж, основный на изучении характеристик упругих волн ультразвукового и звукового диапазона в горных породах.

4.154 **Акустический неразрушающий контроль:** Неразрушающий контроль, основанный на применении упругих колебаний, возбуждаемых или возникающих в объекте контроля.

Примечание: Методы, приборы, устройства акустическою неразрушающего контроля, использующие ультразвуковой диапазон частот, допускается называть ультразвуковым, например, «ультразвуковая дефектоскопия», «ультразвуковой дефектоскоп».

4.155 **Акустический структуроскоп:** Прибор акустического неразрушающего контроля, предназначенный для определения структуры материалов.

4.156 **Акустический толщиномер:** Прибор акустического неразрушающего контроля, предназначенный для измерения толщины и (или) контроля ее отклонения от установленного значения.

4.157 **Акустическое поле:** Трехмерная структура излучения, полученная от источника ультразвуковой энергии.

4.158 **Акцент:** Составные части или отдельные элементы зданий, сооружений, их комплексов (ансамблей), выделенные с целью усиления композиционной значимости в архитектуре.

4.159 **Алебастр:** 1) одно из названий строительного гипса; 2) природный гипс в виде тонкозернистого агрегата снежно-белого цвета (гипсовый камень); сырье для получения полуводного (строительного) гипса путем обжига при 140-180°С.

4.160 **Алевролит:** Обломочная твердая порода, сцементированная, уплотненная, претерпевшая некоторые диагенетические изменения. Состоит преимущественно из зерен размером от 100 до 10 мкм. Алевролит успешно используется в отделочных работах. Слоистое залегание породы удобно для добычи его в качестве плитного материала для облицовки поверхностей. Разнообразная цветовая гамма породы позволяет достичь интересного декоративного эффекта. Алевролит хорошо обрабатывается – режется и полируется.

4.161 **Алит:** Один из основных клинкерных материалов - трехкальциевый силикат – химически активный минерал. Взаимодействие с водой происходит с большим тепловыделением. Алит обладает способностью быстро твердеть и набирать высокую прочность, что обеспечивает получение из данного клинкера высокомарочного портландцемента.

4.162 **Алкидная смола:** Синтетическая смола, полученная поликонденсацией многоосновных кислот, жирных кислот или масел с многоатомными спиртами.

4.163 **Алкидные лаки:** Растворы алкидных смол в органических растворителях. Применяются в качестве антикоррозионных и атмосферостойких покрытий для защиты и

отделки различных изделий из дерева и металла, приготовления эмалевых красок и грунтовок.

4.164 **Алмаз:** 1. Кристаллическое вещество, представляющее собой одну из полиморфных модификаций углерода кубической сингонии. Примечание: различают по способу получения природный и синтетический алмаз и по применению — ювелирный и технический; 2. Минерал, одна из кристаллических модификаций самородного углерода. Цвет желтоватый, белый, серый, зеленоватый, реже голубой и черный; иногда бесцветный. Самый твердый минерал. Твердость по минералогической шкале 10. Плотность 3 500-3560 кг/м3. Прозрачные кристаллы А. — самые драгоценные камни. В технике употребляются мелкие алмазы, использующиеся, главным образом, в абразивной и других отраслях промышленности,

4.165 **Алмазная канатная пила:** Алмазный абразивный инструмент в виде стального каната с закрепленные ми на нем алмазными элементами, предназначенный для отрезки.

4.166 **Алмазная паста:** Смесь алмазного порошка и поверхностно-активных веществ.

4.167 **Алмазная проволока:** Алмазный абразивный инструмент в виде проволоки, на поверхности которой нанесен алмазоносный слой.

4.168 **Алмазное бурение:** Механическое вращательное бурение породоразрушающим инструментом, армированным мелкими техническими алмазами с удалением буровой мелочи водой.

4.169 **Алмазное сверло:** Инструмент для сверления отверстия, режущая часть которого изготовлена из алмаза.

4.170 **Алмазный брусок:** Алмазный абразивный инструмент, форма которого образована комбинацией плоских или фасонных поверхностей с прямолинейными образующими, имеющий алмазоносный слой на одной или нескольких поверхностях.

4.171 **Алмазный инструмент:** Инструмент, рабочая часть которого изготовлена из алмаза.

4.172 **Алмазный отрезной круг:** Алмазный круг для отрезки и прорезки с алмазоносным слоем в виде кольца.

4.173 **Алмазный порошок:** Совокупность кристаллов и поликристаллов алмаза размером не более 2000 мкм.

4.174 **Алмазный резец:** Резец, рабочей частью которого является кристалл или поликристалл алмаза.

4.175 **Алупласт:** Профиль для легких перегородок, состоящий из пластика.

4.176 **Альбедо:** Характеристика отражательных свойств поверхности тел, зданий, планет. А. — отношение потока излучения, рассеиваемого поверхностью, к потоку, падающему на нее. Различают А. интегральное (энергетическое) — для всего потока радиации и монохроматическое (ультрафиолетовое, световое и инфракрасное). А. используют при расчете теплопоступления в помещение от солнечной радиации.

4.177 **Альков:** Углубление, ниша в стене, обычно служащая спальней.

4.178 **Альпийская горка:** Садово-парковая искусственная композиция из песка, камней и растений, характерных для горного ландшафта.

4.179 **Альпинарий:** Часть ботанического сада, имитирующая горный пейзаж, для экспонирования растений альпийской флоры или декоративная экспозиция на озеленённой территории.

4.180 **Альтернатива:** 1. Необходимость выбора между взаимоисключающими возможностями (вариантами решений); 2. Каждый возможный, исключающий другие, вариант из двух или нескольких управленческих решений; 3. Понятие исследования операций, теории игр, теории решений — возможный вариант решения задачи. В этом случае под термином А. понимается как само решение, так и результат его реализации.

4.181 **Альтернативные источники энергии (экологически безопасные природные источники):** Энергия солнечного излучения, ветра, малая гидроэнергетика, низкопотенциальное тепло подземных и поверхностных вод, воздуха и др., а также вторичные энергетические ресурсы в производстве и быту (тепло производственных и бытовых сточных вод, вентиляционных систем и т. п.).

4.182 **Альфрейные работы:** Отделка поверхностей под дерево, декоративный камень и шелк, аэрографические отделки, постановка трафаретов, вытягивание филенок и др. Альфрейные отделки поверхностей производят по высококачественным малярным окраскам. Простейшие альфрейные отделки (вытягивание филенок, постановка трафаретов, накатывание рисунков валиками) выполняют по простым и улучшенным окраскам.

4.183 **Алюминат трехкальциевый:** Один из основных клинкерных материалов — минерал высокой химической активности; в первые сутки твердения он выделяет наибольшее количество теплоты гидратации и быстро твердеет, однако продукт его твердения имеет низкую долговечность и малую стойкость против воздействия сернокислых соединений.

4.184 **Алюминиевые конструкции:** Конструкции и изделия, основным материалом которых служат алюминиевые сплавы или технический алюминий. Главные достоинства А. к.: легкость, прочность, долговечность, высокая индустриальность изготовления и хороший внешний вид.

4.185 **Алюминирование:** Нанесение на поверхность металлических изделий алюминия или сплавов на его основе с целью защиты изделий от коррозии, улучшения внешнего вида, придания им специальных физико-химических свойств.

4.186 **Алюмоферрит четырехальциевый:** Один из основных клинкерных материалов, характеризуется умеренным тепловыделением, твердеет значительно медленнее, чем алит, но быстрее, чем белит. Прочность продуктов его гидратации несколько ниже, чем у алита.

4.187 **Алюр:** Коридор или галерея за парапетом.

4.188 **Аминопласты, карбамидные пластики:** Пластмассы на основе мочевино- и меламиноформальдегидных смол. Прочные, трудногорючие, светостойкие, легко окрашиваемые материалы с хорошими физико-механическими и электроизоляционными свойствами. Аминопласты используют в качестве отделочных, тепло- и звукоизоляционных материалов в строительстве.

4.189 **Аммонийная коррозия бетона:** Коррозия бетона в результате его взаимодействия с растворами солей аммония.

4.190 **Амортизатор:** Устройство для смягчения ударов в машинах, сооружениях с целью уменьшения их колебаний и защиты от воздействия динамических нагрузок.

4.191 **Амортизационные отчисления:** Инструмент возмещения износа основных средств в виде денег, направляемых на ремонт или строительство, изготовление новых основных средств. Сумма амортизационных отчислений включается в издержки производства и переходит в цену.

4.192 **Амортизационный срок:** Срок полного погашения стоимости средств производства за счет амортизационных отчислений. Амортизационный срок регулируется государством.

4.193 **Амортизационный фонд:** Денежные средства, предназначенные для просмотра и расширенного производства основных фондов; имеет двойную экономическую природу, т.е. одновременно обслуживает процесс износа основных фондов и процесс их расширенного воспроизводства.

4.194 **Амортизация (в экономике):** Постепенное перенесение стоимости основных фондов на производимые с их помощью товары или услуги; целевое накопление денежных средств и их последующее применение для возмещения изношенных фондов.

4.195 **Амортизация (в технике):** Поглощение (смягчение) ударов, вибраций и т.п. в машинах и сооружениях.

4.196 **Анализ:** 1. Деятельность, предпринимаемая для установления пригодности, адекватности, результативности рассматриваемого объекта для достижения установленных целей. 2. Метод исследования, основанный на расчленении изучаемого объекта (мысленном или реальном) на составные элементы. А. является главным методом исследования во всех отраслях знаний. В сфере материального производства (в т. ч. в строительстве) объектом являются как все натурально- вещественные факторы производственного процесса (совокупность используемых материально-технических ресурсов), так и факторы, определяющие содержание системы производственных отношений (взаимодействие участников производственного процесса, сфера управления и др.).

4.197 **Анализ и оценка геологических условий и рельефа (в градостроительстве):** Определение благоприятности условий застройки и других видов градостроительного освоения территории на основании сведений о генезисе, литологии и свойствах верхней толщи геологических отложений, генетических типах и формах рельефа, эндогенных и экзогенных процессах и предпосылках их проявления.

4.198 **Анализ и оценка гидрологических и гидрогеологических условий (в градостроительстве):** Определение благоприятности территории для градостроительного освоения на основании сведений о состоянии, режимах и ресурсах поверхностных и подземных вод, условий затопления и подтопления территории.

4.199 **Анализ и оценка климатических условий (в градостроительстве):** Определенные благоприятности территории для градостроительного освоения по климатическим характеристикам, отражающим, с одной стороны, естественную динамику геофизических процессов в атмосфере (температура и влажность воздуха, скорость, направление и повторяемость ветра, сумма атмосферных осадков, величина солнечной радиации), с другой — степень загрязнения атмосферного воздуха в результате

антропогенной деятельности, а также анализ микроклиматических особенностей территории, обусловленный характером рельефа, водных объектов, растительности, застройки.

4.200 **Анализ металлографический (металлографическое исследование):** Метод исследования микро- и макроструктуры металлов и сплавов.

4.201 **Анализ неопределенности (жизненного цикла продукционной системы):** Систематическая процедура по установлению и количественному расчету значения неопределенности, вносимого в результаты инвентаризационного анализа жизненного цикла вследствие кумулятивных воздействий входного значения неопределенности и изменчивости данных. Для вычисления значения неопределенности применяются диапазоны либо распределения вероятностей.

4.202 **Анализ риска:** Систематическое использование имеющейся информации для выявления н идентификации опасностей и оценки риска.

4.203 **Анализ ситовый:** Способ определения состава сыпучего материала по крупности с помощью набора сит, на которых производится разделение смеси зерен на ряд смежных классов. Выходы классов даются в весовых единицах (кг, г), а также в процентах.

4.204 **Анализируемый период:** Период времени, за который вычисляется средний по партиям коэффициент вариации плотности для назначения требуемой плотности в течение последующего контролируемого периода; период времени, за который вычисляют средний по партиям коэффициент вариации прочности в течение последующего контролируемого периода.

4.205 **Аналог:** 1. Продукция отечественного или зарубежного производства, подобная сравниваемому изделию, обладающая сходством функционального назначения и условий применения. 2. Архитектурная форма, подобная той, которую проектируют или оценивают по одному или нескольким признакам.

4.206 **Аналогия:** Подобие, равенство отношений, а также познание путем сравнения. Установление сходства архитектурных объектов по некоторым признакам: физическим параметрам, архитектурному стилю.

4.207 **Ангар:** Сооружение для стоянки, технического обслуживания и ремонта летательных аппаратов, а также любой другой крупногабаритной техники.

4.208 **Анкерная плита:** Металлическая плита, закладываемая в основание фундамента сооружения и служащая для предохранения фундамента от разрушения головкой анкерного болта.

4.209 **Анкерный болт:** Болт с прямоугольной головкой, вставляемый в отверстие анкерной плиты и поворачиваемый на 90° вокруг вертикальной оси. Иногда А. б. называют фундаментным.

4.210 **Анкеры (грунтовые):** Конструкции, работающие на выдергивание из грунта.

4.211 **Анкерный захват (средства грузозахватные):** Захват, действие которого основано на удержании груза за счет фиксации закладного элемента захвата в полости груза.

4.212 **Анкерование строительного объекта (конструкции) в грунте:** Строительный метод, обеспечивающий устойчивость и взаимную связь объекта

(конструкции) с грунтом при наличии растягивающих или сдвигающих усилий по поверхности их контакта.

4.213 **Анкеруемая в заделке длина тяги (фундаменты):** Отрезок тяги, через который передается анкерная сила цементному камню или затвердевшему материалу корня.

4.214 **Антаблемент:** Балка перекрытия, обычно лежащая на колоннах; верхняя часть архитектурного ордера: состоит из архитрава, фриза и карниза.

4.215 **Антикоррозионные покрытия:** Тонкослойные покрытия на изделиях и конструкциях для защиты от коррозионного воздействия внешней среды и придания изделиям декоративного вида. Основные виды антикоррозионных покрытий: металлические, лакокрасочные, стеклоэмали, оксидные пленки, резиновые пленки, пластмассовые и битумные смазки.

4.216 **Антипирены:** Вещества или смеси, предохраняющие материалы от воспламенения и самостоятельного горения. Антипирены наносят на поверхность изделий в составе красок или (и) используют в виде растворов, которыми пропитывают материал.

4.217 **Антипирирование древесины:** Глубокая или поверхностная пропитка древесины раствором химических веществ или смесей (антипиренов) с целью повышения ее сопротивляемости воздействию огня.

4.218 **Антисептирование:** Обработка химическими веществами (антисептиками) различных неметаллических материалов (древесины и изделий из нее, пластмасс и др.) с целью улучшения их биостойкости и повышения срока службы конструкций.

4.219 **Антисептические средства, антисептики:** Химические вещества, обладающие противомикробным действием, придающие устойчивость против гниения материалов.

4.220 **Антресоль:** Площадка внутри здания, на которой размещены помещения различного назначения (производственные, административно-бытовые или для инженерного оборудования): 1) в жилом доме - полка под потолком квартиры для размещения объемных и редко востребуемых вещей; 2) полуэтаж, занимающий верхнюю часть высокого помещения жилого, общественного или производственного здания, увеличивающий полезную площадь помещения.

4.221 **Анфилада, анфиладное построение:** Ряд залов, комнат, последовательно примыкающих друг к другу, дверные проемы которых расположены на одной оси, что создает при открытых дверях сквозную перспективу в интерьере и облегчает доступность для маломобильных лиц.

4.222 **Апсида, абсида:** Выступ здания, полукруглый, граненый или прямоугольный в плане, перекрытый полукуполом или сомкнутым полусводом.

4.223 **Арболит:** Легкий бетон, состоящий из смеси органических заполнителей, минерального вяжущего и воды.

4.224 **Аргиллит:** Осадочная горная порода, образовавшаяся в результате уплотнения, обезвоживания и цементации глин.

4.225 **Арка бесшарнирная:** Арка с защемленными концами, не имеющая промежуточных шарниров.

4.226 **Арка возвышеная:** Арка со стрелой подъема в пределах от полупролета до пролета.

4.227 **Арка гибкая:** Арка, обладающая значительной деформативностью, учитываемой при расчете.

4.228 **Арка глухая:** Арка, отверстие или проем которой в пределах ее внутреннего контура заполнены сплошной стенкой.

4.229 **Арка дощатоклееная:** Арка, получаемая склеиванием досок (слоев) по пластям или по пластям и кромкам.

4.230 **Арка жесткая:** Арка с незначительной деформативностью, которая может не учитываться при расчете.

4.231 **Арка килевидная:** Арка с остроконечной верхней частью, очертание которой подобно килевой части корпуса лодки.

4.232 **Арка коньковая:** Арка, образующая конек скатного покрытия.

4.233 **Арка круговая:** Арка, ось которой очерчена по оси окружности.

4.234 **Арка кружальная (деревянная):** Составная арка, собранная из дощатых косяков.

4.235 **Арка крутая:** Арка со стрелой подъема, равной или более пролета.

4.236 **Арка лучковая:** Круговая арка менее половины окружности, центр которой расположен ниже пят.

4.237 **Арка многолопастная:** Арка, ось которой образована из нескольких симметрично расположенных по отношению к вертикальной оси круговых дуг с различными центрами.

4.238 **Арка обратная:** Арка, обращенная выпуклостью вниз и нагруженная в пятах.

4.239 **Арка подпружная:** 1. Арка, поддерживающая свод или вышележащие конструкции пролетного строения арочного моста. 2. Арочная конструкция, на которую опираются конструкции перекрытия.

4.240 **Арка ползучая:** Арка, пяты которой расположены на разных уровнях.

4.241 **Арка пологая:** Арка со стрелой подъема равной или менее 1/5 пролета.

4.242 **Арка пониженная:** Арка со стрелой подъема в пределах 1/5 или 1/2 пролета**.**

4.243 **Арка разгрузочная:** Арка, заделанная в стене и передающая нагрузку от верхних частей здания на боковые массивы стен, устои, контрфорсы, столбчатые фундаменты.

4.244 **Арка с затяжкой:** Арка, пяты или ветви которой соединены затяжкой для восприятия распора.

4.245 **Арка стрельчатая:** Арка, образованная двумя выпуклыми полуарками, пересекающимися под углом в вершине и очерченными из двух и более центров дугами, радиусами более половины длины пролета.

4.246 **Арка трехшарнирная:** Арка, имеющая шарнирные соединения в пятах и замке.

4.247 **Аркада:** Ряд одинаковых арок, опирающихся на столбы или колонны.

4.248 **Аркатура:** Ряд декоративных ложных арок на фасаде здания или на стенах внутренних помещений.

4.249 **Аркбутан:** Подпорная наружная каменная полуарка, передающая распор свода опорным столбам - контрфорсам, что позволяет значительно уменьшить площадь поперечного сечения внутренних опор и увеличить полезный объем здания.

4.250 **Арматура:** Устройства и детали, не входящие в состав основного оборудования, но обеспечивающие его нормальную работу. Различают арматуру трубопроводную, электротехническую, печную и т.д.

4.251 **Арматура (в конструкциях):** Элементы усиления, включенные в материал строительных конструкций.

4.252 **Арматура железобетонных конструкций:** Составная часть железобетонных конструкций для восприятия главным образом растягивающих усилий и создания предварительных напряжений. Распространение получили стальная арматура железобетонных конструкций (стержни, проволока, сетки, каркасы), а также стекловолокно, стеклопластики.

4.253 **Арматура косвенная:** Поперечная (спиральная, кольцевая) арматура центрально-сжатых элементов железобетонных конструкций, предназначенная для повышения их несущей способности.

4.254 **Арматура несущая:** Арматура железобетонных конструкций, способная воспринимать монтажные и транспортные нагрузки, возникающие при производстве работ, а также при нагрузке от собственного веса бетона и опалубки.

4.255 **Арматурные работы:** Комплекс работ по изготовлению, укладке в форму (опалубку) или установке на место бетонирования арматурных каркасов железобетонных конструкций.

4.256 **Арматурный станок:** Машина для резки, гибки и правки изделий из арматурной стали.

4.257 **Армирование:** Усиление материала или конструкции элементами (арматурой) из другого, более прочного материала.

4.258 **Армированное стекло:** Листовое силикатное стекло с запрессованной при формовании металлической сварной сеткой из стальной проволоки.

4.259 **Армированные пластики:** Пластмассы, содержащие в качестве упрочняющего наполнителя волокнистые материалы в виде нитей, жгутов, тканей и др.

4.260 **Армоцементные конструкции:** Тонкостенные (толщиной 15-20 мм) конструкции из мелкозернистого бетона, армированного частыми ткаными или сварными сетками из тонкой проволоки.

4.261 **Арочная плотина:** Криволинейная в плане (в виде арки) плотина, прочность которой обеспечивается в основном ее работой как свода с передачей горизонтального давления воды берегам реки или устоям (крайним опорам).

4.262 **Арочный мост:** Мост с пролетными строениями, основными несущими конструкциями которых служат арки или своды, работающие на сжатие с изгибом.

4.263 **Архитектура:** Искусство проектировать и строить сооружения и их комплексы в соответствии с назначением.

4.264 **Архитектура малых форм:** Небольшие сооружения, используемые для организации открытых пространств (фонтан, лестницы, ограды, надгробье, стеллы,

фонари, киоски, реклама и др.), имеющие функции декоративно-материально-благоустроительные.

4.265 **Архитрав:** Нижняя из трех горизонтальных частей антаблемента, лежащая на капителях колонн.

4.266 **Асбест:** Обобщенное название минералов класса силикатов, образующих волокнистые агрегаты, способные расщепляться на гибкие и тонкие волокна (толщиной до 0,5 мкм). Применяется в качестве наполнителей пластмасс, асбестоцементов, материалов для огнестойких и теплоизоляционных изделий.

4.267 **Асбестоцемент:** Строительный композиционный материал, представляющий собой затвердевший цементный камень, армированный волокнами асбеста, выполняющими роль своеобразной арматуры, и применяемый для изготовления листовых изделий (кровельных плиток, волнистых и полуволнистых листов и т. п.), а также трубных изделий — асбестоцементных труб.

4.268 **Асбестоцементная безнапорная труба:** Труба из асбестоцемента, предназначенная для использования в трубопроводах с давлением транспортируемых жидкости или газа, не превышающим атмосферное.

4.269 **Асбестоцементная напорная труба:** труба, предназначенная для использования в трубопроводах с избыточным давлением (превышающим атмосферное) транспортируемых жидкости или газа.

4.270 **Асбестоцементная фасонная деталь:** Асбестоцементное изделие сложной формы, служащее для устройства сопряжений в кровле.

4.271 **Асбестоцементные изделия:** 1. Искусственные композиционные материалы, получаемые в результате затвердевания смеси цемента, асбеста и воды с добавками или без них; 2. Строительные изделия, изготовляемые из смеси цемента и хризотилового асбеста, иногда с добавками, улучшающими внешний вид, повышающими диэлектрические свойства или снижающими водопоглощение.

4.272 **Асбестоцементный полуцилиндр:** Асбестоцементное изделие в виде замкнутого прямого цилиндра, предназначенное для устройства защитного кожуха на теплоизоляционном слое трубопровода.

4.273 **Асбестоцементная панель:** Изделие, представляющее собой плоскостной строительный элемент, имеющий асбестоцементные наружные поверхности и внутреннее пространство, заполняемое при необходимости изоляционным материалом, предназначенное для использования в вертикальном положении.

4.274 **Асбозурит:** Сыпучий теплоизоляционный материал, представляющий собой порошкообразную смесь, состоящую из 15-30 % (по массе) асбестового волокна и 70-85 % трепела (диатомита).

4.275 **Асбопеколит:** Асфальтопековая пластическая масса — смесь измельченного асбеста с каменноугольным песком и инфузорной землей. Кислотно-щелочестойкий материал, применяемый для изготовления кислотостойких труб и плит, а также прессованных изделий.

4.276 **Асбошифер:** Листовой материал, изготовленный из асбестоцемента.

4.277 **Аспект стандартизации:** Краткое выражение обобщенного содержания устанавливаемых стандартом требований.

4.278 **Аспирационная установка:** Совокупность устройств для удаления пыли из укрытий и транспортировки ее в воздухопроводах, очистки воздуха от пыли и удаления его в окружающее пространство.

4.279 **Аспирационное укрытие:** Устройство, выполненное в виде различных полостей, кожухов, местных отсосов и предназначенное для локализации выделяющейся пыли.

4.280 **Аспирация:** Отсасывание пыли и вредных газов в месте их образования технологическим оборудованием с целью предотвращения загрязнения производственных помещений с последующей транспортировкой и очисткой воздуха.

4.281 **Ассенизация:** Система очистки населенных мест, главным образом, вывозом жидких отбросов и нечистот из выгребов.

4.282 **Асбестоцементная плита:** Изделие, представляющее собой плоскостной строительный элемент, имеющий асбестоцементные наружные поверхности и внутреннее пространство, заполняемое при необходимости изоляционным материалом, предназначенное для использования в горизонтальном положении.

4.283 **Асбестоцементные конструкции:** Строительные конструкции и изделия (плиты, панели и др.), изготовленные на основе листового асбестоцемента.

4.284 **Асбестоцементный вентиляционный короб:** Пустотелое изделие, предназначенное для устройства вентиляционных систем.

4.285 **Асбестоцементный швеллер:** Асбестоцементное изделие по форме швеллера, предназначенное для изготовления каркаса строительных конструкций.

4.286 **Асфальт:** Природный или искусственный строительный материал. Искусственный асфальт представляет собой смесь нефтяного битума (13-60%) с тонкоизмельченными минеральными наполнителями (главным образом известняками). В смеси с гравием, песком или щебнем образует асфальтобетон.

4.287 **Асфальтобетон, асфальтовый бетон:** Строительный материал, получаемый из смеси щебня, песка, минерального порошка и битума. Используется для покрытий дорог, полов промышленных зданий и др.

4.288 **Атмосфероустойчивое огнезащитное вещество:** Вещество, обеспечивающее в заданных пределах длительную огнезащиту изделий, постоянно находящихся под воздействием атмосферных факторов.

4.289 **Асфальтобетоносмеситель:** Установка для приготовления асфальтобетонных и др. битумоминеральных смесей путем перемешивания песка, щебня и других компонентов с битумом.

4.290 **Асфальтоукладчик:** Самоходная дорожно-строительная машина для распределения и укладки асфальтобетона и других битумоминеральных смесей на основание дорожных и аэродромных покрытий при их сооружении и ремонте.

4.291 **Атлант:** Мужская статуя, поддерживающая перекрытие здания, портика и т.д.

4.292 **Аттик:** Стенка над венчающим архитектурное сооружение карнизом, часто украшенная рельефами и надписями. Обычно завершает триумфальную арку.

4.293 **Аудит:** Проверка бухгалтерской или налоговой отчетности, учета первичных документов и другой информации финансово-хозяйственной деятельности

хозяйствующих субъектов с целью определения их достоверности, полноты, соответствия действующему законодательству и установленным нормативам.

4.294 **Аэрация воды:** Насыщение воды кислородом воздуха, производимое в очистных водопроводных сооружениях с целью повышения качества воды путем ее обезжелезивания и удаления из нее свободной углекислоты и сероводорода. Производится также в сооружениях биологической очистки сточных вод, в рыболовных прудах.

4.295 **Аэрация зданий:** Регулируемый естественный воздухообмен в промышленных зданиях, главным образом, горячих цехах. Осуществляется через окна, аэрационные фонари за счет разности плотностей наружного и внутреннего воздуха.

4.296 **Аэровокзал:** Здание или совокупность зданий для обслуживания пассажиров и проведения багажных операций.

4.297 **Аэродром:** Комплекс сооружений, оборудования и земельного участка со взлетно-посадочной полосой, воздушным пространством над ним, предназначенный для взлета, посадки, руления, стоянки и обслуживания самолетов.

4.298 **Аэродромное покрытие:** Искусственное покрытие на взлетно-посадочных полосах, рулежных дорожках, местах стоянок самолетов и других площадках аэродрома для обеспечения бесперебойной эксплуатации летательных аппаратов.

4.299 **Аэродромные сооружения:** Сооружения, которые включают в себя грунтовые элементы летного поля, грунтовые основания, аэродромные покрытия, водоотводные и дренажные системы, а также специальные площадки и конструкции.

4.300 **Аэрозоли:** Дисперсные системы, состоящие из жидких либо твердых частиц, взвешенных в воздухе (или ином газе). В зависимости от размера частиц и их физической природы аэрозоли подразделяют на пыли, дымы и туманы. Пыли содержат твердые частицы размером 10-100 мкм, дымы - 0,5-5 мкм, туманы (иногда их называют спреями) - капельки жидкости более 10 мкм.

4.301 **Аэропорт, воздушный порт:** Комплекс зданий, сооружений и оборудования, предназначенный для обеспечения регулярных перевозок пассажиров и грузов средствами воздушного транспорта. В состав аэропорта входят аэродром, аэровокзал, службы перевозки почты и грузов, мастерские, ангары, топливохранилища и другие служебно-технические комплексы.

4.302 **Аэротенк:** Сооружение для биологической очистки сточных вод с помощью аэробных бактерий.

4.303 **Аэротенк-вытеснитель:** Аэротенк, в котором сточная вода и активный ил впускаются сосредоточенно с одной стороны коридора, а выпускаются также сосредоточенно с противоположной торцевой стороны коридора.

4.304 **Аэротенк-отстойник:** Сооружение, в котором конструктивно и функционально объединены аэротенк и отстойник, находящиеся в прямой технологической связи между собой.

4.305 **Аэротенк-смеситель:** Аэротенк, в котором подвод сточной воды и активного ила осуществляется равномерно вдоль одной длинной стороны коридора, а отвод вдоль другой стороны коридора.

4.306 **Аэрофильтр:** Сооружение для биологической очистки сточных вод.

4.307 **$A_{эфф}$:** Удельная эффективная активность естественных радионуклидов в строительных материалах.

4.308 **Баба:** Рабочая деталь машин ударного действия (копров, ковочных и штамповочных молотов и др.), совершающая полезную работу за счет энергии удара при направленном падении.

4.309 **Багет:** Узкая, обработанная под более или менее сложный профиль полированная деревянная планка или брусок. Может быть художественно обработан, покрыт лепкой.

4.310 **База:** Основание, основа чего-либо, в архитектуре основание, подножие колонны или столба.

4.311 **База в архитектуре:** Основание (подножие), нижняя опорная часть колонны или пилястры.

4.312 **База проката мобильных зданий и сооружений:** Специализированная организация, в функции которой входит обеспечение строительства мобильными зданиями и (или) сооружениями, включая их транспортирование, монтаж, эксплуатацию и демонтаж.

4.313 **Базальт:** Горная порода, используемая в строительстве как облицовочный, электроизоляционный и кислотоупорный материал.

4.314 **Базисный год:** Год, принятый за базу при осуществлении расчетов.

4.315 **Базовое значение показателя качества продукции:** Значение показателя качества продукции, принятое за основу при сравнительной оценке ее качества.

4.316 **Базовое испытательное подразделение головной организации:** Подразделение, назначенное в принятом порядке для проведения испытаний определенных видов продукции или видов испытаний из числа закрепленных за головной организацией по государственным испытаниям.

4.317 **Базовый метод определения морозостойкости (бетона):** Метод, при котором число циклов испытания соответствует численному значению марки бетона по морозостойкости F.

4.318 **Базовый образец:** Образец продукции, принятый для сравнения при оценке ее технического уровня и качества, характеризующий передовые научно- технические достижения на установленный период.

4.319 **Базовый показатель технологичности конструкции изделия:** Показатель, принятый за исходный при оценке технологичности.

4.320 **Байдак:** Половые доски, имеющие толщину более 40 мм.

4.321 **Байпас:** Обводной участок трубопровода, подсоединяемый параллельно основному участку, служащий для продолжения в нужном режиме технологического процесса при неисправности арматуры или приборов, установленных на основном трубопроводе, а также при необходимости их срочной замены без остановки технологического процесса.

4.322 **Бак расширительный:** Резервуар в замкнутой системе водяного отопления для приема излишка объема воды, образующегося при ее нагревании до максимальной рабочей температуры.

4.323 **Баланс:** 1) финансовый показатель доходов и расходов предприятия; 2) приход и расход чего-либо (тепла, энергии, вещества и др.).

4.324 **Баланс бухгалтерский:** Способ экономической группировки и обобщенного отражения в денежной оценке средств объединений и предприятий по видам и источникам их образования на определенный момент (дату).

4.325 **Балансовая стоимость основных средств производства:** Стоимость, по которой основные средства производства отражаются в бухгалтерском балансе на начало или конец отчетного периода (или на определенную дату).

4.326 **Балка:** Конструктивный элемент в виде бруса, работающего на изгиб.

4.327 **Балка-стенка:** Конструктивный элемент в виде балки, перекрывающей значительную часть пролета по высоте (т.е. выполняющий функцию стенки).

4.328 **Балкон:** Выступающая из плоскости стены фасада открытая огражденная площадка, служащая для отдыха.

4.329 **Балласт:** Материал (щебень, гравий, песок и др.) для балластного слоя верхнего строения пути.

4.330 **Балластный слой:** Часть верхнего строения пути в виде тонкой полосы из сыпучих материалов (щебень, гравий, песок и др.), укладываемых на земляное полотно железнодорожного пути.

4.331 **Балочный мост:** Мост с пролетными строениями, основными несущими конструкциями которых служат балки или балочные фермы длиной до 150-160 м (предварительно напряженный железобетон) и 200-250 м (сталь).

4.332 **Балюстрада:** Ограждение лестниц, террас, балконов, крыш, состоящее из ряда невысоких деревянных, каменных, металлических фигурных столбиков (балясин), соединенных сверху горизонтальной балкой или перилами.

4.333 **Балюстрада боковая:** Часть балюстрады, расположенная с обеих сторон лестничного полотна между фартуком или плинтусом и карнизом.

4.334 **Балюстрада крайняя:** Часть балюстрады, расположенная между карнизом крайнего эскалатора и строительными сооружениями.

4.335 **Балюстрада наружная:** Часть балюстрады, расположенная в местах входа и выхода пассажиров, примыкающая к полу вестибюля и к крайней балюстраде в случае выполнения последней свободно стоящей.

4.336 **Балюстрада средняя:** Часть балюстрады, расположенная между карнизами двух смежных эскалаторов.

4.337 **Балюстрада эскалатора:** Совокупность щитов, карнизов и других элементов, которые отделяют пассажиров от механизмов и металлоконструкций с целью обеспечения их безопасности и служат для создания интерьера.

4.338 **Банк данных:** Совокупность информации, сконцентрированной в определенном месте, доступном для коллективного пользования.

4.339 **Банкет:** 1) земляной вал, устраиваемый с нагорной стороны дорожной выемки для защиты ее от стока поверхностной воды; 2) отсыпанная из камня призма в верховой и низовой частях плотины, сооружаемой из грунтовых материалов.

4.340 **Банкет дорожный:** Невысокий земляной вал треугольной или трапециедальной формы, отсыпанный вдоль верхнего края дорожной выемки, для защиты ее от стока вод.

4.341 **Бар:** Рабочий орган некоторых машин, состоящий из направляющей рамы и движущейся в ней режущей цепи, собранной из кулаков с гнездами для резцов или погрузочных лопастей.

4.342 **Барабан в архитектуре:** Опирающаяся на своды цилиндрическая или граненая часть здания, увенчанная куполом.

4.343 **Баровая машина:** Машина, которая предназначена для разработки прочных и мерзлых грунтов путем нарезания в них щелей. Рабочий орган - цепь с зубьями (бар).

4.344 **Бассейн:** Искусственный водоем.

4.345 **Бассейн брызгальный:** Открытый резервуар с системой напорных трубопроводов для понижения температуры циркуляционной воды разбрызгиванием ее в воздухе, применяемый в оборотных системах водоснабжения промышленных предприятий, на которых используются теплосиловые установки, компрессоры и т.д.

4.346 **Бассейн канализования:** Часть канализуемой территории, ограниченная вертикальной планировкой или границами застройки, отведение сточных вод с которой осуществляется системой самотечных коллекторов/ трубопроводов.

4.347 **Бассейн-отстойник:** Сооружение (водный бассейн или резервуар) в системах водоснабжения, канализации, гидроэнергетики и др., а также в технологических установках, служащий для выпадения из жидкости взвешенных частиц осаждением под действием силы тяжести. Применяются при подготовке питьевой и технической воды, очистке сточных вод.

4.348 **Бассейн-охладитель:** Естественные или искусственные водоемы для охлаждения сбрасываемых в них подогретых теплых вод из систем охлаждения.

4.349 **Бастион:** Круглое или пятиугольное укрепление, возводимое в углах крепостного ограждения и позволяющее обстреливать местность спереди и вдоль крепостных стен.

4.350 **Башенный кран:** Грузоподъемный кран, применяемый главным образом в строительстве и имеющий высокую башню, поворотную стрелу и подъемную лебедку.

4.351 **Башмак свайный:** Стальной наконечник, надеваемый на нижний конец сваи для облегчения ее входа в грунт.

4.352 **Башмак колонны:** Подкладка-ложе колонн, столбов, стоек, опор.

4.353 **Башня:** Свободно стоящее высотное сооружение, устойчивость которого обеспечивается основной конструкцией (без оттяжек): телебашня, радиобашня, водонапорная, силосная башня и т.п. Конструкция ствола башни обычно представляет собой пространственную стержневую систему либо цилиндрическую железобетонную или каменную оболочку.

4.354 **Безопасное расстояние:** Наименьшее расстояние между человеком и источником опасного и вредного производственного фактора, при котором человек находится вне опасной зоны.

4.355 **Безопасность:** 1) состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от внутренних и внешних угроз или опасностей; 2) свойство объекта не допускать ситуации, опасной для людей и окружающей среды.

4.356 **Безопасность производственного оборудования:** Свойство производственного оборудования соответствовать требованиям безопасности труда при монтаже (демонтаже) и эксплуатации в условиях, установленных нормативно-технической документацией.

4.357 **Безопасность производственного процесса:** Свойство производственного процесса соответствовать требованиям безопасности труда при проведении его в условиях, установленных нормативно-технической документацией.

4.358 **Безопасные условия труда:** Условия труда, при которых воздействие на работающего опасных и вредных производственных факторов исключено или воздействие вредных производственных факторов не превышает предельно допустимых значений.

4.359 **Безосколочное стекло:** Листовое стекло, которое при разрушении не дает осколков с режущими краями.

4.360 **Безотказность:** Свойство изделия сохранять работоспособность в течение некоторого времени или при выполнении определенного объема работы без вынужденных перерывов в заданных условиях эксплуатации.

4.361 **Безотходная технология:** Технологический процесс, при котором более рационально и комплексно расходуются сырье и энергия.

4.362 **Безотходное производство:** Одно из направлений развития производства, предусматривающее комплексное экономичное использование сырьевых и энергетических ресурсов без ущерба для окружающей среды.

4.363 **Белила:** Белые пигменты для всех видов красок и эмалей, а также крашения резин, пластмасс, бумаги. Наиболее распространенные цинковые (и титановые) белила.

4.364 **Бельведер:** Вышка, надстройка над зданием (обычно круглая в плане); павильон, беседка на возвышенном месте.

4.365 **Берегоукрепительные сооружения:** Сооружения, предназначенные для защиты берегов водоемов, участков морских побережий от разрушающих воздействий волн, течений, напора льда и др.

4.366 **Берма:** Горизонтальная площадка (уступ) на откосах земляных и каменных плотин, каналов, железнодорожного земляного полотна, карьеров, котлованов.

4.367 **Бессточная технология:** Технологический процесс, в котором водоснабжение обеспечивается замкнутой (бессточной) системой водооборота, в результате чего сброс каких-либо вод в природные водоемы исключается.

4.368 **Бесчердачная вентилируемая крыша:** Не имеющая проходного или полупроходного пространства крыша, содержащая вентилируемую наружным воздухом полость или каналы, расположенная над теплоизоляционным слоем или его верхней частью.

4.369 **Бесчердачные крыши (покрытия) и невентилируемые (не содержащие воздушных прослоек вентиляции):** Выполняемые из однослойных панелей, ячеистого или легкого бетонов; железобетонных панелей с эффективным утеплителем; крыши

построечного исполнения многослойной конструкции с засыпным утеплителем и стяжкой под кровлю из рулонных материалов.

4.370 **Бетон:** 1. Искусственный камневидный материал, представляющий собой затвердевшую бетонную смесь. 2. Материал, получаемый путем смешивания вяжущего, крупного и мелкого заполнителей, воды и, при необходимости, различных химических и минеральных добавок, структура которого формируется вследствие процесса гидратации вяжущего.

4.371 **Бетон автоклавного твердения:** Бетон, твердеющий в условиях тепловлажностной обработки в автоклавах при давлении водяного пара выше атмосферного.

4.372 **Бетон асфальтовый:** Искусственный материал, получаемый в результате уплотнения смеси, состоящей из битума, минерального порошка, песка и крупного заполнителя — щебня или гравия.

4.373 **Бетон вакуумированный:** Бетон, получаемый путем удаления из уплотняемой бетонной смеси избыточной воды и воздуха с помощью вакуумирования.

4.374 **Бетон виброгидропрессованный:** Бетон, свойства которого в основном обуславливаются способом уплотнения бетонной смеси с применением вибрирования и гидравлического прессования.

4.375 **Бетон вибропрессованный:** Бетон, свойства которого в основном обуславливаются способом уплотнения бетонной смеси с применением вибрирования и механического прессования.

4.376 **Бетон высокопрочный:** Тяжелый бетон класса по прочности на сжатие С35/45 и выше.

4.377 **Бетон гидротехнический:** Бетон, характеризуемый повышенной плотностью, водонепроницаемостью, морозостойкостью, низким тепловыделением, стойкостью против воздействия агрессивных вод и обеспечивающий длительную нормальную службу (долговечность) сооружений в этих условиях,

4.378 **Бетон для заполнения (каменные конструкции):** Бетонная смесь, применяемая для заполнения пустот в каменной кладке.

4.379 **Бетон естественного твердения:** Бетон, имеющий механическую прочность, структура которого в основном формируется после конца схватывания вяжущего, процесс гидратации которого происходит в естественных условиях.

4.380 **Бетон заданного качества:** Бетон, требуемые характеристики которого задаются потребителем, при этом изготовитель бетона несет ответственность за обеспечение этих требований.

4.381 **Бетон заданного состава:** Бетон, состав которого назначается потребителем, при этом изготовитель несет ответственность за соблюдение этого состава и обеспечение согласованных между изготовителем и потребителем контрольных показателей, приведенных в стандартах и подлежащих проверке при приёмосдаточных испытаниях.

4.382 **Бетон затвердевший:** Бетон, имеющий механическую прочность, структура которого в основном формируется после конца схватывания цемента.

4.383 **Бетон защитный:** Бетон со средней плотностью более 2500 кг/м1, содержащий легкие элементы (водород, литий, бор). Применяется для защиты от

ионизирующих излучений (главным образом поглощает нейтронное излучение) в специальных сооружениях (атомных электростанциях и т. п.).

4.384 **Бетон конструкционный:** Бетон, используемый в несущих и ограждающих конструкциях зданий и сооружений и обеспечивающий главным образом прочность, жесткость, трещиностойкость несущих конструкций — за исключением специальных бетонов, предназначенных для конструкций, эксплуатируемых в особых условиях, или для конструкций специального назначения, к которым относятся теплоизоляционные, жаростойкие, химически стойкие, гидротехнические, радиационно-защитные, декоративные, дисперсно-армированные; полимербетоны, бетонополимеры, полимерцементные, шлако-щелочные и другие бетоны.

4.385 **Бетон на цементном вяжущем:** Бетон, изготавливаемый на основе клинкерных цементов: портландцемента, шлакопортландцемента, пуццоланового портландцемента, глиноземистого цемента.

4.386 **Бетон напрягающий:** Бетон, изготавливаемый на основе напрягающего вяжущего, предназначенный для создания предварительного напряжения — самонапряжения — в конструкциях в процессе расширения бетона при его твердении.

4.387 **Бетон неавтоклавного твердения (бетоны ячеистые):** Бетон, твердеющий в естественных условиях, при электропрогреве или в среде насыщенного водяного пара при атмосферном давлении.

4.388 **Бетон особо легкий:** Бетон со средней (по объ¬ему) плотностью менее 500 кг/м3; применяется главным образом в качестве теплоизоляционного материала для ограждающих конструкций зданий. К Б.о.л. относят ячеистые бетоны (газобетон, пенобетон, а также бетоны на наиболее легких пористых заполнителях (вспученном перлите, вермикулите и др.).

4.389 **Бетон песчаный:** Мелкозернистый бетон, в состав которого входят вяжущее и мелкий заполнитель (песок).

4.390 **Бетон плотной структуры:** Бетон, в котором пространство между зернами заполнителей полностью занято затвердевшим вяжушим веществом и порами, объем которых не превышает 7 % всего объема.

4.391 **Бетон пористый:** Бетон, объем пор в котором превышает 7 % всего объема.

4.392 **Бетон прессвакуумированный (прессвакуумбетон):** Бетон, свойства которого в основном обуславливаются специальным способом уплотнения бетонной смеси с применением механического или гидродинамического прессования и вакуумирования.

4.393 **Бетон свежеуложенный:** Бетон, уложенный в заданные формы, уплотненный различными механическими средствами или под действием гравитационных сил, структура которою формируется до конца схватывания цемента.

4.394 **Бетон силикатный:** Бетон на известковых вяжущих автоклавного и неавтоклавного твердения, получаемый термообработкой в автоклавах смесей, состоящих из известкового кремнеземистого вяжущего, заполнителя (обычно песка) и воды.

4.395 **Бетон стандартный:** Бетон, состав которого устанавливается техническими условиями изготовителя.

4.396 **Бетон сухого формования:** Бетон, свойства которого в основном обуславливаются способом укладки и уплотнения сухой бетонной смеси и последующего насыщения ее водой или паром.

4.397 **Бетон товарный:** 1. Бетонная смесь, приготовленная в стационарных или мобильных смесителях организацией или физическим лицом, не являющимися ее потребителями; 2. Бетонная смесь, приготовляемая на бетоносмесительных заводах или централизованных установках и предназначенная для отпуска потребителям.

4.398 **Бетон тяжелый:** Бетон плотной структуры, плотностью от 2000 до 2600 кг/м3, приготовленный на тяжёлых заполнителях: крупном и мелком — бетон крупнозернистый, или только на мелком заполнителе — бетон мелкозернистый.

4.399 **Бетон химический стойкий:** Специальный бетон, предназначенный для восприятия химических воздействий агрессивных сред; среди специальных бетонов различают: фурановые (смола ФАМ, ФА); полиэфирные (смола ПН-1); фурано-эпоксидные (смола ФАЭД-20); карбамидные (смола КФЖ); акриловые (мономер ММА); жидкостекольные (жидкое натриевое или калиевое стекло).

4.400 **Бетон центрифугированный:** Бетон, свойства которого в основном обуславливаются способом распределения и уплотнения бетонной смеси в процессе центрифугирования.

4.401 **ЗБетон, подвергнутый тепловой обработке:** Бетон, формирование структуры которого происходит в условиях избытка искусственного тепла, влажности и давления или при атмосферном давлении.

4.402 **Бетонирование:** Распределение, укладка и уплотнение бетонной смеси с созданием необходимых условий ее твердения.

4.403 **Бетонирование безопалубочное:** Бетонирование при укладке бетонной смеси «в распор», например, при устройстве буронабивных свай, ленточных фундаментов и др. К Б. м. можно отнести и бетонирование поверхностей методом торкретирования.

4.404 **Бетонирование зимнее:** Бетонирование с использованием приемов, обеспечивающих твердение бетонной смеси при температуре окружающей среды ниже +5 °С.

4.405 **Бетонирование методом «восходящего раствора»:** Раздельное подводное бетонирование с подачей цементного раствора под действием гидростатического напора или нагнетания растворонасосом по трубам в заранее уложенный крупный заполнитель.

4.406 **Бетонирование методом вертикально перемещаемой трубы:** Подводное бетонирование с подачей бетонной смеси по трубе, нижний конец которой погружен в ранее уложенную бетонную смесь; по мере бетонирования трубу постепенно поднимают.

4.407 **Бетонирование непрерывное:** Бетонирование, при котором укладка бетонной смеси в бетонируемый объект производится без перерыва.

4.408 **Бетонирование подводное:** Способ производства бетонных работ, при котором бетонная смесь подается под воду. Смесь перемещается по трубам или в бадьях; при другом способе один только цементный раствор подается по трубам в крупный заполнитель, предварительно засыпанный в опалубку под водой (способ «восходящего раствора»), Б.п, применяют при возведении и ремонте подводных частей гидротехнических сооружений на значительной глубине.

4.409 **Бетонирование послойное:** Бетонирование с последовательной укладкой бетонной смеси горизонтальными слоями по всей площади бетонируемой части конструкции.

4.410 **Бетонирование раздельное:** Бетонирование в труднодоступных или густоармированных местах путем предварительной укладки в опалубку крупного заполнителя с последующим нагнетанием в его толщу цементного раствора.

4.411 **Бетонит:** Коллоидная глина, состоящая не менее чем на 60 % из минералов группы монтмориллонита, имеет резко выраженную адсорбционную и каталитическую активность. Характерны склонность к разбуханию при увлажнении, высокая связующая способность. Б. используют для приготовления промывочных глинистых растворов при нефтяном и геологоразведочном бурении, как отбеливающую глину, в качестве катализаторов в нефтеперерабатывающей, химической и пищевой промышленности, как связующий материал в литейных формовочных смесях и керамических массах, в производстве керамзита, окатышей; бентонитовые суспензии эффективны при тушении лесных пожаров.

4.412 **Бетонная панель (панели стеновые наружные бетонные и железобетонные):** Панель, прочность которой в стадии эксплуатации обеспечивается одним бетоном, Бетонная панель имеет конструктивную арматуру и может иметь расчетную, предназначенную для восприятия усилий, возникающих при изготовлении и транспортировании панели и при монтаже стены. Панель считается бетонной, если рабочая арматура имеется только на ограниченных участках (например, в опорных зонах, зонах концентрации напряжений от местной нагрузки).

4.413 **Бетонная перемычка:** Перемычка, изготовленная из тяжелого или ячеистого бетона с армированием.

4.414 **Бетонная смесь:** 1. Бетон, получаемый путем смешивания заданных компонентов, не имеющий механической прочности, и структура которого формируется до укладки и уплотнения. 2. Смесь вяжущего, заполнителей, затворителей и различных добавок. 3. Полуфабрикат строительного материала, состоящий из вяжущих веществ (цемента), воды и камневидных частиц различной крупности — заполнителей — песок, щебень или гравий, а также добавок, которые, затвердевая, превращаются в искусственный каменный материал — бетон.

4.415 **Бетонная смесь сухая:** 1. Бетонная смесь без затворителя. 2. Бетонная смесь, в которую при смешивании компонентов не вводится затворитель.

4.416 **Бетонная смесь, частично затворенная:** Бетонная смесь, в которую при смешивании компонентов введена часть затворителя.

4.417 **Бетонные изделия:** Строительные детали, изготавливаемые на заводах и полигонах главным образом из легких бетонов. Наиболее употребительные виды Б. и. для кладки стен зданий: камни сплошные, камни пустотелые, крупные бетонные блоки весом от 0,5 до 3 т, применяемые при сборном строительстве.

4.418 **Бетонные работы:** Совокупность строительных процессов по возведению бетонных и железобетонных сооружений и конструкций. К Б. р. относятся опалубочные работы, заготовка и обработка инертных материалов, приготовление, транспорт, укладка,

уплотнение бетона и уход за ним, а для железобетонных сооружений, кроме того, арматурные работы.

4.419 **Бетонный блок (блоки стеновые бетонные и железобетонные для зданий):** Блок, прочность которого в стадии эксплуатации обеспечивается одним бетоном. Блок считается бетонным, если в нем имеется конструктивное армирование, а также рабочая арматура только на ограниченных участках (например, в зонах концентрации напряжений от местной нагрузки, в перемычке над проемом, консольном выступе).

4.420 **Бетонный завод:** Постоянное или временное предприятие для приготовления бетона или сухой бетонной смеси, обслуживающее одну или несколько строительных площадок.

4.421 **Бетонная плотина:** Плотина, основные конструкции которой выполнены из гидротехнического бетона.

4.422 **Бетонные конструкции и изделия:** Элементы зданий и сооружений, выполненные из бетона без арматуры или со слабым (конструктивным) армированием.

4.423 **Бетоновоз:** Специализированный автомобиль для перевозки бетонной смеси, оборудованный емкостью (бункером, барабаном, бадьей) с загрузочно-разгрузочным устройством. Емкость для бетонной смеси может иметь термоизоляцию или систему обогрева.

4.424 **Бетононасос:** Машина для подачи бетонной смеси по трубам к месту ее укладки на расстояние до 300 м по горизонтали и до 40 м по вертикали.

4.425 **Бетонополимер:** Бетон на минеральном вяжущем (обычно на цементе), пропитанный полимерами.

4.426 **Бетоносмеситель, бетономешалка:** Установка для приготовления бетонной смеси путем перемешивания цемента, песка, щебня или гравия с водой. Бетоносмеситель, смонтированный на шасси автомобиля (автобетоносмеситель), доставляет смесь к месту работ.

4.427 **Бетоноукладчик:** Самоходная дорожно-строительная машина для распределения, дозирования, уплотнения бетонной смеси, отделки дорожного покрытия.

4.428 **Биологическая авария:** Авария, при которой распространяются опасные биологические вещества в количествах, создающих опасность для жизни и здоровья людей, для сельскохозяйственных животных и растений, приводящих к ущербу окружающей природной среды.

4.429 **Биологическая коррозия строительного материала:** Коррозия строительного материала в изделии или конструкции, вызываемая жизнедеятельностью биоорганизмов.

4.430 **Биологическая очистка сточных вод:** Способ очистки бытовых и промышленных сточных вод, заключающийся в биохимическом разрушении (минерализации) микроорганизмами органических веществ, растворенных и эмульгированных в сточных водах.

4.431 **Биостойкость:** Свойство материалов и изделий долговременно сопротивляться действию грибов и бактерий, вызывающих гниение или другие разрушительные биологические процессы.

4.432 **Биотуалет:** Устройство для переработки фекальных отходов в органическое удобрение путем использования биологического процесса окисления, активизированного электроподогревом или химическими добавками.

4.433 **Биофильтр:** Сооружение для биологической очистки сточных вод; имеет вид резервуара с двойным дном, наполненный фильтрующим материалом.

4.434 **Битум:** Общее название природных или получаемых искусственно сложных органических веществ, состоящих из углеводородов, их кислородных, сернистых и азотистых производных.

4.435 **Битумные материалы:** Материалы на основе природных асфальтов или нефтяных битумов.

4.436 **Битумовоз:** Специализированный автомобиль с цистерной для перевозки жидких битумных материалов с температурой до 200°С.

4.437 **Бифилярная система отопления:** Двухпоточная установка центрального водяного отопления с отопительными приборами в стояках или ветвях, разделенными на две равные части («а» и «б»), последовательно соединенные одной трубой (сначала все части «а», затем все части «б»). Теплоноситель в частях каждого отопительного прибора движется в противоположных направлениях с различной температурой, что создает равенство среднеарифметической температуры теплоносителя во всех отопительных приборах системы. Б. С. О. по гидравлической связи частей отопительных приборов (последовательное соединение) относится к однотрубным, а по условиям теплопередачи приборов — к двухтрубным системам водяного отопления.

4.438 **Бифориум:** Окно с двумя проемами, разделенное колонной или столбиком, очень распространенное в романской архитектуре.

4.439 **Благоприятная окружающая среда:** Окружающая среда, качество которой обеспечивает экологическую безопасность, устойчивое функционирование естественных экологических систем, иных природных и природно-антропогенных объектов.

4.440 **Благоустройство:** Совокупность работ (по инженерной подготовке территории, устройству дорог, развитию коммуникационных сетей и сооружений водоснабжения, канализаций, энергоснабжения и др.) и мероприятий (по расчистке, осушению и озеленению территории, улучшению микроклимата, охраны от загрязнения воздушного бассейна, открытых водоемов и почвы, санитарной очистке, снижению уровня шума и др.), осуществляемые в целях приведения той или иной территории в состояние, пригодное для строительства, нормального пользования по назначению, создания здоровых, удобных и культурных условий жизни населения.

4.441 **Благоустроенное жилище:** Жилое помещение, обеспеченное хозяйственно-питьевым и горячим водоснабжением и канализацией, отоплением и вентиляцией, радиофикацией, электроосвещением от централизованных, местных или индивидуальных систем с использованием традиционных или альтернативных источников, оборудованное газовыми или электрическими напольными плитами, санблоком.

4.442 **Благоустройство населенных пунктов:** Совокупность мероприятий по созданию здоровых, удобных и культурных условий жизни населения на территории населенных мест.

4.443 **Благоустройство территории:** 1. Обеспечение комфортных условий жизни на городской территории и в здании. 2. Озеленение, устройство площадок для отдыха и спорта у объектов, удобных подъездов и подходов к ним, инженерных систем жизнеобеспечения, организация сбора и утилизация отходов жизнедеятельности.

4.444 **Блиндаж:** Фортификационное сооружение, предназначенное для укрытия живой силы и оружия от пуль, осколков и снарядов. Б. представляет выемку со ступенькой для сидения и с покрытием из бревен, металлических балок и прочего, поверх которых насыпается слой грунта.

4.445 **Блок-контейнер:** Объемный элемент полной заводской готовности с индивидуальным укрытием (контейнером), внутри которого создается микроклимат, обеспечивающий необходимые условия работы оборудования (в т.ч. топливораздаточных колонок), аппаратуры и пребывания человека.

4.446 **Блок объемный (в строительстве):** Конструктивный монтажный элемент, являющийся частью объема здания (санитарно-технические кабины, элементы лифтовых шахт, трансформаторных подстанций, реже в виде комнаты, квартиры). Различают монолитный (цельноформованный) и составной (собранный из отдельных панелей).

4.447 **Блок-секция:** Объемно-пространственный элемент здания, независимый в функциональном отношении, который может использоваться как в сочетании с другими элементами здания, так и самостоятельно.

4.448 **Блок стеновой:** Конструктивный элемент стен здания, изготовляемый из легких ячеистых или тяжелых бетонов, кирпича и природного камня, а также из керамических материалов и силикатного бетона.

4.449 **Блок строительно-технологический:** Взаимосвязанные элементы монтируемых строительных конструкций и оборудования, предварительно объединенные на предприятии или строительной площадке в единую неизменяемую объёмно-пространственную систему.

4.450 **Блокированное производственное здание:** Укрупненное здание, в котором объединены производственные и подсобно-вспомогательные цехи и складские помещения одного или нескольких промышленных предприятий.

4.451 **Блокированный жилой дом:** Жилой дом, состоящий из двух и более квартир, вход в каждую из которых организован непосредственно с придомовой территории.

4.452 **Блокировка:** Мера защиты людей от поражения током или других несчастных случаев, применяемая в электрических установках, приборах и приспособлениях. Например, Б. предусмотрена в конструкции защитного кожуха рубильника: его можно снять или надеть только при выключенном рубильнике. Б. применяют в лифтах, шахтных подъемниках, электрических пускателях и др.

4.453 **Блокировочное устройство (ворот):** Устройство для остановки и удерживания полотна ворот с механизированным приводом в требуемом положении.

4.454 **Блокоукладчик:** Механизм для монтажа сборной обделки туннелей из железобетонных элементов-блоков.

4.455 **Блок-секция:** Объемно-пространственный элемент здания, независимый в функциональном отношении, который может использоваться как в сочетании с другими элементами здания, так и самостоятельно.

4.456 **Бойлер:** Трубчатый теплообменник, используемый для подогрева воды паром или горячей водой.

4.457 **Боковое естественное освещение:** Естественное освещение помещения через световые проемы в наружных стенах.

4.458 **Борт поручня:** Часть поручня, предназначенная для удержания поручня при его движении по рабочей ветви.

4.459 **Бортовой элемент:** Элемент жесткости, закрепляющий края оболочки.

4.460 **Бочка (в архитектуре):** Крыша в форме полуцилиндра с заостренным верхом, образующая на фасаде килевидный фронтон.

4.461 **Брандмауэр:** 1) рекламный щит, маскирующий глухую стену здания; 2) устаревшее название противопожарной стены.

4.462 **Брекчия,** полы "брекчия": Обломочки из мраморных плит, уложенные в определенном порядке на основании пола (или орнамент), залитые цементным раствором на мраморной крошке и после затвердения - шлифованные.

4.463 **Брус:** 1. в строительной механике - конструктивный элемент, размеры поперечного сечения которого значительно малы по сравнению с длиной; 2. в деревообработке - пиленый (реже тесаный) лесоматериал толщиной и шириной (по сечению) более 100 мм.

4.464 **Брусчатка:** Каменный материал в виде брусков (длиной 15-30 см, шириной 12-15 см, высотой 10-15 см) из прочных горных пород для мощения улиц, площадей, автомобильных дорог.

4.465 **Брутто:** 1) масса товара с упаковкой; 2) валовой доход предприятия или организации.

4.466 **Бугель:** Металлическое кольцо, надеваемое на верхний конец сваи для предохранения ее от разрушения при забивании.

4.467 **Бульвар:** Широкая, обсаженная деревьями аллея вдоль улицы, берега моря и т.д.

4.468 **Бульдозер:** Съемное оборудование на тракторе или тягаче, а также сам трактор или тягач с оборудованием, предназначенным для разравнивания, срезания или перемещения грунта рабочим органом - неповоротным или поворотным отвалами.

4.469 **Бункер:** Специально оборудованное подземное убежище, укрытие, долговременное огневое сооружение.

4.470 **Бурильный молоток, перфоратор:** Машина ударного действия для бурения в массиве горных пород, бетоне, кирпичной кладке и т.д.

4.471 **Буровая вышка:** Сооружение, устанавливаемое над скважиной для спуска и подъема бурового инструмента, забойных двигателей, обсадных труб.

4.472 **Буровой инструмент:** Общее название механизмов и приспособлений, применяемых для бурения шпуров, скважин.

4.473 **Буровые сваи:** Сваи, образующиеся при заполнении бетоном пробуренных скважин без устройства котлованов.

4.474 **Бутовый камень, бут:** Крупные куски горной породы неправильной формы (с длиной ребра 150-500 мм), получаемые из известняков, доломитов, песчаников, гранитов.

4.475 **Буфер:** Устройство для смягчения удара.

4.476 **Бучарда:** Металлический четырехгранный молоток, две ударные поверхности которого покрыты пирамидальными зубцами. Применяется каменщиками-строителями для подгонки камней в различных кладках и при обработке камня.

4.477 **Бык:** Промежуточная опора моста.

4.478 **Быстроток:** 1.Гидротехническое сооружение в виде облицованного канала или лотка для сброса воды из верхнего бьефа в нижний.

4.479 **Быстроток:** Открытое или закрытое гидротехническое сооружение для сопряжения безнапорных участков воды (водоема), расположенных на разных уровнях, в котором пропуск воды из верхнего участка в нижний осуществляется с большими (более критических) скоростями без отрыва потока от контура самого сооружения.

4.480 **Бьеф:** Часть водоема, реки, канала, непосредственно примыкающая к гидротехническому сооружению (плотине, шлюзу).

4.481 **Вакуумирование бетона:** Искусственное удаление (отсасывание) избыточной воды из бетонной смеси после ее укладки и уплотнения в опалубке.

4.482 **Ванта:** Закрепленный по концам криволинейный провисающий растянутый элемент (стержень), выполняемый обычно из стальных канатов, может быть из клееной древесины, и применяемый в висячих конструкциях.

4.483 **Ванта коньковая:** Ванта, образующая конек скатного висячего покрытия.

4.484 **Вантовые конструкции:** Конструкции, основанные на сочетании основных несущих элементов (вант), работающих исключительно на растяжение, и жестких опор, расположенных друг против друга или по замкнутому контуру.

4.485 **Вантовый мост:** Висячий мост с основной несущей конструкцией в виде геометрически неизменяемой висячей (вантовой) формы, выполненной из прямолинейных стальных канатов - вантов.

4.486 **Ванты:** Гибкие растянутые стержни (стальные тросы, канаты, круглый прокат), применяемые в висячих конструкциях для крепления радиомачт, антенн и др.; передают усилия от одного узла к другому и не воспринимают поперечной нагрузки.

4.487 **Вариантное проектирование строительных процессов:** Создание набора решений с различными оценками выполнения строительных процессов. Осуществляется как с целью вскрытия внутренних резервов повышения эффективности строительного производства, так и более адекватного его описания. Целесообразно осуществлять на основе широкого повышения математического моделирования, современных вычислительных средств и автоматизированных систем проектирования и управления.

4.488 **Вариационно-разностный метод:** Метод, представляющий собой сочетание вариационного и конечно-разностного методов и применяющийся для решения как одномерных, так и двумерных задач строительной механики.

4.489 **Вата:** Слабо уплотненная масса перепутанных волокон, очищенных от примесей.

4.490 **Ватерпас:** Прибор для проверки горизонтальности и измерения небольших углов наклона при земляных, плотничных и др. работах; представляет собой вертикальную стойку с основанием (или треугольник), к которой прикреплен отвес.

4.491 **Вахтовый метод:** Метод организации труда н производства при выполнении работ в отдаленных и вновь осваиваемых районах с использованием трудовых ресурсов. территориально не совмещенных ни производственными, ни природными условиями.

4.492 **Вахтовый метод строительства:** Один из разновидностей организационных методов непрерывного обеспечения трудовыми ресурсами строительства рассредоточенных объектов, удаленных на большое расстояние от постоянного места жительства работников, за счет периодичности их работы (вахты) и отдыха.

4.493 **Вахтовый поселок:** Временный поселок, предназначенный для размещения и социально-бытового обслуживания трудящихся на период вахтового метода организации производства, создается вблизи объектов, производственной деятельности.

4.494 **Ввод в эксплуатацию:** Событие, фиксирующее готовность изделия к использованию по назначению и документально оформленное в установленном порядке.

Примечание: Для специальных видов техники к вводу в эксплуатацию дополнительно относят подготовительные работы, контроль, приемку и закрепление изделия за эксплуатирующим подразделением.

4.495 **Ввод водопроводный:** Трубопровод, соединяющий сеть наружного водопровода с внутренним водопроводом здания или сооружения.

4.496 **Ввод объекта:** Юридическое оформление заказчиком (пользователем объекта) путем регистрации в местных органах исполнительной власти принятого от исполнителя в установленном порядке законченного строительством объекта.

4.497 **Ввод трубопровода:** Ответвление трубопровода от наружной сети до узла с запорной арматурой, размещенного внутри здания (сооружения).

4.498 **Вводной газопровод:** Участок газопровода от отключающего устройства на вводе в здание (при установке отключающего устройства снаружи здания) до внутреннего газопровода, включая газопровод, проложенный в футляре через стену здания.

4.499 **Ведомственные испытания (продукции):** Испытания, проводимые комиссией из представителей заинтересованного министерства или ведомства.

4.500 **Ведомственный испытательный центр (продукции):** Организация, на которую министерством или ведомством возложено проведение определённых категорий испытаний закрепленных видов продукции, выпускаемой и (или) разрабатываемой предприятиями и организациями данного министерства или ведомства.

4.501 **Велосипедная дорожка:** Обособленная от остальных видов транспорта полоса с твердым покрытием для движения велосипедов.

4.502 **Велотрек:** Сооружение в виде замкнутых в плане путей, приспособленных для учебно-спортивной работы и соревнований по велосипедному спорту. В зависимости от рода материала покрытий В. бывают земляные, деревянные, бетонные, железобетонные, асфальтобетонные и др.

4.503 **Венец в деревянном строительстве:** Горизонтальный ряд связанных между собой в углах бревен или брусьев сруба.

4.504 **Вентиль:** Установка для впуска и выпуска жидкостей, паров или газов из трубопроводов.

4.505 **Вентиль трубопроводный:** Запорное приспособление для включения или выключения участка трубопровода, а также для регулирования подачи жидкости, газа или пара.

4.506 **Вентилятор:** Лопастной нагнетатель, предназначенный для перемещения или циркуляции воздуха в системе воздуховодов или в объеме помещения, технологических аппаратов и других. Широко используется в системах вентиляции, кондиционирования воздуха в зданиях, шахтах, теплицах и др.

4.507 **Вентилятор диаметральный (поперечно-проточный):** Тип вентилятора с центробежным рабочим колесом с лопатками, загнутыми вперед и частично заключенными в кожух, входной и выходной патрубки которого расположены на корпусе В. д., в плоскости вращения рабочего колеса.

4.508 **Вентилятор осевой:** Вид вентилятора, рабочее колесо которого представляет собой втулку с консольно закрепленными на ней лопастями (лопатками). Рабочее колесо В. о. обычно размещают соосно в цилиндрическом кожухе и отрезке воздуховода.

4.509 **Вентилятор радиальный (центробежный):** Тип вентилятора, рабочее колесо которого барабанного типа с лопатками помещено в спиральный кожух.

4.510 **Вентиляторный пылеуловитель:** Ротационный пылеуловитель, в котором вращающаяся часть одновременно выполняет функции пылеуловителя и рабочего колеса вентилятора.

4.511 **Вентиляция:** 1. Естественный или искусственный регулируемый воздухообмен в помещениях (замкнутых пространствах), обеспечивающий создание воздушной среды в соответствии с санитарно-гигиеническими и технологическими требованиями; 2. Комплекс устройств и мероприятий, предназначенных для удаления вредных выделений (избыточной теплоты, влаги, газов, паров и аэрозолей) из помещений.

4.512 **Вентиляционная система:** Главный элемент вентиляции, состоящий из устройств для обработки и транспортировки вентиляционного воздуха. Включает в себя систему воздуховодов или каналов, устройства для забора из атмосферы наружного воздуха или выброса в нее загрязненного вытяжного воздуха, вентилятор (при искусственном побуждении движения воздуха), шумоглушители.

4.513 **Вентиляционный выброс:** Упорядоченный поток воздуха, удаляемого системой вентиляции с естественным или искусственным побуждением из помещений в атмосферу.

4.514 **Вентиляционный элемент (ворот):** Часть полотна ворот, обеспечивающая возможность воздухообмена.

4.515 **Вентиляция естественная:** Перемещение воздуха с целью создания воздухообмена за счет действия гравитационных сил и ветрового давления.

4.516 **Вентиляция искусственная:** Механическое перемещение воздуха с целью создания воздухообмена, осуществляемое воздуходувными машинами — вентиляторами, компрессорами и т. п.

4.517 **Вентиляция местная:** Способ организации воздухообмена в вентилируемом помещении, при котором приток воздуха подают непосредственно на рабочее место, а вытяжку осуществляют от места образования вредных выделений.

4.518 **Вентиляция организованная:** Вентиляция, обеспечивающая воздухообмен в помещениях по определенной схеме и заданным параметрам.

4.519 **Веранда:** 1. Неотапливаемое, как правило, застеклённое помещение, встроенное в здание или пристроенное к нему и в зависимости от расположения его в

жилом доме несущее в разное время года различные функции (столовая, гостиная, спальня, комната для домашних занятий и т. п.); 2. Открытое или застекленное неотапливаемое помещение, пристроенное к зданию или встроенное в него, а также сооружаемое отдельно от здания в виде легкого павильона.

4.520 **Верея:** Столб у ворот.

4.521 **Верификация:** Подтверждение посредством предоставления объективных свидетельств того, что установленные требования были выполнены.

4.522 **Вермикулит:** Минерал из группы гидрослюд, водный основной алюмосиликат магния и железа. Цвет бурый, бронзово-желтый, зеленоватый. Твердость по минералогической шкале I-1,5; плотность 2400-2 700 кг/м5. Порошкообразный вермикулит не поддается истиранию и по смазочным свойствам подобен графиту. При быстром нагревании до температуры 800-1000 °С вспучивается с увеличением объема в 15-20 раз; между чешуйками возникают тончайшие прослойки воздуха, обусловливающие низкую среднюю плотность и высокие тепло- и звукоизоляционные свойства вспученного вермикулита. Обожженный после вспучивания В. используется как наполнитель легких бетонов, для производства тепло- и звукоизоляционных материалов. Применяется также в качестве наполнителя резин, пластмасс, красок, в производстве антифрикционных материалов.

4.523 **Вермикулитобетон:** Разновидность легкого бетона с заполнителем из вспученного вермикулита. В., имеющий среднюю (по объему) плотность 250-400 кг/м3, применяют для тепловой изоляции промышленного оборудования и утяжеления ограждающих конструкций зданий. Более тяжелый (конструктивно-изоляционный) В., имеющий среднюю плотность 600-1 ООО кг/м3, используют для изготовления стеновых панелей, блоков и др. ограждающих конструкций.

4.524 **Верста:** Крайний рад кирпичей или камней в ряду кладки, образующий наружную или внутреннюю грань стены.

4.525 **Верстак:** Рабочий стол, снабженный приспособлениями для закрепления обрабатываемых предметов, а в ряде случаев также механизированного инструмента.

4.526 **Вероятность:** Числовая характеристика степени возможности появления какого-либо определенного события в тех или иных определенных условиях, которые могут повторяться неограниченное число раз, выражается в долях единицы или процентах. Вероятности, с которыми характеристики грунтов, трактуемые как случайные величины, принимают те или иные значения, образуют распределение вероятностей, для установления которого по выборочным данным оценивают один или несколько параметров распределения.

4.527 **Вероятность воздействия опасных факторов пожара:** Математическая величина возможности воздействия опасных факторов пожара с заранее заданными значениями их параметров.

4.528 **Вероятность возникновения пожара (загорания):** Математическая величина возможности появления необходимых и достаточных условий возникновения пожара (загорания).

4.529 **Вероятные сдвижения и деформации:** Величины сдвижений и деформаций, определяемые в условиях, когда отсутствуют календарные планы развития горных работ.

4.530 **Вертикальная кривая трассы (геодезия):** Часть оси трассы проектируемого сооружения, представляющая собой кривую, лежащую в вертикальной плоскости.

4.531 **Вертикальная планировка территории:** 1. Изменение в соответствии с проектом рельефа местности срезкой или подсыпкой грунта для целей строительства и последующей эксплуатации объекта; 2. Изменение естественного рельефа местности срезкой или подсыпкой грунта и приспособление его для целей строительства и эксплуатации. В.п.т. — один из основных элементов благоустройства населенных мест. Проект В.п.т. — обязательная составная часть проекта планировки и застройки города (поселка).

4.532 **Вертикальная плоскость (геодезия):** Плоскость, проходящая через отвесную линию данной точки.

4.533 **Вертикальное давление на образец грунта:** Отношение приложенной к образцу грунта вертикальной нагрузки к площади его поперечного сечения.

4.534 **Вертикальное озеленение:** Декорирование вертикальных плоскостей вьющимися, лазающими, ниспадающими растениями.

4.535 **Вертикальное членение ордера:** Последовательное размещение по вертикали основных составных частей классического архитектурного ордера: стереобита (пьедестала), колонны и антаблемента, базы и капители.

4.536 **Вертикальные перемещения основания фундамента:** Осадки фундамента, происходящие в результате уплотнения грунта под воздействием внешних нагрузок и в отдельных случаях собственной массы грунта; просадки, происходящие в результате уплотнения под воздействием как внешних нагрузок и собственной массы грунта, так и дополнительно с ними действующих факторов (замачивание просадочного грунта, оттаивание ледовых прослоек в замерзшем грунте и т. п.); набухания и усадки, связанные с изменением объема некоторых видов глинистых грунтов при изменении их влажности, температуры (морозное пучение) или воздействии химических веществ.

4.537 **Вертикальные деформации земной поверхности (наклоны, кривизна):** Деформации земной поверхности в вертикальной плоскости, вызванные неравномерностью вертикальных сдвижений.

4.538 **Верхнее естественное освещение:** Естественное освещение помещения через фонари. Световые проемы в стенах в местах перепада высот здания.

4.539 **Верхолазные работы:** Работы, выполняемые на высоте более 5 м от поверхности земли, перекрытия или рабочего настила, над которыми производятся работы непосредственно с конструкциями или оборудованием при их монтаже или ремонте, при этом основным средством, предохраняющим работающих от падения, является предохранительный пояс.

4.540 **Вес:** Сила, с которой тело действует на горизонтальную опору (или другую конструкцию) удерживающую его от свободного падения.

4.541 **Вестибюль:** Помещение перед входом во внутренние части здания, предназначенное для приема и распределения потоков посетителей.

4.542 **Взлетно-посадочная полоса:** Часть летного поля, специально подготовленная и оборудованная для взлета и посадки воздушных судов.

4.543 **Взрыв:** Быстропротекающий процесс физических и химических превращений веществ, сопровождающийся освобождением значительного количества энергии в ограниченном объеме, в результате которого в окружающем пространстве образуется и распространяется ударная волна, способная привести или приводящая к возникновению техногенной чрезвычайной ситуации.

4.544 **Взрывные работы:** Работы, выполняемые воздействием взрыва на естественные или искусственные материалы с целью контролируемого их разрушения и перемещения или изменения структуры и формы.

4.545 **Виадук:** Сооружение мостового типа, обычно многопролетное на высоких опорах, возводимое на пересечении дороги с глубоким оврагом, горным ущельем и т.п.

4.546 **Вибратор:** 1) вибратор механический - устройство для получения механических колебаний, используемое самостоятельно либо являющееся узлом вибрационной машины или оборудования; 2) вибратор электрический - отрезок металлического провода, штырь из токопроводящего материала или диэлектрика, который может служить возбудителем (источником) электромагнитных колебаний.

4.547 **Вибрация:** Механические колебания в технике. Различают полезную и вредную вибрацию.

4.548 **Вибрационная болезнь:** Профессиональное заболевание строителей, обусловленное длительным воздействием вибрации: изменение сосудов конечностей, нервно-мышечного и костно-суставного аппарата.

4.549 **Вибрационная машина, вибратор:** Машина, у которой рабочий орган находится в колебательном движении. Применяется для уплотнения бетона, формирования железобетонных изделий, погружения в грунт свай и труб и т.п.

4.550 **Вибрационный транспорт:** Устройства для направленного перемещения сыпучих и кусковых материалов, паст, жидкостей, осуществляемого вибрацией рабочих (грузонесущих) органов вибрационных машин.

4.551 **Виброизоляция:** Защита людей, сооружений и приборов от вредного воздействия вибраций, возникающих вследствие работы механизмов, движения транспорта и т.п.

4.552 **Вибромолоток:** Инструмент ударного действия с небольшой перемещающейся массой, большими скоростями перемещения и частотой ударов до 6000 в 1 мин.

4.553 **Виброплита:** Рабочий орган вибрационных уплотняющих машин или самостоятельная вибрационная установка для уплотнения несвязных грунтов, гравийно-щебеночных и др. материалов.

4.554 **Виброплощадка:** Стационарная вибрационная установка для уплотнения бетонной смеси при изготовлении бетонных и железобетонных изделий под действием круговых, вертикальных, горизонтальных колебаний или ударов.

4.555 **Вибропогружатель:** Вибрационная машина для погружения в грунт свай, шпунтов, труб и др. элементов.

4.556 **Вибропрокатная установка:** Агрегат для производства крупноразмерных железобетонных строительных конструкций и изделий на вибропрокатном стане, на котором выполняются укладка арматурных каркасов, подача и вибрирование бетонной смеси, тепловая обработка и автоматическая распалубка готовых изделий.

4.557 **Виброштамповка:** Формование сборных железобетонных изделий сложного профиля при одновременном воздействии на бетонную смесь вибрации и давления штампа.

4.558 **Вид мобильных (инвентарных) зданий или сооружений:** Классификационная категория мобильных (инвентарных) зданий или сооружений по признаку сходства функционального назначения.

4.559 **Винтовое соединение:** Разъемное неподвижное соединение деталей при помощи винтов, ввертываемых в резьбу в теле одной из деталей.

4.560 **Висячие конструкции:** Строительные конструкции, в которых основные несущие элементы испытывают только растягивающие усилия.

4.561 **Висячий мост:** Мост, в котором основная несущая конструкция выполнена из гибких элементов, работающих на растяжение, а проезжая часть подвешена.

4.562 **Витраж:** Орнаментальная или сюжетная декоративная композиция, размещаемая обычно в оконных проемах, дверях, перегородках, иногда выполненная в виде самостоятельных панно, из стекла или др. материала, пропускающего свет; сплошное остекление фасада здания.

4.563 **Влагомер:** Прибор для определения влажности газов, жидкостей и твердых тел, в т.ч. сыпучих.

4.564 **Влагоотдача:** Способность материала отдавать влагу при изменении окружающей среды. Характеризуется скоростью высыхания материала в сутки при относительной влажности воздуха 60 % и температуре 20 °С.

4.565 **Влагостойкость:** Способность строительных материалов долговременно сопротивляться разрушающему действию влаги при периодических увлажнениях и высыханиях материала.

4.566 **Влажность:** Содержание влаги в твердом теле, порошке или газе.

4.567 **Внецентренное растяжение-сжатие стержня в сопротивлении материалов:** Деформация, возникающая при действии на стержень двух равных и противоположно направленных продольных сил, параллельных оси стержня.

4.568 **Внешний вид асбестоцементного изделия:** Совокупность регламентированных стандартом свойств, определяемых визуально.

4.569 **Внешние условия:** Влияющие на состояние и использование территории экологические, инфраструктурные и ресурсные факторы ее окружения.

4.570 **Водобой:** Элемент крепления водотока непосредственно за водосливом (водосбросом) плотины в виде массивной плиты, предназначенной для восприятия ударов струй и гашения энергии переливающего потока воды, а также для защиты русла водотока и грунтов основания сооружения от размыва.

4.571 **Водозаборное сооружение:** Гидротехническое сооружение для забора воды из открытого водоема (реки, озера, водохранилища) или водотока, либо подземных источников и подачи ее в водоводы для последующего транспортирования в хозяйственных целях (орошения, водоснабжения, выработки электроэнергии и др.).

4.572 **Водонапорные башни и резервуары:** Сооружения в системе водоснабжения для выравнивания работы насосных станций, создания запаса воды, а также регулирования ее напора и расхода в водопроводной сети.

4.573 **Водонепроницаемость:** Способность материала пропускать воду под давлением; характеризуется количеством воды, прошедшей за 1 час через 1 см поверхности материала.

4.574 **Водонепроницаемость асбестоцементного изделия:** Способность асбестоцементного изделия препятствовать сквозному проникновению воды при установленных нормативных параметрах времени и давления.

4.575 **Водоотводные и дренажные системы:** Система сооружений, предназначенных для отвода воды с поверхности покрытий и понижения уровня подземных вод с целью обеспечения необходимой устойчивости грунтового основания и слоев аэродромного покрытия при восприятии нагрузок в расчетный период наибольшего увлажнения грунтов, а также исключения аквапланирования колес самолетов при движении по искусственной взлетно-посадочной полосе.

4.576 **Водоотлив:** Система устройств, обеспечивающих отвод и удаление подземных или поверхностных вод из карьеров, шахт, штолен, котлованов, траншей и др.

4.577 **Водоочистка:** Комплекс технологических процессов, в результате которых вода, поступающая в водопровод из природного источника водоснабжения, приобретает необходимые для ее использования качества.

4.578 **Водоподготовка:** Обработка воды, поступающей из водопровода или природного источника для питания паровых и водогрейных котлов или обеспечения технологических процессов.

4.579 **Водопоглощение:** Способность материала впитывать и удерживать воду.

4.580 **Водопоглощение керамической плитки:** Количество воды, проникающей в открытые поры черепка плитки при определенных условиях, выраженное в процентах к массе сухого образца.

4.581 **Водопонижение:** Временное искусственное понижение уровней или напоров подземных вод при сооружении котлованов, тоннелей, проходки горных выработок и т.п.

4.582 **Водоприемник:** 1) часть водозаборного сооружения, служащая для непосредственного приема воды из источника (река, озеро, водохранилище) или подземного источника; 2) водоток, водоем или лощина, принимающие и отводящие воду, собираемую мелиоративной осушительной системой с прилегающей территории.

4.583 **Водопровод:** Комплекс инженерных сооружений и устройств, осуществляющих водоснабжение - получение воды из природных источников, ее очистку, транспортирование и подачу потребителям.

4.584 **Водопроводная сеть:** Совокупность водопроводных линий (трубопроводов) для подачи воды к местам потребления.

4.585 **Водосборный лоток:** Элемент крыши для сбора и удаления дождевых и талых вод.

4.586 **Водосброс, сооружение водосбросное:** Гидротехническое сооружение для пропуска воды, сбрасываемой из верхнего в нижний во избежание превышения максимальных расчетных уровней воды в водохранилище, через поверхностные отверстия (водосливы) на гребне плотины или через глубинные отверстия (водоспуски), располагаемые ниже уровня воды в верхнем бьефе, либо через те или другие одновременно.

4.587 **Водослив:** Преграда (порог), через которую переливается поток воды; в гидротехнике водосливом называют водосброс со свободным переливом воды через его гребень.

4.588 **Водосливная плотина:** Плотина, допускающая перелив воды при пропуске излишних (паводковых) расходов по всей длине гребня или через водосливные отверстия.

4.589 **Водоснабжение:** Совокупность мероприятий по обеспечению водой различных потребителей (населения, промышленных предприятий, транспорта, сельского хозяйства) в необходимых количествах и требуемого качества.

4.590 **Водоспуск, сооружение водоспускное:** Глубинный водосброс в виде отверстий (труб) в гидротехническом сооружении или отдельное сооружение для опорожнения водохранилища, промывки донных наносов, отложившихся в верхнем бьефе и для пропуска (сброса) воды в нижний бьеф.

4.591 **Водоупор, слой грунта водоупорный:** Водонепроницамый для подземных и поверхностных вод слой грунта.

4.592 **Водоудерживающая способность (растворы строительные):** Способность растворной смеси удерживать в своем составе воду при интенсивном отсосе ее пористым основанием.

4.593 **Водоупор:** 1. Слой, в котором практически отсутствует фильтрация подземных вод. 2. Пласт слабо- или водонепроницаемого грунта (супесь, суглинок или глина).

4.594 **Водоустойчивость:** Свойство гидроизоляционного покрытия, определяющее его долговечность по отношению к водной среде.

4.595 **Водохозяйственная система:** 1. Комплекс взаимосвязанных водных объектов, сооружений и устройств, предназначенных для использования и охраны вод. К водохозяйственным системам относятся системы водоснабжения, системы канализации, мелиоративные системы и гидротехнические сооружения; 2. Комплекс взаимосвязанных водных объектов и гидротехнических сооружений, предназначенных для обеспечения рационального использования и охраны вод.

4.596 **Водохозяйственные сооружения и устройства:** Сооружения и устройства водохозяйственных систем. К водохозяйственным сооружениям и устройствам относятся сети и сооружения систем водоснабжения и канализации, мелиоративные системы и гидротехнические сооружения.

4.597 **Водохозяйственный баланс:** Соотношение в пределах определенных территорий и/или конкретного хозяйственного объекта между поступающими н используемыми водами, составными частями которых являются осадки атмосферные, конденсация влаги, испарение, транспирация растительностью, стоки подземный и поверхностный, водопотребление и водоотведение.

4.598 **Водохозяйственный комплекс:** Совокупность различных отраслей народного хозяйства, совместно использующих водные ресурсы одного водного бассейна.

4.599 **Водохозяйственный объект:** Комплекс сооружений в совокупности или в отдельности, связанных с использованием, восстановлением и охраной водных объектов и их водных ресурсов.

4.600 **Водохранилище:** Искусственный водоем значительной вместимости, образованный в долине реки водоподпорными сооружениями для задержания, накопления и хранения воды.

4.601 **Водоцементное отношение:** Коэффициент, определяющий отношение воды к цементу в бетонах и растворах.

4.602 **Водяной затвор:** Гидравлическое устройство, препятствующее обратному течению газов в трубопроводах. Применяется в сантехнике для предотвращения попадания канализационных газов в помещение через санитарные приборы (унитазы, раковины).

4.603 **Водяное отопление:** Система отопления помещения горячей водой через находящиеся в нем отопительные приборы.

4.604 **Возгораемость, горючесть**: Способность материалов к горению при воздействии источника зажигания.

4.605 **Воздействие:** Явление, вызывающее внутренние силы в элементах конструкций (от неравномерных деформаций основания, от деформации земной поверхности в районах влияния горных выработок и в карстовых районах, от изменения ползучести материала конструкций, от сейсмических, взрывных. влажностных и других подобных явлений).

4.606 **Воздуховод, воздухопровод:** Трубопровод для перемещения воздуха, применяемый в системах вентиляции, воздушного отопления, кондиционирования воздуха, а также в технологических целях.

4.607 **Воздухообмен:** Частичная или полная замена загрязненного воздуха помещений чистым воздухом.

4.608 **Воздухоподготовка:** Обработка воздуха (очистка от пыли, вредных газов, примесей, подогрев, охлаждение, увлажнение, осушение и др.) для придания ему качеств, отвечающих технологическим и санитарно-гигиеническим требованиям.

4.609 **Воздухоохладитель:** Теплообменное устройство для понижения температуры воздуха, подаваемого в помещение.

4.610 **Воздухоподогреватель, воздухонагреватель:** Теплообменный аппарат для нагревания проходящего через него воздуха.

4.611 **Воздушная завеса:** Направленный воздушный поток, подаваемый системой местной приточной вентиляции и препятствующий доступу наружного воздуха в помещения через дверные или технологические проемы.

4.612 **Воздушное отопление:** Система отопления помещений подогретым воздухом.

4.613 **Воздушный бассейн:** Воздушное пространство над территорией города (поселка) или промышленного предприятия.

4.614 **Воздушный фильтр:** Фильтр для очистки от пыли воздуха, подаваемого в помещения системами вентиляции и кондиционирования воздуха или используемого в технологических процессах, в газовых турбинах, двигателях внутреннего сгорания и др.

4.615 **Возникновение пожара (загорание):** Совокупность процессов, приводящих к пожару (загоранию).

4.616 **Воздушный оазис:** Устройство в системе местной приточной вентиляции, создающее в ограниченном пространстве производственного помещения улучшенные (по

сравнению с остальной частью помещения) условия воздушной среды путем нагнетания наружного воздуха, прошедшего, как правило, очистку и термовлажностную обработку.

4.617 **Войлок:** Текстильный материал, получаемый валянием шерсти и меховых отходов или формированием и тепловой обработкой смеси минеральной ваты и связующего вещества.

4.618 **Вокзал:** Комплекс зданий, сооружений и устройств для обслуживания пассажиров, управления движением транспортных средств и размещения служебного персонала.

4.619 **Волластонит (горная порода)**: Белый минерал $Ca_3[Si_3O_9]$; используют для производства вязкой керамики, а также специальной высокочастотной радиокерамики, фаянса, фарфора, цементов, изоляторов и др.

4.620 **Волна асбестоцементного листа:** Часть асбестоцементного волнистого листа, ограниченная образующими, отстоящими друг от друга на величину, равную шагу волны.

4.621 **Волнистый асбестоцементный лист:** Асбестоцементный лист, форма которого основана на повторяющемся чередовании выпуклых и вогнутых участков с прямыми продольными образующими.

4.622 **Волнолом, брекватер:** Гидротехническое сооружение для защиты от действия волн акватории порта и рейдовых причалов, подходов к каналам и шлюзам порта или береговых участков.

4.623 **Волюта:** Архитектурный мотив в форме спиралевидного завитка с кружком в центре; характерная часть капители ионической колонны.

4.624 **Воспламенение:** Возгорание материала, сопровождающееся появлением пламени.

4.625 **Восьмерик в архитектуре:** Восьмиугольное в плане сооружение (или часть сооружения).

4.626 **Впадина асбестоцементного листа:** Часть асбестоцементного волнистого листа, имеющая вогнутую лицевую поверхность.

4.627 **Врезное замочно-скобяное изделие:** Изделие, полностью врезанное в дверь или окно, лицевая поверхность которого находится в одной плоскости с торцом двери или окна или ниже ее.

4.628 **Временная нагрузка:** 1. Нагрузка, которая при расчете строительного сооружения изменяется по величине. направлению действия н месту приложения. Временные нагрузки подразделяются на длительные, кратковременные и особые; 2. Нагрузка, которая действует на сооружение определенный период времени, меньший чем срок службы сооружения - снеговая, ветровая, крановая и т. д.

4.629 **Временная перегородка:** Ненесущая стена, которую можно передвинуть, установить в другом месте или демонтировать.

4.630 **Временная противокоррозионная защита:** Защита от коррозии металлов и изделий на время их изготовления, эксплуатации, хранения и транспортирования средствами, удаляемыми перед использованием металлов и изделий по назначению или не требующих удаления, если они не препятствуют их использованию.

4.631 **Временная строительная инфраструктура:** Это динамическая система, формирующаяся в результате интеграции мобильных и стационарных инженерных,

селитебных, промышленных подсистем (дороги, сети, жилые здания, цехи, заводы и т. п.), обеспечивающие планируемый ход строительного производства при возведении или обновлении конкретного объекта. Такая В. с. и. носит временный характер, который определяется жизненным циклом строительства объекта: формируется при подготовке производства и ликвидируется при сдаче объекта в эксплуатацию.

4.632 **Временное водоснабжение строительства:** Система трубопроводов и оборудования, предназначенная для обеспечения производственных, хозяйственных и противопожарных нужд. При проектировании В. в. С. необходимо определить потребности, выбрать источник и схему водоснабжения, рассчитать диаметры трубопроводов и привязать трассу на стройгенплане.

4.633 **Временное крепление стенок выемок:** Временное крепление котлованов (траншей), которые применяют при невозможности отрывки котлованов с откосами из-за стесненности производства земляных работ.

4.634 **Временное сопротивление:** Характеристика сопротивляемости материала разрушению: условное напряжение, отвечающее наибольшему усилию, предшествовавшему разрушению материала.

4.635 **Временные дороги:** Пути для проезда транспорта в пределах строительной площадки, которые устраиваются на время возведения объекта.

4.636 **Временные инженерные сети:** Коммуникации, прокладываемые на строительных площадках для обеспечения потребностей в воде и электроресурсах (электроэнергии, паре, горячей воде, сжатом воздухе и др.). Для сокращения затрат на устройство В.и.с. в подготовительный период прокладываются отдельные участки постоянных инженерных сетей, в том числе и канализационных.

4.637 **Временные реперы (нивелирные):** Нивелирные реперы, которыми могут быть цоколи или обрезы фундаментов зданий, оголовки железобетонных труб, деревянные столбы и бетонные центры.

4.638 **Временные сооружения:** Жилые, культурно- бытовые и др. здания и сооружения для обслуживания строителей; подъездные пути, дороги, склады, насосные, подстанции, бетонорастворные узлы, инженерные сети и др. сооружения производственного назначения, необходимые для выполнения строительно-монтажных работ, обычно ликвидируемые по окончанию строительства.

4.639 **Временный анкер (фундаменты):** Устройство для обеспечения связи объекта с грунтом в интервале времени до трех лет.

4.640 **Временный мост:** Мост, предназначенный для ограниченного срока службы. Как правило, В.м. строятся деревянными, поэтому срок службы таких мостов не превышает срока службы древесины (10-15 лет). Деревянные В. м, (или деревянные опоры моста) применяются в период постройки железной дороги или при восстановлении, на временных обходах, до постройки постоянного моста.

4.641 **Временный погрузочно-разгрузочный путь (железнодорожный):** Железнодорожный путь, устраиваемый в рабочей зоне карьера или отвала с целью размещения на нем вагонов для погрузочно-разгрузочных операций, который по мере отработки уступа карьера или расширения отвала периодически разбирается и укладывается в новое положение.

4.642 **Время воздействия:** Интервал времени между моментом начала контакта инструмента или группы инструментов на образец и моментом прекращения его контакта с образцом.

4.643 **Вторичная защита от коррозии:** Защита от коррозии, достигаемая ограничением или исключением действия среды на конструкцию после изготовления.

4.644 **Вторичные энергетические ресурсы:** 1. Отходы производства и потребления, используемые повторно, с выделением тепловой и (или) электрической энергии. 2. Энергия, получаемая в ходе любого технологического процесса в результате недоиспользования первичной энергии или в виде побочного продукта основного производства и не применяемая в этом технологическом процессе. 3. Источники энергии, получаемые из побочных продуктов или отходов основного производства, включающие горючие газы технологических процессов (нефтезаводские, доменные, попутные нефтедобычи и др.), отработанный пар, а также часть электрических потерь, получающихся в технологическом процессе, которые могут быть повторно использованы для получения энергии (в том числе тепловой) за пределами данного процесса. В. э. р. по видам энергии подразделяют на горючие, тепловые и избыточного давления.

4.645 **Вулканит:** 1) теплоизоляционный материал, изготовленный из диатомита (трепела), асбеста и извести; 2) горные породы, образовавшиеся в результате вулканической деятельности.

4.646 **Вулканический пепел:** Рыхлая тонкообломочная порода (размер зерен 0,05-2 мм), в состав которой входят частицы вулканического стекла, кристаллики породообразующих минералов и обломки различных горных пород, выброшенных из жерла вулкана.

4.647 **Выдра:** Борозда под выступом, образованным напуском кладки или выступающим бортом.

4.648 **Выносливость материалов:** Способность материалов и конструкций сопротивляться действию повторных (циклических) нагрузок.

4.649 **Высота волны асбестоцементного листа:** Расстояние от плоскости, касательной к двум соседним вершинам волн, до наиболее удаленной образующей лицевой поверхности впадины, находящейся между этими вершинами.

4.650 **Вытрамбовывание котлована:** Процесс образования котлована в крупнопористом просадочном или насыпном грунте трамбованием при помощи механических ударных уплотняющих средств с рабочим органом в виде штампа.

4.651 **Вяжущие вещества:** Строительные материалы для изготовления бетонов и растворов.

4.652 **Габарит:** Предельные внешние очертания или размеры конструкций, зданий, сооружений, устройств, транспортных средств и т.п.

4.653 **Габарит (плиты бетонные):** Номинальные размеры плиты, указываемые в следующей последовательности: общая длина, общая ширина и толщина.

4.654 **Габарит (в транспорте):** Предельное (по внешнему контуру) очертание подвижного состава и приближение строений к пути движения транспорта.

4.655 **Габарит погрузки:** Предельное поперечное (перпендикулярное оси железнодорожного пути) очертание, в котором должен размещаться груз (с учетом

упаковки и крепления) на открытом подвижном составе при нахождении его на прямом горизонтальном пути.

4.656 **Габарит подвижного состава:** Предельное поперечное (перпендикулярное оси пути) очертание, в котором должен (размещаться) установленный (в) прямом горизонтальном пути подвижной состав как в порожнем, так и нагруженном состоянии, имеющий максимальные нормируемые допуски и износы, за исключением бокового наклонения на рессорах.

4.657 **Габарит подмостовой судоходный:** Поперечное (перпендикулярное направлению течения водотока) очертание пространства под мостом, образованное низом пролетного строения, расчетным судоходным горизонтом и гранями опор, внутрь которого не должны заходить элементы конструкций моста или расположенных под ним устройств.

4.658 **Габарит приближения строения:** Предельное поперечное (перпендикулярное оси пути) очертание, внутри которого помимо подвижного состава не должны заходить никакие части сооружений и устройств, а также материалы, запасные части и оборудование, за исключением частей устройств, предназначенных для непосредственного взаимодействия с подвижным составом, с которыми они могут соприкасаться и не могут вызвать соприкосновения с другими элементами подвижного состава.

4.659 **Газгольдер:** Стационарное стальное сооружение для приема и хранения газа перед подачей в распределительные газопроводы или установки для его переработки.

4.660 **Газобетон:** Ячеистый бетон, получаемый введением газообразователя (обычно алюминиевой пудры) в смесь, состоящую из вяжущего, воды и кремнеземистого компонента.

4.661 **Газовая резка, автогенная резка, кислородная резка:** Резка материала сжиганием его в струе кислорода с одновременным удалением продуктов сгорания.

4.662 **Газовая сварка:** Сварка плавлением, при которой для нагрева материала используется теплота пламени смеси горючего газа с кислородом, сжигаемой с помощью сварочной горелки.

4.663 **Газовая сеть:** Состоит из трубопроводов (газопроводов) для транспортирования горючих газов и распределения их между потребителями в системе газоснабжения.

4.664 **Газовое хранилище, газохранилище:** Природная или искусственная емкость для хранения больших объемов газа и регулирования его подачи в соответствии с неравномерностью газопотребления.

4.665 **Газокомпрессорная станция:** Комплекс сооружений и оборудования для повышения давления природного газа при его транспортировании по газопроводу и хранении.

4.666 **Газон:** Участок земли с искусственно созданным травяным покровом.

4.667 **Газопрессовая сварка:** Соединение в стык стержней, труб, фасонных профилей и т.д. нагревом мест сварки газовым пламенем до оплавления или пластичного состояния металла с последующим сжиманием (осаживанием) соединяемых частей.

4.668 **Газопровод:** Комплекс трубопроводов, для оборудования и приборов, предназначенных для транспортирования горючих газов от какого-либо пункта до потребителей.

4.669 **Газопровод магистральный:** Газопровод для транспортирования горючих газов от места их добычи (или производства) до газораспределительной станции, на которой давление понижается до уровня, необходимого для снабжения потребителей.

4.670 **Газопроницаемость:** Способность материала пропускать через свою толщу газ или воздух. Объем газа, проходящего через слой материала прямо пропорционален площади стены, времени протекания газа, разности давления и обратно пропорционален толщине стены.

4.671 **Газораспределительная станция:** Комплекс установок и оборудования, предназначенный для распределения газа и регулирования его давления.

4.672 **Газоснабжение:** Организованная подача и распределение газового топлива для нужд народного хозяйства и населения.

4.673 **Газоуравнительная система:** Оборудование, обеспечивающее выравнивание давления паровой фазы топлива в группе резервуаров (камер), объединенных общей системой деаэрации.

4.674 **Газохимзащитный костюм:** Костюм для защиты при выполнении работ в газоопасной и (или) химически агрессивной среде.

4.675 **Газоход:** Канал в печах, в водогрейных или паровых котлах, образованный металлическим ограждением или отдельными элементами поверхностей нагрева либо огнеупорными стенками.

4.676 **Галерея:** 1) длинное крытое помещение, в котором одна из продольных стен заменена колоннами или столбами, а иногда еще и балюстрадой; 2) удлиненный зал со сплошным рядом окон в одной из продольных стен; 3) галерея противообвальная (полутоннель) - обычно железобетонная подпорная стена, предохраняющая участок железнодорожного или автомобильного пути от горных обвалов; 4) надземное или наземное, полностью или частично закрытое, горизонтальное и наклонное протяженное сооружение, соединяющее помещения зданий и сооружений, предназначенное для инженерных и технологических коммуникаций, а также для прохода людей; 5) верхний ярус зрительного зала.

4.677 **Галечник:** Рыхлая крупнообломочная осадочная порода, состоящая преимущественно из гальки с примесью гравия, песка, иногда глинистого материала.

4.678 **Гараж:** Здание (или комплекс зданий и сооружений) для хранения, технического обслуживания и ремонта автотранспортных средств.

4.679 **Гармонизированные стандарты (нормативные документы):** Стандарты на один и тот же объект, утвержденные различными органами по стандартизации и обеспечивающие взаимозаменяемость продукции, процессов и услуг и взаимное понимание результатов испытаний или информации.

4.680 **Гаситель растекатель:** Устройство в водобое, служащее для изменения направлений струй и растекания (по ширине) водного потока в целях гашения избыточной кинетической энергии воды и перераспределения скоростей потока в нижнем бьефе водосливной плотины.

4.681 **Генеральный план (Генплан):** Часть проекта, содержащая комплексное решение вопросов планировки и благоустройства обьекта строительства, размещение зданий, сооружений, транспортных коммуникаций, инженерных сетей, организации систем хозяйственного и бытового обслуживания.

4.682 **Генеральный подрядчик, генподрядчик:** Строительная организация, которая на основании заключенного подрядного договора с заказчиком несет ответственность за своевременное и качественное выполнение всех предусмотренных договором строительных работ по данному объекту с привлечением при необходимости других организаций в качестве субподрядчиков.

4.683 **Геодезическая сеть:** Система закрепленных на земной поверхности геодезических пунктов, положение которых определено единой системой координат и высот над уровнем моря.

4.684 **Геодезический знак:** Устройство или сооружение, обозначающее положение геодезического пункта на местности.

4.685 **Геодезический пункт:** Точка на земной поверхности, положение которой в известной системе координат и высот определено геодезическими методами (триангуляция, полигонометрия) и закреплено на местности геодезическим знаком.

4.686 **Геодезия:** Наука, охватывающая вопросы определения формы и размеров Земли, проведения измерений на земной поверхности для отображения ее на планах и картах.

4.687 **Геологическая среда:** Многокомпонентная дискретная динамическая природная система, разнообразно и энергично взаимодействующая с сооружениями. Состоит из системы геологических тел разных уровней, различного состава, тектонической нарушенности, выветрелости, обводненности и т.п., которые разделяются на формации, субформации, стратиграфолитологи-ческие комплексы, петрографические типы (пачки, толщи) и монопородные элементы.

4.688 **Геологическая съемка:** Комплекс полевых геологических исследований, проводимых с целью всестороннего изучения геологического строения какой-либо территории и составления ее геологической карты.

4.689 **Геологические и инженерно-геологические процессы и явления:** Эндогенные и экзогенные геологические процессы, возникающие под воздействием разных природных факторов (и их сочетаний) как вне влияния деятельности человека (геологические), так и под ее влиянием (инженерно-геологические). Характеризуются взаимообусловленностью, нестационарностью и унаследованностью развития, а также детерминированностью. Явления - результат деятельности одного или группы процессов.

4.690 **Герметизация:** Обеспечение непроницаемости стенок и соединений в аппаратах, машинах, сооружениях или емкостях для жидкостей и газов.

4.691 **Гибкая нить в строительной механике:** Гибкий элемент, обладающий ничтожно малой жесткостью на изгиб, способный работать только на растяжение.

4.692 **Гибкий асбестоцементный лист:** Изделие, обладающее повышенной пластичностью, используемое для облицовки поверхностей различной формы.

4.693 **Гибкость стержня в сопротивлении материалов:** Отношение приведенной длины стержня к наименьшему радиусу инерции его поперечного сечения.

4.694 **Гигроскопичность:** Свойство материалов (или веществ) поглощать влагу из окружающей среды (обычно паров воды из воздуха) за счет образования химических соединений с водой или за счет конденсации влаги в капиллярах, порах, микротрещинах.

4.695 **Гидратация:** Присоединение воды к различным веществам. Г. широко применяют для получения гашеной извести.

4.696 **Гидратация цемента:** Химическое взаимодействие цемента с водой с образованием кристаллогидратов.

4.697 **Гидратная (гашеная) известь:** Воздушная, кальциевая или доломитовая известь, получаемая в процессе контролируемого гашения негашеной извести. Она изготавливается в виде порошка, теста или суспензии (известковое молоко).

4.698 **Гидроизол:** Рулонный материал, изготовленный пропиткой асбестовой или асбестоцеллюлозной бумаги (тонкого картона) нефтяными битумами.

4.699 **Гидроизоляционные материалы:** Материалы для защиты строительных конструкций, зданий и сооружений от вредного воздействия воды и химически агрессивных водных растворов.

4.700 **Гидроизоляционный слой (слои):** Слой, препятствующий прониканию через пол сточных вод и других жидкостей, а также прониканию в пол грунтовых вод.

4.701 **Гидромеханизация:** Способ механизации земляных, горных и др. работ, при котором для проведения всех или части технологических процессов используют кинетическую энергию водного потока.

4.702 **Гидросмесь:** Механическая смесь частиц сыпучих или искусственно измельченных твердых материалов различной крупности с водой.

4.703 **Гидротехнические сооружения:** Инженерные сооружения, предназначенные для использования водных ресурсов или для борьбы с разрушительным действием воды.

4.704 **Гидротехнический бетон:** Тяжелый бетон, отличающийся повышенной коррозионной стойкостью, водонепроницаемостью и морозостойкостью, применяемый для строительства сооружений или их отдельных частей, постоянно находящихся в воде или периодически контактирующих с водной средой.

4.705 **Гидротехнический затвор:** Подвижная конструкция для полного или частичного закрывания водопропускного отверстия гидротехнического сооружения.

4.706 **Гидротехнический тоннель:** Подземный водовод замкнутого поперечного сечения с напорным или безнапорным движением воды, устроенный без вскрытия находящейся над ним массы грунта.

4.707 **Гидроузел:** Комплекс гидротехнических сооружений, объединенных по расположению и условиям их совместной работы.

4.708 **Гидрофобный цемент:** Вяжущее вещество, получаемое тонким измельчением портландцементного клинкера с гипсом и гидрофобизирующей добавкой, которая уменьшает гигроскопичность цемента и предохраняет его от порчи при длительном хранении даже во влажных условиях.

4.709 **Гидроэлектрическая станция (ГЭС), гидроэлектростанция:** Электростанция, вырабатывающая электрическую энергию в результате преобразования энергии водного потока.

4.710 **Гипс:** 1) гипс природный - минерал $CaSO_4*2H_2O$. 2) гипс строительный $CaSO_4*0.5\ H_2O$ (алебастр) - быстротвердеющее воздушное вяжущее вещество, получаемое обжигом природного гипса при температуре 140-190^oC.

4.711 **Гипсобетон, гипсовый бетон:** Бетон на основе гипсовых вяжущих материалов с использованием минеральных и органических заполнителей и добавок, замедляющих схватывание, а также повышающих водо- и атмосферостойкость гипсобетона.

4.712 **Гипсовые вяжущие материалы:** Воздушные вяжущие вещества на основе строительного гипса или ангидрита.

4.713 **Гипсоцементнопуццолановые вяжущие:** Вяжущие вещества, получаемые смешиванием строительного гипса (50-70%) с портландцементом (15-25%) и кислой гидравлической добавкой.

4.714 **Гладкая декорированная керамическая плитка: П**литка с гладкой лицевой поверхностью, с нанесенным цветным рисунком.

4.715 **Гладкая керамическая плитка:** Плитка с гладкой поверхностью, не декорированная.

4.716 **Глазок:** Изделие, служащее для осмотра пространства изнутри помещения без открывания двери.

4.717 **Глазурь:** Тонкий стекловидный или частично закристаллизованный слой, покрывающий поверхность керамической плитки и закрепленный путем обжига при высоких температурах.

4.718 **Глауконит:** Минерал из группы гидрослюд, основной алюмосиликат железа, калия и др.

4.719 **Глиноземистый цемент:** Быстротвердеющее гидравлическое вяжущее вещество; продукт тонкого измельчения клинкера, получаемого обжигом смеси бокситов и известняков до плавления или спекания.

4.720 **Глины:** Тонкодисперсные несцементированные, но связные осадочные горные породы, состоящие, в основном, из глинистых минералов - водных силикатов со слоистой структурой.

4.721 **Глубокая огнезащита:** Огнезащита путем специальной обработки массы изделия, материала, конструкции.

4.722 **Гнутые профили:** Облегченные металлические профили, получаемые на профилегибочных станах из листового металла толщиной 0,1-20 мм, шириной до 2000 мм и длиной до 30 м.

4.723 **Горение:** Взаимодействие вещества с кислородом, сопровождающееся выделением тепла и дыма, появлением пламени и тлением.

4.724 **Горизонтальное сдвижение:** Горизонтальная составляющая вектора сдвижения точки земной поверхности в мульде сдвижения.

4.725 **Горизонтальный участок лестничного полотна:** Участок лестничного полотна перед входными площадками, не имеющий перепада ступеней и предназначенный для обеспечения безопасного входа и выхода пассажиров.

4.726 **Горные породы:** Природные минеральные агрегаты, возникшие в результате геологических процессов и слагающие земную кору в виде самостоятельного геологического тела.

4.727 **Городской транспорт:** Комплекс различных видов транспорта и устройств, служащий для перевозки населения и грузов на территории города и в ближайшей пригородной зоне, а также выполняющий работы по благоустройству города.

4.728 **Горючесть, возгораемость:** Способность вещества (материала) к распространению пламени или тлению.

4.729 **Горячее металлическое защитное покрытие строительных конструкций:** Защитное покрытие, получаемое погружением защищаемой металлической конструкции или ее элемента в расплав защитного металла.

4.730 **Государственные нормативы (государственные нормативные документы):** Система нормативных правовых актов, нормативно-технических документов, иных обязательных требований, условий и ограничений, обеспечивающих благоприятные, безопасные и другие необходимые условия обитания и жизнедеятельности человека.

4.731 **Государственное социальное жилище:** Предназначенное для постоянного проживания и отвечающее установленным техническим, санитарным и другим обязательным требованиям жилище из государственного жилищного фонда, предоставляемое внаем гражданам, имеющим право на государственную социальную поддержку.

4.732 **Готический стиль (готика):** В архитектуре это каркасная система (стрельчатые арки, опирающиеся на столбы с контрфорсами), позволившая дать небывалые по высоте и обширности соборы, прорезать стены огромными окнами с многоцветными витражами, гигантскими ажурными башнями, стрельчатыми окнами и порталами.

4.733 **Гофрирование:** Образование гофр (изгибов, волн) на листах черных и цветных металлов, асбоцемента, картона, ткани и т.п. с целью увеличения их жесткости при работе на изгиб и сжатие.

4.734 **Гравий:** Рыхлая крупнообломочная осадочная порода, состоящая в основном, из окатанных обломков горных пород размером 2-10 мм в поперечнике.

4.735 **Гравитационная плотина:** Бетонная или каменная плотина, устойчивость которой по отношению к сдвигающим силам обеспечивается в основном, силами трения по основанию, пропорциональными собственному весу конструкции.

4.736 **Градирня:** Сооружение для охлаждения воды, отводящей тепло от тепловыделяющей аппаратуры атмосферным воздухом, в системах оборотного водоснабжения промышленных предприятий и в устройствах кондиционирования воздуха за счет испарения части воды, стекающей по оросителю.

4.737 **Градостроительная ценность территории:** Мера способности территории удовлетворять определенные общественные требования к ее состоянию и использованию.

4.738 **Градостроительные регламенты:** Предпочтения и ограничения (в том числе обременения, запрещения и сервитуты) изменения состояния и использования территории, включая недвижимость.

4.739 **Гранулометрический состав:** 1. Содержание по массе групп частиц (фракций) грунта различного размера по отношению к общей массе абсолютно сухого грунта. 2. Количественное содержание в грунте твердых частиц того или иного размера. 3. Содержание в заполнителе частиц, проходящих через определенное количество сит,

выраженное в процентах по массе. 4. Содержание в горной породе, почве или искусственном продукте зерен (частиц) различной крупности, выраженное в процентах от массы или количества зерен исследованного образца.

4.740 **График производственный:** Календарный план выпуска продукции или ведения строительных работ, выраженный в графической или иной форме.

4.741 **Грейфер:** Грузозахватное приспособление подъемного механизма с самозакрывающимися челюстями (со створами) для насыпных материалов, бревен, труб, металлолома и т.д.

4.742 **Грейферный погрузчик:** Машина для погрузки горных пород и др. материалов с помощью грейфера.

4.743 **Грузоподъемный кран:** Грузоподъемная машина циклического действия для подъема и горизонтального перемещения грузов на небольшие расстояния.

4.744 **Грунтобетон:** Строительный материал, получаемый полусухим способом из связных грунтов, минеральных вяжущих, воды и различных добавок.

4.745 **Грунт:** Обобщенное наименование всех видов горных пород, являющихся объектом инженерно-строительной деятельности человека.

4.746 **Грунтовая плотина:** Плотина, возводимая в основном из грунтовых материалов.

4.747 **Грунтовки:** Материалы, образующие нижние (грунтовочные) слои лакокрасочного покрытия для создания надежного сцепления покрытия с окрашиваемой поверхностью, защиты металла от коррозии, «выявления» текстуры древесины.

4.748 **Грунтовые воды:** Подземные воды первого от поверхности земли постоянного водоносного горизонта.

4.749 **Грунтовые основания:** Спланированные и уплотненные местные или привозные грунты, предназначенные для восприятия нагрузок, распределенных через конструкцию.

4.750 **Грунтоматериалы:** Строительные материалы, изготовляемые из связных грунтов без обжига, иногда с применением портландцемента, реже извести, гипса, жидкого стекла и др.

4.751 **Грунтосмесительная машина:** Самоходная машина для рыхления, измельчения грунта и смешивания его с вяжущими материалами в процессе движения.

4.752 **Гудронатор:** Прицепная или самоходная машина для равномерного распределения битумов (на основе гудрона) по полосе дорожного полотна при ремонте или строительстве автомобильных дорог.

4.753 **Давление:** Величина, характеризующая интенсивность сил, действующих на какую-либо часть поверхности тела по направлениям, перпендикулярным этой поверхности, и определяемая отношением силы, равномерно распределенной по нормальной к ней поверхности, к площади этой поверхности.

4.754 **Давление в покое (оснований и сооружений из армированного грунта)**: Боковое давление грунта при отсутствии смещений подпорной (неподвижной) стенки.

4.755 **Давление гидродинамическое:** Сила динамического воздействия потока жидкости на единицу площади поверхности элемента системы инженерного оборудования

(например, водяного отопления), связанная со скоростью движения и зависящая от плотности жидкости.

4.756 **Давление гидростатическое:** Сила статического воздействия жидкости на единицу площади поверхности элемента системы инженерного оборудования здания (например, водяного отопления), зависящая от удельного веса (Н/м3) и высоты столба жидкости, расположенной над ней.

4.757 **Давление грунта боковое активное (подпорные стены и крепления котлованов):** Минимальное значение бокового давления (напора) грунта на смещающуюся в горизонтальном направлении от него ограждающую конструкцию при возникновении его разуплотнения с обрушением по поверхности сдвига.

4.758 **Давление грунта боковое в покое (подпорные стены и крепления котлованов):** Напор грунта на поверхность неподвижной ограждающей конструкции, т. е. без ее смещения по направлению к грунту или от него.

4.759 **Давление грунта боковое пассивное (подпорные стены и крепления котлованов):** Максимальное значение бокового давления (отпора) грунта на смещающуюся в горизонтальном направлении к нему ограждающую конструкцию при возникновении его спрессовывания и сдвига по поверхности выпора.

4.760 **Дамба:** Гидротехническое сооружение в виде насыпи для защиты речных и морских прибрежных низменностей от затопления, для обвалования каналов, сопряжения напорных технических сооружений с берегами (дамбы напорные), для регулирования речных русел, улучшения условий судоходства и работы водопропускных и водозаборных сооружений (дамбы безнапорные).

4.761 **Дверной закрыватель верхнего расположения:** Изделие, служащее для обеспечения автоматического закрывания дверей с дополнительным торможением перед полным закрыванием двери и установленное на верхней части двери и коробки.

4.762 **Дверной закрыватель нижнего расположения:** Изделие, служащее для обеспечения вращения и закрывания двери и установленное ниже поверхности пола помещения.

4.763 **Дверной (оконный) упор:** Изделие, служащее для предохранения внутреннего стекла окна от разбивания ручкой, установленной на наружном переплете окна, или предохранения стены помещения от удара ручкой двери.

4.764 **Дверной (оконный) фиксатор:** Изделие, служащее для фиксирования или ограничения движения дверей (окон) в определенном положении.

4.765 **Двуслойный резервуар:** Резервуар, представляющий собой двуслойный сосуд (сосуд в сосуде).

4.766 **Двутавр:** Прокатный металлический профиль, двутаврная балка или профиль, состоящий из двух горизонтальных полок и стойки между ними.

4.767 **Декларация о соответствии:** Документ, в котором изготовитель (продавец) удостоверяет соответствие производимой и (или) реализуемой им продукции требованиям технических нормативных правовых актов в области технического нормирования и стандартизации.

4.768 **Декларирование соответствия:** Форма подтверждения соответствия, осуществляемого изготовителем (продавцом).

4.769 **Декоративная скульптура:** Рельефы, скульптурная орнаментация, тесно связанные с архитектурой; предназначаются для декоративной отделки фасадов и интерьеров зданий и сооружений, являются средством усиления их эстетической выразительности.

4.770 **Декоративная штукатурка:** Штукатурка повышенного художественного качества (цветная, под мрамор, террацо, сграффито), позволяющая разнообразить цвет и фактуру отделываемой поверхности, вводить орнамент и плоский рельеф.

4.771 **Декоративное искусство:** Род пластических искусств, произведения которого наряду с архитектурой способствуют художественному формированию жизненной среды человека, помогают раскрытию идейно-образного содержания архитектуры (монументально-декоративная живопись, скульптура), вносят эстетический комфорт (парковая скульптура, цветовое оформление витрин, иллюминации, скульптурные фонтаны и т. д.).

4.772 **Декоративное покрытие (защита металлов от коррозии):** Покрытие для придания поверхности основного покрываемого металла декоративного вида.

4.773 **Декоративнозащитный слой (тепловая изоляция ограждающих конструкций):** 1. Конструктивный элемент, предназначенный для защиты утеплителя и придания ограждающей конструкции архитектурной выразительности; 2. Конструктивный элемент, предназначенный для защиты утеплителя, ячеистого бетона и декоративного оформления фасадной поверхности.

4.774 **Декоративно-лицевая планка:** Деталь, устанавливаемая на лицевую планку врезного замка (защелки) для декоративного оформления корпуса замка (защелки).

4.775 **Декоративные накладки:** Декоративные профили для создания фальшпереплета. Профили наклеиваются на стеклопакет с обеих сторон — наружной и внутренней.

4.776 **Декоративные работы:** Род художественных отделок в архитектуре, имеющих как утилитарное, так и эстетическое значение. К ним относят облицовку внешних и внутренних поверхностей естественными (гранит, песчанки, мраморы, известняки) и искусственными (облицовочный кирпич, керамические плитки, майолика, силикатные плитки, пластмассы и др.) материалами; декоративные штукатурки (сграффито, террацо, под мрамор, цветные); облицовку деревом (фанеровочные работы из различных пород дерева, резьба по дереву); лепные и скульптурные работы (плоский орнамент, барельеф); металлические работы (ковка художественная, скульптура); декоративную россыпь (фреска, энкаустика, витраж и др).

4.777 **Декорирование керамической плитки:** Нанесение на лицевую поверхность плитки гладкого или рельефного рисунка одного или нескольких цветов.

4.778 **Деловая древесина:** Основная группа лесоматериалов, включающая определенных размеров и качества круглые лесоматериалы (сортименты), кроме дров; используется как полуфабрикат для дальнейшей механической и химической переработки.

4.779 **Дельта-древесина, лигнофоль:** Один из видов древесно-слоистых пластиков; изготавливается прессованием и склеиванием шпона (главным образом, березового), пропитанного крезоло- или феноло-формальдегидной смолой.

4.780 **Демпфер:** Устройство для поглощения (демпфирования) энергии вредных механических колебаний звеньев машин и механизмов.

4.781 **Демпфирующий слой (основания и фундаменты):** Упругий сжимаемый слой.

4.782 **Деревообрабатывающие машины:** Машины, выполняющие различные технологические операции обработки натуральной древесины или древесных материалов для придания им необходимых размеров и формы или отделки их поверхности.

4.783 **Дереворежущие станки:** Деревообрабатывающие машины для механической обработки (резания) древесины и древесных материалов.

4.784 **Деревянная плотина:** Плотина, у которой основные конструкции, воспринимающие нагрузку, выполнены из древесины преимущественно хвойных пород; сооружается при небольших напорах воды, обычно водосливными.

4.785 **Деревянные конструкции:** Строительные конструкции, элементы которых выполнены преимущественно из древесины и соединены между собой врубками, шпонками, нагелями, болтами, металлическими креплениями, а также с помощью клея - клееные конструкции, изготовляемые индустриальными методами.

4.786 **Деревянный мост:** Мост с деревянными пролетными строениями и деревянными или бетонными (массивными) опорами.

4.787 **Держатель подлинника технических условий:** Юридическое лицо или индивидуальный предприниматель, осуществляющие утверждение, учет, хранение, внесение изменений и восстановление подлинника технических условий.

4.788 **Дериватограф (изделия полимерные для строительства):** Прибор для термического анализа, позволяющий при изменении температуры с заданной скоростью одновременно регистрировать температуру вещества, его массу, скорость изменения массы и разность температур в веществе и инертном эталоне.

4.789 **Деривационный водовод:** Гидротехническое сооружение, подводящее воду из русла реки или др. водоёма к гидроэлектростанции, насосной станции и т.п. или отводящее воду от них.

4.790 **Деривация:** Система водоводов для отвода воды из естественного русла с целью создания сосредоточенного перепада уровней воды.

4.791 **Десюпорт:** Декоративная живописная или скульптурная вставка над дверью.

4.792 **Деталь строительная:** Часть строительной конструкции, изготовленная из однородного материала без применения сборочных операций.

4.793 **Дефект элемента здания:** Неисправность (изъян) элемента здания, вызванная нарушением правил, норм и технических условий при его изготовлении, монтаже или ремонте.

4.794 **Деформативность:** Свойство податливости материалов к изменению первоначальной формы.

4.795 **Деформация:** Изменение формы или размеров тела (либо его части) в результате воздействий, вызывающих изменение относительного положения частиц данного тела.

4.796 **Деформация здания (сооружения):** Изменение формы и размеров, а также потеря устойчивости (осадка, сдвиг, крен и пр.) здания или сооружения под влиянием различных нагрузок и воздействий.

4.797 **Деформация конструкции:** Изменение формы и размеров конструкции (или части ее) под влиянием нагрузок и воздействий.

4.798 **Деформация основания:** Деформация, возникающая в результате передачи усилий от здания (сооружения) на основание или изменения физического состояния грунта основания в период строительства эксплуатации здания (сооружения).

4.799 **Деформация остаточная:** Часть деформации, не исчезающая после устранения нагрузок и воздействий, вызвавших ее.

4.800 **Деформация пластическая:** Остаточная деформация без микроскопических нарушений сплошности материала, образовавшаяся в результате действия силовых факторов.

4.801 **Деформация упругая:** Деформация, исчезающая после снятия вызвавшей ее нагрузки.

4.802 **Диафрагма в конструкции:** Сплошной или решетчатый элемент пространственной конструкции, способствующий увеличению ее жесткости; применяется в тонкостенных конструкциях, каркасно- и крупнопанельных зданиях и т.д.

4.803 **Диафрагма плотины:** Противофильтрационное устройство внутри тела плотины, сооружаемой из грунтовых материалов, выполненное в виде стенки из негрунтовых материалов (бетона, железобетона, металла, дерева или полимерных пленочных материалов).

4.804 **Дизайн:** Термин, обозначающий различные виды проектировочной деятельности, имеющей целью формирование эстетических и функциональных качеств промышленных изделий, предметов домашнего обихода, одежды, обуви и т.п.

4.805 **Динамика сооружений:** Наука о колебаниях, методах расчета сооружений, подвергающихся действию динамических нагрузок, и способах уменьшения колебаний; раздел строительной механики.

4.806 **Динамическая нагрузка:** Нагрузка, характеризующаяся быстрым изменением во времени ее значения, направления или точки приложения.

4.807 **Динамическая прочность:** Способность материала сопротивляться действию динамических нагрузок без разрушения или без существенного изменения формы.

4.808 **Динамическая устойчивость в строительной механике:** Устойчивость сооружений при действии динамических нагрузок.

4.809 **Диспетчеризация:** Система централизованного оперативного руководства всеми звеньями строительного производства для обеспечения ритмичного и комплексного производства строительно-монтажных работ путем регулирования и контроля за выполнением оперативных планов и графиков производства и для обеспечения его материально-техническими ресурсами, согласования работы всех субподрядных организаций, подсобных производств и обслуживающих хозяйств.

4.810 **Длительная прочность:** Прочность материала, находящегося длительное время в напряженном состоянии при высокой температуре; зависит от температуры,

химического состава, микроструктуры, состояния поверхности образца, окружающей среды.

4.811 **Дноуглубительные работы:** Углубление и расширение водоемов и водотоков путем извлечения грунта со дна и последующего удаления извлеченного грунта в сторону от судового хода или гидротехнического сооружения.

4.812 **Договор подряда (контракт):** Документ, включающий в себя все содержащиеся в нем гарантии, приложения, подписанные заказчиком и подрядчиком, а также дополнения и изменения к нему, возникшие в процессе строительства.

4.813 **Док:** 1) гидротехническое сооружение либо особое судно, предназначенное для осмотра и ремонта подводной части судов или для их постройки; 2) искусственный портовый бассейн с затвором, служащий для стоянки судов под погрузкой-разгрузкой в местах больших приливно-отливных колебаний уровня моря; 3) комплекс сооружений для ремонта и технического обслуживания летательных аппаратов.

4.814 **Документ нормативный международный:** Нормативный документ, содержащий обязательные при проектировании и строительстве требования.

4.815 **Документ нормативный республиканский:** Нормативный документ, устанавливающий требования по вопросам, специфичным для республики и не регламентированным международными нормативными документами.

4.816 **Документация производственная:** Совокупность документов, отражающих ход производства строительно-монтажных работ и техническое состояние объекта строительства (исполнительные схемы и чертежи, рабочие графики, акты приемки и ведомости выполненных объемов работ, общие и специальные журналы работ и др.).

4.817 **Долото:** 1) ручной или машинный дереворежущий инструмент для выдалбливания отверстий, гнезд, пазов и т.п.; 2) основной элемент бурового инструмента для механического разрушения горных пород в процессе бурения скважин.

4.818 **Дополнительная изоляция:** Электрическая изоляция, предусмотренная дополнительно к рабочей изоляции для защиты от поражения электрическим током в случае повреждения рабочей изоляции.

4.819 **Дополнительный водоизоляционный ковер (рулонный или мастичный)**: Слои из рулонных материалов или мастик, армированных стекломатериалами, используемые для усиления основного водоизоляционного ковра в ендовах, на карнизных участках, в местах примыканий к стенам, шахтам и другим конструктивным элементам.

4.820 **Допуск:** Разность между наибольшим и наименьшим предельными размерами, равная арифметической сумме допускаемых отклонений от номинального размера.

4.821 **Допустимый выброс радиоактивных веществ:** Установленный для предприятий и лабораторий контрольный уровень активности радионуклидов, удаляемых за календарный год в атмосферу через систему вентиляции.

4.822 **Допустимый сброс радиоактивных веществ:** Установленный для предприятий и лабораторий контрольный уровень активности радионуклидов, удаляемых за календарный год во внешнюю среду со сточными водами.

4.823 **Допустимые микроклиматические условия:** Сочетания количественных показателей микроклимата, которые при длительном и систематическом воздействии на человека могут вызывать преходящие и быстро нормализующиеся изменения теплового

состояния организма, сопровождающиеся напряжением механизмов терморегуляции, не выходящим за пределы физиологических приспособительных возможностей, При этом не возникает повреждений или нарушений состояния здоровья, но могут наблюдаться дискомфортные теплоощущения, ухудшение самочувствия и понижение работоспособности.

4.824 **Допустимые параметры микроклимата (в помещениях):** Сочетания значений показателей микроклимата, которые при длительном и систематическом воздействии на человека могут вызвать общее и локальное ощущение дискомфорта, ухудшение самочувствия и понижение работоспособности при усиленном напряжении механизмов терморегуляции и не вызывают повреждений или ухудшения состояния здоровья.

4.825 **Допустимые условия и характер труда:** Условия и характер труда, при которых уровень опасных и вредных производственных факторов не превышает установленных гигиенических нормативов на рабочих местах, а возможные функциональные изменения, вызванные трудовым процессом, восстанавливаются во время регламентированного отдыха в течение рабочего дня или домашнего отдыха к началу следующей смены и не оказывают неблагоприятного воздействия в ближайшем и отдаленном периоде на состояние здоровья работающих и их потомство.

4.826 **Дорожная одежда:** Многослойная конструкция проезжей части автомобильной дороги, укладываемая на подготовленное земляное полотно; состоит из покрытия, основания и подстилающего слоя.

4.827 **Дорожно-строительные материалы:** Применяются при сооружении автомобильных дорог и площадей.

4.828 **Дорожно-строительные машины:** Машины, используемые для выполнения комплекса работ при строительстве и ремонте автомобильных дорог, а также в железнодорожном, гидротехническом, гражданском, промышленном, аэродромном строительстве и т.д.

4.829 **Драглайн:** Самоходный экскаватор на шагающем (реже гусеничном) ходу, у которого рабочий орган (ковш) подвешен к стреле на канатах (подъемном и тяговом) и разработка грунта осуществляется, как правило, ниже уровня его стояния.

4.830 **Древесина, ксилема:** Ткань высших растений.

4.831 **Древесная масса:** Волокнистая масса, получаемая при механическом истирании древесины в дефибрере или дефибраторе с применением воды; полуфабрикат в производстве бумаги, картона, древесноволокнистых плит.

4.832 **Древесная мука:** Мелкий сыпучий продукт, получаемый сухим механическим размолом древесных стружек, опилок.

4.833 **Древесноволокнистые плиты (ДВП):** Древесный материал, представляющий собой спрессованную в плиты волокнистую массу из измельченной и расщепленной древесины.

4.834 **Древесно-пластические массы:** Материалы на основе древесных опилок, стружек, волокон, обрезков шпона, пропитанных синтетической смолой, высушенных и спрессованных при давлении 12-15 МН/м^2 и температуре 120°С.

4.835 **Древесно-слоистые пластики:** Материалы на основе тонкого шпона лиственных пород (обычно березы, бука, липы).

4.836 **Древесно-стружечные плиты:** Древесный материал, представляющий собой спрессованные в плиты древесные стружки со связующим веществом, главным образом, синтетическими смолами.

4.837 **Древесные материалы:** Конструкционные, изоляционные и поделочные материалы на основе натуральной древесины.

4.838 **Дрель:** Ручной инструмент для сверления отверстий в металле, древесине, пластмассе и др. материалах.

4.839 **Дрена:** Подземное искусственное устройство (труба, скважина, полость) для сбора и отвода грунтовых вод.

4.840 **Дренаж:** Система труб (дрен), скважин и других устройств для сбора и отвода грунтовых вод с целью понижения их уровня, осушения массива грунта у здания (сооружения), снижения фильтрационного давления.

4.841 **Дренажные машины:** Машины для укладки дрен в грунт, устройства дренажа на осушаемых и орошаемых землях.

4.842 **Дренажные трубы:** Трубы, используемые в системах закрытого дренажа для сбора и отвода грунтовых вод.

4.843 **Дробилка:** Машина для разрушения, измельчения кусков различных твердых материалов.

4.844 **Дуговая сварка, электродуговая сварка:** Сварка плавлением, при которой нагрев и расплавление кромок соединяемых металлических частей изделия осуществляется электрической дугой.

4.845 **Дуговая сварка под флюсом:** Дуговая сварка с защитой металла в зоне сварки флюсом от окисления и азотирования.

4.846 **Дымовая труба:** Вертикальная труба для отвода в атмосферу газообразных продуктов сгорания топлива из печей, котельных и сушильных установок.

4.847 **Дымовой пожарный извещатель:** Автоматический пожарный извещатель, реагирующий на аэрозольные продукты горения.

4.848 **Дюкер:** Напорный водовод в системах водопровода, канализации, орошения, прокладываемый под руслом реки или канала, по склонам и дну глубокой долины (оврага), под дорогой и т.п. для пропуска пересекающего их водотока (канала).

4.849 **Дымосос:** Центробежный или осевой вентилятор, устанавливаемый за котлоагрегатом для удаления из котла или печи в атмосферу газообразных продуктов сгорания топлива.

4.850 **Единая модульная система:** Правила координации размеров зданий и сооружений, их элементов, конструкций и деталей (все размеры должны быть кратные 100 мм - основному модулю).

4.851 **Единые районные единичные расценки (ЕРЕР):** Централизованно разработанные на основании сметных норм IV части строительных норм и правил (СНиП) и утвержденные для районов страны по принятому территориальному делению единичные расценки на общестроительные и специальные работы.

4.852 **Ендова:** Пространство между двумя смежными скатами крыши, образующими лоток (входящий угол) для сбора воды на кровле.

4.853 **ЕСКД:** Комплекс стандартов, устанавливающих взаимосвязанные нормы и правила по разработке, оформлению и обращению конструкторской документации, разрабатываемой и применяемой на всех стадиях жизненного цикла изделия (при проектировании, изготовлении, эксплуатации, ремонте и др.).

4.854 **Естественное освещение:** Освещение помещений светом неба (прямым или отраженным), проникающим через световые проемы в наружных ограждающих конструкциях.

4.855 **Естественный заземлитель:** Заземлитель, в качестве которого используют электропроводящие части строительных и производственных конструкций и коммуникаций.

4.856 **Естественный радиационный фон:** Доза излучения, создаваемая космическим излучением и излучением природных радионуклидов, естественно распределенных в земле, воде, воздухе, других элементах биосферы, пищевых продуктах и организме человека.

4.857 **Жадеит:** По классификации соответствует первому классу строительных материалов для строящихся и реконструируемых зданий, печей-каменок в банях и саунах, бассейнах, турецких банях-хаммах, в фитнес-центрах для проведения косметических процедур «стоун-терапия», в интерьер-дизайне, фонтанах.

4.858 **Жалюзи:** Ставни, шторы из параллельных пластинок, устанавливаемые для защиты от солнечных лучей, атмосферных осадков, пыли, для регулирования воздушных или тепловых потоков.

4.859 **Жаропрочность:** Способность конструкционных материалов при высоких температурах выдерживать без существенных деформаций, не разрушаясь, механические нагрузки.

4.860 **Жаропрочные материалы:** Материалы, обладающие жаропрочностью; к ним относятся сплавы на основе никеля, железа, кобальта, тугоплавкие металлы и сплавы на их основе, а также некоторые композиционные материалы.

4.861 **Жаростойкие сплавы:** Металлические сплавы, обладающие повышенным сопротивлением химическому взаимодействию с газами при высоких температурах.

4.862 **Жаростойкий бетон:** Бетон, способный сохранять необходимые физико-механические свойства при длительном воздействии высоких температур (обычно до 1600°C).

4.863 **Жаростойкость:** 1) жаростойкость металлов и сплавов - то же, что жароупорность (окалиностойкость); 2) жаростойкость конструкционных материалов - способность противостоять химическому или механическому разрушению (сохранять или лишь незначительно изменять свои механические свойства) при высоких температурах.

4.864 **Железная дорога:** Комплексное транспортное предприятие, обеспечивающее перевозки пассажиров и грузов поездами по рельсовым путям; в узком смысле - рельсовый путь, предназначенный для движения поездов. Основные составляющие железной дороги общего пользования: железнодорожный путь с рельсовой колеей и искусственными сооружениями; подвижной состав; тяговые подстанции и контактные

сети; средства железнодорожной сигнализации, управления движением поездов, автоблокировки железнодорожной, поездной и диспетчерской связи и т.д.; вокзалы, депо, мастерские, складские и пр.

4.865 **Железнение:** Выравнивание поверхностей бетонных конструкций с добавлением цемента, придание им прочности и водонепроницаемости.

4.866 **Железнодорожная станция:** Основное эксплуатационное предприятие железнодорожного транспорта, осуществляющее прием, отправление, формирование и расформирование поездов, обслуживание пассажиров, прием и выдачу грузов.

4.867 **Железнодорожный мост:** Служит для перевода железнодорожного пути через какое-либо препятствие или др. дорогу.

4.868 **Железнодорожный переезд:** Место пересечения железной дороги в одном уровне автомобильной дороги, трамвайных путей, троллейбусных линий.

4.869 **Железнодорожный путь:** Комплекс инженерных сооружений и обустройств, расположенных в полосе отвода и образующих дорогу с направляющей рельсовой колеей.

4.870 **Железобетон:** Строительный материал, в котором бетон и стальная арматура монолитно соединены и работают в конструкции как единое целое.

4.871 **Железобетонная плотина:** Плотина, сооруженная в основном из железобетона, обеспечивающего требуемую прочность конструкции.

4.872 **Железобетонные конструкции и изделия:** Элементы зданий и сооружений, изготовляемые из железобетона и сочетания этих элементов.

4.873 **Железобетонный мост:** Мост с пролетными строениями, выполненными из железобетонных плит, элементов коробчатого и др. сечения, которые укладывают на опоры из железобетона или бетона, в т.ч. предварительно напряженного.

4.874 **Жесткость:** 1) способность тела (или конструкции) сопротивляться деформированию; 2) физико-геометрическая характеристика поперечного сечения тела, широко используемая при решении задач сопротивления материалов.

4.875 **Жесть:** Холоднокатаная отожженная сталь (преимущественно низкоуглеродистая) в виде тонкой ленты или листов толщиной 0,08-0,32 мм.

4.876 **Жидкая агрессивная среда:** Среда, агрессивное воздействие которой определяется составом и свойствами ее жидкой фазы.

4.877 **Жизненный цикл (проекта):** Промежуток времени между периодом разработки проекта и моментом его завершения (ликвидации).

4.878 **Жизненный цикл строительной машины, оборудования технической системы:** Время от момента возникновения и обоснования необходимости создания строительной машины, оборудования технической системы до момента прекращения дальнейшей их эксплуатации.

4.879 **Жизнеспособность лакокрасочного материала:** Максимальное время, в течение которого лакокрасочный материал, выпускаемый в виде отдельных компонентов, может быть использован после смешения компонентов.

4.880 **Жила:** Протяженное в двух направлениях геологическое тело, сравнительно небольшой мощности, заполнившее трещину в земной коре либо возникшее путем замещения горных пород вдоль трещины иными минеральными веществами. Ж., сложенные горными породами, называют дайками.

4.881 **Жилая застройка:** Часть жилого образования, на котором размещаются жилые дома с примыкающей к ним территорией — придомовые участки, дворики, общественное пространство, хозяйственные площадки, обеспечивающие деятельность населения на открытом воздухе в пределах отдельного жилого образования.

4.882 **Жилая площадь:** Подсчитывается как сумма площадей всех жилых комнат (спальни, гостиной, детской, домашнего кабинета и тому подобное) в жилом доме.

4.883 **Жилая ячейка общежития:** Группа жилых комнат, объединенных подсобными помещениями общего пользования.

4.884 **Жилое здание галерейного типа:** Здание, в котором квартиры (или комнаты общежитий) имеют выходы через общую галерею не менее чем на две лестницы.

4.885 **Жилое здание коридорного (галерейного) типа:** Здание, в котором жилые помещения (квартиры, комнаты общежитий) имеют выходы через общий коридор (общую галерею) наружу либо на две и более лестничные клетки.

4.886 **Жилое здание секционного типа:** Здание, состоящее из одной или нескольких секций, в котором квартиры (или комнаты общежитий) имеют выходы через общую галерею (коридор) не менее чем на две лестницы.

4.887 **Жилое помещение:** Отдельное помещение (квартира), предназначенное и используемое для постоянного проживания, включающее как жилую площадь, так и нежилую площадь жилища.

4.888 **Жилой дом (жилое здание):** Строение, состоящее, в основном, из жилых помещений (квартир) и частей дома общего пользования, а также из нежилых помещений.

4.889 **Забивной фильтр:** Самоизливающее дренажное устройство из металлической перфорированной трубы (длиной 1 м, диаметром 30-50 мм) и отводящих труб, применяемое, главным образом, для осушения обводненных песков, а также при проходке шахт и подземном осушении карьеров.

4.890 **Забой:** Перемещающееся в процессе производства работ рабочее место, где происходит разработка грунта открытым или подземным способом.

4.891 **Завал керамической плитки:** Округленная грань плитки со стороны ее лицевой поверхности.

4.892 **Завертка:** Изделие, служащее для запирания дверей и окон с одной стороны при помощи вращения ручки.

4.893 **Завеса воздушно-тепловая:** Устройство, препятствующее поступлению через открытые проемы (двери, ворота) в помещение наружного холодного воздуха путем нагнетания вентилятором подогретого воздуха навстречу потоку, стремящемуся проникнуть в помещение.

4.894 **Завеса противофильтрационная:** Искусственная преграда на пути фильтрационного потока воды, создаваемая в грунте основания подпорного гидротехнического сооружения и в береговых его примыканиях (путем инъекции растворов, смесей) для удлинения путей фильтрации, снижения фильтрационного давления на подошву сооружения, уменьшения потерь воды на фильтрацию.

4.895 **Загородная зона:** Территория, подготовленная для размещения эвакуируемого населения, находящаяся вне пределов зоны вероятной чрезвычайной ситуации,

установленной для населенных пунктов, имеющих потенциально опасные объекты народного хозяйства и иного назначения.

4.896 **Загрязнение воздуха:** Любое загрязнение воздуха веществами, которые являются вредными для здоровья или опасными в другом отношении, независимо от их физического состояния.

4.897 **Задвижка:** Изделие, служащее для запирания дверей и окон с одной стороны при помощи возвратно-поступательного движения засова.

4.898 **Задел:** Объем незавершенного строительства по мощности, объему капитальных вложений и объему строительно-монтажных работ, который должен быть выполнен фактически на пусковых объектах и комплексах, переходящих на следующие за планируемым периоды, в целях обеспечения планомерного ввода в действие основных фондов и ритмичного строительного производства.

4.899 **Задел в строительстве:** Объем работ, который должен быть выполнен на переходящих объектах к концу планируемого периода. Задел обеспечивает планомерный ввод в действие основных фондов, ритмичность строительства и рациональное использование мощности строительных организаций. Основной показатель, определяющий размер задела, — нормативная продолжительность строительства объектов. Структура задела, т. е. степень технической готовности различных объектов, зависит от сроков ввода, конструктивных особенностей зданий и сооружений, технологии производства работ. В промышленном строительстве объем задела наряду со сметной стоимостью СМР включают стоимость смонтированного или сданного в монтаж оборудования.

4.900 **Задел по мощности:** Суммарная проектная мощность предприятий, которые должны находиться в стадии строительства на конец планируемого периода за вычетом мощностей, введенных от начала их строительства до конца планируемого периода.

4.901 **Задел по объему капитальных вложений:** Стоимость строительно-монтажных работ и других затрат, входящих в сметную стоимость объектов, которая должна быть освоена к концу планируемого периода на переходящих стройках.

4.902 **Задел по объему строительно-монтажных работ:** Часть задела по объему капитальных вложений и монтажных работ, которые должны быть выполнены на переходящих стройках к концу планируемого периода.

4.903 **Заделка:** Устранение неровностей, трещин, мест стыков, т. е. место внедрения конца или края одной из конструкций в тело другой.

4.904 **Заделка (анкера) (фундаменты):** Часть анкера, обеспечивающая передачу растягивающего усилия от сооружения грунтовому основанию.

4.905 **Задувка:** Матовый налет на поверхности плитки, образующийся под воздействием дымовых газов при обжиге.

4.906 **Заземлитель:** Проводник или совокупность металлически соединенных проводников, находящихся в соприкосновении с землей или ее эквивалентом.

4.907 **Заказчик (застройщик)**: Организация, предприятие или учреждение, которым выделяются средства для осуществления капитального строительства или которые имеют для этих целей собственные средства и заключают с подрядной организацией договор подряда на капитальное строительство.

4.908 **Закарстованные породы:** Породы, имеющие в своем составе каменную соль, гипс, известняк, подверженные растворению природными водами, характеризующиеся комплексом подземных пещер, полостей, ходов, естественных колодцев.

4.909 **Закладные детали в железобетоне:** Металлические элементы (из круглой, полосовой, уголковой стали) с приваренными к ним анкерными стержнями, устанавливаемые (закладываемые) в конструкцию до заливки ее бетоном для соединения сборных и сборно-монолитных железобетонных конструкций между собой и с другими конструкциями путем сварки анкерных стержней.

4.910 **Заклепка:** Крепежная деталь, состоящая из стержня (трубки) и закладной головки на одном конце и замыкающей головки, образующейся в процессе клепки, на другом в результате чего получается неразъемное заклепочное соединение.

4.911 **Заклепочное соединение:** Неразъемное соединение деталей при помощи заклепок.

4.912 **Закомара:** Полукруглое или килевидное завершение наружного участка стены (отрезка между двумя лопатками), воспроизводящее очертания расположенного за ним свода.

4.913 **Закрепление грунтов:** Искусственное преобразование свойств грунтов в условиях естественного залегания для повышения их прочности или связности, придания им водонепроницаемости.

4.914 **Залог:** Серия ударов молота по забиваемой в грунт свае, выполняемая для замера средней величины ее отказа.

4.915 **Замачивание грунтов:** Способ уплотнения просадочных грунтов путем затопления водой до заданной стабилизации просадки.

4.916 **Замок:** 1) в широком смысле - устройство, обеспечивающее стопорение подвижных частей машин и механизмов; 2) специальное соединение деревянных конструкций; 3) устройство для запирания помещений, ящиков, дверей машин и т.д.; 4) замок в архитектуре - верхний замыкающий (замковый) камень арки или свода.

4.917 **Замораживание грунтов:** Способ временного укрепления слабых водонасыщенных грунтов с образованием ледогрунтового массива заданных размеров и прочности путем циркуляции носителя по трубам, погружаемым в замораживаемый грунт.

4.918 **Замоноличивание стыков железобетонных конструкций:** Превращение в монолит сопряжения двух или более сборных железобетонных конструкций или их элементов путем скрепления (преимущественно электросваркой) выпусков арматуры или закладных деталей с последующим заполнением стыковой полости бетонной смесью.

4.919 **Замочно-скобяное изделие:** Изделие, служащее для соединения оконных створок и дверных полотен с коробками, а также для закрывания, запирания, фиксирования и украшения окон и дверей.

4.920 **Зануление:** Преднамеренное электрическое соединение с нулевым защитным проводником металлических нетоковедущих частей, которые могут оказаться под напряжением.

4.921 **Запасы в строительстве (производственные):** Средства производства, имеющиеся на строительных площадках или предприятиях, но еще не переданные в производственный процесс.

4.922 **Запасы материалов:** Создаются в связи с необходимостью обеспечения непрерывного и ритмичного процесса производства при непредвиденных перебоях в снабжении предприятия из-за нарушения поставщиками сроков и условий поставок, недостатков в работе транспорта. Общий 3.м. может состоять из текущего, подготовительного и страхового запасов.

4.923 **Заполнители (для бетонов):** Природные или искусственные сыпучие каменные материалы, основной компонент бетона. Различают плотные, пористые, крупные, мелкие. Подбор заполнителей существенно влияет на свойство бетонов и его стоимость.

4.924 **Запорная планка: Д**еталь, в которую входит засов или засов-защелка при запирании или фиксировании окна или двери.

4.925 **Заправочный островок:** Технологическая площадка, предназначенная для установки ТРК.

4.926 **Запроектная промышленная авария:** Промышленная авария, вызываемая не учитываемыми для проектных аварий исходными состояниями и сопровождающаяся дополнительными по сравнению с проектными авариями отказами систем безопасности и реализациями ошибочных решений персонала, приведших к тяжелым последствиям.

4.927 **Засов:** Деталь замка, завертки или задвижки, служащая для обеспечения запирания дверей или окон посредством входа в запорную планку.

4.928 **Засов-защелка:** Деталь защелки, служащая для фиксирования дверей посредством входа в запорную планку.

4.929 **Затирочная машина:** Отделочная строительная машина для механизированной затирки штукатурного слоя, а также шлифовки шпатлеванных поверхностей.

4.930 **Затраты капитальные:** Затраты на приобретение новых или на расширение существующих долгосрочных производственных активов, таких как здания, оборудование, производственный транспорт и др.

4.931 **Затраты на строительное производство:** Расходы строительных организаций на производство строительной продукции, выраженные в денежной форме. В состав 3. на с. п. входят материальные затраты, затраты на оплату труда, отчисления на социальные нужды, амортизация основных фондов, прочие затраты.

4.932 **Затраты прямые:** Основная составная часть сметной стоимости строительно-монтажных работ, включающая стоимость всех материалов, изделий и конструкций, энергетических ресурсов, заработную плату рабочих и стоимость эксплуатации строительных машин и механизмов.

4.933 **Затяжка:** Стержневой элемент, воспринимающий растягивающие усилия в распорной конструкции арок, сводов, стропил и т.п., соединяющей концевые узлы строительных конструкций.

4.934 **Захватка:** Участок здания, сооружения, предназначенный для поточного выполнения строительно-монтажных работ с повторяющимися на данном и последующих за ним участках составом и объемом работ.

4.935 **Зачистка котлована:** Съем слоя грунта с поверхности дна и стен котлована, разработанного с недобором.

4.936 **Защита от коррозии строительного материала:** Способы и средства, уменьшающие или предотвращающие коррозию строительного материала.

4.937 **Защита населения в чрезвычайных ситуациях (защита населения в ЧС)**: Совокупность взаимосвязанных по времени, ресурсам и месту проведения мероприятий ЧС, направленных на предотвращение или предельное снижение потерь населения и угрозы его жизни и здоровью от поражающих факторов и воздействий источников чрезвычайной ситуации.

4.938 **Защитная обработка поверхности:** Физическая, химическая или электрохимическая обработка, повышающая коррозионную стойкость поверхностного слоя строительного изделия или конструкции.

4.939 **Защитная пропитка:** Заполнение пор материала строительной конструкции или нанесение защитного покрытия материалами, стойкими к воздействию агрессивной среды.

4.940 **Защитно-декоративная планка:** Изделие, устанавливаемое на дверях или окнах, служащее для декоративного оформления ручки, цилиндрового механизма замка, отверстия для ключа или для защиты цилиндрового механизма от принудительной поломки.

4.941 **Защитное сооружение:** Инженерное сооружение, предназначенное для укрытия людей, техники и имущества от опасностей, возникающих в результате последствий аварий или катастроф на потенциально опасных объектах, либо стихийных бедствий в районах размещения этих объектов, а также от воздействия современных средств поражения.

4.942 **Защитный бетон:** Особо тяжелый бетон, используемый для защиты от нейтронного излучения (главным образом, за счет его поглощения) на атомных электростанциях, ядерных энергетических установках и др.

4.943 **Защитный слой:** Элемент кровли, предохраняющий основной водоизоляционный ковер от механических повреждений, непосредственного воздействия атмосферных факторов, солнечной радиации и распространения огня на поверхности кровли.

4.944 **Защитный слой бетона:** Слой бетона от наружной поверхности железобетонной конструкции до ближайшей поверхности арматуры.

4.945 **Защищенность в чрезвычайных ситуациях (защищенность в ЧС)**: Состояние, при котором предотвращают, преодолевают или предельно снижают негативные последствия возникновения потенциальных опасностей в чрезвычайных ситуациях для населения, объектов народного хозяйства и окружающей природной среды.

4.946 **Звукоизоляционные материалы (преимущественно рулонные и плиточные)**: Используют в конструкциях межэтажных перекрытий, во внутренних стенах

и перегородках (минераловатные и стекловолокнистые маты и плиты), а также как виброизоляционные прокладки (из эластичных газонаполненных пластмасс, литой или губчатой резины) под машины и оборудование.

4.947 **Звукоизоляция ограждающих конструкций зданий:** Ослабление уровня звука, проникающего в помещение извне, путем повышения звукоизолированной способности ограждений.

4.948 **Звукопоглощающие конструкции:** Конструкции и устройства для поглощения падающих на них звуковых волн.

4.949 **Звукопоглощающие материалы:** Применяют для облицовки помещений и технических устройств, требующих снижения уровня шумов, а также для улучшения акустических свойств зрительных залов, радиостудий и пр.

4.950 **Земельный участок:** Земельная территория, закрепленная за жилым домом в порядке, установленном законодательством.

4.951 **Землеройные машины:** Машины для разработки грунтов всех категорий, в т.ч. мерзлых, скальных, заболоченных, а также залежей полезных ископаемых.

4.952 **Землесосный снаряд, земснаряд** - плавучая землеройная машина для извлечения грунта из-под воды всасыванием его в виде водогрунтовой смеси (пульпы).

4.953 **Зона анкеровки арматуры:** Участок от конца арматурного стержня до сечения, в котором арматура может быть использована с расчетным сопротивлением растяжению или сжатию.

4.954 **Зона аэрации (подземные воды):** Ненасыщенная зона над зеркалом грунтовых вод, где пустоты частично заполнены воздухом. Зона может содержать верховодку.

4.955 **Зона безопасности:** Зона (полоса) у края функционального элемента (площадки), предназначенная для предотвращения травмоопасных ситуаций.

4.956 **Зона безопасности (пожарная безопасность):** Помещение, выделенное противопожарными преградами и оборудованное для временного пребывания людей до прибытия пожарных подразделений.

4.957 **Зона буферная:** Территория (полоса), прилегающая к особо охраняемым природным территориям, в пределах которой запрещаются любые действия, способные нарушить установленный здесь природный режим.

4.958 **Зона влияния (контактная сеть):** Пространство, в котором контактная сеть городского электрического транспорта находится в электромагнитном поле, создаваемом проводами ВЛ или контактной сетью железной дороги переменного тока, и приобретает вследствие этого индуктированные потенциалы, могущие представлять опасность для людей и оборудования.

4.959 **Зона насыщения (грунтов):** Насыщенные водой грунты, расположенные ниже уровня грунтовых вод или кровли напорного пласта.

4.960 **Зона неполного водонасыщения (грунтов):** Грунты, расположенные выше уровня грунтовых вод.

4.961 **Зона опасная:** Часть рабочей зоны, в пределах которой существует опасность травмирования людей, обусловленная их производственной деятельностью.

4.962 **Зона отдыха:** Функциональная зона города, региона, предназначенная для рекреационных целей и включающая природный и искусственный ландшафт и комплекс учреждений отдыха.

4.963 **Зона охраны природного окружения (градостроительное развитие):** Территория, занятая природным ландшафтом, выделяемая вблизи участка историко-культурной ценности или прилегающая к нему и предназначенная для сохранения объектов природного ландшафта, связанных с историческими условиями формирования историко-культурной ценности.

4.964 **Зона передачи напряжения:** Участок от конца арматурного стержня до сечения, в котором на бетон полностью передается напряжение предварительного обжатия.

4.965 **Зона подпора подземных вод:** Область над водоносным пластом, в которой происходит повышение свободной поверхности подземных вод в случае их подпора, например, водохранилищем, рекой и т. д.

4.966 **Зона подтопления:** Территория, подвергающаяся подтоплению в результате строительства водохранилищ, других водных объектов и застройки или в результате воздействия любой другой народно-хозяйственной деятельности; территория, в пределах которой повышается уровень подземных вод в результате их подпора водохранилищем или иным гидротехническим сооружением до хозяйственно недопустимых отметок.

4.967 **Зона пожара:** Пространство, в котором опасные факторы пожара имеют критические для человека значения.

4.968 **Зона регулирования застройки (градостроительное развитие):** Территория существующей или проектируемой застройки, выделяемая вокруг участка историко-культурной ценности или прилегающая к нему, предназначенная дня обеспечения художественного единства среды обитания, эффективного использования и сгори ко-культур ной ценности и усиления ев значения в зрительном восприятии из ближних и дальних видовых точек.

4.969 **Зона рекреационная:** Одна из функциональных зон города, предназначенная для отдыха горожан.

4.970 **Зона дорожно-климатическая:** Условная часть территории страны с однородными по особенностям сооружения автомобильных дорог климатическими условиями, характеризуемая сочетанием водно-теплового режима, глубины залегания грунтовых вод, глубины промерзания грунтов и количеством атмосферных осадков, свойственных только данной местности.

4.971 **Зона охранная:** Зона, в которой устанавливается специальный режим охраны размещаемых объектов.

4.972 **Зона рабочая:** Участок, на котором непосредственно осуществляются строительно-монтажные работы и размещаются необходимые для этого материалы, готовые конструкции и изделия, машины и приспособления.

4.973 **Зона с особыми условиями пользования:** Расположенная за границей полосы предоставления полоса местности, на которой устанавливается особый режим пользования землей.

4.974 **Зона санитарно-защитная:** Зона, отделяющая промышленное предприятие от селитебной территории городов и других населенных пунктов, в пределах которой размещение зданий и сооружений, а также благоустройство территории регламентируются санитарными нормами.

4.975 **Зона санитарной охраны:** Территория и акватория, в определенных границах которых устанавливается особый санитарный режим, исключающий возможность заражения и загрязнения источников водоснабжения.

4.976 **Зуб плотины:** Элемент плотины в виде выступа, связанного с фундаментом и заглубленного в основание, служащий для исключения фильтрации воды и увеличения устойчивости плотины.

4.977 **Иглофильтр:** Трубчатый колодец, состоящий из колонны труб, к нижнему концу которой присоединены фильтровое звено и наконечник, позволяющий погружать иглофильтр гидравлическим способом при помощи струи воды. Иглофильтр применяется для понижения уровня грунтовых вод.

4.978 **Иглофильтрование:** Способ водопонижения при помощи иглофильтров.

4.979 **Идентификация (продукции):** Процедура, обеспечивающая в сфере производства, обращения и применения однозначное распознавание продукции среди подобной по отличительным признакам.

4.980 **Идентификация опасности:** Установление наличия опасности и определение ее характеристик.

4.981 **Идентификация строительных материалов и изделий (сертификация):** Процедура, посредством которой устанавливают соответствие представленных на сертификацию строительных материалов и изделий требованиям, предъявляемым к данному виду (типу) строительных материалов и изделий (в технических нормативных правовых актах и технической документации, в информации о строительных материалах и изделиях).

4.982 **Известняк:** Широко распространенная осадочная горная порода, состоящая главным образом из минерала кальцита в виде остатков известковых раковин (ракушечник) и скелетов различных организмов или мелких кристаллических зерен.

4.983 **Известь:** Обобщенное название продуктов обжига (и последующей переработки) известняка, мела и др. карбонатных пород.

4.984 **Изделия строительные:** Элементы заводского изготовления, поставляемые на строительство в готовом виде.

4.985 **Изол:** 1) рулонный материал, получаемый из резинобитумного вяжущего, асбеста, пластификатора и антисептика; 2) изол - мастика - герметизированный и приклеивающий материал на основе нефтяного битума и каучука.

4.986 **Изоляционная машина:** Машина для нанесения изолирующего слоя битумной мастики на предварительно очищенную и покрытую грунтовкой наружную поверхность трубопровода и обмотки его изоляционным материалом - стеклохолстом, бризолом, бумагой.

4.987 **Изразцы, кафли:** Керамические плитки для облицовки каминов, печей, стен фасадов зданий (фризы, наличники, карнизы) и т.п.

4.988 **Изыскания инженерные:** Комплекс технических исследований, четких исследований района строительства, позволяющих обосновать его целесообразность и местоположение, собрать необходимые данные для проектирования новых или реконструкции существующих объектов.

4.989 **Иловая площадка:** Элемент очистных сооружений, устраивается для обезвоживания осадка (ила), выпадающего из сточных вод или перегнившего в метантенках.

4.990 **Импост:** 1) профилированная, иногда скульптурно обработанная архитектурная деталь над столбом, лопаткой, капителью колонны, или камень стены, служащие опорой для пяты арки; 2) узкий простенок или вертикальный брусок в оконном блоке, разделяющий дверной или оконный проемы на две части.

4.991 **Ингибитор коррозии арматуры:** Вещество, применяемое для предотвращения коррозии арматуры или снижения ее скорости и вводимое в состав бетона или в состав защитного покрытия арматуры.

4.992 **Индустриализация:** Организация строительного производства с применением комплексно-механизированных процессов возведения зданий и сооружений и прогрессивных методов строительства и широким применением сборных конструкций, в том числе укрупненных с высокой заводской готовностью.

4.993 **Инженерная защита территорий, зданий и сооружений:** Комплекс инженерных сооружений и мероприятий, направленный на предотвращение отрицательного воздействия опасных геологических, экологических и др. процессов на территорию, здания и сооружения, а также защиту от их последствий.

4.994 **Инженерная подготовка территорий населенных мест:** Комплекс инженерных мероприятий, направленных на освоение территорий, их целесообразное использование, улучшение санитарно-гигиенических и микроклиматических условий населенных мест.

4.995 **Инженерно-геологический массив пород (ИГМП):** Часть геологической среды, взаимодействующей с сооружениями в процессе строительства и эксплуатации (природно-техногенная система). Основным компонентом ИГМП являются горные породы. Различают ИГМП разных уровней, наименьшим из которых является инженерно-геологический элемент, породы которого обладают разными геомеханическими свойствами и напряженным состоянием. ИГМП может охватывать часть одной стратиграфо-литологической формации, комплекса и т. п. или состоять из нескольких комплексов, пачек и т. п.

4.996 **Инженерное оборудование зданий и населенных мест:** Комплекс технических устройств, обеспечивающих благоустроенные (комфортные) условия проживания населения.

4.997 **Инженерные сети промышленного здания:** Комплекс коммуникаций, обслуживающих производственный процесс: технологические конвейеры и трубопроводы, устройства энергоснабжения, коммуникации связи и сигнализации, системы водоснабжения, канализации, шумопоглощения, пылеудаления и пр.

4.998 **Инжиниринг:** Сфера деятельности по проработке вопросов создания объектов промышленности, инфраструктуры и др., прежде всего в форме предоставления на

коммерческой основе различных инженерно-консультационных услуг. К основным видам И. относятся услуги предпроектного, проектного, после- проектного характера, а также рекомендательные услуги по эксплуатации и управлению производством, реализации выпускаемой продукции.

4.999 **Инклинометр (устройство для изучения оползня):** Устройство, используемое для изучения оползня, состоящее из системы гибко соединенных отрезков труб, последовательно закрепленных в вертикальной скважине и позволяющих с помощью специального прибора фиксировать наклон каждого отрезка трубы.

4.1000 **Инструкция:** Нормативный республиканский (РСН) или ведомственный (ВСН) документ в системе строительных норм и правил, устанавливающий нормы и правила: проектирования предприятий отдельных отраслей промышленности, а также зданий и сооружений различного назначения, конструкции инженерного оборудования; производства отдельных видов строительно-монтажных работ; применения материалов, конструкций и изделий; организации проектно-изыскательских работ, механизации работ, нормированию труда и разработки проектно-сметной документации в строительстве и др.

4.1001 **Инструмент:** Собирательное название орудий труда или исполнительный механизм технологической машины.

4.1002 **Интерьер:** Внутреннее пространство здания или отдельного помещения.

4.1003 **Инцерт:** Облицовка бетонных поверхностей природными или искусственными камнями неправильной формы.

4.1004 **Интерколумний:** Расстояние (в свету) между рядом стоящими колоннами в колоннаде или портике ордерной архитектуры.

4.1005 **Интерполяция:** Нахождение по ряду данных значений функции промежуточных ее значений.

4.1006 **Интерфейс:** Система технических средств и правил для сопряжения и взаимодействия компонентов систем.

4.1007 **Инфильтрация:** Нисходящее движение воды от поверхности земли к зеркалу грунтовых вод через зону аэрации или ненасыщенную зону под влиянием гравитационных сил.

4.1008 **Инфильтрация воздуха через ограждения:** 1. Неорганизованный воздухообмен в здании или помещении, возникающий под действием ветровых и гравитационных сил или из-за дисбаланса приточновытяжной механической вентиляции; 2. Поток наружного воздуха, инфильтрующегося через неплотности наружных ограждений здания или помещения.

4.1009 **Инфраструктура:** 1. (Организация) система зданий, оборудования и служб обеспечения, необходимых для функционирования организации. 2. Комплекс зданий, сооружений, коммуникаций, обеспечивающих функционирование населенных пунктов и межселенных территорий.

4.1010 **Инфраструктура инженерная (транспортная и социальная):** Комплекс сооружений и коммуникаций транспорта, связи, инженерного оборудования, а также объектов социального и культурно- бытового обслуживания населения, обеспечивающий устойчивое развитие и функционирование поселений и межселенных территорий.

4.1011 **Инъекционный анкер (фундаменты):** Анкер с заделкой (корнем), полученный за счет подачи в скважину твердеющего раствора (преимущественно цементного) под избыточным давлением.

4.1012 **Инъекция:** Нагнетание (закачка, впрыскивание) под давлением текучего материала в грунт или пустоты конструкции.

4.1013 **Искусственные сооружения:** Собирательное название транспортных сооружений, возводимых на пересечениях дорог с различными препятствиями - реками (водотоками), ущельями, другими дорогами, обвалоопасными или лавиноопасными участками и т.п.

4.1014 **Исполнение мобильного (инвентарного) здания или сооружения:** Классификационная категория мобильного (инвентарного) здания или сооружения по признаку соответствия его технического решения климатическим воздействиям и нагрузкам.

4.1015 **Исполнительная документация:** Комплект рабочих чертежей на строительство объекта с надписями о соответствии выполненных в натуре работ этим чертежам или внесенным в них изменениям, сделанным лицами, ответственными за производство работ, сертификаты, технические паспорта и др. документы, удостоверяющие качество материалов, акты об освидетельствовании скрытых работ, журналы работ, акты промежуточной и окончательной приемки, проведенных испытаний систем и др.

4.1016 **Использование территории:** Осуществление на ней определенных видов деятельности (функций).

4.1017 **Исполнительная инженерно-топографическая съемка:** Инженерно-топографическая съемка законченных строительных объектов.

4.1018 **Исполнительная съемка подземных сооружений:** Комплекс работ по обследованию и геодезической привязке подземных сооружений, выполняемый для составления исполнительной документации.

4.1019 **Исполнительные механизмы:** Устройства, служащие приводами для регулирующих клапанов. По виду используемой энергии они могут быть электрическими, гидравлическими, манометрическими.

4.1020 **Испытание оборудования индивидуальное:** Проверка в действии отдельных единиц смонтированного оборудования на соответствие техническим требованиям.

4.1021 **Испытание оборудования комплексное:** Проверка в действии всего смонтированного оборудования и подвергнутого индивидуальным испытаниям оборудования на соответствие техническим требованиям.

4.1022 **Испытания материалов:** Определение технологических и эксплуатационных свойств материалов на специальных машинах и приборах или приспособлениях.

4.1023 **Искусственные сооружения:** 1. Мостовые сооружения, транспортные и пешеходные тоннели, водопропускные трубы, скотопрогоны, наплавные мосты и паромные переправы. 2. Инженерные сооружения, устраиваемые для проезда транспортных средств и прохода пешеходов в местах пересечений автомобильных дорог с водотоками, оврагами, иными дорогами и препятствиями. 3. Термин транспортного

строительства, обозначающий транспортные сооружения на дорогах, пересекающих реки, овраги, горные хребты, иные дороги и другие препятствия: мосты, виадуки, эстакады, трубы, лотки, тоннели, подпорные стены и т. д.

4.1024 **Исследования инженерно-геологические:** Комплексное изучение и оценка геологических и гидрогеологических факторов (природных и вызванных деятельностью человека) с целью принятия соответствующих проектных решений и определения наиболее благоприятных мест размещения зданий и сооружений и условий производства строительных работ, а также мероприятий, обеспечивающих надежность зданий и сооружений от возможных геологических процессов.

4.1025 **Источник техногенной чрезвычайной ситуации (источник техногенной ЧС)**: Опасное техногенное происшествие, в результате которого на объекте, определенной территории или акватории произошла техногенная чрезвычайная ситуация. Примечание: к опасным техногенным происшествиям относят аварии на промышленных объектах или на транспорте, пожары, взрывы или высвобождение различных видов энергии.

4.1026 **Источник чрезвычайной ситуации (источник ЧС)**: Опасное природное явление, авария или опасное техногенное происшествие, широко распространенная инфекционная болезнь людей, сельскохозяйственных животных и растений, а также применение современных средств поражения, в результате чего произошла или может возникнуть чрезвычайная ситуация.

4.1027 **Кабелеукладчик:** 1) прицепная или самоходная машина для укладки электрических кабелей в земле и под водой; 2) кабелеукладчик горный - устройство, перемещающееся в лаве и служащее для укладки в специальный желоб электрических кабелей или др. коммуникаций, подведенных к добычному комбайну.

4.1028 **Кабель электрический:** Один или несколько изолированных проводников (токопроводящих жил), заключенных в защитную (обычно герметичную) оболочку.

4.1029 **Кабельная канализация:** Система постоянных подземных сооружений для размещения кабелей энергетических и телефонных сетей в городах и на промышленных предприятиях.

4.1030 **Кабельная ЛЭП:** Линия электропередачи, состоящая из одного или нескольких силовых кабелей, кабельных муфт и крепежных деталей.

4.1031 **Кабельный кран, кабель-кран:** Грузоподъемный кран, устанавливаемый на стационарных или передвижных опорах (башнях), между которыми по несущему канату перемещается грузовая тележка.

4.1032 **Каблучок:** Архитектурная деталь, состоящая из выпуклой и вогнутой дуг.

4.1033 **Кавальер:** 1. Сооружение в виде насыпи, устроенной из выемки грунта, не используемого по тем или иным причинам. 2. Геотехническое сооружение в виде насыпи правильной формы, устроенной из грунта выемки, не используемого по тем или иным причинам для отсыпки насыпей. 3. Насыпь. 4. Насыпь правильного профиля, образованная землей, взятой из выемки при сооружении дороги или канала и не использованной для самого сооружения.

4.1034 **Каверна (блоки из горных пород):** Пустота неправильной или округлой формы размером свыше 1,0 мм.

4.1035 **Каверны:** Пустоты в горных породах, имеющие круглую форму и размер больше 1 мм. К. возникают в результате растворяющего действия воды (особенно в карбонатных и соляных породах), но могут быть и другого происхождения (например, при застывании лавы).

4.1036 **Кавитация:** Нарушение сплошности (однородности) потока жидкости вследствие образования в нем «пустот» мелких пузырьков или целых полостей, заполненных паром, газом или их смесью, выделившимися из жидкости в результате гидродинамических или акустических процессов.

4.1037 **Кадастр:** Систематизированный свод сведений, составляемых периодически или путем непрерывных наблюдений над соответствующим объектом.

4.1038 **Кадастровый квартал:** Часть застроенной, подлежащей застройке или иному использованию территории населенного пункта, ограниченная городскими улицами, дорогами или землями общего пользования, выделяемая в пределах функциональной зоны для целей ведения градостроительного кадастра, а также для детализации на стадии проекта детальной планировки градостроительных регламентов, ранее установленных для данного квартала в границах покрывающей его функциональной зоны.

4.1039 **Кадастровый участок:** Учетная территориальная единица, границы которой четко определены.

4.1040 **Каланча:** Возвышающаяся над зданием пожарной части башня для наблюдения за возникновением пожара.

4.1041 **Калевка:** Фигурный профиль бруска или доски.

4.1042 **Калевка (отборная):** Рубанок для фигурной обработки лицевых кромок деталей.

4.1043 **Календарное планирование:** Процесс организационно-технологической увязки во времени и пространстве элементов строительного производства.

4.1044 **Календарное планирование строительного производства:** Один из основных этапов организационно-технологического проектирования и производства СМР К. п. с. п. выполняется в идее проектного документа, регламентирующего потребность по времени и в пространстве живого труда, строительных машин, материально-технических и энергетических ресурсов, транспортных средств, временных зданий и сооружений, а также поставку технологического оборудования и комплектующих изделий, разработку проектно- сметной документации, распределение капитальных вложений и объемов строительно-монтажных работ.

4.1045 **Календарные графики:** Графическая часть календарных планов. Обычно это календаризованные организационно-технологические модели (линейные и сетевые модели, циклограммы).

4.1046 **Календарные планы:** Проектные документы, устанавливающие очередность и сроки выполнения строительных работ, монтажа оборудования при возведении отдельных объектов или их комплексов, а также потребность в ресурсах.

4.1047 **Календарный план строительной организации:** Проектно-технологический документ, устанавливающий целесообразную очередность строительства объектов, последовательность и сроки выполнения строительных, монтажных и специальных работ

и их взаимную увязку во времени, при которых обеспечивается полная загрузка и ритмичность деятельности строительной организации и своевременный ввод объектов в эксплуатацию.

4.1048 **Калорифер:** Теплообменник из пластинчатых или гладких труб для нагрева воздуха в системах воздушного отопления, вентиляции и в сушилках.

4.1049 **Кальцит:** Известковый шпат, минерал класса карбонатов $CaCO_3$, строительный и поделочный материал.

4.1050 **Каменная плотина:** Плотина, основные конструкции которой выполнены из каменных материалов без применения вяжущих.

4.1051 **Каменно-земляная плотина:** Плотина, большая часть тела которой выполнена из каменных материалов, а противофильтрационное устройство - из малопроницаемого грунта.

4.1052 **Каменное литье (базальтовое, шлаковое литье)**: Литье расплавленных горных пород или шлаков для изготовления кислотоупорных труб, облицовочной плитки и т.п.

4.1053 **Каменные конструкции:** Несущие и ограждающие конструкции зданий и сооружений, выполненные из природного камня, кирпича или бетонных камней, а также из крупноразмерных сборных элементов (блоков, панелей).

4.1054 **Каменные природные строительные материалы:** Материалы, получаемые в результате обработки горных пород и применяемые для каменной кладки, облицовки, устройства кровель, дорожных покрытий и т.п.

4.1055 **Каменные работы:** Строительные работы, выполняемые при возведении каменных конструкций зданий и сооружений: кладка кирпича или др. камней на растворе.

4.1056 **Каменный мост:** Мост с каменным пролетным строением; состоит из устоев, сводов и надсводной эстакады с гидроизоляционным покрытием.

4.1057 **Камень искусственный:** Изделие, отличающееся от кирпича нормального формата габаритными размерами.

4.1058 **Камера:** 1) помещение специального назначения; 2) в горном деле - подземная горная выработка шахты или рудника, имеющая сравнительно большие поперечные размеры при небольшой длине.

4.1059 **Камнерезная машина:** Машина для выпиливания из массива горных пород штучного камня.

4.1060 **Камуфлетный анкер (фундаменты):** Анкер с уширением заделки при инъекции твердеющего раствора и взрыве заряда взрывчатых веществ.

4.1061 **Камышит:** Дешевый строительный и теплоизоляционный материал в виде прямоугольных плит, изготовляемых из камыша путем прессования с прошивкой проволокой или скреплением деревянными планками.

4.1062 **Камышит, камышитовые плиты:** Строительный материал из спрессованных стеблей камыша (тростника), скрепленных проволокой, применяемый в основном для тепловой изоляции ограждающих конструкций и заполнения каркасных стен 1-2-этажных домов.

4.1063 **Канавокопатель, каналокопатель:** Машина для прокладки осушительных и оросительных каналов, траншей, кюветов и др.

4.1064 **Канал:** Протяженное открытое сооружение, расположенное в выемке или насыпи, предназначенное для безопасного пропуска воды; закрытое подземное протяженное сооружение высотой менее 2 м до выступающих конструкций, предназначенное для прокладки коммуникаций (кабелей, трубопроводов и т.д.).

4.1065 **Канализационная сеть:** Совокупность подземных трубопроводов и коллекторов для приема и отведения сточных вод с территорий населенных мест и промышленных предприятий к очистным сооружениям; основная часть системы канализации.

4.1066 **Канализация:** Комплекс инженерных сооружений (трубопроводов, насосных станций, очистных сооружений и оборудования санитарных приборов, стояков и др.), обеспечивающих прием, сбор и отведение сточных вод с территорий населенных пунктов, промышленных предприятий и других объектов, а также их очистку и обезвреживание перед утилизацией или сбросом в водоем.

4.1067 **Канат:** Гибкое изделие из стальных, синтетических или растительных (пеньковых, хлопчатобумажных) волокон. Различают канаты крученные, витые, невитые, плетенные.

4.1068 **Канат ловителя предохранительный (подъемника):** Канат, служащий для страховки подвешенной люльки от падения в случае обрыва подъёмного каната.

4.1069 **Канатная пила:** Устройство для разрезки камня с режущим органом в виде стального каната диаметром 3-6 мм. К. п. применяют в карьерах при добыче блоков из горного массива или на камнеобрабатывающих предприятиях для производства из блоков облицовочной плитки.

4.1070 **Канатная таль:** Таль с канатом для подъема и опускания груза.

4.1071 **Канатный подвесной конвейер:** Подвесной конвейер, тяговым элементом которого является канат.

4.1072 **Канаты арматурные стальные:** Нераскручивающиеся стальные канаты однопрядные (трехпроволочные, семипроволочные и девятнадцатипроволочные) двухпрядиые и многопрядные, предназначенные для использования в качестве напрягаемой арматуры.

4.1073 **Канатная дорога:** Сооружение для транспортирования грузов и пассажиров, в котором перемещение вагонов, вагонеток или кресел осуществляется с помощью канатов, натянутых между опорами.

4.1074 **Каннелированная колонна:** Колонна, ствол которой прорезан вертикальными желобками (каннелюрами).

4.1075 **Каннелюра:** Вертикальный желобок на стволе колонны или пилястре сегментного или полукруглого сечения. К. примыкают друг к другу острыми углами или через дорожку; встречаются горизонтальные — на валах ионических баз.

4.1076 **Капитальный ремонт здания:** Ремонт здания с целью восстановления его ресурса с заменой при необходимости конструктивных элементов и систем инженерного оборудования, а также улучшения эксплуатационных показателей.

4.1077 **Капитель:** Венчающая часть столба, колонны или пилястры.

4.1078 **Капсулированный клей (полимерный):** Полимерный клей, содержащий в своей массе равномерно распределенные капсулы реакционноспособного компонента, разрушающиеся в процессе склеивания.

4.1079 **Каптаж:** Сооружение (каменная наброска, колодец, траншея) для перехвата и сбора подземных вод в местах их вывода на поверхность.

4.1080 **Карбонатные породы:** Горные породы, состоящие из карбонатов кальция, магния, железа.

4.1081 **Карбонизация бетона:** Процесс взаимодействия цементного камня с углекислым газом, приводящий к снижению щелочности жидкой фазы бетона.

4.1082 **Каркас:** Остов, скелет какого-либо изделия, сооружения, состоящий из отдельных скрепленных между собой стержней, балок и др.

4.1083 **Каркас арматурный:** Совокупность стержней продольной и поперечной арматуры железобетонных конструкций, собранная (связанная, сваренная) в соответствующую объемную или плоскостную систему для установки в опалубочную форму.

4.1084 **Каркасно-панельные конструкции:** Конструкции зданий, состоящие из несущих элементов каркаса и ограждающих конструкций (стен, перекрытий и покрытий), выполненных из панелей.

4.1085 **Карниз:** 1) горизонтальный выступ на стене, поддерживающий крышу здания и защищающий стену от стекающей воды; часто имеет декоративное значение; 2) верхняя выступающая часть антаблемента.

4.1086 **Карниз балюстрады:** Элемент балюстрады, к которому крепятся направляющие поручня и щиты балюстрады.

4.1087 **Каротаж:** Геофизические исследования в скважинах с целью изучения вскрытого скважиной геологического разреза и выявления полезных ископаемых.

4.1088 **Каротаж:** Геофизический метод исследования посредством измерения физических свойств грунтов, а также естественных и искусственно созданных полей по стволу скважины.

4.1089 **Карра:** Повреждение ствола, нанесенное при подсочке, сопровождающееся засмолением древесины.

4.1090 **Карст:** Явления, связанные с растворением природными водами горных пород (гипс, каменная соль, и т.д.), образующие подземные полости, ходы, пещеры, учитываемые при проектировании и строительстве зданий и сооружений.

4.1091 **Карта инженерно-геологического районирования:** Отображение на топографическом плане (карте) инженерно-геологических условий выделенных таксономических единиц (районов, подрайонов, участков и т.п.) с принятой (заданной) степенью однородности этих условий.

4.1092 **Карта инженерно-геологических условий:** Отображение на топографическом плане (карте) (в цифровой, графической и иных формах) компонентов геологической среды, оказывающих влияние на здания и сооружения.

4.1093 **Карта инженерно-экологическая:** Графическое отображение на карте современного экологического состояния окружающей среды и (или) прогноза ее изменения на заданный интервал времени.

4.1094 **Карта опасности природных и техноприродных процессов (карта опасности):** Отображение на специальной карте (в цифровой, графической и иных формах) характеристик опасности (интенсивности, повторяемости, вероятности и др.) природных или техноприродных процессов.

4.1095 **Карта риска от природных и техноприродных процессов (карта риска)**: Отображение на специальной карте (в цифровой, графической и иных формах) вероятных потерь (социальных, материальных и др.) от воздействий природных и техноприродных процессов.

4.1096 **Картон:** Разновидность бумаги; характеризуется большой удельной массой.

4.1097 **Каталог единичных расценок:** Сборник единичных расценок на общестроительные и специальные работы, привязанных к законам строительства в области (регионе, республике) или для конкретных условий отдельных крупных строек, а также для специализированных и линейных строек.

4.1098 **Катанка:** Горячекатанная проволока диаметром 5-10 мм. Применяется при армировании железобетонных конструкций.

4.1099 **Каток дорожный:** Прицепная или самоходная машина для уплотнения укатыванием грунтов, дорожных оснований и покрытий и т.д.

4.1100 **Кафель:** Керамические плитки для облицовки стен, печей и т.д. Могут быть гладкие, рельефные, покрытые глазурью.

4.1101 **Качество строительной продукции:** Совокупность потребительских свойств строительной продукции и ее способность удовлетворять определенные потребности народного хозяйства или населения с точки зрения технических, эстетических, социальных требований, установленных в нормативных документах и стандартах.

4.1102 **Кварцевое стекло:** Силикатное стекло, получаемое плавлением природных разновидностей кремнезема - горного хрусталя, жильного кварца и кварцевого песка, а также синтетического диоксида кремния.

4.1103 **Квалиметрия:** Научная область, объединяющая количественные методы оценки качества, используемые для обоснования решений, принимаемых при управлении качеством продукции и стандартизации.

4.1104 **Квалификационные испытания (продукции):** Контрольные испытания установочной серии или первой промышленной партии, проводимые с целью оценки готовности предприятия к выпуску продукции данного типа в заданном объеме.

4.1105 **Квалификация (работы):** Совокупность технологических, трудовых и организационных факторов, позволяющих отнести данную работу в зависимости от степени ее сложности, точности и ответственности к определенной группе (разряду). К. рабочего — совокупность знаний и профессиональных навыков, необходимых для выполнения в определенных организационно-технических условиях работы, относящейся к данной группе (разряду).

4.1106 **Кемпинг:** 1. Учреждение гостиничного типа сезонного функционирования, обеспечивающее организацию отдыха автотуристов на принципах самообслуживания (целевые кемпинги для автотуристов, прибывающих в зоны отдыха, туристские центры и курорты с рекреационными целями); 2. Автотуристический лагерь, предназначенный для отдыха граждан, путешествующих на автомашинах в летний период года.

4.1107 **Керамзит:** Искусственный пористый материал в виде гравия (реже щебня), служащий заполнителем для легких бетонов, реже используемый в качестве теплоизоляционной и звукоизоляционной засыпки в конструкциях зданий.

4.1108 **Керамзитобетон:** Легкий бетон, в котором заполнителем является керамзит и песок, а вяжущим - цемент (реже строительный гипс, известь или синтетические смолы).

4.1109 **Керамика:** Изделия и материалы, получаемые спеканием глин и их смесей с минеральными добавками, а также оксидов металлов и др. неорганических соединений.

4.1110 **Керамическая плитка для полов, метлахская плитка:** Обожженные до спекания плитки, применяемые для облицовки стен. Различают фарфоровые, фаянсовые и гончарные плитки. Лицевая сторона имеет рифленую покрытую глазурью поверхность, внутренняя- насечку для лучшего сцепления с раствором или мастикой.

4.1111 **Керамические краски:** Окрашенные минеральные вещества (обычно оксиды тяжелых цветных металлов или синтетические соединения типа корундов, гранатов, цирконов), стойкие при высоких температурах.

4.1112 **Керметы:** Композиционные материалы, содержащие металлы (или сплавы) и один или несколько видов керамики.

4.1113 **Кессон в архитектуре:** Углубление (обычно квадратной формы) на потолке, на внутренней поверхности арки.

4.1114 **Кессон в строительстве:** Преимущественно железобетонная конструкция для сооружения под водой или в водонасыщенном грунте глубоких массивных фундаментов.

4.1115 **Кирпич:** Искусственный камень правильной формы (обычно в виде прямоугольного параллелепипеда), сформированный из минеральных материалов, приобретающий камнеподобные свойства (прочность, водостойкость, морозостойкость) после обжига или обработки паром.

4.1116 **Кирпич-сырец:** Необожженный глиняный кирпич.

4.1117 **Кирпич условный:** Кирпич размерами 250х120х65 мм, принятый в качестве условной единицы.

4.1118 **Кислородная резка:** Газовая, автогенная резка металла в струе кислорода.

4.1119 **Кислотная коррозия бетона:** Коррозия бетона в результате взаимодействия его с кислотами.

4.1120 **Кислотостойкие материалы, кислотоупорные материалы:** Материалы, способные противостоять разрушающему действию кислот.

4.1121 **Кислотостойкий раствор (бетон):** Раствор (бетон), состоящий из вяжущего в виде растворимых силикатов калия или натрия, инициатора твердения и кислотостойких заполнителей: пылевидного наполнителя, песка (щебня).

4.1122 **Кладка зимняя:** Возведение каменных конструкций при отрицательных температурах наружного воздуха на растворах с противоморозными добавками или способом замораживания.

4.1123 **Клеевые краски:** Краски на основе водных растворов эфиров целлюлозы, поливинилового спирта, крахмала, казеина. Образуют пористые, обычно неводостойкие покрытия. Применяются для отделки внутри помещений. Водостойкие казеиновые клеевые краски применяют для окраски фасадов и получения моющихся покрытий.

4.1124 **Клей, адгезивы:** Композиции на основе органических или неорганических веществ, способные соединять (склеивать) различные материалы за счет образования прочной адгезивной связи клеевой прослойки с поверхностями соединяемых материалов.

4.1125 **Клейстер:** Клейкий раствор, получаемый нагреванием водной суспензии крахмала. Применяют в малярных, переплетных и др. работах.

4.1126 **Клепальный молоток:** Пневматическая ручная машина ударного действия для образования замыкающей головки на заклепке.

4.1127 **Клепаные конструкции:** Металлические конструкции зданий, сооружений, машин, технологического оборудования, элементы которых соединяются заклепками.

4.1128 **Клеть, сруб:** Простейшая деревянная конструкция, образованная положением один на другой венцами из бревен или брусьев.

4.1129 **Клин:** Деталь призматической формы, имеющая две рабочие поверхности, сходящиеся под углом.

4.1130 **Клинкер белый портландцемент:** Клинкер, состоящий преимущественно из силикатов и алюминатов, кальция, получаемый обжигом до спекания маложелезистой сырьевой смеси и имеющий в измельченном состоянии белизну не менее 70 % по абсолютной шкале.

4.1131 **Клинкер глиноземистый (высокоглиноземистый):** Клинкер, состоящий преимущественно из низкоосновных алюминатов кальция.

4.1132 **Клинкер нормированного состава:** Клинкер, к минералогическому составу которого установлены требования нормативным документом.

4.1133 **Клинкер сульфоалюминиевый (ферритный):** Клинкер, состоящий преимущественно из сульфоалюминатов (ферритов) кальция.

4.1134 **Клинкер цементный:** Продукт, получаемый обжигом до спекания или плавления сырьевой смеси надлежащего состава и содержащий главным образом высокоосновные силикаты и (или) высоко- или низкоосновные алюминаты кальция.

4.1135 **Клинкерные изделия:** Обожженные до полного спекания изделия из глины, обычно в форме кирпича, применяемые для мощения дорог, облицовки гидротехнических сооружений, цоколей и фасадов зданий, а также для футеровки резервуаров в химических производствах.

4.1136 **Клинкерная фаза:** Составляющая часть клинкера в виде твердых растворов на основе клинкерных минералов, отдельных оксидов или стекла.

4.1137 **Клинкерный минерал:** Искусственное соединение стехиометрического состава, представляющее собой кристаллохимическую основу клинкерных фаз.

4.1138 **Клинкер дорожный:** Высокопрочный кирпич, полученный из специальных (клинкерных) глин обжигом до полного спекания.

4.1139 **Клиновое соединение:** Разъемное неподвижное соединение деталей машин, затягиваемое или регулируемое при помощи клина.

4.1140 **Ковер из керамических плиток:** Набор плиток, наклеенных на ситообразный материал или на лист бумаги, предназначенный для облегчения работ при укладке.

4.1141 **Ковшовый элеватор:** Машина непрерывного действия для подъема сыпучих материалов в ковшах, присоединенных к движущейся ленте (ленточные элеваторы) или цепи (цепные элеваторы).

4.1142 **Козловый кран:** Грузоподъемный кран в виде моста на жестких опорах, передвигающихся по рельсовому пути или бетонному основанию.

4.1143 **Кокошник в архитектуре:** Ложная закомара, имеющая лишь декоративное назначение.

4.1144 **Коллектор коммуникационный:** 1) подземное протяженное сооружение для транспортирования жидкостей и газов (без трубопроводов); 2) подземное протяженное сооружение для комбинированной прокладки трубопроводов и кабелей различного назначения.

4.1145 **Коллектор осушительных систем:** Дренажная труба или канал, которые принимают воду из регулирующей части осушительной сети и отводят ее за пределы осушаемой территории.

4.1146 **Колодец:** Сооружение в виде вертикальной скважины, шахты или камеры. Колодцы гидротехнические устраивают с целью сбора подземных вод для водоснабжения и орошения - водозаборный колодец; для пополнения запаса подземных вод поверхностными или сброса дренажных и осветленных канализационных вод - поглощающий колодец; для регулирования забора воды из рек, озер, водохранилищ - береговой колодец. Колодец канализационный сооружают на канализационной сети для ее осмотра, промывки, прочистки и пр. (смотровые, перепадные, промывные).

4.1147 **Колодец опускной:** Полая вертикальная конструкция, погружаемая в грунт, по мере его разработки под действием собственного веса.

4.1148 **Колонна:** 1) в архитектуре - вертикальная опора здания, сооружения (как правило, круглого сечения), воспринимающая вертикальные нагрузки от др. элементов; 2) в машиностроении - стержневой вертикальный элемент несущей конструкции машин, на котором размещены рабочие органы, инструмент и т.п.

4.1149 **Колоннада:** Ряд или ряды колонн, объединенные горизонтальным перекрытием и расположенные снаружи или внутри здания.

4.1150 **Комбинированное защитное покрытие:** Защитное покрытие, образуемое путем сочетания металлического и лакокрасочного покрытий.

4.1151 **Комбинированное освещение:** Освещение, при котором к общему освещению добавляется местное.

4.1152 **Комбинированные системы в строительной механике:** Системы, представляющие собой сочетания несущих конструкций различных типов.

4.1153 **Коммуникации:** Пути сообщения: маршруты движения транспорта, каналы связи, сети подземного городского хозяйства и т.п.

4.1154 **Комплекс пусковой:** Группа объектов (или их частей) основного и дополнительного производственного назначения, энергетического, транспортного и складского хозяйства, связи, внутриплощадочных инженерных коммуникаций, благоустройств и других объектов, являющихся частью стройки или ее очереди, ввод которых в эксплуатацию обеспечивает выпуск продукции или оказание услуг,

предусмотренных проектом, и нормальные условия труда для обслуживающего персонала согласно действующим актам.

4.1155 **Композиционные материалы:** Материалы, образованные объемным сочетанием химически разнородных компонентов с четкой границей раздела между ними.

4.1156 **Компрессорная станция:** Комплекс агрегатов для получения сжатого воздуха или газа на промышленных предприятиях, магистральных трубопроводах и строительных объектах.

4.1157 **Кондуктор монтажный:** Устройство для выверки и временного закрепления монтируемых конструкций или их элементов в проектном положении.

4.1158 **Конек:** Верхнее горизонтальное ребро крыши, образующее водораздел.

4.1159 **Консервация объекта незавершенного строительства:** Приостановление строительства на срок свыше трех месяцев, оформленное в установленном порядке и влекущее за собой расторжение договора, на основании которого осуществлялось строительство.

4.1160 **Консолидация (основания и фундаменты):** Осадочная деформация основания.

4.1161 **Консолидация грунтов:** 1. Процесс затухания осадок фундаментов во времени под собственным весом или весом сооружения; 2. Процесс уплотнения глинистого водонасыщенного грунта под действием длительной постоянной нагрузки. Различают консолидацию вторичную (стадия консолидации связного грунта при компрессионном уплотнении, наступающая после выравнивания норового давления); начальную (стадия консолидации связного грунта при компрессионном уплотнении до начала вытеснения поровой воды и постепенного выравнивания порового давления); первичную (начальная стадия консолидации связного грунта при компрессионном уплотнении, включающая вытеснение поровой воды и постепенное выравнивание порового давления); фильтрационную (процесс сжатия грунта, обусловленный в основном его водопроницаемостью и условиями оттока выжимаемой из него воды); 3, Вычисленный на основе фильтрационной теории процесс затухания осадок фундаментов во времени.

4.1162 **Консолидированно-дренированное испытание (грунты):** Испытание грунта для определения характеристик прочности и деформируемости с предварительным уплотнением образца и отжатием из него воды в процессе всего испытания.

4.1163 **Консольные системы:** В строительной механике системы (несущие конструкции), основные элементы которых имеют выступающие части — консоли. Наиболее эффективно сочетание К. с. с балочными (например, много пролетные консольно-балочные системы, применяемые в мостостроении).

4.1164 **Консоль:** 1) строительная конструкция или ее часть, выступающая за опору, служащая для поддержания балкона, устройства козырька над входом и т.п.; 2) элемент интерьера жилого помещения - прикрепленный к стене столик, подставка для цветов или статуэтки.

4.1165 **Консольный кран:** Грузоподъемный кран с несущей конструкцией в виде консольной фермы, по которой перемещается грузовая тележка.

4.1166 **Конструктивно-унифицированный ряд:** Изделия, одинаковые или различные по функциональному назначению, но имеющие конструктивную общность деталей, блоков и агрегатов.

4.1167 **Конструкции комплексные:** Строительные конструкции, состоящие из частей различного назначения, функционально связанные друг с другом (например, плита покрытия с утеплителем и кровлей).

4.1168 **Конструкции легкосбрасываемые:** Наружные ограждающие конструкции (или их элементы) зданий, сооружений и помещений с взрывоопасными производствами, которые при возможном взрыве должны сбрасываться (или разрушаться), образуя открытые проемы для уменьшения давления при взрыве и обеспечения сохранности конструкций здания и сооружения.

4.1169 **Конструкции монолитные:** Строительные конструкции (главным образом, бетонные и железобетонные), основные части которых выполнены в виде единого целого (монолита) непосредственно на месте возведения здания и сооружения.

4.1170 **Конструкции несущие:** Строительные конструкции, воспринимающие нагрузки и воздействия и обеспечивающие прочность, жесткость и устойчивость зданий и сооружений.

4.1171 **Конструкции ограждающие:** Строительные конструкции, предназначенные для изоляции от внешней среды или между собой с учетом нормативных требований по прочности, теплоизоляции, гидроизоляции, пароиэоляции, воздухопроницаемости, звукоизоляции, светопрозрачности и т.д.

4.1172 **Конструкции ограждающие вентилируемые:** Конструкции в наружной стене или покрытии здания, имеющие полости, сообщающиеся с воздухом, для удаления пара, излишнего тепла, подсушки утеплителя.

4.1173 **Конструкции плоскостные:** Конструкции, способные воспринимать только такую приложенную к ним нагрузку, которая действует в одной определенной плоскости.

4.1174 **Конструкции пневматические:** Мягкие оболочки из армированных пленок или воздухонепроницаемых синтетических тканей с резиновым или полимерным покрытием, во внутренний замкнутый объем которых нагнетается воздух.

4.1175 **Конструкции пространственные:** Конструкции, способные воспринимать приложенную к ним пространственную систему сил.

4.1176 **Конструкции самонапряженные:** Разновидность предварительно напряженных железобетонных конструкций, напряжение арматуры которых достигается в результате увеличения объема бетона на расширяющемся цементе в процессе его затвердевания.

4.1177 **Конструкции сборные:** Строительные конструкции, изготовленные на предприятиях и используемые при возведении зданий и сооружений.

4.1178 **Конструкции совмещенные:** Конструкции, применяемые при строительстве зданий и сооружений различного назначения и выполняющие несущие и ограждающие функции.

4.1179 **Конструкции строительные:** Элементы здания и сооружения, выполняющие несущие, ограждающие либо совмещенные (несущие и ограждающие) функции.

4.1180 **Конструкционная прочность:** Свойство конструкционных элементов в определенных условиях воспринимать, не разрушаясь, те или иные воздействия.

4.1181 **Конструкционные материалы:** Материалы, применяемые для изготовления конструкций, воспринимающих силовую нагрузку.

4.1182 **Контактная сварка:** Сварка, при которой свариваемые детали нагреваются проходящим в месте контакта электрическим током и сдавливаются (осаживаются).

4.1183 **Контейнер:** Стандартная емкость, служащая для бестарной транспортировки грузов различными видами транспорта без промежуточной перегрузки при смене транспортных средств.

4.1184 **Контроль качества производственный:** Входной, операционный и приемочный контроль за соблюдением заданных проектом и требуемых нормативными документами и стандартами геометрических, физико-технических и технологических параметров и свойств конструкций зданий и сооружений и их составных элементов в процессе строительства объекта.

4.1185 **Контрфорс:** Поперечная стенка, вертикальный выступ или ребро из камня, бетона или железобетона, укрепляющие основную несущую конструкцию (преимущественно наружную стену) и воспринимающие главным образом горизонтальные усилия.

4.1186 **Контрфорсная плотина:** Плотина, в которой давление воды верхнего бьефа, воспринимаемое напорными перекрытиями, передается контрфорсам и через них основанию.

4.1187 **Коррозия бетона:** Ухудшение характеристик и свойств бетона в результате вымывания (выщелачивания) из него растворимых составных частей (коррозия первого вида); образования продуктов коррозии, не обладающих вяжущими свойствами (коррозия второго вида), и накопления малорастворимых кристаллизующихся солей, увеличивающих объем его твердой фазы (коррозия третьего вида).

4.1188 **Коррозионная стойкость строительного материала:** Относительная способность строительного материала в изделии или конструкции в течение определенного срока сопротивляться воздействию агрессивной среды.

4.1189 **Коррозионная усталость:** Понижение предела выносливости материала при одновременном воздействии циклических переменных напряжений и коррозионной (агрессивной) среды.

4.1190 **Коррозионное разрушение строительного материала:** Изменение массы, сечения, прочности или ухудшение других количественных характеристик и показателей качества строительного материала и (или) конструкции вследствие коррозии.

4.1191 **Котельная:** Комплекс зданий и сооружений, здания или помещения с котлом (теплогенератором) и вспомогательным технологическим оборудованием, предназначенным для выработки теплоты в целях теплоснабжения.

4.1192 **Котлован:** Выемка в грунте, предназначенная для устройства оснований и фундаментов зданий и сооружений.

4.1193 **Коэффициент естественной освещенности (КЕО):** Отношение естественной освещенности, создаваемой в некоторой точке заданной плоскости внутри помещения светом неба (непосредственным или после отражений), к одновременному значению

наружной горизонтальной освещенности, создаваемой светом полностью открытого небосвода; выражается в процентах.

4.1194 **Коэффициент запаса:** Расчетный коэффициент, учитывающий снижение КЕО и освещенности в процессе эксплуатации вследствие загрязнения и старения светопрозрачных заполнений в световых проемах, источников света (ламп) и светильников, а также снижение отражающих свойств поверхностей помещения.

4.1195 **Коэффициент пульсации освещенности:** Критерий оценки относительной глубины колебаний освещенности в результате изменения во времени светового потока газоразрядных ламп при питании их переменным током.

4.1196 **Коэффициент размягчения:** Отношение прочности материала, насыщенного водой, и его прочности в сухом состоянии, числовое значение колеблется от 0 до 1.

4.1197 **Коэффициент светового климата:** Коэффициент, учитывающий особенности светового климата.

4.1198 **Кран трубопроводный:** Запорное или регулирующее устройство для перекрытия либо изменения направления потока или напора жидкости (газа) в трубопроводах.

4.1199 **Красители органические:** Химические соединения (главным образом, окрашенные), применяемые для крашения различных материалов.

4.1200 **Красная линия:** Граница, определяющая линию застройки улицы или площади населенного пункта.

4.1201 **Красная линия застройки:** Обозначает условную границу, отделяющую магистрали, улицы, проезды и площади от территорий, предназначенных под застройку; здания могут размещаться с отступом от красных линий либо вдоль них; благодаря проектам красных линий, разрабатываемым в градостроительстве, обеспечивается дисциплина при застройке и реконструкции городов.

4.1202 **Красная линия улицы, дороги:** Условная граница, отделяющая территорию, улицы, дороги или площади от территорий, предназначенных под иное использование.

4.1203 **Краски:** Однородные суспензии пигментов в пленкообразующих веществах (связующих).

4.1204 **Краскопульт:** Переносной аппарат для нанесения на поверхность стен, потолков невязких красочных составов при отделочных работах.

4.1205 **Краскотерка:** Установка для измельчения (перетирания) окрасочных материалов с помощью вальцов, жерновов или дисков.

4.1206 **Кратность воздухообмена:** Отношение объема воздуха, подаваемого в помещение или удаляемого из него в течение часа, к объему помещения.

4.1207 **Крен:** Отклонение от вертикали здания или сооружений.

4.1208 **Крен фундамента:** Деформация, происходящая в результате неравномерной осадки, просадки, подъема и т. п., характеризующаяся разностью вертикальных перемещений точек, отнесенной к расстоянию между ними.

4.1209 **Кренометр:** Прибор, основной частью которого является точный уровень с измерительным винтом на одном из его концов, позволяющий определять наклон в градусной или относительной мере.

4.1210 **Креозот:** Прозрачная маслянистая желтоватая жидкость с едким запахом, полученная при сухой перегонке древесины; применяется главным образом для пропитывания древесины с целью предохранения ее от гниения.

4.1211 **Крепеж:** Металлические винты, болты, крюки, скрепляющие деревянные детали.

4.1212 **Крепежно-выверочные устройства:** Устройства, предназначенные для фиксации и удержания монтируемого элемента в проектном положении и для его выверки. К ним относятся различного рода кондукторы для крепления и выверки колонн и опорных частей ферм, подкосы, распорки, калиброванные тяги с выверочными устройствами.

4.1213 **Крепежное изделие:** Деталь для образования соединения.

4.1214 **Крепежные детали:** Детали для жесткого скрепления элементов машин и конструкций. К К. д. относятся болты, винты, шпильки, гайки, шурупы, заклепки, шпонки и т. п. изделия, а также вспомогательные детали — шайбы и шплинты.

4.1215 **Крепежные материалы:** Строительные материалы, применяемые для горной крепки. К. м. разделяются на основные, применяемые в несущих конструкциях, — дерево, искусственные камни, бетон, металл; вяжущие вещества; вспомогательные материалы водоизоляционные — толь, рубероид и другие; химические реагенты — жидкое стекло, антисептик и др.

4.1216 **Крепежные элементы (ворот):** Детали для установки и фиксации рамы ворот в проеме здания.

4.1217 **Крепежный реквизит:** Изделия и детали, применяемые для крепления лесо- и пиломатериалов при транспортировании.

4.1218 **Крепежный элемент (анкерное устройство) (тепловая изоляция ограждающих конструкций):** Элемент, предназначенный для крепления плит теплоизоляционных или других элементов системы утепления к стене.

4.1219 **Крепление:** Конструкция, связывающая элементы конструктивной системы с целью фиксации их взаимного положения и вовлечения в совместную работу.

4.1220 **Крепление котлована (подпорные стены и крепления котлованов):** Конструктивный элемент: анкерный, упорный или подпирающий, предназначенный для обеспечения устойчивости вертикальных или наклонных откосов у грунтовых насыпей или выемок).

4.1221 **Креповка (раскреповка):** Небольшой выступ стены, антаблемента карниза.

4.1222 **Крепость:** Укрепленный пункт, подготовленный к длительной осаде; чаще всего возводился на возвышенности, окружался частоколом и рвом с водой.

4.1223 **Крепь:** Конструкция (чаще деревянная) для крепления подземных горных выработок с целью предотвращения обрушения породы или для управления горным давлением.

4.1224 **Крепь анкерная (крепь штанговая):** Крепь, состоящая из металлических, реже деревянных или железобетонных стержней, закрепленных в массиве пород для удержания породы от расслоения и обрушения.

4.1225 **Крепь тюбинговая:** Крепь, собранная из тюбингов, для крепления вертикальных, горизонтальных и наклонных выработок круглого сечения в слабых

неустойчивых породах или в обводных песках. Пространство между крепью и вмещающими породами заполняется тампонажным раствором, нагнетаемым через специальные отверстия в тюбингах.

4.1226 **Кривизна мульды сдвижения:** Отношение разности наклонов двух соседних интервалов мульды к полусумме длин этих интервалов. В точках мульды различают кривизну: в направлении простирания p_x; в направлении вкрест простирания в полумульде по падению p_{y1}; в направлении вкрест простирания в полумульде по восстанию p_{y2}; в заданном направлении $p_{\square}$.

4.1227 **Критическая нагрузка в строительной механике:** Нагрузка, при которой происходит потеря устойчивости деформируемой системы.

4.1228 **Кровельная асбестоцементная плитка:** Плоское асбестоцементное изделие, длина и ширина которого не более 600 мм, а толщина не более 5 мм.

4.1229 **Кровельная сталь, кровельное железо:** Листы из мягкой низкоуглеродистой стали (толщиной 0,25-2 мм), предназначенные, главным образом, для устройства кровли зданий, а также для изготовления металлической тары и изделий широкого потребления.

4.1230 **Кровельные материалы:** Рулонные, мастичные и штучные материалы для устройства кровель, обладающие определенными свойствами: водонепроницаемостью, атмосферо- и морозостойкостью, прочностью, легкостью и др.

4.1231 **Кровельные работы:** Работы по устройству кровель зданий и сооружений из кровельных материалов.

4.1232 **Кровля:** Верхний элемент покрытия, предохраняющий здание от проникновения атмосферных осадков. Состоит из водоизолирующего слоя и основания (обрешетки, сплошного настила, стяжки), укладываемого по несущим конструкциям, либо по утеплителю (бесчердачных крышах).

4.1233 **Кронштейн:** 1) консольная опорная деталь или конструкция для крепления на вертикальной стене или колонне, выступающих или выдвинутых в горизонтальном направлении частей машин или сооружений; 2) кронштейн в архитектуре - выступ в стене, обычно профилированный, служит для поддержки балконов, карнизов и пр.

4.1234 **Круглопильный станок:** Деревообрабатывающий станок для продольной, поперечной и смешанной распиловки и раскроя бревен и древесных материалов; режущий инструмент - круглая пила.

4.1235 **Крупноблочные конструкции в строительстве:** Сборные конструкции из крупноразмерных искусственных или природных камней (блоков).

4.1236 **Крупнопанельные конструкции в строительстве:** Конструкции из крупноразмерных плоскостных сборных элементов, изготовляемые на специальных предприятиях и монтируемые на строительной площадке.

4.1237 **Крыльцо:** Наружная пристройка при входе в дом с площадкой и лестницей.

4.1238 **Крыша:** Верхняя ограждающая конструкция здания. Состоит из несущей части (стропил, ферм, прогонов, панелей и т.д.), передающей нагрузку от снега, ветра и собственного веса крыши на стены или каркас. Крыши подразделяются на чердачные и бесчердачные (совмещенные с верхним перекрытием).

4.1239 **Крыша вальмовая:** Четырехскатная крыша с коньком, два ската которой — вальмы — обращены к торцам здания.

4.1240 **Крыша мансардная:** Чердачная крыша, в которой размещены жилые помещения.

4.1241 **Крыша плоская:** Крыша без уклона или с незначительным уклоном до 2,5 %.

4.1242 **Крыша скатная:** Крыша, поверхность которой состоит из одного или нескольких наклонных участков — скатов.

4.1243 **Крышная котельная:** Котельная, располагаемая (размещаемая) на покрытии здания непосредственно или на специально устроенном основании над покрытием.

4.1244 **Кряж:** Сравнительно короткий толстый отрезок ствола дерева, преимущественно лиственных пород, реже - хвойных.

4.1245 **Ксилолит:** Искусственный строительный материал из смеси магнезиального вяжущего, древесной муки и опилок с добавлением тонкодисперсных минеральных веществ и щелочестойких пигментов.

4.1246 **Купол:** 1) пространственная конструкция выпуклого покрытия зданий и сооружений, перекрывающая круглые, эллиптические или многоугольные в плане помещения; 2) в геологии - форма залегания слоистых магматических пород, солей и др.

4.1247 **Купол вспарушенный:** Купол, образованный рассечением полусферического купола четырьмя вертикальными, взаимно ортогональными плоскостями.

4.1248 **Купол металлический:** Применяемая для покрытия круглого, эллиптического и многоугольного плана выпуклая пространственная конструкция, поверхность которой определяется очертанием характерных кривых поверхности — меридианы и параллели. В строительстве наиболее распространены сферический купол, поверхность которого образуется вращением меридионально расположенной дуги вокруг вертикальной оси.

4.1249 **Купол на барабане:** Купольное покрытие, опирающееся на цилиндрическую конструкцию.

4.1250 **Купол пологий:** Купол, стрела подъема которого меньше половины радиуса окружности основания.

4.1251 **Купол сетчатый (деревянный):** Купол, основными несущими элементами которого являются деревянные элементы (стержни или пластины), образующие на его поверхности сетку в виде ячеек различной геометрической формы.

4.1252 **Купол усеченный:** Купол, у которого верхний сегмент полусферы срезан горизонтальной плоскостью.

4.1253 **Купол фонарный:** Куполообразный элемент зенитного точеного фонаря, выполненного из светопрозрачного материала.

4.1254 **Купол-оболочка (деревянный):** Купол, основной несущей конструкцией которого является оболочка из меридианных арочек (ребер) и дощатого настила.

4.1255 **Курватура:** Нарочитая, едва заметная кривизна прямолинейных частей здания, применяемая для устранения оптических искажений (при восприятии здания в ракурсе) и усиления пластической выразительности архитектуры.

4.1256 **Курвиметр:** Прибор для измерений длин отрезков кривых и извилистых линий на топографических планах, картах и графиках.

4.1257 **Кювет:** Боковая сточная канава для отвода поверхностных вод с полотна и откосов выемки дороги.

4.1258 **Кюветокопатель (канавокопатель):** Землеройная машина для сооружения кюветов в ж.-д. и автодорожных выемках, дорожных нагорных и продольных водоотводах канав, канав для укладки нефте- и газопроводов, оросительных и осушительных канав в сельском хозяйстве и др. Основные виды К.: плужные, многоковшовые экскаваторы с профильным рабочим органом.

4.1259 **Кюветы:** Боковые водоотводные канавы, располагающиеся непосредственно вдоль подошвы земляного полотна.

4.1260 **Кяриз:** Подземное сооружение для сбора грунтовых вод и вывода их на поверхность.

4.1261 **Лаборатория строительная:** Учреждение или отдел в составе строительного подразделения, где производятся все необходимые испытания строительных материалов и конструкций.

4.1262 **Лавины снежные:** Сосредоточенное движение снежных масс, падающих или соскальзывающих с горных склонов, в виде сплошного тела (мокрые лавины) или распыленного снега (сухие лавины).

4.1263 **Лазерная безопасность:** Совокупность технических, санитарно-гигиенических и организационных мероприятий, обеспечивающих безопасные условия труда персонала при использовании лазеров (лазерных установок).

4.1264 **Лазерная сварка (сварка металлов):** Сварка плавлением, при которой для нагрева используется энергия излучения лазера.

4.1265 **Лазерно-опасная зона:** Часть пространства, в пределах которого уровень лазерного излучения превышает предельно допустимый уровень.

4.1266 **Лаки:** Растворы пленкообразующих веществ в органических растворителях, применяемые для получения прозрачных защитных и декоративных покрытий или для электроизоляционной пропитки различных материалов, а также для приготовления эмалевых красок, грунтовок, шпатлевок.

4.1267 **Лакокрасочное защитное покрытие:** Покрытие на поверхности строительного изделия или конструкции из лакокрасочного материала, состоящее из одного или нескольких слоев, адгезионно связанных с защищаемой поверхностью.

4.1268 **Ландшафт:** Территориальная система, состоящая из взаимодействующих природных или природных или антропогенных компонентов и комплексов более низкого таксономического ранга (местностей).

4.1269 **Ландшафт антропогенный:** Ландшафт, сложившийся под влиянием деятельности человека, в структуре которого ведущую роль приобрели искусственные компоненты: здания и сооружения промышленной и гражданской застройки, терриконы, карьеры, искусственные водохранилище и др.

4.1270 **Ландшафт искусственный:** Ландшафт, созданный по проекту архитектора.

4.1271 **Ландшафт поселений (города, сельского поселения):** Антропогенный, в большинстве случаев культурный ландшафт, с той или иной степенью преобразованности природной основы, которая зависит от величины поселения, наличия и профиля промышленных производств, транспорта и др. факторов.

4.1272 **Ландшафт природный:** Природная территория, однородная по происхождению и истории развития, обладающая единым геологическим фундаментом,

однотипным рельефом, общим климатом, однотипным сочетанием гидрологических условий, почв, биоценозов.

4.1273 **Ландшафт сельскохозяйственный (агроландшафт):** Антропогенный ландшафт, используемый преимущественно в целях земледелия и животноводства, включающий техногенные элементы (дороги, застройка).

4.1274 **Ландшафт урбанизированный (предельно антропогенезированный):** Ландшафт, характерный интенсивным развитием городских поселений, сокращением природных составляющих и замещением их техногенными.

4.1275 **Ландшафтная архитектура:** Искусство создавать гармоническое сочетание естественного ландшафта с освоенными человеком территориями, населенными пунктами, архитектурными комплексами и сооружениями.

4.1276 **Латексы:** Водные дисперсии полимеров. Различают следующие виды Л.: натуральный — млечный сок каучуконосных растений; синтетические — водные дисперсии каучуков или некоторых пластиков, образующихся при эмульсионной полимеризации; искусственные — дисперсии, получаемые эмульгированием растворов полимеров в воде; чаще всего для этого используют каучуки, которые синтезируют полимеризацией в растворе, — бутил- каучук, изопреновые каучуки.

4.1277 **Латерна:** Световой проем, завершающий купольное покрытие.

4.1278 **Лебедка:** Механизм, тяговое усилие которого передается посредством гибкого элемента (каната, цепи) от приводного барабана. Типы лебедок: барабанная, с канатоведущими шкивами, шпилевая.

4.1279 **Легенда (в архитектуре):** Условные знаки или описания, поясняющие карту, план, чертеж проект и пр. Помещаются на полях или свободном пространстве в пределах самого документа, могут прилагаться дополнительно в виде пояснительной записки, например, при визуальной съемке местности, обмере строений мостов и т. д.

4.1280 **Легированная сталь:** Сталь, содержащая один или несколько специальных элементов (хром, никель, титан, ванадий и др.) в различных комбинациях и количестве, заметно изменяющих ее свойства, или содержащая повышенное количество марганца или кремния.

4.1281 **Легирующие элементы в стали:** Элементы, вводимые специально в сталь в определенных количествах для придания ей определенной структуры и требуемых свойств. Легирующими могут быть также и постоянные примеси в сталях, например, марганец и кремний, если их количество превышает обычное содержание в углеродистых сталях. Стали, в которые для получения требуемых свойств специально вводят легирующие элементы, называются легированными.

4.1282 **Легкие сплавы:** Конструкционные материалы на основе легких металлов (алюминия, магния, титана и бериллия), обладающие малой плотностью. Характеризуются высокой удельной прочностью.

4.1283 **Легкий бетон:** Общее название большой группы бетонов с объемной массой менее 1800 кг/м^3. К ней относятся бетоны на пористых заполнителях и ячеистые бетоны.

4.1284 **Легкий заполнитель:** Заполнитель минерального происхождения с плотностью частиц, не превышающей 2000 кг/м3 (2,00 Мг/м^3) или насыпной плотностью, не превышающей 1200 кг/м^3 (1,20 Мг/м^3).

4.1285 **Легкий керамзитовый заполнитель:** Легкий зернистый изоляционный материал с ячеистой внутренней структурой, получаемый вследствие вспучивания минеральной глины при нагревании.

4.1286 **Легкий раствор:** Раствор по подбору состава с плотностью в сухом состоянии затвердевшего раствора в пределах определенного значения.

4.1287 **Легкосбрасываемые конструкции:** Специальные наружные ограждающие конструкции зданий, сооружений (или их части), предназначенные для уменьшения давления при взрыве с целью обеспечения безопасности людей, сохранности конструкций и оборудования.

4.1288 **Ледорез:** Отдельная конструкция или устройство на плотинах и опорах мостов для защиты их от повреждения льдом во время ледохода и предупреждения образования ледовых заторов.

4.1289 **Ледосброс, ледосбросное сооружение:** Часть водосливной плотины, через которую производится пропуск (сброс) льда из верхнего бьефа в нижний.

4.1290 **Ленточный конвейер:** Транспортирующее устройство непрерывного действия, у которого грузонесущим и одновременно тяговым органом служит замкнутая (бесконечная) гибкая лента, которая опирается по всей длине на стационарные роликоопоры.

4.1291 **Леса строительные:** Временные вспомогательные конструкции для размещения на необходимой высоте рабочих, инструментов, материалов для выполнения строительных и монтажных работ, преимущественно снаружи здания (сооружения).

4.1292 **Лесоматериалы:** Материалы из древесины, сохранившие ее природную физическую структуру и химический состав.

4.1293 **Лесопильная рама:** Станок для продольной распиловки бревен и брусьев.

4.1294 **Лестница-палка:** Ручная пожарная лестница, складываемая сдвиганием тетив за счет поворота ступенек.

4.1295 **Летние помещения:** Балконы, лоджии, включаемые в общую площадь квартир (жилищ) с понижающими коэффициентами.

4.1296 **Лещадь:** Пол (дно) в доменной печи, вагранке и некоторых других шахтных металлургических печах.

4.1297 **Ливневая канализация (дождевая канализация) (водостоки):** Сооружения для приема и отвода с территории населенного места или предприятия дождевых и талых вод.

4.1298 **Ливнеотвод:** Трубопровод для отвода дождевых вод от ливнеспуска в приемник сточных вод.

4.1299 **Ливнеспуск:** Сооружение для автоматического сброса сверх расчетного количества дождевых сточных вод в водный объект.

4.1300 **Ливнесточный (дождеприемный) колодец:** Камера или шахта для принятия поверхностных сточных вод и атмосферных осадков в ливневую канализационную систему.

4.1301 **Линейка входной площадки:** Деталь входной площадки, предназначенная для взаимной центровки настила ступени и гребенки.

4.1302 **Линия регулирования застройки:** Условная граница, на которой должно осуществляться размещение внешнего контура зданий и сооружений.

4.1303 **Линолеум:** Полимерный рулонный материал для покрытия полов.

4.1304 **Листовые конструкции:** Конструкции из листового металла.

4.1305 **Лифт:** Стационарный подъемник прерывного действия с вертикальным движением кабины или платформы по жестким направляющим, установленным в огражденной шахте.

4.1306 **Лифтовой холл:** Помещение перед входами в лифты.

4.1307 **Лоджия:** Перекрытое и огражденное в плане с трех сторон помещение, открытое во внешнее пространство, служащее для отдыха в летнее время и солнцезащиты.

4.1308 **Ложок:** Наибольшая боковая поверхность кирпича или какого-либо другого изделия, расположенная перпендикулярно основанию кирпичной кладки.

4.1309 **Лонжерон:** Основной силовой элемент конструкций многих инженерных сооружений и машин. Выполняются в виде балки, обычно коробчатого или двутаврового сечения, усиленной в местах, воспринимающей наибольшие нагрузки.

4.1310 **Лопатка в архитектуре:** Вертикальный выступ на стене здания, не имеющий базы и капители, одно из основных средств ритмичного членения стены.

4.1311 **Лотковый спуск:** Простейшее транспортное устройство в виде наклонной плоскости с бортами, по которой штучные и сыпучие грузы перемещаются под действием собственной силы тяжести.

4.1312 **Лоток:** 1) водовод незамкнутого поперечного сечения с безнапорным движением жидкости; 2) простое транспортное приспособление в виде наклонной плоскости с бортами, по которой груз перемещается под действием силы тяжести.

4.1313 **Люнет в архитектуре:** Арочный проем в своде или стене здания, ограниченный снизу горизонтально.

4.1314 **Люфт-клозет:** Внутридомовая теплая уборная с подземным выгребом, в который фекалии поступают через сточную (фановую) трубу, вентиляция осуществляется через специальный люфт-канал, примыкающий к обогревательным устройствам, а выгребной люк располагается снаружи.

4.1315 **Магистраль:** 1) главное направление, основная линия путей сообщения; 2) широкая улица большого города с интенсивным транспортным движением; 3) главный кабель в телеграфной и телефонной сети, линия электропередач; 4) главная труба в канализационной, водопроводной сети или сети теплоснабжения.

4.1316 **Магнезиальная коррозия бетона:** Коррозия бетона в результате взаимодействия цементного камня с растворами магнезиальных солей.

4.1317 **Майолика:** Керамические обожженные изделия из естественно окрашенных глин, покрытые глухой оловянной, стронциевой или прозрачной свинцовой глазурью.

4.1318 **Макет:** Воспроизведение проектируемого объекта (изделия, здания) в условных материалах в натуральном, уменьшенном или увеличенном масштабе относительно реальных размеров.

4.1319 **Малярные работы:** Нанесение окрасочных составов на стены помещений, внешние поверхности конструкций зданий и сооружений с использованием пигментов и жидких связующих на водной и неводной основе, а также вспомогательных смесей.

4.1320 **Мансарда:** Чердачное помещение под крутой (часто с изломом) крыши, используемое обычно для жилья и в хозяйственных целях.

4.1321 **Мансардный этаж садового дома (мансарда):** Этаж для размещения помещений внутри свободного чердачного пространства.

4.1322 **Марка материалов:** Условный показатель, назначаемый обычно по основной эксплутационной характеристике или по главному свойству материала (например, число, соответствующее прочности материала на сжатие, по твердости) или по комплексу главнейших свойств.

4.1323 **Марка строительных материалов:** Показатель, устанавливаемый техническими нормами по основной эксплуатационной характеристике или по комплексу главных свойств материалов.

4.1324 **Масляные краски:** Суспензии пигментов (или их смесей) и наполнители в олифах.

4.1325 **Масляные лаки: Р**аствоpы высыхающих и полувысыхающих растительных масел, олиф и природных смол в органических растворителях.

4.1326 **Мастики:** Применяемые в строительстве материалы в виде пластической смеси органического вяжущего вещества с добавками, обычно с тонкомолотыми наполнителями.

4.1327 **Мачта:** Сооружение из опирающегося на фундамент вертикального ствола и поддерживающих его наклонных оттяжек, закрепленных в анкерных устройствах.

4.1328 **Маяк:** Сооружение с источником света, служащее навигационным ориентиром для судов.

4.1329 **Медицинское средство индивидуальной защиты (МСИЗ):** Медицинский препарат или изделие, предназначенное для предотвращения или ослабления воздействия на человека поражающих факторов источника чрезвычайной ситуации.

4.1330 **Межферменный этаж:** Этаж производственного здания, расположенный в пределах конструктивной высоты ферм покрытия в одноэтажных зданиях или перекрытия в многоэтажных зданиях.

4.1331 **Мезонин:** Надстройка (часто с балконом) над средней частью жилого дома.

4.1332 **Мел:** Тонкозернистый слабосцементированный мягкий белый известняк, состоящий из мелких обломков и целых кальцитовых скелетов микроорганизмов.

4.1333 **Мембрана:** 1) закрепленная по контуру тонкая гибкая пленка или пластинка, предназначенная для разобщения двух полостей с различными давлениями или отделения замкнутой полости от общего объема, для преобразования изменения давления в линейное перемещение и наоборот и т.п.; 2) мембрана в теории упругости - закрепленная по контуру бесконечно тонкая пластинка, модуль упругости которой в перпендикулярном поверхности направлении равен нулю; 3) мембрана в строительной механике - упругая система, которая может быть использована в качестве несущей конструкции.

4.1334 **Мемориальный ансамбль:** Архитектурный художественный комплекс, воздвигнутый в честь павших героев, выдающихся деятелей. Мемориальный ансамбль объединяет в архитектурно организованном пространстве сооружения, монументальную скульптуру и живопись, надписи.

4.1335 **Местная элементная норма расхода цемента:** Чистый расход цемента, необходимый для изготовления 1 $м^3$ бетона заданного качества, по принятой технологии, из материалов усредненного фактического качества, применяемых на данном производстве.

4.1336 **Металлизационное защитное покрытие строительных конструкций:** Защитное покрытие, получаемое путем напыления расплавленного металла на защищаемую поверхность конструкции или ее элементов.

4.1337 **Металлические конструкции:** Строительные конструкции, применяемые как несущие в каркасах зданий и др. инженерных сооружений, в большепролетных покрытиях, обшивках стеновых и кровельных панелей.

4.1338 **Металлический мост:** Мост с пролетными строениями преимущественно из углеродистой горячекатаной или низколегированной стали и с опорами обычно из бетона и железобетона.

4.1339 **Металлопласт:** Конструкционный материал из металлического листа (сталь, алюминий и его сплавы) толщиной 0,3-1,2 мм с одно- или двухсторонним полимерным покрытием толщиной 0,05-1 мм из полиолефинов, полиамидов и др.

4.1340 **Металлополимеры, металлонаполненные пластики:** Материалы обычно на основе термопластов, синтетических смол или каучуков, содержащие металлический наполнитель в виде порошков.

4.1341 **Метатенк:** Сооружение для обезвреживания осадков сточных вод, выделяемых в отстойниках, путем их сбраживания без доступа воздуха с искусственным подогревом.

4.1342 **Метантенк для осадка сточных вод:** Сооружение для анаэробного сбраживания осадка сточных вод, а также высококонцентрированных сточных вод при повышенных температурах.

4.1343 **Метеорологические условия (в помещении):** Сочетание трех основных параметров воздуха: температуры, относительной влажности и подвижности, определяющих микроклимат в рабочей зоне производственного помещения.

4.1344 **Метеорологические элементы:** Название ряда характеристик состояния воздуха и атмосферных процессов, например, скорость ветра, температура воздуха, количество осадков, относительная влажность и др.

4.1345 **Метлахские плитки:** Прочный и стойкий облицовочный материал, применяемый преимущественно для покрытия полов; изготавливается путем прессования глин и последующего обжига с получением самого различного рисунка.

4.1346 **Метод:** 1. Способ исследования, изучения, построения, обоснования использования совокупности приемов и операций при решении целевых задач; 2. Способ осуществления чего-нибудь, воздействия на кого-либо или что-либо.

4.1347 **Метод «стена в грунте»:** 1. Технология устройства глубоких фундаментных и подземных конструкций с несущими или противофильтрационными функциями посредством выполнения в грунте выработок (траншей, щелей или скважин) под защитой обсадных труб или тиксотропной глинистой суспензии с последующим формированием в них конструктивных элементов путём подводного бетонирования или замоноличивания сборных элементов; 2. Технологии, позволяющие без предварительного раскрытия

котлованов выполнять сборные или монолитные подземные конструкции с несущими или противофильтрационными функциями в скважинах или узких траншеях в грунте под защитой тиксотропной глинистой суспензии, которая играет роль временной крепи для стенок в соответствующих выработках за счет избыточных гидростатического и гидродинамического давлений.

4.1348 **Метод «тандем» (ультразвуковой контроль):** Метод, основанный на применении двух или большего числа наклонных преобразователей, обычно с одинаковыми углами падения. Преобразователи направлены в одну сторону так, что их акустические оси лежат в одной плоскости, перпендикулярной поверхности объекта контроля, причем один из преобразователей используется для излучения, другой — для приема ультразвуковой энергии. Основное назначение способа — обнаружение дефектов, перпендикулярных к поверхности объекта контроля.

4.1349 **Метод Власова — Канторовича:** Основанный на принципе Лагранжа, сформулированный в одни и те же годы В. 3. Власовым применительно к тонкостенным пространственным системам, а Л. В. Канторовичем — применительно к изгибаемым пластинкам. Прикладной (континуальный) метод, позволяющий свести рассматриваемую задачу строительной механики к системе обыкновенных дифференциальных уравнений.

4.1350 **Метод деформаций (перемещений):** Метод определения усилий в элементах статически неопределимой системы от произвольной нагрузки, в котором за основные неизвестные принимаются либо линейные и угловые перемещения узлов, либо группы, образованные из этих величин. Вспомогательными величинами при пользовании методом деформаций для рам с прямыми стержнями служат реакции, возникающие в статически определимой балке с прямой осью. Величины этих реакций могут быть найдены методом сил.

4.1351 **Метод замещения объема для определения плотности грунтов:** Установление отношения массы пробы грунта к его объему при условии, что из слоя испытываемого грунта отбирают пробу необходимого объема, которую замещают однородной средой с известной плотностью.

4.1352 **Метод испытаний (продукции):** Правила применения определенных принципов и средств испытаний.

4.1353 **Метод контроля:** Правила применения определённых принципов и средств контроля.

4.1354 **Метод координирования (измерение деформаций оснований):** Метод измерения крена здания (сооружения), при котором вокруг объекта прокладывают замкнутый полигонометрический ход и вычисляют координаты трех или четырех постоянно закрепленных точек, с которых через определенные промежутки времени засечкой находят координаты хорошо заметной наверху здания, сооружения точки. По разности координат между циклами наблюдений находят величину крена и его направление.

4.1355 **Метод неразрушающего контроля:** Метод контроля, при котором не должна быть нарушена пригодность объекта к применению.

4.1356 **Метод окрашивания:** Способ нанесения лакокрасочного материала на окрашиваемую поверхность.

4.1357 **Метод отдельных направлений (измерение деформаций оснований):** Метод определения отклонений деформационных марок по изменению горизонтального угла и расстоянию от опорных знаков до марок во времени.

4.1358 **Метод предельных состояний:** Метод проектирования строительных конструкций, основанный на понятии предельных состояний. Предельные состояния (П. с.) определяются как состояния, при которых конструкция, основание, здание (сооружение) в целом перестают удовлетворять заданным эксплуатационным требованиям при производстве работ (возведении). П.с. подразделяются на две группы. Первая включает П. с., которые ведут к полной непригодности эксплуатации конструкций, основании, зданий (сооружений) в целом или к полной (частичной) потере несущей способности зданий (сооружений); вторая — П. с., затрудняющие нормальную эксплуатацию конструкций или оснований или уменьшающие долговечность зданий (сооружений) по сравнению с предусматриваемым сроком службы.

4.1359 **Метод проецирования (геодезические работы):** Метод намерения крена здания (сооружения), когда на двух взаимно перпендикулярных осях объекта закладываются опорные знаки, с которых теодолитом проецируют заметную верхнюю точку на какую-либо горизонтально установленную палетку (рейку), закрепленную внизу здания (сооружения). Зафиксированный в течение времени на палетке ряд точек представляет собой центральную проекцию траектории верхней наблюдаемой точки на плоскость.

4.1360 **Метод разрушающего контроля:** Метод контроля, при котором может быть нарушена пригодность объекта к применению.

4.1361 **Метод сечения:** Метод, позволяющий установить наличие внутренних сил в теле путем мысленного рассечения его плоскостью или поверхностью и таким образом позволяющий рассматривать внутренние силы как внешние по отношению к рассматриваемой части тела.

4.1362 **Метод сил:** Метод определения усилий в элементах статически неопределимых систем от произвольной нагрузки, при котором основными неизвестным» служат усилия в лишних связях. Расчет статически неопределимых систем по М. с. начинается с выбора т. н. основной системы. Основная система получается из заданной при помощи удаления того пли иного количества лишних связей. На практике в большинстве случаев отбрасывается такое количество лишних связей, которое в точности равно количеству лишних связей. Тогда основная система получается геометрически неизменяемой и статически определимой.

4.1363 **Метод створных наблюдений (измерение деформаций оснований):** Метод определения отклонений деформационных марок во времени, установленных на здании (сооружении), от линии створа, концы которого закрепляются неподвижными опорными знаками.

4.1364 **Метод строительства объектов «под ключ»:** Такой порядок организации работ, при котором подрядчик несет полную ответственность перед заказчиком за проектирование, строительство и ввод в эксплуатацию объектов к установленному сроку. На основе сосредоточения функций управления всеми стадиями инвестиционного процесса в одной организационной структуре осуществляется единый непрерывный

комплексный процесс создания готовой строительной продукции (проектирование — выполнение строительных и монтажных работ, включав комплектацию строек технологическим и инженерным оборудованием, — ввод в эксплуатацию).

4.1365 **Метод труда:** Способ осуществления процессов труда, характеризующийся составом приемов, операций и определенной последовательностью их выполнения.

4.1366 **Метод Эйлера:** Метод расчета на устойчивость прямого стержня (системы с прямыми стержнями) при продольном осевом сжатии (при приложении нагрузок в узлах системы) в пределах упругих деформаций.

4.1367 **Методика:** Совокупность методов, способов, приёмов для систематического проведения исследований, применения на практике выработанных при исследовании рекомендаций; рекомендуемый порядок действий.

4.1368 **Методика испытаний (продукции):** Организационно-методический документ, обязательный к выполнению, включающий метод испытаний, средства и условия испытаний, отбор проб, алгоритмы выполнения операций по определению одной или нескольких взаимосвязанных характеристик свойств объекта, формы представления данных и оценивания точности, достоверности результатов, требования техники безопасности и охраны окружающей среды.

4.1369 **Методология:** Учение о системе принципов и методов построения теоретических познаний и практической деятельности. М. отличается от теории акцентом на методах и путях достижения практически эффективных знаний.

4.1370 **Методология архитектуры:** 1. Область научных знаний, изучающая способы, предпосылки и принципы организации познавательной и практически-преобразовательной архитектурной деятельности; 2. Совокупность способов, приемов, принципов и подходов, используемых в разных видах архитектурной деятельности.

4.1371 **Методы контроля конструкций неразрушающие:** Комплекс физических методов диагностики элементов конструкций без их разрушения.

4.1372 **Методы приемки:** Установленные строительными нормами правила применения отдельных принципов и средств, обязательных к выполнению, устанавливающих последовательность и сроки осуществления приемки работ, продукции, объекта, а также ответственность за их соблюдение.

4.1373 **Методы управления:** Совокупность воздействий субъекта управления на коллективы людей, участвующих в производственном процессе, и на условия, обеспечивающие достижение поставленной цели. В первом случае М.у. являются методами прямого воздействия, а во втором — косвенного. К М.у. прямого (непосредственного) воздействия на трудовой коллектив относятся методы директивные, убеждения, стимулирования и принуждения.

4.1374 **Механика грунтов:** Раздел механики, в котором изучается механическое движение масс грунта (кинематика, динамика и статика), определяющих собой систему соприкасающихся материальных частиц, в порах которой содержатся способные перемещаться вода и воздух. Физической базой М. г. являются, помимо общих законов механики, специфические законы, связанные с наличием у грунта пористости, которая может изменяться.

4.1375 **Механика разрушения:** Раздел механики твёрдого тела, рассматривающий различные модели деформационных (вязких) и малодеформационных (хрупких) разрушений, а также теорию трещин, позволяющие правильно интерпретировать результаты экспериментов и прогнозировать разрушение тел сложной формы. Современные методы М. р, ограничиваются обычно рассмотрением однородных или квазиоднородных тел (сред), трещины в которых имеют размеры, на несколько порядков превышающее размеры наибольшего структурного элемента материала.

4.1376 **Механика строительная:** Наука о принципах и методах расчета сооружений на прочность, жесткость, устойчивость и колебания, Основные объекты изучения М. с, — плоские и пространственные стержневые системы, состоящие из пластинок и оболочек.

4.1377 **Механовооруженность строительства:** Показатель уровня механизации, характеризуемый отношением балансовой стоимости машин и механизмов к годовому объему строительно-монтажных работ.

4.1378 **Механовооруженность труда:** Показатель уровня механизации, характеризуемый отношением балансовой стоимости машин и механизмов к среднесписочному числу рабочих, занятых на строительно-монтажных работах.

4.1379 **Микрорайон:** Первичный структурный элемент селитебной территории города (поселка), включающий жилую застройку и комплекс учреждений повседневного культурно-бытового обслуживания населения и ограниченный «красными» линиями магистральных и жилых улиц или естественными преградами.

4.1380 **Микросейсморайонирование:** Установление границ сейсмических воздействий в населенных местах (городах, районах), определенных опытным путем и путем наблюдений.

4.1381 **Минеральная ват:а** Теплоизоляционный материал, получаемый переработкой расплавов металлургических шлаков и некоторых горных пород в стекловидное волокно.

4.1382 **Многоковшовый экскаватор:** Землеройная машина непрерывного действия, рабочий орган которой имеет ковши, укрепленные на замкнутой цепи (цепной экскаватор) или на колесе (роторный экскаватор), предназначенная для выемки грунта, полезных ископаемых и т.п.

4.1383 **Мобильное (инвентарное) здание или сооружение:** Здание или сооружение комплектной заводской поставки, конструкция которого обеспечивает возможность его передислокации.

4.1384 **Модель:** Устройство, установка, воспроизводящие (обычно в уменьшенном масштабе) строение или имитирующие действие какого-либо другого («моделируемого») объекта в исследовательских, производственных, познавательных или спортивных целях.

4.1385 **Модельно-макетный метод, объемный метод проектирования:** Метод разработки проектов промышленных предприятий с использованием выполненных в определенном масштабе моделей строительных конструкций, основного технологического и инженерного оборудования.

4.1386 **Модифицирование:** Изменение, преобразование некоторых признаков, свойств, явлений предмета, вызывающих его качественно иное состояние.

4.1387 **Модифицирование древесины:** Процесс направленного изменения физико-механических, теплофизических, триботехнических, биохимических свойств древесины применительно к условиям эксплуатации изделий из нее.

4.1388 **Модифицированная древесина:** Древесина, с улучшенными физико-механическими, теплофизическими, триботехническими или биохимическими свойствами, приобретенными в процессе ее модифицирования.

4.1389 **Модифицированная смола:** Смола, химическая структура которой включает в себя природный материал, частично видоизмененный в результате соответствующих химических реакций.

4.1390 **Модуль упругости бетона:** Коэффициент пропорциональности между нормальным напряжением и соответствующей ему относительной продольной упругомгновенной деформацией при □= 0,3 Rпр при осевом сжатии образца.

4.1391 **Модуль упругости динамический:** Постоянная упругость: отношение нормального напряжения к соответствующему ему относительному удлинению при одноосной деформации растяжения в процессе динамического нагружения.

4.1392 **Модуль упругости при сжатии (материалы строительные теплоизоляционные):** Отношение напряжения сжатия к соответствующей деформации при сжатии в пределе пропорциональности при наличии линейной зависимости.

4.1393 **Модульная высота этажа (координационная высота этажа):** Расстояние между горизонтальными координационными плоскостями, ограничивающими этаж здания.

4.1394 **Модульная координация размеров в строительстве:** Взаимное согласование размеров зданий и сооружений, а также размеров и расположения их элементов, строительных конструкций, изделий и элементов оборудования на основе применения модулей.

4.1395 **Модульная пространственная координационная система:** Условная трехмерная система плоскостей и линий их пересечения с расстояниями между ними, равными основному или производным модулям.

4.1396 **Модульная сетка:** Совокупность линий на одной из плоскостей модульной пространственной координационной системы.

4.1397 **Модульный пролет:** Модульное расстояние между двумя смежными координационными осями в плане в направлении работы основных несущих конструкций покрытия (стропильных конструкций, плит «на пролет» м т. п.) или перекрытия (основных балок или ригелей и т. п.).

4.1398 **Модульный размер:** Размер, равный или кратный основному или производному модулю.

4.1399 **Модульный шаг:** Модульное расстояние между двумя смежными координационными осями в плане в направлении, перпендикулярном направлению работы основных несущих конструкций покрытия или перекрытия.

4.1400 **Модульон:** Архитектурная деталь, тип кронштейна, которая поддерживает выносную плиту венчающего карниза.

4.1401 **Молниезащита, грозозащита:** Комплекс мероприятий и технических средств, предохраняющих здания, сооружения, электрические устройства от повреждений при прямых попаданиях молнии.

4.1402 **Молниеотвод, громоотвод:** Устройство для защиты зданий и промышленных, транспортных, коммуникационных, сельскохозяйственных и др. сооружений от прямых ударов молнии.

4.1403 **Молот:** 1) машина ударного действия для пластической деформации металлических заготовок; 2) ручной инструмент для ковки металлов (малые молоты называют ручниками, крупные - кувалдами).

4.1404 **Молоток:** 1) ручной инструмент, состоящий из головки и рукоятки, служит для ударных работ; 2) ручная машина ударного действия с поступательным движением рабочего инструмента, имеющая электрический, пневматический или гидравлический привод.

4.1405 **Мониторинг в инженерной геологии:** Единая система, включающая: комплексные наблюдения за инженерно-геологическими процессами, эффективностью инженерной защиты, состоянием сооружений и территорий в периоды строительства и эксплуатации объекта; анализ результатов наблюдений, расчетов и моделирования, рекомендаций по усилению инженерной защиты, совершенствованию конструкций сооружений и т.п.; проектирование дополнительных мероприятий по обеспечению надежности сооружений и эффективности инженерной защиты, по предотвращению социально-экологических последствий; осуществление дополнительных мероприятий при активном геологическом надзоре.

4.1406 **Мониторинг геотехнический:** Визуальные и инструментальные наблюдения за поведением строительных конструкций и их оснований в процессе строительства и в период эксплуатации объекта.

4.1407 **Монолитные конструкции:** Строительные конструкции (главным образом бетонные и железобетонные), основные части которых выполняются в виде единого целого (монолита) непосредственно на месте возведения преимущественно нестандартных зданий, а также в сооружениях, трудно поддающихся членению.

4.1408 **Монорельсовая дорога:** Транспортная система для перевозки пассажиров и грузов, в которой подвижной состав перемещается по балке - монорельсу, установленному на опорах на некоторой высоте над землей (навесная) или под ним (подвесная).

4.1409 **Монтаж:** Сборка, установка в проектное положение и постоянное крепление конструкций (конструктивных элементов) инженерного или технологического оборудования с присоединением к нему средств контроля и автоматики, а также коммуникаций, обеспечивающих подачу сырья, воды, пара, энергии и т.д. и удаление отходов производства.

4.1410 **Монтаж безвыверочный:** Монтаж конструкций и оборудования, имеющих высокую точность обработки монтажных поверхностей, отверстий и гнезд в стыках, без дополнительных перемещений (выверки).

4.1411 **Монтаж мобильного (инвентарного) здания, сооружения или комплекса:** Сборка и соединение плоских, линейных и объемных элементов, а также инженерных

сетей здания, сооружения или комплекса, установка в рабочее (для зданий и сооружений контейнерного типа) или проектное (для зданий и сооружений сборно-разборного типа) положение с закреплением конструкций и различного рода оборудования, мебели, размещение здания или сооружения на опорах (основании) с подключением к зданию или сооружению инженерного технологического оборудования, обеспечивающих подачу сырья, воды, пара и энергии, устройство заземления и выполнение других работ, обеспечивающих подготовку и эксплуатацию мобильного (инвентарного) здания, сооружения или комплекса.

4.1412 **Монтаж принудительный:** Разновидность безвыверочного монтажа конструкций (оборудования) с применением специальных фиксирующих устройств, обеспечивающих ориентирование и установку конструкций (оборудования) в проектное положение без инструментального контроля с полным ограничением свободы случайных перемещений.

4.1413 **Монтаж транспортных средств:** Метод монтажа конструкций заводского изготовления, при котором они доставляются в рабочую зону строительной площадки в определенное время и непосредственно с транспортных средств устанавливаются в проектное положение.

4.1414 **Монтажные приспособления:** Различные устройства, конструктивные временные элементы, приспособления, используемые при монтаже сборных конструкций.

4.1415 **Моральный износ здания:** Величина, характеризующая степень несоответствия основных параметров, определяющих условия проживания, объем и качество предоставляемых услуг современным требованиям.

4.1416 **Морозостойкость:** Способность различных материалов выдерживать многократное поперечное замораживание и оттаивание, часто в насыщенном водой состоянии, без видимых признаков разрушения и допустимого уменьшения прочности.

4.1417 **Мост:** Сооружение, по которому проложена дорога через какое-либо препятствие.

4.1418 **Мостовое полотно:** Часть железнодорожного моста, являющаяся верхним строением пути, непосредственно воспринимающая нагрузку от колес подвижного состава и передающая ее на пролетное строение моста.

4.1419 **Мостовой кран:** Подъемный кран, выполненный в виде опорного или подвесного моста с грузовой тележкой. Кран (мост) перемещается по подкрановым рельсам, а тележка - по мосту (крану) поперек пролета.

4.1420 **Мостовой переход:** Комплекс инженерных сооружений, включающий собственно мост, насыпи подходов к нему в пределах разлива (поймы) реки, регуляционного сооружения (главным образом, дамбы), обеспечивающие плавный проток воды через отверстие моста, берегоукрепительные сооружения, предотвращающие размыв берегов и накипей подходов.

4.1421 **Мрамор:** Метаморфическая горная порода, образованная в результате перекристаллизации, главным образом, известняка.

4.1422 **Мульда сдвижения земной поверхности:** Участок земной поверхности, подвергшийся сдвижению под влиянием подземных разработок.

4.1423 **Мусоропровод:** Устройство в многоэтажных жилых домах и др. зданиях для удаления сухого мусора по трубам.

4.1424 **Муфта асбестоцементная:** Изделие цилиндрической формы для соединения асбестоцементных труб.

4.1425 **Муфта асбестоцементная безнапорная:** Муфта, предназначенная для использования в трубопроводах, транспортирующих жидкости или газы с давлением, не превышающим атмосферное.

4.1426 **Муфта асбестоцементная напорная:** Муфта, предназначенная для использования в трубопроводах с избыточным (превышающим атмосферное) давлением транспортируемых жидкости или газа.

4.1427 **Набор мобильных (инвентарных) зданий и сооружений:** Совокупность мобильных (инвентарных) зданий и сооружений различного функционального назначения, типа и вместимости (мощности и др.), необходимых для обеспечения нормальной деятельности эксплуатирующей их организации.

4.1428 **Нагель:** Деревянный или металлический сплошной или пустотелый стержень (штифт) цилиндрической или др. формы, применяемый для скрепления частей деревянных конструкций, соединяемых в пакет досок и брусьев и т.п.

4.1429 **Нагрузка:** Механическое воздействие, мерой которого является сила, характеризующая величину и направление этого воздействия и вызывающая изменение напряженно-деформированного состояния конструкций зданий и сооружений и их оснований.

4.1430 **Нагрузка временная:** Нагрузка, имеющая ограниченную продолжительность действия и в отдельные периоды срока службы здания или сооружения может отсутствовать. Временные нагрузки подразделяются на: длительные, расчетные значения которых в течение срока службы здания или сооружения наблюдаются длительное время; кратковременные, расчетные значения которых в течение срока службы здания и сооружения наблюдаются в течение короткого отрезка времени; особые, возникновение которых возможно либо в исключительно редких случаях (сейсмические и взрывные воздействия, аварийные нагрузки и т.п.), либо имеющих необычный характер (например, воздействие неравномерной деформации грунтов основания).

4.1431 **Нагрузка динамическая:** Нагрузка, характеризующаяся быстрым изменением во времени ее значения, направления или точки приложения и вызывающая в элементах конструкций значительные силы инерции.

4.1432 **Нагрузка нормативная:** Нагрузка, устанавливаемая нормативными документами, исходя из условия заданной обеспеченности ее появления или принятая по ее номинальному значению.

4.1433 **Нагрузка постоянная:** Нагрузка, которая действует постоянно в течение всего срока службы здания или сооружения.

4.1434 **Нагрузка равномерно распределенная:** Нагрузка постоянной интенсивности, прилагаемая непрерывно к данной поверхности или части ее.

4.1435 **Нагрузка рекреационная:** Посещаемость отдыхающими единицы площади за единицу времени. Предельно допустимый уровень рекреационных нагрузок — величина, показывающая, какое количество отдыхающих единовременно в течение всего

сезона может пользоваться единицей площади рекреационной территории, не нанося существенного ущерба природным комплексам, в которых продолжаются самовосстановительные процессы и растительность не испытывает дигрессионных изменений.

4.1436 **Надворная уборная:** Легкая постройка, размещаемая над выгребной ямой.

4.1437 **Надежность:** Свойство (способность) изделия выполнять заданные функции, сохраняя свои эксплуатационные показатели в определенных пределах, при заданных режимах работы и условиях использования, технического обслуживания, ремонта и транспортирования.

4.1438 **Надежность строительного объекта:** Свойство строительного объекта выполнять заданные функции в течение требуемого промежутка времени.

4.1439 **Надзор государственный:** Надзор за строительством объектов с целью выявления и устранения нарушений и отступлений от проекта и соблюдения требований нормативных документов и стандартов, осуществляемый соответствующими государственными органами по подведомственным им вопросам и видам работ.

4.1440 **Надзор технический:** Надзор за строительством, осуществляемый заказчиком, включая функции приемки выполненных строительно-монтажных работ.

4.1441 **Наземная канатная дорога:** Транспортное сооружение с канатной тягой.

4.1442 **Наклоны интервалов в мульде сдвижения:** Отношение разности оседаний двух соседних точек мульды к расстоянию между ними.

4.1443 **Наличник:** Декоративное обрамление оконного проема.

4.1444 **Намывная плотина:** Грунтовая плотина, в тело которой грунт (в виде пульпы) намывают при помощи грунтовых насосов.

4.1445 **Наполнители полимерных материалов:** Вещества (главным образом порошковые и волокнистые), которые вводят в состав пластмасс, резин, красок, клеев с целью облегчения переработки, придания необходимых эксплуатационных свойств.

4.1446 **Напор в гидравлике:** Величина, выражающая удельную (отнесенную к единице веса) энергию потока жидкости в данной точке потока.

4.1447 **Напорный резервуар для воды:** Резервуар для воды, служащий для создания напора в водопроводной сети.

4.1448 **Наплавляемые строительные материалы:** Кровельные материалы с применением модифицированных полимерами битумов. Не требуют приклеивающих мастик.

4.1449 **Напрягающий цемент:** Быстросхватывающийся и быстротвердеющий цемент, получаемый совместным тонким измельчением портландцементного клинкера (65%), глиноземистого цемента или высокоглиноземистого шлака (20%) и природного гипса (15%).

4.1450 **Напряжение в арматуре контролируемое:** Расчетная величина напряжения в напрягаемой арматуре предварительно напряженных конструкций.

4.1451 **Напряжение механическое:** 1) мера внутренних сил, возникающих в теле (в элементах сооружений и машин) при его деформации; 2) мера внутренних сил, возникающих в элементах конструкции под влиянием внешних нагрузок.

4.1452 **Напряжение шага:** Напряжение между двумя точками цепи тока, находящихся одна от другой на расстоянии шага, на которых одновременно стоит человек.

4.1453 **Напряжения остаточные:** Сохраняющиеся во времени внутренние напряжения в материале или изделии.

4.1454 **Наружная пожарная лестница:** Лестница, предназначенная для подъема личного состава пожарных команд и пожарно-технического вооружения на кровлю зданий и сооружений.

4.1455 **Нарушение земель:** Процесс, происходящий при добыче полезных ископаемых, выполнении геологоразведочных, изыскательских, строительных и других работ и приводящий к нарушению почвенного покрова, гидрологического режима местности, образованию техногенного рельефа и другим качественным изменениям состояния земель.

4.1456 **Насосная станция:** Комплекс сооружений, машин и устройств для напорного перемещения жидкостей.

4.1457 **Настил:** Элемент перекрытия или покрытия здания, установленный горизонтально на опорные несущие конструкции (стены, ригели, балки, прогоны) и предназначенный для устройства пола в многоэтажных зданиях, кровли, проезжей части мостов, технологических рабочих площадок в промышленных цехах и т.п.

4.1458 **Насыпные и намывные грунты:** Искусственные грунты, образованные в результате человеческой деятельности.

4.1459 **Насыпь:** Инженерное земляное сооружение, устраиваемое из природных и (или) техногенных грунтов, в пределах которых вся поверхность земляного полотна расположена выше уровня земли.

4.1460 **Насыпь дорожная:** Грунтовое сооружение, возводимое на трассе дороги обычно в понижениях рельефа, на подходах к мостам и путепроводам, обеспечивающее размещение дорожной одежды автомобильной дороги или верхнего строения пути железной дороги.

4.1461 **Натурные испытания:** Испытания объекта в условиях, соответствующих условиям его использования по прямому назначению с непосредственным оцениванием или контролем определяемых характеристик свойств объекта.

4.1462 **Натяжение арматуры:** Создание в арматуре предварительно напряженных конструкций растягивающего контролируемого напряжения.

4.1463 **Натяжение арматуры на бетон:** Способ изготовления предварительно напряженных железобетонных конструкций, при котором процесс натяжения арматуры осуществляется после окончания твердения бетона конструкции.

4.1464 **Натяжение арматуры на упоры:** Способ изготовления сборных предварительно напряженных железобетонных конструкций, при котором процесс натяжения арматуры осуществляется на упоры стенда или формы до начала бетонирования конструкции.

4.1465 **Национальный стандарт:** Стандарт, принятый национальным органом по стандартизации.

4.1466 **Недвижимость:** Земельные участки, здания, сооружения, многолетние насаждения и иное имущество, прочно связанное с землей, то есть объекты, перемещение которых без несоразмерного ущерба их назначению невозможно.

4.1467 **Недвижимость в жилищной сфере:** Недвижимое имущество с установленными правами владения, пользования и распоряжения в границах имущества, включающее: земельные участки и прочно связанные с ними жилые дома с жилыми и нежилыми помещениями, приусадебные хозяйственные постройки, зеленые насаждения с многолетним циклом развития; жилые дома, квартиры, иные жилые помещения в жилых домах и других строениях, пригодные для постоянного и временного проживания; сооружения и элементы инженерной инфраструктуры жилищной сферы.

4.1468 **Нежилая площадь (вспомогательная) жилища:** Подсчитывается как сумма площадей внутренних подсобных помещений в жилом доме (кухни, ванной комнаты или встроенной бани, постирочной, туалета, прихожей, коридора, квартирной кладовой, встроенной топочной и тому подобное).

4.1469 **Нежилое помещение:** Отдельное встроенное (встроенно-пристроенное) в жилой дом помещение, предназначенное и используемое для иных, чем постоянное проживание, целей, в том числе для общественных нужд и/или малого предпринимательства.

4.1470 **Незавершенное строительное производство:** Сметная стоимость СМР работ по незаконченным объектам, которые не приняты и не оплачены заказчиком в силу установленной системы расчетов за выполненные работы. Н. с. п. отражается на балансе подрядной организации.

4.1471 **Незавершенное строительство:** 1. Незаконченные или не сданные в эксплуатацию здания, сооружения и их отдельные конструктивные элементы, принятые и оплаченные организацией-заказчиком. по объектам, не введенным в действие и не зачисленным в основные фонды; 2. Показатель, используемый для обозначения положения, когда на строительном объекте прекращены строительно- монтажные работы, объект «за морожен» на многие годы.

4.1472 **Неисправность, неисправное состояние:** Состояние изделия (устройства), при котором оно не соответствует одному или нескольким требованиям, предъявляемым как в отношении основных параметров, характеризующих его способность выполнять заданные функции, так и в отношении удобств эксплуатации, внешнего вида, комплектности и т.д.

4.1473 **Ненесущая панель:** Панель, не предназначенная для опирания на нее конструкций здания (кроме оконных и дверных блоков и легких межоконных вставок).

4.1474 **Неотапливаемые помещения:** Нежилые помещения в квартире (жилище), не имеющие отопительную систему (холодные кладовые, веранды и тому подобное) и включающиеся в нежилую площадь квартиры (жилища). К неотапливаемым помещениям не могут быть причислены внутриквартирные прихожие и коридоры.

4.1475 **Непрозрачный темплет:** Темплет, изготовленный из непрозрачного или светонепроницаемого материала, например, из картона, стальной фольги и т.п.

4.1476 **Неравномерность водопотребления:** Колебание расхода воды в интервале времени.

4.1477 **Неразрушающий контроль:** Определение характеристик материалов и изделий без их разрушения с целью получения информации о качестве изделий и объектов. Неразрушающий контроль обеспечивается, различными методами дефектоскопии, основанными на использовании проникающих полей, излучений и веществ.

4.1478 **Нервюра в архитектуре:** Арка из тесаных клиновидных камней, укрепляющих ребра свода. Система нервюра образует каркас, облегчающий кладку свода.

4.1479 **Нержавеющая сталь:** Легированная сталь, устойчивая к коррозии на воздухе, в воде, а также в некоторых агрессивных средах.

4.1480 **Несгораемый материал:** Материал, который под воздействием огня или высокой температуры не воспламеняется, не тлеет и не обугливается.

4.1481 **Несущая панель:** Панель, предназначенная для опирания на нее конструкций здания.

4.1482 **Нетиповое изделие (конструкция, устройство, монтажный блок):** Изделие, впервые разработанное и изготовленное, как правило, на месте монтажа (в заготовительной мастерской монтажной организации) технологических, энергетических, санитарно-технических и других систем.

4.1483 **Неф в архитектуре:** Вытянутое помещение, часть интерьера, ограниченное с одной или с обеих продольных сторон рядом колонн или столбов.

4.1484 **Нефелиновый цемент:** Гидравлическое вяжущее, получаемое тонким измельчением нефелинового шлама, активизаторов твердения (извести или портландцемента) и гипса.

4.1485 **Нефелиновый шлам, белитовый шлам:** Отход производства оксида алюминия из нефелинов, состоящий из сиенитов и др. горных пород, в основном, из двухкальциевого силиката алюминия (белита).

4.1486 **Нивелир:** Геодезический инструмент, используемый для геометрического нивелирования, снабженный зрительной трубой, вращающейся в горизонтальной плоскости, и чувствительным уровнем.

4.1487 **Нивелирная сеть:** Геодезическая сеть, высоты пунктов которой над уровнем моря определены геометрическим нивелированием.

4.1488 **Нивелирный репер:** Геодезический знак, закрепляющий пункт нивелирной сети. Примечание: в собственном названии репера может быть отражено место закладки (например, фунтовый репер) и особенности закладки (например, фундаментальный репер).

4.1489 **Нивелирование:** Определение превышений (разности высот) точек земной поверхности относительно некоторой избранной точки или уровня моря.

4.1490 **Норма расхода материальных ресурсов:** Количество материальных ресурсов, необходимое для производства единицы продукции (работ).

4.1491 **Нормальная эксплуатация:** Эксплуатация, осуществляемая (без ограничений) в соответствии с предусмотренными в нормах или заданиях на проектирование технологическими или бытовыми условиями.

4.1492 **Нормативная документация (нормативный документ):** Документация, устанавливающая комплекс норм, правил, положений, требований, обязательных при

проектировании, инженерных изысканиях и строительстве, реконструкции, капитальном ремонте зданий и сооружений, расширении и техническом перевооружении предприятий, а также при изготовлении строительных конструкций, изделий и материалов.

4.1493 **Нормативные нагрузки:** Наибольшие нагрузки, отвечающие нормальным условиям эксплуатации зданий и сооружений; используются при расчете конструкций по предельным состояниям.

4.1494 **Нормативный документ:** Документ, устанавливающий правила, общие принципы или характеристики, касающиеся определенных видов деятельности или их результатов и доступный широкому кругу потребителей. Примечания: 1) термин «нормативный документ» в системе нормативных документов в строительстве охватывает такие понятия, как строительные нормы и правила, свод правил, территориальные строительные нормы, стандарт; 2) деятельность, проявляющаяся при разработке, опубликовании и применении нормативных документов системы, обозначается термином «нормирование и стандартизация».

4.1495 **Нормативы материальных ресурсов:** Поэлементные составляющие норм расхода сырья и материалов.

4.1496 **Нормируемая плотность бетона:** Значение плотности бетона, заданное в нормативно-технической и проектной документации.

4.1497 **Нормируемая прочность раствора:** Прочность затвердевшего строительного раствора, заданная в государственных стандартах или нормативно-технической документации, утвержденной в установленном порядке (проектная марка).

4.1498 **Нормы дополнительных затрат при производстве строительно-монтажных работ в зимнее время:** Сметные нормы, учитывающие дополнительные затраты, необходимые при производстве строительно-монтажных работ в зимнее время, в том числе: доплаты к заработной плате рабочих; расходы на благоустройство рабочих мест; затраты, вызываемые изменением технологии производства работ в зимнее время (устройство, разборка и отопление тепляков, исключая тепляки для коксовых печей), выдерживание бетонных и железобетонных конструкций в необходимых температурно-влажностных условиях, применение специальных добавок к растворам и бетонам и др. Нормы, установленные по видам строительства, предназначенные для составления смет и круглогодичных расчетов за выполненные работы между заказчиками и генподрядными строительными организациями и нормы по конструкциям и видам работ для расчетов, как правило, за выполненные работы между генподрядными и субподрядными строительными организациями.

4.1499 **Нормы продолжительности строительства:** Установленная государственными органами продолжительность строительства объектов. При формировании Н. п. с. возможны два подхода: продолжительность строительства является функцией времяобразующего фактора, и необходимо установить аналитическую зависимость между продолжительностью и этим фактором. В качестве факторов могут выступать стоимость объекта, его физические параметры (размеры), мощность. Реализация указанного подхода позволяет создать компактные универсальные нормы; продолжительность строительства является функцией его технико-экономических параметров, диапазон которых очень широк, Поэтому Н. п. с, задаются в виде перечней

объектов с их кратким описанием и временными параметрами. Такой подход связан с необходимостью разработки обширной нормативной базы, с неизбежностью несовпадения параметров конкретных объектов с принятыми в Н. п. с., с трудностью нормирования для новых объектов, не имеющих аналогов в нормах.

4.1500 **Нормы производственные:** Нормы, устанавливающие величину затрат труда и материальных ресурсов на производство единицы объема работ (единицы продукции).

4.1501 **Нормы технологического проектирования:** Нормативные документы по проектированию технологических процессов промышленных предприятий и сооружений, утверждаемые в установленном порядке министерствами и ведомствами.

4.1502 **Нулевой цикл:** 1. Комплекс строительно- монтажных работ по возведению частей зданий или сооружений и инженерных коммуникаций, расположенных ниже условной проектной отметки, принимаемой за «нуль»; 2. Комплекс работ по строительству подземной части здания. Включает: вертикальную планировку, отрывку котлована, устройство фундаментов, забивку свай, устройство стен подвала, вводов и выпусков инженерных коммуникаций, гидроизоляцию подземной части стен, монтаж перекрытий, засыпку пазух котлована.

4.1503 **Нуль строительный:** Проектная отметка уровня чистого пола первого этажа. Абсолютная отметка Н. с. задается в проекте сооружения. Н. с. выносится геометрическим нивелированием и закрепляется на строительной площадке или отмечается на стене здания красной горизонтальной чертой.

4.1504 **Обводнение:** Комплекс мероприятий, включающий строительство гидротехнических сооружений в местностях, где нет водных источников или их дебит недостаточен для обеспечения водой данного района, либо они содержат непригодную для использования воду.

4.1505 **Обделка подземного сооружения:** Строительная конструкция, возводимая в тоннелях, складах, гаражах и т.д. и образующая их внутреннюю поверхность. Обделку подземного сооружения устраивают для защиты подземных сооружений от обрушений, чрезмерных смещений окружающих пород, проникновения подземных вод.

4.1506 **Обезвреживание сточных вод:** Очистка сточных вод от содержащихся в них вредных веществ до степени, позволяющей сбрасывать их в водоём или использовать повторно для производственных нужд.

4.1507 **Обеззараживание:** Уменьшение до предельно допустимых норм загрязнения и заражения территории, объектов, воды, продовольствия, пищевого сырья и кормов радиоактивными и опасными химическими веществами путём дезактивации, дегазации и демеркуризации, а также опасными биологическими веществами путём дезинфекции и детоксикации.

4.1508 **Обеззараживание воды:** Уменьшение количества болезнетворных организмов в воде до пределов, установленных санитарно-гигиеническими требованиями.

4.1509 **Обеззараживание природных и сточных вод:** Уничтожение в воде болезнетворных бактерий и вирусов.

4.1510 **Обеспечение пожарной безопасности:** Принятие и соблюдение нормативных правовых актов, правил и требований пожарной безопасности, а также проведение противопожарных мероприятий.

4.1511 **Обеспечение промышленной безопасности в чрезвычайных ситуациях:** Принятие и соблюдение правовых норм, выполнение экологозащитных, отраслевых или ведомственных требований и правил, а также проведение комплекса организационных, технологических и инженерно-технических мероприятий, направленных на предотвращение промышленных аварий и катастроф в зонах чрезвычайной ситуации.

4.1512 **Обеспечение сейсмической безопасности:** Принятие и соблюдение правовых норм, выполнение эколого- и сейсмозащитных правил и требований, а также проведение комплекса организационных, прогнозных, инженерно-технических, сейсмозащитных и специальных мероприятий, направленных на обеспечение защиты от воздействия поражающих факторов землетрясения людей, объектов экономики и окружающей природной среды.

4.1513 **Обкладка поручня:** Наружная декоративная часть поручня.

4.1514 **Область аккредитации:** Сфера деятельности, в которой аккредитованному органу по сертификации или аккредитованной испытательной лаборатории (центру) предоставлено право на выполнение работ по подтверждению соответствия или проведение испытаний продукции.

4.1515 **Область сертификации:** Совокупность взаимосвязанных объектов сертификации.

4.1516 **Область технического нормирования, область стандартизации:** Совокупность взаимосвязанных объектов технического нормирования, объектов стандартизации. Областью технического нормирования, стандартизации, например, можно считать машиностроение, транспорт, сельское хозяйство, химическую промышленность и др.

4.1517 **Облицовка:** Конструкция из штучных материалов, образующая наружный слой элементов зданий (стен, колонн, перекрытий, цоколей) и поверхности сооружений.

4.1518 **Облицовочные работы:** Отделка поверхности зданий и сооружений.

4.1519 **Обломы архитектурные:** Разные по форме поперечного сечения протяженные архитектурные элементы, расположенные преимущественно по горизонтали (на цоколях, в карнизах, междуэтажных поясах, тягах, базах колонн).

4.1520 **Обмуровка котла:** Огнеупорные и теплоизоляционные ограждения котла, отделяющие его топочную камеру и газоходы от окружающей среды. Обмуровка котла позволяет уменьшить потери теплоты, снизить присосы холодного воздуха в газоходы и предотвратить выбивание из котла газов.

4.1521 **Обои:** Рулонный отделочный материал на бумажной или другой гибкой основе, предназначенный для оклейки стен и потолков помещений.

4.1522 **Оболочка:** Пространственная конструкция, ограниченная двумя криволинейными поверхностями, расстояние между которыми (толщина оболочки) мало по сравнению с остальными размерами конструкции.

4.1523 **Оборотное водоснабжение:** Многократное использование воды в системах водоснабжения на предприятиях.

4.1524 **Образец продукции, эталон продукции**: Образец изделия, изготавливаемый промышленным способом в одном или нескольких экземплярах (партией) с целью

опытной проверки и контроля конструктивно-технических и потребительских качеств, предусмотренных техническим заданием на его проектирование и проектом.

4.1525 **Обратная лопата:** Рабочее оборудование одноковшового экскаватора, обеспечивающее копание движением вниз по направлению к машине.

4.1526 **Обрез:** Горизонтальный уступ стены или фундамента, образованный в результате изменения толщины кладки вышележащей части.

4.1527 **Обследование (здания):** Комплекс работ по сбору, обработке, систематизации и анализу данных о техническом состоянии здания, его отдельных элементов, оценке их технического состояния и степени износа.

4.1528 **Обследование объектов после землетрясения:** 1. Оперативное обследование объектов с целью определения предварительных объемов повреждений и принятия решения по каждому объекту о возможности его восстановления, усиления или сноса; 2. Детальное обследование с подготовкой исходных материалов для разработки проектов восстановления или усиления объектов.

4.1529 **Обследование подземных сооружений:** Определение технических характеристик подземных сооружений (коммуникаций) и схемы их взаимосвязи.

4.1530 **Обслуживаемая зона помещения (зона обитания):** Пространство в помещении, ограниченное плоскостями, параллельными полу и стенам: на высоте 0,1 и 2,0 м над уровнем пола (но не ближе чем 1 м от потолка при потолочном отоплении), на расстоянии 0,5 м от внутренних поверхностей наружных и внутренних стен, окон и отопительных приборов.

4.1531 **Общая организационно-техническая подготовка:** Комплекс мероприятий, входящих в систему подготовки строительного производства, которые являются общими и обязательными для обеспечения строительства каждого объекта, деятельности строительных предприятий и производства отдельных видов строительных и монтажных работ. Этот вид подготовки предусматривает обеспечение строек проектно-сметной документацией, в том числе ПОС; отвод в натуре площадки для строительства; составление титульных и внутрипостроечных титульных списков строек; заключение договоров (контрактов) подряда и субподряда на строительство объектов; оформление разрешений, допусков на право производства работ; освобождение отведенных под строительство площадок от расположенных на них зданий и сооружений; переселение лиц и организаций, расположенных в этих зданиях; обеспечение строительства подъездными путями, электро-, водо- и теплоснабжением. системой связи и помещениями бытового обслуживания; размещение заказов на оборудование и определение поставщиков материальных ресурсов.

4.1532 **Общая оценка риска:** Процесс анализа риска и оценки риска.

4.1533 **Общая площадь квартиры:** Суммарная площадь жилых и подсобных помещений квартиры с учетом лоджий, балконов, веранд, террас.

4.1534 **Общая площадь строений:** Подсчитывается как сумма площадей всех этажей жилого дома, хозяйственно-бытовых и иных строений.

4.1535 **Общее содержание воды в бетонной смеси:** Количество воды, добавляемой при затворении смеси; воды, содержащейся в заполнителе (в порах и адсорбированной на поверхности); воды, вводимой вместе с добавками (модификаторами и минеральными,

если они применяются в виде раствора или суспензии); воды, вводимой в бетон со льдом (если он применяется для охлаждения смеси и снижения экзотермии) или при пропаривании.

4.1536 **Объект народного хозяйства:** Предприятие, объединение, учреждение или организация сферы материального производства или непроизводственной сферы хозяйства, расположенное на единой площадке.

4.1537 **Объект строительства:** Отдельное здание или сооружение со всеми относящимися к нему оборудованием, инвентарем, инструментами, галереями, эстакадами, внутренними инженерными сетями и коммуникациями, на строительство (реконструкцию или расширение) которого составляется самостоятельная объектная смета. Отдельными объектами строительства являются и виды др. работ (вертикальная планировка, наружные инженерные сети, благоустройство строительной площадки и т.д.).

4.1538 **Объекты архитектурной, градостроительной и строительной деятельности:** Территория РК, областей, районов, населенных пунктов и их частей, функциональные зоны, объекты недвижимости, включая все виды сооружений с относящимися к ним технологическим и инженерным оборудованием, специальные экономические зоны, недвижимые памятники истории и культуры, природы и городского ландшафта, статус которых установлен законодательством РК.

4.1539 **Объект аудита (экологического):** Определённая экологическая деятельность, событие, условие, система управления и (или) информация об этих предметах.

4.1540 **Объект выбросов парниковых газов:** Любой источник или природный комплекс, расположенный на территории Республики Казахстан, от которого парниковые газы с прямым или косвенным парниковым эффектом поступают в атмосферный воздух.

4.1541 **Объект защиты (пожарная безопасность):** Здание, сооружение, помещение, процесс, технологическая установка, вещество, материал, транспортное средство, изделия, а также их элементы и совокупности. В состав объекта защиты входит и человек.

4.1542 **Объект мониторинга (в строительстве):** Объект, в процессе строительства и эксплуатации которого проводятся визуальные и инструментальные наблюдения за строительными конструкциями и основаниями фундаментов.

4.1543 **Объект сложный:** Строительный производственный комплекс, состоящий из ряда нетиповых зданий и сооружений различной объемно-планировочной и конструктивной характеристики, строительство которого требует проведения тщательной организационно- технической подготовки; в строительстве такого комплекса участвует большое количество организаций (от 15 до 20, включая проектные, строительные, специализированные), выполняющих значительный объем строительных работ и монтажа различных видов технологического и подъемно-транспортного оборудования с широкой номенклатурой применяемых конструкций и материалов. Отдельные здания и сооружения: — со сложными конструкциями, строительство которых осуществляется с применением специальных вспомогательных приспособлений и устройств; с применением сложных конструкций или методов строительства, отличающихся новизной принятых решений, требующих нестандартных методов расчета; с заглублением подземной части (полностью или частично) ниже планировочной отметки земли более чем на 10 метров.

Наличие одного из признаков, указанных в определении, является основанием для отнесения объекта к данной степени сложности. К категории сложных зданий и сооружений следует также относить мосты, эстакады, путепроводы и другие сооружения при наличии одного или ряда следующих признаков; возведение железобетонных и металлических пролетных строений производится способом навесного или полунавесного монтажа, навесным бетонированием, продольной надвижкой, перевозкой на плаву, сборкой на арочных кружалах; возведение опор глубокого заложения на сваях-оболочках или буровых сваях; реконструкция существующих сооружений в стесненных условиях в части организации строительного производства; элеваторы, комбикормовые заводы, предприятия по переработке сельскохозяйственных продуктов, заводы по ремонту сельскохозяйственной техники; культовые здания и сооружения высотой более 30 м, со сложными конструктивными решениями сводов, куполов и других элементов и частей.

4.1544 **Объект уникальный:** Объекты капитального строительства, единственные в своем роде, в проектной документации которых предусмотрена хотя бы одна из следующих характеристик: высота более чем 100 метров; пролеты более чем 100 метров; наличие консоли с вылетом более чем 20 метров; заглубление подземной части (полностью или частично) ниже планировочной отметки земли более чем на 15 метров; наличие конструкций и конструктивных систем, в отношении которых применяются нестандартные методы расчета с учетом физических или геометрических нелинейных свойств либо разрабатываются специальные методы расчета на основе выполненных научных исследований.

4.1545 **Объект экспериментальный:** Включенные в утвержденную в установленном порядке программу проектирования и строительства экспериментальных объектов градостроительные комплексы, населенные пункты, жилые районы и кварталы, промышленные районы и узлы, предприятия, здания, сооружения, мелиорационные и водохозяйственные объекты, инженерно-транспортные коммуникации, а также иные объекты строительства, при проектировании и строительстве которых проводится проверка результатов впервые внедряемых завершенных научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ.

4.1546 **Объекты градостроительства и территориальной планировки:** Фрагменты целостного пространства обитания, условно вычлененные из него с целью осуществления управляющих воздействий, направленных на преобразование, развитие, поддержание требуемого состояния пространства; разработку проектной документации; выполнение научных исследований. В состав объектов градостроительства входят территории поселений, отдельные их части, пригородные зоны, выделенные по признакам административного подчинения, принадлежности, функционального использования, экологического состояния, народно-хозяйственной, историко-культурной, природно-ландшафтной ценности или по другим социально значимым признакам. В состав объектов территориальной планировки входят территории стран, их части, выделенные по тем же признакам.

4.1547 **Объекты дорожного сервиса:** Здания и сооружения, предназначенные для обслуживания пассажиров, водителей и транспортных средств (комплексы обслуживания,

автобусные остановки, авто павильоны, площадки отдыха и стоянки транспортных средств, подъезды к указанным объектам).

4.1548 **Объекты придорожного сервиса:** Здания и сооружения, расположенные на придорожной полосе и предназначенные для обслуживания участников дорожного движения в пути следования (мотели, гостиницы, кемпинги, станции технического обслуживания, автозаправочные станции, пункты питания, торговли, связи, медицинской помощи, мойки, средства рекламы и иные сооружения).

4.1549 **Огневая нагрузка (пожарная нагрузка)**: Общий тепловой потенциал, учитывающий количество сгораемых материалов, отнесенный на 1 $м^3$ площади пола здания или сооружения.

4.1550 **Огнезащита:** Снижение пожарной опасности материалов и конструкций путём специальной обработки.

4.1551 **Огнезащитное вещество (смесь):** Вещество (смесь), обеспечивающее огнезащиту.

4.1552 **Огнезащитное изделие (материал, конструкция):** Изделие (материал, конструкция), пониженная пожарная опасность которого является результатом огнезащиты.

4.1553 **Огнестойкий асбестоцементный плоский лист:** Изделие, обладающее повышенным сопротивлением теплопередаче, используемое для защиты строительных конструкций от воздействия огня при пожаре.

4.1554 **Огнестойкость:** Способность изделия, конструкции или элемента сооружения сохранять при пожаре несущую и огнепреграждающую способность, т.е. сопротивляться обрушению (разрушению), прогреву до температур возгорания, образованию сквозных отверстий и трещин, а также препятствовать распространению горения по поверхности или внутри изделия (конструкции сооружения). Время, в течение которого изделие сохраняет огнестойкость при специальных огневых испытаниях, называется пределом огнестойкости.

4.1555 **Огнетушащее вещество:** Вещество, обладающее физико-химическими свойствами, позволяющими создать условия для прекращения горения.

4.1556 **Огнеупорность:** Способность материалов противостоять, не расплавляясь, воздействию высоких температур.

4.1557 **Огнеупоры:** Материалы и изделия, изготавливаемые, главным образом, на основе минерального сырья, обладающие огнеупорностью не ниже 1580° С.

4.1558 **Ограждающие конструкции:** Строительные конструкции, составляющие наружную оболочку здания или разделяющие его на отдельные помещения; могут одновременно служить и несущими конструкциями.

4.1559 **Ограждающий вал, защитная дамба:** Регуляционное сооружение в виде насыпи, ограждающее пойму или часть её от затопления высокими водами (половодными и паводковыми).

4.1560 **Ограждение защитное:** Устройство, препятствующее непреднамеренному доступу людей в зону действия опасного производственного фактора, а также предназначенного для изоляции соответствующих рабочих мест от доступа посторонних лиц.

4.1561 **Одноковшовый экскаватор:** Самоходная машина цикличного действия с рабочими органами в виде ковша или другого сменного оборудования. В зависимости от назначения и вида выполняемых работ одноковшовые экскаваторы подразделяются на универсальные (главным образом для производства строительных и землеройных работ), карьерные, вскрышные и торфяные, подземные и плавучие, шагающие и др.

4.1562 **Одориизация:** 1. Придание воздуху благоприятных запахов. Иногда применяют при кондиционировании воздуха; 2. Добавка к горючим газам сильно пахнущих веществ (одорантов) для обнаружения утечек газа через неплотности соединений газопровода или арматуры. Распространён одорант — этилмеркаптан (C_2H_5SH), реже применяются органические сульфиды и дисульфиды.

4.1563 **Окрасочный агрегат, пневмоокрасочная установка:** Комплект машин и оборудований для окрашивания поверхностей лакоокрасочными материалами, подаваемыми сжатым воздухом в пистолет-краскораспылитель.

4.1564 **Омологация:** Приведение технических характеристик товара в соответствии со стандартами страны- импортера.

4.1565 **Ондулин:** Волнистый листовой кровельный материал с волокнистым наполнителем, не содержит асбеста.

4.1566 **Опалубка в строительстве:** Форма для укладки бетонной смеси арматуры при возведении бетонных и железобетонных конструкций и сооружений.

4.1567 **Опасная зона:** Пространство, в котором возможно воздействие на человека опасного и (или) вредного производственного фактора.

4.1568 **Опасные геологические процессы:** Геологические и инженерно-геологические процессы и гидрометеорологические явления, которые оказывают отрицательное воздействие на территории, народнохозяйственные объекты и жизнедеятельность людей (оползни, обвалы, карст, селевые потоки, снежные лавины и др.). Наиболее распространенные сочетания процессов, требующие комплексных решений: склоновые - вместе с процессами на берегах морей и водохранилищ, абразионными и эрозионными - на реках; эрозионно-селевые в долинах горных и предгорных областей - совместно с оползневыми; карстовые и суффозионные; снежные и снежно-каменные лавины.

4.1569 **Опасные природные воздействия:** Проявление природных процессов, оказывающих вредное или разрушительное воздействие на живые организмы, народнохозяйственные объекты и среду обитания.

4.1570 **Операция технологическая:** Законченная часть технологического процесса, выполняемая на одном рабочем месте одним или несколькими рабочими, а также без участия рабочих или под их наблюдением (в автоматизированном производстве). Операция технологическая - основная расчетная единица для определения производительности, при планировании загрузки оборудования и техническом нормировании труда.

4.1571 **Опережающая инженерная подготовка:** Мероприятия и работы, которые необходимо выполнить, чтобы подготовить площадку к строительству производственного комплекса, жилого массива или их очереди. О. и. п. включает мероприятия и работы, связанные с освоением строительной площадки и обеспечивающие нормальное начало и

развитие основного периода строительства, в т. ч. создание заказчиком опорной геодезической сети (красных линий, реперов, главных осей зданий, опорной строительной сетки); освоение строительной площадки — расчистку территории, снос строений и др.; инженерную подготовку площадки — планировку территории с устройством организованного стока поверхностных вод, устройство постоянных или временных дорог, железнодорожных веток, пристаней, перенос существующих сетей и устройство новых для снабжения строительства водой н электроэнергией, включая сооружение постоянных или временных источников; устройство временных (инвентарных) сооружений, а также отдельных основных объектов для нужд строительства; устройство средств связи (телефонной, радио и телетайпной), необходимых для управления строительством, В состав О. и. п. входят также внеплощадочные работы по сооружению магистральных линий (свыше 3 км), включая железнодорожные пути, автодороги, линии электропередачи с трансформаторными подстанциями; водопроводные линии с водозаборными сооружениями; канализационные коллекторы с очистными сооружениями; судоходные трассы с причалами; линии связи.

4.1572 **Описательное положение (характеристики продукции):** Положение о соответствии назначению, касающееся характеристик продукции, процесса или услуги. Описательное положение обычно содержит описание конструкции, конструкционных деталей и т. д, с указанием размеров и состава материалов.

4.1573 **Описательное требование (техническое нормирование и стандартизация):** Требование соответствия назначению, касающееся характеристик продукции, процесса или услуги. Описательное требование обычно содержит описание конструкции, конструкционных деталей и т. д. с указанием размеров и состава материалов.

4.1574 **Опора глубокого заложения, глубокая опора:** Используется для сооружения фундаментов без устройства котлована.

4.1575 **Опора моста:** Конструкция, предназначенная для восприятия нагрузок от пролетного строения и передачи их основанию.

4.1576 **Опоры линии электропередачи:** Сооружения (конструкции) для подвески проводов и грозозащитных тросов, воздушных ЛЭП.

4.1577 **Опоры сооружений:** Устройство для поддержания и прикрепления несущих конструкций сооружений (столбы, стойки, колонны и т.д.).

4.1578 **Опускной колодец:** Полая круглая или прямоугольная, как правило, железобетонная конструкция, используемая при сооружении глубоких опор, массивных фундаментов (на глубине 70 м и более), подземных помещений (на глубине 25-30 м).

4.1579 **Орган по сертификации:** Беспристрастный орган, государственный или негосударственный, обладающий необходимой компетентностью и полномочиями по проведению сертификации соответствия по данным правилам процедуры и управлению.

4.1580 **Орган по стандартизации:** Орган, занимающийся стандартизацией, признанный на национальном, региональном или международном уровнях, основная функция которого (согласно его уставу) заключается в разработке, утверждении или принятии стандартов, которые доступны широкому кругу потребителей.

4.1581 **Организационное проектирование:** Процесс проектирования новой и совершенствования существующей системы управления строительно-монтажной организации (предприятия) с применением специальных аналитических методов.

4.1582 **Организация специализированная:** Организация, выполняющая специальные виды работ (электромонтажные, сантехнические, противопожарные и охранные, монтаж технологического оборудования и др.) на основе договора субподряда с генподрядчиком; договором определяются объемы и сроки выполнения работ.

4.1583 **Организация строительства:** Взаимоувязанная система подготовки к строительству, установления и обеспечения общего порядка, очередности и сроков выполнения работ, снабжения всеми видами ресурсов, для обеспечения эффективности и качества строительства комплекса объектов (промышленное предприятие, градостроительный комплекс или жилой микрорайон), направленная на достижение конечного результата — ввода объектов в эксплуатацию.

4.1584 **Организация субподрядная (субподрядчик):** 1) специализированная подрядная организация, привлекаемая генеральным подрядчиком на договорных началах для выполнения на строящемся объекте отдельных комплексов монтажных и специальных строительных работ; 2) специализированная проектная организация, привлекаемая генеральным проектировщиком на договорных началах для разработки отдельных разделов проекта.

4.1585 **Ордер архитектурный:** Тип архитектурной композиции, основанный на определенной системе сочетания и пластической обработки несущих (колонна с капителью, базой, пьедесталом) и несомых (архитрав, фриз, карниз) частей и деталей стоечно-балочной конструкции.

4.1586 **Ориентация зданий:** Расположение зданий относительно сторон света (сторон горизонта).

4.1587 **Осадка в строительстве:** Понижение сооружения (земляного), вызванное уплотнением его основания или сокращением вертикальных размеров сооружения (его частей).

4.1588 **Осадочный шов:** Соединение частей сооружений, обеспечивающее их свободное взаимное смещение в допустимых пределах по вертикали, которое возникает под действием нагрузок (в результате нагрева, охлаждения, при изменениях в земной коре).

4.1589 **Оседание:** Вертикальная составляющая вектора сдвижения точки земной поверхности в мульде сдвижения.

4.1590 **Оси разбивочные:** Линии (направления), имеющие заданные координаты, обозначаемые закрепленными на местности геодезическими знаками или постоянно закрепленными ориентирами на смонтированных в проектном положении несущих конструкциях, определяющих положение в натуре отдельных элементов зданий и сооружений.

4.1591 **Основание под кровлю:** Поверхность теплоизоляции несущих плит или стяжек, по которой наклеивают слои водоизоляционного ковра (рулонного или мастичного). В кровлях из асбестоцементных листов и других штучных материалов - опоры для закрепления листов (прогоны или обрешетка).

4.1592 **Основание сооружения:** Массив грунта, непосредственно воспринимающий нагрузки от сооружения.

4.1593 **Особо легкий бетон:** Бетон со средней (по объему) плотностью менее 500 кг/м^3.

4.1594 **Особо тяжелый бетон:** Бетон со средней (по объему) плотностью более 2500 кг/м^3.

4.1595 **Осушение:** Совокупность технических мероприятий по отводу грунтовых и поверхностных вод от зданий, сооружений, с территории населенных мест, площадей, предназначенных для сельскохозяйственного освоения, и т.п. по осушительным и отводным каналам с помощью отводящего дренажа, водопонижающих установок.

4.1596 **Отверстие моста:** Сумма горизонтальных размеров свободного пространства, измеренного на отметке расчетного уровня высоких вод.

4.1597 **Отвод:** Участок трубопровода для плавного изменения его направления.

4.1598 **Отвод земель:** Предоставление в установленном земельным законодательством порядке и в размерах, определяемых нормативными документами, земель (земельных участков), необходимых для строительства, эксплуатации и развития предприятий, зданий и сооружений.

4.1599 **Отводящий канал:** Сооружение, служащее для отвода воды, прошедшей через турбины ГЭС, в русло реки.

4.1600 **Отделочные материалы в строительстве:** Материалы, применяемые в целях улучшения эксплутационных и декоративных качеств зданий и сооружений, и защиты основных материалов конструкции от атмосферного и др. воздействий.

4.1601 **Отделочные работы в строительстве:** Комплекс строительных работ, выполняемых с целью повышения долговечности, улучшения эксплуационных, санитарно-гигиенических, эстетических и декоративных качеств зданий и сооружений.

4.1602 **Отказ:** Предельное значение контролируемого параметра технологического процесса, достижение которого (отказа) в процессе производства работ означает выполнение расчетных (проектных) требований.

4.1603 **Отказ (при трамбовании грунта):** Предельная величина понижения поверхности уплотняемого грунта от одного удара трамбовки в конце процесса трамбования.

4.1604 **Отказ (при уплотнении грунта):** Предельная величина понижения поверхности уплотняемого грунта от одного удара трамбовки в конце процесса трамбования.

4.1605 **Отказ конструкций:** Событие, заключающееся в нарушении работоспособности, прекращении выполнения конструкциями заданных функций, определяемых с соответствующими допусками. При назначении нормативной надежности как несущих, так и ограждающих конструкций, под О. к, понимают техническое состояние элемента, предшествующее исчерпанию несущей способности или полной потере ограждающих функций. Понятие безотказности жилого здания в целом как сложной технической системы шире, чем для его элементов и простых систем, способных находиться лишь в двух состояниях: работоспособном или неработоспособном. Отказы отдельных ограждающих конструкций и технических устройств (кровли, межпанельных

швов, полов и др.) обычно являются частичными. Не приводя к прекращению функционирования объекта в целом, они снижают качество его функционирования. Такая адаптация жилого здания к комплексу внешних условий возникает благодаря наличию определенной избыточности — некоторому запасу технических характеристик сверх минимально необходимых для выполнения заданных функций.

4.1606 **Отказ сваи:** Средняя величина (в см) погружения в грунт забивной сваи от одного удара молота в залоге за 10 ударов, а при вибропогружении свай - величина (в см) погружения свай в грунт от работы вибропогружателя за 1 минуту.

4.1607 **Откос:** Искусственно созданная наклонная поверхность, ограничивающая естественный грунтовый массив, выемку или насыпь дороги.

4.1608 **Относительные горизонтальные деформации растяжения или сжатия:** Деформация земной поверхности в горизонтальной плоскости, вызванные неравномерностью горизонтальных сдвижений в мульде сдвижения. В точках мульды сдвижения различают горизонтальные деформации: в направлении простирания пластов E_x; в направлении в крест простирания пластов в полумульде по падению E_{y1}; в направлении в крест простирания пластов в полумульде по восстанию E_{y2} ; в заданном направлении E_λ.

4.1609 **Отопительный котел:** Источник тепла в центральной отопительной системе отдельного дома или целого района со многими домами.

4.1610 **Отопление:** Искусственный обогрев жилых и производственных помещений для возмещения в них тепловых потерь и поддержания на заданном уровне температуры, отвечающей чаще всего условиям теплового комфорта для людей, а иногда требованиям технологического процесса.

4.1611 **Отстойник:** Сооружение для осветления воды (удаления взвешенных примесей из неё) путём коагуляции и отстаивания при замедленной скорости течения потока в системах гидроузлов и ирригационных сооружений водоснабжения и канализации.

4.1612 **Охранная зона (безопасность труда в строительстве):** Зона, в которой устанавливается специальный режим охраны размещаемых объектов.

4.1613 **Охранная зона (градостроительное развитие):** Территория, прилегающая к участку историко- культурной ценности, предназначенная для сохранения, наилучшего функционального использования и благоприятного зрительного восприятия историко-культурной ценности и ее окружения и отличающаяся определённым режимом содержания и реконструкции.

4.1614 **Оценка соответствия:** 1. Систематическая проверка степени соответствия продукции установленным требованиям. 2. Деятельность по определению соответствия объектов оценки соответствия требованиям технических нормативных правовых актов в области технического нормирования и стандартизации.

4.1615 **Оценка технического уровня продукции:** Совокупность операций, включающая выбор номенклатуры показателей, характеризующих техническое совершенство оцениваемой продукции, определение значений этих показателей и сопоставление их с базовыми.

4.1616 **Оценка уровня качества продукции:** Совокупность операций, включающая выбор номенклатуры показателей качества, оцениваемой продукции, определение значений этих показателей и сопоставление их с базовыми.

4.1617 **Оценка экологической эффективности:** Процесс, способствующий принятию управленческих решений, относящихся к экологической эффективности организации методом выбора показателей, сбора и анализа данных, оценки информации по критериям экологической эффективности, составления отчетности и распространения информации, периодического пересмотра и улучшения этого процесса.

4.1618 **Очередь строительства:** Часть объекта строительства, состоящая из группы зданий, сооружений и устройств, ввод которых в эксплуатацию обеспечивает выпуск продукции или оказания услуг, предусмотренных проектом.

4.1619 **Очистные сооружения:** Инженерные сооружения в системе канализации населенной местности или промышленных предприятий, предназначенных для очистки сточных вод от содержащихся в них загрязнений.

4.1620 **Павильон:** 1) отдельно стоящая постройка небольшого размера, имеющая облегченную открытую конструкцию, сочетающаяся с окружающим ландшафтом; 2) часть большого здания (клуба, дворца и. т.д.), имеющая обычно отдельную крышу; 3) самостоятельное сооружение, предназначенное для выставочной экспозиции, киносъемок, торговли и т.д.

4.1621 **Пагода:** Многоярусная башня для хранения реликвий; тип культового и мемориального сооружения буддистов.

4.1622 **Падуга:** Криволинейная поверхность над карнизом внутри помещения, служащая в качестве перехода от стены к поверхности потолка (плафона).

4.1623 **Пажилина (деревянная):** Деревянная горизонтальная планка между столбами забора или стойками крепления траншей, к которой крепят обшивку.

4.1624 **Паз:** 1) выемка на боковой и торцовой кромках паркетной планки, в которую входит гребень для соединения с соседней планкой; 2) углубление на поверхности кладки, предназначенное для улучшения ее прочностных свойств.

4.1625 **Пайка, паяние:** Процесс получения неразъемного соединения материалов (стали, чугуна, стекла, графита, керамики и др.), находящихся в твердом состоянии, расплавленные припоем.

4.1626 **Пакер (буроинъекционные анкеры):** Уплотняющее устройство в виде расширяющейся камеры, препятствующее выбросу смеси по скважине при ее нагнетании в зону заделки анкера.

4.1627 **Пакер (фундаменты):** Уплотняющее устройство в виде расширяющейся камеры, препятствующее выбросу смеси по скважине при ее нагнетании в зону заделки анкера.

4.1628 **Пакеляж:** Разновидность основания под дорожное покрытие или полужесткое основание для трамвайных рельсов, прокладываемое непосредственно по грунту.

4.1629 **Пал:** Сооружение в виде сквозных конструкций, куста свай и др. или массивной железобетонной стены, устраиваемое по сторонам головной части шлюза и

предназначенное для направления судов при входе в шлюз или при выходе из него и для гашения энергии навала судна.

4.1630 **Палетка:** 1) прозрачная пластинка с нанесенной на неё сеткой линий (реже точек). Служит для определения площади участков на плане или на карте, или отсчета координат и т.д.; 2) тонкая каменная плитка с рельефным изображением, используемая для украшения стен храмов, дворцов.

4.1631 **Памятники:** Отдельные постройки, здания и сооружения с исторически сложившимися территориями (в том числе памятники религиозного назначения и другие объекты, специально предназначенные для богослужений); мемориальные квартиры; мавзолеи, отдельные захоронения; произведения монументального искусства; объекты науки и техники, включая военные; частично или полностью скрытые в земле или под водой следы существования человека, включая все движимые предметы, имеющие к ним отношение, основным или одним из основных источников информации о которых являются археологические раскопки или находки.

4.1632 **Памятники всемирного наследия:** Памятники культуры или памятники природные, включённые на основе специальной процедуры в международный список всемирного наследия ЮНЕСКО. Это может быть целый город или уникальная по своим свойствам природная территория.

4.1633 **Пандус:** 1) наклонная плоская коммуникационная конструкция, связывающая поверхности, расположенные на различных уровнях; 2) сооружение, имеющее продольный уклон, повышающий уровень доступности и удобства при вертикальном перемещении.

4.1634 **Панель:** 1) вертикальный плоскостной элемент заводского изготовления, применяемый в строительстве зданий и сооружений различного назначения и выполняющий несущие, ограждающие или совмещенные (несущие и ограждающие) функции; 2) нижняя часть стены помещения, отличающаяся по отделке от всей стены. Панель может быть деревянной, мраморной, пластиковой. 3) пролет между двумя смежными узлами верхнего или нижнего пояса фермы, воспринимающими основную нагрузку; 4) то же, что и тротуар.

4.1635 **Панель асбестоцементная:** Изделие, представляющее собой плоскостной строительный элемент; имеющий асбестоцементные наружные поверхности н внутреннее пространство, заполняемое при необходимости изоляционным материалом, предназначенное для использования в вертикальном положении.

4.1636 **Панель бетонная:** 1. Панель, прочность которой в стадии эксплуатации обеспечивается одним бетоном, П. б. имеет конструктивную арматуру и может иметь расчетную арматуру, предназначенную для восприятия усилий, возникающих при изготовлении и транспортировании панели и при монтаже стены. Панель считается бетонной, если арматура имеется только на ограниченных участках (например, в опорных зонах, зонах концентрации напряжений от местной нагрузки); 2.Панель с конструктивной арматурой, прочность которой в стадии эксплуатации обеспечивается одним бетоном, К П. б, относятся также панели, в которых рабочая арматура расположена только на ограниченных участках (например, в перемычке над проемом в консольном выступе,

опорных зонах, зонах концентрации напряжений от местной нагрузки) и отсутствует вертикальная рабочая арматура.

4.1637 **Панель вентилируемая:** Панель с одной или несколькими полостями для циркуляции воздуха.

4.1638 **Панель двухслойная:** Слоистая панель, имеющая два основных слоя. П. д. сплошного сечения имеет два армированных бетонных слоя; несущий и теплоизоляционный. П. д. с экраном имеет внутренний слой из армированного конструкционно-теплоизоляционного бетона и наружный экран.

4.1639 **Панель инфракрасного излучения:** Беспламенная горелка панельно-лучистого отопления, в которой теплота, выделяющаяся при сгорании природного или сжиженного газа, передается в помещение путем инфракрасного излучения.

4.1640 **Панель ребристая:** Панель, усиленная продольными и (или) поперечными ребрами жесткости.

4.1641 **Панель с экраном (панели стеновые наружные бетонные и железобетонные):** Слоистая панель с наружным слоем, расположенным на относе (с воздушной прослойкой), — наружным экраном. Наружные экраны применяют в целях уменьшения климатических воздействий на основную конструкцию стены, для ее водозащиты, вентиляции и повышения теплоустойчивости и выполняют из армированного бетона, листовых и других материалов.

4.1642 **Панель составная:** 1. Панель, состоящая из нескольких отдельно изготовленных армированных бетонных элементов или из армированных бетонных и других основных элементов (не считая оконные и дверные блоки), цельность конструкции которой создается последующим соединением этих элементов с помощью соединительных изделий или другим способом; 2. Панель, состоящая из нескольких бетонных и/или железобетонных элементов, соединенных с помощью металлических соединительных изделий или другим способом.

4.1643 **Панель сплошная:** Панель без воздушных прослоек и пустот.

4.1644 **Панель термоструктурная:** Панель, изготовленная из вязкого полистирола методом вспенивания. Образовавшиеся в результате микропоры представляют собой мелкие полости, заполненные воздухом.

4.1645 **Панель фермы:** Часть плоской фермы, ограниченная смежными верхними (нижними) узлами.

4.1646 **Папильонажный ход:** Перемещение земснаряда из одного крайнего положения в другое поперек выемки.

4.1647 **Папильонирование:** Перемещение земснаряда поперек разрабатываемой выемки при разработке грунта или движение в этом же направлении одного грунтозаборного устройства.

4.1648 **Парадигма:** Теория (или модель) постановки проблем, принятая в качестве образца решения исследовательских задач.

4.1649 **Параметр негерметичности помещения:** Величина, определяемая как отношение суммарной площади постоянно открытых проемов к объему защищаемого помещения.

4.1650 **Параметры застройки территории:** Требования к этажности, плотности, интенсивности и другим характеристикам объектов строительства, устанавливаемые при градостроительном зонировании.

4.1651 **Парапет:** 1) невысокая сплошная стенка, проходящая на гребне плотины, дамбы, молота и т.п. у верхового откоса (грани), служащая для защиты сооружения от разрушающего действия волн, брызг и т.п.; 2) глухое ограждение перепада высот; конструктивный элемент, ограждающий пути движения и функциональные пространства, совмещающий функции по критериям безопасности и информативности.

4.1652 **Паркет:** Небольшие деревянные строганные планки (клепки) для покрытия пола, а также само покрытие (лицевой слой) такого пола.

4.1653 **Паркетные работы:** Укладка паркета для покрытия (образования лицевого слоя) пола.

4.1654 **Паркетоотделочные машины:** Машины, применяющие для строгания и шлифования, очистки паркетных полов.

4.1655 **Паровое отопление:** Система отопления, в которой теплоносителем является водяной пар, поступающий от сети центрального теплоснабжения, районной котельной или от местного парового котла по трубопроводам (паропроводам) в отопительные приборы, установленные в помещениях.

4.1656 **Паронит:** Листовой материал, получаемый прессованием массы из асбестового волокна, каучука, минеральных наполнителей (порошков) и серы.

4.1657 **Паропровод:** Трубопровод для транспортирования пара.

4.1658 **Пемзобетон:** Легкий бетон, в котором заполнителем является природный пемзовый щебень и какой - либо песок (кварцевый, пемзовый, шлаковый).

4.1659 **Пенетрационно-каротажный зонд (грунты):** Измерительное устройство, конструктивно объединяющее группу первичных преобразователей непрерывного действия, предназначенных для получения измерительной информации о свойствах пород, В результате полевых испытаний горных пород определяют: удельное сопротивление грунта под наконечником (конусом) зонда; сопротивление грунта на боковой поверхности зонда или удельное сопротивление на участке боковой поверхности зонда; объемную влажность породы нейтрон-нейтронным каротажем; плотность породы гамма-гамма каротажем; естественную гамма-активность породы гамма-каротажем.

4.1660 **Пенетрационно-каротажная станция (грунты):** Установка, включающая транспортную базу, измерительную систему ПК и силовое устройство, предназначенное для внедрения в породу и извлечения пенетрационно-каротажного зонда.

4.1661 **Пенетрационный каротаж:** 1. Геофизический метод определения комплекса показателей свойств пород непрерывно по глубине внедрения в породу пенетрационно-каротажного зонда; 2. Геоизический и зондировочный метод определения в полевых условиях ряда показателей свойств пород непрерывно по глубине внедрения в породу пенетрационно-каротажного зонда.

4.1662 **Пенобетон:** Ячеистый бетон, пористая структура которого получается путем смешивания устойчивой пены с вяжущим (обычно портландцемент).

4.1663 **Пенобетономешалка:** Установка для приготовления пенобетонной и пеносиликатной ячеистой смеси.

4.1664 **Пенометалл:** Металл или сплав ячеистого строения.

4.1665 **Пенообразующие добавки:** Поверхностно-активные органические вещества, обеспечивающие возможность получения технической пены требуемых кратности и стойкости, которые при смешении с компонентами бетонной смеси позволяют получать бетоны ячеистой или поризованной структуры.

4.1666 **Пенопласты, газонаполненные полимеры:** Композиционные материалы с каркасом (матрицей) из полимерных пленок, образующих стенки и ребра ячеек (пор), заполненных газом (преимущественно воздухом). Пенопласты с сообщающимися порами называются поропластами. Пенопласт имеет низкую плотность, высокие тепло- и звукоизоляционные характеристики. К недостаткам пенопласта можно отнести горючесть.

4.1667 **Пеностекло:** Пористый материал (ср. плотностью 100 - 800 кг/м³), получаемый спеканием тонкоизмельченного стеклянного порошка и пенообразования (кокс, мел, доломит).

4.1668 **Первичная защита от коррозии:** Защита от коррозии, достигаемая посредством выбора материалов, изменения состава или структуры строительного материала до изготовления или в процессе изготовления конструкции.

4.1669 **Пергамин:** Рулонный материал, получаемый пропиткой тонкого картона легкоплавкими нефтяными битумами, применяемый для устройства подстилающих слоев кровли, изоляции строительных конструкций и т.п.

4.1670 **Перевернутая (реверсивная) кровля:** Кровля, где утеплитель укладывается по гидроизоляционному слою, покрывается защитной сеткой и изолируется от внешней среды слоем гравия или керамзита. Утеплитель должен обладать высокой морозостойкостью и низким водопоглощением.

4.1671 **Перегородка:** Внутренняя ограждающая конструкция, разделяющая в здании смежные помещения, находящиеся между капитальными стенами, на отдельные комнаты.

4.1672 **Передвижной огнетушитель:** Огнетушитель, смонтированный на колесах или тележке.

4.1673 **Передислокация мобильного (инвентарного) здания, сооружения или комплекса:** Перемещение мобильного (инвентарного) здания, сооружения или комплекса с помощью транспортных средств с одного места эксплуатации на другое.

4.1674 **Перекрытие здания:** Это внутренняя горизонтальная ограждающая конструкция. Состоит из основной (несущей) части: балки, плиты, изоляционных слоев пола, иногда потолка (как самостоятельного элемента перекрытия). Различают перекрытия междуэтажные, чердачные, подвальные.

4.1675 **Перемычка:** 1) ограждение, предохраняющее гидротехническое сооружение или его котлован от затопления во время строительства; 2) конструктивный элемент балочного или арочного типа, перекрывающий проем в стене и воспринимающий нагрузку от вышерасположенных конструкций.

4.1676 **Перепад:** 1) разность уровней, температур, давлений и т.п. параметров; 2) гидротехническое сооружение безнапорных участков водотоков, расположенных на разных уровнях, на трассах с резким изменением продольного профиля; 3) гидротехническое сооружение (открытое ступенчатое и консольное, полунапорное и напорное) для сопряжения безнапорных участков водовода (водоема), расположенных на

разных уровнях, в котором поток воды движется непосредственно по сооружению и, отрываясь от него, по типу падающей струи.

4.1677 **Перепад ступеней в лестничном полотне:** Разность уровней настилов двух смежных ступеней на горизонтальном участке.

4.1678 **Переход мостовой:** Комплекс инженерных сооружений, состоящий из моста, переходов к нему (эстакад, земляных насыпей или выемок), регуляционных и берегозащитных сооружений.

4.1679 **Периодический профиль:** Разновидность переменного профиля, в котором изменения размеров и формы поперечного сечения периодически повторяются по длине.

4.1680 **Периптер:** Прямоугольное в плане здание, с четырех сторон обрамленное колоннадой.

4.1681 **Перлитобетон:** Легкий бетон, в котором заполнителем служит вспученный перлит, в качестве вяжущих могут использоваться цемент, известь, гипс, растворимое стекло, синтетические смолы.

4.1682 **Персонал линейный:** Инженерно-технический персонал, являющийся непосредственным руководителем строительно-монтажных работ (начальники участков, производители работ, строительные мастера и участковые механики).

4.1683 **Перспектива:** 1) система изображения предметного мира на плоскости в соответствии со зрительным восприятием предметов человеком; 2) линейная п. - способ изображения пространственных фигур на плоскости с помощью центральной проекции, при которой точка пространства проектируется на плоскость в точку, являющейся точкой пересечения прямой с плоскостью.

4.1684 **Пески:** Рыхлые мелкообломочные осадочные горные породы, состоящие из зерен (песчинок) кварца, полевых шпатов, слюды и реже обломков пород размером от 0,1 до 1 мм, содержащие иногда примеси пылеватых, глинистых и органических частиц.

4.1685 **Песколовка:** Устройство для выделения из сточных вод механических примесей минерального происхождения.

4.1686 **Пескоструйная обработка:** Обработка (преим. очистка) фасадов зданий, металлических поверхностей перед их окрашиванием и т.д.

4.1687 **Песчаный бетон, мелкозернистый бетон:** Получают из смеси мелкого заполнителя (песка), вяжущего (цемента) и воды.

4.1688 **Петля:** Изделие, служащее для соединения дверей и окон с коробками и обеспечивающее открывание и закрывание дверей, окон, фрамуг и форточек

4.1689 **Печь:** Устройство, в котором в результате горения топлива (иногда и др. химических реакций) или преобразования электрической энергии выделятся теплота, используемая для отопления, тепловой обработки материалов и т.п.

4.1690 **Пешеходный мост:** Мост для перевода пешеходной дороги через какое - либо препятствие.

4.1691 **Пигменты:** Цветные химические соединения, применяемые в виде тонкоизмельченных (высокодисперсных) порошков для крашения пластмасс, резин, кожи, бумаги, химический волокон, изготовления красок, шпаклевок и др.

4.1692 **Пикет:** 1. точка земной поверхности, положение которой определяют относительно съемочной точки в процессе геодезической съемки определенного участка

местности; 2. путевой знак с указанием номера участка (отрезка) ж/д пути и сам участок, ограниченный двумя такими знаками, расположенных один от другого обычно на расстоянии 100м.

4.1693 **Пила:** Ручной или станочный многорезцовый режущий инструмент для разделения (распиливания) древесины, металла, камня и др. материалов, а также станок с режущим инструментом в виде абразивного или стального диска, стального каната, ножовочного полотна, ленты и др.

4.1694 **Пилон:** Массивный столб, входящий в конструктивный пояс и поддерживающий своды, арки, перекрытия зданий, мостовые пролеты и т.п.; отдельно стоящие сооружения, устанавливаемые обычно с декоративной целью симметрично у входов в парки, здания и т.п.

4.1695 **Пилястра:** Плоский прямоугольный выступ стены (столба), повторяющий части и пропорции колонны.

4.1696 **Пирс:** Двустороннее причальное сооружение внутри акватории порта, построенное перпендикулярно или под углом к берегу.

4.1697 **Пистолет дыропробивной:** Аппарат взрывного (порохового) или пружинного действия для пробивания отверстий в материале.

4.1698 **Пистолет-краскораспылитель:** Аппарат для окрашивания поверхностей лакокрасочными материалами.

4.1699 **Плавленый сварочный флюс (сварка металлов):** Флюс для дуговой сварки, полученный сплавлением его составляющих и последующей грануляцией расплава.

4.1700 **Плакирование:** Защита металлических изделий (листов, плит, труб, проволоки) от коррозии путем нанесения на их поверхность тонкого слоя другого металла или сплава термомеханическим способом.

4.1701 **План:** 1) план топографический - картографическое изображение участка местности, в пределах которого кривизна местности не учитывается; 2) план в архитектуре - выполненный в определенном масштабе (обычно в уменьшенном) чертеж местности, населенного пункта, сооружения; 3) масштаб воспроизведения (крупный план, мелкий план); 4) то же, что горизонтальная проекция, вид сверху (в плане).

4.1702 **План инженерно-топографический:** Картографическое изображение на специальном плане, созданном или обновленном в цифровой, графической и иных формах, элементов ситуации и рельефа местности (в том числе дна водотоков, водоемов и акватории), ее планировки, пунктов (точек) геодезической основы, существующих зданий и сооружений (подземных, наземных и надземных) с их техническими характеристиками.

4.1703 **План подземных и (или) надземных инженерных коммуникаций:** Специальный план (в цифровой, графической и иных формах), на котором отображены подземные и (или) надземные линейные сооружения, используемые для транспортировки жидкостей и газов, передачи энергии и информации с их техническими характеристиками, как правило, с минимально необходимым отображением ситуации местности.

4.1704 **План пожаротушения объекта:** Документ, устанавливающий основные вопросы организации тушения развившегося на объекте пожара.

4.1705 **План ситуационный:** План, показывающий размещение объекта строительства в увязке с производственной базой строительно-монтажной организации, ближайшими населенными пунктами, источниками и внешними сетями энерго-, тепло- и водоснабжения, сооружениями и сетями канализации, транспорта и связи, карьерами и отвалами, а также основные особенности природных условий территории в районе строительства.

4.1706 **План эвакуации при пожаре:** Документ, в котором указаны эвакуационные пути и выходы, установлены правила поведения людей, а также порядок и последовательность действий обслуживающего персонала на объекте при возникновении пожара.

4.1707 **Планировка территории вертикальная:** Изменение в соответствии с проектом рельефа местности со срезкой или подсыпкой грунта для целей строительства и последующей эксплуатации объекта.

4.1708 **Планировочная отметка земли:** Уровень земли на границе отмостки.

4.1709 **Планировочная плита:** Плита или поверхность, на которой размещают и закрепляют темплеты.

4.1710 **Пластикат:** Эластичная пластмасса.

4.1711 **Пластификаторы:** 1) органические вещества, которые вводят в состав полимерных материалов для придания или повышения пластичности и (или) эластичности; 2) поверхностно-активные добавки (мылонафт, смола древесная омыленная и др.), вводимые в строительные растворы и бетонные смеси (не менее 1% от массы вяжущего) с целью придания им пластичности, увеличения подвижности (растекаемости) и удобства укладки.

4.1712 **Пластификация цемента:** Снижение водопотребности цемента путем введения специальных добавок.

4.1713 **Пластифицирующие добавки:** Вещества, увеличивающие подвижность бетонных смесей.

4.1714 **Пластические массы, пластмассы, пластики**: Материалы на основе полимеров, способные придать заданную форму при нагревании под давлением и устойчиво сохранять ее после охлаждения.

4.1715 **Платформа:** Возвышенная площадка, помост.

4.1716 **Плафон:** 1) плоское, сводчатое или купольное перекрытие какого-либо помещения; 2) потолок, украшенный живописным или скульптурным изображением либо архитектурно-декоративными мотивами.

4.1717 **Пленки полимерные:** Полимерные материалы толщиной, как правило, менее 0,5 мм.

4.1718 **Пленкообразующие вещества, пленкообразователи:** Синтетические или природные вещества (обычно полимеры или олигомеры), способные при нанесении тонким слоем из раствора, суспензии или расплава на металлической, деревянной или другой поверхности высыхать с образованием твердых и прочных пленок, обладающих высокой адгезией к подложке.

4.1719 **Пленочное защитное покрытие:** Защитное покрытие из пленочных листовых или рулонных материалов.

4.1720 **Пленочное стекло:** Гибкое тонкое (толщ. от 10 до 200 мкм) листовое стекло.

4.1721 **Плинтус балюстрады:** Элемент балюстрады, расположенный над фартуком, к которому крепятся щиты балюстрады.

4.1722 **Плита:** Горизонтальный плоскостный элемент (ширина сечения которого преобладает над его высотой или толщиной), применяемый в строительстве зданий и сооружений различного назначения и выполняющий несущие, ограждающие или совмещенные (несущие и ограждающие), теплотехнические, звукоизоляционные и тому подобные функции.

4.1723 **Плитка коврово-мозаичная: П**литка мозаичная из неокрашенного или цветного глушенного стекла, поставляемая наклеенной на бумагу или россыпью, предназначенная для облицовки стен.

4.1724 **Плотина:** Гидротехническое сооружение, перегораживающее реку (или др. водоток) для подъема уровня воды перед ним, сосредоточения напора в месте расположения ГЭС или создания водохранилища.

4.1725 **Плотничные работы:** Строительные работы по изготовлению и установке деревянных конструкций и деталей, характеризующиеся менее тщательной (в отличие от столярных работ) обработкой изделий из дерева.

4.1726 **Площадка:** Одноярусное сооружение (без стен), размещенное в здании или вне его, опирающееся на самостоятельные опоры, конструкции здания и предназначенное для установки, обслуживания или ремонта оборудования.

4.1727 **Площадка для автоцистерны (АЦ):** Технологическая площадка, предназначенная для установки АЦ при сливоналивных операциях на АЗС.

4.1728 **Площадка строительная:** Земельный участок, отведенный в установленном порядке, для постоянного размещения объектов строительства, а также складирования материалов и конструкций, размещения машин, временных зданий и сооружений на период строительства.

4.1729 **Площадь окон S_o:** Суммарная площадь световых проемов (в свету), находящихся в наружных стенах освещаемого помещения, м^2.

4.1730 **Площадь фонарей $S_ф$:** Суммарная площадь световых проемов (в свету) всех фонарей, находящихся в покрытии над освещаемым помещением или пролетом, м^2.

4.1731 **Плывун:** Рыхлые водонасыщенные отложения, способные под давлением вышележащих толщ и др. механических воздействий переходить в текучее состояние, а при замерзании - вспучиваться.

4.1732 **Пляж намыва:** Поверхность грунта, по которой в процессе намыва земляного сооружения стекает пульпа или осветленная вода.

4.1733 **Повреждение:** 1) одно из понятий надежности; событие, заключающееся в нарушении исправности изделия; 2) событие, заключающееся в нарушении исправного состояния объекта при сохранении работоспособного состояния.

4.1734 **Повреждение элемента здания:** Неисправность элемента здания или его составных частей, вызванная внешним воздействием (событием).

4.1735 **Поглощение звука:** Ослабление интенсивности звука при прохождении его через какую-либо среду вследствие преобразования энергии звуковой волны в другие виды энергии, направленные в теплоту.

4.1736 **Поглощение света:** Уменьшение интенсивности световой волны при ее распространении в среде вследствие взаимодействия с частицами среды.

4.1737 **Подвесная дорога:** Подъемно-транспортное сооружение с подвесным канатным или монорельсовым путем, расположенное на опорах выше уровня земли.

4.1738 **Подвесная канатная дорога с кольцевым движением:** Подвесная канатная дорога, имеющая две ветви несущих канатов, предназначенных для движения транспортных средств раздельно в грузовом и порожнем направлениях.

4.1739 **Подвесная канатная дорога с маятниковым движением:** Подвесная канатная дорога с одной ветвью несущего каната, предназначенная для движения транспортных средств как в грузовом, так и в порожнем направлениях.

4.1740 **Подводное бетонирование:** Способ производства бетонных работ при возведении и ремонте подводных частей гидротехнических сооружений, опор мостов и др. на значительной глубине.

4.1741 **Подводно-технические работы:** Строительно-монтажные работы, выполняемые под водой при возведении гидротехнических сооружений, обслуживании морских нефтепромыслов, прокладке трубопроводов и т.д.

4.1742 **Подготовка территории инженерная:** Комплекс работ и мероприятий по освоению территорий для целесообразного строительного использования.

4.1743 **Поддон** - элемент формы, предназначенный для образования в процессе формирования нижней поверхности изделия.

4.1744 **Подземный резервуар (подземное хранение):** Резервуар, предназначенный для хранения нефтепродуктов, если наивысший уровень жидкости в резервуаре ниже не менее чем на 0,2 м нижней планировочной отметки прилегающей площадки (в пределах 3 м от стенки резервуара).

4.1745 **Подклет:** Нежилой нижний этаж каменного или деревянного здания.

4.1746 **Подкрановая балка:** Металлическая или железобетонная балка, опирающаяся на колонны, с укрепленным на ней рельсом для перемещения грузоподъемного крана.

4.1747 **Подкрановый путь:** Два параллельных рельса, служащих направляющими для ходовых тележек передвижных грузоподъемных кранов.

4.1748 **Подмости:** Приспособления индивидуального изготовления или типовые инвентарные в виде жестких пространств, конструкций, используемые при производстве некоторых строительных и монтажных работ на различной высоте.

4.1749 **Подошва фундамента:** Нижняя плоскость фундамента, передающая нагрузку на основание.

4.1750 **Подполье:** Предназначенное для размещения трубопроводов инженерных систем пространство между перекрытием первого или цокольного этажа и поверхностью грунта.

4.1751 **Подпорная стенка:** Конструкция, удерживающая от обрушения находящийся за ней массив грунта.

4.1752 **Подрабатываемая территория:** Территория, подвергающаяся влиянию подземных горных разработок. Границы зоны влияния горных разработок определяются граничными углами.

4.1753 **Подработка объекта:** Выемка полезного ископаемого, оказывающая влияние на объект.

4.1754 **Подряд бригадный:** Форма низового хозяйственного расчета, при котором бригаде в соответствии с договором, заключенным с администрацией, поручается выполнение работ по объекту строительства или его части и создаются условия, необходимые для выполнения работ, предусмотренных этим договором.

4.1755 **Подрядчик:** Физическое или юридическое лицо, которое выполняет работы или услуги по договору подряда и (или) государственному контракту.

4.1756 **Подстилающий слой:** Слой пола, распределяющий нагрузки на грунт.

4.1757 **Подтоварник:** Круглый лесоматериал (тонкие бревна) диаметром в верхнем отрезе 6 -13 см - у хвойных, 8-11 см - у лиственных пород древесины.

4.1758 **Подъем перекрытий:** Метод возведения многоэтажных зданий путем подъема изготавливаемого на уровне земли этажей или перекрытий на заданную проектом высоту.

4.1759 **Подъем строительный:** Дополнительный выгиб балочных (арочных) строительных конструкций, создаваемый в процессе их изготовления или монтажа, обеспечивающий в соответствии с проектом достижения ими заданной формы при действии эксплуатационных нагрузок.

4.1760 **Пожар:** Неконтролируемое горение, причиняющее материальный ущерб, вред жизни и здоровью граждан, интересам общества и государства.

4.1761 **Пожарная безопасность:** Состояние защищенности населения, объектов народного хозяйства и иного назначения, а также окружающей природной среды от опасных факторов и воздействий пожара.

4.1762 **Пожарная сигнализация:** Комплекс технических средств для обнаружения загорания, сообщения о месте его возникновения и переработки сигнала о пожаре.

4.1763 **Пожарный гидрант:** Стационарное устройство для отбора воды на пожарные нужды из наружной водопроводной сети.

4.1764 **Пожарный извещатель:** 1) элемент пожарной сигнализации, предназначенный для восприятия начальных признаков возникшего пожара (теплоты, пламени, дыма) и преобразования этих признаков в электрические сигналы, пригодные для дальнейшей передачи; 2) автономный прибор, воспринимающий начальные признаки пожара (обычно дым) и подающий звуковой сигнал пожарной тревоги.

4.1765 **Пожарный кран:** Комплект, состоящий из клапана, установленного на пожарном трубопроводе и оборудованного пожарной соединительной головкой, а также пожарного рукава с ручным стволом.

4.1766 **Пожаробезопасная зона:** Часть здания, сооружения, пожарного отсека, выделенная противопожарными преградами для защиты людей от опасных факторов пожара в течение заданного времени (от момента возникновения пожара до завершения спасательных работ), обеспеченная комплексом мероприятий для проведения эвакуации и спасания.

4.1767 **Пожаровзрывоопасный объект:** Объект, на котором производят, используют, перерабатывают, хранят или транспортируют легковоспламеняющиеся и

пожаровзрывоопасные вещества, создающие реальную угрозу возникновения техногенной чрезвычайной ситуации.

4.1768 **Пожароопасный отказ комплектующего изделия:** Отказ комплектующего изделия, который может привести к возникновению опасных факторов пожара

4.1769 **Показатель пожарной опасности:** Величина, количественно характеризующая какое-либо свойство пожарной опасности.

4.1770 **Покрытие:** 1) верхний слой пола, непосредственно подвергающийся эксплуатационным воздействиям; 2) верхнее ограждение здания для защиты помещений от внешних климатических факторов и воздействий. При наличии пространства (проходного или полупроходного) над перекрытием верхнего этажа, покрытие именуется чердачным; 3) верхняя ограждающая конструкция, одновременно выполняющая несущие, гидроизолирующие, а при бесчердачных (совмещенных) крышах и при теплых чердаках также теплоизолирующие функции.

4.1771 **Покрытие здания:** Верхняя ограждающая конструкция, отделяющая помещение здания от наружной среды и защищающая их от атмосферных осадков и других внешних воздействий.

4.1772 **Покрытие огнезащитное:** Поверхностная обработка (оштукатуривание, обмазка пастами и т.п.) строительных конструкций с целью повышения их сопротивляемости воздействию огня.

4.1773 **Пол:** Элемент конструкции здания (сооружения), воспринимающий эксплуатационные нагрузки.

4.1774 **Пол плавающий:** Пол, отделенный от перекрытия и стен амортизирующими или изолирующими устройствами с целью повышения звукоизоляции смежных помещений.

4.1775 **Полезная площадь:** Подсчитывается как сумма жилой и нежилой площадей жилого дома. Площадь неотапливаемых помещений, расположенных в цокольном или подвальном этажах жилого дома, в полезную площадь жилища не включается.

4.1776 **Полезная толща:** Часть геологической среды и техногенных образований, используемая в качестве грунтовых строительных материалов.

4.1777 **Полигон:** Открытая площадка для изготовления элементов сборных строительных конструкций и деталей, оборудованная формами для бетонирования изделий, бетоноукладчиками, виброплощадками, грузоподъемными кранами и т.д.

4.1778 **Полимербетон,** пластбетон: 1) бетон, в котором вяжущим служит синтетический полимер (обычно термореактивная смола), содержится высокодисперсный наполнитель, крупный и мелкий заполнители, порообразователи, пластификаторы, растворители и отвердители. Полимербетон, армированный металлом, - сталеполимербетон - высокопрочный конструкционный материал; 2) специальные бетоны на основе полимерного вяжущего, химически стойких минеральных заполнителей, наполнителей и добавок.

4.1779 **Полимербетон легкий:** Полимербетон плотной структуры на синтетическом связующем, на пористом химически стойком крупном заполнителе и химически стойком мелком заполнителе, плотном или пористом, легкий (1500-1800 кг/куб.м) или облегченный (1800-2200 кг/куб.м) по объемной массе.

4.1780 **Полимербетон тяжелый:** Полимербетон плотной структуры на синтетическом связующем и плотных химически стойких крупных и мелких заполнителях, тяжелый (2200-2500 кг/куб.м) по объемной массе.

4.1781 **Полирование:** Обработка (отделка) материалов до получения зеркального блеска поверхности. Полирование металлов производится на полировальных станках быстровращающимися кругами из фетра или сукна либо быстродвижущимися лентами, на поверхность которых нанесена полировальная паста, а также на установках для жидкостной абразивной обработки, в которых абразивный материал перемещается свободно в барабане, куда помещают обрабатываемые детали. Полирование древесины осуществляют нанесением прозрачной смолы (политуры) на шлифованную поверхность и наведением зеркального блеска кислой полировочной или венской известью, разбавленной спиртом. Полирование камня производят после шлифования на специализированных станках или вручную, путем натирания поверхности увлажненным войлочным кругом с подачей тончайшего порошка.

4.1782 **Полиспаст:** Грузоподъемное устройство из нескольких подвижных и неподвижных блоков, огибаемых канатом или цепью.

4.1783 **Полиэтилен:** Синтетический полимер, продукт полимеризации этилена.

4.1784 **Полуцилиндрическая освещенность:** Характеристика насыщенности светом пространства и тенеобразующего эффекта освещения для наблюдателя, движущегося по улице параллельно ее оси. Определяется как средняя плотность светового потока на поверхности вертикально расположенного на продольной линии улицы на высоте 1,5 м полуцилиндра, радиус и высота которого стремятся к нулю. Расчет полуцилиндрической освещенности производится инженерным методом.

4.1785 **Полоса движения:** 1) полоса проезжей части автомобильной дороги, ширина которой устанавливается по максимально допустимой ширине пропускаемого транспортного средства, включая его габарит и зазоры безопасности; 2) продольная полоса проезжей части, по которой движение транспортных средств происходит в один ряд; 3) часть пешеходного пути, предназначенная для движения в один ряд в одном направлении.

4.1786 **Полоса краевая:** Уширение дорожной одежды на автомобильных дорогах высших (I и II) категорий с целью размещения на ней краевых разметочных полос для организации движения транспортных средств и предохранения кромки дорожных покрытий от разрушения.

4.1787 **Полотно земляное:** Инженерное грунтовое сооружение в виде насыпи, выемки, полунасыпи, полувыемки, служащее основанием для верхнего строения железнодорожного пути или для дорожной одежды автомобильной дороги. К земляному полотну относятся непосредственно связанные с ним водоотводные, укрупнительные и защитные устройства и сооружения (кюветы, лотки, бермы, подпорные стены и т.п.).

4.1788 **Полузапруда**, буна, поперечная дамба**:** Гидротехническое сооружение для регулирования режима водного потока и защиты морского или речного берега, оснований береговых сооружений от размыва.

4.1789 **Помещение:** 1) единица комплекса недвижимого имущества (часть жилого здания, иной связанный с жилым зданием объект недвижимости), выделенная в натуре,

предназначенная для самостоятельного использования для жилых, нежилых или иных целей, находящаяся в собственности граждан или юридических лиц, а также РК и территориальных единиц; 2) пространство внутри здания, имеющее определенное функциональное назначение и ограниченное строительными конструкциями; 3) пространство внутри дома, имеющее определенное функциональное назначение и ограниченное строительными конструкциями.

4.1790 **Помещение без естественного проветривания: -** помещение без открываемых окон или проемов в наружных стенах или помещение с открываемыми окнами (проемами), расположенными на расстоянии, превышающем пятикратную высоту помещения.

4.1791 **Помещение индивидуального обслуживания** (функциональное)**:** Кабина или кабинет, где осуществляется самообслуживание или обслуживание маломобильного посетителя персоналом учреждения (предприятия). Габариты кабины (кабинета) должны учитывать, как правило, возможность размещения также сопровождающего лица.

4.1792 **Помещение с массовым пребыванием людей:** Помещение (залы и фойе театров, кинотеатров, залы заседаний, совещаний, лекционные аудитории, рестораны, вестибюли, кассовые залы, производственные и другие) с постоянным или временным пребыванием людей (кроме аварийных ситуаций) числом более 1 чел. на 1 кв.м помещения площадью 50 кв.м и более.

4.1793 **Понур:** Водонепроницаемое покрытие дна реки, примыкающее к плотине или др. водоподпорному сооружению со стороны верхнего бьефа.

4.1794 **Поперечный профиль трассы:** Профиль местности по линии, перпендикулярной к оси трассы проектируемого сооружения.

4.1795 **Поребрик:** - разновидность орнаментальной кирпичной кладки, при которой один ряд кирпичей укладывается под углом к наружной поверхности стены.

4.1796 **Поризующие добавки:** Вещества, способствующие целенаправленному образованию в теле бетона воздушных или других газообразных пор.

4.1797 **Пористость:** Отношение объема пор к внешнему объему (габариту) материала в процентах. Пористость определяет основные свойства материалов: прочность, морозостойкость, газоводопроницаемость и т.д.

4.1798 **Пороизол:** Строительный материал в виде пористых эластичных жгутов, изготовленных из смеси битума и резины.

4.1799 **Поролон:** Торговое название эластичного пенопласта, выпускаемого промышленностью.

4.1800 **Порообразователи**, **вспенивающиеся вещества:** Неорганические и органические вещества, с помощью которых создается система пор в первоначально монолитном материале, применяются для получения материалов пористой структуры - пенопластов, губчатых резин, газобетона, керамических изделий и т.д.

4.1801 **Порошковые краски:** Высокодисперсные композиции на основе синтетических пленкообразующих веществ и пигментов, содержащие также пластификаторы, наполнители, отвердители, стабилизаторы и добавки, улучшающие сыпучесть краски и ее распределение по подложке.

4.1802 **Порт:** 1. участок берега с прилегающим водным районом (акваторией) и комплексом сооружений и устройств для погрузки-разгрузки судов и их полного обслуживания. 2. Телекоммуникационное гнездо активного оборудования.

4.1803 **Портал:** 1) архитектурное обрамление входа в здание; 2) П-образная часть конструкции или машины, направляющая опорная часть портального металлорежущего станка.

4.1804 **Портик:** Выступающая часть здания, образуемая перекрытием, поддерживаемым колоннами или столбами, образующими открытую галерею.

4.1805 **Портландцемент:** Цемент, полученный на основе портландцементного клинкера.

4.1806 **Портландцементный клинкер:** Клинкер, состоящий преимущественно из высокоосновных силикатов кальция, а также алюминатов и алюмоферритов кальция.

4.1807 **Постель** (в кирпичной кладке): Поверхность изделия, расположенная параллельно основанию кладки.

4.1808 **Потенциально опасный объект:** Объект, на котором используют, производят, перерабатывают, хранят или транспортируют радиоактивные, пожаровзрывоопасные, опасные химические и биологические вещества, создающие реальную угрозу возникновения источника чрезвычайной ситуации.

4.1809 **Потерна:** Продольная галерея в теле гидротехнического сооружения (бетонного или железобетонного), служащая для его осмотра и ремонта, служебного сообщения между берегами, а также для отвода фильтрационной воды.

4.1810 **Потолок в зданиях:** Часть ограждающей конструкции, ограничивающей помещение сверху. Может быть нижней частью перекрытия или образуется особыми конструктивными элементами (подвесной потолок).

4.1811 **Потребительские качества жилища:** Характеристики и параметры, определяющие уровень безопасности проживания (технический, противопожарный, экономический, функциональный, криминальный); санитарно-гигиенического комфорта (состав воздуха, воздухообмен, доступность питьевой воды, удаление жидких и твердых отходов, защита от вредных насекомых, грызунов, бактерий, инсоляция и освещенность, температурно-влажностный режим, акустический режим); ресурсосбережения; социально-функционального комфорта (условия для реализации всех необходимых и желательных видов деятельности, форм и способов общения.)

4.1812 **Потребительские требования к жилищам:** Характеристики и параметры жилых помещений, жилых домов, их местоположения, определяющие уровень безопасности проживания, энергопотребления, санитарно-гигиенического и социально-функционального комфорта проживания.

4.1813 **Поэтажный эскалатор:** Эскалатор, предназначенный для установки между этажами зданий и сооружений.

4.1814 **Пояс антисейсмический:** Железобетонная замкнутая конструкция с непрерывным армированием, устанавливаемая вдоль несущих стен здания в их теле.

4.1815 **Правила** Установленные обязательные требования по организации и технологии строительного производства при возведении зданий, сооружений и их

элементов, по экономному использованию материальных ресурсов, по технике безопасности и др.

4.1816 **Правила пожарной безопасности:** Комплекс положений, устанавливающих порядок соблюдения требований и норм пожарной безопасности при строительстве и эксплуатации объекта.

4.1817 **Предварительно напряженные конструкции:** Строительные конструкции, в которых предварительно (в процессе изготовления или монтажа) создаются напряжения, оптимально распределенные в элементах конструкции.

4.1818 **Предел водонепроницаемости:** Наименьший перепад давления, при котором образуется сквозное проникновение воды через оконный блок.

4.1819 **Предел огнестойкости:** Время (в часах или минутах) от начала их огневого стандартного испытания до возникновения одного из предельных состояний строительных конструкций по огнестойкости: 1) потеря несущей способности конструкции и узлов (обрушение или прогиб в зависимости от типа конструкции); 2) по теплоизолирующей способности - это повышение температуры на необогреваемой поверхности в среднем более чем на 160° С или в любой точке этой поверхности более чем на 190° С в сравнении с температурой конструкции до испытания, или более 220° С независимо от температуры конструкции до испытания; 3) по плотности - образование в конструкциях сквозных трещин или сквозных отверстий, через которые проникают продукты горения или пламя; 4) для конструкций, защищенных огнезащитными покрытиями или испытываемых без нагрузок, предельным состоянием будет достижение критической температуры материала конструкций.

4.1820 **Предел прочности клеевого соединения при испытании на отрыв:** Максимальная величина напряжений, предшествующая разрушению клеевого соединения, при испытании на отрыв.

4.1821 **Предел прочности клеевого соединения при скалывании:** Максимальная величина напряжений, предшествующая разрушению клеевого соединения, при испытании на скалывание.

4.1822 **Предел распространения огня:** Время (в часах или минутах) от начала огневого стандартного испытания образцов до наступления любого из признаков, характеризующих распространение огня по конструкциям.

4.1823 **Предельно допустимая концентрация опасного вещества** (ПДК)**:** Максимальное количество опасных веществ в почве, воздушной или водной среде, продовольствии, пищевом сырье и кормах, измеряемое в единице объема или массы, которое при постоянном контакте с человеком или при воздействии на него за определенный промежуток времени практически не влияет на здоровье людей и не вызывает неблагоприятных последствий.

4.1824 **Предельно допустимый выброс:** Норматив предельно допустимого выброса вредного (загрязняющего) вещества в атмосферный воздух, который устанавливается для стационарного источника загрязнения атмосферного воздуха с учетом технических нормативов выбросов и фонового загрязнения атмосферного воздуха при условии непревышения данным источником гигиенических и экологических нормативов качества

атмосферного воздуха, предельно допустимых (критических) нагрузок на экологические системы, других экологических нормативов.

4.1825 **Предельно допустимый норматив вредного физического воздействия на атмосферный воздух:** 1) норматив, который устанавливается для каждого источника шумового, вибрационного, электромагнитного и других физических воздействий на атмосферный воздух и при котором вредное физическое воздействие от данного и ото всех других источников не приведет к превышению предельно допустимых уровней физических воздействий на атмосферный воздух; 2) норматив физического воздействия на атмосферный воздух, который отражает предельно допустимый максимальный уровень физического воздействия на атмосферный воздух, при котором отсутствует вредное воздействие на здоровье человека и окружающую природную среду.

4.1826 **Предельное состояние:** - 1) состояние изделия, конструкции, сооружения, при котором его дальнейшее использование по назначению недопустимо или неэффективно, а восстановление его исправного или работоспособного состояния невозможно или нецелесообразно из-за высокой стоимости ремонта; 2) состояние, при котором конструкция, основание (здание или сооружение в целом) перестают удовлетворять заданным эксплуатационным требованиям или требованиям при производстве работ (возведении).

4.1827 **Прейскуранты на строительство зданий и сооружений:** Сметные нормативы для определения сметной стоимости строительства зданий или сооружений определенного назначения в соответствующих местностях, разрабатываемые, как правило, на основе типовых проектов или проектных решений повторного применения.

4.1828 **Прессование:** Изготовление изделий способом прессования из порошкообразных масс с добавлением каких-либо компонентов (вода, клей и т.д.)

4.1829 **Прессованная (пластифицированная) древесина:** Материал, получаемый из древесной крошки лиственных пород (чаще всего березы, реже - бука, граба, клена и др.), уплотненной при давлении 15-30 МН/м² (150 300 кгс/см²) и температуре до 120 ºС.

4.1830 **Прессованные профили:** Длинномерные металлические изделия (металлические профили), полученные прессованием (экструдированием).

4.1831 **Приборы санитарные:** Приемники сточных вод (хозяйственных и бытовых), устанавливаемые в жилых, общественных, коммунальных и производственных зданиях. По назначению подразделяются: для гигиенических целей (умывальники, ванны, душевые, поддоны, унитазы и т.п.); для хозяйственных нужд (кухонные раковины, мойки и т.п.); для специальных целей (для лабораторий, детских и медицинских учреждений, бытовых помещений производственных зданий).

4.1832 **Привязка к координационной оси:** Расположение конструктивных и строительных элементов, а также встроенного оборудования, по отношению к координационной оси.

4.1833 **Привязка проекта:** Внесение необходимых дополнений в типовые (или повторно применяемые) проекты зданий в зависимости от конкретных условий участка строительства и возможностей по изготовлению строительных конструкций и материалов.

4.1834 **Привязка элементов конструкций к координационным осям:** Установление расстояния от координационной оси до геометрической оси сечения

элемента конструкции или до какой-либо одной (наружной, внутренней, боковой) его конструктивной плоскости (грани).

4.1835 **Приемочный контроль:** 1) контроль, выполняемый по завершении строительства объекта или его этапов, скрытых работ и других объектов контроля. По его результатам принимается документированное решение о пригодности объекта контроля к эксплуатации или выполнению последующих работ приемочный контроль одного и того же показателя может осуществляться на нескольких уровнях и разными методами (например, плотность грунта отдельных слоев и насыпи в целом). При этом результаты контроля низшего уровня могут служить предметом контроля высшего уровня (например, акты освидетельствования скрытых работ по приемке основания насыпи представляются при приемке насыпи в целом). Результаты приемочного контроля фиксируются в актах освидетельствования скрытых работ, актах промежуточной приемки ответственных конструкций, актах испытания свай пробной нагрузкой и других документах, предусмотренных действующими нормативами по приемке строительных работ, зданий и сооружений; 2) контроль продукции, по результатам которого принимается решение о ее пригодности к поставкам и (или) использованию.

4.1836 **Призменная прочность бетона:** Отношение разрушающей осевой сжимающей силы образца (призмы стандартных размеров) к площади его сечения, нормального к этой силе.

4.1837 **Приквартирный участок:** Земельный участок, примыкающий к дому (квартире) с непосредственным выходом на него.

4.1838 **Применение международного стандарта, регионального или национального стандарта другой страны:** Использование международного, регионального или национального стандарта другой страны путем включения его полного содержания в отечественный нормативный документ по стандартизации.

4.1839 **Применение мобильного (инвентарного) здания, сооружения или комплекса:** Процесс, охватывающий передислокацию, хранение, ремонт, монтаж, эксплуатацию и демонтаж мобильного (инвентарного) здания, сооружения или комплекса.

4.1840 **Применение стандарта:** Использование стандарта его пользователями с выполнением требований, установленных в стандарте, в соответствии с областью его распространения и сферой действия.

4.1841 **Природная среда (природа):** Совокупность компонентов природной среды природных и природно-антропогенных объектов.

4.1842 **Природно-антропогенный объект:** Природный объект, измененный в результате хозяйственной и иной деятельности, и (или) объект, созданный человеком, обладающий свойствами природного объекта и имеющий рекреационное и защитное значение.

4.1843 **Природные ресурсы:** Компоненты природной среды, природные объекты и природно-антропогенные объекты, которые используются или могут быть использованы при осуществлении хозяйственной и иной деятельности в качестве источников энергии, продуктов производства и предметов потребления и имеют потребительскую ценность.

4.1844 **Природные системы:** Пространственно ограниченная совокупность функционально взаимосвязанных живых организмов и окружающей их среды,

характеризующаяся определенными закономерностями энергетического состояния, обмена и круговорота веществ.

4.1845 **Пристань:** Специально оборудованное у берега место для стоянки речных судов.

4.1846 **Пристройка:** Часть здания, предназначенная для размещения административных и бытовых помещений, отделяемая от производственных зданий и помещений противопожарными преградами. В пристройках допускается размещать (частично) инженерное оборудование.

4.1847 **Причал:** Гидротехническое сооружение, имеющее устройства для безопасного подхода судов и предназначенное для безопасной стоянки судов, их загрузки, разгрузки и обслуживания, а также посадки пассажиров на суда и высадки их с судов.

4.1848 **Приямок:** Местное углубление, устраиваемое в какой-либо части здания или сооружения в целях обеспечения свободного доступа обслуживающего персонала к расположенным здесь конструкциям и устройствам или улучшения пространственной связи их с окружающей средой.

4.1849 **Проба цемента:** Количество цемента, отобранное от контролируемой партии (части партии) для проведения испытаний.

4.1850 **Проветриваемое подполье в зоне вечной мерзлоты:** Открытое пространство под зданием между поверхностью грунта и перекрытием первого (цокольного, технического) этажа.

4.1851 **Прогиб:** Вертикальное перемещение точек и оси балки (арки, рамы и т.п.) под действием силовых, температурных и др. факторов.

4.1852 **Прогноз изменения природных и техногенных условий:** Качественная и (или) количественная оценка изменения свойств и состояния природной среды во времени и в пространстве под влиянием естественных и техногенных факторов.

4.1853 **Прогон:** Конструктивный элемент покрытия здания в виде балки, служащей опорой для плит покрытия и передающей нагрузки на основные несущие элементы (фермы, ригели и т.п.).

4.1854 **Продолжительность строительства:** Период времени от начала работ на строительной площадке до ввода в действие мощностей предприятий, их очередей, пусковых комплексов и отдельных объектов при полном выполнении состава работ, предусмотренных проектом.

4.1855 **Продольный профиль трассы:** Профиль местности по оси трассы проектируемого сооружения.

4.1856 **Продукция строительная:** Законченные строительством и принятые в эксплуатацию объекты (предприятия, здания и сооружения) производственного и непроизводственного назначения.

4.1857 **Проезд:** Территория, предназначенная для движения транспорта и пешеходов, включающая однополосную проезжую часть, обочины, кюветы и укрепляющие бермы.

4.1858 **Проект:** 1) совокупность конструкторских документов, содержащих принципиальное (эскизный П.) или окончательное (технический П.) решение, дающее необходимое представление об устройстве создаваемого сооружения (изделия) и

исходные данные для последующей разработки рабочей документации; 2) проектно-сметная документация, разработанная для конкретного объекта в соответствии с требованиями СНиП на порядок разработки, согласования и утверждения проектно-сметной документации.

4.1859 **Проект вертикальной планировки:** Технический документ, определяющий преобразование рельефа местности для инженерных целей.

4.1860 **Проект детальной планировки:** Проект, разрабатываемый для отдельных частей города на основе его генерального плана с целью выявления архитектурно-пространственного и инженерно-экономического решения застройки.

4.1861 **Проект организации строительства** (ПОС)**:** Составная часть технического (технорабочего) проекта, определяющая общую продолжительность и промежуточные сроки строительства, распределение капитальных вложений и объемов строительно-монтажных работ, материально-технические и трудовые ресурсы и источники их покрытия, основные методы выполнения строительно-монтажных работ и структуру управления строительством объекта.

4.1862 **Проект производства работ** (ППР)**:** Проект, определяющий технологию, сроки выполнения и порядок обеспечения ресурсами строительно-монтажных работ и служащий основным руководящим документом при организации производственных процессов по возведению частных зданий (сооружений).

4.1863 **Проектирование:** Разработка комплексной технической документации (проекта), содержащей технико-экономические обоснования, расчеты, чертежи, макеты, сметы, пояснительные записки и др. материалы, необходимые для строительства (реконструкции) населенных пунктов, предприятий, сооружений, производства оборудования, изделий и т.п.

4.1864 **Проектная документация:** Проект, рабочая документация, техусловия, паспорта (сертификаты) на материалы, конструкции, оборудование, комплектующие изделия, документация заводов-изготовителей и др., необходимые для выполнения строительно-монтажных работ и эксплуатации объекта, разработанные в соответствии с техническим заданием и строительными нормами.

4.1865 **Проектная организация:** Организация, выполняющая проектно-изыскательские работы.

4.1866 **Проектная отметка:** Высота точки относительно исходного уровня, заданная проектом.

4.1867 **Проектная промышленная авария:** Промышленная авария, для которой проектом определены исходные и конечные состояния и предусмотрены системы безопасности, обеспечивающие ограничение последствий аварии установленными пределами.

4.1868 **Проектный возраст бетона:** Время, в течение которого должно быть обеспечено достижение бетоном заданных требований по маркам, классам или по другим показателям, которое устанавливается в нормативно-технической документации на бетонные и железобетонные изделия или в рабочих чертежах бетонных и железобетонных монолитных сооружений.

4.1869 **Проем монтажный:** Отверстие в стене или перекрытии, предусмотренное проектом, для обеспечения беспрепятственного перемещения крупногабаритного оборудования или укрупненных узлов конструкций к месту монтажа или при демонтаже.

4.1870 **Прозрачность:** Характеристика среды; определяется отношением потока излучения, прошедшего в среде без изменения направления распространения путь, равный единице длины, к потоку излучения, вошедшему в эту среду в виде параллельного пучка.

4.1871 **Производственная деятельность:** Совокупность действий людей с применением орудий труда, необходимых для превращения ресурсов в готовую продукцию, включающих в себя производство и переработку различных видов сырья, строительство и оказание различных видов услуг.

4.1872 **Производственная документация:** Совокупность документов, отражающих ход производства строительно-монтажных работ и техническое состояние объекта строительства (исполнительные схемы и чертежи, рабочие графики, акты приемки и ведомости выполненных объемов работ, общие и специальные журналы работ и др.).

4.1873 **Производственная территория:** 1) территория, выделенная для осуществления строительной или производственной деятельности с находящимися на ней строящимися или действующими зданиями и сооружениями; 2) территория, предназначенная для размещения промышленных предприятий и связанных с ними объектов, комплексов научных учреждений с их опытными производствами, коммунально-складских объектов, сооружений внешнего транспорта, путей внегородского и пригородного сообщений.

4.1874 **Производство строительное:** Совокупность производственных процессов, выполняемых непосредственно на строительной площадке, включая строительно-монтажные и специальные работы в подготовительный и основной периоды строительства.

4.1875 **Прокатные профили:** Металлические профили, полученные прокаткой.

4.1876 **Пролет воздушной ЛЭП:** Расстояние между соседними опорами линии электропередачи: 100 - 200м (деревянные опоры), 250 - 400м (железобетонные опоры), 300 - 450м (металлические опоры).

4.1877 **Пролет** (объемный)**:** Часть объема одноэтажного здания или одного из этажей многоэтажного здания, расположенная между двумя смежными вертикальными основными координационными плоскостями, ограничивающими размер модульного пролета.

4.1878 **Пролет расчетный:** Расстояние между осями опорных частей, а при их отсутствии между осями опор или условных точек опирания горизонтальной конструкции, перекрывающей пролет.

4.1879 **Пролетное строение моста:** Конструкция, перекрывающая пролет между опорами моста и предназначенная для восприятия нагрузок (от транспортных средств, ветра и др.).

4.1880 **Промышленность строительных материалов:** Изготовление в промышленных условиях материалов (в том числе штучных), предназначенных для создания строительных конструкций зданий и сооружений и изготовления строительных изделий.

4.1881 **Промышленные сооружения:** Сооружения, выполняющие определенные функции в производственном процессе либо предназначенные для восприятия нагрузок от технологического оборудования, коммуникаций и пр.

4.1882 **Прослойка:** Промежуточный слой пола, связывающий покрытие с нижележащим слоем пола или служащий для покрытия упругой постелью.

4.1883 **Противодымная защита:** Комплекс организационных мероприятий и технических средств, направленных на предотвращение воздействия на людей дыма, повышенной температуры и токсичных продуктов горения.

4.1884 **Противоморозныс добавки:** Вещества, понижающие температуру замерзания воды и способствующие твердению бетона при отрицательных температурах.

4.1885 **Противопожарная преграда:** Конструкция с нормируемым пределом огнестойкости, препятствующая распространению огня из одной части здания в другую.

4.1886 **Противопожарная стена,** брандмауэр: Предназначается для разобщения смежных помещений одного здания либо двух смежных зданий с целью задержания распространения пожара.

4.1887 **Противопожарное водоснабжение:** Комплекс инженерно-технических сооружений, предназначенных для забора и транспортирования воды, хранения ее запасов и использования их для пожаротушения.

4.1888 **Противопожарное мероприятие:** Мероприятие организационного и (или) технического характера, направленное на соблюдение противопожарного режима, создание условий для заблаговременного предотвращения и (или) быстрого тушения пожара.

4.1889 **Противорадиационное укрытие** (ПРУ)**:** Защитное сооружение, предназначенное для укрытия населения от поражающего воздействия ионизирующих излучений и для обеспечения его жизнедеятельности в период нахождения в укрытии.

4.1890 **Противофильтрационная завеса:** Вертикальная или наклонная водонепроницаемая для фильтрации потока преграда, создаваемая в подпорных гидротехнических сооружениях, грунте основания подпорного сооружения и в береговых его примыканиях для удлинения путей фильтрации.

4.1891 **Прочность:** Свойство материалов в определенных условиях и пределах, не разрушаясь, воспринимать те или иные воздействия (нагрузки, неравномерные температурные, магнитные, электрические и др. поля, неравномерное протекание физико-химических процессов в различных частях тела и др.).

4.1892 **Прочность бетона передаточная:** Нормируемая прочность бетона предварительно напряженных конструкций к моменту передачи предварительного напряжения на бетон (отпуск натяжения арматуры).

4.1893 **Прочность раствора:** Свойство затвердевшего строительного раствора, не разрушаясь, воспринимать различные виды нагрузок и воздействий.

4.1894 **Пудр-клозет:** Туалет, в котором фекальные отходы подвергаются обработке порошкообразным составом, как правило, торфом и содержатся в сухом виде в изолированной емкости (осмоленный ящик с крышкой) до образования компоста.

4.1895 **Пусковой комплекс:** Совокупность объектов (или их частей) основного, подсобного и обслуживающего назначения, которые обеспечивают выпуск продукции или оказание услуг, предусмотренных проектом, и могут эксплуатироваться.

4.1896 **Путепровод:** Сооружение мостового типа, служащее для пропуска одной дороги над другой с целью создания пересечения дорог в разных уровнях.

4.1897 **Пятно:** Зона другой окраски керамической плитки размером более 2 mm, отличающаяся от основного цвета.

4.1898 **Работы геодезические:** Измерения и построения, обеспечивающие соответствие геометрических параметров объекта строительства проекту и включающие создание геодезической разбивочной основы, производство разбивочных работ в процессе строительства, геодезический контроль геометрической точности выполнения строительно-монтажных работ и геодезические наблюдения за деформациями строящихся зданий и сооружений.

4.1899 **Работы скрытые:** Отдельные виды работ (устройство фундаментов, гидроизоляции, установка арматуры и закладных изделий в железобетонных конструкциях и т.п.), которые недоступны для визуальной оценки приемочными комиссиями при сдаче объекта строительства в эксплуатацию и скрываемые последующими работами и конструкциями.

4.1900 **Работы специальные:** Работы, включающие изоляцию, укрепление грунтов, монтаж технологического оборудования, трубопроводов, средств контроля и автоматики, электромонтажные работы и др.

4.1901 **Работы строительно-монтажные:** Комплекс работ, выполняемый при возведении зданий и сооружений, включающий общестроительные, отделочные, санитарно-технические, специальные, а также монтажные работы.

4.1902 **Рабочая зона:** 1) пространство над уровнем пола или рабочей площадки высотой 2 м при выполнении работы стоя или 1,5 м. при выполнении работы сидя; 2) пространство, ограниченное по высоте 2 м над уровнем пола или площадки, на которых находятся места постоянного или непостоянного (временного) пребывания работающих.

4.1903 **Рабочее место:** 1) место, в котором работник должен находиться или в которое ему необходимо прибыть в связи с его работой, и которое прямо или косвенно находится под контролем работодателя; 2) место постоянного или временного пребывания работающих в процессе трудовой деятельности.

4.1904 **Рабочее освещение:** Освещение, обеспечивающее нормируемые осветительные условия (освещенность, качество освещения) в помещениях и в местах производства работ вне зданий.

4.1905 **Рабочее положение опалубки:** Проектное положение опалубки, подготовленной для укладки бетонной смеси.

4.1906 **Рабочий макет:** Макет, собранный на стадии разработки рабочей документации с использованием темплетов и (или) моделей.

4.1907 **Рабочий чертеж узла:** Чертеж с изображением строительного узла со всеми размерами, марками соединительных и крепежных изделий, данными по примененным материалам, другими данными, необходимыми и достаточными для выполнения строительных и монтажных работ.

4.1908 **Радиатор:** Нагревательный прибор, применяемый в системах отопления зданий, помещений.

4.1909 **Радиационно-опасный объект:** Объект, на котором хранят, перерабатывают, используют или транспортируют радиоактивные вещества, на котором при аварии или его разрушении может произойти облучение ионизирующим излучением или радиоактивное заражение людей, сельскохозяйственных животных и растений, загрязнение объектов народного хозяйства, окружающей природной среды.

4.1910 **Радионуклид:** Радиоактивные атомы с данным массовым числом и атомным номером, а для изомерных атомов - и с данным определенным энергетическим состоянием атомного ядра. Радионуклиды элемента называют его изотопами.

4.1911 **Разбивочная сеть:** Геодезическая сеть, создаваемая для перенесения проекта в натуру.

4.1912 **Разбивочный чертеж:** Чертеж, содержащий все необходимые данные для перенесения отдельных элементов сооружения в натуру.

4.1913 **Развязка транспортная:** Инженерное сооружение или комплекс сооружений, устраиваемый на одном или нескольких уровнях и служащий для разделения разнородных или разделения и слияния однородных пересекающихся потоков транспортных средств.

4.1914 **Разделяющий трансформатор:** Специальный трансформатор, предназначенный для отделения приемника энергии от первичной электрической сети и сети заземления.

4.1915 **Разрез:** Изображение предмета, мысленно рассеченного одной или несколькими плоскостями, при этом мысленное рассечение предмета относится только к данному разрезу и не влечет за собой изменения других изображений того же предмета. На разрезе показывается то, что получается в секущей плоскости и что расположено за ней. Допускается изображать не все, что расположено за секущей плоскостью, если это не требуется для понимания конструкции предмета.

4.1916 **Разрешение на строительство:** Основание для реализации архитектурного проекта, выдаваемое заказчику (застройщику) органами исполнительной власти РК в целях контроля за выполнением градостроительных нормативов, требований утвержденной градостроительной документации, а также в целях предотвращения причинения вреда окружающей природной среде.

4.1917 **Разрыв декора:** Отсутствие узора на отдельных участках плитки.

4.1918 **Рама:** Плоская или пространственная геометрически неизменяемая стержневая система, элементы которой (стойки и ригели) во всех или некоторых узлах жестко соединены между собой.

4.1919 **Рамочная конструкция (элемент) оконного блока:** Сборочная единица оконного блока, состоящая из брусков (профилей), соединенных между собой посредством жестких угловых связей: на шипах и клее, сварке, механических связях (винтовых, на зубчатых пластинах, путем опрессовки) и др.

4.1920 **Рампа:** 1) устройство (конструкция) для передвижения транспортных средств между двумя различными уровнями с доступным для их движения уклоном, например, для подъема грузов на железнодорожную платформу, въезда погрузочно-разгрузочных

машин в склады, перехода поездов метрополитена с поверхности земли под землю и т.д.; 2) в дорожном строительстве - для перехода на основную магистраль в местах развязки движения в двух уровнях; 3) низкий барьер вдоль передней части сцены, закрывающий со стороны зрительного зала аппаратуру, освещающую сцену снизу; 4) сооружение, предназначенное для производства погрузочно-разгрузочных работ. Рампа одной стороной примыкает к стене склада, а другой располагается вдоль железнодорожного пути (железнодорожная рампа) или автоподъезда (автомобильная рампа).

4.1921 **Рандбалка:** Балка (обычно железобетонная или металлическая), опирающаяся на отдельные фундаменты и воспринимающая нагрузку от расположенной выше стены.

4.1922 **Раствор строительный:** Смесь вяжущего (цемента, извести, гипса и др.) мелкого заполнителя (природного или искусственного песка), воды и добавок (в некоторых случаях), приобретающая с течением времени камнеобразное состояние.

4.1923 **Растворимое стекло:** Прозрачный стекловидный материал, состоящий из силикатов натрия или калия.

4.1924 **Растворонасос:** Стационарная или передвижная машина, служащая для перекачки строительных растворов (главным образом, штукатурных) к месту из использования.

4.1925 **Растворы:** Однородные смеси перемешанного состава двух или большего числа веществ (компонентов).

4.1926 **Растяжка:** Гибкое монтажное приспособление, не обладающее собственной устойчивостью, работающее только на растяжение.

4.1927 **Расчет (смета, калькуляция издержек производства) подрядчика:** Комплект документов, предназначенный для обоснования подрядчиком своих предложений по свободной (договорной) цене на строительную продукцию. В нем приводится стоимость работ и затрат, предлагаемых подрядчиком к исполнению в соответствии с заключаемым договором подряда.

4.1928 **Расчетная нагрузка:** Наибольшая нагрузка на объект (напр., здание, крыло самолета), определяемая с учетом возможных отклонений от заданных условий их нормальной эксплуатации.

4.1929 **Расчетная схема:** 1) условное изображение сооружения, механизма и т.п., выполняемое для упрощения их расчета при строгом соблюдении действительной картины работы сооружения, механизма и учете всех действующих сил; 2) графическое изображение связей между результирующими и составляющими геометрическими параметрами, в которых учитываются конструктивно-технологические особенности зданий, сооружений и их элементов, в том числе способы и последовательность выполнения технологических процессов и операций.

4.1930 **Регуляционные сооружения, выправительные сооружения:** Гидротехнические сооружения для регулирования русла реки.

4.1931 **Режим подземных вод:** Характер изменений во времени и в пространстве уровней (напоров), температуры, химического, газового и бактериологического состава и других характеристик подземных вод.

4.1932 **Режим радиационной защиты:** Порядок действия населения и применения средств и способов защиты в зоне радиоактивного загрязнения с целью возможного уменьшения воздействия ионизирующего излучения на людей.

4.1933 **Режим теплопотребления:** Установленные договором величины потребления тепловой энергии (мощности), циркуляционных расходов и количества используемых теплоносителей в течение заданного времени (час, сутки).

4.1934 **Режим теплоснабжения:** Установленные договором величины отпуска тепловой энергии (мощности) и параметры (расход; температура; давления) теплоносителя, обеспечивающие нормальную работу систем теплопотребления.

4.1935 **Резерв:** Расположенная вдоль насыпи железнодорожного земляного полотна канава для сбора и отвода стекающих с бермы поверхностных вод.

4.1936 **Резервирование:** Применение дополнительных средств и возможностей с целью сохранения работоспособного состояния объекта при отказе одного или нескольких его элементов.

4.1937 **Резервуар:** Емкость для хранения жидкостей или газов.

4.1938 **Рекомендации:** Материал, разрабатываемый научно-исследовательскими институтами на основе результатов научных исследований и направленный на дальнейшее совершенствование проектирования и строительства.

4.1939 **Рекомендуемое положение (Recommendation):** Положение (норма или правило), содержащее совет или указание, не носящее обязательного характера.

4.1940 **Реконструируемый мост:** Мост, подлежащий переустройству с полной заменой пролетных строений и использованием (полным или частичным) существующих опор.

4.1941 **Реконструкция: П**ерестройка здания, сооружения для улучшения его функционирования или комплекс мероприятий, предусматривающих увеличение объема производства на действующих предприятиях (станциях).

4.1942 **Рекультивация земель:** Комплекс работ, направленных на восстановление продуктивности и народнохозяйственной ценности нарушенных земель, а также на улучшение условий окружающей среды в соответствии с интересами общества.

4.1943 **Рекультивация территории:** Комплекс мероприятий по подготовке территории, нарушенной при строительных работах, для сельскохозяйственного или лесохозяйственного использования.

4.1944 **Рекультивированные земли:** Нарушенные земли, на которых восстановлена продуктивность, народнохозяйственная ценность и улучшены условия окружающей среды.

4.1945 **Рекуперативный воздухонагреватель:** Воздухонагреватель с теплообменником рекуперативного типа, в котором при одновременном протекании тепло- обменивающихся сред теплота от продуктов сгорания к нагреваемому воздуху передается через разделяющую их стенку.

4.1946 **Рекуператор:** Теплообменник поверхностного типа для использования теплоты отходящих газов, в котором теплота от горячего теплоносителя передается холодному непрерывно через разделяющую их стенку.

4.1947 **Рекуперация:** Процесс извлечения и повторного использования ценных веществ или энергии, участвующих в технологическом процессе для повторного использования в том же технологическом процессе, что снижает количество отходов при производстве конечного продукта. Так, газы, возникающие при работе какой-либо технологической установки, могут быть использованы для нагревания поступающих в эту установку топлива и воздуха. Установка, где это происходит, называется рекуператор.

4.1948 **Рекуперация отходов:** Деятельность по технологической обработке отходов, включающая извлечение и восстановление ценных компонентов отходов, с возвращением их для повторного использования.

4.1949 **Релин** (резиновый линолеум): Двухслойный рулонный материал для покрытия полов в помещениях с повышенной влажностью. Лицевой слой изготавливается из цветной резины, а нижний - из смеси дробленой резины и битумных примесей.

4.1950 **Ремонт:** Комплекс операций по восстановлению исправности или работоспособности объекта и восстановлению ресурса изделия или его составных частей.

4.1951 **Ремонт здания капитальный:** Ремонт здания с целью восстановления его ресурса с заменой при необходимости конструктивных элементов и систем инженерного оборудования, а также улучшения эксплуатационных показателей.

4.1952 **Ремонтопригодность:** Свойство объекта, заключающееся в приспособлении к предупреждению и обнаружению причин возникновения его отказов, повреждений и устранению их последствий путем проведения технического обслуживания и ремонта.

4.1953 **Реставрация здания (сооружения):** Работы по обеспечению длительной физической сохранности объектов недвижимости (как правило, памятников архитектуры) с возвращением им облика, утраченного или искаженного за время существования без изменения их исторически сложившегося облика.

4.1954 **Ресурс технический:** Наработка изделия от начала его эксплуатации или ее возобновления после ремонта определенного вида до достижения им предельного состояния, оговоренного в нормативно-технической документации.

4.1955 **Ресурсный потенциал территории:** Степень обеспеченности территории естественно природными и техногенными ресурсами (природными, рекреационными, людскими, сырьевыми, материальными, техническими и др.).

4.1956 **Ресурсоемкость:** Количество ресурсов, используемых для получения единицы производимого продукта или услуг.

4.1957 **Ресурсосбережение:** Прямая экономия ресурсов в процессе их потребления, а также мероприятия по использованию отходов, комплексной переработке сырья и материалов, созданию замкнутых технологий.

4.1958 **Ресурсы:** Совокупность трудовых, материальных, технических и финансовых средств, необходимых для выполнения работы в строительном производстве.

4.1959 **Рефлектометр:** Прибор радиоволнового неразрушающего контроля, предназначенный для измерения параметров отраженного от объекта контроля радиоволнового излучения.

4.1960 **Рециклинг:** 1. Процесс возвращения отходов, сбросов и выбросов в процессы техногенеза. 2. Процесс возвращения отходов, сбросов, выбросов, шламов, смесей в материальный круговорот через посредство процессов техногенеза на стадиях

производства и потребления продукции. 3. Повторное использование какого-либо ресурса после его обработки (например, использование воды в технологическом цикле после его очистки).

4.1961 **Рециркуляция:** Частичный или полный возврат в обслуживаемые помещения воздуха (при необходимости с предварительной подготовкой), удаляемого из них вытяжными системами вентиляции.

4.1962 **Рециркуляция воздуха:** Подмешивание воздуха помещения к наружному воздуху и подача этой смеси в данное или другие помещения; рециркуляцией не является перемешивание воздуха в пределах одного помещения, в т. ч. сопровождаемое нагреванием (охлаждением) отопительными агрегатами (приборами) или вентиляторами-веерами.

4.1963 **Рециркуляция сточных вод:** Возвращение очищенной воды на сооружения станции очистки сточных вод для разбавления или для поддержания определенного расхода сточных вод в этих сооружениях.

4.1964 **Решетчатые конструкции:** Строительные конструкции зданий и сооружений (фермы, колонны, стойки, ригели рам и др.), расчетная схема которых принимается в виде геометрически неизменяемой системы, составляются из стержней, скрепленных узловыми соединениями.

4.1965 **Ригель:** Горизонтальная или наклонная балка, связывающая между собой колонны зданий, стойки рам и т.п.

4.1966 **Ризалит:** Часть здания, выступающая за основную линию фасада по всей его высоте, составляя единое целое с основной постройкой.

4.1967 **Рисберма:** Элемент крепления дна водотока в нижнем бьефе, расположенный за водобоем и предназначенный для предохранения русла от размыва, гашения пульсации, выравнивания и снижения скоростей водного потока.

4.1968 **Ростверк:** Конструкция верхней части свайного фундамента в виде бетонной или железобетонной плиты либо балки, объединяющей сваи в одну устойчивую систему и служащей для равномерной передачи нагрузки на сваи.

4.1969 **Ротонда :**- круглое в плане сооружение (культовое, мемориальное, парковое и др.), обычно перекрываемое куполом, опирающимся на колонны.

4.1970 **Рубашка тиксотропная:** Слой раствора из глин соответствующих свойств, состава и консистенции для уменьшения трения между грунтом и перемещаемым или погружаемым сооружением (например, опускным колодцем, глубокой опорой).

4.1971 **Рубероид:** Рулонный материал, изготовляемый пропиткой кровельного картона легкоплавкими нефтяными битумами с последующим покрытием его с обеих сторон тугоплавким нефтяным битумом и бронирующей посыпкой (тальком, асбестом и т.д.).

4.1972 **Руководство:** Материал, содержащий вспомогательные данные для проектирования и строительства и выпускаемый ведущими исполнителями-разработчиками проектов нормативных документов (как правило, глав СНиП).

4.1973 **Рулежная дорожка (РД):** Часть летного поля аэродрома, специально подготовленная для руления и буксировки воздушных судов. РД могут быть магистральные (МРД), соединительные, вспомогательные.

4.1974 **Ряж:** Конструкция в виде ящика из бревен (брусьев) либо железобетонных балок со сплошными или решетчатыми стенками, заполненная камнем (реже грунтом).

4.1975 **Ряжевая плотина:** Деревянная (реже железобетонная) плотина, основные элементы которой, воспринимающие нагрузку, выполнены из ряжей.

4.1976 **Самовентиляция:** Саморегулирующаяся вентиляция, система ограниченного воздухообмена через каналы камер профилей или через встроенные в оконные блоки саморегулирующиеся климатические клапаны с целью регулирования влажности воздуха в помещении и предотвращения выпадения конденсата на внутренних поверхностях окон.

4.1977 **Самонесущие конструкции:** Конструкции, воспринимающие нагрузку только от собственного веса.

4.1978 **Самоочищение вод:** Совокупность природных процессов, обеспечивающих восстановление первичного экологического состояния водного объекта.

4.1979 **Сандрик:** Декоративная архитектурная деталь над дверью или окном здания в виде небольшого карниза или фронтона, иногда опирающаяся на консоли.

4.1980 **Санитарно-технические работы:** Строительные работы, связанные с устройством систем отопления, вентиляции, тепло- и газоснабжения, горячего водоснабжения, водопровода и канализации в жилых и общественных зданиях и сооружениях.

4.1981 **Санитарные приборы:** Обеспечивают санитарное благоустройство жилых, общественных и промышленных зданий.

4.1982 **Санитарный разрыв:** Расстояние от источника вредных выбросов в атмосферу до границы селитебной территории или другого предприятия.

4.1983 **Санитарный узел (санузел):** 1) помещение, оборудованное умывальником, унитазом, ванной и/или душем. Санузел может быть как раздельным, так и совмещенным; 2) отдельное помещение, в котором установлены санитарные приборы для личной гигиены человека.

4.1984 **Сатинирование (защита металлов от коррозии):** Декоративная обработка основного покрываемого металла и (или) покрытия механическим, химическим или электрохимическим способом для получения полублестящей поверхности за счет микронеровностей.

4.1985 **Сатуратор:** Аппарат для принудительного увеличения концентрации в растворителе растворяемого вещества.

4.1986 **Сбалансированный манипулятор:** Манипулятор с ручным управлением, содержащий систему уравновешивания устройства рабочего органа.

4.1987 **Сборная железобетонная крыша:** Верхняя ограждающая конструкция здания для защиты помещений от атмосферных воздействий. Крыши могут быть чердачные и бесчердачные.

4.1988 **Сборно-монолитные конструкции строительные:** Конструкции, состоящие из заранее изготовленных на заводах и полигонах отдельных элементов и монолитного бетона, укладываемого на месте строительства здания (сооружения) и объединяющего все составные части в единое целое.

4.1989 **Сборно-разборный мост:** Мост из транспортабельных стальных или алюминиевых элементов (пролетное строение и опоры моста) относительно небольшой

массы, заводского изготовления, предназначенный для быстрого наведения моста, разборки и перебазировки элементов на другое место.

4.1990 **Сваебойное оборудование:** Комплект оборудования, предназначенный для установки (наведения) сваи, ее ориентирования, фиксации и погружения в грунт.

4.1991 **Свайный фундамент:** Фундамент, в котором основными элементами, передающими нагрузки на грунт, являются сваи, объединенные обычно в единое целое ростверком.

4.1992 **Световой карман:** Помещение с естественным освещением, примыкающее к коридору и служащее для его освещения. Роль светового кармана может выполнять лестничная клетка, отделенная от коридора остекленной дверью шириной не менее 1,2 м. При этом за ширину светового кармана принимается ширина проема в лестничную клетку.

4.1993 **Световой климат:** Совокупность условий естественного освещения в той или иной местности (освещенность и количество освещения на горизонтальной и различно ориентированных по сторонам горизонта вертикальных поверхностях, создаваемых рассеянным светом неба и прямым светом солнца, продолжительность солнечного сияния и альбедо подстилающей поверхности) за период более десяти лет.

4.1994 **Световой фонарь:** Остекленная конструкция покрытия для освещения лестничной клетки или внутреннего дворика.

4.1995 **Светопрозрачная ограждающая конструкция:** 1) ограждающая конструкция, предназначенная для освещения естественным светом помещений зданий; 2) строительная конструкция, предназначенная для обеспечения естественного освещения внутренних помещений здания или сооружения.

4.1996 **Свод:** 1) несущая пространственная строительная конструкция, отличающаяся наличием распора и работающая преимущественно на сжатие; 2) архитектурная пространственная конструкция, перекрытие или покрытие сооружений, имеющее геометрическую форму выпуклой криволинейной поверхности. Основные виды сводов: цилиндрический, крестовый, сомкнутый, зеркальный, купольный (парусный).

4.1997 **Связи в строительных конструкциях:** Соединительные элементы, обеспечивающие устойчивость основных (несущих) конструкций каркаса и пространственную жесткость сооружения в целом.

4.1998 **Сейсмическая разведка, сейсморазведка:** Совокупность геофизических методов разведки, основанных на искусственном возбуждении и регистрации сейсмических (упругих) волн с целью изучения строения, вещественного состава и напряженного состояния земных недр.

4.1999 **Сейсмокаротаж:** Исследование сейсмических свойств горных пород, расположенных вдоль ствола скважины, с помощью зонда каротажного или сейсмоприемника.

4.2000 **Сейсмостойкое строительство, антисейсмическое строительство:** Строительство зданий и сооружений, способных противостоять сейсмическим воздействиям во время землетрясений, сохраняя свои эксплуатационные качества.

4.2001 **Сейсмостойкость:** Способность зданий или сооружений противостоять сейсмическим воздействиям без потери эксплуатационных качеств.

4.2002 **Секция:** 1) часть здания или сооружения, условно ограниченная в плане и представляющая собой единое целое в объемно-планировочном, техническом или конструктивном отношении; 2) самостоятельный в конструктивном отношении объемно-планировочный элемент здания, ограниченный наружными стенами или (и) деформационными швами и состоящий из совокупности однотипных или разнотипных (по модульным пролетам и шагам) ячеек, имеющих одинаковое направление пролетов и одинаковые модульные высоты этажей в пределах всего объема этого элемента (в одно- и многоэтажном элементе) или в пределах каждого его этажа (в многоэтажном элементе).

4.2003 **Секция трубопровода:** Прямолинейная сборочная единица, состоящая из нескольких труб одного диаметра, ограниченная транспортными габаритами.

4.2004 **Селевые потоки:** Кратковременные разрушительные потоки, перегруженные грязекаменным материалом, возникающие при выпадении обильных дождей или интенсивном таянии снега в предгорных и горных районах, в бассейнах небольших рек и логов с большими уклонами тальвега (> 0,1).

4.2005 **Селитебная зона:** Территория, предназначенная для размещения жилищного фонда, общественных зданий и сооружений, в том числе научно-исследовательских институтов и их комплексов, а также отдельных коммунальных и промышленных объектов, не требующих устройства санитарно-защитных зон; для устройства путей внутригородского сообщения, улиц, площадей, парков, садов, бульваров и других мест общего пользования.

4.2006 **Серпантин:** Вид закругления автомобильной дороги, устраиваемый в горной местности вне угла поворота трассы для сопряжения двух ее направлений, сходящихся (расходящихся) под острым углом.

4.2007 **Сертификат:** Документ предприятия-изготовителя, подтверждающий соответствие изготовленных материалов (изделий, конструкций) стандартам или техническим условиям.

4.2008 **Сертификат соответствия:** 1) документ, выданный по правилам системы сертификации для подтверждения соответствия сертифицированной продукции установленным требованиям; 2) документ, изданный в соответствии с правилами системы сертификации, указывающий, что обеспечивается необходимая уверенность в том, что должным образом идентифицированная продукция, процесс или услуга соответствуют конкретному стандарту или другому нормативному документу.

4.2009 **Сертификация продукции:** 1) процедура подтверждения соответствия, посредством которой независимая от изготовителя (продавца, исполнителя) и потребителя (покупателя) организация удостоверяет в письменной форме, что продукция соответствует установленным требованиям; 2) процедура, посредством которой третья сторона дает письменную гарантию, что продукция, процесс или услуга соответствуют заданным требованиям. Примечание: при указании объектов сертификации используют термины «товары, работа, услуги».

4.2010 **Сертификация используемой в строительстве продукции:** Процедура аттестации, в которой третья сторона письменно подтверждает, что качественные характеристики продукции проверены и соответствуют положениям или требованиям нормативных документов.

4.2011 **Сертификация постоянных рабочих мест:** Подтверждение соответствия рабочих мест показателям, обеспечивающим здоровье и безопасные условия труда работающих.

4.2012 **Сертификация строительных материалов и изделий:** Процедура, посредством которой третья сторона письменно удостоверяет, что строительные материалы и изделия соответствуют заданным требованиям.

4.2013 **Сертифицированные строительные материалы и изделия:** Строительные материалы и изделия, прошедшие сертификацию.

4.2014 **Сетевое планирование и управление (спу):** Система планирования и управления разработкой крупных народно-хозяйственных комплексов, научными исследованиями, строительством, реконструкцией и т. д., основанная на использовании сетевых моделей, в частности сетевых графиков. Позволяет определять оптимальную (по времени, стоимости и др.) последовательность планируемых работ, устанавливать ее взаимосвязь с полученными результатами, корректировать план.

4.2015 **Сетевой график:** Основной документ в составе организационно-технологической документации, который определяет технологическую последовательность выполнения строительно- монтажных работ во времени при рациональном использовании всех видов ресурсов и соблюдении нормативной продолжительности строительства. Главные параметры С. г. — событие и работа, производные — критический путь и резервы времени.

4.2016 **Сетевой график (в строительстве):** Изображаемая в виде ориентированного графа (состоящего из безмасштабных стрелок и кружков) динамическая модель процесса строительства объекта (комплекса и т. п.), которая отображает технологическую взаимосвязь работ и их конечные цели.

4.2017 **Сетка колонн:** Совокупность линий на горизонтальной основной координационной плоскости, определяющих размеры шага колонн в двух направлениях плана (в направлении модульных пролета и шага).

4.2018 **Сеть тепловая:** Совокупность трубопроводов (теплопроводов), по которым перемещается теплоноситель (горячая вода или пар) от источника теплоснабжения к потребителям.

4.2019 **Сеть электрическая:** Совокупность электрических линий, подстанций, распределительных и переключательных пунктов, связывающих электростанцию с потребителями электрической энергии.

4.2020 **Силос:** Сооружение башенного типа, предназначенное для хранения сыпучих материалов.

4.2021 **Система аспирации:** Комплекс аспирационных установок в здании, локализующих образование пыли, предотвращающих ее выделение из оборудования в помещения, транспортирующих пыль по воздухопроводам к пылеуловителям очистных устройств, очищающих воздух перед выбросом его в окружающую среду.

4.2022 **Система газоснабжения:** Имущественный производственный комплекс, состоящий из технологически, организационно и экономически взаимосвязанных и централизованно управляемых производственных и иных объектов, предназначенных для добычи, транспортировки, хранения, поставок газа.

4.2023 **Система качества:** Совокупность организационной структуры, ответственности, процедур, процессов и ресурсов, обеспечивающая осуществление общего руководства качеством.

4.2024 **Система коммунального теплоснабжения:** Совокупность объединенных общим производственным процессом источников тепла и (или) тепловых сетей города (района, квартала), другого населенного пункта, эксплуатируемых теплоснабжающей организацией системы жилищно-коммунального хозяйства, получившей соответствующие специальные разрешения (лицензии) в установленном порядке.

4.2025 **Система местных отсосов:** Система местной вытяжной вентиляции, к воздуховодам которой присоединяются местные отсосы.

4.2026 **Система сертификации:** Система, располагающая собственными правилами процедуры и управления для проведения сертификации соответствия.

4.2027 **Системы инженерной защиты территории от затопления и подтопления:** Гидротехнические сооружения различного назначения, объединенные в единую территориальную систему, обеспечивающую инженерную защиту территории от затопления и подтопления.

4.2028 **Скальные грунты:** Магматические, осадочные или метаморфические горные породы с жесткой связью между зернами, залегающие в виде сплошного массива или трещиноватые, не разрушенные выветриванием.

4.2029 **Скат:** Наклонная поверхность кровли.

4.2030 **Склад приобъектный:** Склад (сооружение, помещение, площадка) для хранения строительных материалов, изделий, конструкций и оборудования, размещаемый в зоне действия монтажных кранов в соответствии с проектом организации строительства.

4.2031 **Складчатые конструкции:** Тонкостенные строительные конструкции типа оболочек, состоящие из плоских элементов (пластинок), соединенных между собой под некоторыми углами.

4.2032 **Склады нефти и нефтепродуктов:** Комплекс зданий, резервуаров и других сооружений, предназначенных для приема, хранения и выдачи нефти и нефтепродуктов.

4.2033 **Скобяные изделия:** Небольшие металлические детали (в основном крепежные), применяемые при строительстве, столярных и плотничных работах.

4.2034 **Скручивание в точках мульды сдвижения:** Отношение разности наклонов параллельных до деформаций границ квадратной площадки к ее стороне. При расчете скручивание в направлении простирания (вкрест простирания) определяется как вторая производная функции оседаний по перемещениям x и y (где x — расстояние по направлению простирания от рассматриваемой точки до главного сечения мульды вкрест простирания; y — расстояние по направлению вкрест простирания от рассматриваемой точки до главного сечения мульды по простиранию пласта). Различают скручивание в направлении простирания (вкрест простирания) и в заданном направлении.

4.2035 **Скрытые работы:** Работы, скрываемые последующими работами и конструкциями, качество и точность которых невозможно определить после выполнения этих последующих работ.

4.2036 **Слоистая панель:** Панель, имеющая несколько основных слоев, выполняемых из бетона или из бетона и небетонных теплоизоляционных материалов и изделий, в том числе панель с экраном.

4.2037 **Слоистые пластики:** Полимерные материалы, в которых упрочняющий (армирующий) наполнитель расположен параллельными слоями

4.2038 **Смета:** Документ, определяющий на основе проектных данных стоимость строительства объекта, в том числе необходимые затраты на выполнение отдельных видов строительно-монтажных работ и приобретение оборудования, а также другие затраты, связанные с осуществлением строительства.

4.2039 **Смолы природные, натуральные смолы:** Продукты жизнедеятельности некоторых растений, выделяемые ими на поверхность коры самопроизвольно или при ранении.

4.2040 **Совмещенное освещение:** Освещение, при котором недостаточное по нормам естественное освещение дополняется искусственным.

4.2041 **Совмещенный мост:** Мост для одновременного движения транспорта различных видов.

4.2042 **Солнцезащитные средства, солнцезащита:** Совокупность архитектурно-планировочных и конструктивных средств, предназначенных для защиты от неблагоприятного действия инсоляции и создания комфортной световой обстановки и микроклимата в зданиях (сооружениях) и на открытых территориях населенных мест.

4.2043 **Сооружение:** Искусственно созданный объемный, плоскостной или линейный объект (наземный, надворный и (или) подземный, подводный), имеющий естественные или искусственные пространственные границы, и предназначенный для выполнения производственных процессов, размещения и хранения материальных ценностей или временного пребывания (перемещения) людей, грузов, а также размещения (прокладки, проводки) оборудования или коммуникаций. Сооружение также может иметь художественно-эстетическое, декоративно-прикладное либо мемориальное назначение.

4.2044 **Сооружение двойного назначения:** Инженерное сооружение производственного, общественного, коммунально-бытового или транспортного назначения, приспособленное (запроектированное) для укрытия людей, техники и имущества от опасностей, возникающих в результате последствий аварий на потенциально опасных объектах, а также от воздействия современных средств поражения.

4.2045 **Сооружение каптажное:** Сооружение для перехвата и сбора подземных вод в местах их выхода на поверхность.

4.2046 **Сопоставимые стандарты:** Стандарты на один и тот же объект, утвержденные различными органами по стандартизации и основанные на одних и тех же методах, которые позволяют однозначно сопоставить различия в требованиях. Примечание: сопоставимые стандарты не являются гармонизированными стандартами.

4.2047 **Сопротивление теплопередаче однородной ограждающей конструкции:** Отношение разности температур окружающей среды по обе стороны однородной ограждающей конструкции к плотности теплового потока через конструкцию в условиях стационарной теплопередачи.

4.2048 **Составная стена:** Стена, состоящая по толщине из двух стенок: наружной и внутренней.

4.2049 **Составной стержень:** Элемент стержневой строительной конструкции, состоящий из отдельных простых металлических профилей, соединенных в одно целое при помощи планок или решетки.

4.2050 **Состояние предельное:** Состояние, при котором конструкции, основания, здания или сооружения перестают удовлетворять заданным эксплуатационным требованиям или требованиям при производстве работ.

4.2051 **Специальная добавка к цементу:** Добавка к цементу, вводимая для придания ему специальных свойств или регулирования отдельных показателей качества.

4.2052 **Специальные конструкции аэродромов:** Струеотклоняющие щиты, швартовочные и заземляющие устройства, заглубленные каналы, колодцы, светосигнальное оборудование и др. воспринимающие усилия от ветровых, колесных нагрузок, газовоздушных струй авиадвигателей и др., предназначены для обеспечения нормальной безопасной эксплуатации воздушных судов на различных участках аэродрома.

4.2053 **Специальный цемент:** Цемент, к которому наряду с формированием прочности предъявляют специальные требования.

4.2054 **Спиральношовная электросварная стальная труба:** Электросварная стальная труба, изготовленная из штрипсов или листового проката путем формовки по спирали и непрерывной сварки стыка спиральным швом.

4.2055 **Список титульный:** Перечень строящихся (реконструируемых, расширяемых) предприятий, зданий и сооружений или их частей, включаемых в планы капитальных вложений.

4.2056 **Спринклерная установка пожаротушения:** Автоматическая установка водяного пожаротушения, оборудованная нормально закрытыми спринклерными оросителями, вскрывающимися при достижении определенной температуры.

4.2057 Примечание: спринклерные установки, находящиеся в режиме ожидания, в зависимости от заполняемости сетей их трубопроводов жидким огнетушащим веществом или воздухом под давлением, называются соответственно «мокрыми» водозаполненными или «сухими» сухотрубными.

4.2058 **Спринклерный ороситель:** Ороситель с запорным устройством выходного отверстия, вскрывающимся при срабатывании теплового замка.

4.2059 **Среднесуточная температура наружного воздуха:** Средняя величина температуры наружного воздуха, измеренная в определенные часы суток через одинаковые интервалы времени. Она принимается по данным метеорологической службы.

4.2060 **Средний уровень плотности бетона:** Среднее значение плотности бетона, устанавливаемое лабораториями предприятий и строек на определенный контролируемый период в соответствии с достигнутой однородностью по плотности, на которое подбирается его состав и которое поддерживается в производстве.

4.2061 **Средняя освещенность улиц, дорог и площадей:** Освещенность, средневзвешенная по площади.

4.2062 **Средняя яркость дорожной поверхности:** Средневзвешенная по площади яркость сухих дорожных покрытий в направлении глаз наблюдателя, находящегося на оси движения транспорта.

4.2063 **Средства подмащивания:** Устройства, предназначенные для организации рабочих мест при производстве строительно-монтажных работ на высоте или глубине более 1,3 м от уровня земли или перекрытия.

4.2064 **Срок службы:** Период времени от начала эксплуатации изделия до момента возникновения предельного состояния, обозначенного в нормативно-технической документации, или до выбраковки.

4.2065 **Сроки схватывания цемента:** Время начала и конца схватывания цементного теста, определяемое в нормированных условиях.

4.2066 **Стабилизация грунтов:** 1) состояние грунтов оснований и в сооружениях из грунтовых материалов после завершения процесса консолидации грунтов (т.е. достижения максимальной осадки при данном напряженном состоянии); 2) метод улучшения свойств грунтов с целью уменьшения их деформируемости и повышения прочности.

4.2067 **Сталежелезобетон:** Строительный материал, изготовленный из железобетонной плиты, покрытой листовой сталью (мембраной), укрепленной с помощью анкеров.

4.2068 **Стальбетон:** Износостойкий бетон, изготовляемый из смеси портландцемента, воды, кварцевого песка, стальных стружек и опилок.

4.2069 **Стандарт:** 1) в широком смысле слова: образец, эталон, модель, принимаемые за исходные для сопоставления с ними других подобных объектов. В технике под стандартом обычно понимают нормативно-технический документ, содержащий ряд условий, подлежащих выполнению как для конкретной продукции, так и для технических условий и требований, обеспечивающих ее разработку, производство и применение; 2. Государственный стандарт, санитарные нормы и правила, строительные нормы и правила и другие документы, которые в соответствии с законом устанавливают обязательные требования к качеству товаров (работ, услуги). 3. Нормативный документ по стандартизации, разработанный, как правило, на основе согласия, характеризующегося отсутствием возражений по существенным вопросам у большинства заинтересованных сторон, принятый (утвержденный) признанным органом (предприятием). Примечание: стандарты основываются на обобщенных результатах науки, техники и практического опыта и направлены на достижение оптимальной пользы для общества.

4.2070 **Станция очистки воды:** Комплекс зданий, сооружений и устройств для очистки воды.

4.2071 **Старение:** 1) старение металлов - изменение механических, физических, химических свойств металлов и сплавов, протекающее либо самопроизвольно в процессе длительной выдержки при комнатной температуре (естественное старение), либо при нагреве (искусственное старение); 2) старение полимеров - необратимое изменение, в т.ч. потеря ценных технических свойств полимеров вследствие химических превращений под действием кислорода.

4.2072 **Стекло защитное многослойное:** Склеенные между собой полимерными материалами в различном сочетании пластины силикатного стекла, силикатного с

органическим стеклом, поликарбонатом или упрочняющими пленками. Представляет собой многослойный блок, обладающий защитными свойствами.

4.2073 **Стекло листовое тушеное прокатное: Л**истовое стекло прокатное непрозрачное, молочное или цветное, имеющее одну лицевую поверхность гладкую, другую - мелкорифленую.

4.2074 **Стекло листовое эмалированное закаленное:** Листовое стекло, покрытое с одной стороны эмалевой краской и подвергнутое термообработке для упрочнения стекла и закрепления краски на его поверхности.

4.2075 **Стекло неорганическое:** Твердый, аморфный, прозрачный в той или иной области оптического диапазона (бесцветный или окрашенный) хрупкий материал, получаемый при остывании расплава, содержащего стеклообразующие компоненты и оксиды металлов.

4.2076 **Стекло органическое:** Оптически прозрачный твердый материал на основе органических полимеров.

4.2077 **Стеклобетонные конструкции:** Строительные конструкции, в виде бетонной обоймы, внутри которой на растворе уложены стеклянные блоки; предназначены для устройства светопрозрачных ограждений в жилых, общественных и промышленных зданиях.

4.2078 **Стеклоблок:** Стеклянное изделие, получаемое сваркой двух прессованных полублоков, образующих герметичную плотность.

4.2079 **Стеклопакет:** Изделие для остекления световых проемов зданий, состоящее из двух или нескольких листов стекла, соединенных друг с другом по кромкам так, что между ними образуются герметические полости, заполненные осушенным газом.

4.2080 **Стеклопластики:** Пластмассы, содержащие в качестве упрочняющего наполнителя стеклянные волокнистые материалы - в виде тканей (стеклотекстолит), рубленых волокон (стекловолокнит), нитей, жгутов, матов и т.д.

4.2081 **Стеклопрофилит:** Крупногабаритные строительные изделия, изготовленные в основном методом непрерывного проката из армированного и неармированного бесцветного и окрашенного стекла различного профиля.

4.2082 **Стеклорубероид:** Рулонный гидроизоляционный материал в виде стеклянной ткани, пропитанной с обеих сторон битумом.

4.2083 **Стеклоткань:** Материал, образованный переплетением взаимно перпендикулярных нитей стеклянного волокна (круглого или профильного сечения).

4.2084 **Стеклянное волокно, стекловолокно:** Волокно круглого или профильного сечения, получаемое из расплавленного стекла.

4.2085 **Стеллаж:** Устройство для хранения предметов и штучных материалов, состоящее из полок (настилов), укрепленных в несколько ярусов на вертикальных стойках.

4.2086 **Стена в грунте:** Способ возведения вертикальных стен подземных и заглубленных сооружений, а также противофильтрационных завес, устраиваемых в траншеях под защитой раствора (суспензии) из бентонитовых глин, удерживающего грунт в траншеях от обрушения.

4.2087 **Стена здания:** Основная ограждающая конструкция здания, защищающая его от внешних атмосферных воздействий, одновременно выполняющая и несущие функции: воспринимает горизонтальные и вертикальные нагрузки, разделяет внутренний объем здания на отдельные помещения.

4.2088 **Стенка забральная:** Вертикальная стена, расположенная перед водозаборным отверстием и погруженная нижней гранью под минимальный уровень воды гидротехнического сооружения для защиты последнего от попадания шуги (донного льда), плавника и т.п.

4.2089 **Стилобат:** Возвышенная платформа, замощенная каменными плитами, на которой возводится сооружение, устанавливается памятник.

4.2090 **Сточные воды:** Воды, использованные на бытовые или производственные нужды и получившие при этом дополнительные примеси (загрязнения), заменившие их первоначальный химический состав или физические свойства, а также воды, стекающие с территории населенных мест и промышленных предприятий в результате выпадения атмосферных осадков или поливки улиц.

4.2091 **Стояк:** Вертикальный трубопровод внутри жилого, общественного или производственного здания, проходящий через все этажи, для подачи воды (или газа) через ответвления (подводки) к водоразборным (газовым) приборам и пожарным кранам или для отвода сточных вод, поступающих через отводные трубы от санитарных приборов и различных приемников.

4.2092 **Стробоскопический эффект:** Явление искажения зрительного восприятия вращающихся, движущихся или сменяющихся объектов в мелькающем свете, возникающее при совпадении кратности частотных характеристик движения объектов и изменения светового потока во времени в осветительных установках. выполненных газоразрядными источниками света, питаемыми переменным током.

4.2093 **Строгание:** Обработка резанием со снятием стружки плоскостей и фасонных поверхностей (пазов, канавок, углублений) при относительном возвратно-поступательном перемещении инструмента или изделия (заготовки).

4.2094 **Строительные материалы и изделия:** Природные и искусственные материалы и изделия, применяемые при возведении и ремонте зданий и сооружений.

4.2095 **Строительные машины:** Машины, предназначенные для выполнения подготовительных, планировочных, землеройно-транспортных и других работ при возведении зданий, мостов, прокладке дорог и т.п.

4.2096 **Строительные нормы и правила: Н**ормативный документ в области строительства, принятый органом исполнительной власти и содержащий обязательные требования. Примечания: 1) строительные нормы и правила являются частным случаем технического регламента (technical regulation); 2) в Системе нормативных документов в строительстве к области строительства относятся объекты нормирования и стандартизации.

4.2097 **Строительный подъем:** Небольшой выгиб выпуклостью наружу (обратный прогиб), придаваемый некоторым строительным конструкциям с целью повышения эксплуатационных и архитектурных качеств сооружений.

4.2098 **Строительство:** 1) отрасль материального производства, в которой создаются основные фонды производственного и непроизводственного назначения; 2) комплекс производственных процессов, включающий строительные, монтажные, вспомогательные, транспортные работы, а также работы, связанные с восстановлением, реконструкцией и ремонтом зданий и сооружений, их разборкой и передвижкой.

4.2099 **Струг:** 1) землеройная машина непрерывного действия с рабочим органом в виде двух вертикальных щитов, образующих двугранный угол, расположенный в торцовых частях машины; 2) рабочее оборудование экскаваторов, служащее для выемки (срезки) тонких пластов полезных ископаемых в карьере; 3) рабочий орган струговой установки для подземной добычи полезных ископаемых.

4.2100 **Структура бетона:** Формируется в виде пространственной решетки из цементного камня, заполненной зернами крупных и мелких заполнителей и пронизанной многочисленными микропорами, и капиллярами, содержащими химически несвязанную воду, водяные пары и воздух. Поэтому бетон представляет собой капиллярно-пористый каменный материал, в котором нарушена сплошность и присутствуют все три фазы — твердая, жидкая и газообразная. Структура цементного камня в бетоне также сложна и неоднородна, Цементный камень состоит из упругого кристаллического остова и наполняющей его вязкой массы — геля. Сочетание упругой и вязкой структурных составляющих цементного камня наделяют бетон свойствами упруго-пластично-ползучего тела.

4.2101 **Структура грунта:** 1. Пространственная организация всего вещества фунта (твердого, жидкого, газообразного и биотического компонентов), характеризующаяся совокупностью геометрических, морфометрических и энергетических признаков и определяющаяся составом, количественным соотношением и взаимодействием компонентов грунта; 2. Пространственная организация структурных твердого, жидкого, газообразного и биотического компонентов грунта, характеризующаяся совокупностью геометрических, морфометрических и энергетических признаков и определяющаяся составом, количественным соотношением и взаимодействием компонентов грунта.

4.2102 **Стяжка** (основание под покрытие)**:** 1) слой пола, служащий для выравнивания поверхности нижележащего слоя пола или перекрытия, придания покрытию пола на перекрытии заданного уклона, укрытия различных трубопроводов, распределения нагрузок по нежестким нижележащим слоям пола на перекрытии; 2) изделие, служащее для обеспечения плотного соединения створок спаренных дверей или окон; 3) тонкий и относительно прочный слой в многослойных конструкциях перекрытий и покрытий зданий, предназначенный для восприятия и передачи нагрузок на нижележащий слой тепло- и звукоизоляции.

4.2103 **Субподрядчик:** Специализированная подрядная организация, привлекаемая генеральным подрядчиком на договорных условиях для выполнения на строящемся объекте отдельных видов строительных, специальных строительных, ремонтных, монтажных работ.

4.2104 **Сульфатостойкость цемента:** Способность цементного камня противостоять разрушающему действию водных сред, содержащих сульфатионы.

4.2105 **Сухая штукатурка:** Листовой отделочный материал, изготовленный на основе гипсобетона, облицован картоном.

4.2106 **Схватывание цемента:** Необратимая потеря подвижности цементным тестом в результате гидратации.

4.2107 **Схемы инженерной защиты** (генеральные, детальные, специальные)**:** Проектный материал, разработанный с целью определения и обоснования оптимального комплекса инженерной защиты, его укрупненной ориентировочной стоимости и очередности осуществления.

4.2108 **Съемка (топографическая съемка):** Комплекс работ, выполняемых с целью получения съемочного оригинала топографической карты или плана, а также получение топографической информации в другой форме.

4.2109 **Тамбур:** Проходное помещение между дверями, служащее для защиты от проникания холодного воздуха, дыма и запахов при входе в здание, лестничную клетку или другие помещения.

4.2110 **Тампонаж:** Процесс нагнетания специальных растворов в горные породы; применяется в шахтном строительстве или при укреплении оснований гидротехнических сооружений (плотин и др.) через скважины.

4.2111 **Тампонаж (скважины):** Цементированные скважины для разобщения вскрытых пластов (например, нефте-, газо-, водоносных) и закрепления стенок скважины. Производится нагнетанием цементного раствора в зазор между стенками скважины и обсадными трубами через внутреннюю полость спущенных труб.

4.2112 **Тампонажная обойма (устройство анкера в грунте):** Затвердевшее заполнение из цементного раствора (цементный камень) между защитной оболочкой участка тяги с антикоррозийным покрытием или инъекционной трубки и стенками скважины, предназначенное для исключения выброса (по скважине) инъекционной смеси, нагнетаемой в зону заделки анкера.

4.2113 **Тампонажные работы:** Заполнение тампонажным раствором трещин и пустот в горных породах и пространства за обделкой подземных сооружений с целью повышения прочности и уменьшения водо- и газопроницаемости.

4.2114 **Тампонажный цемент:** Разновидность портландцемента, содержащего примеси гипса; применяется для цементирования скважин в виде цементного теста (раствора).

4.2115 **Тахеометрическая съемка:** Способ определения положения точки на местности в плане и по высоте одним визированием трубой тахеометра на геодезическую рейку, установленную в определяемой точке (пикете). Тахеометрическая съемка, как один из видов топографической съемки, называется тахеометрией.

4.2116 **Текстолит:** Слоистый пластик на основе ткани, пропитанной полимерным связующим, например, феноло- или крезоло-формальдегидной смолой.

4.2117 **Телевизионная башня:** Опора (обычно металлическая, железобетонная или комбинированная), на вершине которой устанавливаются антенны передающей телевизионной станции, а также антенны радиовещания, радиотелефонов и радиорелейной связи, иногда приборы для метеорологических наблюдений.

4.2118 **Телевизионный центр**, телецентр**:** Комплекс сооружений с техническим оборудованием для подготовки и передачи программ телевизионного вещания.

4.2119 **Телефонная сеть:** Комплекс технических сооружений и оборудования для осуществления телефонной связи, состоящий из телефонных узлов связей (телеф. станций, подстанций, концентраторов и др.), линий связи и телефонных аппаратов (абонентских установок).

4.2120 **Температура возгорания:** Самая низкая температура, при которой материалы могут возгораться от источника зажигания.

4.2121 **Теодолит:** Геодезический прибор для измерения на местности горизонтальных и вертикальных углов.

4.2122 **Теодолитная съемка:** Горизонтальная геодезическая съемка местности, выполняемая при помощи теодолита и мерной ленты (или дальномера).

4.2123 **Тепловая изоляция:** Защита зданий, тепловых промышленных установок (или их отдельных частей), холодильных камер, трубопроводов и т.п. от нежелательного теплового обмена с окружающей средой.

4.2124 **Тепловая инерция ограждения:** Способность ограждения сопротивляться изменению температурного поля при переменных тепловых воздействиях.

4.2125 **Тепловая инерция помещения:** Способность помещения сопротивляться изменению температуры при переменных тепловых воздействиях. При установившихся периодических воздействиях его теплоинерционные свойства оценивают показателями теплоустойчивости помещения.

4.2126 **Тепловая модернизация здания:** Такой вид преобразования здания, при котором производится экономически целесообразное повышение величины сопротивления теплопередаче ограждающих конструкций с целью приведения эксплуатационных и архитектурно-художественных качеств в соответствие с современными функциональными и эстетическими требованиями.

4.2127 **Тепловая обработка бетона (прогрев):** Условия твердения бетона при подводе тепла различными способами без создания паровоздушной среды за счет подачи водяного пара.

4.2128 **Тепловая сеть:** Система теплоизолированных трубопроводов (теплопроводов) централизованного теплоснабжения, по которым теплота переносится теплоносителем (горячей водой или паром) от источника к потребителям.

4.2129 **Тепловая электростанция (ТЭС):** Электростанция, вырабатывающая электрическую энергию в результате преобразования тепловой энергии, выделяющейся при сжигании органического топлива.

4.2130 **Тепловой насос:** 1. Устройство для производства тепла с использованием обратного термодинамического цикла; 2. Термодинамическая установка, в которой благодаря затрате механической энергии в компрессоре теплота передается от низкотемпературного источника теплоты к теплопотребителю при более высокой температуре. Кроме теплоты, перенесенной от источника, теплопотребитель получает теплоту, эквивалентную затраченной механической энергии.

4.2131 **Тепловыделение цемента:** Количество теплоты, выделяемое при гидратации цемента.

4.2132 **Теплоемкость (растворы строительные):** Количество тепла, поглощаемого строительным раствором при его нагревании на 1 °С.

4.2133 **Теплоизоляционные материалы:** Материалы, имеющие низкую теплопроводность.

4.2134 **Теплоизоляционный бетон:** Бетон, применяемый для теплоизоляции строительных конструкций н изделий.

4.2135 **Теплообменник:** Аппарат для передачи теплоты посредством теплоносителя от среды с более высокой температурой к среде с более низкой температурой (нагреваемое тело).

4.2136 **Теплоснабжение:** Снабжение теплом с помощью теплоносителя (горячей воды или пара) систем отопления, вентиляции, горячего водоснабжения жилых, общественных и промышленных зданий и технологических потребителей.

4.2137 **Теплоустойчивость здания:** Способность здания сохранять в допустимых пределах постоянство температуры воздуха в помещениях при периодических колебаниях температуры наружного воздуха и теплового потока, проходящего через ограждающие конструкции.

4.2138 **Теплый период года:** Период года, характеризующийся среднесуточной температурой наружного воздуха выше 8 ^{o}С.

4.2139 **Терминал:** 1) площадка на территории порта, грузовой ж/д станции, предназначенная для обработки контейнеров и пакетированных грузов; 2) помещение в крупных аэропортах, где размещаются пассажиры во время досмотра, во время ожидания груза, дозаправки самолета и т.п.

4.2140 **Термограф:** Метеорологический прибор для автоматической записи изменений температуры. Чувствительным элементом термографа является биметаллическая пластина или сплющенная металлическая трубка, заполненная толуолом, способные деформироваться при изменении температуры воздуха.

4.2141 **Терраса:** Огражденная открытая пристройка (площадка) к зданию или эксплуатируемая кровля нижележащих помещений в виде площадки для отдыха, которая может иметь крышу (навес) или перголу.

4.2142 **Территориальная укрупненная норма расхода цемента:** Чистый расход и типовые трудноустранимые потери цемента, необходимые для выполнения укрупненных видов работ, технологических этапов и пусковых комплексов возведения зданий, сооружений или их частей, рассчитанные на единицу стоимости, единицу мощности, прироста мощности, на 1000 м^2 приведенной площади зданий и другие показатели, рассчитанные по территориальным усредненным нормам расхода цемента и выраженные в натуральных или приведенных показателях, с учетом видов строительства, природно-климатических, экологических и других особенностей конкретного региона.

4.2143 **Территориальные строительные нормы:** Нормативный документ в области строительства, принятый на уровне одной территориальной единицы страны.

4.2144 **Территория малоэтажного жилищного строительства:** Часть селитебной территории поселения или поселение в целом. Предназначена для размещения малоэтажной жилой застройки, объектов социальной инфраструктуры, инженерных и транспортных коммуникаций.

4.2145 **Технические условия (Technical specification):** Нормативный документ на конкретную продукцию (услугу), утвержденный предприятием-разработчиком, как правило, по согласованию с предприятием-заказчиком (потребителем) и устанавливающий требования к конкретной продукции, процессам, услугам или к нескольким видам продукции. Примечания: 1) в технических условиях должны быть указаны процедуры, с помощью которых можно установить, соблюдены ли данные требования; 2) технические условия могут быть стандартом (стандарт вида технических условий) или самостоятельным документом на конкретную продукцию.

4.2146 **Технический надзор:** Контроль качества выполняемых подрядчиком строительных, ремонтных, монтажных и пусконаладочных работ на конкретном объекте и соответствия их проектным решениям.

4.2147 **Технический проект:** Совокупность конструкторских документов, которые должны содержать окончательные технические решения, дающие полное представление об устройстве разрабатываемого изделия, и исходные данные для разработки рабочей документации. Технический проект после согласования и утверждения в установленном порядке служит основанием для разработки рабочей конструкторской документации.

4.2148 **Технический регламент:** Регламент, который устанавливает характеристики продукции (услуги) или связанные с ней процессы и методы производства. Он может также включать требования к терминологии, символам, упаковыванию, маркированию и этикетированию, либо быть целиком посвящен этим вопросам.

4.2149 **Техническое предложение:** Совокупность конструкторских документов, которые должны содержать технические и технико-экономические обоснования целесообразности разработки документации изделия на основании анализа технического задания заказчика и различных вариантов возможных решений изделий, сравнительной оценки решений с учетом конструктивных и эксплуатационных особенностей разрабатываемого и существующих изделий и патентные исследования.

4.2150 **Технологические трубопроводы:** 1) трубопроводы, предназначенные для транспортирования различных веществ, необходимых для ведения технологического процесса или эксплуатации оборудования; 2) трубопроводы, предназначенные для транспортировки в пределах промышленного предприятия или группы этих предприятий сырья, полуфабрикатов, готового продукта, вспомогательных материалов, обеспечивающих ведение технологического процесса и эксплуатацию оборудования (пар, вода, воздух, газы, хладагенты, мазут, смазки, эмульсии и т.п.), отходов производства при агрессивных стоках, а также трубопроводы оборотного водоснабжения.

4.2151 **Технологический способ световой маскировки:** Заключается в проведении мероприятий, в результате которых световое излучение не возникает или снижается до уровней, позволяющих световую маскировку осуществлять механическим способом.

4.2152 **Технология строительного производства:** Совокупность процессов по изготовлению изделий и конструкций и превращению их в готовую строительную продукцию (здания и сооружения) на основе развития и повышения уровня индустриализации строительства.

4.2153 **Тип мобильности мобильного (инвентарного) здания или сооружения:** Классификационная категория мобильных (инвентарных) зданий или сооружений по

признаку конструктивного решения, характеризуемого продолжительностью перехода их от передислокации к эксплуатации.

4.2154 **Типовые строительные конструкции, изделия, узлы:** Соответственно строительные конструкции, изделия, узлы, отобранные из числа им подобных или специально разработанные для многократного повторения в строительстве, имеющие, как правило, лучшие по сравнению с аналогами технико-экономические показатели и качественные характеристики. Обязательным условием отнесения строительных конструкций, изделий, узлов к типовым является наличие утвержденной в установленном порядке типовой проектной документации, обеспечивающей изготовление и применение в строительстве данных конструкций, изделий, узлов.

4.2155 **Типоразмерный ряд изделий** (серия изделий)**:** 1) ряд ограждающих конструкций, характеризующихся единым конструктивным решением и отличающихся размерами, архитектурным рисунком, а также относительной площадью и вариантами остекления; 2) ряд изделий с единым конструктивным решением, отличающихся между собой размерами элементов, архитектурным рисунком, а также относительной площадью и вариантами остекления.

4.2156 **Толщина непрозрачной части оконного блока:** Средняя толщина комбинации (системы) брусков створок и коробок по сечению оконного блока.

4.2157 **Толь:** Рулонный материал, получаемый обработкой кровельного картона дегтевыми продуктами.

4.2158 **Тоннель:** Сквозной коридор под землей для прокладки железнодорожных, автомобильных или пешеходных путей, коммуникаций.

4.2159 **Топографическая съемка:** Комплекс работ, выполняемых с целью получения съемочного оригинала топографической карты или плана, а также получение топографической информации в другой форме.

4.2160 **Траверс в гидротехнике:** Поперечная дамба, соединяющая продольную направляющую дамбу с берегом.

4.2161 **Траверса:** 1) элемент конструкций, располагаемый в поперечном направлении по отношению к основной конструкции и опирающийся на вертикальные элементы; 2) грузозахватное устройство в виде балок или треугольных ферм с подвешенными стропами.

4.2162 **Транспортная развязка:** Комплекс сооружений в месте пересечения дорог двух или нескольких направлений для поворота транспорта с одного направления на другое.

4.2163 **Траншея:** 1) узкая канава для укладки кабелей, трубопроводов, отвода воды и т.п.; 2) открытая горная выработка трапециевидного сечения.

4.2164 **Требование пожарной безопасности:** Специальное условие или правило организационного и (или) технического характера, установленное в целях обеспечения пожарной безопасности специально уполномоченным государственным органом РК в действующем законодательстве или нормативно-технических документах.

4.2165 **Требования экологические:** Комплекс ограничений по природопользованию и условий по сохранению окружающей среды в процессе хозяйственной и иной деятельности.

4.2166 **Требуемая плотность бетона:** Максимально допустимое значение фактической плотности бетона в партии, устанавливаемое лабораториями предприятий и строек в соответствии с достигнутой ее однородностью.

4.2167 **Трибуна:** Сооружение с повышающимися рядами мест для зрителей.

4.2168 **Триплекс:** 1) разновидность безосколочного стекла; состоит из двух пластин силикатного или органического стекла и склеивающего соединительного слоя; 2) какое-либо устройство или процесс, состоящий их трех самостоятельных частей, элементов.

4.2169 **Триумфальная арка, триумфальные ворота:** Временные или постоянные монументальные арочные ворота, воздвигаемые в честь знаменательных событий.

4.2170 **Трубопровод:** Протяженное сооружение из труб, плотно соединенных между собой с помощью сварки или разъемных фланцев.

4.2171 **Турникет:** 1) устройство в виде вращающейся крестовины, устанавливаемое при входе на стадионы, станции метро и т.п. для пропуска посетителей по одному человеку; 2) двери, имеющие четыре створки, соединенные крестом (в плане) и вращающиеся вокруг вертикальной оси, проходящей через центр креста; устанавливаются в тамбурах общественных зданий.

4.2172 **Туфобетон:** Легкий бетон с заполнителями из туфов.

4.2173 **Тяга:** 1) сила, передаваемая движителю транспортной машины; 2) тяга в машинах и механизмах - деталь, передающая движение, связывающая отдельные детали или звенья механизма; 3) тяга в топочных и вентиляционных устройствах - разрежение в данном участке трубопровода или канала, вследствие чего возникает (усиливается) движение воздуха или газа; 4) тяга в архитектуре - горизонтальный профилированный выступ (поясок), членящий стены или обрамляющий потолки.

4.2174 **Убежище:** Защитное сооружение, в котором в течение определенного времени обеспечиваются условия для укрытия людей с целью защиты от современных средств поражения, воздействий опасных химических и радиоактивных веществ.

4.2175 **Увиолевое стекло:** Стекло с повышенной прозрачностью, пропускающее ультрафиолетовое излучение с $\lambda<400$ нм.

4.2176 **Увлажнение бетона:** Поливка бетона водой через определенные промежутки времени для обеспечения его нормального твердения.

4.2177 **Углепластики, углеродопласты:** Пластмассы, содержащие в качестве упрочняющего наполнителя углеродные волокна.

4.2178 **Удельный расход вяжущего на единицу проектной прочности:** Характеристика раствора, определяемая отношением расхода вяжущего (кг/куб.м) к единице нормируемой прочности (МПа).

4.2179 **Удельный расход материалов:** Количество материала, необходимое для изготовления 1 кв.м паркетного изделия.

4.2180 **Узел трубопровода:** Ограниченная транспортными габаритами часть линии трубопровода, состоящая из нескольких элементов и арматуры, собранных на разъемных или неразъемных соединениях, которая по размерам и конфигурации может быть установлена в проектное положение.

4.2181 **Узловой метод строительства:** Организация строительно-монтажных работ с разделением пускового комплекса на взаимоувязанные между собой технологические

узлы - конструктивно и технологически обособленные части объекта строительства, техническая готовность которых после завершения строительно-монтажных работ позволяет автономно, независимо от готовности объекта в целом, производить пусконаладочные работы, индивидуальные испытания и комплексное опробование агрегатов, механизмов и устройств.

4.2182 **Улица:** Территория, предназначенная для движения транспорта и пешеходов, включающая двуполосную проезжую часть, обочины, кюветы и укрепляющие бермы.

4.2183 **Уплотнение бетона:** Способ повышения плотности бетонной смеси (вибрирование, центрифугирование, трамбование и т. п.) в целях достижения наибольшей прочности материала, а в последующем — строительных изделий, конструкций.

4.2184 **Уплотнительное газотермическое покрытие:** Газотермическое покрытие, обеспечивающее необходимую стабильность зазоров в изделии или конструкции в процессе их эксплуатации.

4.2185 **Уплотнительный элемент (ворот):** Эластичный или жесткий элемент, препятствующий проникновению внутрь нежелательных веществ.

4.2186 **Уплотняемый слой (уплотнение грунтов):** Слой, в пределах которого распространяется влияние трамбований, вызывающее увеличение плотности грунта по сравнению с плотностью его в природном состоянии.

4.2187 **Уровень ударного шума:** Средний уровень звукового давления в рассматриваемой полосе частот в помещении низкого уровня под перекрытием, подвергающимся воздействию стандартной ударной машины.

4.2188 **Усадка раствора:** Уменьшение линейных размеров и объема затвердевшего строительного раствора вследствие потери им влаги, уплотнения, затвердевания и др. процессов.

4.2189 **Усадка цемента:** Уменьшение линейных размеров цементного камня при твердении.

4.2190 **Усиление конструкций зданий и сооружений:** Повышение несущей способности конструкций существующих зданий и сооружений или их отдельных частей.

4.2191 **Усиление фундаментов н оснований (зданий и сооружений):** Производится: при реконструкции, когда в результате надстройки или увеличении нагрузок на здание (сооружение) давление на фундаменты возрастает и несущая способность основания, на котором они покоятся, становится недостаточной; при расстройстве существующих оснований и фундаментов (например, при вымывании грунта из-под подошвы фундаментов, просадке лессовидных грунтов вследствие случайного замачивания, загнивания верхушек деревянных свай и деревянного ростверка). У. ф. и о. осуществляется также при откопке глубоких котлованов внутри или непосредственной близости от существующих зданий (например, при закладке ниже подошвы фундаментов стен промышленных зданий, фундаменты под вновь устанавливаемые молоты, прессы и др. мощное оборудование); с целью уменьшения амплитуд вибрации фундаментов и конструкций, поддерживающих машины; при прокладке около зданий и сооружений ниже подошвы фундаментов траншей для туннелей метрополитена, водопровода и канализации и т. п.; при разрушении самих фундаментов; для устранения ошибок, допущенных в

проекте или при производстве работ (неправильный учет несущей способности оснований).

4.2192 **Усилие блокировочное (буроинъекционные анкеры):** Преднапряжение в анкере, блокируемое на период его дальнейшей эксплуатации стопорным устройством.

4.2193 **Усилие на анкер максимальное (буроинъекционные анкеры):** Передаваемая на анкер максимальная нагрузка, которая соответствует исчерпанию прочности стальной тяги или несущей способности грунтового основания, а также ее сцепления с цементным камнем корня.

4.2194 **Усилие на анкер предельное (буроинъекционные анкеры):** Последняя ступень передаваемой на анкер вырывающей силы, при которой наступает затухание перемещений.

4.2195 **Усилие на анкер расчетное допускаемое (буроинъекционные анкеры):** Нагрузка, достаточная для обеспечения надежной эксплуатации анкера в сооружении и исключения его выхода из строя за счет возникновения случайных перегрузок или ухудшения свойств грунта в зоне заделки.

4.2196 **Усилие на анкер расчетное проектное (буроинъекционные анкеры):** Нагрузка на анкер, определяемая расчетом из условия обеспечения устойчивости сооружения от расчетных воздействий.

4.2197 **Ускоренный метод определения морозостойкости (бетона):** Метод, при котором число циклов испытания меньше численного значения марки бетона по морозостойкости F.

4.2198 **Условия особые (основание и фундаменты):** Условия, характеризующиеся наличием: грунтов с особыми свойствами (просадочные, набухающие, засоленные, искусственные и др.); неблагоприятных геологических и инженерно-геологических процессов (карст, оползни, подрабатываемые территории и др.); динамических, вибрационных и других воздействий.

4.2199 **Условия пассивации (коррозия металлов):** Сумма всех условий, необходимых для наступления пассивного состояния металла.

4.2200 **Условная рабочая поверхность:** Условно принятая горизонтальная поверхность, расположенная на высоте 0,8 м от пола.

4.2201 **Устой:** 1) конструкция, сопрягающая бетонную или железобетонную плотину с берегом (устой береговой), либо плотиной из грунтовых материалов (устой сопрягающий); 2) крайняя опора мостового сооружения, сопрягающая его с земляным полотном дороги.

4.2202 **Устойчивость зданий (сооружения):** Способность здания (сооружения) противостоять усилиям, стремящимся вывести его из исходного состояния статического или динамического равновесия.

4.2203 **Устройство:** Совокупность элементов, представляющих единую конструкцию (многоконтактное реле, набор транзисторов, плата, блок, шкаф, механизм, разделительная панель и т.п.). Устройство может не иметь в изделии определенного функционального назначения.

4.2204 **Уступы:** Сосредоточенные деформации земной поверхности, проявляющиеся в образовании трещин со сдвигом пород. Уступы возникают как

следствие относительных разрывных перемещений смежных участков по напластованию, поверхностям разрывных нарушений, осевым поверхностям складок и т.п. Различают прямые и обратные уступы. У прямого уступа участок у края трещины, расположенной ближе к точке максимального оседания, оседает больше, чем расположенный дальше от этой точки; у обратного уступа - наоборот.

4.2205 **Фактическая изоляция воздушного шума:** Десятикратный десятичный логарифм отношения звуковой мощности, падающей на испытываемый образец, к полной звуковой мощности, переданной в помещении низкого уровня, в том числе и по обходным путям.

4.2206 **Фанера:** Листовой древесный материал, получаемый склеиванием трех или более листов лущеного шпона (с взаимно перпендикулярным расположением волокон древесины в смежных листах).

4.2207 **Фаолит:** Пластмасса на основе феноло-формальдегидной смолы и кислостойкого наполнителя - асбеста, графита, талька.

4.2208 **Фарфор:** Плотный керамический материал, а также изделия из него.

4.2209 **Фасад:** Внешняя (лицевая) сторона сооружения (здания).

4.2210 **Фахверк:** Каркас (остов) ограждающей конструкции здания, состоящий обычно из стоек и ригелей, в некоторых случаях и раскосов, промежутки между которыми заполнены камнем или кирпичом.

4.2211 **Фашина:** Туго стянутая связка хвороста в форме цилиндра диаметром 20-25 см.

4.2212 **Фаянс:** Плотный керамический материал, а также изделия из него.

4.2213 **Ферма:** Стержневая несущая конструкция покрытия здания, пролетного строения моста, гидротехнических и других сооружений.

4.2214 **Фиал:** В готической архитектуре декоративное венчание пинаклей, щипцов, контрфорсов в виде пирамиды, фигурного шпиля.

4.2215 **Фибра:** Листовой материал, изготовляемый пропиткой непроклееной тряпичной бумаги (несколько слоев) концентрированным раствором хлорида цинка.

4.2216 **Фильтр:** Устройство или сооружение для фильтрования неоднородных систем (смесей), в результате чего происходит их разделение (очищение), осветление, сгущение.

4.2217 **Фитинг:** Соединительная деталь трубопровода, помещаемая на поворотах, переходах, разветвлениях или в местах соединения прямолинейных основных звеньев труб одинакового или разных диаметров (муфты, тройники, крестовина, отводы и др.). Фитингом называются также некоторые вспомогательные детали: пробки-заглушки, футорки и т.д.

4.2218 **Флюгер:** Метеорологический прибор для определения направления и скорости ветра.

4.2219 **Флютбет:** Совокупность частей плотины или другого напорного гидротехнического сооружения, служащих искусственным ложем для открытого водного потока.

4.2220 **Фольгоизол:** Рулонный материал, представляющий собой рифленую алюминиевую фольгу (толщиной 0,1-0,2 мм) с резинобитумным или полимербитумным покрытием с одной стороны.

4.2221 **Фон:** Поверхность, прилегающая непосредственно к объекту различения, на которой он рассматривается. Фон считается: светлым — при коэффициенте отражения поверхности более 0,4; средним — то же, от 0,2 до 0,4; темным — то же, менее 0,2.

4.2222 **Фонарь:** 1) в архитектуре - возвышающаяся часть покрытия общественного или промышленного здания с оконными проемами для естественного воздухообмена и (или) освещения; 2) осветительный или сигнальный прибор.

4.2223 **Форточка:** Створчатый элемент с размерами, как правило, не превышающими 350х450 мм, соединенный посредством шарнирной связи с брусками створки или коробки и предназначенный для проветривания помещения.

4.2224 **Фронтон:** Завершение (обычно треугольное) фасада здания, портика, колоннады, ограниченное двумя скатами крыши по бокам и карнизом у основания. Декоративным фронтоном также украшают двери и окна зданий.

4.2225 **Фряз:** В архитектурных ордерах средняя горизонтальная часть антаблемента между архитравом и карнизом.

4.2226 **Фуникулер:** Рельсовая дорога с канатной тягой для перемещения пассажиров и грузов в вагонах по крутому подъему на короткие расстояния.

4.2227 **Футляр:** Труба для защиты основного трубопровода от повреждений (или земляного полотна от размыва при аварии трубопровода) на участках, переходах под железными и автомобильными дорогами, прокладки через конструкции зданий и сооружений, а также от проникновения газа и вредных веществ при пересечении с инженерными сетями и сооружениями.

4.2228 **Химически опасный объект:** Объект, где хранят, перерабатывают, используют или транспортируют опасные химические вещества, при аварии или разрушении которого может произойти гибель или химическое заражение людей, сельскохозяйственных животных и растений, а также химическое заражение окружающей природной среды.

4.2229 **Хладоновый огнетушитель:** Огнетушитель с зарядом огнетушащего вещества на основе галоидированных углеводородов.

4.2230 **Холл:** Проходной зал, примыкающий к коммуникационному помещению.

4.2231 **Холодильник:** Сооружение или устройство для хранения пищевых или иных продуктов при температурах ниже температуры окружающей среды.

4.2232 **Холодный период года:** Период года, характеризуемый среднесуточной температурой наружного воздуха, равной + 10°С и ниже.

4.2233 **Хрусталь:** Высокосортное стекло с большим содержанием оксида свинца или оксида бария.

4.2234 **Целлофан:** Прозрачная гидратцеллюлозная пленка (толщиной 20 -50 мкм), пластифицированный глицерином и иногда гидрофобизированная (лакированная), например, эфироцеллюлозным лаком.

4.2235 **Целлюлоза:** Клетчатка, [С6 Н7 О2 (ОН)3n]-высокомолекулярный углевод (полисахарид), образованный остатками глюкозы; главная составная часть клеточных

стенок высших растений, обуславливающая механическую прочность и эластичность растительных тканей.

4.2236 **Цемент:** Собирательное название большой группы искусственных порошкообразных вяжущих материалов, способных при взаимодействии с водой, водными растворами солей и другими жидкостями образовывать пластичную массу, которая со временем затвердевает и превращается в прочное камневидное тело.

4.2237 **Цементнодревесностружечные плиты:** Строительный материал, изготавливаемый прессованием древесных стружек с портландцементом и химическими добавками.

4.2238 **Цилиндрическая освещенность $E_ц$:** Характеристика насыщенности помещения светом. Определяется как средняя плотность светового потока на поверхности вертикально расположенного в помещении цилиндра, радиус и высота которого стремятся к нулю. Расчет цилиндрической освещенности производится инженерным методом.

4.2239 **Цоколь:** Нижняя часть наружной стены здания или сооружения, лежащая непосредственно на фундаменте и подвергающаяся частым механическим, температурным и др. воздействиям.

4.2240 **Цокольный этаж:** Этаж, у которого пол расположен ниже уровня тротуара или отмостки, но не более чем на половину высоты помещения.

4.2241 **Чердак:** 1) пространство между поверхностью покрытия (крыши), наружными стенами и перекрытием верхнего этажа; 2) пространство между конструкциями кровли (наружных стен) и перекрытием верхнего этажа; 3) объем, ограниченный покрытием, фризовыми стенами и чердачным перекрытием.

4.2242 **Черепица:** Штучный кровельный материал в виде пластин, изготавливаемый из глины или цементно-песчаных растворов жесткой консистенции путем формовки с последующей сушкой и обжигом.

4.2243 **Четверик:** Нижняя часть храма, имеющая квадратную форму в плане.

4.2244 **Четверик в деревянном зодчестве:** Четырехугольное в плане сооружение (или часть сооружения).

4.2245 **Чугун:** Сплав железа (основа) с углеродом (обычно 2-4%), содержащий постоянные примеси (марганец, кремний, фосфор, серу), а иногда и легирующие элементы (хром, никель, ванадий, алюминий и др.).

4.2246 **Шаблон:** Приспособление, применяемое при строительных работах для придания заданной формы конструктивному элементу.

4.2247 **Шаг элементов конструкций:** Расстояние между геометрическими осями двух смежных однотипных элементов конструкций (например, шаг стропильных балок или ферм покрытия, балок или ригелей перекрытия, колонн и т. п.).

4.2248 **Шамот:** Огнеупорная глина или каолин, обожженные до потери пластичности (до спекания).

4.2249 **Шатер:** Архитектурное покрытие в форме высокой 4-х гранной или многогранной пирамиды, (применялось при строительстве церквей и др. зданий).

4.2250 **Шахта для проветривания:** Защищенное вентиляционной решеткой полое вертикальное пространство на всю высоту здания с горизонтальным сечением не менее 1/30 общей площади всех проветриваемых квартир на этаже.

4.2251 **Швеллер:** Металлическая балка коробчатого П-образного сечения.

4.2252 **Шероховатость дорожного покрытия:** Качество поверхности дорожного покрытия, характеризуемое его микрогеометрией и обеспечивающее сцепление шин автомобиля с дорожным покрытием.

4.2253 **Шеф-монтаж:** Техническое руководство монтажом оборудования, осуществляемое предприятием-изготовителем этого оборудования или привлекаемой им специализированной организацией по договору с заказчиком. Стоимость этих работ предусматривается в сметах на строительство.

4.2254 **Шифер:** Кровельный материал, первоначально изготовлявшийся из природных сланцев, а в современных условиях - преимущественно из асбестоцемента.

4.2255 **Шлакобетон:** Разновидность легкого бетона, содержащего в качестве заполнителя шлаковую пемзу или топливный шлак.

4.2256 **Шлакопортландцемент:** Цемент, получаемый совместным тонким помолом портландцементного клинкера, доменного гранулированного шлака (20-80% от общей массы) и небольшой добавки (не более 5 %) гипса.

4.2257 **Шов:** 1) место скрепления деталей машин и сооружений; 2) конструктивный шов - постоянный разрез, отделяющий одну часть сооружения от другой и допускающий некоторое взаимное перемещение этих частей для исключения влияния температурных деформаций, осадки оснований, сейсмических и т.п. воздействий.

4.2258 **Шпала:** 1) опора, укладываемая под оба рельса поперек железнодорожного пути на балластный слой или бетонное основание; 2) пиломатериал в виде обрезных и необрезных брусьев из древесины хвойных пород деревьев.

4.2259 **Шпиль:** Вертикальное остроконечное завершение зданий в виде вытянутых вверх конуса или пирамиды.

4.2260 **Шпон:** Тонкие листы древесины, получаемые лущением, строганием или пилением.

4.2261 **Шпонка:** 1) крепежная деталь, закладываемая одновременно в тело вала и в паз ступицы шкива, зубчатого колеса или другой детали, надетой на вал, в шпоночном соединении; 2) вкладыш в соединениях деревянных конструкций, работающий на сдвиг (срез) и смятие, препятствует сдвигу одного элемента относительно другого; 3) водонепроницаемая преграда (уплотнение, прокладка) из гидроизоляционного материала в конструктивных швах плотин и других гидротехнических сооружений.

4.2262 **Шпренгельная система:** Стержневая система строительной конструкции, дополненная элементами (шпренгелями), предназначенная для усиления всей системы, уменьшения изгибающих моментов, обусловленных внеузловым расположением внешней нагрузки, и т.п.

4.2263 **Шпунт:** 1) прямоугольный узкий паз на кромке или плоскости доски, бруса, какой-либо детали, в который входит соответствующий ему гребень (шип); 2) получившее распространение в строительной практике обобщенное название деревянных, металлических или железобетонных шпунтовых свай (шпунтин), используемых для образования шпунтовых стенок при строительстве гидротехнических сооружений.

4.2264 **Штапик балюстрады:** Элемент балюстрады, закрывающий зазор между смежными щитами балюстрады.

4.2265 **Штукатурка:** Отделочный слой, образованный строительным раствором на поверхностях конструкций зданий и сооружений.

4.2266 **Шум:** Любой звук, который может вызвать потерю слуха или быть вредным для здоровья или опасным в другом отношении.

4.2267 **Щебень строительный:** Остроребeрные обломки твердого прочного камня размером 5-150 мм, включающие щебень природный и полученный специальным дроблением твердых горных пород или искусственных каменных материалов.

4.2268 **Щелевое проветривание:** Ограниченное проветривание помещения через фиксированный зазор в притворе слегка приоткрытого створчатого элемента (площадь открывания не более 0,02 кв.м). Примечание: щелевое проветривание при откидном способе открывания обеспечивает проникновение воздуха через верхнюю половину створки и может быть приравнено к проветриванию при помощи форточки.

4.2269 **Экран плотины:** Противофильтрационное устройство из маловодопроницаемых материалов, располагаемое по верхнему откосу земляных, каменно-земляных или каменно-набросных плотин.

4.2270 **Эксплуатационные показатели здания:** Совокупность технических, объемно-планировочных, санитарно-гигиенических, экономических и эстетических характеристик здания, обуславливающих его эксплуатационные качества.

4.2271 **Электробезопасность:** Система организационных и технических мероприятий и средств, обеспечивающих защиту людей от вредного и опасного воздействия электрического тока, электрической дуги, электромагнитного поля и статического электричества.

4.2272 **Элемент здания (сооружения) конструктивный:** Конструкция, составляющая здание или сооружение (фундамент, стена, покрытие, лестница и т.д.).

4.2273 **Элементы трубопровода:** Патрубки (трубы), отводы, переходы, тройники, фланцы, компенсаторы, отключающая, регулирующая, предохранительная арматура, опоры, прокладки и крепежные изделия, устройства, устанавливаемые на трубопроводах для контроля и управления, конденсационные и другие детали и устройства.

4.2274 **Эмаль:** 1) прочное стеклообразное покрытие, наносимое на поверхность изделия из чугуна, стали, алюминия, сплавов легких металлов электрохимическим способом; 2) суспензии высокодисперсных пигментов или их смесей с наполнителями в лаках.

4.2275 **Эмульсионные краски, воднодисперсные краски, водноэмульсионные краски, латексные краски:** Суспензии пигментов и наполнителей в синтетических латексах, а также в водных эмульсиях алкидных или эпоксидных смол, битумов и др.

4.2276 **Энергоемкость изготовления изделия:** Затраты электроэнергии на 1 кв.м изделия.

4.2277 **Энергосбережение:** Реализация правовых, организационных, научных, производственных, технических и экономических мер, направленных на эффективное использование энергетических ресурсов и на вовлечение в хозяйственный оборот возобновляемых источников энергии.

4.2278 **Эркер:** Выходящая из плоскости фасада часть отапливаемого помещения, частично или полностью остекленная, улучшающая его освещенность и инсоляцию.

4.2279 **Эрлифт:** Устройство, аналогичное газлифту, но с использованием сжатого воздуха, применяемое для подъема жидкости или гидросмеси из буровых скважин на поверхность.

4.2280 **Эскизный проект:** Совокупность конструкторских документов, которые должны содержать принципиальные конструктивные решения, дающие общее представление об устройстве и принципе работы изделия, а также данные, определяющие назначение, основные параметры и габаритные размеры разрабатываемого изделия. Эскизный проект после согласования и утверждения в установленном порядке служит основанием для разработки технического проекта или рабочей конструкторской документации.

4.2281 **Эстакада:** Надземное (надводное) открытое протяженное сооружение, состоящее из ряда опор и пролетного строения и предназначенное для пропуска транспортных средств, прокладки различных коммуникаций, для погрузо-разгрузочных работ и т.д.

4.2282 **Этаж:** Часть здания, ограниченная по высоте полом и перекрытием или полом и покрытием.

4.2283 **Этаж технический:** Этаж для размещения инженерного оборудования и прокладки коммуникаций и может быть расположен в нижнем (техническое подполье) и/или верхнем (технический чердак) ярусах. В отдельных случаях технический этаж может занимать один из средних надземных этажей.

4.2284 **Этажерка:** Многоярусное каркасное сооружение (без стен), свободно стоящее в здании или вне его, предназначенное для размещения на перекрытиях технологического и прочего оборудования и транспортных средств.

4.2285 **Ядро плотины:** Противофильтрационный элемент центральной части грунтовой плотины, выполненный в виде стенки из маловодопроницаемого грунта.

4.2286 **Ярус:** Часть здания (сооружения), условно ограниченная по высоте и представляющая собой единое целое в объемно-планировочном, техническом или конструктивном отношении.

4.2287 **Ячейка (первичный объемно-планировочный элемент):** Элементарная (первоначальная, основная) часть объема одноэтажного здания или одного из этажей многоэтажного здания, ограниченная основными координационными плоскостями и характеризующаяся ее основными координационными размерами (геометрическими параметрами) – модульными пролетом, шагом и высотой этажа, а также основными параметрами размещаемого в ней подвесного или опорного подъемно-транспортного оборудования.

БИБЛИОГРАФИЯ

[1] Новый политехнический словарь./ Гл. ред. А.Ю. Ишлинский.- М.: Большая Российская энциклопедия, 2000.- 671с.

[2] Русско-казахский толковый словарь по современной экономике (2100 популярных слов)/Сост. К.Ж. Оразалин, М.М. Жантасов. - Алматы: «LEM», 2001. - 344 с.

УДК [69+72] (038) **МКС 01.040.93**

Ключевые слова: конструкции, строительные материалы, терминология

Ресми басылым

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКА МИНИСТРЛІГІНІҢ ҚҰРЫЛЫС, ТҰРҒЫН ҮЙ-КОММУНАЛДЫҚ ШАРУАШЫЛЫҚ ІСТЕРІ ЖӘНЕ ЖЕР РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ КОМИТЕТІ

Қазақстан Республикасының
ЕРЕЖЕЛЕР ЖИНАҒЫ

ҚР ЕЖ 1.01-101-2014

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ ТЕРМИНОЛОГИЯ

Басылымға жауаптылар: «ҚазҚСҒЗИ» АҚ

050046, Алматы қаласы, Солодовников көшесі, 21
Тел./факс: +7 (727) 392-76-16 – қабылдау бөлмесі

Издание официальное

КОМИТЕТ ПО ДЕЛАМ СТРОИТЕЛЬСТВА, ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА И УПРАВЛЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫМИ РЕСУРСАМИ МИНИСТЕРСТВА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

СВОД ПРАВИЛ
Республики Казахстан

СП РК 1.01-101-2014

СТРОИТЕЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ

Ответственные за выпуск: АО «КазНИИСА»

050046, г. Алматы, ул. Солодовникова, 21
Тел./факс: +7 (727) 392-76-16 – приемная